LECTIONES
IN
SANCTAM SCRIPTURAM

LECTIONES

INTRODUCTIONIS GENERALIS, PARTICULARIS ATQUE EXEGESEOS,
SEU HERMENEUTICÆ BIBLICÆ,

IN

SANCTAM SCRIPTURAM

AD USUM

SCHOLARUM SEMINARIORUM

Auctore LAZARO PEPE

CANONICO ECCLESIÆ GALLIPOLITANÆ, SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORE

PARS I, II ET III

ACCEDUNT LECTIONES ARCHÆOLOGIÆ HEBRAICÆ

Editio secunda ab Auctore emendata et aucta.

AUGUSTÆ TAURINORUM
TYPOGRAPHIA PONTIFICIA
Eq. PETRI MARIETTI
Via Legnano, 23.
1902

Editor sibi vindicat jus proprietatis.

(19 - XI - 901 - 1000)

PRÆFATIO PRIMÆ EDITIONIS

Neminem latet doctrinam illam, quæ ad sacrum codicem intelligendum evolvendumque dirigit, jure optimo omnium nobilissimam maximique momenti existimandam esse. Qua sane perspecta veritate Paulus, vas electionis et doctor gentium, ad Timotheum, filium in Christo carissimum, scribens, laudat illum et amore summo prosequitur, quia ab infantia sacras litteras noscat : « Ab infantia sacras litteras nosti » (II[a] ad Tim. III, 15); quibus postea, ut, hac sacrarum litterarum scientia, a matre hebræa sibi comparata, munus prædicandi evangelium in Christo Jesu et cum animarum salute obire possit, superaddidit : « Noli negligere gratiam, quæ data est tibi per impositionem manuum presbyterii » (ib.). Hoc Pauli, hoc omnium Christi discipulorum exemplum sequuti sunt Patres, sic dicti apostolici, quorum vestigia insectantes subsequentium sæculorum viri sancti doctoresque enixe totisque viribus hanc addiscendam doctrinam suos discipulos docuerunt. Hinc S. Hieronymus Paulino Nepotianoque, viris vitæ sanctitate oppido insignibus, maximo amore ac benevolentia sanctarum Scripturarum studium summopere commendans : « Numquam, scribit, de manibus sacra lectio deponatur. Discite quod docetis ; obtinete, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut

possitis exhortari in doctrina sana et contradicentes revincere » (Ad Nep.).

Jam vero, si hæc ab exordio Ecclesiæ quovis tempore ab Apostolis, a Patribus Doctoribusque, a Clericis et Sacerdotibus, tamquam exemplum, exhibita sunt, quo majori studio, hac qua vivimus ætate, id fieri oportet? dum scilicet teterrimum bellum contra sanctissimam nostram Fidem ejusque custodem Christi Domini Ecclesiam ubique locorum conclamatum est, ita ut, si possibile est, etiam fides e fidelium cordibus eradicetur? O tempora! undique impedimur, undique, heu miserrima vita! naufragia fidei, expugnationes virtutum, animarumque cladem longe lateque grassantem et ubique videre est.

Quamobrem omnes, qui in sortem Domini sunt vocati, quique Apostolorum discipuli ac successores esse gloriantur, præ ceteris Christi fidelibus, quibus panem vitæ veræque scientiæ, idest verbum Dei, haud frangere, verum a frangentibus, qui sunt Ecclesiæ ministri, suscipere opus est, ad pugnam pietate, vitæ sanctimonia munitos, scientia præsertim, quam labia Sacerdotum custodire debent, festinare oportet.

Quæ cum ita sint, quis non videat necessitatem, qua, qui Ecclesiæ servitio sunt mancipati, adstringuntur, ut, melius quo fieri potest, sive quis aliqua, sive plena sanctarum Scripturarum notitia careat, vel denique indigesta vel confusa polleat, perfectionem sibi hac in re comparent?

Re sane vera apostolus Paulus, ut sibi ipsi aliisque magna emolumenta afferat, Jesum Christum et hunc crucifixum discere studuit. Si igitur hoc Apostoli exemplum omnibus imitandum proponitur, graviusque Sanctuarii ministris vim adhibet, ut ejus vestigiis insistant, quis non videt, quam assiduam quamque sollicitam operam S. Scripturæ studio

hi navare debent, ne Jesu Christi crucifixi scientiam a se abdicent? Ad rem audiatur S. Hieronymus, qui (Opp. t. IV, p. 18) « Christus, ait, Dei verbum est, Deique sapientia, et qui nescit Scripturas, nescit Dei virtutem ejusque sapientiam; ignorantia Scripturarum, ignorantia Christi est. »

Neque minori utilitati est sacrorum librorum studium Sacerdotibus, si illud respectu fidelium consideretur. Juxta enim eumdem S. Doctorem, « Beatus est, qui seminat in eloquiis Scripturarum » (ib. pag. 27). Siquidem in Scripturis Sacerdotes sapientiam ad parvulos præceptis imbuendos reperient, cum scriptum sit: « Lex Domini sapientiam præstans parvulis » (Ps. XVII, 8); ad amorem tepidis admovendum, legitur enim: « Nonne cor nostrum ardens erat, dum aperiret nobis Scripturas? » (Luc. XXIV, 32); ad mœstos in tribulationibus levandos, cum « Verbum Crucis nobis Dei virtus est » (I Cor. I, 18); ad injicienda audacibus fræna, quia « Scriptura utilis est ad corripiendum » (II[a] Tim. III, 16). Denique, ut plura paucis complectar, qui Scripturarum doctrina exornatur, dura obterit corda, ægros sanitati reddit, peccatores ad emendationem avocat, magnis terroribus improbos percellit. Omnes igitur, qui Ecclesiæ servitio sunt mancipati, sacræ Scripturæ studiorum satagant, ne, cum hac de re efflagitentur a filiis in Christo credentibus, armis cedant, ignorantiamque suam profiteantur.

Hisce ego rationibus motus lectiones nonnullas, ut studiosæ juventuti Scripturarum viam planam atque expeditam aperiam utque fructus uberrimos, qui inde proveniunt, percipere queat, scholis Seminariorum propono, quarum utilitati multa ex tradendis profutura spero.

Ut autem methodum, quam in his lectionibus conscribendis sectatus sum exponam, pauca hic addo. Totum

opus in tres partes distribuere existimavi. Prima complectitur lectiones introductionis generalis in sanctam Scripturam, in qua de Bibliorum nominibus, inspiratione, canone, textibus primigeniis, versionibus deque lectione sanctæ Scripturæ in linguis vulgaribus disputo. Secunda pars continet lectiones introductionis specialis in unumquemque librum, in qua de cujusque libri ipsius Scripturæ nomine, argumento, auctore, lingua, tempore in quo fuit exaratus, nec non de difficilioribus locis deque præcipuis quæstionibus sermonem instituo. Tertia denique pars comprehendet lectiones hermeneuticæ biblicæ, in qua traduntur atque explicantur regulæ, quibus tirones eam ipsam sanctam Scripturam, juxta Patrum Doctorumque, præsertim Hieronymi et Augustini criteria regulasque interpretari atque explicare queant; quam demum specimen archæologiæ biblicæ sequitur.

Fateor quidem ego non afferre quod omnium expectationi satisfaciat; sed perspecta tum præceptorum hujus facultatis, tum studiosæ juventutis bonitate fretus, nec non Dei omnium bonorum auctoris semperque Virginis Immaculatæ Mariæ auxilio adjutus, omnes æquo animo bonaque cum venia, quæ conscribam, excepturos esse confido.

PRÆFATIO AD SECUNDAM EDITIONEM

Cum prima hujus operis editio, Deo auspice, exhausta sit (in dissitis etiam regionibus atque maxime in Gallia, Hollandia, Austria, Anglia, Belgio, Germania et Italia nostra ejus exemplaria divendita), ut multorum votis annueretur, visum est editori denuo typis opus mandare.

Hæc altera editio procul dubio eadem est, ac prima quoad substantiam rerumque ordinem; verum nos hanc occasionem nacti, ut magis magisque studiosæ juventutis utilitati ac magistrorum sacrorum collegiorum desideriis satisfaceremus, benevolo animo operis recognitione suscepta, nonnulla menda, quæ in prima editione irrepserant, curavimus. Atque insuper aliqua, quæ nos ipsi in juvenibus edocendis de hac materie animadvertimus, modo immutata, modo aucta, quoad fieri potuerimus, observare dedimus; quædam etiam addidimus, quæ attentionem effugerunt, vel melius voluntarie in prima editione omissa, ne signatos limites brevitati consulentes prætergrediarentur; denique aliqua quoque suppressimus minus opportuna minusque scitu necessaria, sed nec omnino, cum ea in notis conservata appareant, sæpe sæpius etiam aucta et perspicuitati studentia. Omnia tamen, quomodocumque se habent, clarius et accuratius proferre conati sumus.

Deus interim, sanctarum Scripturarum auctor primarius, cui semper honor et gloria, per intercessionem B. Mariæ Virginis sine labe originali conceptæ ac S. Hieronymi, in exponendis sacris Scripturis doctoris maximi, benedictione sua cælesti labores nostros prosequi dignetur, eosque ad majorem suam gloriam, quam quisque, quoad vivat, suis in actis quærere debet, necnon Ecclesiæ suæ ministrorum utilitatem intellectualem atque moralem augeat ac fœcundet. Et vos, sacri altaris ministri, spero fore ut, ipso Deo auxiliante, fructum uberrimum ex laboribus nostris hauriatis, ne quis vestrum, vitæ suæ mortalis expletis annis, a Christo judice, quem in sacris Scripturis cognoscendum non quæsierit, cum S. Hieronymus dicat: « Ignoratio Scripturarum, ignoratio Christi est » audiat illud Osee prophetæ: « Quia tu scientiam, idest studium meæ legis, repulisti, repellam te »; et sic, uti Sacerdotes sparsi per Israel, hac noxa, talionis pœna ex lege puniebantur, etiam vos Novi Testamenti ministri, proh dolor! reprobatíone Deique ira digni efficiamini.

AUCTOR.

LECTIONES
INTRODUCTIONIS GENERALIS
IN
SANCTAM SCRIPTURAM

LECTIO I.
De sanctæ Scripturæ nominibus.

Cum de sacra Scriptura disputandum aggrediamur, operæ pretium ducimus, omnium primum, recensere nomina, quibus sacer codex diversis temporibus appellatus est. Alia enim fuerunt quæ habuit ab Hebræis, alia a Patribus, alia tandem ab ecclesiasticis scriptoribus, sive græcis, sive latinis.

Et quoad Hebræos. Dictus fuit:

1° בַּסְּפָרִים (bassepharim), libri, quod nomen sumptum est ex Daniele (ix, 2), ubi legitur: אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים (hani Daniehl binoti bassepharim) " Ego Daniel intellexi in libris. „

2° הַתּוֹרָה (hattorah), lex, quo nomine usus est Christus, ut habetur in Evangelio: " Nonne, legitur (Joann. x, 34), scriptum est in lege nostra? „; et alibi: " Ut adimpleretur sermo, qui in lege nostra scriptus est „ (Joann. xv, 25).

3° סֵפֶר הָאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים (sepher hahatvangah venghesrim) " Codex viginti quatuor librorum „ ex numero librorum, qui veteris testamenti canonem constituebant.

4° Denique מִקְרָה (micchera), lectio, uti patet ex D. Paulo, qui, (II Cor. 3, 14): " In lectione, inquit, veteris testamenti manet non revelatum. „

Quoad vero Patres atque græcos scriptores. Dictus fuit:

1° Ἱερὰ γραφής, sacra scriptura.

2° Ἱερὰ γράμματα, sacræ litteræ.

3° Θεία γραφή, libri divini.

His vocibus usus est D. Paulus in suis epistolis. Ait enim (ad Rom. I, 2): " Quod antea promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis;) et item (ad Tim. III, 15): Quia, inquit, ab infantia sacras litteras nosti. „

4° γραφής, Scripturæ.

5° γραφᾶν, Scripturarum.

Quæ nomina adhibuerunt et Christus et Apostoli, cum vetus testamentum in confirmationem prædicationis evangelicæ adduxerunt. Sic Christus (Matth. XXI, 42): " Numquam, ait, legistis in Scripturis?; „ et Petrus (Act. I, 16) " Viri fratres, inquit, oportet impleri Scripturam. „

6° βιβλία ἅγια, biblia sacra, vel αἱ βιβλοί, libri, aut παλαία βιβλία, antiqua biblia, vel simpliciter βιβλία, biblia, deductum hoc nomen a voce βιβλός, papyrus, nam antiqui suos libros in papyris [1] exarabant ob chartæ defectum. Alii repetunt a Syracide, qui sæpe in suo prologo eo utitur, vel a Daniele, qui libros sacros vocat הַסְּפָרִים (hassepharim), quod τῶν Septuaginta τὰς βιβλούς interpretati sunt. Alii demum dicunt esse nomen Ecclesiasticum primum a Chrysostomo adhibitum. Sed nos, quomodocumque res se habeant, concludimus hujusmodi nomen bene Scripturis convenire ad librum per excellentiam denotandum.

Tandem a Patribus scriptoribusque latinis dictus est:

1° Scripturæ, et hoc nomen verbo Dei scripto ab ipsis tribuitur antonomastice.

2° Sacræ litteræ, ad denotandum sanctam Scripturam esse veluti Dei epistolam ad homines missam, vel quod constat, ut infra dicemus, ex litteris sacrosanctis, utpote dictatis, Deo afflante.

[1] Papyrus erat arbor aut cortex tiliæ alteriusque, qui extensus longissime tenuissimeque veteribus chartæ usui fuit. Scribebatur et stylo ligneo, et tunc dicebant scribere in papyris ceratis; et stylo ferreo, et tunc scribebant in plumbo vel silice, ut habetur ex Job (XIX, 24), qui ait: " Scribantur hæc stylo ferreo, vel plumbi lamina, aut celte sculpantur in silice. „

3° Hieronymus (in lib. de Script. Eccl.) et Isidorus Hispalensis (Etym. l. IV, c. 3) appellant eam Bibliothecam sanctam, quia in ea omnia ad salutem necessaria inveniuntur, sicut in bibliothecis publicis civitatum, in quibus studiosi omnia scitu necessaria et congrua requirunt.

4° Cassiodorus (*Inst. Div. litt.* c. 4) et Alcuinus vocant eam sacram Pandecten. Hæc vox constat ex duabus voculis græcis, idest πᾶν, omne, et δέχομαι, complector, quia Scriptura omne complectitur (vel immediate, vel mediate) quod necessarium est ad salutem æternam.

5° Vocatur quoque a Tertulliano (in c. XVI Is.), ab ipso Hieronymo (in c. XVI Is.) et Augustino (*De Civ. Dei*, l. XX, c. 4), Instrumentum authenticum, vel Instrumenta legalium Scripturarum, complectens ordines, tractatus, pacta solemnia etc., atque ratione, sicuti apud jureconsultos, qui instrumenti voce intelligunt scripturam, quæ homines edocet atque instruit de conditionibus pactuum conventumque; ita sacra Scriptura, quæ homines edocet et instruit de magis necessariis firmissime ac certissime tenendis, ut sic facile æterna salus consequatur.

6° Testamentum. Quod super nomen paulo diligentius agendum nobis est. Hujuscemodi enim nomen græce διαθήκη, hebraice בְּרִית (bberid), in sermone biblico dupliciter usurpari potest: scilicet ad indicandam extremam voluntatem, qua quis de suis bonis morti proximus disponit, et ad significandum pactum, sive fœdus, quod Deus cum hominibus iniit. In utroque sensu Scriptura dicitur testamentum. Re quidem vera ipsa habet omnia, quæ requiruntur, cum quis, jamjam moriturus, de suis bonis disponit. Tunc sane requiruntur testator, hæredes, hæreditas, testes et tandem mors testatoris, ait enim Paulus (Hebr. cap. IX, 16): " Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris; „ atqui dicta requisita inveniuntur tam in veteri, quam in novo fœdere. Ergo.

Et quoad vetus testamentum. Testator fuit ipse Deus, qui Messiam in hæreditatem promisit Patriarchis Prophetisque venturum, quique pariter testes et hæredes extiterunt, mors habetur in occisione et sanguinis effusione veterum victimarum, scilicet arietum ceterorumque animalium, quæ Deo immolaban-

tur, quibusque Christi mors præfigurabatur. Quoad vero novum testamentum habemus testatorem Christum Messiam, Dei Filium, qui vera morte illud sancivit, ut profunde explicat D. Paulus (Hebr. IX), quique cælorum regnum in hæreditatem promisit Apostolis et in his eorum successoribus, in Christo credituris, quapropter et ipsi hæredes atque novi testamenti testes fuerunt; intercessit demum mors quoque testatoris, nimirum ipsius Christi, qui proprium sanguinem pro universo mundo fudit. Ergo revera testamenti nomine ultima morientis voluntas denotatur. Et id confirmatur ex Isaia (XXXVIII, 1) Ezechiæ regi dicente: " Dispone domui tuæ, quia morieris tu et non vives, „ idest testamento tuam ultimam voluntatem declara, quia morti proximus es.

2° Vox testamenti denotat pactum, fœdus, qua significatione magis respondet voci hebraicæ בְּרִית (bberid) et græce διαθηκή. Namque vox hebraica reapse magis sonat pactum, vel fœdus, quam testamentum, ut notavit Hieronymus (*De nom. Hebr.*), qui scripsit, vocem בְּרִית (bberid) significare: " Habens pactum: „ quare cum invenit hanc vocem, semper eam vertit fœdus, vel pactum. " Quod autem, inquit, pactum pro testamento ponimus hebraicæ veritatis est „ (in Jerem. c. XVII). Circa autem vocem græcam διαθηκήν, etiam idem Hieronymus sic scribit: " Notandum, quod verbum διαθηκή, Aquila συνθηκή, Symmachus interpretatur pactum, nec voluntatem defunctorum sonat, sed pactum viventium, nam vox hebraica magis sonat pactum, quam testamentum. „

LECTIO II.

De definitione et divisione SS. Scripturarum.

---

§ 1. *De definitione.*

Ut in aliqua alicujus materiæ tractatione recte procedatur, necesse est in primis ut scientiæ, de qua sermo instituitur, definitio præmittatur, sicuti fundamentum, quod necessario requiritur in ædificio condendo. " Omnis recta disputatio, ajebat Aristoteles, a definitione proficiscitur. „ Cum igitur nos de

sanctis Scripturis verba facturi simus, ab ejus definitione convenit, ut incipiamus. Definitur enim: " Liber verbi Dei a sacris Auctoribus, afflante Spiritu sancto, conscriptus, atque talis ab Ecclesia receptus. „

Hujusmodi definitio recta evadit, si inveniantur requisita a logicis quacumque in definitione, scilicet genus et differentia: atqui prolata definitio nec uno nec alia caret. Ergo.

Siquidem definitionis verbis: " Liber verbi Dei, „ exprimitur, ut ajunt, genus, cum Scriptura in hoc, et non in alio cum Traditione, quæ est liber verbi Dei traditi, conveniat, prout animal est genus, quod cunctis animalibus vel ratione præditis, vel necne, tribui potest, idest hominibus atque brutis: " Ab Auctoribus sacris, afflante Spiritu sancto, conscriptus: „ quæ verba significant differentiam, ut ajunt, specificam, sicuti ratio in homine, qua a brutis discriminatur; sic sancta Scriptura a Traditione, namque illa ab Auctoribus sacris, qui sunt Moyses, David, Matthæus, etc., et secundariis, cum auctor primarius sit ipse Deus, Spiritu sancto afflante, exarata fuit; hæc vero conscripta est ab Ecclesiæ Patribus, qui, nec movente, nec afflante Spiritu moti fuerunt ad scribendum. Demum additur " Atque talis ab Ecclesia receptus. „ Etenim ad Ecclesiam solummodo pertinet definire, quinam sint sanctæ Scripturæ libri, dicente S. Augustino " Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas „ (II. 1, 4): nam Deus Scripturarum depositum in Ecclesiæ suæ sinum effudit, eique concredidit atque commisit. Hinc patet duo esse necessaria ad sacram scripturam constituendam, nempe Inspiratio et Ecclesiæ judicium. Quapropter, si quis sacrorum Librorum haud est ab Ecclesia in canonem receptus, retineri nequit ut divinitus inspiratus. Et evenire potest, ut unus, vel alter liber, ex. gr. III aut IV Esdræ, sit reapse ab Auctore divinitus inspirato scriptus, attamen non est in sanctarum Scripturarum canonem relatus, cum certo de divina origine non constet. Ideoque doctissimus cardinalis Franzelin scribit: " Insertio in canonem non est, nisi testificatio et declaratio librum esse divinum, ac proinde inspiratio non perficitur per insertionem in canonem, sed tantum præsupponitur ut objectum declarationis. „

§ 2. *De divisione.*

Libri sanctarum Scripturarum varie, secundum diversitatem materiæ, temporum et circumstantiarum, dividi solent.

1° Dividuntur in vetus et novum testamentum, ad intelligendos libros, vel ante, vel post Christum conscriptos. Vetus testamentum, in quo habentur omnia, quæ sancivit Deus cum Patriarchis et Prophetis quoad futurum Messiam; novum vero, quod complectitur sancita a Christo cum fidelibus Christianis, qui Messiæ vestigia sequuntur. Neque hæc distinctio in vetus et novum testamentum immerito facta est, cum inveniatur tum in ipsis scripturis, tum in Patrum traditione. Sane Paulus (II Cor. III, 6): " Ministros, inquit, nos fecit novi testamenti; „ et (III, 14): " Usque, ait, in hodiernum diem, idipsum velamen manet in lectione veteris testamenti non revelatum. „ Item (ad Gal. III, 17, et ad Hebr. VIII, 8, IX, 15-20), ubi vox διαθήκη invenitur respondens hebraico בְּרִית (berith). Ex Patribus citamus unum, vel alium. Sic Lactantius (*Divin. Instit.* lib. IV): " Scriptura omnis, inquit, in duo testamenta divisa est. Illud quod adventum Domini passionemque antecessit, idest lex et Prophetæ, vetus dicitur; ea vero quæ post resurrectionem ejus scripta sunt novum testamentum nominantur. Judæi veteri utuntur, nos novo. „ Et S. Ambrosius: " Testamentum, scribit, quoniam sanguine dicatum est, vetus in typo, novum in veritate. „ Ex quibus etiam patet testamentum obsignari debere sanguinis effusione, sicut accidit in veteri et novo testamento: vetus obsignatum sanguine victimarum, figura mortis Christi; novum vero morte et sanguine ipsius Christi, ut profunde explicat D. Paulus (ad Hebræos IX). Ergo.

2° Alia divisio et plenior est in libros Legales, Historicos, Morales, vel Sapientiales (ex quibus aliqui Poetici) et Propheticos. Legales sunt libri, qui continent legem: in veteri testamento sunt quinque libri Moysi, idest Pentateuchus; in novo vero sunt quatuor Evangelia. Historici, qui facta præterita narrant: in veteri testamento sunt Josue, Judices, Ruth, Reges, Paralipomenon, Esdræ I et II, item Tobias, Esther, Judith, et duo libri Machabæorum; in novo est historicus tantum liber

Actuum Apostolorum. Morales, qui monita virtutum exhibent ad vitam recte ducendam: in veteri testamento sunt Psalmi, Job, libri Salomonis, Sapientia et Ecclesiasticus; in novo vero sunt omnes epistolæ Apostolorum. Demum Prophetici, sic dicti ex rebus futuris, quas vaticinantur: in veteri testamento sunt quatuor prophetæ majores, idest Isaias, Jeremias, Ezechiel et Daniel, et duodecim minores, qui sunt Osea, Joel, Habacuc, Sophonia, Amos, Abdia, Michæa, Jona, Aggæus, Zacharias, Malachia et Nahum; in novo vero fœdere est tantum propheticus liber Apocalypsis Joannis. Hic tamen notandum Prophetas dividi in majores et minores non ratione auctoritatis maximi ponderis, vel minimi; sed ex eo tantum quod plura vel pauciora vaticinia ediderunt.

3° Alia divisio est in Legem, Prophetas et Hagiographa, quæ prævaluit apud Hebræos, qui utebantur vocibus תּוֹרָה (Thorah), נְבִיאִים (Nevibrim) et כְּתוּבִים (Chetuvim). Nomine Legis intelligebant libros Moysi; nomine Prophetarum libros historicos, quos appellabant prophetas priores, et posteriores, hique erant proprie dicti prophetæ; nomine denique Hageographorum intelligebant ceteros libros.

4° Dividuntur etiam in libros protocanonicos et deuterocanonicos. De hac divisione, quoniam plura alibi dicturi sumus, hic dumtaxat animadvertimus sic libros sacros distingui ex diverso tempore, quo in canonem fuerunt relati. Hinc protocanonici ex vocibus græcis πρωτος, primum, et κάνον, canon, quia usque ab initio in canonem allati sunt, et de quibus nunquam dubitatum est; deuterocanonici vero, ex vocibus pariter græcis δεύτέρος, secundum, et κάνον, canon, quia postea in canonem SS. Scripturarum sunt relati, et de quibus per aliquod tempus dubitatum fuit a nonnullis Ecclesiis. Et protocanonici, sicuti etiam deuterocanonici sunt in veteri et novo testamento. In veteri sunt Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, Machabæorum I^us et II^us, qui desunt in textu hebraico; in novo vero sunt Epistola ad Hebræos, Epistola S. Jacobi, 2^a Petri, 2^a et 3^a Joannis, Epistola S. Judæ et Apocalypsis ipsius Joannis.

5° Philemonis tandem ætate S. Scriptura fuit divisa in Leges, Sermones divinos et Hymnos; et Christi ævo divisionem obtinuit, quinimo ab ipso Christo, in Moysen, Prophetas et

Psalmos. " Oportet, ajebat Christus in Evangelio (Luc. xxiv, vers. 44), impleri quod scriptum est in lege Moysi et Prophetis et Psalmis de me. „ Et hæc de divisione.

LECTIO III.

De inspiratione.

Ut in re tanti momenti quaslibet obscuritatis umbras, quoad fieri potest, declinemus, priusquam sermonem de sacrorum Librorum inspiratione instituamus, aliqua præmittimus, ut sic callis, tam obscurus et obstrusus hujus tractationis, magis pateat. Prænotandum primum spectat ad definitionem tum nominalem, tum realem; secundum ad hæreticorum doctrinam, seu erit prænotandum historicum; tertium ad Ecclesiæ doctrinam, nimirum exponitur qualis sit Ecclesiæ doctrina, quam circa inspirationem fideles Christiani tenere debent.

Et quoad definitionem nominalem. Ipsa desumi potest ex vocabulo græco Θεοπνευστία, quod constat ex voce Θεός, " Deus „ et πνευστία, " inspiratio „ deducta a verbo πνέω " spiro: „ hinc definitio nominalis est, quod Deus spirat, vel spiratur a Deo.

Quoad vero definitionem realem, desumimus illam clarissimi Marchini, quæ sic se habet: " Singularis ea sancti Spiritus moventis ad scribendum impulsio, directio ac præsentia mentem animumque scriptoris gubernans, quæ eum non sinit errare, effecitque, ut scribat quæ velit Deus. „ Quam definitionem nos amplectimur, relictis omnibus aliis, quoniam complectitur necessaria ad habendam veram atque exactam ideam inspirationis ex communi theologorum doctrina. Theologi enim hac in re quatuor requirunt, idest: 1° excitatio, seu impulsio, ad scribendum; 2° illustratio mentis ac motio voluntatis; 3° delectus rerum scribendarum, sic ut nihil omittatur, et nihil adjiciatur ad ea, quæ Deus scribi ab hageographis velit; 4° assistentia jugis ac singularis in opere perficiendo.

Explicamus breviter hæc quatuor.

1° Excitatio, seu impulsio, significat, quod scriptor a Deo, tanquam ab auctore primario librorum utriusque testamenti,

idque est fide certum, ut eruitur ex conciliis, movetur et impellitur, adeo ut omnis scriptoris actio Deo, sicuti veræ causæ, referatur, cum inspiratio non sit, nisi factum supernaturale et internum iis solum notum, quos Deus impellit et excitat. Additur insuper ad scribendum. Sane duplex distinguitur motio, altera ad scribendum, altera vero ad loquendum, et ex sacris scriptoribus alii habuerunt unam, ut hagiographi, alii tantum aliam: ex. gr. Petrus et Stephanus cum aliis multis, qui in Actibus locuti sunt. Sed aliquando accidit, ut quis utramque habuerit, ut S. Zacharias, pater Joannis Baptistæ in suo cantico: " Benedictus Dominus Deus Israel „ (Luc. I, 68); beatissima Virgo Maria in alio: " Magnificat anima mea Dominum „ (Luc. I, 46): auctores prius inspirati fuerunt ad loquendum, et postea, alia quoque inspiratione pollentes, quod voce promarunt, scripto consignavere, quamvis nonnulli retineant doctrinam contrariam. Neque his solum hoc evenit, sed etiam omnibus Prophetis. At nos animadvertimus illam tantum ad scribendum requiri. Namque homo inspiratus, in intellectu illustratione, et in voluntate impulsione ad scribendum pollens, necessitatem habet in actu scribendi, ut a Deo dirigatur atque regatur, adeo ut scribat ea, quæ Deus velit, errandi absque formidine.

2° Illustratio mentis et motio voluntatis. Hujusmodi intellectus illustratio ea esse debet, qua et errores præcaveantur, et revelentur veritates ignotæ, quas Deus scriptori vult patefieri. Neque per hanc illustrationem naturale rationis lumen destruitur, ut rationalistæ tenent; sed intellectus hujusmodi divino lumine adeo perficitur, ut perveniat, sine errandi periculo, ad ea, quæ naturalibus mediis cognoscere nequit. Hæc tamen intellectus illustratio variis modis evenire potest: uti per revelationem, cum quis in extasim rapiatur, sive imaginariam, sive intellectualem; per allocutionem, aut sensibilem externam visionem, ut fuit apparitio trium Angelorum Abraham facta in valle Mambre, qui nuntiarunt uxorem Saram esse parituram Abrahamo filium, licet processerit in diebus suis; denique per internam inspirationem, quæ expletur in vigilia, ut sæpe factum est Prophetis, quibus vel manifestatæ sunt res prius ignotæ, vel directi atque effecti sunt immunes ab errore in recitandis, aut scribendis rebus aliunde cognitis, ut in factis

historicis et moralibus. Sic intellectus constitutus non potest in actum externum exire, videlicet scribere quæ vidit, nisi ipse Deus ejus voluntatem ad scribendum moveat. Et notandum quod talis motio certe scriptoris libertatem minime tollit, aut lædit: quapropter scriptor sub inspiratione liber manet, sicut Propheta sub prophetiæ dono, et homo sub gratia efficaci. Neque hac motione naturalia media excluduntur, cum scriptor inspiratus non liberatur a labore, quem quisque scriptor in scribendo sustinet. Lucidum testimonium nobis præbet scriptor II Machabæorum (XXVII, 2): " Et nobis, inquit, quidem ipsis, qui hoc opus breviandi causa suscepimus, non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum et sudoris assumpsimus. „ Quod etiam patet ex S. Luca Evangelista, qui initio sui Evangelii testatur se omnia assequutum ab iis, qui audierunt et ministri fuerunt sermonis. Ut ex. gr. quæ specialia ille narrat de Maria Virgine in partu vitaque privata Jesu Christi: certe S. Lucas non vidit, sed narrationem alterius habuit, quas res ipse fideliter in suis scriptis expressit „. Ex quibus clare eruitur, quod, quamvis scriptor sit inspiratus, mediis tamen naturalibus indiget, quibus suum opus perficere possit.

3° Delectus rerum scribendarum, etc. Re quidem vera homo inspiratus sub sancti Spiritus motione de iis, quæ scribit delectum habere debet, adeo ut nihil aliud scribat, præter id quod Deus illi revelare vult.

4° Demum assistentia jugis ac singularis in opere perficiendo. Nam homo tum dicitur inspiratus in opere scribendo, cum jugiter restat sub sancti Spiritus assistentia.

Hinc discimus aliud esse inspirationem, aliud revelationem, aliud adsistentiam, et aliud tandem approbationem. Inspiratio enim latius patet quam revelatio, quæ nempe est patefactio rei antea non perceptæ, nec animo infixæ: cujusmodi sunt vaticinia, mysteria, positiva divinæ voluntatis manifestatio. Quare revelatio habet primum rei incognitæ patefactionem pro objecto, inspiratio vero habet pro objecto res etiam aliunde cognitas, seu quæ saltem naturali industria cognosci possunt, quod putandum est accidisse in historicis. In revelatione et verba et res ab ipso Deo dictantur, non item in inspiratione. Revelatio non necessario litteris exaratur, viva etenim voce per traditionem

ad posteros transmitti potest; dum inspiratio scripta respicit. Animadvertendum tamen est communi loquendi usu receptum esse, ut revelationis nomine universe significetur quidquid sacræ litteræ continent, aut etiam quæ, Spiritu sancto dictante, per traditionem transmissa sunt. Assistentia vero habetur, cum Spiritus sanctus non antecedenter, ut in inspiratione, sed concomitanter tantum, ut ajunt, scriptori adest, nimirum ita ejus mentem animumque dirigit, ut neque erret neque fallatur. Approbatio denique est, cum Spiritus sanctus se habet consequenter, videlicet approbat ea, quæ ab aliquo scriptore, proprio marte, conscripta fuerunt, eumque vera scripsisse testatur. Verum hæ duæ improprie inter inspirationis species recensentur, nec constituunt Dei verbum, alioquin Conciliorum Œcumenicorum canones, qui certe sub sancti Spiritus assistentia condidi sunt, essent Scriptura divina: quod profecto falsum est. Et quamquam traditionem exprimant, quæ etiam est verbum Dei, cum tamen hæc non sint verbum Dei scriptum, hi canones Deo tribuendi non sunt. Ergo.

Secundum prænotandum est historicum, scilicet exponuntur errores contra inspirationis doctrinam.

Sciendum est quod tum Judæi, tum Christi fideles ab initio Ecclesiæ semper retinuerunt sacros libros fuisse conscriptos afflante Spiritu sancto; quare tunc temporis nulla quæstio erat circa sacrorum librorum inspirationem. Sed, propagata Christi Ecclesia miris effectibus, temeritas nonnullorum hæreticorum coegit Patres, ut apertius declararent inspirationis doctrinam, quod ipsi fecerunt alacriter, et quanto fuit opus illis primis Ecclesiæ sæculis. Sed, si quæstionis historiam de inspiratione sanctæ Scripturæ perlegimus, et errores observamus, quibus hujusmodi doctrina sæpissime atque quovis tempore labefactata fuit, inveniemus inspirationis controversiam verum initium sumpsisse ab epocha reformationis, sæculo XVI. Tunc enim quæstio hæc tractari cœpit formaliter, tum a protestantibus, tum a catholicis.

Hoc posito dicimus sanctæ Scripturæ oppugnatores in tres classes dispesci posse. Prima classis est nonnullorum, qui omnem divinam inspirationem penitus denegant, et in omnibus divinarum Scripturarum libris; secunda est eorum, qui eam in-

ficiantur in aliquibus tantum sanctæ Scripturæ libris, vel partibus; tertia demum est eorum, qui supernaturale hoc auxilium, hagiographis in scribendo concessum, aliquo pacto imminuere, vel attenuare satagunt.

In prima classe sunt sectatores Schwenckfeldii (cujus meminit Bellarminus), qui verbum Dei scriptum tamquam litteram occidentem respuunt, soloque spiritu interno contentos nos esse jubent. At circa medium sæculum XVIII, quorumdam criticorum argumentis Protestantium fides hac in re labefactata fuit, adeo ut ipsi respuerent quæ antea retinebant, idest omnes partes omnesque sententias una ad singula verba, stylum et apices a Spiritu sancto repetendas esse. Ad hanc classem referuntur sic dicti Libertini, qui sacros libros, Coppino et Quinctino auctoribus, pro fabulis habent. His comitantur recentiores Deistæ omnesque increduli, qui Scripturas rejiciunt. Quos inter eminent patres naturalismi biblici ac rationalismi, scilicet Toelner ac Semler, quos sequuti sunt plurimi protestantes, qui inspirationis notionem non solum extenuant, sed prorsus denegant. Nec desunt rationalistæ, qui sacram Scripturam veluti libros profanos legunt interpretanturque, et hujus erroris recentes propagatores sunt: in Germania De Wette, Ewald, Baur, Strauss, Wegscheïder aliique; Colensò et auctor libri *Essays and Rivievus* in Anglia; Scholten et Reville in Hollandia; Coloni et Renan in Gallia.

In secunda vero classe adnumerantur qui divinitatem aliquorum librorum sacræ Scripturæ, vel inspirationem multarum partium denegant. Prima Ecclesiæ ætate extiterunt Basilidiani, Simoniani, Marcionitæ, qui divinam librorum inspirationem V. T. negarunt, absurde contendentes eos non a Spiritu sancto, sed a principio malo profectos esse (apud Iren. l. I, c. 20, 22, 29). His accensendi sunt Manichæi, ut apud Epiphanium (*Hær.* LXXVI), et Ebionitæ, teste Irenæo (lib. I, c. 20), qui scripta omnia D. Pauli, aliorumque scriptorum N. T. pro suo quisque lubitu, uti falsos et Deo indignos rejicierunt. Ad rem legatur Hieronymus (*Præf. in Ep. ad Phil.*), Epiphanius, Eusebius et Philastrius. Quinimo Erasmus, quem nostris diebus sequuti sunt Guizot et De Pressensé, asserit Evangelistas ignorantia et affectu erga magistrum erravisse atque scripsisse

quæ scientia critica rejicit. Grotius vero et Benedictus Spinoza nullam in libris historicis inspirationem admittunt. Joannes Clerc dicit Prophetas non fuisse inspiratos, cum libros scripserunt; sed tantum, cum futurarum rerum revelatio ipsis facta fuit. Ultra denique progressus est Joannes Bahrdt, qui hagiographis aliquando defuisse blaterat nedum divinam inspirationem in scribendo; sed ipsam sancti Spiritus adsistentiam, qua scriptores errores vitarent.

In tertia denique classe sunt omnes, qui inspirationem et imminuere et attenuare conantur. Revera post Reformationem, quæstio de sacrorum librorum inspiratione non solum inter hæreticos, sed etiam inter catholicos obtinuit varias sententias, seu opiniones. Nos interim, ne propositi instituti limites prætergrediamur, breviter citamus doctrinam eorum, qui huic classi sunt inscribendi. Sane Henricus Holden in rebus, quæ Religionem non respiciunt, veram et propriam inspirationem minime agnoscit. Cornelius Lapierre hagiographis in rebus historicis, exhortationibus, ratiocinatio nibus, tenet non fuisse necessariam sancti Spiritus inspirationem, sed tantum Dei adsistentiam. Huic errori accessisse etiam videntur Richardus Simonius, Lessius aliique, qui asserunt librum II Mach. humana industria fuisse conscriptum.

Tertium prænotandum respicit doctrinam catholicam, quæ tenet Deum esse auctorem principalem librorum utriusque testamenti.

Doctrina catholica erui potest ex variis fontibus, et quos inter etiam a Conciliis Œcumenicis, uti hoc in casu. Sane habentur tria Concilia, scilicet Florentinum, Tridentinum et Vaticanum, quæ unanimiter eamdem doctrinam declarant, nimirum solum Deum librorum omnium tum V. tum N. T. auctorem esse. Ait enim Florentinum: " Firmissime credit et profitetur " et prædicat sacrosancta Romana Ecclesia unum atque eum- " dem Deum veteris et novi testamenti, hoc est Legis et Pro- " phetarum, atque Evangelii profitetur auctorem, quo eodem " Spiritu sancto inspirante utriusque testamenti sancti locuti " sunt. " Ex quibus clare eruitur, quod nullus alius præter Deum, fuit auctor tum veteris, tum novi testamenti, et, licet difficultas exurgere possit, utrum scilicet omnes libri sint inspi-

rati, vel necne, facile responderi potest, si animo attendatur ad verba " Legis et Prophetarum atque Evangelii, „ quibus exprimuntur omnes libri tum veteris, tum novi fœderis. Citatis Florentini verbis consonant, quæ protulit Tridentinum, ita ajens: " Sancta Tridentina Synodus... orthodoxorum Patrum " exempla secuta omnes libros tum V., tum N. T., cum utriusque " Deus unus sit auctor, pari pietate, affectu ac reverentia su- " scipit ac veneratur. „ Ubi concilium declarat se rem novam non adducere credendam, sed priorum exemplis incitatum, tenere atque ab omnibus Christi fidelibus tenendos declarare sub anathematis pœna, omnes tum veteris, tum novi fœderis libros a Deo inspiratos esse. Nec minoris momenti sunt verba Vaticani, quod statuit: " Eos, idest libros sacros, Ecclesia pro " sacris et canonicis habet, non ideo quod sola humana indu- " stria concinnati, deinde auctoritate sunt probati, nec ideo " dumtaxat, quod revelationem sine honore contineant, sed " propterea quod Spiritu sancto inspirante conscripti, Deum " habent auctorem, atque ut tales Ecclesiæ ipsi traditi sunt. „ Quæ verba clare demonstrant Deum esse auctorem omnium librorum utriusque testamenti.

Sed hic aliquis dicere posset: Tridentini verba " Unus Deus sit auctor „ sunt obscura et dubium adducunt. Hæc difficultas expedite resolvitur si definitionis contextus breviter inspiciatur. Verba enim dicta rationem afferunt, qua Concilium utriusque testamenti libros tanquam sacros canonicosque recipit. Et hujusmodi ratio duo significare potest, idest aut Deum directe esse auctorem, aut Deum auctorem esse institutionum utriusque testamenti. Et, quomodocumque res se habeat, eadem semper est conclusio, quod nimirum Deus sit utriusque testamenti auctor. Porro, si Tridentini verba conferantur cum illis Florentini, magna luce frui videntur. Hujus enim decretum, ut ait cardinalis Pallavicinius (*Hist. Conc. Trid.*, lib. 4, c. 2), Patres Tridentini sunt secuti. Jamvero Florentinum dicit: " Deus est auctor utriusque testamenti; „ et postea sequitur expositio librorum, quorum Deus est auctor, ait enim: " Legis et Prophetarum et Evangelii. „ Ergo quo sensu Patres Florentini dixerunt Deum auctorem, eodem locuti sunt Patres Tridentini; atqui illi intelligunt omnem scripturam tum veteris, tum novi

testamenti inspiratam esse. Ergo eamdem veritatem, fere eisdemque verbis, declarare voluerunt Patres Tridentini.

Hisce præmissis demonstramus doctrinam catholicam, binis propositionibus, quarum altera adstruitur veritas inspirationis librorum veteris testamenti, altera vero novi. Id agitur seorsim, cum argumenta, quæ factum inspirationis ostendunt, non eadem sunt pro libris veteris, ac pro libris novi fœderis.

Propos. I. — *Omnes Libri V. T. sunt divinitus inspirati, atque uti tales ab Ecclesia recepti.*

Priusquam ad demonstrationem accedamus, animadvertendum nobis bene erit Rationalistas indefesse contendere inspirationis impossibilitatem, quum rejiciant quidquid est supernaturale. Quibus, si probetur esse possibilis, negant homines eam a somniis et naturalibus visionibus certo discerni posse. Responsio brevis Rationalistis danda desumi potest ex Dei potentia in hominem creando. Deus enim, qui illum potuit ex limo terræ creare, quique eum alloqui, atque eloquia sua scribenda dictare, cur non potuit, cum hoc sit evidens absurdum, eumdem de iis, quæ illi communicavit, certiorem reddere?

Hoc breviter declarato, positam propositionem duplici argumentorum genere demonstrandam aggredimur. Primum desumitur ex sacris litteris, secundum vero ex traditione, quæ est plenissima. Testimonia, ex Scripturis ad quinque classes revocari possunt, videlicet: 1° ad illa quæ affirmant sanctam Scripturam Dei jussu conscriptam esse; 2° ad illa, quæ eam uti infallibilem in omnibus suis partibus traducunt; 3° ad illa, quibus veritates divinæ confirmantur, atque credentes instituuntur in fide; 4° ad illa, quibus asseritur in sacris auctoribus, vel per eos Dominum loquutum esse; 5° tandem ad illa, quæ affirmant sacros libros expresse divinitus inspiratos.

1° Ex variis Scripturarum locis clare patet hagiographos Dei jussu sacrorum librorum scriptionem suscepisse. Legimus enim (Exod. xvii, 14) Deum Moysi dixisse: „ Scribe hoc ob monimentum in libro. „ Ex quibus patet Moysen haud sua voluntate, sed Dei jussu exarasse omnes Domini sermones, ut

eruitur clarissime, reapse illum opus suum complevisse, ex alio Exodi testimonio, idest (xxiv, 4), in quo legitur " Scripsit Moyses universos sermones Domini. „ Item (Exod. xxxiv, 27) habemus: " Scribe tibi verba hæc, quibus et tecum et Israel pepigi fœdus. „ Et (Jer. xxx, 2): " Scribe tibi, ait, omnia verba quæ loquutus sum ad te in libro. „ Pariter (Is. viii, 1): " Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis. „ Ubi Dominus Deus divino sermone loquitur cum Isaia, eique imponit, ut omnia illi tradita manifestet hominibus stylo hominis, scilicet calamo, seu graphico atque consequenter charactere et litteris apud homines receptis, nimirum tam clare et aperte, ut ab omnibus legi ac intelligi possent; unde bene Chaldæus vertit: " Scripturam claram. „ Item (Ezech. xxiv, 2), habemus: " Fili hominis, scribe tibi nomen diei hujus... et dices per proverbium ad domum irritatricem, et loqueris ad eos: hæc dicit Dominus Deus „ etc. Et (Habac. ii, 2), dicitur: " Scribe visum, et explana eum super tabulas. „ Demum apud Danielem (xxii, 4): " Tu autem, Daniel, claude sermones et signa librum. „ Ex his, licet referantur ad speciales partes sacrorum librorum, facile evinci potest sacros auctores plenissime antecedenter impulsos esse ad scribendum ea, quæ viderant atque audierant.

2° Si legantur N. T. scripturæ, sæpissime apparet et Christum, et Apostolos illas tum in genere, tum in specie, uti absolute infallibiles traduxisse. Revera Christus apud Matthæum (v, 18) absolute dicit: " Donec transeat cælum et terra, jota unum, aut unus apex non præteribit a lege donec omnia fiant. „ Quibus clare Christus nos docet Scripturas esse infallibiles; namque ponit utique cælum transire terramque; sed addendo unum apicem a lege præterire non posse, affirmat, quod omnia in sacris litteris exarata esse infallibiliter, hincque necesse esse adimpleri. Eodem sensu ait apud Joannem (x, 35): " Non potest solvi Scriptura, „ idest irritari, fieri falsa et mendax. Quæ magis confirmantur ex aliis Matthæi (xxvi, 54), ubi Christus sic Petrum est allocutus: " Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri? „ Et discipulis apparens post suam resurrectionem: " Quoniam, ait, necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis et Psalmis de me, „ nimirum videntur quidem scripturæ V. T. humanæ

mentis captum prætergredi, attamen oportet adamussim adimplementum ferre. Similia docent Apostoli. Sic Petrus (Act. I, 16): " Viri fratres, ait, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda „ etc. Item Paulus etiam (Actor. XVII, 2, 3) prædicans Thessalonicæ in Synagoga Judæorum: " Introivit ad eos, ait sacer textus, et per sabbata tria disserebat eis de Scripturis, adaperiens, et insinuans, quia Christum oportuit pati, et resurgere a mortuis, „ scilicet sicut ante a Prophetis in Scripturis prædictum fuerat.

3° Adducta testimonia majorem lucem accipiunt ex aliis locis, in quibus Christus et Apostoli adducunt verba Scripturæ, tum ut errores refutentur, tum ut fideles veritates religionis cognoscant et in ea instructi evadant. Eminet ad rem illud Christi testimonium (Joan. V, 39), idest: " Scrutamini Scripturas..... et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, „ quo objurgat incredulos Judæos, qui in dubium revocabant suam divinam missionem. Christus quidem haud indigebat ipsarum Scripturarum testimonio, erat enim summa veritas ipsaque sapientia, quæ nec fallere, nec falli poterat; sed tamen dicit hoc, opponens testimonium divinum, tamquam infallibile, testimonio hominum, quod in eodem contextu dicit se non accipere, scilicet eo non indigere. Sic (vers. 34, 35): " Ego non ab homine testimonium... accipio; „ et (vers. 41): " Claritatem ab hominibus non accipio. „ Similia occurrunt (Joann. X, 34, 35): " Nonne, legitur, scriptum est in lege vestra: Quia ego dixi: Dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura: quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas; quia dixi: Filius Dei sum? „ Sciendum est Christum sic loquutum fuisse, cum Hebræi illum lapidare volebant, quia dixerat Filius Dei sum, quare validissimo argumento illos redarguit. Namque dicit cur modo tam mirum, tamque scandalum audiendo nomen Dei mihi tributum, cum antiquo fœdere omnes, ad quos sermo Dei fiebat, dii vocabantur? Ex Apostolis citamus unum, vel aliud testimonium. Ita Petrus (Actor. I, 16; III, 18 et 21; VIII, 32 seqq. et in secunda Epist. cap. I, 19) propheticum sermonem firmiorem appellat ipso testimonio a se prolato, qui propriis oculis viderat transfiguratum Christum. Divus Paulus autem

multa dogmata ex variis Scripturarum locis demonstrat, ut ex. gr. Verbi divinitatem (Hebr. I) ex Psalmis et ex II Reg. VIII, 14; mysteria prædestinationis et gratiæ (Rom. IV, IX et X) ex libris Moysi, ex Isaia, Jeremia, Osea, Psalmis etc.; item matrimonii proprietates (Ephes. V) ex Genesi II, 21. Prætermittimus alia loca ceterorum Apostolorum, quæ alibi legi possunt.

4° Quamvis prolata testimonia sufficerent ad demonstrandum Christum et Apostolos V. T. libros, uti divinos habuisse; alia tamen adducimus ad majorem rei claritatem, quibus demonstratur reapse hagiographos Spiritu Dei afflante scripsisse. Revera in sacris litteris passim invenitur singulos scriptores affirmare sese in Spiritu Dei scripsisse. Sic (II. Reg. XXIII, 2) David ait: " Spiritus Domini loquutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. „ Quod confirmatur ex Actorum I, 16: " Oportet impleri Scripturam quam prædixit Spiritus sanctus per os David; „ et alibi (Act. IV, 25): " Domine, qui Spiritu sancto per os patris nostri David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. „ Et (Zach. VII, 7): " Verba quæ loquutus est Dominus in manu Prophetarum priorum. „ Et D. Paulus universim appellat Scripturas " Eloquia Dei. „ Et Zacharias, pater S. Joan. Bapt. (Luc. I, 70): " Sicut loquutus est, ait, per os sanctorum, qui a sæculo sunt prophetarum ejus. „ Et alia id generis testimonia, quæ studiosi et in ipsis Scripturis perlegendis, et in amplioribus hujus materiæ tractationibus invenire possunt.

Confirmantur hæc omnia ex iis, in quibus expresse dicitur Scripturam a Deo esse inspiratam. Ad rem duo loca præcipue proferamus, alterum S. Pauli, alterum vero D. Petri, in quibus declarandis paulisper immorandum nobis est. S. enim Paulus (II Tim. III, 14, 17) Timotheum suum discipulum præmonens de pravis et corruptis hominibus, qui Ecclesiam turbaturi erant, eum adhortatur, ut maneat in vera doctrina, et sibi æquiparet gloriam omnium virtutum. " Tu vero, inquit, permane in iis, quæ didicisti et credita sunt tibi; sciens a quo didiceris. Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia; ut perfectus sit

homo Dei, ad omne opus bonum instructus. „ Quod super testimonium aliqua notanda sunt.

Et sane ex hoc testimonio eruuntur tria: 1° quod S. Paulus sermonem habet de omnibus libris V. T.; 2° quod omnes sunt divinitus inspiratis; 3° denique quod omnis Scriptura divinitus inspirata affert varias utilitates. Primum patet ex verbis " quia ab infantia sacras litteras nosti; „ secundum ex aliis " omnis Scriptura divinitus inspirata; „ tertium demum ex verbis " utilis est ad docendum etc. „

Et quoad primum. Siquidem verba " Omnis Scriptura, „ græce, πᾶσα γραφή, non sunt sumenda in abstracto et indefinite, uti ajebat Grotius, adeo ut significent qualemcumque librum inspiratum esse utilem etc., cum hoc non videatur absolute necessarium; sed Apostolus taxative et certe sermonem instituit de Scriptura V. T. Et patet ex contextu. Dicit enim 1°: " Sacras litteras „ τὰ ἱερὰ γράμματα, et apud Hebræos sic appellari solebant Libri V. T.; 2° dicit Timotheo " Sacras litteras ab infantia nosti, „ quæ litteræ esse non poterant nisi V. T. scripturæ, cum illæ N. T. vel nondum fuerant exaratæ, vel minime tunc temporis hoc nomen obtinebant. Præterea verbis " ab infantia „ denotatur Timotheus cum lacte quasi ausisse cognitionem Scripturarum. Ille enim natus ex patre gentili et matre hebræa, facile infans addiscere potuit sacras Scripturas vel domi, cum a matre educaretur, vel in Synagogis Judæorum, ubi per omne sabbatum habebatur publica lectio sacrarum Scripturarum, quæ absque dubio erant illæ V. T. Ergo impossibile est dubitare hic agi de libris V. T. Insuper D. Paulus utitur verbis " sacras litteras „ eodem sensu et fine, ac Christus in Evangelio. Nam (Matth. XXII, 27) legitur " Erratis nescientes Scripturas, „ et (Joann. V, 39) " Scrutamini Scripturas, „ et (X, 35) " Non potest solvi Scriptura; „ atqui Christus in his loquitur de Scripturis V. T. quibus confundebat passim Judæos incredulos. Ergo etiam S. Paulus intelligit easdem Scripturas.

Quoad vero secundum. Vox enim, Θεόπνευστος, quam adhibet Apostolus clare significat divinitus inspiratam, sive consideretur ut pars prædicati, sive ut pars subjecti. In græco est pars prædicati, idest illud significat quod de omni Scriptura prædicatur, nimirum quod omnis Scriptura est divinitus in-

spirata. Nam inter voces Θεόπνευστός et ὠφέλιμος inserenda est conjunctio καί, et, ac verbum substantivum ἐστί, est, eo ut textus legendus sit: πᾶσα γραφή ἐστί θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος etc., idest omnis Scriptura est divinitus inspirata, et utilis etc. Et confirmatur hoc ex antiquis versionibus Vulgatæ, quæ pariter habent particulam et. In editione vero Clementina voces: " divinitus inspirata „ referuntur ad subjectum, tamquam appositio, et hoc modo prædicatum est vox utilis cum reliquis, quare propositio est causalis et legenda est: Omnis Scriptura, cum sit divinitus inspirata, utilis est etc. Ergo.

Quoad denique tertium. Verba D. Pauli quæ sequuntur, varias Scripturæ utilitates exponunt. Siquidem 1° ipsa, juxta S. Paulum, valet ad docendum, idest docet veritatem fidei christianæ; 2° ad arguendum, idest refellit errores sibi contrarios; 3° ad corripiendum, idest mores depravatos corrigit, quod potissimum fit admonitionibus, increpationibus et correptionibus, tametsi non est hic legendum, ad corripiendum, ut quidam codices habent, sed ad corrigendum; 4° ad erudiendum in justitia, idest instituit ad justitiam, seu ad justam et sanctam vitæ conversationem; 5° demum optime Paulus concludit, ipsam valere ad perfectionem spiritualem conservandam " ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. „ Hæc paucis complectens S. Thomas: " Sic ergo, inquit, quadruplex est effectus sanctæ Scripturæ, scilicet docere veritatem et arguere falsitatem quantum ad speculativam; eripere a malo et inducere ad bonum quantum ad practicam; ultimus ejus effectus est ut perducat homines ad perfectum, non enim qualitercumque bonum facit, sed perficit (Hebr. VI, 1): " Ad perfectionem feramur „, et ideo dicitur " ut perfectus sit homo Dei, „ quia non potest homo esse perfectus, nisi sit homo Dei. Perfectum enim est cui nihil deest: tunc ergo homo est perfectus quando est instructus, idest paratus " ad omne opus bonum, „ videlicet non solum ad ea, quæ sunt de necessitate salutis, sed etiam ad ea, quæ sunt supererogationis, ait enim ipse Paulus (Gal. ult. 9): " Bonum autem facientes non deficiamus. „ Ergo ex S. Pauli testimonio liquido patet sanctam Scripturam V. T. vere et proprie sub Spiritus sancti influxu conscriptam esse.

Aliud testimonium præcipuum ad probandam positam pro-

positionem desumitur, ut diximus, ex apostolo Petro (II Ep. I, 20, 21), quod sic se habet: " Omnis prophetia scripturæ propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana aliquando allata est prophetia; sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. „ Ex hoc Petri testimonio eruuntur duo: 1° quod ille sermonem instituit de Scripturis V. T.; 2° quod dictæ Scripturæ sunt divinitus inspiratæ. Et quoad primum. Sane (I, 20), legitur: " Hoc, quod omnis prophetia Scripturæ. „ In his verbis D. Petrus loquitur evidenter de omnibus libris V. T. nam non videtur coarctare verba tantum ad oracula Prophetarum, utcumque considerata, sed ad omnia oracula scripta, quibus scatent Scripturæ, ut patet ex temporibus præsentibus adhibitis, puta habemus " benefacitis attendentes " quibus ostenditur agere velle de oraculis in forma permanente propositis, quæ inveniuntur in omnibus libris V. T. Et quod reapse ita est liquet ex modo agendi ipsius Christi et scriptorum omnium N. T. qui doctrinæ evangelicæ mysteria confirmant non solum oraculis Prophetarum; verum etiam ex Pentateucho Moysi, et libris historicis ac moralibus. Ergo D. Petrus loquitur de omnibus libris V. T.

Quoad secundum, idest quod Petrus aperte loquitur de Scripturis divinitus inspiratis. Habet sane textus græcus ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι " Spiritu sancto acti, seu impulsi, aut ducti, loquuti sunt „ etc. Quorum verborum sensus est: Non enim voluntate humana et institutione hominis alicujus olim introducta est Scriptura prophetica; sed potius usus et functio prophetandi, idest prædicandi futura et proferendi ad homines Dei arcana, originem habent a Spiritu sancto. Notandum præterea, quod, cum Apostolus dicat, " acti aut impulsi „ græce φερόμενοι, intelligit scriptores hagiographos scripsisse non arrepticiorum more, quorum linguas ita movet spiritus nequam, ut nec intelligant, quæ loquuntur, nec in potestate habeant non loqui, ut apud ethnicos erant vates Deorum, et apud hæreticos Montanistas prophetissæ Prisca et Maximilla; sed supra naturalem voluntatem elevatos ea protulisse. Ex his igitur productis testimoniis clare innotescit Scripturam V. T. universim sumptam inspiratam esse a Spiritu sancto. Id confirmatur ex unanimi traditionis consensu, qui est multiplex. Nam testimonia desumuntur

1° ex auctoritate Ecclesiæ judaicæ; 2° ex auctoritate Ecclesiæ christianæ; 3° ex Patrum testimoniis; 4° denique ex definitione ad rem lata Concilii Tridentini.

1° Ex auctoritate Ecclesiæ judaicæ.

Sciendum enim est omnes ad Judæorum nationem pertinentes quovis tempore retinuisse, libros, in canone contentos, esse divinitus inspiratos.

Audiantur hic Josephus Flavius et Philo, natione ambo hebræi, qui nihil dubitationi relinquunt. " In regimine, inquit Josephus, Judæorum non omnibus libros exarare permittebatur, sed tantum Prophetæ divinitus inspirati illorum temporum historiam clare et manifeste scribebant. „ Quo testimonio satis abunde demonstrantur libri V. T. esse Spiritu sancto afflante conscripti cum Josephus solis Prophetis divinitus inspiratis exarandi libros facultatem tribuat. Idem affirmat Philo: 1° cum loquitur de Moyse, illum Prophetam a Deo missum vocat; quare sæpissime in suis operibus ejus Pentateuchum citat; 2° Prophetæ nomen convenire autumat tantum illis qui sicut organum, Dei volita jussaque manifestabant. Ergo juxta Philonem omnes Prophetæ retinendi sunt tamquam organum Dei, quod idem est ac dicere esse divinitus inspiratos, seu loquutos nomine Dei.

Adde quod Judæorum nullus, quovis tempore et loco, aliquid in sacris Scripturis aut mutare, aut auferre ausus est. Præterea parentes usque ab infantia filiorum cordibus sensum Scripturarum insculpebant, adeo ut omnia audita procul dubio tamquam divina oracula retinerent.

Huc accedit etiam auctoritas Thalmutistarum et Rabbinorum, qui unanimiter docent ejusmodi semper fuisse Judæorum doctrinam, nimirum quod semper habuerint Hebræi libros V. T. tamquam divinitus inspiratos. Imo addunt eamdem doctrinam professos esse non solum Hebræos Palæstinæ, sed et Ellenistas, et Schismaticos Eliopoleos, et Samaritanos, necnon tres sectas Christi ævo præexistentes, scilicet Pharisæorum, Sadducæorum atque Essenorum.

2° Ex auctoritate Ecclesiæ christianæ.

Sane Ecclesia christiana semper retinuit libros veteris testamenti, uti divinitus inspiratos; et uti tales eos habuit in sacra

liturgia. Præterea Christi fideles, sacram veteris testamenti scripturam in manu ferentes, profligarunt hæreticos, statuerunt dogmata, corruptos mores renovarunt, et cum aliquando quis eam corrumpere conabatur, patefacta fraude, defensioni et textus conservationi studuerunt indefesse.

3° Ex Patrum testimonio.

Patrum testimonium hoc in casu est plenissimum; sed nos, ne in longum abeamus, unum vel alium tantum adducimus. Sic S. Justinus: " Moyses, ait, et Prophetæ, Spiritu sancto afflante scripserunt. „ Id etiam affirmat in exhortatione ad Græcos (n. 8), ubi loquens de auctoribus V. T. ait, eos " nihil proprio marte excogitatum nos docuisse. „ Et alibi testimonia Moysi adducens, dicit: " Hunc Deus divino illo et prophetico dono, quod tum in sanctos homines descendebat desursum primum insignivit. „ Ex quibus innotescit S. Justinum firmiter tenere et Moysen Spiritu Dei scripsisse pariter ac omnes hagiographos. Item Eusebius (*Præp. Evang.*, lib. XIII, cap. 14): " Oracula, inquit, Hebræorum, prædicationes et divina responsa continent virtutemque prorsus divinam præseferunt, quæ eos supra humanos omnes libros prorsus extollit, eorumque auctorem ostendit esse Deum. „ Prætermittimus testimonia aliorum Patrum et Doctorum cum omnes, tum græci, tum latini uno ore profiteantur atque doceant libros V. T. esse divinitus inspiratos. Ad quorum fidem breviter ostendendam sufficit scire, quod illi sæpe sæpius antiqui fœderis scripturis usi sunt et ad dogmata confirmanda in controversiis hæreticorum, et ad veram doctrinam statuendam, quam insuper passim populis exposuerunt sermonibus et homiliis. Emineant ad rem testimonia D. Chrysostomi. Ait enim (Hom. VI in Genesim): " Scripturam in Spiritu sancto conscriptam, ingentem in se continere thesaurum; „ et alibi eam vocat " Epistolam omnipotentis Dei ad creaturam suam. „ (Hom. II in Genesim, n. 2), etc. Ergo.

4° Denique Concilium Tridentinum confirmat aperte omnia jam prolata. Dicit enim: " Omnes libros tum veteris, tum novi testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor, pari pietate, affectu ac reverentia esse suscipiendos. „ Ex quo canone tria eruuntur, idest: 1° Quod Concilium sermonem instituit de duobus testamentis, quorum alterum nuncupatur vetus, alterum

novum ; 2° quod retinet et retinendum vult Deum unum esse utriusque testamenti auctorem, nimirum utrumque testamentum esse divinitus inspiratum; 3° demum sub anathematis pœna inculcat Christi fidelibus, uti retineant omnes libros S. Scripturæ esse sub Spiritus sancti influxu conscriptos. Ergo.

5° Probatur ex Ratione.

Tempore Christi Messiæ inspiratio librorum V. T. habebatur apud Judæos ut dogma fidei. Atqui, si hujusmodi persuasio fuisset falsa, ipse Christus, qui omnes falsas traditiones Judæorum reprobaverat, hanc etiam reprobasset. Cum igitur Christus nihil ad rem dixerit, verum est quod defendimus. Præterea Apostoli in schola Christi edocti, profunde senserunt de inspiratione sacrorum Librorum, hinc semper eam subintellexerunt disputantes cum Hebræis atque Gentilibus. Jam vero hoc clare demonstrat a priori factum Inspirationis sacrorum Librorum V. T. Ergo.

Objectiones. — Plura sunt quæ increduli adversus Scripturarum V. T. inspirationem objiciunt; sed nos seligimus tantum difficultates, quæ sunt majoris ponderis.

Objectio 1ª.

Joannes Le Clerc et Richardus Simon asserunt Petrum in testimonio jam dicto sermonem instituere de libris propheticis. Ergo nullum est, cum non sit relatum ad confirmandam inspirationem omnium librorum veteris testamenti. Probatur illis verbis: " Non enim voluntate humana aliquando allata est prophetia. „ Ergo sermo est de Prophetis.

Respondemus dist. Si in verbis Petri adessent signa restrictionis, conc.; si desunt neg. Revera tunc adversariorum objectio evaderetur vera, cum in ipsa Petri Epistola nullum signum foret, ex quo nomen prophetia ad totam Scripturam extendi videretur; at si contextum inspiciamus, clare innotescit Petrum sermonem instruere de tota Scriptura. In præcedentibus enim loquitur de Filio Dei, et dicit adesse de eo propheticum sermonem, quo intelligit omnes V. T. hagiographos loquutos fuisse de Filio Dei. Præterea patet ex sequentibus, ubi dicitur: " Sancti Dei homines. „ Quæ Petrus subjunxit, ne dubiteremus, quod ii, per quos ministratæ sunt nobis Scripturæ tam novi, quam veteris testamenti, nam de utroque par ratio est,

sancti fuerint, quando eas vel dictando, vel scribendo tradiderunt. Jam vero si Spiritu sancto inspirati, atque ab eo impulsi, locuti sunt Prophetæ ceterique sacrorum Librorum scriptores, consequens est, totam Scripturam esse verbum Dei, et nomen prophetia extendi debet, uti defendimus, ad omnia scripta; nam tunc temporis sub nomine prophetiæ intelligebantur omnes libri sacri, quos inter etiam libri historici V. T. Hoc etiam patet ex Josepho Hebræo, qui in numero prophetiarum recenset omnes libros divinitus inspiratos. Et adde quod si admitteretur adversariorum assertio, tum Spiritus sanctus sibi ipsi contradicens appareret; atqui falsum consequens. Ergo etc. Namque omnis Scriptura Spiritu sancto afflante conscripta est, ut ait divus Paulus: " Omnis Scriptura divinitus inspirata. " Ergo secundum apostolum Paulum, ut vidimus, tota Scriptura in Spiritu Dei est exarata: jamvero si illud prophetiæ nomen, quod invenitur apud Petrum, refertur solummodo ad libros propheticos, Spiritus sanctus sibimetipsi contradicens appareret. Ergo, etc.

Objectio 2ª.

Urgent. Si verbum Petri " prophetia " totam Scripturam complecteretur, ipsi historiographi, ab adversariis uti non inspirati habiti, aliquam cognitionem Dei adsistentiæ in libris exarandis habere debuissent: atqui minime in se hanc specialem inspirationem, et ne aliquando quidem eam agnoscunt. Ergo Petrus de libris tantum propheticis sermonem instituere vult. Revera auctor II Machabæorum (capite II) testatur se magno studio ea, quæ scripsit, collegisse ex Jasone Cyrenæo, cujus opus quinque libris comprehensum in compendium se redegisse et uno volumine breviasse fatetur, quod appellat negotium plenum vigiliarum et sudoris. Ergo.

Respondemus ad argumentum, quod brevius esset: Sacri auctores media humana magnumque laborem adhibuerunt in libris scribendis. Ergo etc. Dist. Si divina inspiratio penitus omnem humanum laborem ac industriam excluderet, conc.; si secus, neg. Tunc enim adversariorum objectio valeret, cum inspiratio divina excluderet omnem laborem, seu omnia media naturalia; atqui juxta jam dictam inspirationis definitionem minime excluduntur; diximus enim in definitione, quod inspi-

ratio intellectum illustrat et voluntatem movet ad scribendum: quæ clare demonstrant laborem atque industriam in libris exarandis hominibus relinqui. Ergo.

Præterea inspiratio haud aufert homini libertatem, quemadmodum non læditur a gratia efficaci, et sicuti gratia divina humanos conatus non excludit, ita nec inspiratio studium et laborem. Confirmantur allata ex eo quod tradidit Justificatio censuræ Lovaniensis (cap. I, n. 15): " Inspiratio, inquit, Spiritus sancti non excludit quærendi, legendi, meditandi et ordinandi sermonis curam nec studium. „ Adde quod inspiratio cum præcedenti rerum cognitione optime consistit, quæ quidem potuit vel ex aliorum testimonio hauriri, vel ex propria experientia, vel etiam ex præcedentibus scriptis non inspiratis, ut accidit in hoc libro Machabæorum ab adversariis objecto. Ergo etc.

Objectio 3ª.

Si quidpiam valeret traditio, quæ demonstrat libros veteris testamenti habendos esse tamquam inspiratos, tunc et uti tales retinendi sunt illi ceterorum populorum: atqui, quamvis infideles suos libros constanti traditione, uti sacros et divinos semper venerati sunt, nihilominus numquam fama pervolavit illos in Spiritu Dei esse conscriptos. Sunt enim apud Persas libri Zend-Avesta, apud Indos libri quos Vedas appellant, libri King apud Sinenses, carmina sibyllina apud Romanos, et ipsum Mahumetanorum Coranum. Ergo, etc.

Respondemus dist. Si libri ceterorum populorum fulciantur illis credibilitatis motivis, quibus illi Hebræorum, conc.; si non fulciantur, neg. Nam, ut ex historia innotescit, argumentum adversariorum deductum ex eo, quod infideles circa proprios libros summam venerationem habent, nullius momenti est. Quis enim non videat hujusmodi librorum sacram et divinam originem nullo divino testimonio innixam, nullis miraculis confirmatam, perversis et absurdis doctrinis faventem et in gentium illarum superstitionem unice fundatam esse? Quis insuper non sibi persuadeat illorum librorum sycophantiæ, mente revolvens, et non sciat quo modo conscripti et propagati, quibus hominibus in lucem educti, quamque doctrinam ridiculam, superstitiosam, et erroribus scatentem tradere, adeo ut doceat Pan-

theismum? Et contra libri Hebræorum Spiritus sancti influxu et inspiratione fuerunt exarati, veram doctrinam, puram ac cælestem complectuntur, a viris probis et sanctitate præditis conscripti et propagati inter gentes quæ docrinam contrariam sectabant. Insuper hujusmodi doctrina Monotheismum præseferens, miraculis et prophetiis eventu comprobatis, fuit recepta, et denique non unius gentis, sed totius orbis et præstantissimorum cujusmodi ætate ingeniorum suffragio ac veneratione fulcitur.

Objectio 4ª.

Probationes adductæ a Catholicis, ex Christi et Apostolorum testimoniis desumptæ, nihili sunt habendæ. Christus enim et Apostoli erant natione Hebræi; quare suæ nationis libros summo amore prosequebantur. Igitur cum illos libros divinitus inspiratos esse affirmant, nihil aliud intelligere volunt, quam eos excellenti doctrina scatere atque a Deo proficisci. Ergo.

Respondemus quod adversarios fastidit vox divinitus; quapropter hanc vocem distinguendam curamus. Igitur dicimus: Si vox divinitus non fuisset a scriptoribus coævis declarata, conc.; si secus, neg. Probatio hujus distinctionis eruitur ex argumento traditionis, præsertim Ecclesiæ judaicæ, ubi observanda sunt testimonia Josephi Flavii, Philonis, Thalmutistarum et Rabbinorum, qui certe doctrinæ Christi et Apostolorum erant infesti, et tamen inspirationem SS. Librorum strenue defendunt. Ergo.

Propos. II. — *Omnes libri N. T. sunt divinitus inspirati, atque tales ab Ecclesia recepti.*

Hujusmodi propositionem etiam probandam accedimus duplici argumentorum genere, quorum alterum scilicet desumimus ex Scripturis, alterum vero ex Traditione, quæ est multiplex atque plenissima, uti in præcedenti propositione.

1° Ex Scripturis. Testimonium clarius est illud II Petri (III, 14-16) in quo instituitur sermo de inspiratione Epistolarum D. Pauli. Re quidem vera apostolus Petrus hoc loco exhortans fideles, ut sibimetipsis caveant ab illusoribus, qui secun-

dum Domini adventum negabant, dicit: " Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace. Et Domini nostri longanimitatem salutem arbitremini; sicut et charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi sapientiam, scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his: in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. „ Hisce verbis manifestum est D. Petrum Paulinas Epistolas tamquam divinitus inspiratas commendare, atque, ut ita loquar, illas ferme canonizare, idest sacrarum Scripturarum canoni adscribere. Ait enim: " Sicut et ceteras Scripturas „, scilicet sicut scripta Prophetarum aliorumque hagiographorum, maxime V. T.; atqui, uti demonstratum est in propositione præcedenti, omnes libri V. T. habendi sunt uti divinitus inspirati; et præterea Scripturæ nomine in novo fœdere denotatur liber sub Spiritus sancti influxu conscriptus. Ergo S. Pauli Epistolæ, de quibus hic loquitur D. Petrus, sunt divinitus inspiratæ. Nec obstat diversitas lectionis textuum græcorum, ubi verba " in quibus „ non referuntur ad Epistolas, sed ad dogmata, de quibus loquitur S. Paulus. Habent enim: λάλων ἐν αὐταῖς περὶ τούτων, ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, idest " loquens in ipsis de his, in quibus (dogmatibus) sunt quædam difficilia; „ dum, plures codices cum vulgata latina legunt ἐν αἷς " in quibus (Epistolis); namque semper manet veritas quod quæ inveniuntur in scriptis S. Pauli sunt divinitus inspirata. „ Animadvertendum tamen est exceptam fuisse secundam ad Timotheum. Sane D. Petrus suam II Epistolam scripsit morti proximus, quemadmodum innotescit ex capite primo ejusdem Epistolæ, nimirum anno 66 vel 67 æræ vulgaris, cum jam apostolus Paulus publicaverat omnes suas Epistolas, excepta illa ad Timotheum; atqui martyrium D. Petri, ut critici majoris auctoritatis autumant, accidit anno 67, vel saltem sequenti. Ergo D. Petrus laudat omnes Paulinas Epistolas, excepta illa ad Timotheum.

Insuper D. Paulus suam Epistolam ad Timotheum scripsit eo tempore, quo D. Petrus edidit suam II catholicam. Hoc posito, dicimus: Paulus in sua II ad Timotheum sine ulla restrictione affirmat: " Omnis Scriptura divinitus inspirata. „ Ergo sermo-

nem instituit de omnibus libris divinis tunc existentibus, quia hoc nomen Scripturæ omnibus sacris libris tribuebatur: jamvero eo tempore non solum extabant libri V. T., sed etiam et nonnulli novi fœderis, quos inter Epistolæ S. Pauli, uti jam vidimus. Ergo tunc temporis etiam libri N. T. habebantur, uti divinitus inspirati.

Aliud testimonium desumi potest ex Apocalypsi Joannis (I, 10, 11, 19, et XIX, 9, 10), ubi Apostolus fatetur se jubente Deo scripsisse. Ait enim: " Et audivi post me vocem magnam tamquam tubæ, dicentis: Quod vides, scribe in libro; et mitte septem Ecclesiis quæ sunt in Asia " etc. Et alibi: " Scribe ergo quæ vidisti, et quæ sunt, et quæ oportet fieri post hæc (I, 19). " Et iterum (XIX, 9, 10): " Et dixit mihi (Angelus Dei): Scribe: Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt; et dixit mihi: Hæc verba Dei vera sunt. " In his adductis Joannis locis, etsi non contineatur argumentum adæquatum pro inspiratione, adest tamen jussio et impulsio ad scribendum. Veræ autem et plenæ inspirationis signum eruitur ex XIX, 10, ubi Angelus alloquens Joannem de testimonio Jesu, ait: " Testimonium enim Jesu est spiritus prophetiæ; " quibus verbis Angelus Joannem tamquam prophetam agnoscit. Ergo.

Quæ hactenus testimonia ad rem sunt adducta, uti videtur, directe nostram veritatem evincunt. Nunc operæ pretium est nonnulla afferre quæ eamdem veritatem confirmant indirecte.

Re quidem vera, cum Christus discipulos suos misit ad prædicandum Evangelium omni creaturæ, ait (Matth. XXVIII, 19): " Euntes prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. " Ex quibus eruitur quod Christus talem potestatem dat novis præconibus, ut si quis eos non audiat pœna æterna mulctandum esse affirmat; atqui hoc illi agere non poterant nisi in Spiritu Dei, ut innotescit ex XIV, 25, 26, et XVI, 13 Joannis, in quibus Christus ipsis promittit specialem sancti Spiritus adsistentiam; legitur enim (XIV, 26): " Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis; " et (XVI, 13): " Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque au-

diet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis." Atqui hujusmodi mentis illuminatio non est donum, penitus diversum ab inspiratione, cum ea, quæ audiat et suæ menti a Spiritu sancto infundantur, annuntiet vir inspiratus. Ergo Apostoli, ubi terrarum Evangelium prædicantes, Spiritus Dei influxu acti fuere. Quo munere functi sunt non oretenus tantum, sed etiam scriptis, quibus fideles veram doctrinam docuerunt. Apostoli enim epistolis Ecclesias, quas hic et nunc adire non poterant, cælesti doctrina imbuebant, et Spiritus sancti inspiratio, licet æque opportuna et necessaria utrobique videbatur, in scribendo tamen patebat magis, quam in prædicatione. Ergo.

Neque quis dicat, Apostolos hoc egisse uti personas privatas, cum in ipsis scripturis legatur eosdem non privatas personas gerere, sed potius publicas. Ait enim S. Paulus fere in omnibus suis Epistolis: " Paulus apostolus Jesu Christi, " quibus declarat dignitatis et officii sui nomen, nempe se verum esse Christi apostolum, qui non semetipsum ad apostolatum ingesserit, sicut pseudoapostoli, sed Deo volente et jubente. Et D. Petrus pariter in singulis suis Epistolis: " Petrus apostolus Jesu Christi ", quibus clare legatum Jesu Christi se inscribit, ut, id quod facturus erat, ex officio ipsum facturum significaret. Erat enim muneris Apostoli non solum verbo, verum etiam, ubi videretur opportunum, scripto per epistolas Evangelii negotium agere et promovere. Quinimo S. Paulus passim testatur sese a Deo edoctum fuisse in sua prædicatione, facta vel viva voce, vel scriptis. Legitur enim (Gal. I, 11, 12): " Notum vobis facio Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi; " et iterum (I Thess. II, 13): " Gratias agimus Deo sine intermissione; quoniam cum accepistis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominis, sed (sicut vere est) verbum Dei. " Ubi S. Paulus dicit Evangelii doctrinam sive scriptis traditam, sive verbis, a solo Deo procedere. Et præterea laudat Thessalonicenses, qui suam prædicationem receperant, ut verbum Dei, idest, ut verbum, quod Deus ipse ei loquutus erat, qui, cum sit prima veritas, nec falli, nec fallere potest; et non ut verbum hominis, idest ut dubium, aut probabile, aut ut humana solum

ratione, vel auctoritate firmatum, quemadmodum recipiuntur philosophorum placita, in quibus veritas non est certissima, quia " Omnis homo mendax, „ ajebat Psalmista (Ps. cxv, 2). Ergo Apostoli quod a Deo accepere, id prædicaverunt verbo, aut scriptis. Hinc quis dubitet, Apostolos, in Epistolis Evangeliisque edendis, divinitus inspiratos scripsisse.

2° Ex Traditione. Ut hujus argumenti expositio plenior evadat seorsim afferamus praxim Ecclesiæ; seorsim Patrum testimonia; et seorsim authenticas Ecclesiæ declarationes ac decreta.

1° Ex praxi Ecclesiæ. Sciendum est quod Ecclesia a suis primordiis non solum libros V. T., sed etiam illos novi semper et pro semper adhibuit in sua liturgia, vel ad fideles instituendos in fide, vel ad refellendos hæreticos, vel denique ad dogmata confirmanda. Quæ quidem luculenter ostendunt in Ecclesia extitisse persuasionem ac fidem de Scripturarum divinitate et inspiratione.

2° Ex Patribus. Si enim perlegantur Apologiæ Athenagoras et S. Justini, primi libri S. Irenæi contra hæreses, præfatio Origenis in tractatu *Principiorum*, satis abunde lector sibimet suadet de persuasione et fide priorum fidelium, circa inspirationem librorum N. T. Idem affirmat S. Clemens Romanus, Apostolorum discipulus et Petri successor in pontificatu. Ait enim Iª Epistola ad Corinthios (cap. XLV): " Scripturas diligenter inspicite, quæ Spiritus sancti vera sunt oracula. „ Quod dicit non solum de libris V. T., sed etiam de illis novi fœderis, quibus, quamvis fortasse eos non adhuc receperant omnes Ecclesiæ, tamen, uti par est, non debebat carere Ecclesia Romana, quos semper retinuit uti divinitus inspiratos. Audiatur insuper S. Cyprianus, qui dicit quod in omni Scriptura non alius loquitur nisi Spiritus sanctus. " Loquitur in Scripturis divinis Spiritus sanctus. „ Quam veritatem clarissime confirmant, et ullo absque dubio admittunt ceteri Patres II et III sæculi, necnon sequentium sæculorum, quorum superfluum foret omnia testimonia recitare quæque supra immorari, concedentibus etiam adversariis, sæculo IV et deinceps hanc omnium fuisse fidem, idest: Sacras Scripturas esse Dei opus. Sufficiat ad rem unus Augustinus, qui (in lib. XI, cap. 3, *De Civit. Dei*) scribit: " Deus

prius per Prophetas, deinde per seipsum, postea per Apostolos loquutus etiam Scripturam condidit, quæ canonica nominatur altissimæ auctoritatis. „ Inutile est adducere testimonia ex sequentibus ætatibus. Attamen animadvertimus, quod adeo certa inter christianos semper extitit fides quoad hanc rem, ut etiam hæretici consentientes appareant. Ergo.

3° Ex declarationibus Ecclesiæ. Persuasionem ac fidem christianorum de sacrorum librorum inspiratione Romani Pontifices et Concilia identidem decretis suis declararunt atque confirmarunt.

Sufficiat ad confirmationem omnium Conciliorum antecedentium, idest V Concilii Œcumenici, Toletani jussu Leonis papæ habiti, Synodi Carthaginiensis IV, Florentini, adducere verba Tridentini (sess. IV), quæ sic se habent: " Tridentina Synodus, in Spiritu sancto congregata..... orthodoxorum Patrum exempla sequuta, omnes libros tam veteris, quam novi testamenti, cum utriusque unus Deus sit auctor... pari pietatis affectu et reverentia suscipit ac veneratur. „ Ergo.

His addimus consensum unanimem hæreticorum. Si enim omnium sectarum historia consuletur, nulla fere secta invenitur, quæ Ecclesiæ objurgare ausa sit, nempe illam imprudenter admittere ac profiteri dogma de sacrorum librorum inspiratione. Tantum Anomæi, IV sæculo, qui, cum non possent Pauli doctrinam coarctare suis pravis principiis, asseruerunt Apostolum quasi hominem loquutum fuisse, et Spinoza, Toelner, Semler aliique, uti in prænotando historico vidimus, qui sacrorum librorum inspirationem negare conati sunt.

Objectiones. Ob. 1ª Ex pluribus Scripturæ novi testamenti locis evinci potest illam non esse divinitus inspiratam. Ergo. Probatur, quod sacri scriptores fatentur se aliunde, quam ex Spiritus sancti inspiratione ad scribendum motos fuisse. Lucas dicit, quæ scripsit, se hausisse ex testium oculatorum auctoritate. " Sicut, inquit (Evang. I, 2), tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis; „ item Joannes ex propria experientia: " Et qui, ait (XIX, 35), vidit, testimonium perhibuit: et verum est testimonium ejus. „ Quinimo fatetur ipse Joannes se scripsisse Episcoporum Asiæ hortatu, et Marcus compulsus a tunc temporis fidelibus. Ergo.

Respondemus dist. Si inspiratio impediret aliunde impelli, aut haurire, conc.; si secus, neg. Sane inspiratio minime impedit quominus hagiographi aliunde ad scribendum impellantur, vel materiam ex aliis fontibus hauriant, cum divina inspiratio non excludat usum naturalium mediorum. Namque minime est confundenda inspiratio cum revelatione: hæc, licet rerum notitiam subministret, usum tamen fontium naturalium excludit; inspiratio vero cum præcedenti rerum cognitione optime consistit, quæ bene aliunde hauriri potest. Præterea inspiratio, uti vidimus, non tollit libertatem, eodem modo ac libertas minime læditur sub gratia efficaci. Ergo.

Obj. 2ª Urgent: Atqui impedit impelli aliunde. Ergo. Apostolus (I Cor. VII, 12) dicit: " Ceteris ego dico, non Dominus. „ Ergo, cum hoc S. Paulus dicat, procul dubio retinet scriptorem aliunde haurire vel impelli posse.

Respondemus admittendo testimonium Pauli; sed in sensu explicando. Cum enim S. Paulus dicit: " Ceteris ego dico, non Dominus, „ non intelligit, se in scribendis iis, quæ sequuntur, idest de dimittendo, vel retinendo conjuge infideli, inspiratum non fuisse, cum in hujus capitis conclusione, vers. 40, aperte dicat: " Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam; „ sed potius ea, quæ subdit, vim non habere divini præcepti, uti antea locutus erat de indissolubilitate matrimonii.

Obj. 3ª Sacri scriptores novi testamenti hic illic dubitanter loquuntur. Ergo si scripsissent in Spiritu Dei, certo illis constare deberent, quæ scripto consignarunt. Probatur ex. gr. (Luc. III, 23): " Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; „ item (Actor. XXV, 6): " Demoratus inter eos dies non amplius, quam octo, aut decem; „ et sic sæpe particulis dubitativis forte, forsitan utuntur. Ergo.

Respondemus dist. Et hagiographi hoc modo loquuti sunt, ut se accommodarent humano ingenio, conc.; quod ipsis defuit inspiratio, neg. Sane formulæ illæ, aut non sunt vere dubitativæ, aut verum dubium in scriptore non supponunt, vel saltem cum inspiratione facile conciliari possunt. Ita quæ leguntur apud Lucam et apud alios non sunt vere dubitativæ, ex. gr. quasi, octo aut decem, vel aliud his simile, non exprimunt, nisi relationem ad certam quantitatem, vel mensuram, cui ali-

quid proxime accedit. Ubi vero particulæ dubitativæ usurpantur, uti forte, forsitan etc., dicimus eas explicari posse ex eo quod sacri scriptores communi omnium loquendi rationi sese accommodaverint; vel saltem dici potest dubitationem illam, quam inducunt, cum inspiratione apprime conciliari posse. Ergo.

Obj. 4ª S. Marcus affirmat scriptum in Isaia, quod revera in Malachia invenitur, idest (I, 2): " Ecce ego mitto Angelum meum „ etc.; atqui hoc erratum Spiritui sancto tribui nequit. Ergo, etc.

Respondemus dist. Et hoc factum est amanuensium incuria, conc.; quia revera Marcus erravit, negamus. Cum enim a Marco duplex locus, eodem fere contextu, citetur, alter ex Malachia, alter ex Isaia, facile amanuenses crediderunt unum prophetam voluisse adducere. Præterea tunc media typographorum quæ, nostris tempestatibus tam clara sunt, minime inveniebantur; quare facile fuit amanuensium lapsus in hunc errorem. Ergo.

LECTIO IV.

De inspiratione particulari SS. Librorum.

Lectio, quam tractaturi sumus, minime est confundenda cum lectione antecedenti, qua generaliter demonstratum est libros tum veteris, tum novi testamenti esse divinitus inspiratos, quodque explevimus non una simul propositione, sed duobus ad majorem rei claritatem: nunc vero in hac lectione quæstionem fere particularem pertractandam assumimus, quæ inter catholicos post reformationem agitari cœpit. Jam prænotavimus in recensione sententiarum tertiæ classis plurimos extitisse, quos inter Holden aliique, qui conati sunt inspirationem extendere ad ea, quæ referuntur ad doctrinam et ad alia id genus, præterquam quod ad ea, quæ ad fidem moresque pertinent; et præterea e contra alios tenere inspirationem usque ad verba stylumque sermonis extendi. Hinc nos aliis duobus propositionibus exponemus veriorem sententiam, nimirum sanctam Scri-

pturam quoad omnes et singulas partes esse divinitus inspiratam ; et insuper minime inspirationem extendi ad singula verba, sed tantum ad res et sententias.

Prop. I. — *Sacræ Scripturæ tum veteris, tum novi testamenti quoad omnes et singulas partes sunt divinitus inspiratæ.*

Demonstramus positam propositionem quatuor argumentis. 1^m desumitur ex dictis in antecedentibus propositionibus ; 2^m ex absurdis; 3^m ex ipsis Scripturis et ex traditione; 4^m denique ex duobus decretis Concilii Tridentini et Vaticani simul collatis.

1° Ex dictis. Probavimus enim in propositionibus præcedentibus omnis Scripturæ inspirationem argumentis tam ex ipsa Scriptura, quam ex traditione depromptis. Jamvero nec Scripturæ, et ne Ecclesiæ quidem traditio, quæ, uti vidimus, fuit plenissima, exceptionem adducunt, quinimmo generaliter loquuntur de omnibus ac singulis Scripturæ partibus. Ergo cum exceptio, aut coarctatio non sit inducta a fontibus, quibus declaravimus veritatem propositionum præcedentium, concludendum est, non esse nobis, nec aliis hanc facultatem.

2° Ex absurdis. Si doctrina admitteretur, nimirum Libros sacros non esse quoad omnes et singulas partes divinitus inspiratos, tunc procul dubio universæ Scripturæ auctoritas vacillaret ; nam facillime quisque sibi persuaderet esse falsa, quæ propriæ mentis captum superant, vel sunt satis ardua, vel omnino opinionibus singulorum individuorum contraria. Insuper difficile etiam esset determinare quænam partes habent connexionem cum doctrina inspirationis, quænam vero minime ; atqui hoc modo destrueretur inspirationis doctrina : ergo aut inspiratio extenditur ad universam Scripturam, seu ad omnes et singulas ejus partes, aut nullus conceditur inspirationi locus, quod est aperte absurdum, ut erui potest ex præcedentibus propositionibus. Ergo sancta Scriptura est quoad omnes et singulas partes divinitus inspirata. Hinc bene ajebat Augustinus (in Ep. ad Hieron. 56) : “ Admisso enim in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum particula librorum remanebit, quæ non, ut cuique videbitur, vel ad

mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur. „ Ex quibus verbis optime deducitur absurdum, de quo supra innuimus.

3° Ex Scripturis et Traditione. Christus et Apostoli, cum Scripturas inspiratas dicant, nullum dubium et nullam, uti vidimus, inter partes et partes distinctionem ponunt, imo eorum testimonia complectuntur omnia sive sint mere historica, sive philosophica, sive chronologica, sive astronomica, sive geographica, sive dogmatica, sive moralia, ita ut Paulus (ad Rom. xv, 4): " Quæcumque, dicat, scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. „ In quibus Apostolus ostendit versiculum Psalmi, etsi in persona Christi complementum habuerit, recte applicari posse ad instructionem eorum, quibus scribebat. Et notetur vox " scripta sunt, „ quæ græce utroque loco exprimitur per προεγράφη " præscripta sunt, „ vel ante scripta sunt, ut legit Augustinus (Ep. 137). Igitur Paulus sermonem instituit de iis, quæ olim scripta fuerant ex divina inspiratione, idest loquitur de tota Scriptura veteris testamenti. Ergo, etc. Nec alius fuit unquam Ecclesiæ mos, incipiendo ab exordio sui, nec diversa quovis tempore Patrum loquendi aut agendi ratio. Sane si in sacris Scripturis aliqua exceptio esset facienda circa inspirationem, hanc nobis manifestare debuissent et Ecclesia in praxi tot sæculorum et Patres omnes in suis operibus: atqui neque Ecclesia, maxime primæva, neque Patres dubitarunt de universæ Scripturæ inspiratione. Ergo, etc. Ad confirmationem adducimus tantum unum testimonium Chrysostomi, qui (Hom. 21 in Gen.): " Nihil, inquit, hic (nempe in Scriptura) scriptum est, quod non multas sensuum habeat divitias. „ Ubi notandum verbum nihil, quod significat procul dubio omnia. Ergo, etc. Omittimus testimonia Augustini, Irenæi, Clementis Alex., Ambrosii, Hieronymi aliorumque, cum omnes Patres tum græci, tum latini hac in re consentiant, nec ullam dubitationi suspicionem relinquant.

Denique hæc omnia confirmantur ex decretis Concilii Tridentini et Vaticani simul collatis. Ait enim Tridentinum (Sess. IV): " Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus... pro sacris et canonicis non susceperit... anathema sit. „

Quibus consonant verba Vaticani: " Eos, ait, idest libros sacros, Ecclesia pro sacris et canonicis habet; „ atqui in his non inducitur aliqua exceptio. Ergo omnes libri tum veteris, tum novi testamenti, quoad omnes et singulas partes, habendi sunt uti divinitus inspirati. Et hæc sufficiant dixisse quoad primam propositionem.

PROPOS. II. — *Inspiratio sacrarum Scripturarum non videtur extendenda ad singula verba, sed tantum ad res et sententias.*

Ut positam propositionem accurate evolvamus, nonnulla sunt prænotanda.

Præn. 1m. Hic non instituitur sermo, utrum nempe verba editionis vulgatæ ceterarumque versionum sint a Spiritu sancto dictata; neque quæritur, an hoc hujusmodi privilegio gaudeat versio septuaginta virorum; sed sermo est de textibus primigeniis, qui sunt hebraicus et græcus.

Præn. 2m. Hac in re duplex adest theologorum sententia, altera scilicet antiquorum, qui sunt Estius, Melchior Canus, Baguez, quibus comitantur omnes theologi scholæ Dominicanæ, cui etiam sociare volunt D. Thomam, quæ tenet inspirationem S. Scripturæ extendendam esse etiam ad ejus verba; altera vero sententia, quam nos defendimus, propugnata a Bellarmino et generatim ab omnibus theologis Societatis Jesu necnon a multis gravioribus interpretibus S. Scripturæ nostrorum temporum, sustinet Scripturam non esse inspiratam quoad verba, sed tantum quoad rei substantiam.

Præn. 3m. Protestantes, et præsertim Lutherus multique alii, inspirationem verbalem S. Scripturæ penitus denegant; Bustorphius e contra aliique extendunt inspirationem S. Scripturæ etiam ad litteras et puncta vocalia textus hebraici.

Præn. 4m. Nos adversus catholicos et a-catholicos defendimus Scripturam sacram, paucis exceptionibus adhibitis, inspiratam esse quoad substantiam. Et ad hanc opinionem tuendam duobus adstringimur rationibus, idest argumentorum nostrorum vi, et adversariorum argumentis, quæ parvi momenti nobis videntur. Animadvertimus tamen cum D. Thoma hagiographos in seligendis verbis non caruisse Spiritus sancti adsistentia. Scribit

enim: (hageographos) " Verba infallibilia, certa, accommodata et exprimentia divina præcepta habere. "

Hisce præmissis probatur propositio sex argumentis, scilicet: 1° ex absurdis; 2° ex varietate styli in operibus exarandis; 3° ex differentia verborum, quibus idem factum refertur a pluribus; 4° ex testimoniis ipsorum hagiographorum; 5° ex modo, quo Apostoli sua scripta ediderunt; 6° denique ex Patrum atque Doctorum doctrina. Et

1m. Ex absurdis.

Inspiratio quoad verba necessario requireretur, si hoc modo esset stabilienda veritas atque infallibilitas sanctæ Scripturæ, necnon illam esse verbum Dei. Jamvero hæc habentur sine inspiratione verbali. Ergo, etc. Sane ut opinantur omnes, qui pro nobis stant, sufficit, ut tantum sententiæ sint inspiratæ, et ut Spiritus sanctus in verborum selectionem invigilaverit; quod si ita non esset, dicere deberemus omnes universi orbis Ecclesias non habere verbum Dei, cum ipsæ utantur non textibus originalibus, sed versionibus, variis in idiomatibus exaratis, quarum quidem vocabula minime ab hagiographorum calamis sunt excisa; sed potius studio ingenioque huic, vel illi traductori tribuenda sunt. Atqui hoc est absurdum. Ergo, etc.

Præterea in contraria hypothesi profiteri deberemus, sacras Scripturas, variis in linguis versas, sat suæ divinitatis amisisse, et Judæos solummodo, qui, omni tempore, textu originali usi sunt, Dei verbum possidere, quod demonstraret horum sortem excellentiorem evadere illa christianorum; atqui hoc est absurdum, cum Ecclesia nunquam hujusmodi veritates edocuerit homines. Ergo, etc.

2m Ex varietate styli in operibus exarandis.

Si totam Scripturam perlegamus atque observemus singularum partium seu librorum stylum, nobis compertum erit nuspiam stylum unius libri convenire quovis modo cum alterius. Quod quidem est validissimum argumentum contra eos, qui patrocinantur sententiam inspirationis verbalis. Re quidem vera singuli hagiographi secundum donationem ingenii, quo a Deo

ditati fuerant, educationem, qua imbuti, et tempora in quibus vixerant, libros exararunt. Sic Isaias, quemadmodum animadvertit Hieronymus, cum esset nobili genere natus, instructus educatusque in aula regia, stylo eleganti, majestatis pleno atque eloquentia in libris scribendis utitur; Amos contra, humilibus ortus natalibus, cum in armentis ad pascua ducendis sit educatus per multos annos, campestria loquitur ac rusticum stylum exhibet. Et quoad scriptores novi fœderis. S. Lucas, in græco idiomate eruditissimus, sic scribit talemque linguam nobis præstat, ut procul dubio sæculi auri auctoribus æquiparetur ; dum apostolus Paulus edoctus a Gamaliele, natione hebræo, græce utique loquitur, sed lingua, qua utitur, sæculi ferri sapit. S. vero Joannes est effusus, imo et aliquando eamdem sententiam repetit, quod voce propria tautologia nuncupatur; D. Petrus ex adverso est concisus et strictus.

Hoc posito, dicimus : Aut hæc styli varietas tribuenda est ingenio atque scriptorum educationi, aut gratuito asserere debemus Spiritum sanctum sese indoli ingeniisque differentibus scriptorum accommodasse: jam vero hoc minime admitti potest, cum sic poneretur miraculum, quod non est necessarium. Ergo.

3m Ex differentia verborum, quibus idem factum refertur a pluribus.

In Scripturis passim evenit, ut idem factum enarretur a pluribus hagiographis, sed, propter diversam horum indolem, inclinationem, educationem aut rerum notitiam, non iisdem verbis, circumstantiis, atque adjunctis. Sic oratio Domini, idest " Pater noster „ narratur a Matthæo (VI, 9 et seq.) et a Luca (XI, 2 et seq.) ; at quisque horum illam allegat non similibus vocabulis, atque frasibus, sed diversis ac propriis. Item verba institutionis Eucharistiæ sacramenti inveniuntur apud Matth. (XXIV), Marcum (XIV), Lucam (XXII) et Paulum (I Cor. XI); sed isti quatuor minime inter sese quoad verba conveniunt. Videtur tantum quod utique Marcus appropinquatur Matthæo ob rationem, quam docti afferunt, illum nimirum in scribendo, Evangelium Matthæi præ oculis habuisse ; dum Lucas appropinquatur Paulo, cum ille hujus discipulus fuerit, uti evinci potest ex variis locis epistolarum Pauli, ubi est sermo de Luca evangelista, quem modo Paulus medicum carissimum, modo fami-

liarissimum suum, modo suæ peregrinationis comitem, etc. appellat. Hinc dicimus: Aut S. Scripturæ verba sunt divinitus inspirata, aut non: si sunt divinitus inspirata, tunc concludere debemus ipsum Christum in Eucharistiæ sacramenti institutione quatuor diversis modis locutum fuisse, vel illa verba non esse Christi: atqui hoc est absurdum, cum hæc assertio sensui Ecclesiæ contradicat, quæ tenet institutionis verba esse vere ac proprie ipsius Christi, referta tamen secundum propriam indolem ingeniumque Scriptorum. Ergo. Quod accidit etiam in veteri testamento. Namque Moyses Decalogum bis referens (scilicet Ex. xx et Deut. v), illum diversis verbis et aliquantulum inverso ordine exprimit, adeo ut quis dicere posset decalogum duorum auctorum opus esse, quam solius Moysi. Ergo.

4m Ex testimoniis ipsorum hagiographorum.

Sacri enim scriptores a semetipsis profitentur sese multum laborasse in suis operibus exarandis, quod scilicet intelligi debet de verborum selectione, dispositione, elegantia. Legimus enim (II Mach. II, 27): " Et nobis quidem ipsis, qui breviandi causam suscepimus, non facilem laborem, imo vero negotium plenum vigiliarum et laboris assumpsimus. „ Ex quibus verbis discimus auctori opus fuisse magnum laborem et industriam in suo opere perficiendo, plura nempe legere, eaque methodice disponere atque clare explicare paucisque verbis constringere. Et idem scriptor (capite ultimo) veniam petit, si minus digne scripserit, ait enim (ib. 39): " Sin autem minus digne, concedendum est mihi; „ atqui hoc non posset admitti, quinimo sequeretur absurdum, si Spiritus sanctus verba ipsa verborumque ordinem dictasset. Ergo stat veritas, quam defendendam assumpsimus.

Quæ magnam lucem recipiunt ex iis locis, in quibus hagiographi suam imperitiam profitentur. Sane legimus illos sæpe dicere sese nulla scire et multa nescire. Paulus ex. gr. (II Cor. XI, 6): " Nam, inquit, etsi imperitus sermone, sed non scientia; in omnibus autem manifestati sumus vobis. „ Et Salomon (Prov. XXX, 18) dicit: " Tria sunt difficilia mihi, et quartum ignoro: Viam aquilæ in medio cæli, viam colubri super petram, viam navis in medio maris, et viam viri in ado-

lescentia. „ Ex quibus, si admitteretur eorum opinio, qua defenditur inspiratio verbalis, sequi deberet Spiritum sanctum fatigasse in verbis eligendis, atque plura ignorasse, quod est evidens absurdum, cum Spiritus Dei omnia noscat, etiam profunda ipsius Dei, et ubi vult spiret, et in omni loco sit, cunctaque præsentia habeat sive præterita, sive præsentia, sive futura. Ergo.

5^m Ex modo quo Apostoli sua scripta ediderunt.

Siquidem Apostolorum nonnulli non propria manu, aut calamo, sed alieno scripta sua exararunt, videlicet usi sunt passim interpretibus, seu notariis. Ad rem scripsit Hieronymus, quod Apostoli nonnulli in proprios scribendos libros interpretibus usi sunt: et prosequens, subdit Paulum indiguisse Tito, quia sensum divinorum oraculorum majestate, qua in textu hebraico expressa erant, a semetipso non poterat græci eloquii explicare sermone. Re quidem vera si comparemus duas Petri Epistolas, aut illam Pauli ad Hebræos cum illis ceterorum Apostolorum, vel Apocalypsim Joannis cum suo Evangelio, repente ex diversitate styli et vocabulorum usu innotescit nobis Apostolos interpretes adhibuisse. Ergo, admittentes adversariorum doctrinam, dicere debemus, aut interpretes fuisse inspiratos quoad verborum selectionem, aut rejiciendam inspirationem verbalem: jam vero nemo unquam fuit, qui adfirmavit interpretes in scribendo fuisse inspiratos, cum sit res serietati indigna. Ergo.

6^m Ex Patrum atque Doctorum doctrina.

Papias, Clemens Alexandrinus, Chrysostomus aliique ex græcis; Augustinus, Hieronymus aliique ex latinis ullo absque dubio nostram favent sententiam. Speciminis gratia citamus unum Hieronymum, qui sic scribit: " Evangelistas, ait ille, non verba et syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere; „ et infra subjungit: " Apostolos et Evangelistas in interpretatione Scripturarum sensum quæsivisse, non verba; „ denique concludit: " Non verba in Scripturis consideranda, sed sensus. „ Ex his Hieronymi testimoniis magnam lucem recipit nostra pro-

positio, cum S. Doctor aperte profiteatur sententias et sensum in sacris Scripturis, non autem verba esse inspirata.

Ex doctoribus habemus D. Thomam, qui admittit rusticitatem Jeremiæ, et super vocem *dissertus*, tributam Isaiæ a Hieronymo, dicit, loquens de eloquentia acquisita: " (Isaias) eruditus in eloquentia. „ Et alibi, cum refutaret eorum sententiam, qui propter styli diversitatem repudiabant Epistolam ad Hebræos, scripsit : " Ad secundum dicendum, quod ideo est elegantior in stylo, quia etsi sciebat omnes linguas, tamen melius sciebat hebraicam, tamquam sibi connaturalem, et ideo melius potuit loqui in suo idiomate, quam in aliquo alio. „ Ex quibus verbis D. Thomæ patet elegantiam in scribendo, aut verborum puram selectionem, minime inspirationi, sed potius ingenio ac studio esse tribuendam. Ergo. Omittimus testimonia aliorum, cum hac in re omnes consentiant.

Objectiones.

Ob. 1ª. Sacra Scriptura Dei verbum nuncupatur non solum quoad sententias, sed etiam quoad verba; atqui hoc admitti nequit, si verba non sunt inspirata. Ergo, etc.

Respondemus dist.: Et voces verbum Dei sumuntur lato sensu, conc.; stricto sensu, subd.: quod sententias tantum, conc.; pariter quoad verba, neg. Utique sancta Scriptura vocatur Dei verbum, sed ut in distinctione, idest sensu lato, quatenus Deus illos homines incitavit ad scribendum, quæ ei placebant, non autem quatenus inspirasset quoque verba. Namque etiam Traditio dicitur verbum Dei, sed nunquam quis extitit affirmans Traditionis verba esse divinitus inspirata.

Quoad vero subdistinctionem datam, esse nimirum sententias, non verba inspirata, tenemus id quod vulgo, seu in vulgari eloquio accidit, cum quis dicit se referre alterius verba, attamen de facto refert sententias. Ita in regnis, cum referantur regia decreta, dum scimus reges solummodo decretorum suorum sensum suggerere, et sæpe solum objectum condendæ legis proponunt, quod explicat principis mentem. Postea ministri et qui hoc jure pollent, ejusdem principis mentem modo proprio declarant. Igitur, ut quis dici possit referre alius verba, suf-

ficit, ut ejus sententias referat. Ita evenit hagiographis, qui sacræ Scripturæ libros exararunt. Atque insuper in adversariorum sententia conclusio esset, quod omnes sanctæ Scripturæ versiones sunt pariter divinitus inspiratæ quoad verba, quam rem nemo sanæ mentis admittit. Ergo.

Ob. 2ª. Urgent: Atqui versiones sunt divinitus inspiratæ etiam quoad verba. Ergo, etc.

Respondemus neg. Probant adversarii. Jeremias, inquiunt, qui cum Baruch suum librum exaravit, pariter verba dictavit Baruch. Hic enim interrogatus quomodo scripserat, respondit loquens de Jeremia (xxxvi, 18): "Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos, et ego scribebam in volumine atramento; „ atqui Jeremias dictabat et verba, quæ quidem a Deo revelabantur, cum (i, 9) legatur: "Ecce dedi verba mea in ore tuo. „ Ergo datur inspiratio verbalis.

Respondemus concedendo testimonium, sed in sensu explicando. Igitur distinguimus: Et hic casus est unicus in Scripturis, conc.; ex hoc, cum sit unicus, argumentari potest ad ceteros hagiographos, negamus. Equidem Spiritus sanctus, Deus et summa veritas et apud quem non est fallacia, nec deceptio, aut mutatio, minime sibimetipsi contradicens esse queit; atqui claris apertisque verbis ipse Spiritus (II Machabæorum) dicit verba pertinere ad hagiographos; quodque confirmatur ex historia Apostolorum, ex qua discimus hos adhibuisse interpretes in edendis suis scriptis. Ergo tenendum est, Deum in hoc casu exceptionem fecisse. Nam scimus Jeremiæ imposuisse, ut scriberet, quæ illi fuerat loquutus spatio 22 annorum; jam vero hoc opus naturalibus viribus adimplere haud poterat. Ergo Deus, necessitate quasi coactus, etiam verba Jeremiæ dictavit.

Ob. 3ª. Instant: Cum hujus propositionis propugnatores cedere nollent, prono alveo confundunt sanctam Scripturam cum Conciliorum dogmaticis definitionibus, quæ, opitulante Deo, prolatæ sunt, sed ex industria et hominum studio concinnatæ. Ergo.

Respondemus dist. Confunduntur penitus, seu nulla remanet differentia, neg.; adsunt nonnullæ differentiæ, conc. Sane, quemadmodum dicit clarissimus Marchini, semper manet differentia. Nam Conciliorum definitiones 1° sunt infallibiles, cum de re-

bus fidei morumque agant, et in omnibus, in quibus fides et mores conjunguntur; e contra Scriptura est infallibilis in omnibus. 2° Definitiones dogmaticæ non semper sunt veritates revelatæ, sed aliquando continentur solummodo in revelationis deposito, a Christo Domino suis Apostolis horumque successoribus, et in his Ecclesiæ suæ commisso; quod dici nequit de Scripturis. 3° Demum definitiones dogmaticæ editæ fuerunt sub sancti Spiritus adsistentia; ex adverso Scripturæ sub inspiratione ipsius Spiritus ad scribendum. Ergo, etc.

Ob. 4ª. Adducimus unum, vel aliud Patrum testimonium, qui adversarii opinantur suam sententiam favere. Ait enim Chrysostomus (Hom. xv): " Ne syllaba quidem prætereunda, nam omnia sunt a Spiritu sancto; „ et Hieronymus: " Non adeo, inquit, me habetis fuisse cordis, et tam crassæ rusticitatis, ut aliquid de Dominicis verbis aut corrigendum putaverim, aut non divinitus inspiratum. „ Ergo.

Respondemus conc. Patrum testimonia, sed explicamus sensum. Igitur et Patres in casu et in similibus sermonem instituunt de sacræ Scripturæ sententiis, conc.; de verbis, negamus.

Opera enim Patrum evolventes, cum perveniamus ad loca, ubi ipsi videntur sermonem facere de verbis Scripturæ, bene inspecto contextu, illi non de verbis, sed de sententiis loquuntur. Et revera quoad Chrysostomum, dicimus ipsum versione Septuaginta uti, hinc de hac loquitur. Ergo, ni dicatur Chrysostomus admittere versionum verba esse inspirata, quod durum est de hoc doctore adfirmare, retinendum est illum sermonem habere de sententiis, non autem de verbis. Quod vero spectat ad Hieronymum, notamus, hunc doctorem loqui de Dominicis verbis, quatenus significent verbum Dei in sensu a nobis exposito, scilicet sententias, quas ipse Deus scribere jussit. Præterea si hæc esset Hieronymi mens, non dixisset aliquid de Dominicis verbis, sed aliquod Dominicum verbum. Insuper nunquam tenere possumus hoc de Hieronymo, quia patefieret aperta contradictio cum locis adductis in propositione. Ergo.

COROLLARIUM.

De nonnullis regulis, quibus distingui possunt hominum dicta, existentia in Scripturis.

Sciendum est in sacris litteris duplex existere dictorum genus, alterum quod spectat dicta, prolata ab hagiographis ex divina inspiratione, et alterum dicta, ab ipsis relata historice, quorum adsunt multa in Pentateucho, in Josue, Judicum, Regum, Psalmis et in Evangeliis.

Quoad dicta prioris generis, nullum adest dubium illa esse divinitus inspirata. Quoad vero illa secundi generis dicimus haud esse divinitus inspirata in iis, quæ ad sensum spectant, sed tantum in iis, quæ spectant ad eorum narrationem.

Hisce positis, quærimus, quibus indiciis judicare possumus utrum hominum dicta divinam habeant auctoritatem, vel necne?

Primum indicium est, cum ab hominibus piis referantur; at hujusmodi regula non est adeo certa, ut semper et pro semper tenenda sit. Namque accidit, ut Deus aliquando bona per os impiorum loquatur, uti factum est Balaam et Caiphas, qui licet homines perversi essent, bona tamen et vera, quæque processu temporis eventu fuerunt comprobata, prophetaverunt: et e contra mala et falsa per os sanctorum dicta sunt, uti accidit Eliæ, prophetæ qui cum esset sanctus atque Deo carus, adeo ut raperetur in paradisum, mala tamen loquutus est, ut liquet ex libris Regum.

2m Sunt inspirata illa verba, in quibus nihil deprehenditur a veritate et pietate, si tamen constet a Deo approbata esse. Talia sunt quæ ab Apostolis recitantur in Actibus, nam illi certe Spiritu sancto inspirante loquebantur; et ex adverso dici nequeunt inspirata, quæ Christo objiciuntur, vel ab Apostolis agantur.

3m Inspirata dici debent verba, si referuntur sub hac formula: Scriptum est; vel a Christo et hagiographis citantur tamquam a Spiritu sancto prolata.

4m Denique si piorum hominum dicta adducuntur a Patribus, tamquam divinitus inspirata.

Et hæc satis sint dixisse de sanctæ Scripturæ inspiratione.

Nunc de canone sanctarum Scripturarum, et est quæstio, uti antecedens, summi ponderis et sequelæ, seu consequentiæ antecedentis, vel melius complementi.

LECTIO V.

De canone sacrorum Librorum.

In præcedenti quæstione sermonem instituimus de libris sacris universim sumptis, idest generatim perquisivimus utrum libri, quos nobis sancta mater Ecclesia proponit uti sacros et divinos retinendos, sint de Dei mandato, aut sub ejus influxu atque inspiratione exarati. Nunc vero eorumdem librorum quæstionem in specie tractandam aggredimur, nimirum quotnam sint isti libri divinitus inspirati, et utrum illi, qui ab Ecclesia et a fidelibus retenti uti tales sub anathematis pœna, hac prærogativa polleant. Unde erit quæstio de canone, seu catalogo sacrorum librorum, quos Ecclesia fidelibus christianis uti sacros et divinos retinendos esse proponit.

Sed, priusquam numerum sacrorum librorum, qui in canone continentur, ostendendum curemus, præmittimus nonnulla. Et in primis, perspicuitatis gratia, quid significatur nomine canonis.

Neminem præterit canonis nomen duplici præcipue ratione considerari, seu accipi posse: 1ª pro norma, vel regula, ex voce græca κάνων, et quidem tum in sensu physico ad significandum medium aliquod perfectum imitationi propositum, et in sensu morali, quo Ecclesiæ sanctiones, contentæ tum in Conciliorum decretis, tum in summorum Pontificum declarationibus, quæ credendi, aut agendi normam constituunt, canones nuncupantur. 2ª pro catalogo, quo sensu Patres in Concilio Laodiceæ habito, canonem vocaverunt catalogum clericorum, Episcoporum, fidelium defunctorum, necnon scriptorum ecclesiasticorum. Quod confirmatur ex Augustino, qui, catalogum sacrorum librorum recitans, ait: " Totus autem canon Scripturarum..... his libris continetur. „ Recenset deinde omnes libros veteris et novi testamenti, prout describuntur in canone 36 Concilii Hipponensis anni 393, et in canone Concilii Carthaginensis, anni 397, quos canones confirmavit Concilium Tridentinum.

Hoc posito dicimus utraque acceptatione vocis canonis sacros codices appellari canonicos. Ipsi sane et fidei morumque norma, vel regula existunt, et in definito indice, seu catalogo, a legitima auctoritate confecto, continentur.

2m Prænotandum.

Ecclesia non semper ab exordio sui habuit eumdem canonem sacrorum librorum, idest libri. S. Scripturæ in canonem relati non ferunt, vel sibi vindicant eamdem epocham inscriptionis, sed diversam: hinc ortum habuit nota illa distinctio inter libros protocanonicos et deuterocanonicos. Protocanonici, uti ex vocibus græcis, quibus vox protocanonicus constat, idest πρῶτος, " primus, " et κανονικός, " canonicus, " sunt ii libri, qui primitus in canonem relati sunt, et ab Ecclesia atque ab omnibus semper et ubique pro divinis habiti; deuterocanonici e contra, uti etiam ex vocibus græcis innotescit, idest δεύτερος, " secundus, " et κανονικός, " canonicus, " sunt ii libri, qui postea in canonem sunt recensiti, et aliquando a nonnullis dubitatum fuit [1].

3m Prænotandum.

Quoniam librorum, qui adsunt in canone, alii ante, alii post Christi adventum conscripti sunt, hinc habetur partitio in libros veteris et in libros novi testamenti, quique vocantur protocanonici et deuterocanonici utriusque fœderis. Protocanonici veteris testamenti sunt ii omnes, qui inveniuntur in canone Josephi Flavii, idest Pentateuchum, Josue, Judicum, Samuel, Regum duo, quatuor Prophetæ majores, duodecim minores, Ruth, Psalmi, Job, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Threni Jeremiæ, Daniel, Esther, Esdra et Nehemia, atque denique duo libri Paralipomenon; deuterocanonici vero sunt reliqui contenti in canone Ecclesiæ Romanæ edito a Tridentino (sess. IV), idest: Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch, I et II Machabæorum, nonnulla fragmenta Estheris, ut a capite X, 4 ad caput XVI, 24, alia Danielis III, 24-29, oratio Azariæ et Canticum trium puero-

[1] Hæc distinctio usum obtinuit a sæculo XVI, forsitan primum invecta a Sisto Senensi, uti patet ex ejus Bibl. sanct. libr. I, Sect. 1. Veteres diversis vocibus hos libros designarunt: sic Eusebius, hist. eccl. lib. VI, cap. 25, dividit in libros primæ et secundæ classis: alii vero in libros primi et secundi ordinis.

rum, historia Susannæ et demum excidium Beli et Draconis. Protocanonici autem novi testamenti sunt sequentes: Quatuor Evangelia, exceptis nonnullis fragmentis Marci, Lucæ et Joannis, Actus Apostolorum, Epistolæ Pauli, excepta illa ad Hebræos, Epistola 1ª Petri, 1ª Joannis; deuterocanonici vero sunt: Epistola Pauli ad Hebræos, Epistola Jacobi, 2ª Petri, 2ª et 3ª Joannis, Epistola Judæ, Apocalypsis Joannis, caput ultimum Evangelii Marci, a vers. 9 ad finem, historia sudoris sanguinis in horto (Luc. XXII, 43, 44), et narratio mulieris adulteræ (Joan. VII, 2-12).

4m Prænotandum.

Hoc prænotandum est historicum, nimirum respicit errores, quibus sacrorum librorum canonicitas impugnatur. Etenim legentibus errorum historiam facile patet sanctam Scripturam quovis tempore ab hæreticis, vel novatoribus, labefactatam esse; sed non tantum, quantum hoc ævo, præsertim quoad ejus cancnicitatem. Semler et Corrodi, cum omnino sacræ Scripturæ divinitatem rejiciant, consequenter ejus canonicitatem denegant. Bertholdt autem, De Wette et Cellerier recentius impugnant historicam canonis veritatem, et asserunt initio canonicos vocatos fuisse eos libros, quos Ecclesia in publicis christianorum congregationibus legebat, sive erant divinitus inspirati, sive minime. Hujusmodi sententia, ut ex monumentis evincitur, est penitus falsa. Rəvera, antiquis tempestatibus, illi retinebantur tamquam libri divini, qui in canonem erant relati. Quinimo Patres nonnullos libros venerabantur uti divinos, sed nunquam eosdem ausi sunt appellare canonicos, quia Ecclesia nondum inter canonicas scripturas ecs receperat. Ad rem audiatur sanctus Hieronymus: " Sicut, inquit, ergo Judith, et Tobiæ, et Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed inter canonicas Scripturas non recepit, sic et hæc duo volumina legit ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem ecclesiasticorum dogmatum confirmandam. „ (Præf. in libros Salomonis). Ubi Hieronymus agit de libris Sapientiæ et Ecclesiastici, qui nondum in canonem relati fuerant. Et Concilium Carthaginense decrevit: " Ut, præter Scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legeretur sub nomine divinarum Scripturarum. „ Igitur est falsa opinio, quam defendunt supradicti adversarii, idest esse canonicos eos

libros, qui legebantur in publicis christianorum congregationibus.

5m Prænotandum est: Utrum sit aliqua differentia inter canonicitatem et divinitatem, vel duæ voces sint inter sese unum et idem? Primo intuitu videtur canonicitas idem esse ac divinitas, cum una et altera libros sub Dei influxu conscriptos complectatur. Sed non est ita. Canonicitas enim non aliud est nisi actus, quo aliquis liber scriptis divinitus inspiratis adjungitur, atque uti talis ab omnibus credentibus in posterum habetur; quapropter canonicitas præsupponit inspirationem, videlicet postquam quis liber declaratur esse divinitus inspiratus, tunc judicio Ecclesiæ refertur in canonem. E contra inspiratio, seu divinitas alicujus libri minime præsupponit canonicitatem, cum evenire possit, ut aliquis liber scriptus sit sub divina inspiratione, et tamen nullum habet locum in sacrorum librorum catalogo. Ergo extat differentia inter canonicitatem sacrorum librorum et eorumdem divinitatem.

6m Prænotandum respicit divisionem hujus lectionis.

Ut explicatio hujus lectionis magis elucescat, et tractatio de canone Scripturarum clarior et plenior evadat, eam dividemus in quatuor partes, scilicet: Ia de canone Judæorum; IIa de canone Ecclesiæ primævæ; IIIa de canone Protestantium; IVa denique de canone, quem nobis exhibet Concilium Tridentinum. Et hoc ex duobus præcipue rationibus, quod nempe non semper unus extitit canon sanctarum Scripturarum, quodque insuper neque Judæi, neque Protestantes hac in re conveniunt cum Ecclesia catholica.

PARS I.

De canone Judæorum.

Cum hic de canone Judæorum nobis agendum sit, plura quærere possumus, quibus magis veritas, quam stabiliendam aggredimur, consolidatur. Igitur quærimus: 1° quot qualesque libros canon Judæorum complectatur et ejus divisio? 2° quænam ejus origo? 3° quis ejus auctor? Agimus distincte et breviter de singulis.

§ 1. — Quot qualesque libros canon Judæorum complectatur?

Ut ex historia patet, diu ante Christi tempora extitit apud Hebræos canon, seu collectio sacrorum librorum, de qua mentionem faciunt interpretes libri Ecclesiastici, auctores N. T., sicuti etiam Josephus Flavius (lib. I *contra Appion.*, § 8), Thalmudistæ aliique Judæorum scriptores. Hi omnes eumdem librorum numerum designant, scilicet XXXIX, qui ad XXII reduci possunt, juxta numerum litterarum alphabeti hebraici, vel ad XXIV, cum nonnulli librum Ruth secernant a libro Judicum et Threnos ab ipsa Jeremiæ prophetia. Quæ divisio admitti potest hoc pacto, repetendo nimirum ter litteram *jod* י in honorem Summi Numinis, cujus nomen hebraicum per hanc litteram י, idest יְהֹוָה, incipit. Ait enim Lamy: “ Auctores libros sacros distinguunt litteris alphabeti, quæ cum sint tantum XXII, ter repetunt litteram *jod* in honorem magni nominis Dei Jehovah, quod ab hac littera *jod* incipit. „ Alii demum separant non solum Ruth et Nehemiam, sed et quatuor Regum et Paralipomenon, et sic librorum numerum usque ad XXVII elevant.

Interim dictus canon, sive XXII, sive XXIV, sive XXVII librorum, usque a remotissima ætate et adhuc dividitur in tres classes, seu partes.

Prima classis nuncupatur תּוֹרָה (Thorah) seu lex, et complectitur quinque Moysi libros, idest בְּרֵאשִׁית (Berescith) Genesis, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (Veelle Scemoth) Exodus, וַיִּקְרָא (Vajikra) Leviticus, וַיְדַבֵּר (Vajedabber) Numeri, אֵלֶּה הַדְּבָרִים (Elle haddevarim) Deuteronomium, qui simul sumpti etiam Pentateuchus vocantur.

Secunda classis appellatur נְבִיאִים (Neviim), quæ comprehendit tum Prophetas, proprie dictos majores et minores: majores, qui, ut innuimus in præcedentibus, sunt quatuor, idest יְשַׁעְיָהוּ (Jesciajan) Isaias, יִרְמְיָהוּ וְקִינוֹת (Jirmijahu vekinoth) Jeremias cum Lamentationibus, יְחֶזְקֵאל (Jehhezkiel) Ezechiel, et דָּנִיֵּאל (Daniel) Daniel, quamvis Judæi hujus librum ponant cum historicis; minores vero sunt duodecim, qui simul sumpti vocantur תְרֵה-אֲזַר (There-Azar) XII Prophetæ minores; tum

historicos antiquiores, nempe יְהוֹשֻׁעַ (Jeosciang) Josue, שׁוֹפְטִים (Sciophetim) Judices, שְׁמוּאֵל (Scemuel I et II) Samuel I et II, et מְלָכִים (Malachim I et II) Reges I et II.

Tertia classis designatur per vocem כְּתוּבִים (Chetuvim), idest scripta antonomastica, quæ vox a Græcis et Latinis, recepto jam usu, verti solet per nomen hagiographa, et complectitur ceteros S. Scripturæ libros, videlicet: סֵפֶר תְּהִלִּים (Sepher Tehillim) liber Psalmorum, מִשְׁלֵי (Mislè) Proverbia Salomonis, אִיּוֹב (Job) Job, דָּנִיֵּאל (Daniel) Daniel, quem posuimus cum Prophetis majoribus, עֶזְרָא (Ezra) Esdræ I et II, דִּבְרֵי הַיָּמִים (Diore hajamim) Paralipomenon I et II, אֶסְתֵּר (Esther) Esther, קֹהֶלֶת (Koheleth) Ecclesiastes, שִׁיר הַשִּׁירִים (Scir hascirim) Canticum Canticorum. Hæc prolata distinctio innititur tum in veteri, tum in novo fœdere.

Re sane vera legimus in libro Ecclesiastici XLIX: ὁ Νόμος, καί αἱ Προφητεῖαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων, " lex et Prophetæ et reliqui libri. „ Sed eadem partitio manifestior recurrit in libris N. T. et in scriptis Josephi Flavii. Sic Christus (Luc. XXIV, 44): " Quoniam, inquit, necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et Prophetis et Psalmis de me. „ In hac divisione Psalmi ponuntur ad significandos ceteros hagiographos, cum ipsi teneant primum locum inter libros tertiæ classis. Josephus Flavius (lib. I *contra Appionem*, § 8), postquam dicit extare apud Judæos XXII libros authenticos, eos ita enumerat: " Ex his quinque sunt Moysi, qui et leges continent, et seriem rerum gestarum..... a Moysi autem interitu ad imperium usque Artaxersis... Prophetæ qui Moysi successere res, sua ætate, gestas tredecim libris complexi sunt: quatuor vero reliqui hymnos in Dei laudem et præcepta vitæ hominum exhibent utilissima. „ Ergo omnes libri ab antiquioribus Judæis ante et circa Christi ætatem in tres series distributi erant. His comitantur testimonia Thalmudistarum aliorumque recentiorum Judæorum, qui, teste Hieronymo, eamdem divisionem retinent, nimirum libros dispescunt in legem, Prophetas et hagiographos.

Et hæc sufficiant de partitione canonis Judæorum. Nunc ad ejus originem.

§ 2. — Quænam sit canonis Judæorum origo?

Quoniam hac in re plures extant criticorum opiniones, cumque longum esset omnes hic adducere, dicimus id tantum quod institutioni nostræ sufficiat. Etenim Spinosa (*Tract. Theor. Polit.*, cap. x), contendit Judæorum canonem confectum fuisse ætate Machabæorum. Richardus Simonius in sua historia critica V. T. lib. I, cap. 2, tenet ante Esdram vixisse homines, qui in archiviis asservassent sacros libros atque pro suo quisque lubitu aliquid ad illos addidisset, vel subtraxisset, aut correxisset. Ulterius autem progressi sunt recentiores critici qui, ducibus De Bertoldt et De Wette, autumant fuisse canonem post Esdræ tempus absolutum, imo veluti fortuito et sensim sine sensu efformatum. Denique Cellerier aliique plurimi, quamvis dicant Judæorum canonem editum fuisse ante Machabæorum tempora, opus tamen plurimorum esse contendunt. Nos interim, relictis omnibus allatis opinionibus, tenemus Judæorum canonem originem ducere, ac clausum fuisse tempore Esdræ et Nehemiæ. Quare statuimus sequentem propositionem:

Prop. Canon Judæorum confectus fuit tempore Esdræ et Nehemiæ.

Probatur propositio ex historia Judæorum, et ex traditione. Et

1° Ex historia.

Sane, soluta Babylonica captivitate, primum quidem Judæis in mentem idea occurrit sacrorum librorum canonem conficiendi, ut illis venerationem, qua sacros libros ante captivitatem prosequuti fuerant, tribuerent. Antea neque synagogas, neque synedria possidebant; sed post captivitatem plurima hujusmodi loca fundarunt, ceteraque omnia, quæ depravata fuerant, memoria jam deperdita, restauravere. Quapropter si de his magnam curam sibi sumpserunt, quampiam retinere debemus ipsos habuisse de sacrorum librorum canone? ut sic Moysi et Prophetarum libri, qui religionis Judæorum fundamentum et regulam continebant, secernerentur a profanis aut dubiis, expurgerentur a codicum mendis et vitiis atque in unum veluti corpus redigerentur?

Et hic animadvertit Josephus Flavius (lib. I *contra Appionem*), quod penes Hebræos extiterat consuetudo, atque admodum

sua ætate extabat, ut, si bellorum tumultu res perturbatæ viderentur, inita, aut reddita pace, sacerdotes sacros codices relegerent, recognoscerent atque repurgarent. Porro, licet falsum sit, omnia exemplaria sacrorum librorum in templi conflagratione periisse, ut nonnulli putant, verissimum tamen est ea, sive in urbis excidio, sive in ipsa Babylonica captivitate, rariora evasisse; quapropter, cum a paucis custodirentur, facilius corrumpi atque vitiari potuerunt. Hinc Esdra et Nehemia, duo illius ætatis viri præstantissimi, toti fuerunt in correctione sacrorum codicum, qua postea confecta, libros, quos Judæi tamquam divinitus inspiratos retinere debebant, in unum corpus collectos ipsis Judæis custodiendos, multiplicatis copiis, quo melius fieri potuit, tradiderunt. Ergo ad Esdræ et Nehemiæ tempora ascendentes, prono alvo invenimus sacros libros unum corpus efformare atque in magna reverentia ab omnibus Judæis teneri. Quod explicari non posset, nisi sacri codices essent in canonem relati divina sanctione, nec in hoc mirum, quia cum Esdra tum Nehemia spiritu Dei moverentur, quicquid scriptis mandabant, sub ipsius Spiritus sancti influxu faciebant.

2° Ex traditione.

Traditio hac in re duplici ex capite deducitur, scilicet ex parte ipsorum Judæorum, et ex parte Christianorum. Re sane vera si hebraica traditio consuletur, illa temporibus solum Esdræ et Nehemiæ nos demandat quoad canonis efformationem. Testimonium præcipuum et antiquissimum desumi potest ex Thalmud, in libro פִּרְקֵי אָבוֹת (firchi havod), Capitula Patrum ubi legitur, quod Moyses legem in Sina monte accepit, ac postea Josue successori suo tradidit qui dein commisit Judæorum senioribus, et seniores Prophetis, hique magnæ Synagogæ membris. Porro novissimi, quoniam religionem patrum suorum omni cura, imo aliquando scrupulose servaverunt, jure merito in libro Thalmud laudantur, hisce verbis: " Hujusmodi homines, ait Thalmud, tria verba protulerunt: Sapienter at tarde judicate, discipulorum numerum augete, mirum legi constituite, quæ postrema verba ad factum, quod in Sina completum fuit, alludit, cum idest Moyses legem a pravis atque adversis hominibus præservavit; ita magna quoque Synagoga invigilavit, ut exacte lex observaretur. Sed Mijchnà (Masora) est murus legi

positus, quæ non aliud significat nisi labores traditionis spectantes ad textum canonis. „

Insuper auctores Thalmud clarissime profitentur magnam Synagogam librorum sacrorum canonem complevisse post Babylone reditum. Confirmatur posita veritas ex testimonio Josephi, qui, uti diximus, enumerat vigintiduos libros, quos omnes Hebræi retinebant, uti divinos et inspiratos, in quo numero et Moyses et Prophetæ sive anteriores, sive posteriores adsunt usque ad Malachiam, qui suum ministerium exercuit ad finem usque regni Artaxersis.

Præterea in libro Jesu, filii Sirach, idest in Ecclesiastico, qui, juxta probabilem sententiam, exaratus fuit triginta annis ante Christi adventum, commemorantur Prophetæ sic dicti minores, necnon Prophetæ majores ; quod demonstrat tunc temporis extitisse sacrorum librorum canonem. Namque, si ita non esset, et liber Ecclesiastici esse deberet in canone ; atqui hic liber haud protocanonicus est, sed potius deuterocanonicus : ergo sacrorum librorum canon expletus fuit ante tempora Sirach. Quæ tempora ante Sirach non alia esse possunt, nisi illa Esdræ et Nehemiæ, pro quibus omnia militant argumenta. Hi enim, reversis a captivitate Judæis, quemadmodum cetera omnia, quæ ad Dei cultum pertinebant, imprimis sacros codices collegerunt ac restaurarunt. Accedunt indicia historica. Siquidem ante Esdræ et Nehemiæ tempus, nullum canonis vestigium invenitur, non autem ita post horum tempora, adeo ut circa Christi ætatem librorum divinorum canon jam constitutus et summa auctoritate firmatus appareret.

Traditio vero ex parte Christianorum est plenissima. Sane quis ignoret omnium Patrum, Doctorum Ecclesiasticorumque scriptorum consensum, qui, tum oretenus tum scriptis, edocuerunt fideles christianos de hac re? Consulentur, speciminis gratia, Irenæus (*advers. Hæres.* lib. 3, cap. XXI), Clemens Alexandrinus (*Strom.* lib. 1), Tertullianus (lib. *de habit. mulier.*, cap. III), Basilius (Epist. ad Chilonem), Chrysostomus (Homil. in Rom. VIII), et, aliis omissis, S. Hieronymus, in rebus hebraicis doctissimus, qui fuse scripserunt de hoc argumento. Ergo non alia assignari potest epocha ad canonis efformationem, quam illa Esdræ et Nehemiæ.

§ 3. — Quis Judæorum canonis auctor?

Quamvis præcise determinari nequit quis sacrorum Bibliorum canonis auctor extiterit, communior tamen ac verior theologorum atque criticorum sententia, pluribus innixa testimoniis, tenet Esdram, captivitate Babylonica soluta, sacros libros collegisse, recensuisse, recognovisse atque emendasse. At hic animadvertimus quod, cum Esdram omnibus præponamus, non intelligimus illum solummodo canonem explevisse. Tempore enim, de quo est sermo, adhuc vivebant prophetæ Aggæus et Zacharias, quibus postea successerunt Malachias ac Nehemias, quorum libri inveniuntur in canone. Ergo dicendum est quod sacrorum librorum canon originem habuit ab Esdra et expletus atque clausus fuit a Nehemia. Hinc datur

Prop. Canon sacrorum librorum incœptus fuit ab Esdra et expletus claususque a Nehemia.

Hujusmodi propositio probatur duplici argumento, quorum primum desumitur ex historia et alterum ex traditione.

1m Ex historia.

Re quidem vera canon sacrorum librorum, cum fuerit expletus, magnæ Judæorum Synagogæ consignatus fuit, ut sacros libros Hebræorum venerationi traderent. Ratio deducitur ex Huetio, qui scripsit: " Si canon sacrorum librorum non fuisset receptus a Synagoga, remansisset inutilis Esdræ labor et canon fructu caruisset. " Ergo generatim loquendo, canonis Judæorum Esdra est auctor. Et sane, ut ex ipsis Esdræ et Nehemiæ libris evinci potest, solus, qui plus ceteris in canonis confectione adlaboravit diu noctuque, fuit Esdra. Siquidem tunc temporis nullus videbatur illum posse in religionis rebus æquare, antiquitates populi Judaici magis illo scire hebraicorumque rituum scientia pollere, adeo ut in his omnibus appareret admirabilis. Unde legimus illum antonomastice nuncupatum fuisse Scribam, hebraice הַסֹּפֵר (hasopher) Legis Domini, quo nomine intelligebatur apud Hebræos vir scripturarum lectioni et sacrorum codicum scriptioni assuetus, seu in divina lege præ ceteris satis abunde eruditus. Invenitur enim (Esdr. cap. v, 12; vii, 6, 11): " Scriba velox in lege Moysi, scriba legis Dei cæli doctissimus. " Et II Esdr. viii, post adventum

Nehemiæ, cum libri legis coram populo legendi fuerunt, omnes confugerunt ad Esdram Scribam, uti lectionem Scripturarum perageret. Ait enim sacer textus: " Et dixerunt Esdræ Scribæ ut afferret librum legis Moysi, quam præceperat Dominus Israeli. Attulit ergo Esdras Sacerdos legem coram populo..... Stetit autem Esdras Scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, et steterunt juxta eum Mathias et Semeia et Ania etc. et aperuit Esdras librum coram omni populo..... Et benedixit Esdras Domino Deo magno: et respondit omnis populus: Amen, Amen... Porro... Levitæ silentium faciebant in populo ad audiendum legem. Populus autem stabat in gradu suo „ in die secundo congregati sunt principes familiarum universi populi, Sacerdotes et Levitæ ad Esdram, ut interpetraretur eis verba legis " tum celebrata est scenopegia..... et Esdras legit in libro legis Dei per dies singulos. „ Si igitur, uti sacer textus loquitur, Esdra erat vir doctissimus et in religionis rebus plurimum instructus ideoque ad eum confugiebant omnes, cum causa erat, aut necessitas aliqua, quæ sacros codices respiciebant, quis dubitet illum potuisse et reapse esse canonis sacrorum librorum auctorem? idest illum instaurasse sacros codices, in ordinem redegisse, recensuisse atque eorumdem codicum exemplaria multiplicasse?

2° Ex traditione.

Si enim consuletur Judæorum atque Christianorum traditio, aperte liquet omnes scriptores antiquos tum Judaicos tum Christianos mirifice consentire in hoc, quod defendimus. Siquidem ad Judæos quod attinet, præter testimonia Thalmudis in Tract. Meghillah et in Tract. Sanhedrin, quæ confirmant ceterorum Rabbinorum scripta, habemus clarissimum testimonium Josephi Flavii, qui diu ante Thalmudem clare eamdem traditionem exponit, cum ait libros canonicos desinere cum epocha Artaxersis, et qui post ea tempora conscripti sunt, non tantam auctoritatem fuisse adeptos, ob minus exploratam successionem Prophetarum: quo manifeste significat canonem in Esdra et Nehemia completum fuisse. Quoad vero Christianos scriptores, plurima ex iis testimonia afferri possent, præsertim ex Patribus, qui de hac re speciales tractatus scripserunt; sed nos, speciminis causa, nonnulla tantum allegamus. Sic Tertullianus

(*De cultu fœminarum*, lib. I, cap. III): " Hierosolymis, inquit, Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Judaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum; „ item Clemens Alexandrinus in 1° *Strom.* scribit: " Zorobabel cum Esdra in patriam rediit, per quem populi facta est redemptio, et divinitus inspiratorum eloquiorum recensio et renovatio. „ Pariter Chrysostomus (Homilia VIII in Epist. ad Hebr.): " Videte, inquit, usque ab initio repetentes, ut Dei discatis benignitatem et clementiam. Moysen inspiravit..... postea misit Prophetas..... Alium rursus virum inspiravit admirabilem, ut eas exponeret, Esdram, et fecit ut componerentur ex reliquis. „ Mittimus aliorum testimonia, et addimus unum aliud tantum, quod desumimus ex S. Hieronymo, antiquarum traditionum scientissimo. Is enim aperte, in prologo galeato, Judæorum traditionem confirmat de mutatis ab Esdra librorum sacrorum antiquis characteribus in novos: " Certum est, inquit, Esdram Scribam legisque doctorem post captam Hierosolymam et instaurationem templi sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur. „ Ergo.

Sed hic quæri posset: An Esdra in hoc agendo fuerit auxilio divino confortatus, vel necne?

Abs re erit credere Esdram id effecisse, non modo humanis subsidiis adjutus, sed etiam divino Spiritus sancti afflatu motus. De qua adsistentia divina loquens Theodoretus: " Mirabilis, inquit, Esdras cælestis gratiæ plenus, sacros libros descripsit, qui partim per Judæorum incuriam, partim vero per impietatem Babyloniorum dudum fuerant depravati. Quod si et hic a Spiritu sancto afflatus horum voluminum memoriam revocavit, etc. „ (Præf. in Psal. *Exultate*, tom. I, pag. 396). Quibus ex verbis Theodoreti liquet Esdram non collegisse solum et emendasse sacros codices, quos Hebræi perdiderant, et Babylonii depravarant, propriis viribus, aut suo ingenio innixum; sed etiam totum opus explevisse sub Spiritus sancti influxu. Idem asserunt Irenæus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Basilius, Chrysostomus, S. Hieronymus, aliique plurimi, quorum testimonia omittimus.

His quoque comitantur auctores Thalmud et constans Judæorum traditio, quæ semper retinuit Esdram sacros codices

collegisse in unum corpus, a mendis, quibus scatebant, repurgasse, novis characteribus, quibus apud Chaldæos Judæi scribere assueverant, descripsisse, et variorum locorum nominibus, jam usu obsoletis, notiora substituisse. Ergo.

Nunc tamen remanet quæstio, utrum nempe apud Hebræos præter Esdrinum, alius canon extiterit?

Hac in re plures adsunt criticorum theologorumque opiniones, quas nos ad tres tantum reducimus et breviter exponemus.

1ª Est antiquiorum theologorum, qui innixi jam prolatis testimoniis Josephi Flavii (*contra Appionem*, lib. I, § 8), necnon veterum patrum Origenis, Melitonis, Epiphanii, S. Hieronymi, tenent, nullum alium canonem præter Esdrinum apud Judæos extitisse.

2ª Quam defendit Serarius, sequutus a P. Tourneminio, duos recognoscit apud Hebræos canones, alterum Esdræ, quo utebantur Hebræi Palæstinenses, alterum vero Judæorum Hellenistarum, seu Alexandrinorum, in quo omnes libri controversi extant; et insuper quod hic canon confectus fuit, vel tempore, quo versio τῶν Septuaginta edita fuit, vel cum Sadducæos inter et Pharisæos exarsit quæstio de resurrectione mortuorum.

3ª Est Genebrardi, qui cum aliisque pluribus tres distinguit canones: primus conditus ab Esdra una cum Synagoga magna; secundus compositus in Synodo sexta hierosolymitana, cum quæstio erat de sacris libris mittendis ad Ptolomæum Philadelphium una cum τῶν LXX interpretibus, confecturis versionem græcam, et huic canoni adjecti sunt alii libri inspirati, nimirum liber Tobiæ, Judith, Ecclesiastici et Sapientiæ; tertius denique ille, quem Judæi ediderunt tempore, quo fervens agitabatur controversia inter Pharisæorum sectam et illam Sadducæorum. Porro tum Serarius, tum Genebrardus post Esdram duas putant celebratas fuisse Synodos, in quibus secundo et tertio Esdræ canon revisus fuit. Verum hæc omnia inania sunt commenta! Judæi enim Hellenistæ et Synagoga magna, tempore τῶν Septuaginta, libros Tobiæ, Judith, Ecclesiastici, Sapientiæ et Machabæorum magni faciebant, licet numquam in suo canone adnumerati forent, adeo ut Josephus Flavius scriberet: „ Nequaquam tantam fidem et auctoritatem meruerunt, quantam superiores ii libri (protocanonici). „ Jam vero Josephus

non poterat hoc dicere si libri Tobiæ, Judith, Ecclesiastici etc. fuissent in canone. Quod confirmatur ex S. Hieronymi, S. Epiphanii, atque Origenis doctrina, quæ asserit, nonnisi vigintiduos libros relatos fuisse in canonem Judæorum D. Augustinus autem loquens de supputatione temporum inter Esdram et Aristobulum regem: " Horum, ait, supputatio temporum non in sacris Scripturis, quæ canonicæ appellantur, sed in aliis invenitur, in quibus sunt Machabæorum libri, quos non Judæi, sed Ecclesia pro canonicis habet propter quorumdam Martyrum passiones. „ Ex quo D. Augustini testimonio eruitur librum Machabæorum retineri tamquam canonicum solum ab Ecclesia christiana, non autem ab Hebræis. Quod non ita videtur evenisse pro libris Tobiæ, Judith, Ecclesiastici, Sapientiæ, qui, primis Ecclesiæ sæculis, uti apocryphi habiti fuerunt, ob rationem, quia non inveniebantur in canone Judæorum, cum primi Christi fideles retinerent tunc temporis tamquam divinitus inspiratos solummodo libros, qui relati erant in canonem Hebræorum, qui erat Esdrinus. Ergo post canonem Esdrinum nullus proprie dictus sacrorum librorum canon apud Judæos constitutus ac vulgatus fuisse videtur.

Objectiones.

Ob. 1ª. Utique, objicit Spinoza cum plurimis rationalistis Germanicis, præsertim cum Bertoldt et De Wette, Esdras et Nehemias plurimum adlaborarunt in canonis confectione, sed gloria canonem condendi non est illis tribuenda. Nam nonnulli libri qui in canone reperiuntur nondum Esdræ ætate fuerant editi, ex. gr. liber Danielis, confectus serius post initia regni Macedonii; item libri Chronicorum et ipsi libri Esdræ, qui in lucem prodierunt sub Seleucidis: atqui si hoc, incassum defenditur canon sacrorum librorum expletus fuisse tempore Esdræ et Nehemiæ. Ergo etc.

Respondemus generatim distinguendo: Et adversarii, falsis et gratuitis suppositis innixi, ita objiciunt, conc.; innituntur rei veritati, neg. Siquidem dicti critici falso fundamento fulti conantur libris Danielis, Paralipomenon etc. assignare confe-

ctionis tempus, quod veritati ipsorum librorum historiæ repugnat. Uti enim in introductione speciali singulorum sacrorum librorum demonstrabimus, chimerice et gratuito assignatur his libris aliud tempus, præter id, quod convenit. Sane asserere curabimus falsum omnino esse Danielis librum tam sero apparuisse; et e contra verum esse eum ab ipso Daniele, paulo post solutam captivitatem, conscriptum fuisse. Item adfirmandum est de libris Paralipomenon, qui ex communi Judæorum et Christianorum opinione ab Esdra et Nehemia compositi retinendi sunt. Circa demum libros Esdræ et Nehemiæ dicimus omni cura hos duos viros adlaborasse in conficiendis exarandisque præpropere propriis libris, ut canonis auctores admodum viventes, adnumeratos viderent cum aliis ceterorum hagiographorum etiam suos libros.

Ob. 2ª. Urgent adversarii dicentes: Atqui nostra sententia innititur veritati, non autem gratuitis hypothesibus. Ergo. Probatur. Nam si Esdras et Nehemias Judæorum canonem confecissent, procul dubio iidem naturalem ordinem libris dedissent, nempe Danielis librum inter Prophetas, et Paralipomenon immediate post illos Regum inscripsissent: atqui alius observatur ordo, prout videndum est in textu originali, seu in textu hebraico. Ergo.

Respondemus neg. subsumptam. Ad probationem autem dicimus quod diversimode responderi potest. Re sane vera: 1° Adversarii nobis præstare deberent illum esse sacrorum librorum primitivum ordinem, quem nunc conspicimus in Bibliis hebraicis, et id confirmatur ex testimonio Septuaginta et Josephi Flavii, qui alium tenent ordinem. 2° Quomodo adversarii probant Esdram et Nehemiam illum ordinem tenuisse, quem Hebræi recentiores suis in bibliis sequuntur? 3° Quomodo pariter demonstrabunt irrationabiliter egisse Esdram et Nehemiam, hunc ordinem sacris libris assignantes? 4° Si verum est quod in Thalmud legitur Paralipomenon librum conscriptum fuisse ab Esdra et Nehemia, hi optime se gesserunt illi locum dantes post cetera sua opera. 5° Circa vero librum Danielis tenemus non esse adnumeratum in Prophetarum classe, quia haud extitit propheta eo sensu, quo veteres Hebræi usi sunt voce נָבִיא (navih), quæ significat hominem positum in prophe-

tica mysteria, speciali professione. Ast Daniel, quoniam ob officia in aula regum Babyloniæ, Medorum atque Persarum exercita, a Prophetarum classe exclusus fuit; hinc factum est, ut ei minime ab Hebræis tribueretur nomen נָבִיא (navih), sed potius חֹזֶה (hozeh), videns, quo sensu illum similem fecerunt Davidi et Salomoni, quorum opera non inveniuntur inter Prophetas proprie dictos, uti etiam Pentateuchus a Moyse conscriptus, licet ipsi Hebræi retinuissent Moysen tamquam majorem prophetam.

Concludimus igitur adversariorum difficultates labili inniti fundamento; et e contra tenemus cum communi doctorum et criticorum sententia, gravissimis monumentis innixa, Esdram ejusque collaboratores hoc tantum præstitisse, quod scilicet libros sacros, aliquantisper neglectos in captivitate Babylonica, et negligentius descriptos, colligerunt, a mendis librariorum expurgarunt, in unum volumen, certo quodam ordine, compinxerunt, et novos libros tum a se, tum ab aliis Prophetis per id temporis conscriptos, in eamdem collectionem retulerunt: unde ab illo ævo in lucem prodiit catalogus, qui canon Judæorum nuncupatur.

Et hæc de canone Judæorum.

PARS II.

De canone Ecclesiæ primævæ, præsertim librorum V. T.

Ut melius intelligantur quæ modo nobis dicenda sunt, necesse est memoriæ revocare: 1° quod libri tum veteris, tum novi testamenti, in protocanonicos et deuterocanonicos dispescuntur. Protocanonici, uti innuimus, sic dicti, quia semper extiterunt in canone, deque quibus numquam dubitatum fuit; deuterocanonici, sic nuncupati, quia non fuerunt semper in canone et aliquando super his dubium aliquod inductum fuit. 2° Quod tota controversia respicit libros deuterocanonicos, quos Judæi suo in canone non habent, quique ne in textu quidem hebraico inveniuntur. Et quoniam Judæi solum libros V. T. recipiunt, cum non sint membra Ecclesiæ Christi, quæ pos-

sidet quoque in canone libros N. T.; hinc nos sermonem tantum instituimus de deuterocanonicis V. T., cum de protocanonicis nulla extet quæstio. Ergo, si præstabimus Ecclesias Apostolicas recepisse libros deuterocanonicos, facile cognoscetur qualis fuerit Ecclesiæ primævæ canon sacrorum librorum. 3° Adversarii, qui in hac controversia nos versus veniunt, sunt Societates Biblicæ, sic appellatæ, quia, S. Scripturis solummodo innixæ, cetera omnia despiciunt; quapropter, inde ab anno 1826, libros V. T. deuterocanonicos a suis bibliorum editionibus expunxerunt. His comitantur Rationalistæ, plurimi Protestantes et Anglicani. Quos inter eminet Horne, qui contendit scripturas deuterocanonicas non esse inspiratas: 1° quia desunt in textu hebraico; 2° quia continent res fictitias aliis scripturis oppositas Deoque indignas et hoc neque Christus, neque Apostoli eas adduxerunt in alicujus rei confirmationem, et consequenter non inveniuntur in canone sacrorum librorum Ecclesiæ primævæ.

Hisce positis defendimus extitisse in primæva Ecclesia omnes libros deuterocanonicos (cum de protocanonicis non sit quæstio, nam, uti dictum est, omnes recipiebantur). Hinc statuimus sequentem propositionem:

Prop. Omnes libri deuterocanonici V. T. fuerunt habiti in primæva Ecclesia tamquam divinitus inspirati.

Probatur propositio plurimis argumentis.

Primum, quod est generale, desumitur ex Christi auctoritate ejusque Apostolorum.

Utri enim sæpe sæpius, tum in prædicatione verbi Dei oretenus facta, tum scriptis (et hoc de Apostolis tantum, cum Christus nihil scripserit), in confirmationem adduxerunt V. T. libros, modo Prophetarum, modo sanctæ Scripturæ, modo auctorum librorum nomine, et passim quidem etiam verbotenus, nec non aliquando quoad sensum tantum. Ergo argumento generali certum est Christum et Apostolos omnes libros deuterocanonicos tenuisse, uti sacros et spiritu Dei conscriptos.

2m Ex versione Septuaginta Interpretum.

Licet versio τῶν Septuaginta apertis verbis non sit in novo fœdere adprobata, et habìta ut fons auctoritatis; nihilominus in dubium haud revocari potest illam Apostolos retinuisse

tamquam authenticam scripturam. Re sane vera Apostoli suis in scriptis ex ea quinquaginta citationes faciunt, quamvis in omnibus non conveniat cum textu originali hebraico, et quandoquidem etiam discrepet. Sic Matthæus (VIII, 9): " Nam et ego, inquit, homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic: Vade, et vadit; veni, et venit; et servo meo: Fac hoc, et facit. „ Quæ verba integra desumpsit Matthæus ex versione τῶν Septuaginta. Alia quadraginta novem loca non videntur nobis necessario hic referre, cum unusquisque a semetipso, novum cum veteri testamento conferens, facle ea observare potest. Jamvero hoc demonstrat, ait D. Augustinus, versionem Alexandrinam approbatam fuisse in N. T., alioquin ageographi illam non citassent: atqui in hac versione omnes libri deuterocanonici cum protocanonicis permixti inveniuntur. Ergo etc.

3m Ex usu librorum deuterocanonicorum in novo testamento.

Christus enim et Apostoli libris deuterocanonicis usi sunt tamquam scriptura divina. Sic Christus Dominus (Luc. VI, 31): " Et prout, ait, vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. „ Quæ verba Christus desumpsit ex Tobia (IV, 16); item S. Matthæus (XXVII, 42, 43), loquens de iis, qui blasphemabant contra Christum e cruce pendentem: " Alios, inquit, salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum. Dixit enim, quia Filius Dei sum. „ Quod testimonium Evangelista depromptum habuit ex libro Sapientiæ (II, 18), et ex Psalmo XXI, 19. Cum igitur Christus et Apostoli, quorum omnium testimonia, ne in longum abeamus, relinquere ducimus, libros deuterocanonicos in prædicatione adhibuerint, concludendum nobis est illos absque dubio retinuisse dictos libros ut divinitus inspiratos.

Nec valet dicere Christum et Apostolos non citasse omnes illos libros ad verbum. Nam, si hoc concederetur adversariis, ipsi idem adfirmarent de protocanonicis, qui non omnes, neque semper ad verbum adducti sunt in confirmationem veritatis, seu prædicationis tum Christi, tum Apostolorum. Ergo.

4m Ex Ecclesiæ traditione.

Siquidem, cum consulamus Ecclesiæ græcæ simul ac latinæ

traditionem, nobis præsto sunt omnes scriptores et patres utriusque Ecclesiæ, qui uno ore, uti evincitur ex versionibus, quibus utuntur, admittunt scripturas deuterocanonicas. Græci enim non aliam adhibent scripturam, quam exclusive Alexandrinam, ubi inveniuntur omnes libri deuterocanonici; Latini vero utuntur itala versione, quæ ne libris deuterocanonicis quidem caret. Præterea citant libros deuterocanonicos iisdem formis, ac adducunt protocanonicos, quod est nobis aliud argumentum. Sane prout dicunt de protocanonicis: Sicut scriptum est in scriptura, scriptura divina, Spiritus sanctus in scriptura dicit; sic et de deuterocanonicis pari modo loquuntur. Nec dicatur, quod Patres trium priorum sæculorum raro citant libros deuterocanonicos, exceptis illis Sapientiæ et Ecclesiastici, et consequenter est illis minor auctoritas tribuenda, quam quæ tribuitur protocanonicis: namque in scriptis Patrum trium priorum sæculorum inveniuntur etiam raro citati protocanonici, atque ex hoc nemo affirmat, aut derogat auctoritati librorum protocanonicorum. Ergo.

A sæculo autem quarto in posterum dubium pervadere cœpit multorum mentes circa libros deuterocanonicos; et causa fuerunt plures canones editi, tam in Occidente, quam in Oriente, non solum a privatis doctoribus, verum et ab Episcopis, a Conciliis et a Romanis Pontificibus. Horum omnium opiniones et conjecturas in canonibus particularibus expressas hic operæ pretium esset consulere ad majorem rei claritatem; ast, quoniam id agere longum foret, resque nostrum institutum longe prospiceret, sufficit tantum dicere quod illa dubia in libros deuterocanonicos nullam habent intrinsecam, vel dogmaticam causam, sed extrinsecam tantum et mere accidentalem.

Et hic defendendus est S. Hieronymus, cujus testimonio contra libros deuterocanonicos maxime gloriantur adversarii canonis Tridentini. Sane sanctus doctor in pluribus locis catalogum librorum V. T. proponens, semper deuterocanonicos omittit, imo etiam eos expressis verbis excludit et inter apocryphos amandat. Quibus adversariorum calumniis S. Hieronymo doctori maximo factis, respondemus: S. doctorem non una vice tantum suis in operibus libros deuterocanonicos citasse, sed sæpissime, et eodem modo, ac libros protocanonicos.

Sic ex. gr. tenent adversarii Hieronymum ponere inter libros dubios Ecclesiasticum et Sapientiam: " In Sapientia, inquit, et Ecclesiastico, calamo temperari, tantummodo canonicas scripturas vobis emendare desiderans, et studium meum certis magis, quam dubiis commendare. „ Quam hæc adversariorum opinio sit rejicienda liquet ex hoc, quod Hieronymus citat libros deuterocanonicos eodem modo ac protocanonicos. Hos enim appellat sanctam Scripturam, et etiam de deuterocanonicis ita loquitur. Et præterea Hieronymus est adeo constans in retinendis tamquam canonicis Sapientia et Ecclesiastico, ut hunc citaverit duodecies, illum decies et novem. Et alibi, adducens Ecclesiasticum et librum Proverbiorum: " In nostris, ait, scripturis legitur. „ Et (littera 118, n. 1 ad Judæos) vocat expresse sanctam Scripturam librum Sapientiæ. Præterea his libris ipse utitur ad dogmata confirmanda. Re quidem vera, loquens de Spiritus sancti divinitate, validissima argumenta desumit ex libro Sapientiæ aliisque deuterocanonicis. Insuper cum texit catalogum librorum canonicorum, inter libros sacros enumerat etiam Ruth, Esther et Judith. De libro vero Tobiæ affirmat, quod sacri scriptores eo utuntur æque ac aliis libris, licet non sit adnumeratus ab Ecclesia in canone sacrorum librorum. Demum in Apolog. contra Rufinum profitetur se nullam partem libri Estheris repudiare, uti deuterocanonicam; et alibi testatur Concilium Nicænum in canonem recepisse librum Judith. Et hæc satis sint ad declarandam Hieronymi mentem circa libros deuterocanonicos. Igitur sanctus doctor, quamvis fortasse speculative quædam dubia admittat circa auctoritatem plenam librorum, de quibus agimus, nihilominus in praxi ad hæc dubia non attendit.

5° Ex lectione Ecclesiastica librorum deuterocanonicorum.

Si consulentur ambæ Ecclesiæ, latina nempe et græca, ex usu singularum apparet libros deuterocanonicos, tamquam divinos semper retentos esse; namque in publica utriusque Ecclesiæ lectione, passim habita a sacris ministris, vel in privatis fidelium conventis non solum legebantur fidelibus libri protocanonici, sed et omnes deuterocanonici. Et Concilium Hipponense loquens de hac lectione: " Præter, ait, canonicas scripturas nihil in Ecclesia legi sub nomine divinarum Scriptura-

rum. „ Cujusmodi librorum deuterocanonicorum lectio magis fiebat in Occidente.

6° Ex collectionibus publicis et ecclesiasticis ss. librorum.

Ab antiquo tempore plurimæ in Ecclesia Catholica factæ fuerunt collectiones publicæ, nuncupatæ exemplaria, quæ asservabantur in archiviis et bibliothecis ad hoc opus constitutis. Conferantur de hac re martyr Ignatius, qui aperte mentionem facit de ecclesiasticis archiviis, et divus Hieronymus, qui meminit bibliothecas Ecclesiarum ; jamvero in his publicis collectionibus inveniuntur atque semper inventi fuerunt libri deuterocanonici. Ergo. Sane extant in Vaticano *B*, in Alexandrino *C* et in Sinaitico, quorum exemplaria integra ad nostra usque tempora pervenerunt. In Parisiensi vero, dicto Efrem *C*, simul cum Salomonis libris adest liber Sapientiæ et Ecclesiastici, et inter historicos adnumerantur etiam libri Tobiæ, Judith et duo Machabæorum. Ergo hoc est signum quod hos libros Ecclesia semper retinuit uti sacros et divinos.

7° Ex versionibus.

Est res certissima quod primæ Ecclesiæ ab Apostolis fundatæ tum in Oriente, tum in Occidente sacram Scripturam ex eorum manibus susceperunt. Quoniam autem conversi ad Christum non uno eodemque idiomate loquebantur, hinc factum est, ut singulæ Ecclesiæ diversas versiones, propriis linguis conscriptas, haberent. Ac primo eminet pro universa Ecclesia versio latina (vulgo itala), quæ, uti videbimus, ab ætate apostolica descendet, quamque tota Ecclesia latina recepit, adeo ut Hieronymus illam diceret Vulgatam in c. XIV, 16 Isaiæ. Item certissimum est Ecclesias orientales, ab Apostolis fundatas, Scripturam suscepisse juxta græcam editionem, quam vocant Alexandrinam, vel LXX interpretum. Etiam Æthiopes Scripturam æthiopice conscriptam, Syri syriace receperunt. Jamvero omnes eæ versiones possident libros deuterocanonicos simul ac additamenta Danielis Estherisque. Igitur versionibus quoque, variis linguis editis, confirmatur veritas circa libros deuterocanonicos.

8° Ex picturis.

Ecclesia in usum habuit quovis tempore exprimere picturis facta et mysteria, quæ legebantur in sacris litteris, quæque usque ad sæculum IV ea auctoritate fruitæ sunt, ac Patrum scri-

pta. Re sane vera in picturis trium priorum sæculorum, quæ in sarcophagis inveniuntur, depicta sunt non solum facta ex libris protocanonicis, uti Moyses percutiens rupem, Josue in bello contra Amalecitas, Jona fugiens a facie Domini, ne pergeret Ninivem ad prædicandam pœnitentiam, et alia id genus; verum etiam reperiuntur plurima facta, expressa ex deuterocanonicis, ut factum trium puerorum qui, jussu Nabuchodonosor regis, ejecti sunt in fornacem ignis ardentis: jamvero quicquid depingebatur illo ævo non solum fiebat ad fidelium instructionem; sed etiam, ut facta sacrarum Scripturarum fidelium mentibus infigerentur, tamquam res in spiritu Dei conscriptæ. Cum igitur pictores pari modo usi sint libris tum protocanonicis, tum deuterocanonicis, concludendum nobis est, ipsos eamdem auctoritatem tribuere voluisse utrique scripturarum generi. Et insuper in hac re ipsi efficiebantur quasi relatores verbi Dei, unde quæ pingebantur omnes fideles amplectebantur ac retinebant uti verum et divinum. Ergo.

9° Ex polemica Patrum cum hæreticis.

Cum primis Ecclesiæ sæculis exoriebantur quæstiones circa fidem, Patres in hæreticorum confutatione ad religionem veram catholicamque stabiliendam, non solum libros protocanonicos, sed et deuterocanonicos adhibebant; nec tum factæ fuere observationes, cum adducerentur testimonia, sive desumpta ex libris protocanonicis, sive ex deuterocanonicis. Sic S. Hippolytus impugnavit falsam explicationem, datam a Novatianis in librum Baruch. Et hæc agendi ratio perduravit usque ad Semipelagianos, qui primi ausi sunt dubium infigere in auctoritatem divinam unius loci libri Sapientiæ, quoniam suis placitis contrarius erat. His fortiter se opposuit S. Augustinus, affirmans, illum locum minime esse repudiandum, et ratio, quam sanctus Doctor allegabat contra Semipelagianos, erat, quod liber Sapientiæ in Ecclesia Christi jam meruerat legi per tot annos, sacer et divinus, et consequenter, uti talis habitus tum a fidelibus, tum ab Episcopis (*de Prædestinat.* 27, 28). En Augustini verba: " Quæ cum ita sint, non debuit repudiari sententia libri Sapientiæ, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu lectorum tam longa annositate recitari et ab omnibus christianis, ab Episcopis usque ad extremos laicos fideles, pœ-

nitentes, catechumenos, cum veneratione divinæ auctoritatis audiri. „ S. Hilarius in suis libris, etiam contra Arianos adducit deuterocanonicos uti libros divinæ auctoritatis, præsertim Tobiam (in tract. in Ps. 129, nº 4 coll.; Tob. XII, 15, et in Prologo in Ps. nº 15), et in aliis tractationibus utitur pluries ceteris deuterocanonicis. Item S. Ambrosius, contra Arianos disputans, (lib. II *de Fide*), affert testimonium Ecclesiastici XXIV, tamquam ex ipso Christi ore: " Ut dixit ipse qui natus est: Ex ore Altissimi prodivi. „ Demum S. Basilius Cappadox, in libris adversus Eunomium, verba Sapientiæ, Ecclesiastici, Esther et Baruch profert tamquam ex Scripturis. Eadem ratione sese gerunt in quæstionibus cum hæreticis reliqui Patres utriusque Ecclesiæ, Orientis scilicet et Occidentis, qui, ut ex singulorum scriptis innotescit, modo unum, modo alterum deuterocanonicorum librum adhibent. Nimis longum esset singula testimonia afferre, quare ad experimentum sufficiant pro utraque Ecclesia jam adducta.

Igitur ex hisce omnibus, prouti innuimus, clare liquet Ecclesiam non solum latinam, verum etiam græcam, cuncto temporis spatio suæ fndationis, usque nempe ad Concilium Tridentinum, de quo in sequentibus agemus, retinuisse uti sacros et divinos omnes libros deuterocanonicos, ipsosque adhibuisse ullo absque prorsus discrimine simul cum protocanonicis sive in liturgia, sive in publica prædicatione, sive in privato fidelium usu, sive in controversiis cum hæreticis, sive in aliis id genus. Demum his adde quod usus iste generalis Ecclesiæ, decretis etiam Summorum Pontificum et Conciliorum tum particularium, tum Œcumenicorum firmatus fuit. Et hæc satis sint dixisse de canone Ecclesiæ primævæ veteris testamenti.

COROLLARIUM.

Quoniam adsunt multi Patres, qui videntur in dubium aliquando revocare libros deuterocanonicos, cum illos minime in alicujus veritatis confirmationem adducant, vel inter apocryphos adnumerent, vel demum eos retineant tamquam libros ecclesiasticos, adducamus oportet nonnulla, ex quibus liquet hos Patres injuste calumniari. Et sane.

1º Patres, cum videantur libros deuterocanonicos in dubium revocare, inspiciendo contextum et finem scriptoris patet illos

loqui speculative, nimirum claritatis causa, ratiocinari utrum libri in sese spectati possint, vel necne, in canonem librorum sacrorum referri: et adeo hoc verum est, ut postea practice loquendo illis utantur et citent tamquam fontes divinæ auctoritatis, atque uti libros divinos et sacros, ac Spiritu sancto conscriptos, Dei verbum continentes necnon eamdem auctoritatem habentes, ac libri protocanonici.

2º Ecclesia, columna et fundamentum veritatis, volens, ut Christi fideles semper, quoad fidem moresque in lucem veritatis ambulent, nunquam, uti antea exposuimus, dubium aliquod induxit super libros deuterocanonicos: sed quovis tempore illos habuit inter canonicos et sacros. Si igitur ita censuit sancta Mater Ecclesia, quomodo atque sine audaciæ nota, tenere possumus Patres, filios primogenitos ipsius Ecclesiæ, reliquisse doctrinam practicamque communis matris, quinimo contra eam pugnasse? Ergo, aut dicere debemus Patres esse filios Ecclesiæ rebelles et contumaces, aut profiteri, uti innuimus, ipsos loquutos fuisse speculative, non autem practice.

3º Quod de facto Patres libris deuteris usi sint, liquet ex testimoniis omnium librorum deuterocanonicorum, quæ passim in eorum scriptis inveniuntur. Sufficit ad rem nostram S. Hieronymus, qui nullam deuterocanonicorum partem, aut librum citandi prætermisit, quemadmodum patet ex suis scriptis. Omittimus testimonia, cum sint vel obvia, vel alibi adducta, vel adducenda in sequentibus.

4º Patrum expressiones, quæ dubium circa libros deuteros movent, non clare et aperte hos libros excludunt, sed ambigue; nam præter quam quod diversimode accipi eæ possint, aliquando tamen jaciuntur accidentaliter, nimirum non studiose, sed casu. Ex. gr. Hilarius enumerat tantum XXII libros Protocanonicos, et hoc facit, ut sese numero litterarum alphabeti hebraici accommodet.

5º Dubia a Patribus circa libros deuterocanonicos excitata fuerunt, quia, cum hos libros non admitterent Judæi, his Patres nullo modo uti poterant in controversiis cum illis; quare in casibus visi sunt negare authenticitatem ac divinitatem librorum deuterocanonicorum, adeo ut Augustinus affirmet: " Non tanta firmitate proferuntur quæ scripta non sunt in ca-

none Judæorum, „ scilicet nos in disputationibus cum Hebræis, qui libros deuterocanonicos rejiciunt, nunquam his uti possumus.

6° Utique Patres distinctionem ponunt inter libros canonicos et ecclesiasticos; at si eorum testimonia, in quibus hæc distinctio apparet, intus perscrutentur, omnia dubia evanescunt. Nam Patres eamdem auctoritatem tribuunt libris canonicis ac ecclesiasticis, uti patet ex probationibus veritatum, quas defendendas proponunt. Animadvertendum tamen est Patres illas expressiones protulisse, non ut traditionis testes, sed ut doctores privatos.

7° Circa denique auctoritatem S. Hieronymi, uti supra innuimus, quæ est magni ponderis, quaque passim abutuntur adversarii, dicimus utique S. Hieronymum (Epist. ad Paulinum) ponere inter scripturas sacras libros tantum canonis Hebræorum, dicit enim: " Quidquid extra hoc inter apocrypha ponendum est; „ et alibi affirmare deuterocanonicos non esse in canone; et item in prooemio librorum Salomonis: " Judith, scribit, Tobiæ et Machabæorum libros Ecclesia inter canonicas scripturas non recepit; „ et, prætereuntibus aliis, in præfatione libri Judith: " Apud Hebræos, legitur, liber Judith inter apocrypha legitur. „ Concedimus omnia testimonia, ex Hieronymo desumpta, quibusque abutuntur adversarii, et addimus nonnulla quæ mentem sancti doctoris explicant. Et re vera:

1° Hieronymus in praxi hos libros admittit atque ipsis omnibus utitur tamquam scriptura divina.

2° Prologus Galeatus ceteræque præfationes Hieronymi in sacris libris non sunt, nisi epistolæ viris privatis missæ; hinc nullum mirum si scatant expressionibus obscuris et ambiguis, cum illis primis fidei temporibus nec magna cura adhiberetur in hoc, nam Ecclesia nondum ad hujusmodi dubia auferenda ediderat definitionem.

3° Cum S. Doctor illos libros appellet apocryphos, intelligit tales esse quoad canonem Judæorum, non autem in se spectatos. Id patet ex ipsius Prologi contextu aliorumque præfationum. Legimus enim: " Quæ, cum ita se habeant, obsecro te, lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. „

Quibus S. Hieronymus profitetur nullum dubium fuisse circa deuterocanonicos primis tribus Ecclesiæ sæculis.

4° Cum S. Hieronymus affirmet libris deuteris non esse utendum in dogmatum confirmatione, non intelligit tribuere illis minorem auctoritatem, ac libris protocanonicis; sed, quoniam non extabant in canone Judæorum et consequenter, uti dictum est, a nonnullis dubitabatur, minime Judæis in controversiis fideique difficultatibus opponi poterant.

5° S. Hieronymus sæpissime in suis scriptis aliorum opiniones refert, et, hoc agens, tacet esse aliorum, neque animadvertit, si illas addidicit, vel necne. Hoc liquet ex partibus deuterocanonicis Estheris. Et cum Rufinus reprobavit S. Doctorem, quia illas inter apocrypha recensuerat, S. Hieronymus respondit, se noluisse referre propriam opinionem, sed modum cogitandi Judæorum. Hac responsione sese vindicat calumniis Rufini.

6° Edito Concilii Hipponensis canone, in quo etiam recensebantur omnes deuterocanonici, sanctus doctor nuspiam in posterum allatos dicendi modos adhibuit quoad libros deuteros. Re sane vera Concilium statuit (anno 393) canone XXXVI " ut præter scripturas canonicas nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum scripturarum. Sunt autem scripturæ canonicæ Genesis..... Salomonis quinque libri, Isaias, Jeremias, Job, Judith, Esther, Machabæorum libri duo. „ Quem canonem confirmavit tertia Synodus Carthaginiensis, ubi interfuerunt 218 Episcopi. Et Innocentius I (Epistola ad Esuperium): " Recipiantur, inquit, in canone Moysi libri quinque, Prophetarum libri undecim, Salomonis quinque, Tobiæ liber unus, Esther unus, Judith unus, Machabæorum duo. „ Ergo usque ab ætate apostolica libri deuterocanonici retenti fuerunt, uti scriptura sacra.

De canone sacrorum librorum N. T.

Exeunte sæculo primo æræ vulgaris, vel ineunte secundo, Ecclesia Romana edidit canonem sacrorum librorum N. T. in quo continebantur omnes libri protocanonici, de quibus nullo unquam tempore dubitatum fuit. Quæstio igitur solum superest,

an scilicet Ecclesia Romana receperit etiam primis temporibus deuterocanonicos N. T. Hinc statuimus sequentem propositionem :

Prop. Ecclesia Romana usque ab ætate apostolica recepit in canonem omnes libros deuterocanonicos N. T.

Tota hujus propositionis demonstratio probari potest ex monumentis, præsertim antiquissimis, quæ deducere curabimus ex variis capitibus.

Et 1° ex Patribus apostolicis.

Ipsi enim librorum N. T. collectionem appellant Evangelium et Apostolos, et nunquam explicant quosnam libros his vocibus intelligant. Ex citationibus autem, quas in suis scriptis referunt, innotescit illos recepisse tamquam sacros et divinos etiam omnes libros deuterocanonicos. Audiatur speciminis gratia S. Ignatius martyr : " Oratio vestra, inquit (in epistola ad Philadelphienses), ad Deum me perficiet, ut sorte per misericordiam mihi adsignata potiar, confugiens ad Evangelium ad corporaliter præsentem Christum, et ad Apostolos tamquam ad præsens Ecclesiæ presbyterium. „ Quæ sancti martyris Ignatii verba nullam exceptionem faciunt, neque signa aliqua præseferunt, ex quibus deducatur, quod non pari auctoritate, ac libri V. T. suscipiendi sint omnes libri novi fœderis.

2° Ex fragmento Muratorio.

Hujusmodi fragmentum, latino idiomate conscriptum, continens canonem librorum N. T., est magni faciendum, tum ob ejus antiquitatem, tum ob patriam, in qua editum fuit, quæ procul dubio extitit Italia, ac præcipue urbs Roma, tum demum ob ejus auctoritatem, cum exhibeat canonem librorum N. T. Ecclesiæ Romanæ. In ipso enim ex deuterocanonicis N. T. occurrunt Epistola S. Judæ, secunda S. Joannis et Apocalypsis ejusdem: desiderantur autem Epistola ad Hebræos, illa S. Jacobi, tertia S. Joannis et duæ D. Petri. Animadvertimus tamen illum canonem esse veluti compendium operis majoris.

Notamus præterea non solum esse acephalum, incipit enim: " Tertium Evangelii librum secundum Lucam, „ sed mutilatum; unde verisimile est in contextu præcedenti, vel sequenti, adfuisse illos libros, quos nunc haud refert.

Ceterum si quis attente illum canonem perlegat, uti animad-

vertit cardinalis Franzelin, recolligit, ejus auctorem non sibi proposuisse præcise et in sensu exclusivo describere omnes libros ab Ecclesia Romana receptos, prouti sacros et canonicos.

3° Ex Origene.

Origeni, viro magni ingenii, quamvis, stricte loquendo, non conveniat epitetus patris, cum non sit sanctitate præditus, omnium tamen antiquitatis consensu, ob insignem ejus doctrinam et antiquitatem, improprie patris nomen tribuitur; quapropter ejus auctoritas in rebus fidei confirmandis, sicut ceterorum Patrum, non est penitus rejicienda. Edidit ille inter alia canonem sacrorum librorum, qui similis est omnino canoni Tridentino. Homilia enim VIII (n. 1 in Josue): " Sacerdotali, inquit, tuba primus in Evangelio Matthæi increpuit..... Petrus autem duabus Epistolarum suarum personat tubis: Jacobus quoque et Judas. „ Addit nihilominus adhuc Joannem tubam canere. Epistolas suas (Joannis) et Apocalypsim: " Novissime autem ille, qui dixit: Puto autem quod nos Deus novissimos Apostolos ostendit, et in quatuordecim Epistolarum suarum „ etc. Ergo hoc Origenis testimonio clare demonstratur a pervetusta ætate fuisse in Ecclesia opinionem certam circa libros deuterocanonicos N. T.

4° Hujus viri opinio confirmatur ex consensu fere omnium Patrum, qui, vel ad verba Origenis canonem adducunt, vel fere similibus, quod claré demonstrat illorum temporum persuasio. Eminent Cyrillus Alexandrinus, Cyrillus Jerosolymitanus, Gregorius Nyssenus, Epiphanius, Hieronymus, Philastrius, Rufinus aliique. Notandum tamen, quod S. Hieronymus tantum omittit Epistolam ad Hebræos, et Philastrius Apocalypsim Joannis.

5° Ex codicibus vetustissimis ac sacri textus versionibus.

Si revera perscrutantur antiquissimi codices, et sacri textus versiones, penes omnes inveniuntur cuncti N. T. libri, nemine excepto; et, licet non conveniant circa ordinem, cum in pluribus post Actus Apostolorum sequantur Epistolæ catholicæ, dein Apocalypsis, ac demum Epistolæ Paulinæ; attamen quoad numerum et ageographorum nomina prorsus conveniunt. His omnibus exceptionem adducit versio syriaca, quæ vocatur *Pescitò*, quæque refert tantum Epistolam ad Hebræos et illam S. Jacobi, et desiderantur Apocalypsis S. Joannis, secunda D. Petri, unica

S. Judæ, secunda et tertia S. Joannis; et notatu dignum est recitatas epistolas in illa versione a principio adfuisse. Etenim S. Efrem Syrus, qui scripsit syriace pro Syris, in suis operibus adhibet libros, qui non inveniuntur in versione syriaca, quare concludendum nobis est illam versionem habuisse ab initio suæ existentiæ libros pariter deuterocanonicos N. T.; et versio itala, quæ est prima versio latina, uti videbimus, edita primis Ecclesiæ temporibus, quæque non liquet, quos libros ipsa exhibebat: et hujus silentii causa est, quia nullus codex integer ad nos usque pervenit. Scimus tamen, quarto Ecclesiæ sæculo, Augustinum adhibuisse codices versionis italæ, qui procul dubio continebant etiam libros deuterocanonicos. Namque ex canonibus Conciliorum Africæ, et illis Innocentii I, atque ex innumeris Patrum quarti sæculi citationibus satis colligitur, illos libros tunc temporis fuisse cum protocanonicis confusos, pari auctoritate receptos, atque sicut sacram scripturam Christi fidelibus traditos legendos; atqui dici nequit intrusos fuisse, sæculo quarto, cum repugnet Ecclesiam recepisse in canonem libros antea non habitos, uti sacros et divinos. Ergo in versione itala transierunt primis fidei temporibus. Et hoc est adeo verum, ut Tertullianus et Patres sæculi III illos citent in codicibus versionis latinæ. Hieronymus demum, qui novum testamentum correxit ex codicibus græcis maximæ auctoritatis, testatur, libros deuteros N. T. fuisse a principio in versione latina; nam subdit: " Minime potuissent in posterum suscipi tamquam scripturam divinam et canonicam, nisi a traditione essent illi commendati atque traditi fidelibus ab Apostolis. " Et Philastrius consonans Hieronymo: " Statutum est, inquit, ab Apostolis et eorum successoribus..... nihil aliud legi in Ecclesia debere catholica, nisi legem, et Prophetas, et Evangelia, et Actus Apostolorum, et Pauli tresdecim Epistolas et septem alias, Petri duas, Joannis duas, Jacobi unam, Judæ unam et Apocalypsim " (*Hær.* 60). Ergo libri deuterocanonici N. T. videntur relati esse in hanc versionem primis fidei temporibus.

Sed hic quæri potest quænam fuit causa, ut dubium induceretur in libros deuteros N. T.? Varii varias assignant causas. Nonnulli enim autumant Origenem primum fecisse hujus controversiæ mentionem, quem postea sequutus est Eusebius Cæ-

sariensis, qui (III, *Histor. Eccles.*, cap. xxv) discernit quatuor librorum classes, primam scilicet, quæ continet libros in confesso habitos apud omnes, quos vocat uno vocabulo ὁμολογουμένους, uti sunt Evangelia, Actus Apostolorum, Epistolæ Pauli, absque ulla exceptione, prima Joannis, prima Petri, et Apocalypsis Joannis; secundam classem, quæ continet libros controversos, quos vocat ἀντιλογουμένους, uti sunt omnes reliquæ epistolæ deuterocanonicæ; et hæc classis subdividitur in duplicem ordinem, quorum prior exhibet libros, qui, licet a plerisque in ipsos dubium inducatur, sunt tamen a multis recepti et adprobati, puta Epistola Jacobi et Judæ, secunda Petri, secunda et tertia Joannis, hicque notandum quod, juxta Eusebium, nulla extiterat quæstio circa Epistolam ad Hebræos; tertiam classem, quæ complectitur libros spurios seu νόθους, de quibus scilicet certo constabat ad Scripturam non pertinere, uti plures libri apocryphi; quartam denique classem, quæ continet libros hæreticorum sub ficto Apostolorum nomine inclusos: "Qui, inquit, neque inter spurios numerandi sunt, sed prorsus repudiandi, ut absurdi et impii." In hac classe plures ab hæreticis vulgatos libros collocat, qui vel nomine Evangeliorum alicujus Apostoli, vel nomine Actorum insigniti erant.

Alii hujus dubitationis originem, quos inter Josephus Lamy, repetunt ex eo quod libri N. T. non eodem tempore, sed, ab anno XXXII usque ad annum XCII reparatæ salutis, fuerunt editi omnibusque Ecclesiis traditi; unde concludi potest aliquot hujus generis libros potuisse per aliquod tempus, non quidem diuturnum, nonnullis Ecclesiis mansisse incompertos. Hinc exorta est quæstio et distinctio inter protocanonicos et deuterocanonicos N. T. Sed, uti observat cardinalis Franzelin, hæc ratio tunc valeret si dubitatio exorta fuisset primis fidei temporibus, et non sæculo tertio, quando scilicet canon librorum N. T. jam absolutus fuit et usu quotidiano confirmatus; ob id citatus Cardinalis repetit hujus dubitationis causam potius ex raritate citationum illorum librorum penes veteres scriptores, et ex abusu hæreticorum in interpretatione doctrinæ in illis contentæ, quam ex quocumque alio principio: hac in re eminent Novatiani et Montanistæ.

Insuper Patres libris deuterocanonicis N. T. usi sunt tam-

quam Scriptura sacra, quinimo plerique Orientalium necessariam existimarunt utique controversiam quoad aliquot libros V. T.; sed quoad libros N. T., cum invenerint consensum universalem, non putarunt controversiam mentione dignam, ac proinde illos libros inter protocanonicos adnumeravere. Unde S. Athanasius, S. Epiphanius, Rufinus, S. Hieronymus, Damascenus referunt canonem similem illi Tridentini.

Demum inter illos, qui controversiæ mentionem fecerunt, nullus est, qui unum vel alterum librum non receperit, ut ex eorum scriptis evinci potest. A non consentientibus vero circa aliquem librum, an scilicet recipiendus esset in canonem, vel non, omnis controversia finita fuit post aliquot Conciliorum decreta atque Romanorum Pontificum dispositiones, quos inter eminent Innocentius I et Gelasius I, qui plura definierunt circa hanc quæstionem, quo factum est, ut, post sæculum quintum tum in Oriente, tum in Occidente, nulla amplius inventa fuerint dissensionis vestigia.

Et hæc satis sint.

PARS III.

De canone utriusque Testamenti apud Heterodoxos et præsertim apud Protestantes.

Tertius canon, de quo, uti supra innuimus, aliquid dicere debemus, est ille Acatholicorum, et præsertim Protestantium. Siquidem ceteræ sectæ, quæ ab ætate Apostolica usque ad Protestantes extiterunt, generatim loquendo, ab orthodoxis non dissentiunt circa numerum et auctoritatem divinorum librorum, sed dumtaxatse nsum locorum S. Scripturæ ad suos errores sustinendos, vel mutant, vel detorquent; ex eo quod autem nonnulli libros integros repudiant, utpote erroribus suis contrarios, concludendum nobis est canonem Acatholicorum usque ad Protestantes, tum pro sectarum varietate, tum temporum circumstantiis diversum fuisse.

Igitur Novatores, seu Protestantes, de quibus tantum sermonem instituimus, fuerunt primi qui dubia excitarunt quoad libros deuterocanonicos V. T. præcipue sæculo XVI, et eo fine,

ne amplius hicce libri, ex quibus non pauca argumenta contra eorum errores desumunt Catholici, in promptu haberentur; hinc eos cathalogo expunxerunt. Et alia ratio, qua innitebantur, erat quia in canone Judæorum neque Baruch, neque Tobias, neque Judith, neque Ecclesiasticus, neque Sapientia, neque duo Machabæorum inveniebantur. Exinde vero aditum sibi aperuerunt ad deuterocanonicos N. T. repudiandos, quod a pluribus factum est ob similes prorsus rationes, quibus repudiati fuerunt deuterocanonici V. T.

Revera Lutherus, Novatorum pater et magister (Præf. in Versionem Germanicam S. S.) libros deuterocanonicos V. T. expungit; quoad autem ad libros N. T. rejicit Epistolam ad Hebræos una cum illa S. Jacobi, quam Apostolo indignam et stramineam appellat; item Epistolam S. Judæ et Apocalypsim S. Joannis, ut apparet ex ejus Prologis in hos libros; liquet etiam posthabuisse Epistolam secundam D. Petri, secundam et tertiam S. Joannis, et retinuisse tantum, uti ipse testatur, Apocalypsim eo fine, ut ejus vaticiniis et visionibus uteretur ad Ecclesiam Romanam Romanosque Pontifices conviciis et maledictis lacerandos. Calvinistæ vero cum Calvino quoad novum testamentum minime discrepant a Catholicis, et retinent omnes deuterocanonicos hujus fœderis; quoad autem vetus tantum deuterocanonicos negant, ut innotescit ex Calvini institutione breviore (cap. 8, § 216), et etiam ex confessione Calvinistarum, habita in comitiis Pissiacensibus (art. 3). Hinc in Bibliis a Diodato editis omnes deuterocanonici N. T. reperiuntur. Non desunt tamen plurimi, qui modo unam, modo alteram partem ex deuterocanonicis rejiciunt: sic Tischendorff, Ziccher, Rongk non admittunt pericopen cap. v, Ep. I Joannis, idest: " Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt, „ et historiam mulieris adulteræ, etiam Joann. (VIII, 3, Evang.).

Post sæculum XVI, defervescente æstu quæstionum religiosarum, Protestantes generatim, non exclusis Lutheranis, deuterocanonicos omnes N. T. receperunt: quare eorum canon, quoad novum testamentum ab illo Catholicorum non differt; quoad autem vetus deuteros omnes excludunt; profitentur tamen Protestantes deuterocanonicos V. T. utiles esse, et a Christia-

nis legendos: hinc prædicti libri una inscriptione significant: apocrypha, idest libri, qui non pertinent ad sanctam Scripturam. Id constat in primis ex Ecclesia Anglicana Episcopali, in cujus confessione (art. 6) legitur: " Sacræ Scripturæ nomine intelligimus illos libros veteris et novi testamenti, de quorum auctoritate nulla unquam dubitatio in Ecclesia extitit, „ hic referunt cathalogum protocanonicorum, et deinde prosequitur articulus: " Alios autem libros, ut dicit Hieronymus, Ecclesia quidem legit ad exemplum vitæ et ad morum ædificationem, non vero ad fidem dogmatum stabiliendam eos adhibet. „ De libris autem N. T. in eodem articulo affirmatur: " Omnes libros N. T. quemadmodum communiter recipiuntur nos etiam recipimus, et canonicos putamus. „ Itemqe in professione fidei Westminsteriensi Presbyteriani profitentur deuterocanonicos rejiciendos esse tamqaum apocryphos et libros humanæ auctoritatis, dicunt enim: " Libri vulgo dicti apocryphi, cum non sint divinitus inspirati, non efficiunt partem canonis Scripturarum, ideoque nullius auctoritatis sunt in Ecclesia Dei; nec aliter probari debent quam alia quæcumque humana scriptura. „ (*Westminster Confession*, *chap.* 1, *sect.* 3). Aliæ sectæ dissidentium, ut Baptistarum, Anabaptistarum, Methodistarum, etc., quarum infinitus est numerus, generatim conveniunt in supradicto canone, adeo ut in suis Bibliorum editionibus deuterocanonicos cum ceteris conjungerent: idque factum est unanimi consensu usque ad annum 1826, cum hoc anno locum obtinuerit opera Societatis Biblicæ Britannicæ. Hæc societas biblica instituta fuit Londini anno 1804 eo fine, ut sacra Scriptura in varias linguas translata per omnes regiones spargeretur. De his vid. Grégoire (*Histoire des Sectes*, *liv. VII*, *chap.* 9). Fautores ausi sunt formali decreto supprimere omnes libros deuterocanonicos V. T. ex Scripturæ editionibus, et omnem opem atque cooperationem denegaverunt illis societatibus biblicis, quæ omnes laudatos libros in suis editionibus retinebant. Et causa hujus expunctionis fuit, uti supra diximus, quia retinebantur prout libri apocryphi et humani: hinc conclusum fuit haberi utique illos libros tamquam libros providentiales et utiles ad explanandos canonicos; sed non ut libros divinos et sub Spiritus sancti influxu conscriptos. Nonnulli enim cum

Engeberg: " Apocrypha, dixerunt, sunt libri humani, utiles tamen ad intelligendos canonicos et ad fovendam pietatem, cum ipsi autem in bibliis semper fuerint, nulla adest ratio ab hac consuetudine recedendi. „ Et alibi cum suis asseclis retinendos esse autumat in editionibus S. Scripturæ libros deuterocanonicos, licet non admittat illos esse divinitus inspiratos. At isti, hac agendi ratione, nihil aliud demonstrant nisi quod retinent illos libros, ut ita dicam, tantum materialiter, non autem formaliter, nimirum eo sensu, quo ipsos retinet sancta Romana Ecclesia.

Alii vero, duce Kreel in suo opere germanico, titulo: *Apocrypha V. T.* (Lipsiæ 1855), dicunt penitus rejiciendos esse deuterocanonicos a sancta Scriptura. Scribit enim Kreel: " Non licet cum bibliis apocrypha diffundere, tum quia ipsi ad sanctam Scripturam non pertinent, tum quia quamdam propensionem antibiblicam præseferunt. „ Contra hos omnes merito conclamarunt Romani Pontifices, qui uno ore prædictas societates damnarunt, necnon ipsi Heterodoxi sanioris mentis, et in primis ecclesia græco-schismatica, atque omnes anglicani Episcopales, qui, dictarum societatum principiorum incohærentiam animadvertentes, eorum agendi rationem quoad libros deuteros repudiarunt.

Hæc sufficiunt de canone tum Ecclesiæ christianæ et orthodoxæ usque ad Concilium Tridentinum, tum Ecclesiæ Protestantium et Heterodoxorum.

PARS IV.

De canone Tridentini.

Primus proprie canon universalis et præceptivus propositus ab Ecclesia est ille, quem edidit Synodus Tridentina. Ante Tridentinum utique extabant alii canones, sive a Romanis Pontificibus, sive a Conciliis confecti, qui tamen non habebant præcise vim definitionis dogmaticæ, sed potius retinebantur tamquam expressiones sensus Ecclesiæ, et ad instar alicujus normæ practicæ.

Exorta vero hæresi Lutheri et Calvini, sæculo XVI, Ecclesia

universa Tridenti legitime congregata, inter alia, quæ sancivit tum dogmatica, tum disciplinaria, proposuit etiam canonem sacrorum librorum, quem sub anathematis pœnas cœtus omnium fidelium retinere debebat. Hoc canone finem posuit quæstioni antea exagitatæ quoad libros protocanonicos et deuterocanonicos; nam sancta Synodus decrevit utrosque libros pari auctoritate retinendos esse.

Revera ipsa (sess. IV) recenset septuaginta duos libros, quos dicit habendos esse uti sacros et divinos, videlicet quadraginta quinque veteris, et viginti septem novi testamenti. Legimus enim in decreto de canonicis scripturis: " Testamenti veteris quinque Moysi, idest Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ primus et secundus, qui dicitur Nehemias; Tobias, Judith, Esther, Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Jeremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, idest Osea, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias; duo Machabæorum, primus et secundus. Testamenti novi quatuor Evangelia secundum Matthæum, Marcum, Lucam et Joannem; Actus Apostolorum a Luca Evangelista conscripti; quatuordecim Epistolæ Pauli apostoli ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos; Petri apostoli duæ, Joannis apostoli tres, Jacobi apostoli una, Judæ apostoli una et Apocalypsis Joannis apostoli. " Postea concludit mulctandos esse anathematis pœna eos omnes, qui libros ipsos " integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur pro sacris et canonicis non susceperint anathema sit. "

Attamen Jahn, cui præivit Bernardus Lamy (*Apparatus Biblicus*, tom. II, cap. 5, in opere: *Introductio in libros V. T.*, pars 1ª, § 30), contendit aliquos Concilii Tridentini Patres proposuisse, ut duplex librorum classis distingueretur, altera scilicet eorum, de quibus nunquam dubitatum fuit, qui vocantur protocano-

nici, altera vero eorum, de quibus aliquando et per aliquod tempus dubitatum fuit, qui nuncupantur deuterocanonici. Et quoniam nullum aliud Concilium antea hoc egerat, nimirum in unum colligendo omnes libros sive protocanonicos, sive deuterocanonicos, ideoque mens Patrum Tridentini in hoc protendit, ut omnes libri sacri uno ordine recenserentur.

Hæc, quæ Jahn refert, sunt fraudis et mendacis contexta. Revera in primis adversantur iis, quæ narrat cardinalis Pallavicinius (lib. I, cap. VI, *Storia del Concilio Tridentino*): " Tal " divisione, inquit, quantunque fatta innanzi da qualche au- " tore, ed allora premessa dal Seripando in una scrittura eru- " ditissima, ch'egli compose per esaminazione di tutti i libri " canonici, come il Beritano non aveva sussistenza, così non " ebbe apparenza, onde appena ritrovò approvatore. "

2° Adversantur ipsis verbis Concilii, quod testatur: " Se retinere ac ab omnibus retinendos esse, pari pietate ac reverentia omnes libros tam veteris, quam novi testamenti..... cum utriusque testamenti unus Deus sit auctor. " Quæ verba nullam differentiam ponunt inter libros in canone citato recensitos; sed potius aperte testantur Ecclesiam universam eodem modo venerari debere omnes libros sive protocanonicos, sive deuterocanonicos tam veteris, quam novi testamenti.

3° Adversantur connumerationi librorum. Non enim seorsim commemorantur protocanonici, et seorsim referuntur deuterocanonici; sed, omnes confuse et promiscue inscripti sunt.

4° Adversantur clausulæ hujus decreti. Ait enim: " Si quis autem libros ipsos cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, anathema sit. " Jamvero in editione vulgata confuse et omnes, ut in canone exhibito a Tridentino, inveniuntur libri sacri. Ergo Concilium omnibus libris in canonem relatis, ulla absque exceptione, eamdem auctoritatem tribuit.

5° Denique adversantur fini decreti. Ecclesia enim in hac decreti sacrorum librorum exhibitione cognoscendum tradidit fidelibus, ipsam, sive in confirmandis dogmatibus, sive in instaurandis moribus, semper usam fuisse et usuram omnibus

libris tam protocanonicis, quam deuterocanonicis, tum veteris, tum novi testamenti.

Hisce præmissis ad declarandum decretum Tridentini de libris sive protocanonicis, sive deuterocanonicis, nunc nobis demonstrandum esset valorem legalem ejusdem decreti, cum contra plures adsint objectiones, tum ab hæreticis propositæ, tum ab aliis auctoribus, Romanæ Sedi et Ecclesiæ auctoritati infensis; deinde fuse inquirendum esset de proprio ac vero sensu decreti adversus Jahn; denique demonstrandum ac defendendum ipsius decreti veritatem.

At, quoniam in mente habuimus non opus magni ponderis contexere, sed potius exhibere tironibus sanctæ Scripturæ ordinatum cursum lectionum, ex quibus notitias sufficientes, ad sacros libros intelligendos ac defendendos ab adversariorum calumniis, haurire possent, mittimus ad scriptores, qui fusius de his pertractant.

LECTIO VI.

De libris deperditis et apocryphis.

Si evolvantur sanctæ Scripturæ libri tum veteris, tum novi testamenti, quos jam vidimus relatos in canonem Tridentini, citationes nonnullæ inveniuntur, quæ nulli librorum a sancta synodo in canonem relatorum adscribi possunt: et pariter ex Patribus scimus inter sacras Scripturas illos recepisse quosdam libros, qui sunt extra canonem positi. Hinc nos existimantes aliquam eorum librorum notitiam sacræ Scripturæ studiosis necessariam utilemque esse, breviter de utrisque nonnulla dicemus. Ordo erit: 1° De libris deperditis, quorum mentio aliqua fit, aut fieri videtur in sacris litteris. 2° De libris apocryphis, qui, licet extra canonem sint, tamen aliquando ab aliquibus Patribus inter sacras Scripturas recepti sunt.

§ 1. — *De libris deperditis.*

Invenimus citatos sequentes utriusque fœderis libros, quorum aliqui, si adhuc extarent fortasse sacræ Scripturæ partem

constituerent. Et in primis quoad vetus testamentum sunt deperditi :

1° Liber Enoch citatus in Epistola S. Judæ (v, 14).

2° Liber Fœderis (Exod. xxiv, 7, et IV Reg. xx, 2).

3° Liber Bellorum Domini (Num. xxi, 14).

4° Liber Justorum (Jos. x, 13, et II Reg. i, 18).

5° Liber Samuelis (I Paral. xxix, 29).

6° Liber Nathan prophetæ (I Paralip. xxix, 29, et II Paralip. ix, 29).

7° Salomonis tria millia Parabolarum ; mille et quinque cantica, seu carmina ; item liber historiæ naturalis, nimirum de animalibus et plantis pertractans.

8° Liber Ahiæ Silonitis prophetæ (II Paral. ix, 29).

9° Liber Addo prophetæ et ejusdem visio contra Jeroboam (II Paral. xiii, 12, et ix, 29).

10° Liber Semejæ prophetæ (II Paral. xii, 16).

11° Liber, seu verba Jehu filii Hanani (II Paral. xx, 34).

12° Liber sermonum Hozai (II Paral. xxx, 19).

13° Liber verborum dierum Salomonis (III Reg. xi, 41).

14° Liber sermonum dierum Regum Juda (III Reg. xiv, 29).

15° Liber verborum dierum Regum Israel (III Reg. xiv, 19, et II Paral. xxxiii).

16° Liber sermonum Oziæ, quos scripsit Isaias filius Amos (II Paral. xxvi, 22).

17° Descriptiones Jeremiæ prophetæ (II Mach. ii, 1).

18° Liber dierum Sacerdotis Joannis Hircani (I Machab. xvi, 23, 24).

19° Libri V Joannis Cyrenæi (II Mach. ii, 24).

20° Liber Gad prophetæ (I Paral. xxix, 29).

Quoad vero novum nonnulli existimant pertinere aliquot libros Apostolorum in Scripturis nominatos, qui nunc amplius non existunt, uti :

1° Evangelium S. Pauli (II Tim. ii, 8).

2° Epistola III ad Corinthios (I Cor. v, 9).

3° Epistola III ad Thessalonicenses (II Thess. ii, 1).

4° Epistola ad Laodicenses (Coloss. iv, 16).

Circa laudatos libros deperditos tum veteris, tum novi testamenti en Patrum theologorumque opiniones.

Nonnulli enim quærunt, utrum hi libri fuerint aliquando in canone sacrorum librorum, et consequenter an fuerint divinitus inspirati: et decise atque ulla absque hæsitatione respondent, duce Augustino (*De civ. Dei*, XVIII, 38, et quæst. 42 *in Num. 8*), negando laudatos libros fuisse inspiratos. Et suam opinionem probant ex eo quod in sacris Scripturis citati sunt, præsertim a D. Paulo, aliqui poetæ paganique scriptores, qui et inspirati essent, si illi libri uti divinitus conscripti retinerentur. Quare Salmeron (*Prol.* xx, 4), et Goldhagen (*Introd. in S. Script.*, part. I, sect. I, quæst. x), concludunt, quod si dicti libri fuissent inspirati et consequenter relati in canonem Scripturarum nunquam divina Providentia permisisset illos deperditum ire; et Judæi quoad vetus testamentum, et Christiani quoad novum, quibus omnibus concredidit Deus eloquia sua custodienda, utique curassent, quemadmodum egerunt cum aliis qui repe- riuntur in canone, ne tam insigne depositum intercideret. Alii vero cum divo Chrysostomo, loquentes de libris veteris testamenti, autumant eos libros inspiratos esse; sed, quoniam ad usum tantum Synagogæ, non autem Ecclesiæ Christi futuræ destinati erant, Deum permisisse intercidere. Quibus Bellarminus et Danko addunt, hoc factum esse non sine divinæ Providentiæ interventu; quare hi duo, sermonem statuentes de omnibus libris tum veteris, tum novi testamenti, affirmant, ipsos fuisse quondam in canone; at cum Deus aliis libris providerit, quæ sunt necessaria fidelium saluti, nullam curam aut studium et Hebræis, si est sermo de antiquo fœdere, et fidelibus christianis, si de novo, inspiravit, ut, sicut ceteri, qui inveniuntur in canone, conservarentur. Et prosequuntur: quemadmodum non fuit contra divinam Providentiam, ut plura Prophetarum atque Apostolorum oracula, ac multa quæ fecit et dixit Jesus perirent; ita ne pariter fuit quidem contra eamdem Providentiam, ut aliqui libri, qui olim fuerunt in canone, dispersioni essent obnoxii. Nonnulli demum viam inientes mediam, et propius ad veritatem fortasse accedentes, dicunt, alios libros reapse inspiratos fuisse eo ipso, quod hagiographis et Prophetis tribuuntur, uti liber Samuelis videntis, liber Gad videntis, liber Nathan prophetæ; alios vero humano tantum ingenio ac industria exaratos, cum nullum inveniatur indicium

aut fundamentum, ex quibus appareat divina inspiratio, uti liber sermonum dierum Regum Juda aliique superius citati.

Hæc de libris deperditis.

§ 2. — *De libris apocryphis.*

Si etymon vocis apocryphi spectetur, græce ἀπόκρυφος, deducta a verbo ἀποκρύπτω (abscondo), non aliud significat, nisi quod liber est absconditus, vel occultus. Nos interim hic vocem apocryphi accipimus sub alio respectu, et nuncupamur apocryphos eos libros, qui ex canone exclusi sunt, non autem, qui sunt absconditi, aut occulti.

Hoc posito, dicimus apocryphos in duplicem ordinem dispesci. Prior continet libros pseudepigraphos, scilicet qui falsum nomen alicujus auctoris præseferunt; secundus complectitur quosdam libros a bonis utique auctoribus exaratos; sed tamen, licet utiles et lectu digni, quinimo a nonnullis orthodoxis habiti tamquam libri sacri, et in quibusdam S. Scripturæ editionibus etiam post canonicos libros adjecti, ab Ecclesia inter sacras atque canonicas scripturas non sunt recepti. Igitur

Apocryphi tum veteris, tum novi testamenti sunt sequentes:

1° Oratio Manassis, sive appendix ad librum secundum Paralipomenon.

2° Liber III Esdræ.

3° Liber IV Esdræ.

4° Præfatio Lamentationibus Jeremiæ præfixa.

5° Prologus libri Ecclesiastici.

6° Appendix in librum Job in versione τῶν Septuaginta.

7° Allocutio uxoris Job in versione LXX.

8° Psalmus CLI in pluribus editionibus versionibus τῶν Septuaginta.

9° Oratio Salomonis, seu appendix ad librum Ecclesiastici.

10° Liber III Machabæorum.

11° Liber IV Machabæorum.

12° Epistola S. Barnabæ.

13° Epistola I S. Clementis ad Corinthios.

14° Liber Pastoris ab Herma conscriptus.

Hi omnes videntur pertinere ad primum ordinem, quorum auctor penitus ignoratur. Ad secundum vero ordinem, qui qui-

dem continet libros exaratos a Rabbinis non solum, sed etiam ab hæreticis, quare erroribus passim scatent, pertinent sequentes:

1° Epistola Abgari, seu Agabari regis Edessæ ad Jesum missa.

2° Epistola, seu rescriptum Jesu ad Abgarum Edessæ regem.

3° Epistola I B. Mariæ Virginis ad S. Ignatium.

4° Epistola II B. Mariæ Virginis ad Messanenses.

5° Epistola III B. Mariæ Virginis ad Florentinos.

6° Epistola Pauli apostoli ad Senecam philosophum.

His addendi sunt alii plures, confecti plerumque ab hæreticis in suorum errorum patrocinium sub falso alicujus Apostoli nomine, qui prodierunt primis quatuor, vel quinque Ecclesiæ sæculis, atque a nonnullis viris orthodoxis per piam quamdam fraudem editi. De his mentio occurrit apud plures antiquos Patres et scriptores, qui uno ore eos rejiciunt et damnant.

Igitur ad vetus testamentum pertinent:

1° Testamentum Adam cum libro de ejus pœnitentia.

2° Apocalypsis Adam et liber nonnullorum Psalmorum præceptorumque ad filium Seth.

3° Evangelium Hevæ.

4° Libri Henoch.

5° Testamentum XII Patriarcharum.

6° Testamentum Moysi; Secreta Moysi; Apocalypsis Moysi et ejus Anabasis.

7° Testamentum Job.

8° Liber de Ugia gigante.

9° Psalterium Salomonis.

10° Ascensio et visio Isaiæ.

11° Eliæ prophetæ apocalypsis et visio.

Ad novum vero testamentum pertinent:

1° Evangelium secundum Hebræos.

2° Evangelium Marcionis.

3° Protevangelium S. Jacobi fratris Domini.

4° Evangelium infantiæ Salvatoris.

5° Evangelium infantiæ Arabicum.

6° Evangelium Thomæ.

7° Evangelium Nicodemi.

8° Historia Josephi fabri-lignarii.

9° Evangelium Thaddæi apostoli, item Mathiæ, Petri, Andreæ, Bartholomæi, Barnabæ.

10° Evangelium XII Apostolorum.

11° Evangelium æternum.

12° Evangelium Apellis, Basilidis, Cerinthi.

13° Vindicta Salvatoris.

14° Mors Pilati qui Jesum condemnavit.

15° Narratio Joseph ab Arimathæa.

16° Acta Apostolorum apocrypha.

17° Acta Pauli et Theclæ; acta Barnabæ, Philippi, Andreæ, Mathiæ et Andreæ, Thomæ et ejus consummationis, Matthæi ejusque martyrii, Thaddæi, Joannis.

18° Liber qui appellatur Sortes Apostolorum.

19° Liber dictus Laus Apostolorum.

20° Liber canonum Apostolorum.

21° Historia Certaminis Apostolici.

22° Epistola Pauli ad Laodicenses; Epistola Petri ad Jacobum; Epistola Joannis apostoli ad quemdam hydropicum.

23° Apocalypsis Petri; Anabiticon, Apocalypsis et Visiones Pauli; Pseudo-Apocalypsis Joannis; Apocalypsis Bartholomæi, Thomæ, et Apocalypsis S. Stephani protomartyris.

Plura alia id genus scripta apocrypha commemorant Jac. Laugen (in op. *Das Judenthum in Palästina zur zeit Christi, Freiburg, 1866, pag. 14, seq.*), et Le Hir (in dissertat. cui titulus: *Les Apocalypses apocryphes*).

Finis horum librorum, præcipue novi testamenti, expressus fuit a veteribus hæreticis, qui ut philosophiæ, quam docebant, majorem auctoritatem conciliarent, simulque christianis persuaderent, se nihil contra doctrinam revelatam proferre, his libris usi sunt.

Et hæc satis sint de libris apocryphis utriusque fœderis.

COROLLARIUM.

De usu et utilitate librorum apocryphorum.

Licet verum sit effatum Origenis, scripta, scilicet, appellari apocrypha " pro eo quod multa in his corrupta et contra fi-

dem veram inveniuntur a majoribus traditam, non placuit his dare locum nec admitti ad auctoritatem, „ attamen notatu dignum putamus magnam esse prudentiæ laudem, uti ait Hieronymus, " aurum in luto quærere „ (Ep. CVII, *ad Lætam*, n. 12).

Re quidem vera in apocryphis V. T. reperiuntur:

1° Multa et præclara vestigia antiquissimæ traditionis oralis, quæ originem ducit a Moyse ceterisque Prophetis.

2° Sensus plurium vaticiniorum ad Messiam spectantium, juxta veteres Hebræos.

Ex apocryphis vero N. T. dicimus duplicem utilitatem referri, alteram criticam, exegeticam alteram. Quoad criticam apocrypha in primis fidem atque auctoritatem librorum canonicorum sustinent. Apocrypha enim summam reverentiam habere demonstrant in canonicos et ab ipsis omnino pendent; idque clarius manifestat eo tempore libros in canonem relatos, uti sacros et divinitus inspiratos retentos esse, alioquin nunquam scriptores apocryphorum tantam reverentiam habuissent pro his libris. Insuper apocrypha confirmant sacri textus integritatem. In apocryphis enim passim reperitur admirabilis consensus cum libris canonicis, qui eo majoris est ponderis, quo apocrypha sunt magis antiqua. Demum sæpe etiam ex apocryphis colliguntur eximiæ notitiæ, quibus libri canonici prorsus carent.

Quoad vero spectat ad exegeticam, apocrypha sunt utilia ad magis atque melius cognoscendum doctrinæ judaicæ rationem, itemque statum Christianorum sub initiis, quibus historia dogmatum confirmationem recipit atque amplificetur, adeo ut passim et ipsi hæretici confusi evanescant. Apocrypha enim non solum origines, sed etiam progressiones variasque eorum mutationes demonstrant; quare non defuerunt quovis tempore, qui hos libros illustrarunt et multa sapienter tradiderunt de eorumdem librorum usu. Ad rem legatur Joannes Albertus Fabricius in suo opere: *Codex Pseudepigraphus vet. Test., Aburgi 1713; Thilo 1832*, *Codex Apocryphus*. Tischendorf, qui, præter illa quæ adducit in præfationibus editionum apocryphorum N. T., speciali modo sermonem instituit in *Dissertatione de Evangeliorum apocryphorum origine et usu*, *Hagæ Comitum 1851*, et etiam in altero recentiore opusculo *de Evangeliorum authentia*, *Lipsiæ 1865*.

LECTIO VII.

De primigeniis SS. Scripturarum textibus.

Cum jam de libris, qui in sanctæ Scripturæ canonem relati sunt, pertractaverimus, nunc operæ pretium ducimus aliqua proferre de lingua, qua iidem libri tum veteris, tum novi testamenti exarati sunt, seu erit sermo de primigeniis sanctarum Scripturarum textibus. In primis sciendum est textum originalem ita definiri posse: Textus ille, qui extat ea ipsa lingua, qua primitus ab hagiographis scriptus, vel dictatus fuit.

Critici omnes, non exclusis Patribus Ecclesiæque Doctoribus, conveniunt in adfirmando: Sanctam Scripturam utriusque testamenti partim hebraice et partim græce exaratam fuisse; scilicet vetus testamentum quoad maximam partem in hebraico idiomate; novum vero, excepto Evangelio Matthæi, et probabiliter Epistola S. Pauli ad Hebræos, in græco, cum Græcorum lingua tunc temporis maxime esset diffusa, et fere mundus totus, primis Ecclesiæ tempestatibus, græco idiomate uteretur.

Dicimus igitur, nonnulla de lingua hebraica et græca, in quibus conscripti sunt libri utriusque fœderis. In primis

§ 1. — *De lingua hebraica ejusque scriptura.*

Denominatio linguæ hebraicæ sumpta est ab Hebræis, qui ea usi sunt, uti vernacula, ad babylonicam usque captivitatem. Olim appellabatur Chananæa שְׂפַת כְּנַעַן (sephad chenengan) labium Canaan, vel ut legitur Isaiæ (XIX, 18), יְהוּדִית (iehuditd) lingua judaica. Sed, si inspiciuntur rationes, quibus Hebræi sic nuncupati fuerunt, clarius deducitur cur hujusmodi lingua dicitur hebræa.

Variæ sunt hoc in casu theologorum ac criticorum sententiæ. Alii sane hebræos quasi Abrahmæos denominatos putant; at hæc sententia jam diu explosa est. Alii vero nuncupatos volunt ab Heber, Semi pronepote: quam opinionem patrocinantur Josephus Hebræus, Eusebius, Augustinus inter veteres; inter autem recentiores Pererius, Mercerus, Genebrardus, Cornelius

a Lapide aliique. Multi denique Hebræorum nomen deductum autumant a voce עֵבֶר (nghever), quæ tractum, seu trajectionem significat. Hujuscemodi sententiam plurimi amplexati sunt, et etiam nobis probabilior videtur ob rationes sequentes:

1ª Abraham fuit Hebero posterior sex generationibus, et nullus ex ejus progenitoribus istud nomen obtinuit; quare non est verisimile concludere Hebræos ab Heber.

2ª Abraham primum appellatus fuit Hebræus, cum Euphratem trajecit, et ingressus est terram Canaan.

3ª Septuaginta Interpretes (Gen. XIV) ubi legitur in Vulgata nostra Abraham Hebræo, habent Abraham τῷ πηρατι, idest transitori, quasi ἀπὸ τῆς πέραν χώρας, scilicet, juxta S. Hieronymum, quasi *ex regione transfluviana ortus et advena.*

His positis quæritur, utrum lingua hebraica sit primæva, nimirum utrum sit omnium linguarum antiquissima?

Priusquam huic quæstioni respondemus, animadvertendum est recentiores criticos, quos inter Renan, Litré, aliosque contendere sermonem humani ingenii opere inventum esse. Dicunt enim homines sponte a natura productos, videlicet more serpentium, fungorum, plantarum etc., paulatim sese instruxisse sermone, quo primitus carebant. Ast his, quæ ab hostibus proferuntur, adversatur liber Geneseos, qui primum hominem describit cogitantem atque loquentem statim ac e creatoris manu prodivit. Revera Adam ulla absque instructione imposuit omnibus animalibus, quæ Deus creaverat, nomina propria secundum singulorum naturam atque inclinationem, pluries loquutus est cum Deo, et cum muliere ab ipso Deo data illi uxore; Eva sermonem instituit cum dæmone sub forma serpentis, quæ subito persuasionibus virum suum ad prævaricandum induxit; Deus post hoc factum pœnas, illis vicissim excusantibus, inflixit. Quæ certo demonstrant protoparentes a primo suæ creationis instanti sermone instructos fuisse. Igitur est rejicienda inventio successiva, quam admittunt Renan aliique. Nec satis. Adami enim posteri etiam eamdem linguam loquuti sunt usque ad babelicam turrim. Namque (Gen. XI, 1-10) legitur: “ Erat terra labii unius et sermonum eorumdem. „ Cum vero homines multiplicati post diluvium et in superbiam elati turrim ædificare conarentur, quæ ædificantium nomen

æternum redderet, Deus, insanam hominum machinationem et superbiam detestans, descendit et confudit turrim fabricantium linguas. Adeoque Deus hic commiscuit linguas, ut pro una hebræa lingua, quam omnes callebant, singulis propriam et diversam inderet, ita ut dum homines colloquerentur, unus græce, alter latine, tertius germanice, quartus slavonice etc. loqueretur; quæ sane magna linguarum et vocum commistio induxit confusionem irreparabilem, quare, uti ait sacer textus, " Vocatum est nomen ejus (loci) Babel, quia ibi confusum est labium universæ terræ. " (Gen. XI, 9). Ex hac linguarum confusione plurimi recentiores critici arguunt ab initio non unam, sed plures extitisse linguas, ut sic destruant humani generis unitatem. Hac de re, quoniam satis multa ab eruditis dicta sunt, quæ omnia referre nimis longum esset, nos tantum indicamus ea, quæ refert clarissimus Kaulen in suo opere germanico: *Confusio linguarum in Babel.* Hic auctor egregie describit emolumentum a philologia comparata deductum ad comprobandam humani generis unitatem. Ait enim: " Le centinaia di idiomi che co-
" nosciamo non sono altrettanti sistemi indipendenti di lingue
" diverse, ma sono invece varietà di alcune famiglie di lingue.
" Coteste famiglie poi derivano da un piccol numero di lingue-
" tipi, come si suol dire. Si conviene, che i popoli, i quali
" parlarono gl'idiomi derivati da una medesima lingua madre,
" formarono da principio un sol popolo. Ma essendosi poste-
" riormente divisi, quella lingua madre per necessaria conse-
" guenza si divise in famiglie, in idiomi, in dialetti. Finora
" il risultato ottenuto dalla filologia comparata è stato di al-
" largare sempre più i gruppi di lingue, che presentavano una
" certa unità, e di restringere il numero delle lingue-tipi, e
" noi possiamo fondatamente sperare, che uno studio più pro-
" fondo giunga a provare che le lingue-tipi, le quali finora
" non si han potuto condurre all'unità di origine, sieno varia-
" zioni di una sola e medesima lingua primitiva. Siffatto
" risultato è in parte già ottenuto; perciocchè si è dimo-
" strato chiaramente che certe lingue-tipi, ad esempio le
" Semitiche e le Indo-Europee, ebbero in antico una certa
" connessione, la quale fa bene argomentare la loro unità di
" origine. "

Hisce præmissis, exponimus rationes, ex quibus videtur lingua hebraica esse primæva.

1° Germanicus Danko, qui ad rem prolixas edidit dissertationes, argute demonstrare conatur linguam hebraicam esse primævam. Ex iis quæ disserit doctissimus auctor deducimus breviter: 1° Lingua, quam loquutus est Abraham, erat identica linguæ, qua Heber et Sem usi sunt: atqui isti loquuti sunt primævam, cum usque ad babelicæ turris ædificationem terra erat labii unius, uti ait sacer textus. Ergo lingua Abraham, et consequenter illa Hebræorum, est primæva.

2° Etymologia nominum propriorum a mundi creatione ad gentium usque dispersionem congruens omnino est cum hebræorum sermone, nec est talis cum aliis idiomatibus; quod declarat antiquitatem linguæ hebraicæ, et procul dubio hanc linguam esse primævam. Neque dicatur Moysen nominibus primævis substituisse nomina ex hebræo deducta; nam hoc est contra morem scriptorum omnium sacrorum. Si quis enim Scripturas divinas evolvat, liquido invenit hagiographos numquam nominibus Ægyptiorum, Persarum, Chaldæorum atque Assyriorum substituere hebraica; sed diligenter ea referre juxta horum populorum linguas.

3° Natura et indoles hebraici sermonis demonstrat reapse linguam hebraicam esse primævam. Siquidem sermo hebraicus est simplicissimus, ejus radices ex tribus tantum litteris constant, habet unam conjugationem, caret dialectis vocibusque exoticis, exhibet pauca composita et brevissimas constructiones, denique perlucide suas ideas exprimit.

Prolata etiam confirmari possunt ex Patribus Ecclesiæque Doctoribus, qui expresse profitentur linguam hebraicam esse primævam. Ait enim S. Hieronymus illam esse " omnium linguarum matricem „ (in Sophon. III, 18); et S. Augustinus (*De civitate Dei*, XVI, 11) scribit: " Quia ergo in ejus familia, idest Heberi, remansit hæc lingua..... quæ lingua prius humano generi non immerito creditur fuisse communis, ideoque deinceps hebraica est nuncupata. „ Item sanctus Thomas (*Æp. ad Philippenses*) ait: " Illa lingua, quæ prius erat, remansit in familia Heber et in cultu unius Dei et inter omnes hebræos. „ Ergo.

His comitantur plurimi viri in philologia perdocti et enar-

ratores biblici, qui opinionem, qua lingua hebraica esse primæva propugnatur, summe tuentur. Eminent, præter Danko, cujus præcipua argumenta jam supra protulimus, doctus Parò Aferch, Delitzsc, Keil Tonch aliique, qui, variis rationibus deductis, vel ex congruentia, vel ex philologia, vel ex modo scribendi, defendunt linguam hebraicam esse procul dubio primævam.

Attamen non desunt, qui propugnant sententiam contrariam.

Nos, quicquid sit de variis opinionibus, concludimus cum verbis clarissimi philologi Kaulen, qui in supradicto opere ita scribit: " Tutta l'antichità cristiana e giudaica sempre ritenne " che la lingua ebraica fu la lingua primitiva. Una tradizione " tanto costante ed universale non può ritenersi come un puro " ritrovato. Ond'io son di parere che questa lingua, almeno " *sensu lato*, sia veramente lingua primitiva, in quanto che " vo' dire, la lingua degli Ebrei non solo per la sua antichità, " ma ancora per la sua natura e per le sue doti a preferenza " di ogni altra abbia le prerogative di una lingua primitiva. "

Prolatis rationibus, adjungimus, quod ex progressu philologiæ comparatæ plerique philologi dicunt, primitivam hominum linguam nusquam amplius existere, sed ejus tantum vestigia in linguis nunc notis, et præcipue in illis, quæ antiquiores sunt, superesse, quæ linguæ matres seu stipites familiarum linguarum appellantur.

§ 2. — *De fatis linguæ hebraicæ.*

Lingua hebraica, de qua institutus est sermo, videtur remansisse immutata ad captivitatem usque babylonicam. Revera Abrahæ posteri, quemadmodum alias innuimus, hanc linguam locuti sunt, etiam cum essent in Ægypto; itemque omnis populus inde egressus, quamvis multi Israelitarum ægyptiacam linguam callerent, usque ad babylonicam captivitatem non aliam linguam est loquutus, quam illam ab ipsorum atavis adhibitam, scilicet hebraicam. Neque desunt rationes ob quas hoc accidit. Nam 1° linguæ hebraicæ natura talis est, ut recentiores philologi linguam æris eam vocent, quia, una vice bene ea mentibus insculpta, illius non tam facile obliviscitur,

nec eorum memoria, quæ antea totis viribus, aut usu familiari, aut in scholis tirones didicerunt, omnino deperit.

2° Omnes Hebræi sunt laude digni ob studium erga Moysi scripta, quæ veluti normam atque ceterorum scriptorum regulam semper retinuerunt; unde Moyses ab aliquibus Hebræorum Omeri nomen obtinere meruit. Et præterea adeo Hebræi studio Pentateuchi Moysi operam navabant, etiam cum essent parvuli, ut, excessi ex ephebis, fere omnia scripta, a Moyse usque ad illud tempus exarata, memoria retinerent.

At animadvertendum hujus linguæ periodum magis magisque floruisse sub regibus. Salomon enim, præter alios libros editos, protulit etiam tercentum parabolas et quinque millia carmina; item disputavit de omni genere rerum naturalium, adhibita novarum vocum supellectile, ex quibus nulla amplius remanent vestigia. Eadem ætate ac subsequenti exarati fuerunt plurimi libri didactici atque prophetici, et, quoniam tunc temporis extabant sic nuncupatæ scholæ Prophetarum, omni cura in his puritati linguæque facundiæ filii Prophetarum operam dabant. Hinc errandi absque formidine, hujusmodi ætas pro lingua hebraica jure dici potest ætas aurea.

Tempore vero captivitatis babylonicæ ob consuetudinem ac familiaritatem alienigenarum gentium cum Hebræis captivis, lingua hebraica ab illo excellentiæ culmine, quo pervenerat regum tempestatibus, decessit; ideoque Hebræi eo corruptionis proprii idiomatis pervenerunt, ut post reditum a captivitate linguam non amplius hebraicam, sed, colore chaldaico tinctam, loquerentur. Verum, soluta captivitate, Esdras librum legis, hebraice exaratum, coram omni populo legens, licet per septuaginta annos Hebræi linguam patrum suorum non fuerint locuti, nemine excepto, omnes eum intellexerunt. Et Nehemia, qui scripsit post captivitatem, non alia lingua sua opera edidit, quam lingua hebraica, quamvis hæc ætas linguæ hebraicæ a criticis nuncupetur plumbea.

Temporibus autem Machabæorum, lingua hebraica fuit penitus extincta, et solum aliqua notitia apud legis Doctores remansit, qui, ex officio loquentes in synagogis, legem populo hebraice conscriptam interpretabantur. Et animadvertendum quod hoc ævo adeo hebraicum idioma deperiit, ut Christi et

Apostolorum tempestate sermo chaldaicus per omnium ora pervolaret. Sic Christus, beata Maria, Apostoli hujusmodi lingua usi sunt: quare illa verba, quæ Redemptor noster protulit, dum e cruce pendebat, nimirum: Eli, Eli lamma sabachtani, sunt syriaca, non vero hebraica; namque in psalmo, ex quo fuerunt sumpta, legitur: אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי Eli, Eli, lamma ngazavttani, quod significat: “ Deus, Deus, quare me dereliquisti? „ Matthæus et D. Paulus, teste S. Hieronymo, alter Evangelium et alter Epistolam ad Hebræos scripserunt in syrochaldæo, quorum exemplaria, proprio marte exarata, non amplius extant, atque pro textibus primigeniis habetur nunc textus græcus; et versio syriaca, quæ originali textui similis apparet, non est, nisi altera versio textus græci. Hanc linguam, quam Hebræi adhibuerunt a Machabæorum tempore ad Christi et Apostolorum ætatem, philologi recentiores appellant syro-chaldaicam, innixi præsertim testimonio S. Hieronymi, qui, loquens de Evangelio secundum Hebræos, ait, “ Chaldaico syroque sermone conscriptum fuisse. „ Sed aliquis quærere posset: Quare dicitur syro-chaldaica? Responsio est: Quia, præter multas voces hebraicas, quas continet, magna ex parte constat ex vocibus desumptis a lingua Syrorum, qui Syriam, et Chaldæorum, qui Babyloniam incolebant. Igitur non est idioma ab hebraico diversum, sed potius est dialectus coalescens ex mutationibus, quibus primitiva Hebræorum lingua, spatio septem annorum, quo populus fuit Babylone captivus, Syris Chaldæisque commixtus, subjacuerat.

§ 3. — *De Scriptura Linguæ Hebraicæ, de punctis vocalibus atque accentibus.*

Quæstio, quam sumimus pertractandam, res est valde obscura, nam eruditi nihil certi hucusque, ad viam nobis planam sternendam, scriptis suis reliquerunt.

Sed nos, ut sacræ Scripturæ tironibus aliquam de hac re notitiam subministremus, quod communiter hodie docti tenent breviter atque clare promamus. Et

1° De scriptura linguæ hebraicæ.

Quamquam hic locus esset opportunior sermonem instituere, utrum scilicet locutio inter hominis inventa computanda sit, vel

hominum excogitationi tribui possit; ne tamen, signatos limites prætergredi videamur, aliqua de his, transeundo, dicimus, nullum judicium certum ferentes. Opiniones igitur circa hanc rem existentes, omnes fere probabiles sunt, cum nonnullæ solido fundamento careant, nonnullæ vero validis rationibus, et nonnullæ puris conjecturis sint fundatæ. Revera aliqui putant scriptionem initio factam fuisse litteris hieroglyphicis, quibus Ægyptii utebantur: hanc opinionem tuentur Hug, Olshausen et Lenormant. Alii vero, duce Gesenio, qui plurimis variisque testimoniis scriptorum græcorum innititur, censent scriptionis inventionem Phœnicibus tribuendam esse, licet alii scriptores, etiam inter veteres gravissimi, assignent aliam originem. Denique nonnulli cum D. Augustino opinantur Moysen primo docuisse communes litteras, et hoc ex Eupoleno apud Eusebium (lib. IX, *Præp. Evang.*, cap. XXVI), qui scribit: τὸν Μώση πρότον σοφὸν γενέσθαι, καὶ γραμμάτικα πρῶ τοντοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι, καὶ παρ Ἰουδαίων Φοινίκας παραλαβεὄν, idest: " Moysen primus sapientem fuisse, Judæisque primum litteras tradidisse, a quibus eas Phœnices acceperint. „ Ubi notandum quod vox *primum* intelligi videtur, non quod antea populi nescivissent litteras; sed quod Moyses, qui primus omnium libros exaravit, ipsas in meliorem ordinem reductas filios Israel edocuit.

Circa autem litterarum hebraicarum formam dicimus valde affinem ipsam esse characteribus Samaritanorum, qui antiquiores reputantur illis, quibus nunc describitur textus hebraicus. Nam, uti affirmat S. Hieronymus, Hebræi ante captivitatem babylonicam habuerunt characteres diversos ab eis, ut nunc observantur in bibliis characteribus hebraicis exaratis, quique remanserunt immutati quoad formam tantum apud Samaritanos. Ergo videtur antiqua litterarum hebraicarum forma ea esse, quæ persistit in Pentateucho samaritanorum, quæ nuncupatur כְּתַב אֲשּׁוּרִית (chetav hasciuridh), videlicet scriptura assyriaca, vel מְרוּבָּע כְּתַב (seruvingh chetav), nempe scriptura quadrata. Ad rem en verba S. Hieronymi: " Samaritani etiam Pentateuchum Moysi totidem litteris scriptitant, figuris tantum et apicibus discrepantes. Certumque est, Esdram scribam, legisque doctorem, post captam Jerosolymam, et instaurationem templi sub Zorobabel, alias litteras reperisse, quibus nunc utimur:

cum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum et Hebræorum characteres fuerint „ (*Præf. in lib. Regum*). Et Eusebius addit, Esdram hoc motum fuisse, ne videlicet Judæi cum Samaritanis commercia habere possent. " Ut, scribit, Samaritanis (nempe Judæi) non miscerentur, litteras judaicas (Esdra) commutavit. „ Hanc opinionem S. Hieronymi et Eusebii multi etiam inter Protestantes amplexati sunt. Non desunt tamen qui his contra constituuntur.

Interea nos, ut quis sibi eligat quam plus placeat sententiam, breviter utriusque opinionis præcipuas rationes adferamus. Et primum quoad illos, qui volunt antiquas Hebræorum litteras fuisse samaritanas.

Prima ratio desumitur ex nummis.

Revera in nummis, qui effossi sunt, et etiamnunc in Palæstina effodiuntur, invenitur inscriptio litteris samariticis signata, שֶׁקֶל יִשְׂרָאֵל (scekel Israel), idest siclus Israel, et circumdat vasculum, quod creditur repræsentare urnulam, in qua ante captivitatem babylonicam servabatur manna: in parte autem adversa est alia inscriptio, etiam litteris samariticis, quæ sic se habet: יְרוּשָׁלַיִם הַקְּדוֹשָׁה (Jeruscialaim hakkhedosciha), idest: Jerusalem sancta; atqui post captivitatem non servabatur amplius manna: ergo dicti nummi fusi fuerunt ætate Regum Judæorum. Neque dici potest fusos fuisse a Samaritanis, nam hi, illo odio æterno, ut ita loquar, invasi contra Judæos, numquam certe urbem Jerusalem sanctam appellassent.

Secunda ratio est ex Pentateucho samaritano.

Adest enim, uti videbimus, Pentateuchus, sic dictus samaritanus, quem passim citant Ecclesiæ Patres, præsertim S. Hieronymus, exaratus lingua hebraica, sed litteris samariticis. Ergo quamquam lingua, ab Hebræis adhibita, nuncupabatur hebræa, litteris tamen samaritanis scribebatur.

Studiosis denique relinquamus sibi comparare ad rem alias rationes, deducendas vel ex Than in antiquo Samaritanorum alphabeto, formam crucis exhibente; vel ex Thalmude, ubi legitur, quod Esdra legem Israelitis dedit; aut ex auctoritate nonnullorum veterum Rabbinorum, inter quos recensendi sunt præceptores ipsius S. Hieronymi.

Contra datas rationes adversæ sententiæ patroni conantur

statuere nonnullis argumentis, aliunde deductis, sententiam oppositam.

In primis dicunt duplex Hebræos habuisse characterum genus, sacrum scilicet et profanum, quorum alterum autumant fuisse illud, quod hodie hebraicum nuncupatur, alterum, quod dicitur samaritanum, quodque illo utebantur in divinis voluminibus exarandis, hoc in vulgaribus libris, sicuti etiam in civilibus contractibus, aliisque id genus scriptis atque monetis. Ergo erat magis in usu alphabetus samaritanus.

2° Ex historia habemus Jerosolymis effossos fuisse antiquos nummos æneos, in quibus ab utraque parte litteræ hodiernæ hebraicæ impressæ sunt. Ergo ex momentis adversæ sententiæ, deductis ex nummis, nihil inferri potest.

3° Circa Pentateuchum samaritanum quis neget eum litteris samariticis conscriptum fuisse? Nam, si clarum est ipsum editum esse a Samaritanis, potest existimari nationi dignum illud litteris hebraicis conficisse, cum proprios characteres haberent? Igitur nihil colligi potest: tanto magis, quod hic Pentateuchus sit obsoletum monumentum.

4° Quod denique attinet ad cetera argumenta, quæ oppositæ sententiæ fautores proferunt, dicimus illos vel gratis asserere, vel decipi circa singularem aliquam interpretationem, vel denique in contradictionem adduci ab auctoritatibus plurium Rabbinorum aliorumque, qui opinionem contrariam defendunt.

2° De punctis vocalibus atque accentibus.

Si linguarum semiticarum * naturam scrutandam aggrediamur, nobis compertum erit harum alphabeta consonantibus tantum, non vero vocalibus constare. Hic modus certe comparatus cum illo ceterarum linguarum, quæ inter ceteras alphabeti litteras complectuntur etiam vocales, est magis philosophicus ac rationi consentaneus. Vocalium enim varietas tum diversis vocibus formandis, tum sermonis eufoniæ inservit; quare, mutatis vocalibus, quæcumque vox, et quoad enuntiationem, et quoad significationem, egreditur diversa. Sic e. gr. verbum מָלַךְ (malach) cum camez et pathach significat: Regna-

* Linguæ semiticæ sunt hæbræa, ad quam refertur etiam chaldaica, quæ iisdem characteribus utitur, samaritica, syriaca et arabica, ad quam referuntur turcica et persica, tribus tantum additis litteris.

vit; si vero mutantur vocales et dicitur contra מֶלֶךְ (melech) cum duobus saègol, denotat: Regem. Sed in linguis semiticis accidit quod dictiones non constituuntur extra thematis, sive radicis limites ob vocalium differentiam.

Lingua hebraica habet utique quatuordecim puncta vocalia, scilicet quinque longa, quæ sunt: Càmez, Tzerè, Chirk-gadòl, Vauchòlem, Schurek; quinque brevia, quæ sunt: Pàtach, Saègol, Chirek-katòn, Kametz-chatùph, et Kibbutz; quatuor demum brevissima, quæ sunt: Schevà simplex, Chateph-pàthach, Chateph-saègol, et Chateph-kametz; sed hac diversitate quatuordecim figurarum semper illæ quinque motiones, communes omnibus populorum linguis, designantur. Hujusmodi puncta vocalia, uti videbimus postea, appinxerunt textui ita dicti Masorethæ, ut sic facilius sacer textus legeretur, ac ejus vera lectio melius posset conservari. Retinebantur etiam, uti vocales, quatuor consonantes, idest: א, ה, ו, י, quæ in vocibus difficilioribus solebant litteris interseri ad enunciationis ambiguitatem tollendam. Sane per א (aleph) indicatur sonus *a*, per ה (he) *e*, per י (iod) *i*, per ו (vau) *o* vel *u*, quas litteras debiles, seu matres lectionis vocant grammatici; his tamen perraro utebantur Hebræi. Neque hæc ratio punctorum est Masorethis antiquior, ut præsertim evinci potest ex S. Hieronymo. Scribit enim S. Doctor in suo Commentario in Jeremiam ad cap. IX: “ Verbum hebraicum, quod tribus litteris scribitur דבר (dabar) vocales enim in medio non habent, sed pro consequentia et legentis arbitrio legunt, si legatur Dabar, sermonem significat; si Deber, mortem; si Daber, loquere. „ Item in Epistola ad Evangelium: “ Nec refert utrum Salem, an Salim nominetur, cum vocalibus in medio litteris perraro utantur Hebræi, et pro voluntate lectorum, atque varietate regionum, eadem verba diversis sonis atque accentibus proferantur. „ Si quis scire cupiat alia S. Hieronymi testimonia consulat Cappellum, qui omnia exempla, quæ affert divus Doctor, in unum collegit, sicuti etiam Waltonum ac Natalem Alexandrum. Ergo tempore S. Hieronymi nondum inventa fuerant puncta vocalia, et consequenter nec originem ducere queunt ab Abrahamo, vel a Moyse, aut ab Esdra, uti aliqui putant.

Quod hacteuus de punctis vocalibus protulimus, applicetur

etiam accentibus linguæ hebraicæ, de quibus idem sit judicium. Unum tantum addimus circa accentus, quod scilicet in Hebræorum idiomate accentus duplici munere funguntur; nam ipsi uniuscujusque vocabuli designant tum syllabas tonicas, tum relationem ad totam phrasim. Ergo sunt simul et signa tonica et signa punctationis.

Tirones autem ampliora ad rem sibi comparare possunt, si adeant grammaticos, apud quos est fuse sermo, non solum de vocalibus, sed etiam de accentibus.

COROLLARIUM.

De sermone chaldaico-biblico.

Quoniam in libris veteris testamenti nonnulla loca occurrunt chaldaice exarata, operæ pretium ducimus, ut juvenes studiosi rerum sanctæ Scripturæ completam ideam habeant, aliqua de hac lingua breviter proferre.

In primis animadvertimus linguam chaldaicam non esse cum hebraica confundendam, sed ab hac penitus differre ob sequentes rationes:

1ª Lingua chaldaica multa habet vocabula haud communia cum hebræa, sed sibi propria et peculiaria.

2ª Duæ linguæ diversum servant modum flexionis verborum et nominum, ut ex grammaticorum regulis evinci potest.

3ª Jeremias (cap. v, 15) prædicens Hebræis gentem de longinquo, nimirum chaldæos, fore occupaturos eorum regiones eosque in captivitatem adducturos, ita Dei nomine loquitur: " Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, vivit Dominus..... gentem cujus ignorabis linguam nec intelliges quid loquatur. " Quibus verbis Propheta clare patefit Dominum Hebræos puniturum, illos contra adducendo populum Chaldæorum, gentem barbaram, inintelligibilem, videlicet loquentem linguam, quæ nondum ab Hebræis audita erat.

4ª Apud Danielem legimus quod rex Babylonis præcepit, ut inter filios Israel deligerentur pueri erudiendi in lingua Chaldæorum; id certe numquam rex imperasset, si lingua chaldaica eadem esset, ac hebræa.

5ª Demum S. Hieronymus in sua præfatione in Danielem conqueritur, se multis laboribus linguam chaldaicam didicisse, qui jamdudum linguam hebræam callebat. Porro si chaldaica lingua eadem esset, ac hebræa, S. Hieronymus profecto coactus non fuisset tot devorare tædia, ut illius linguæ cognitionem sibi compararet. Ergo ex adductis argumentis clare patet linguam chaldaicam omnino differre atque esse diversam ab hebraica.

Hoc posito, dicimus linguam chaldaicam esse idioma Babyloniis proprium et ab Hebræis Babylone captivis usurpatum. Characteres quibus constat sunt iidem, ac illi, quos Judæi post captivitatem babylonicam in scriptione usurparunt. Hoc idiomate sunt exarata aliquot capita libri Danielis, Esdræ, et una tantum Jeremiæ pericope. Daniel incipit a cap. II, v. 4, et prosequitur usque ad caput VII integrum. Esdra vero a capite IV libri I, v. 8 usque ad VI, v. 19 exclusive, et a cap. VII a versu 12 inclusive, usque ad versum 27. Jeremiæ denique pericope chaldaica habetur v. 11 capitis X, quæ ita inscribitur: " Sic ergo dicetis eis: Dii qui cælos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cælo sunt. „ En textus chaldaicus:

כדנה תאמרון להום אלהיא די-שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מאר עא ומן-תחות שמיא אלה: Ad rem audiatur S. Hieronymus in sua præfatione in Danielem. Ait enim: " Sciendum est, Danielem maxime et Esdram hebraicis quidem litteris, sed chaldæo sermone conscriptos, et unam Jeremiæ pericopen. „

Rationes ob quas Daniel, Esdras et Jeremias chaldaice scripserunt, deduci possunt ex ipsis capitibus hoc idiomate exaratis. Daniel enim scripsit chaldaice, quo nos de verbis et sententiis singulorum, cum quibus hisce in locis instituitur sermo, certiores redderet. Idem inducit Esdram ad loquendum chaldaice, cum hic locis citatis referat vel decreta, vel responsiones petitionibus Judæorum factas, vel alia id genus, quæ reges Persarum cum Hebræis captivis tractarunt. Versiculus denique Jeremiæ, qui apparet parenthesi quadam inclusus, scriptus fuit in lingua chaldaica, ut Propheta Hebræis inter Chaldæos captivis suppeditaret effatum, quo his responderent,

quando Chaldæi ipsos ad idolorum cultum enixe provocassent. Conscripta fuerunt etiam chaldaice Oratio Azariæ, et Canticum trium puerorum, ut ex totius capitis contextu evincitur, quæ tamen ex textu originali jam exciderunt. Eodem quoque sermone chaldaico conscripti fuerunt liber Tobiæ et liber Judith, ut S. Hieronymus ac fere omnes eruditi sentiunt. Hodie de his non extat amplius textus originalis chaldaicus; sed tantum horum librorum habetur antiquissima versio græca, quæ præsertim quoad librum Judith, multum distat ab illa, quam S. Hieronymus, adhibitis tum hebraici, tum chaldaici idiomatis peritissimis interpretibus, fideliter ex textu chaldaico in latinum transtulit.

LECTIO VIII.

De conservatione textus hebraici, seu de ejus integritate et incorruptione.

Ante omnia ob oculos habendum est quid venit nomen conservationis. Sub conservationis nomine alicujus libri intelligimus librum talem remansisse, qualis exciderit e calamis auctoris primæ originis; dum contra corruptionis nomine intelligimus deliberatam, seu mala fide susceptam substantialium argumenti mutationem, adeo ut, quod auctor libri in mente habuit scribendi, periret.

Hoc præmisso, quæritur utrum, in tam longo sæculorum spatio et vicissitudines, textus hebraicus in eo statu permanserit in quo erat ab initio? adsunt tres Doctorum opiniones. Alii enim, præsertim ex antiquioribus Protestantibus, quibus comitantur plerique Rabbini, ea ducti ratione, ut latinam Vulgatam a Concilio Tridentino adprobatam carpere ac damnare possint, autumant textum hebraicum ita purum atque integrum permansisse, ut neque leviores mutationes in eum irrepserint. Alii autem ex adverso, ducibus Melchiore Cano et Salmerone, ob nimium studium tuendi latinæ Vulgatæ auctoritatem, contendunt eumdem textum pluribus in locis, de Judæorum industria, esse prorsus corruptum. Alii demum cum Driedo et Bellarmino, mediam tenentes viam, docent textum hebraicum quoad substantiam minime vitiatum esse, et, si aliquando le-

viora in eum irrepserunt menda, hoc adscribi debere incuriæ amanuensium, vel typographorum.

Hisce positis, nos, postremam sententiam amplectentes, eamdem tuemur sequenti propositione :

PROP. — *Textus hebraicus, tametsi levioribus non careat mendis, integer atque incorruptus quoad substantiam dicendus est.*

Hujusmodi propositio duas, uti videtur, amplectitur partes, nimirum textum hebraicum leviores errores continere, exortos tum ex oscitantia librariorum atque typographorum, tum ex Judæorum fraude; et insuper minime esse substantialiter corruptum.

Probatur prima pars.

Textus hebraicus S. Scripturæ veteris testamenti est liber, sicuti ceteri libri, constans ex litteris, punctis vocalibus, verbis, modo quoad sensum, modo quoad formam similibus, sensus ambiguitatibus etc. Atqui ceteri libri defectus contrahere possunt, sive ex librariorum negligentia, sive ex involuntario errore litteras inter se confundendo, sive ex lectione diversorum codicum aliquid omittendo, vel addendo, sive aliis id genus: quæ menda, ut quotidiana experientia nos docet, evitari nequeunt. Ergo ullo absque dubio id idem adfirmari potest de textu hebraico, qui spatio triginta et amplius sæculorum infinitis pene vicibus fuit transcriptus.

Major hujus syllogismi nulla indiget demonstratione, cum verum sit quemcumque librum constare litteris, punctis vocalibus, verbis similibus, quæ passim ambiguitatem contextui inducunt, etc.

Minor quoque patet. Nam, si experientia consuletur, plurima scriptorum opera, diversis sæculis in lucem edita, multos defectus contraxisse invenimus ex librariorum incuria, vel oscitantia typographorum, qui, ut sæpe accidit, et vocales et consonantes necnon ipsa verba mutant auferuntque propositiones: ex quo fit, ut alter codex quoad formam, et hoc fere semper accidentaliter, aliam naturam aliumque sensum induat; alter, qui integras propositiones, sensum tamen principalem haud efficientes, accidentia nonnulla, aliquando subjectum et ali-

quando objectum propositionis, vel integræ narrationis, quæ solum ex toto contextu erui possunt, amittat; alter qui verba sensui superflua, signa interpunctionis et alia hujusmodi. Sic Platonis, Ciceronis, aut cujusque alterius scriptoris opera non sunt certe qualia ex horum calamis prodierunt; sed istis mendis minime infirmatur auctoritas librorum Ciceronis, Platonis, Virgilii aliorumque. Ergo, cum in textus hebraici conservatione nullum adsit miraculum, ex defectibus, quibus ceterorum scriptorum libri scatent, ob maxime tam longum sæculorum spatium, quo editus fuit, ne aliquo quidem modo infirmatur. Præterea exploratum est apud omnes, autographa sacrorum auctorum non amplius extare, sed dumtaxat remanere autographa librariorum et amanuensium manu descripta, in quibus, quemadmodum in ceteris libris evenit, varia irrepserunt menda, quæ critici revocant præcipue ad sequentia capita:

1° Lapsus memoriæ. Librarii enim ex rapiditate, qua antiquitus libros exarabant, cum aliquando integram lineam oculis percurrerent, postea eamdem ex memoria scribebant. Ex hoc factum est, et unam pro alia vocem, vel similem substituerint.

2° Error oculorum. In veloci enim scriptione facile fieri potest, ut una littera pro alia ponatur. Et id quidem facilius in hebraicis vocibus evenit, cum pleræque litteræ ita similem habent formam, ut inter se commutari possint, ut ב beth et כ caph, ג ghimel et נ nun, ם mem finalis et ס samech, ד daleth et ר resch, ז zain et ן nun finalis, etc. Cujus rei passim exempla occurrunt in antiquis versionibus, quæ voces quasdam ita interpretatæ sunt, ut intelligere detur, eas lectas fuisse cum mutatione alicujus supradictarum litterarum. Sic S. Hieronymus in vers. 4° Psalmi CIX, confundens litteram ד daleth cum ר resch, legit בְּהַרְרֵי (Beharre) " in montibus sanctis „ pro בְּהַדְרֵי (Behadre) " splendoribus „: quod ex sexcentis aliis exemplis comprobari potest.

3° Error auditus. Sæpe enim fit, cum codices transcribuntur, ut pluries librarii, alio dictante, scribant. Tunc ob soni vocuum similitudinem, accentus transpositionem, atque dictantis vocem, elatam minusve elatam, vehementer vel minus enunciatam, fieri potest, ut una vox pro alia audiatur.

4° Puncta vocalia. Vocales, quemadmodum hebraicæ linguæ

periti norunt, sunt tales in hebraico idiomate, ut in enunciatione eumdem sonum habeant; sed tamen vocibus subscriptæ ex variis formis, quas repræsentant, earumdem vocum significationem mutant. Hujus rei plurima exempla extant in V. T. Sic in Psalmo II, 6, hebraicus textus ex lectione masorethica legit: וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי (vahani nasacti malchi) " Et ego constitui regem "; e contra Septuaginta, Vulgata nostra, aliæque versiones habent: " Et ego constitutus sum rex "; quod denotat has legisse נִסַּכְתִּי (nisacti) constitutus sum, pro נָסַכְתִּי (nasacti) constitui, lectionis Masoræ.

5° Loci paralleli. Aliquando accidit ut librarii memoriter nonnulla sciant loca, quæ, cum sint inter se similia, ipsi inviti, proprium cum alio locum confundentes, non proprium, sed alterum similem affigunt textui: sic in trascriptione textus hebraici.

6° Notæ marginales. Amanuenses enim nonnunquam quod in margine ad majorem textus claritatem scribitur, pro ipsius textus parte accipiunt, et consequenter eidem textui inserunt, eo ut amplius haud appareat utrum notæ marginales, vel effectivæ textus partes sint: quis neget idem accidisse textui hebraico?

Ex his itaque causis liquet textum hebraicum aliquibus mutationibus levioris momenti, nimirum quæ rei substantiam minime afficiunt, in tam longo sæculorum spatio, esse infirmatum.

Probatur 2ª pars, quod scilicet textus hebraicus non est ex antedictis mendis substantialiter corruptus.

Et sane si istiusmodi textus esset substantialiter corruptus, hoc vel ante, vel post Christi adventum contigere debuit. Atqui neutrum fingi potest. Non ante Christi adventum. Re sane vera si ita foret, id evenisset vel a librorum scriptione usque ad babylonicam captivitatem, vel a captivitate usque ad Christi adventum, vel a Christi ævo ad Masorethas, vel denique a Masorethis ad nostram usque ætatem. Jamvero nullum prorsus horum temporum adsignari potest, in quo corruptio sacri textus quoad substantiam, sive data opera, sive etiam casu, effecta fuerit. Ergo, etc.

Et I. Minime corrumpi potuit a librorum scriptione usque ad captivitatem babylonicam.

Rationalistæ, quos inter De Wette, Leugerke, Ewald et Renan, invecto systemate, quo sacrorum librorum sinceritas omnino tollitur, eorumque corruptio adstruitur, in hanc sententiam deveniunt: Libros antiquiores, scilicet Pentateuchum, Josue, Judices, processu temporis, a variis scriptoribus auctos novis additionibus et pluries perpolitos fuisse, donec ad illam pervenirent perfectionem, quam nos nunc perspicimus.

Quod gratis et nullo firmo testimonio innixi dicti Rationalistæ suam sententiam defendunt, evidenter patet.

Siquidem Moyses, qui populum judaicum a captivitate Ægyptiorum liberavit, et quadraginta annis illum per desertum errantem sanctissimis legibus et institutionibus rexit, omni quidem conatu operam dedit, ut liber, leges, institutiones Deique præcepta continens, a seipso sub sancti Spiritus inspiratione exaratus, statutis diebus legeretur. Insuper personis ad hoc deputatis imposuit, ut diligenter munus suum obirent, sicut etiam fecit familiis, quæ sacrum codicem quotidiano usu familiarissimum habebant. Legitur enim (Deut. XXXI, 26, 25), quod Moyses " postquam..... scripsit verba legis in volumine, atque complevit, præcepit Levitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri, ut sit ibi contra te in testimonium. " Hoc factum est a Moyse unico prorsus exemplo, ut integra tribus, nimirum tribus Levi, quam a ceteris undecim ille separavit, et partem solummodo in templo Domini habere voluit, quæque ad 50,000 hominum pertingebat, speciali custodiæ sacrorum codicum eorumdemque lectioni esset deputata; hinc, uti ex contextu patet, Moyses eis tradidit legem Deuteronomii, cum antea eisdem et Genesim, et Exodum, et Leviticum, et Numerorum librum commisisset. Et tribus Levi tanta diligentia officio sibi commisso fungebatur, ut non solum esset intenta in lectione sacrorum librorum statutis temporibus facienda; verum etiam, ut sacer codex Judæis apprime notus foret, qua de re ad privatam etiam lectionem ingentem exemplarium numerum describendum curaverunt. Nec perperam hoc egere. Omnium enim intererat probe nosse, quæ in hisce libris de quotidianis etiam et privatis negotiis præscribebantur, uti formas contractuum, leges de matrimonio, de

hæreditatibus, de possessionibus familiarum, de servis, de variis sacrificiis, de pœnis legum transgressoribus infligendis, quæ omnia in promptu haud habere poterat populus judaicus, nisi ex continuo et quotidiano librorum sacrorum usu. Accedit alia consuetudo faciendi, et pariter ex præcepto Moysi, publicam S. Scripturæ lectionem singulis sabbatis. Invenitur enim in Act. xv, 21: " Moyses enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. „ Itemque ex alio Moysi præcepto in Deut. (xxxi, 10, seq.) relato, habemus quod singulis septenniis in festis Tabernaculorum integrum populo legis volumen legebatur. En verba Deuteronomii: " Præcepitque eis, dicens: Post septem annos..... in solemnitate Tabernaculorum, convenientibus cunctis de Israel..... leges verba legis hujus..... ut audientes discant, et timeant Dominum Deum vestrum, et custodiant impleantque omnes sermones legis hujus. „ Præterea, mortuo Moyse, et in ejus locum suffectus Josue, atque post hunc series illa piorum virorum, nimirum Judicum ab ipso Deo electorum usque ad Samuelem, quibusque deinde successerunt Prophetæ, qui, cum spiritu Dei pleni essent, tanto zelo ad sacrarum rerum custodiam advigilarunt, ut in iis defendendis nec populo, nec principibus, nec regibus, nec ipsis sacerdotibus parcerent. Neque ex hoc numero segregandi sunt sancti reges, qui omnia opera Domini, quæ fecerat in Israel, optime agnoscentes, totis viribus operam impenderunt, ut lex Dei ab omnibus fideliter observaretur. Et si aliquando adfuerunt nonnulli ex regibus, qui ob morum suorum pravitatem idola coluere, nihilominus prophetæ a Deo excitati toto illo tempore populum adhortati sunt ad legem Dei custodiendam.

Neque hic dicatur quod Helcia pontifex, anno decimo octavo regis Josiæ, reperit in templo librum legis, puta Deuteronomium, ut aït S. Chrysostomus aliique, vel Pentateuchum, uti alii cum Josepho, et per Sapham scribam misit ad regem, qui, audita lectione libri legis Domini ab ipso Sapha exhibita, scidit vestimenta sua præcepitque, ut Dominum consulerent de verbis voluminis, quod inventum erat. " Magna enim, legitur, ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri hujus, ut facerent omne quod scri-

ptum est nobis. „ Ex hac historia, et speciatim ex responsione regis Josiæ, quam referunt IV Regum xxii, et II Paral. xxxiv, adversarii demonstrare conantur saltem illo ævo libros sacros omnino deperiisse. Ergo, si non admittitur quod fuit corruptus, admitti debet ejus amissio, seu perditio.

Huic adversariorum effugio, quod est præsertim Rationalistarum, respondemus:

1° In historia Josiæ regis minime inveniri librum legis Domini periisse; sed tantum legi quod Helcia sacerdos magnus ejus libri exemplar in gazophylacio invenerit.

2° Insuper in ejusdem regis historia multa occurrunt, quæ ostendunt regem Josiam libros Moysi cognovisse atque legisse, antequam illud exemplar ab Helcia pontifice in templo inveniretur (Vide IV Reg. xxiii, 25; II Paral. xxxiii, 18; xxiv, 6; xxx, 16, etc.

3° Præterea verum est, quod sub impiis regibus Manasse, qui 55 annis regnavit, et Ammon ejus filio, qui tantum duobus annis regni sceptrum retinuit, lex mosaica Deique cultus adeo negligebatur, ut populus, etsi Moysi librum cognosceret, parum tamen de illo cogitaret: quare tempore Josiæ regis tamquam res noviter inventa habita fuit.

4° Adde, quod Manasses, et ejus filius Ammon, nunquam attentarunt sacros libros perdere, quamvis aliis criminibus aggravati. Nullibi enim legimus illos hoc egisse; et, si tentassent, nusquam potuissent omnia exemplaria destruere, aut corrumpere, cum sanctæ Scripturæ codices, uti superius vidimus, essent pene infiniti et omnium manibus tenerentur.

5° Denique omne dubium et admiratio evanescit, si admittitur quod in templo repertum fuit ipsum Moysi autographum, quemadmodum plures recentiores sanctæ Scripturæ interpretes, quos inter clarissimus Danko, retinent. Unde admiratio Josiæ regis accidit, quia ipsum Moysi autographum invenit; quapropter jussit lectionem voluminis faciendam esse absque hæsitatione, ut Dei jussa atque ordinationes ex puro atque autographo fonte audirentur. Et hæc recentiorum interpretum affirmatio non est vaga et conjecturalis, cum in ipsa Scriptura habeat fundamentum. Namque, quemadmodum in Deuteron. (xxxi, 26) legitur, Moyses imposuit Levitis, ut librum legis

reponerent in latere arcæ fœderis Domini: ergo facile evenire potuit, ut ipsum Moysi autographum in templo, Josia rege, reperiretur. Cum igitur ita res se habeant, concludere procul dubio possumus, sacrum textum a tempore scriptionis ad captivitatem usque babylonicam remansisse incorruptum.

II. Sacer textus non potuit corrumpi a captivitate ad Christi adventum.

Adversarii iique omnes, qui Ecclesiæ ministerii jugum a se abjecerunt, passim oretenus, passim scriptis, quod ipsius Ecclesiæ fundamentum constituit, nimirum codicem ex quo hauriuntur omnia ad fidem, vel ad mores, vel ad disciplinam spectantia, destruere, aut attenuare nituntur; quapropter autumant quod in hac secunda epocha, scilicet a captivitate ad Christum, facilis sacrorum librorum fuit corruptio, ob frequentes Judæorum, sive voluntarias, sive necessarias emigrationes.

Audaces hujus doctrinæ assertores plena luce demonstrant, sese ignorare non solum quæ hagiographi, uti simplices historiographi referunt; verum etiam quæ alii scriptores, qui populi judaici historiam enarrant, hac in re ob omnium oculos ponunt: quod est validissimum argumentum contra adversariorum doctrinam.

Et quoad hagiographos. Daniel enim (c. IX, 11, 13) legem Dei Israel commemorat, et objurgat Hebræos in ejus adimplemento negligentes inventos, dicens: " Sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos. „ In quibus Propheta, sicut in toto capite, demonstrat aperte causam captivitatis et malorum omnium, quæ Israeli acciderant, non aliam fuisse, nisi negligentiam in observando, quod scriptum erat in lege Moysi. Præterea idem propheta affirmat, se nuperrime Jeremiæ prophetias legisse. Scribit sane: " Ego Daniel intellexi in libris, scilicet ex lectione prophetiarum Jeremiæ, numerum annorum, de quo factus est sermo ad Jeremiam prophetam. „ Ex quibus liquet libros sacros minime deperditos, aut in aliquibus substantialiter esse corruptos.

Insuper refert auctor (II Mach. II, 2) quod Jeremias Hebræis Babylonem deportandis tradidit volumen legis divinæ, puta Deuteronomium, vel Pentateuchum, ut illud crebro legerent Babylone illoque se et suam captivitatem solarentur, sesequé

in vero Dei cultu confirmarent. En verba: " Et dedit illis legem, ne obliviscerentur præcepta Domini. "

Quoad scriptores, qui populi judaici historiam enarrant dicimus, illos nobis præstare plenissimum testimonium contra adversarios.

Invenimus enim Israelitas, anno 740 ante Christum, in Assyriam deportatos, illuc sacros codices etiam attulisse. Quod iterum factum est, anno 720, cum reliqui Israelitæ in captivitatem adducti fuerunt, et per varias Assyriæ provincias et Mediæ urbes dispersi. Qua in captivitate multi Hebræi extiterunt ex decem tribubus, qui, cum essent viri religiosi Deumque timerent, omni diligentia non solum legis exemplaria servaverunt; verum etiam satis abunde patriis legibus addicti apparuerunt. Exemplum in Tobia captivo. Post annos centum et quadraginta a captivitate assyriaca, sub Nabuchodonosor rege Chaldæorum, Judæi Babylonem adducti sunt, ibique ad punitionem detenti fuerunt toto tempore monarchiæ Chaldæorum: quo finito, anno scil. 70, surrexit Cyrus, qui Judæos e babylonica captivitate liberavit. Et hic sciendum est, quod in hac epocha multi Judæorum, ne captivitatis jugum gustarent, in dissitis regionibus disseminati sunt, et, quoniam codicum numerus erat immensus, cum singulæ familiæ proprium codicem possiderent, hinc sacrarum Scripturarum codices non amplius inter fines Palæstinæ contenti sunt: quod effecit, ut eorum corruptio, aut perditio fieret fere eventu impossibilis. Partim revera Judæorum, e Chaldæorum manibus effugientes, in Ægyptum primum, postea in Arabiam codices asportarunt, deinde in Syriam, in Asiam minorem, in Græciam, ac demum Judæi Romam ingressi, etiam ibi, sicut ubique terrarum, sacros codices disseminarunt. Porro, cum tot essent sacri textus exemplaria in tam dissitis regionibus dispersa, in tot diversarum gentium manibus, impossibile omnino fuit, ut omnia corrumperentur, eo ut verus originarius sensus in aliqua sua parte periret.

Præterea sacer textus, a tempore captivitatis ad Christum, in alias quoque linguas fuit conversus. Eminent versio alexandrina et chaldæa, et fortasse aliæ aliis linguis. Ex hoc factum est, ut antiqui Philosophi, Poetæ, Historici profanarum gen-

tium ex libris Moysi aliorumque hagiographorum operibus doctrinæ suæ maximam partem haurirent. Ad rem legatur, de rerum creatione, juxta mosaicam narrationem, auctor carminum Orphicorum, Hesiodus in Theogonia, Ovidius (lib. I *Metamorphoseon*), Virgilius (*Egloga* 6, et lib. 6 *Æneidos*). Paradisum terrestre describitur a Platone in Jovis horto, ut observant Origenes (lib. 4 contra Celsum), et Eusebius (lib. 11 *Præparationis Evangelicæ*). Primæ mulieris formatio depingitur ab Hesiodo in fabula Pandoræ. Primorum hominum vitam in paradiso, serpentis tentatoris lapsusque Adami et Evæ historiam, ut probat Eusebius (ibidem), describit Plato. Sic de turri Babel confusioneque linguarum meminit Abydenus, rerum assyriarum scriptor; incendii Pentapoleon fit mentio apud Diodorum Siculum (l. 19); Abrahami historiam legerant Berosus, Hecathæus, et Nicolaus Damascenus, teste Josepho (*Antiq.* cap. 8); Jacobi patriarchæ et filii ejus Josephi meminerunt Alexander Polyhistoricus et Artapanus. Historiam Moysi et exitus Israelitarum ex Ægypto interpolarunt variisque figmentis infuscarunt Manetho, Chæremon, Lysimacus et Appion Alexandrinus. Si observatur, uti probant viri eruditione insignes, quos inter Vossius, Bochardus, Huetius, Theologia Ethnicorum, facile patet prolata, maxima ex parte derivata esse ex Scripturis sacris (Legatur Nat. Alex. *Hist. Eccl.* quartæ mundi ætatis, diss. X, prop. II).

Insuper Hebræi a captivitate reversi, in divino cultu observando ac in sacris libris custodiendis diligentiores, quam antea, fuerunt. Et mirandum, quod inter tot sæcula, quæ a sacri codicis scriptione effluxerunt, nemo illis adjicere quidquam, aut demere, vel commutare ausus est.

Narrat denique Philo libros sacros ab ipso exordio semper summa veneratione habitos esse. Ait enim: " Quanta porro veneratione libros nostros prosequamur re ipsa apparet..... Dei ut hæc esse præcepta credamus, iisdemque constanter adhæremus, et eorum causa, si opus fuerit, libentissime mortem perferamus " (lib. I *contra Appionem*, cap. 8). Et Josephus Flavius (lib. XI *Antiquit.*, cap. 1) refert librum Isaiæ prophetæ ostensum fuisse Cyro, ubi ejusdem principis nomen a Deo prædictum legebatur, ex quo facto Cyrus motus est ad

Hebræos a captivitate liberandos. Ergo merito concludere possumus textum hebraicum nullo modo ante æram christianam substantialiter vitiatum fuisse.

COROLLARIUM.

De Esdra hagiographo.

Epochæ ante Christi adventum, uti corollarium addenda sunt aliqua scitu necessaria, quæ cultissimum Esdram respiciunt. Esdras enim, sacerdos et scriba mosaicæ legis peritissimus, seu, melius, ut ipse de se ait, " Scriba velox in lege Moysi „ soluta, edicto Cyri, Persarum regis, Judæorum captivitate, Babylone mansit ad annum usque septimum Artaxersis Longimanis; atque inde Jerosolymam cum regis mandatis reversus, sacros ritus politiamque judaicam restituit, necnon sacrarum Scripturarum libros ex integro reparavit. Hinc superest quæstio, nimirum: Utrum Esdras sacros codices, in captivitate babylonica amissos, aut neglectos, ex integro dictaverit.

Ad rem sacræ Scripturæ interpretes et critici omnes in duas sententias dividuntur. Nonnulli enim lib. IV Esdræ, qui procul dubio uti apocryphus est retinendus, innixi: dicunt legem in jerosolymitano excidio igne periisse, et Esdram sacerdotem atque scribam in lege Moysi, Deo jubente ac inspirante, electis sibi quinque scribis, ex integro sacros libros dictasse. En verba quarti libri Esdræ: " Quoniam lex tua incensa est propter quod nemo scit quæ a te facta sunt. „ Alii ex adverso, quorum sententiam nos amplectimur et defendimus, autumant Esdram sacros codices non ex integro, tanquam deperditos, reparasse, sed tantum illos sub Spiritus sancti influxu recensuisse atque instaurasse.

Re sane vera ex integro non reparatur, nisi quod penitus abolitum est atque deperditum; atqui verisimile non est omnes libros sacros in jerosolymitano excidio crematos, aut in babylonica captivitate abolitos fuisse. Ergo omnis scriptura minime fuit ex integro ab Esdra reparata.

Probatur minor.

I. Esdræ VII, 6 legitur: " Esdras scriba velox in lege Moysi. „

Ex quibus verbis liquet Esdram penes se librum legis Moysi habuisse. Scriba enim idem est ac legis peritus, vel legis doctor: hinc, sicut Græci olim suos sapientes vocabant philosophos, Chaldæi magos, Galli druydas, Indi brachmanes, gymnosophistas; ita Judæi suos doctores nuncupabantur סוֹפְרִים (sopherim), quod Septuaginta verterunt γραμματεύς, scriba, sicuti etiam vertit vulgatus a סֵפֶר (sepher) littera, vel scriptura. Scribarum autem officium erat S. Scripturam incorruptam servare, correctæ ejus descriptioni invigilare, illam interpretari tum scripto, tum viva voce; inde responsa conscribere, tractatus conficere, variis modis eam enarrare; jamvero Esdras dicitur scriba, et scriba velox. Ergo verisimile non est illum Scripturam omnem ex integro reparasse.

Ex Daniele habemus: " Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam, ut complerentur desolationis Jerusalem septuaginta anni; „ quia, subdit inferius: " Omnis Israel prævaricati sunt legem tuam..... et stillavit super nos maledictio et detestatio, quæ scripta est in lege Moysi servi Dei. „ In quibus Daniel declarat, se in captivitate non solum legisse Jeremiam prophetam, sed etiam librum Moysi, ubi Dominus per ipsum Moysen comminatus est maledictionem et detestationem violantibus legem. Ergo Judæi exules et captivi septuaginta annis lege non caruerunt.

Præterea, quemadmodum ex capite VIII II Esdræ eruitur, Esdras mox ut, anno septimo Artaxersis, se contulit Jerusalem, secum ferens librum legis Moysi " legit, ait sacer textus, de mane usque ad mediam diem in conspectu virorum, et mulierum, et sapientium, et aures omnis populi erant erectæ ad librum. „ Et hic animadvertendum, quod ubi quid difficultatis occurrebat, in libro præsertim legis, explicabat illud Esdras, ut omnes singula perfecte audire possent; quod agere non potuit, nisi per scientiam a Domino acceptam. Ergo Esdras captivitatis tempore secum habuit librum legis.

Insuper quis sibi facile persuadeat, et in prima deportatione sub Joakim cum Ezechiel, Daniel, aliique viri principes abducti sunt, et in secunda sub Jechonia, qui Nabuchodonosori sponte se dedit, nullum sacrum codicem Babylonem translatum fuisse?

Adde quod in IV Reg. xxv, et Jer. LII, ubi est expressa mentio et accurata enumeratio de iis, quæ a Chaldæis concremata et dissipata sunt, vel ab iis Babylonem asportata, altum est de sacris codicibus silentium. Ergo, etc.

Denique argumentum validum adduci potest ex fatis linguæ hebraicæ depromptum. Sermo enim hebraicus, uti jam vidimus, ob captivitatem babylonicam Esdræ ætate tinctus erat colore chaldaico, seu formis et locutionibus chaldaicis scatebat, quibus passim Hebræi in communi loquendi usu utebantur. Hoc posito, si omnes sacri codices in babylonica captivitate concremati essent et Esdras omnium divinorum librorum auctor extitisset, unus stylus, una eademque lingua, illa scilicet, quam Judæi post captivitatem solutam loquebantur, inveniri deberet; atqui non solum singuli libri stylum exhibent diversum et varium juxta scriptorum indolem et educationem, verum etiam exarati sunt ea lingua, qua Hebræi variis temporibus usi sunt: ex. gr. Pentateuchus formas et vocabula exhibet, quæ frustra ceteris in libris quæruntur, uti articulum הוּא (huh) pro utroque genere positum, quod quidem demonstrat linguæ hebraicæ infantiam; e contra cultissimus est sermo, quo Isaiæ, Psalmorum, Proverbiorum, Jonæ libri conscripti sunt, cum auctores vixerint sub regibus Judæ, quod tempus a criticis retinetur tamquam ætas aurea linguæ hebraicæ. Et, ut alia omittam, sciendum quoque est quod Danielis, Estheris, Esdræ et Nehemiæ libri chaldaismis sunt referti, quia editi ætate linguæ hebraicæ, quæ plumbea nuncupatur. Ergo stat veritas proposita, quam nos demonstrandam assumpsimus.

Confirmantur dicta ex Patrum testimoniis. Adducimus unum tantum S. Hieronymi, qui, in libro *adversus Elvidium*, vocat Esdram Pentateuchi restauratorem. Ait enim: " Sive Moysen dicere voluerit auctorem Pentateuchi, sive Esdram ejusdem instauratorem operis non recuso. „ Ergo, juxta S. Hieronymum, Esdras non est retinendus uti sacrorum librorum auctor, sed sicuti instaurator, nimirum quemadmodum vir unus, qui sacros codices emendaverit, in ordinem redegerit, et adhibitis novis characteribus, Assyriis scilicet, quibus populus assuetus erat, codices quasi novos conscripserit.

Animadvertimus postremum quod, si adversarii nostri refe-

runt Patrum testimonia in suæ sententiæ confirmationem, illa retinenda esse excisa ab eorum calamis per deceptionem. Patres enim, qui tenent Esdram ex integro sacros codices restaurasse, decepti fuerunt ex iis, quæ IV Esdræ narrantur; quare eorum testimonia explicanda sunt hoc modo, videlicet eos minime intelligere Esdram sacrorum librorum auctorem esse, sed potius illum sacros codices in canonem collegisse, mendisque expurgasse, atque novis characteribus exornavisse. Audiatur ad rem Theodoretus: " Mirabilis, inquit, Esdras, cælestisque gratiæ plenus, sacros libros descripsit, qui partim per Judæosum incuriam, partim vero per impietatem Babyloniorum fuerant depravati. " Ergo Patrum testimoniis ea auctoritas tribuenda est, quæ libris apocryphis, cum IV Esdræ et retineatur et revera sit fabulis scatens, uti affirmat Cardinalis Bellarminus.

III. Denique sacer codex minime a Christi temporibus usque ad Masorethas, et ab his ad nos usque corrumpi potuit.

Rationes quæ adducuntur, sunt variæ et evidentes.

1ª Ratio desumitur ex ratione agendi Judæorum atque Christianorum.

Judæi enim ex tempore, quo christiana religio propagari per totum orbem cœpit, quoniam suorum patrum traditionibus contraria videbatur et reapse erat, cum jam Messias, quem ipsi magna pompa expectabant venturum, sequaces multos haberet, quique in dies miraculo augerentur, hostes infensissimos huic novæ sectæ, uti nuncupabatur, sese declararunt; hinc contentiones publicæ et disputationes Judæos inter et Christianos. Ergo, cum ita se res haberet, neutro sacer codex corrumpi potuit. Nam si Hebræi ausi fuissent sacri textus locum aliquem corrumpere, Christiani contra illud facinus alte conclamassent; et contra Hebræi ad Christianos accusandos semper proclives, idem fecissent, si quid hujusmodi apud Christianos attentatum fuisset. Et præsertim quoad Judæos. Ipsi enim depravare de industria debuissent testimonia quædam legis et Prophetarum, quæ Christum ejusque Ecclesiam respiciebant; atqui id nunquam eos fecisse constat, namque lectio, quam exhibet textus hebraicus, sæpe magis favet Christianis, quam ipsa versio τῶν Septuaginta, aut ceteræ versiones, vel etiam nostra Vulgata.

Exemplo esse potest locus Psalmi II, 12, ubi Vulgata vertit: " Apprehendite disciplinam ne quando irascatur Dominus „; dum textus hebraicus clarius loquens de Christo, habet: נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־־יֶאֱנַף (nassechu var pen iehenaf), " osculamini, idest, reveremini filium, ne forte irascatur „: qui locus ad Judæos refutandos aptissimus est. Item apud Jeremiam (XXIII, 6), ubi Vulgata legit: " Et hoc est nomen quod vocabunt eum (Messiam) Dominus justus noster, „ multos efficacius textus hebraicus habet nomen tetragrammaton יְהוָה (Jehovah), quod proprie divinam naturam exprimit ejusque majestatem atque essentiam Dei *ad extra*, et soli Deo convenit. Judæi enim in litteris, quibus constat nomen יְהוָה, et symbolum sanctissimæ Trinitatis et illud Incarnationis inspiciebant: in י (jod), cum sit littera numeri denarii princeps, primam Trinitatis personam, idest Patrem videbant; in ה (he), deducta a verbo substantivo הָיָה (hajha), fuit, essentiam atque substantiam exprimente, Dei Filium, secundam sanctissimæ Trinitatis personam, principio, videlicet Patri, consubstantialem; in ו (vau), quæ est particula conjunctiva, recognoscebant Spiritum sanctum, qui est copula, unio et amor notionalis Patris Filiique; in alia demum littera ה (he) in fine nominis יְהוָה adjecta, unde conspicitur in eadem voce duplicata, demonstratur duplex natura Verbi Dei, scilicet divina et humana; et hinc etiam ratio cur istiusmodi littera nominibus אַבְרָהָם Abraham, et סָרָה Sarah adjuncta fuit, quia de semine Abrahæ et Saræ descendere debebat Christus secundum carnem, juxta promissiones ipsi Abrahæ factas, quemadmodum erui potest ex libro Geneseos. Unde S. Augustinus scripsit: " Judæi, tamquam capsarii nostri, libros nostros circumferunt..... mittamus eos ad inimicos fidei nostræ, Judæos, qui libros nostros circumferunt, in quibus eadem habentur, quæ nos prædicamus. „

2ª Ratio ex versionibus.

Siquidem post Christi adventum non solum versiones alexandrina et chaldaica pervaluerunt; verum etiam apud Christianos plures aliæ variis linguis confectæ fuere, ex quibus non paucæ, ut syriaca et vulgata S. Hieronymi, immediate ex textu hebraico, et aliæ plurimæ ad antiquam alexandrinam versionem exactæ. Et adeo Ecclesia latina sacri textus integritatem

tuebatur, ut S. Hieronymi versionem ex hebraico fonte expressam statim ac in lucem prodivit, ulla absque mora approbaverit atque receperit.

3ª Ratio ex modo agendi Ecclesiæ circa sacros codices.

Christi enim Ecclesia, antiquæ Synagogæ suffecta, eadem veneratione atque studio sacros libros prosequuta est, ac ipsi Hebræi, tempore magnæ Synagogæ. Illa namque, ut historiæ ac experientia tot sæculorum nos docent, quavis ætate diversisque locis possedit filios perplurimos, veræ atque infallibilis Petri cathedræ doctrinæ sectatores, qui, suis in studiis ac lucubrationibus, nunquam omiserunt hebraicum textum cum antiquis et probatissimis versionibus conferre, quique etiam alias, præter Hieronymianam, versiones latino in idiomate ex hebraico fonte expresserunt, necnon theologicas veritates et dogmata sæpissime validissimis argumentis ex solo textu hebraico deductis confirmarunt: quod procul dubio declarat hebraicum textum semper integrum et incorruptum asservatum fuisse.

4ª Ratio ex Masorethis.

Opus immensi moliminis et laboris, quod Masorethæ sibi susceperunt explendum, satis contulit, ne sacer codex corrumperetur. Hi sane critici punctorum vocalium inventores, ut sacri textus vera et traditionalis lectio præservaretur, sectiones, versus, litteras aliaque omnia ad textum pertinentia accurate et subtiliter enumerarunt atque adnotarunt. Præterea librum Sopherim, seu scribarum elucubrarunt, in quo litteras majusculas, minusculas, suspensas, intortas, inversas, aliaque id genus, summo studio recensuerunt,

5ª Ratio (secundo) ex versionibus.

Si textus hebraicus integer et authenticus ad nostra usque tempora haud pervenisset, tunc discrepantia aliqua appareret ex ejus collatione cum versionibus sive græcis, sive latinis, sive etiam cum paraphrasibus chaldaicis; atqui nulla et fere nulla, si conferantur, substantialis discrepantia invenitur, præsertim cum versionibus Symmachi, Aquilæ, Theodotionis et latina vulgata, omnium antiquissimæ, necnon cum aliis plurimis variis in idiomatibus ex dictis immediate expressis. Ergo textus hebraicus, a suæ scriptionis tempore ad nos usque, nullo modo corruptus est.

Neque hic dicatur, quod quorumdam Patrum testimonia Hebræos accusant de sacri textus corruptione. Nam Patres sermonem instituunt, vel de corruptionibus levioris momenti, vel nullatenus loquuntur de textus corruptionibus; sed potius de quorumdam locorum sensu in quibusdam versionibus græcis et hebraicis, vel de translatione τῶν LXX, quæ antiqua ætate in magna veneratione apud omnes erat, atque a multis etiam quemadmodum divinitus inspirata retinebatur: unde factum est aliquando, ut, cum differentia aliqua observaretur inter versionem illam et textum hebraicum, Patres christianique Doctores facile clamarent, dicentes Hebræos sacrum textum vitiasse.

Quoad autem loca, quæ adferunt adversarii, in quibus est manifesta discrepantia, dicimus illas mutationes, quæ conspiciuntur, aut esse levioris momenti, aut nullo modo dicendas veras corruptiones, quæ rei substantiam afficiunt. Ad rem conferatur opus clarissimi Ubaldo Ubaldi.

LECTIO IX.

De auctoritate et utilitate sacrorum Librorum veteris testamenti.

§ 1. *De auctoritate.*

Ut alicujus libri auctoritas ostendatur, tria de more critici investigare solent: 1° utrum liber, de quo sermo instituitur, sit genuinus; 2° utrum lapsu temporis fuerit vitiatus, seu integer et incorruptus manserit; 3° utrum denique ejus auctor sit verax. De his tribus igitur tractare deberemus ad ostendendam sacrorum veteris fœderis librorum auctoritatem, scilicet: I. De genuinitate textus hebraici; II. De ejusdem integritate; III. De ejus veracitate.

Ast, quoniam in superiori lectione fuse pertractavimus de textus hebraici integritate, adeo ut prono alveo cuique pateat hujuscemodi veritas; ideoque mittimus de hac quæstione ser-

monem instituere. Cum præterea in particulari introductione de singulis sacræ Scripturæ libris dicturi simus, alia veritas, quam supra citavimus, scilicet de textus hebraici genuitate, pariter certo constabit. Ergo tantum quæstio superest resolvenda, utrum scilicet sacri veteris testamenti libri sint veraces.

Istiusmodi quæstio unum tantum nobis imponit, uti modo diximus, utrum nempe sacri veteris testamenti libri sint veraces ac fide digni.

Animadvertimus interim nos hic propositione generali tantum declarare textus hebraici veracitatem: in specie vero et in particulari hanc eamdem veritatem deducere conabimur, cum de singulis libris, tractationem aggrediamur. Sit igitur propositio generalis.

PROPOS. — *Textus hebraicus, seu libri veteris testamenti, sunt veraces ac fide digni.*

Ad hanc propositionem resolvendam duplicis generis argumenta adferamus, altera scilicet directa et altera indirecta. De directis, quæ ex auctorum ipsorum dotibus desumuntur, satis dicemus in particulari tractatione singulorum librorum. Nunc indirecta tantum proferamus, nimirum illa, quæ nobis ex aliorum testimoniis constant. Adversarios habemus Deistas et Rationalistas, qui, animadvertentes revelatæ religionis initia et fundamenta in hisce libris contineri, horum veritatem totis viribus, philologiæ præsertim apparatu, aggressi sunt.

1m Argumentum indirectum deducitur ex antecedentibus.

Sane demonstravimus superius omnes libros, de quibus loquimur, esse divinitus inspiratos atque in canonem relatos ex infallibili Ecclesiæ ministerio. Ergo consequenter retinendi sunt uti veraces ac fide digni, nam Spiritus sanctus, qui illos edocuit hagiographos, nunquam, cum sit Deus, falli aut fallere quemque potuit.

Præterea argumenta adduximus, quibus eosdem libros integros et incorruptos ad nos usque pervenisse statuimus; quod etiam demonstrat tales pervenisse, quales primitus conscripti fuerunt: atqui exarati fuerunt sub Spiritus sancti influxu, qui, uti modo diximus, nec falli, nec fallere potest. Ergo tum ex

inspiratione, tum ex canonicitate, tum denique ex sacrorum librorum integritate et incorruptione deduci potest libros veteris testamenti esse veraces ac fide dignos.

2m Argumentum ex agendi ratione Christi et Apostolorum.

Etenim Christus et Apostoli libris veteris testamenti passim usi sunt; atqui hoc declarat illos nullum circa hos libros dubium habuisse, secus minime in confirmationem adducerent. Ergo absque formidine retinuerunt eos veraces ac fide dignos. Ergo, etc.

Major positi syllogismi apertissima est. Siquidem libri novi testamenti pleni sunt testimoniis ex Moyse, Prophetis, Psalmis et generatim ex omnibus V. T. partibus desumptis, quas Christus et Apostoli vel ad verbum, vel nonnunquam quoad sensum citant. Revera, ne innumera loca veteris fœderis, quæ allegantur a Christo et Apostolis, afferamus, satis est oculos conjicere in indices locorum, qui ad marginem, vel ad calcem librorum novi testamenti, in plerisque editionibus, apponi solent; ex quibus apparet nullum fere esse librum Prophetarum ceterorumque veteris testamenti hagiographorum, quorum testimonia Christus et Apostoli haud adhibuerint. Ergo etc.

Quoad minorem, dicimus etiam patere. Nam, si Christus et Apostoli eos libros tamquam veraces et fide dignos non habuissent, nec frequentissime illos allegassent, nec indiscriminatim et ulla absque restrictione commendassent, aut sicut fundamentum suæ doctrinæ passim eos posuissent: atqui hæc agendi ratio demonstrat illis persuasum esse dictos libros undequaque veraces et authenticos esse. Ergo etc.

3m Argumentum ex collatione textus hebraici cum versionibus.

Est regula hermeneuticæ biblicæ, ut passim textus originalis versionibus præferatur, passim vero his posthabeatur. Et ratio est, quia sicut in textu hebraico reperiuntur errores fortuiti, qui tamen rei substantiam non afficiunt, sed tantum procedunt vel ex incuria librariorum, vel ex typographorum defectu, vel alia ex causa; ita pariter menda ex iisdem causis provenientia inveniuntur in versionibus. Ceteris tamen paribus præferendus est textus originalis versionibus. Ad rem ait S. Hieronymus: “ Ut veterum librorum fides de hebræis voluminibus examinanda est, ita novorum veritas græci sermonis normam desi-

derat. „ Quod quidem S. Doctor nunquam dixisset, nisi versionibus præferendus esset textus originalis. Quare Bukentop observat quod sacræ Scripturæ interpretes sæpe Vulgatam prave intellexerunt ob negligentiam in conferendo et examinando textum hebraicum. Neque dicatur non omnes linguæ hebraicæ esse peritos; nam hujus linguæ imperitis præsto sunt plurimæ textus hebraici translationes litterales, vel paraphrasticæ ex ipso textu deductæ in idiomatibus admodum vivis, aut in communi consortio, aut in scholis tantum. Jam vero hoc signum est quod hebraicus textus quavis præterita ætate fuit retentus et admodum retinetur tamquam verax ac fide dignus. Ergo textus hebraici auctoritas extra cujuscumque dubii suspicionem sita est.

§ 2. *De utilitate librorum V. T.*

Quemadmodum ad Romanos (xv) scripsit apostolus Paulus, quod nimirum " quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus, „ sequitur quod maximi momenti sunt libri veteris testamenti. Ipsis enim sive dogmatice, sive historice, sive philologice utamur, semper magna utilitas Christi doctrinæ confertur, atque ejusdem sectatores, idest Christiani, et mente illustrantur, et cordibus moventur, ut pascua salutaria inveniant. 1° Quidem dogmatice. Re sane vera, quamvis omnia nostræ religionis dogmata videantur in novo testamento prævisa, et modo clare, et modo implicite a Christo, vel Apostolis oretenus aut scriptis transmissa; Ecclesia tamen catholica simul ac theologi fere omnes nunquam prætermittunt dogmata ad fidem moresque spectantia confirmare testimoniis ageographorum veteris testamenti. 2° Historice. Cum enim antiqui fœderis libri omnium primi sint exarati, ex his solummodo aliquam notitiam vetustissimam habere possumus, quæ spectat ad Hæbræos aliorumque populorum initia. Nam hi libri fuse loquuntur de mundi hominisque creatione, de ipsius hominis lapsu, de origine ceterorum populorum, qui post babelicæ turris ædificationem ejusque interruptionem ob linguas ædificantium confusas, in totas mundi plagas diffusi sunt, de

magnis parvisque eventibus, propitiis, aut adversis populo Hebræorum cum aliis populis, vel inter sese exortis, et de aliis id genus, quæ longum foret specie referre. 3° Philologice. Lingua enim hebraica, quæ tantum in libris veteris testamenti invenitur, ipsa est, cum primum admodum teneat locum, et omnium linguarum mater habeatur, quæ philologis plurima affert argumenta, utilia studio linguarum comparatarum. Et præterea ex ea pendet recta intelligentia græci textus novi testamenti, qui, licet græcis vocabulis constet, indolem tamen hebraicæ linguæ passim retinet.

Igitur libri veteris testamenti sunt maximi momenti, sive ipsi dogmatice, sive historice, sive denique philologice spectentur.

LECTIO X.

De instrumentis criticis textus hebraici.

Instrumenta critica textus hebraici ad tria præcipue revocari possunt: I° ad codices manuscriptos et antiquas editiones textus; II° ad Masoram; III° ad Pentateuchum samaritanum.

Dicemus breviter de singulis.

I° — *De codicibus manuscriptis et antiquis editionibus textus hebraici.*

§ 1. — *De codicibus manuscriptis.*

Animadvertimus in primis quod hic numerum ponimus codicum manuscriptorum antiquarumque versionum rationem, quod nimirum antiquæ versiones textus hebraici manuscriptæ testimonium ferre possunt ad veritates comprobandas, cum ex antiquissimis exemplaribus manuscriptis sint derivatæ. Olim infinita pene fuerunt textus hebraici exemplaria; sed temporis injuria plura iverunt deperdita, et nunc quædam tantum su-

persunt, quæ in bibliothecis asservantur, quarum una est illa prof. De Rossi, adhuc Parmæ existens, quæque fere octingentos codices hebraicos continet. Hoc posito, de codicibus hebraicis duo nobis consideranda sunt, scilicet quomodo dividuntur, et quænam fuit scriptionis ætas.

I. Codices hebraici dividi possunt in varias classes.

1° Ratione destinationis et usus dividuntur in publicos et privatos. Publici, conscripti in longioribns membranis (vulgo *rotoli*) cum litteris quadratis et sine punctis, quique integrum textum continent, sed seorsum Pentateuchum, Prophetas et Esther, erant in usum apud Synagogas. Privati, aliquando in membranis conscripti, alias in charta bombycina, vel communi, quique continent integrum textum veteris testamenti, punctis et accentibus instructi, asservabantur in familiis privatorum ad lectionem sacri textus particularem faciendam.

2° Ratione characterum, et sunt aliquando conscripti characteribus rabbinicis (script. *cursiva*), aliquando characteribus majusculis.

3° Ratione patriæ ex qua proveniunt, dividuntur in Hispanos, eleganti scriptura quadrata exaratos, Germanicos scriptura unciata et contorta, Italos scriptura quadam media.

4° Ratione editionis aliqui codices exhibent nudum textum, alii vero addunt versionem Chaldaicam, aut Arabicam, vel Persicam, vel Latinam, nonnulli habent Masoram magnam in margine superiore et inferiore, et parvam in màrgine laterali interiore; in margine autem exteriore et ampliore sæpe gerunt adnotationes rituales, scholia, aut etiam aliquod Rabbinorum commentarium.

II. Circa codicum ætatem dicimus nonnullos præseferre indicationem anni scriptionis, alios vero minime. Qui præseferunt annos, enumerant plerumque a mundi creatione, aliquando ab epocha Seleucidarum, an. Ch. 312, nonnunquam etiam a destructione templi, quam Judæi collocant anno mundi 3828. Quod autem pertinet ad codices sine temporis nota, difficillimum est eorum epocham definire. Attamen cum Kennicott et De Rossi fatemur codices manuscriptos hebraici textus valde antiquos non inveniri; plerique enim sunt posteriores sæculo x, et pauci ad ipsum sæculum x referri possunt. Et ratio hujus

defectus est, quod apud Hebræos viguit lex, qua statutum erat codices usu detritos in puteis sepeliri.

Hæc pauca sufficiunt de codicibus hebraicis manuscriptis generatim consideratis. In specie autem præcipui textus hebraici codices sunt:

1° Codex Viennensis, n. 590, coll. Kennicott, servatur in bibliotheca Cæsaræa Vindobon. Continet Prophetas et hagiographa.

2° Codex 634 collationis De Rossi, erutus fuit ab ipso De Rossi ex Chenizà synagogæ Lucensis. Complectitur fragmentum Levitici XXI, 19, et Num. I, 50.

3° Codex Reuchlinianus, n. 154, coll. Kennicott, servatur in publica bibliotheca urbis Carlsruhe. Continet Prophetas cum Targum.

4° Codex Malatestianus, n. 536, coll. Kennicott, asservatur Cæsenæ in bibliotheca Malatestina. Complectitur Pentateuchum a cap. II, 13 Geneseos, et Prophetas.

5° Codex Mediceus, n. 162, coll. Kennicott, invenitur Florentiæ in bibliotheca Laurentiana. Continet Josue, Judices et Samuelem.

6° Codex Toletanus Bayeri, n. 293, coll. Kennicott. Complectitur Pentateuchum cum Masora.

7° Codex Bononiensis, n. 531, Kennicott coll., asservatur Bononiæ in bibliotheca Ss. Salvatoris. Præsefert Prophetas et hagiographa cum Masora et Targum.

8° Codex Parisiensis, n. 326, coll. Kennicott, servatur Lutetiæ Parisiorum in bibliotheca nationali. Habet hagiographa, Josue, Judicum et Samuelis libros.

9° Codex 503 collationis De Rossi, erutus ex Chenizà Luci. Continet tantum Pentateuchum.

10° Codex Mediolanensis, n. 193, coll. Kennicott; Sangermanensis, n. 366, Kennicott; Regiomontanus, n. 224, Kennicott; Norimbergensis, n. 201, Kennicott; Parisiensis Regius, n. 210, coll. Kennicott et ex collatione De Rossi codices 56, 159, 248, 350, 378, 552, 555, 614, 645, 701 aliique, qui referri debent ad sæculum XII.

11° Codex Malabaricus, inventus apud Judæos Nigros in Malabar, in extrema India degentes, et in Europam allatus ab

anglo Buchanan, an. 1806. Continet magnam partem Pentateuchi, sed scriptam variis ætatibus et diversa manu.

Et hæc satis sint exposuisse de codicibus hebraicis manuscriptis in specie consideratis.

Qui plura desiderat de codicibus, adeat præsertim opus clarissimi Ubaldi aliorumque, qui fuse de hac re loquuntur.

§ 2. — *De antiquiis textus hebraici editionibus.*

Cum instituti nostri non sit plenam notitiam exhibere rerum omnium biblicarum, sed tantum aliquam, ut Sanctuarii ministri, saltem generaliter de omnibus sacræ Scripturæ rebus instructi evadant atque in promptu habeant nonnulla, quibus sese cavillationibus et objectionibus adversariorum contra sistant, necessarium etiam ducimus aliqua de sanctarum Scripturarum editionibus proferre.

Omnes igitur sanctæ Scripturæ editiones dividi possunt in quatuor classes: I° in editiones principes; II° in antiquas; III° in recentiores simplices; IV° in recentiores criticas: quibus addi potest divisio in Masorethicas et Amasorethicas.

I. Editiones principes ad tres revocari possunt: 1ª est editio Soncinensis, an. 1488, ex qua postea prodiit editio Brixiensis, an. 1494, quæ totum textum veteris testamenti exhibent. 2° Editio Complutensis cardinalis Ximenes, an. 1517, quæ est prima editio a Christianis vulgata. 3° Editio Bambergensis 2ª, an. 1528 concinnata a Jacob ben Hhajim, celeberrima propter Masoram.

II. Editiones antiquæ, sed non principes, deductæ tamen ex præcedentibus, sunt: Bambergiana 1ª, an. 1518 Leoni X dicata; Ferrariensis, an. 1555, nitidissima et perrara; Münsteriana Basil., 1536 et Plantiniana Antuerp., 1566, elegantissima.

III. Editiones recentiores simplices sunt pene infinitæ. Eminet illa Josephi Athiæ, an. 1661, et quæ omnes præcedentes editiones masorethicas superat.

IV. Editiones criticæ nuncupantur, quæ una cum textu apparatum variantium lectionum exhibent. Hujusmodi editiones prodierunt, quia critici, quos inter Waltonus, Capellus, Hoabigantius, Kennicott et De Rossi, ex studio antiquorum codicum, præsertim amasorethicorum, textus Samaritani Patrumque alle-

gatarum atque Rabbinorum, intellexerunt sacrum textum non esse in omnibus, qualis ab hagiographis initio conscriptus fuit; hinc summa diligentia curarunt, ut ipsum ad primitivum statum revocarent.

II° — *De Masora.*

Antequam de Masoræ indole, laudibus et vitiis disseramus, opportunum ducimus quæstionem resolvere de auctore Masoræ, utrum scilicet auctores Masoræ fuerint Esdras et viri Synagogæ magnæ, vel critici Tiberienses. Nos cum magna criticorum parte, sive veterum, sive recentiorum, defendimus auctores Masoræ fuisse criticos Tiberienses. Sit igitur propositio:

Prop. — *Esdras et viri Synagogæ magnæ non sunt Masoræ auctores; sed potius, uti tales retinendi sunt, critici Tiberienses.*

Hujusmodi propositio duplicem continet partem, alteram nempe negativam, quæ est: Non Esdras et viri Synagogæ magnæ sunt Masoræ auctores; alteram affirmativam, quæ est: Critici Tiberienses, et non alii, sunt auctores Masoræ.

Ad primam partem, videlicet: Non Esdras et viri Synagogæ magnæ sunt Masoræ auctores, dicimus.

1° Magna pars Masoræ versatur circa voces punctatas; atqui puncta vocalia sunt Esdræ et Synagogæ magnæ temporibus longe recentiora: ergo Esdras cum Synagoga magna non fuit auctor Masoræ.

2° Pleraque in Masora sunt viris Spiritu sancto afflatis indigna, inutilia, superstitiosa, quare Spiritui sancto tribui nequeunt: ergo Masoram non condiderunt neque Esdras neque Synagogæ magnæ viri. In singulis enim sacræ Scripturæ libris invenitur numeratio vocum et litterarum exaratarum, litteræ mediæ legis, vel aliorum librorum, litterarum etiam finalium notatio, item majuscularum, minuscularum, inversarum, suspensarum, ם (mem) clausæ et apertæ, ן (nun) finalis et mediæ: atqui hæc sunt hominibus Spiritu sancto inspiratis indigna. Ergo etc. Unde bene auctor libri Cosri vocat Masoretharum opus occupationem diligentem in re inutili.

3° Notæ variarum lectionum sub titulo Keri et Ketib, editæ

quoque in ipsius Esdræ, Nehemiæ, Aggæi, Zachariæ et Malachiæ libris, minime sunt viris sanctis et a divino Spiritu actis tribuendæ, cum res vana sit; nam quisque hoc modo veram in propriis scriptis lectionem ignorat. Igitur neque Esdras, neque Synagogæ magnæ viri, quos inter Nehemias, Aggæus, Zacharias et Malachias eminent, extiterunt Masoræ auctores.

4° Scriptores Judæorum veteres, et Ecclesiæ Patres, linguæ hebraicæ periti, de Masora et notis Masorethicis alte silent; atqui, si Masora ab Esdra et Synagogæ magnæ viris edita esset, procul dubio illius meminissent. Ergo.

5° Esdræ et posteriorum Prophetarum opera in magna apud Judæorum magistros veneratione fuerunt. Ergo dici nequit Masoram opus esse Esdræ et Synagogæ magnæ virorum; nam, si ita foret, Judæorum magistri, quemadmodum cetera eorum scriptorum opera in veneratione retinuere, ita etiam Masoram illis tributam, eadem veneratione, retinuissent. Atqui Masora apud Hebræos negligenter tractata fuit. Ergo dicendum hujus operis neque Esdram, neque Synagogæ magnæ viros esse auctores.

Ad secundam partem quod attinet, nimirum esse criticos Tiberienses Masoræ auctores, dicimus breviter quod circa Masoræ originem variæ extant criticorum sententiæ. Nonnulli sane ex Judæis cum Hottingero et Sennerto, Masoram esse putant traditionem Moysi ex monte Sina. Alii, uti vidimus, tribuunt Esdræ et Synagogæ magnæ viris. Alii denique eam referunt scholæ Tiberiensis doctoribus, quam postremam sententiam, cum sit probabilior atque inter criticos communior, ut superius innuimus, amplectimur ac tuemur.

Siquidem doctores Tiberienses, ut ex historia liquet, vixerunt circa quintum, vel sextum Ecclesiæ Christi sæculum, nempe post confectum Thalmud, et Tiberiensium doctorum nomen obtinuerunt ex urbe Tiberiade, ubi celeberrimam scholam habebant, in qua certum est exaratam fuisse, sic dictam Masoram. Attamen hic animadvertendum, quod hujusmodi opus incœptum a doctoribus Tiberiensibus in Galilæa, continuatum fuit a Judæorum magistris per subsequentes ætates usque ad sæculum decimum. Hanc sententiam defendimus auctoritate potissimum traditionis.

Rabbini enim, quibus hac in re fides non videtur deroganda, ulla absque formidine, docent doctores Tiberienses, et non alios, fuisse Masoræ auctores. Re quidem vera, Aben-Ezra, libro Elegantiarum: " Sapientes, ait, Tiberiadis pro norma et canone lectionis habendi sunt, quia ab eis sunt Masorethæ, a quibus rectam punctationem accepimus. „ Huic adstipulantur R. D. Kimchi et R. Jehuka Levita et Elias Levita in libro de Masora. Idem censent Mercerus, Lindanus, Genebrardus, Joannes Quinquarboreus, Joannes Morinus, qui, in libro 2° De hebræi græcique textus sinceritate, fuse probat puncta vocalia textui sacro affixa fuisse a doctoribus Tiberiensibus. Protestantes quoque, puta Munsterus, Drusius, Ludovicus Capellus, Waltonus aliique punctationem Masorethis Tiberiensibus tribuendam esse putant. Ergo solis Tiberiensibus doctoribus est tribuendum opus Masoræ.

Hoc posito, duo præsertim quoad Masoram resolvimus, scilicet dicimus quid nomen Masoræ, seu qualis sit Masoræ definitio, quique ejus criticus valor.

§ 1. — *De definitione Masoræ.*

Masoræ duplex datur definitio, nominalis altera, altera realis. Etenim Masora, uti vox sonat, originem repetit a radice מָסַר (masar), tradidit, quare, secundum definitionem nominalem, denotat doctrinam a majoribus traditam, et quasi de manu ad manum transmissam. Pro definitione autem reali desumimus illam Joannis Buxtorfii, quæ sic se habet: " Masora est doctrina critica a priscis Hebræorum sapientibus circa textum hebraicum sacræ Scripturæ ingeniose inventa, qua versus sacræ Scripturæ, ejus voces et litteræ numeratæ, omnisque ipsarum varietas notata, et suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, ut sic genuina ejus lectio conservetur, et a corruptione in æternum præservetur, et valide pronuncietur. „

Ex hac prolata definitione eruuntur duo, quæ Masorethæ fecerunt, ut sacrum textum illustrarent. 1um Quod ipsi enumerarunt S. Scripturæ versus, voces et litteras, et adnotarunt versuum, vocum et litterarum varietatem; 2um quod appinxerunt singulis vocibus puncta vocalia et accentus, ne sacri textus genuina lectio et traditionalis corrumperetur. Sane 1° Masora enumerat versus, voces et litteras. Ipsa enim multa notat

circa versus, præcipue quot sint versus in unaquaque majori sectione legis, et eorum numerus invenitur post quamlibet majorem Parascià; quique signatur, primo litteris numeralibus, deinde nomine aliquo symbolico, ex cujus litteris idem numerus exurgit; item quot sint versus in quovis sanctæ Scripturæ libro et signatur medius versus cujusque libri. Ex. gr. ad librum Jeremiæ notat Masora, hunc librum constare versibus 1365 et phrasim וַיֹּאמֶר הֲנַגְיָה (vaiomer Hananiah), et dixit Ananias, esse in medio libri. Adnotationes pariter minutas facit de proprietatibus quorumdam versuum: ex. gr. in Pentateucho duos tantum versus incipere per litteram ס (samech), adesse quadraginta versus in quibus particula negativa לֹו (lo) ter recurrit, et alia id genus. Observationes inducit circa voces, scilicet quoties hoc vel illud vocabulum construitur cum hac vel illa præpositione; item animadvertit, quod octies vox חַטָּאָה (chattahah) peccatum, conjungitur cum verbo עָשָׂה (ngasà) fecit, decies et septies שָׁמַע (sciamangh) audivit, cum לְקוֹל (lekol) vox, et ita porro. De litteris autem adnotat, quæ majusculæ, sive grandiores, quæ præ ceteris minutiores, suspensæ, inversæ, finales pingi solent, et insuper numerat litteras cujusque libri et quæ diverso modo scribuntur.

2° Præterea Masora appinxit puncta vocalia et accentus. De vocalibus notat orthographiam ad rectam earum lectionem et conservationem. Ex. gr. (Gen. I, 5) notat vocem לָאוֹר (lahor) lux, inveniri septies signatam cum puncto cametz, dum e contra in aliis tredecim vicibus adsignari cum scevà. Item facit circa accentus. Quæ omnia, ut innuitur in definitione, Masorethæ ingeniose, idest omni cura exhibuerunt, ne sacri textus vera et traditionalis lectio perderetur, aut corrumperetur. Huic rei magnam lucem contulit illud Masoretharum opus, exhibitum: 1° per Keri et Chetiv; 2° per Ittur Sopherim; 3° per Tikkum Sopherim; 4° per puncta extraordinaria; 5° per conjecturas; 6° denique per Phiska aut Pheragma.

1° Per Keri et Chetiv Masora nihil aliud exhibet, nisi notas marginales, quibus exprimuntur lectiones variantes codicum. Vox enim קְרִי (Keri) originem ducit a radice קָרָא (karà) legit: Chetiv vero כְּתִיב (Chetiv) a radice כָּתַב (chathav) scripsit;

quare notæ Keri et Chetiv, in forma chaldaica conscriptæ, idem sonant, ac lectum et scriptum. Nempe, cum in sacro textu, vel amanuensium errore, vel alia de causa vox aliqua redundare visa est, ex parvo circello superne signata fuit atque in margine libri adnotata hisce tribus verbis כְּתִיב וְלֹא קְרִי (Chetiv velo Keri), id est scriptum et non lectum; si vero visa est aliqua dictio deficere, tunc in textu relinquitur spatium, in quo sine litteris describuntur puncta vocalia ejus vocis, quæ deficit, et circellus superne signatur, atque in margine ponitur vox, quæ deest, sine punctis vocalibus et supra vocem hæc monitio קְרִי וְלֹא כְתִיב (Keri velo Chetiv), idest lectum et non scriptum; cum denique in textu aliqua vox scripta perperam est, exhibetur sine punctis vocalibus, sed cum circello, et signatur in margine recte subter קְרִי (Keri), idest lectum, sive legendum, quod compendii causa indicatur per solam litteram initialem ק (coph): id etiam observatur cum in textu aliqua extat vox, quæ minus honesta visa est, ut est illud Isaiæ(xxxvi, 12), ubi vocem שֵׁינֵהֶם (scenehem) urinas suas, legendam esse מֵימֵי רַגְלֵיהֶם (meme ranghlehem), idest aquas pedum suorum, indicat Keri, in margine descriptum.

2° Per Ittur Sopherim עִטּוּר סוֹפְרִים, idest ablatio Scribarum, significantur quinque voces, in quibus scribendis perperam ab amanuensibus addita fuit littera ו (vau), quam postea abstulerunt Scribæ, quo sub nomine veniunt, vel ipsi sacrorum librorum auctores, vel Esdras et viri Synagogæ magnæ, aut Masorethæ.

3° Per Tikkun Sopherim תִּקּוּן סוֹפְרִים, idest ordinationem sive correctionem scribarum, adnotantur octodecim voces, in quibus a Moyse et Prophetis, vel ab Esdra et Synagogæ magnæ viris, vel a Masorethis pro diversis opinionibus antiquæ lectioni, habitæ ut falsæ, verior substituitur.

4° Per puncta extraordinaria veniunt illæ quindecim voces, signatæ punctis, quibus antea carebant.

5° Per conjecturas, inductas ab eruditis in sacrum textum, veniunt nonnullæ observationes latæ ad ejusdem textus intelligentiam, aut declarationem majorem, quæ סְבִרִים (sevirim) appellantur.

6° Per Phiska aut Pheragma denique significatur illud parvum spatium vacuum, quod in textu conspicitur in medio quorumdam versuum, et plerumque circello signatum, ad denotandum, vel ibi sensum finiri, vel aliquid deesse.

§ 2. — De valore critico Masoræ.

Circa Masoram duæ extant penitus contrariæ criticorum opiniones: altera, quam tuentur plurimi Judæi cum non paucis antiquis criticis christianis, miris laudibus extollit Masoram, eamque ut unicam normam in textus hebraici puritate servanda, aut restituenda sequitur; altera vero e contra a christianis criticis et a nonnullis etiam Judæis tuita, Masoram despicit atque adeo illam deprimit, ut Masorethas potius nocuisse, quam sacri textus integritati profuisse retineat. Nos interim, tironum utilitati consulentes, viam mediam incedimus, et dicimus opus Masoretharum in se inspectum, certo esse laude dignum ob diligentiam atque patientiam adhibitam in tam minuto et laborioso examine sacrorum codicum. Revera ipsi per hanc sepem legis multas corruptiones impedierunt, et multas optimas lectiones conservavere; sed præcipue Masorethæ laudandi sunt ob rectam pronunciationem vocum hebraicarum, quæ procul dubio sine eorum industria fere impossibilis foret.

Verum ex altera parte innumera pene sunt Masoretharum vitia tum originaria, tum adventitia, quæ impediunt quominus illam, uti certam normam, in omnibus sequi possimus. Quam viam incedit etiam De Rossi, qui ex una parte laudat Masoretharum opus, ex altera vero illud vituperat ob innumeros defectus ac vitia, quibus Masora scatet, et consequenter illam sequi in omnibus prohibemur.

Concludimus igitur Masoram esse quidem unum ex fontibus criticæ textus veteris testamenti. Sed animadvertimus 1° eam considerandam esse in suo originario statu, et expurgatam a librariorum et typographorum mendis; 2° etiam in se spectatam non semper tutam normam præbere, quinimo sæpe Masoræ auctoritatem eliminandam esse ac relinquendam; 3° denique Masoram non constituere fontem criticum, distinctum a codicibus et editionibus, quæ ad mentem Masoræ exactæ fuerunt.

Et hæc satis sint de Masora.

III° — *De Pentateucho samaritano.*

§ 1. — *De origine.*

Cum de Pentateucho samaritano nobis disserendum sit, aliqua necesse est præmittere circa ejus originem, ut postea rectum de eo judicium proferatur.

1° Gens hebræa ad Salomonis usque tempora unum regem habuit; sed, regnante Roboamo, Salomonis filio, cum hic onera a patre imposita auferre nollet, hebræorum natio scissa fuit, et exinde duo regna omnino diversa exorta fuerunt, regnum scilicet Israel, constans ex decem tribubus sub Jeroboamo, et regnum Juda ex duobus tribubus Juda et Benjamin sub Roboamo, Salomonis filio.

2° Initio hujusmodi schisma fuit materiale. " Non enim, ait D. Augustinus (*De civ. Dei*, xvii, 11), religionis, sed regni facta est divisio. " Namque apud Israelitas eadem erant instituta civilia et religiosa ac apud Judæos. Attamen Jeroboam, ne decem tribus ad regis Judæ obedientiam iterum redirent, sollicitus fuit in immutanda religione; hinc duo primaria delubra in principibus urbibus jussit construenda, et in his duo idolorum simulacra, ex auro confecta, poni curavit. Hoc expleto filiis Israel præcipit his locis et non alibi sacrificare, eoque se conferre ad festa solemnia peragenda. Expellit deinde Levitas antiquos, ne populum subverterent, et novos sacerdotes elegit ex decem tribubus Israel (III Reg. xii). Animadvertendum tamen quod nunquam defuerunt apud Israelitas sinceri veræ religionis ac legis Mosaicæ cultores, qui vero Deo debitum cultum tribuebant.

3° Israelitica gens, quoniam Samariam incolebat, samaritana nuncupata fuit, quod nomen nusquam in Scripturis Israelitis datur.

4° Regnum Israeliticum per 300 annos circiter permansit, donec, anno ante Christum natum 718 juxta Niebur, vel 724 juxta alios, Osea, rex Israel, fuit tributarius Assyriis. Nam Salmanassar, rex Assyriorum, Samaria expugnata, regem Oziam in catenas conjecit, eumque cum maxima Israelitici populi parte captivum duxit, atque sic adeo in desolationem venit

israelitica respublica, ut nunquam deinceps in pristinam vivendi rationem reconstitui posset.

5° Assyriorum rex colonos, ex Babyloniæ provinciis, scilicet de Avah, Emath, et præsertim Cutha collectos, in regione Israelitarum statim collocavit. Ex his tamen 24 mortui sunt, quia Deum verum non timebant; invenimus sane, quod immisit Dominus in eos leones, qui hos 24 colonos interfecerunt. Tunc Assaraddon rex misit ad eos unum de sacerdotibus captivis, ut habitaret cum illis doceretque eos legitima Dei terræ, hinc gens illa Deum verum colere cœpit, quamquam idolorum cultum non reliquerit omnino. Hisce positis Samaritani sic definiri possunt: " Ille populus originis assyriacæ maxima ex parte, commixtus Israelitis ex infima plebe in patria relictis, juxta oraculum Amosi (III, 2), qui Samariam incolebant et regnum israeliticum constituebant, et a Judæis vocatus Samaritanus, vel Cuthæus. "

6° Tempore Manassis sacerdotis, Judæi, facultate ab Alexandro Magno obtenta, templum in monte Garizim construxerunt, in quo ipsius Manassis conatibus legem Moysi audiebant Messiamque, sicut populus judæus, expectabant. Hoc templo extructo, magis exarsit odium inter populum judæum et israeliticum, atque ex tunc exorta fuit quæstio illa de loco, ubi adorandus erat Deus, an scilicet in monte Garizim, vel Jerosolymis. Ducentis post annis, everso templo Gariziaco, Samaritani non cessarunt ab offerendis sacrificiis in monte Garizim in alio templo, ibi extructo, ad Christi usque tempora, ne amicitiam cum Judæis haberent. Unde illa mulier samaritana (Joan. IV, 9-20), quæ venerat ad puteum, causa hauriendi aquam, admirata fuit quod Christus petiit ab ea bibere: " Da mihi bibere. " Cui mulier respondit: " Quare tu judæus, cum sis, petis a me aquam, quæ sum mulier samaritana, cum Judæi non coutantur Samaritanis? At statim ac intellexit Christum esse prophetam, proposuit illi veterem quæstionem Judæos inter et Samaritanos exagitatam, et dixit: " Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis adorare oportet? "

7° Post Christi adventum, Samaritani, quamvis ad paucas familias redacti, divinitus servati fuerunt, ut essent veracitatis Pentateuchi testes. Nunc habitant Neapoli, quæ est antiqua

Sichem, sita non procul a monte Garizim, et observant Moysi legem, maxime in matrimoniis, quæ contrahuntur tantum inter Samaritanos, adeo ut filias suas parentes in matrimonium tradant solis filiis Samaritanorum.

Ex his positis quæstio inter criticos exurgit quemnam Pentateuchum habebant Samaritani? Gesenius aliique existimant Samaritanos retinuisse illum Pentateuchum, a Manasse sacerdote judaico allatum: quare juxta hos criticos non est antiquior tempore Alexandri Magni. Alii tenent Samaritanos recepisse Pentateuchum ab illo sacerdote, quem misit Assyriorum rex, ad docenda legitima Dei terræ: ideoque juxta hos alios Samaritani receperunt Pentateuchum septem sæculis ante Christi adventum.

En duarum sententiarum argumenta.

Priores igitur critici dicunt:

1° Ante Manassis adventum Samaritani erant idololatri, nam, cum pervenerit inter ipsos Manasses, amplexati sunt legem Moysi. Ergo Manasses illis attulit legis volumen.

2° Ex collatione textus hebraici cum samaritano colligitur maxima similitudo, quinimo identitas inter utrumque. Ergo Pentateuchus Samaritanus est recentior origine, alioquin duo Pentateuchi valde inter sese discreparent, cum Samaritani per multa sæcula independenter vixerint.

3° Deuter. XXVII, 4, ubi textus hebraicus legit montem Hebal, samaritanus habet Garizim. Ex quo patet textum samaritanum transcriptum fuisse postquam Manasses templum ædificaverat super montem Garizim.

Sed hujusmodi argumenta, si rei veritas spectetur, sunt parvi ponderis.

Et quoad primum. Constat ex historia legem Samaritanis latam esse tempore Jeroboami, et postea, sub Assaraddon rege, Samaritanis indictum fuisse cultum legis mosaicæ. Ergo etc. Quoad vero secundum argumentum dicimus, dictæ opinionis assertores exaggerare identitatem utriusque textus; namque unus et alter in plerisque differunt inter sese. Ex. gr. est notissima discrepantia ætatis Patriarcharum, ac proinde in universa veteris testamenti chronologia. Præterea si adesset illa identitas, quam adversarii defendunt, nunquam probaretur textus samari-

tanus recentior esse hebræo; sed potius probaretur, qua religione Samaritæ quaque Judæi sacrum textum custodiebant. Ergo etc. Quod denique spectat ad locum Deuteronomii, tertio loco adductum, admittimus illam lectionem recentiorem esse exilio babylonico. Namque quæstio circa locum, quo adorandus erat Deus, procul dubio exagitari cœpit post decem tribuum schisma; hinc immutata fuit vox Hebal in Garizim, cum Samaritani non Jerosolymis, sed super hunc montem templum constituerunt. Kennicott aliique tenent genuinam textus hebraici lectionem esse Garizim, quæ a Judæis, ob odium in Samaritanos, fuit corrupta. E contra De Rossi præfert lectionem hebraicam samaritanæ, et excusat Samaritanos crimine fraudis hoc modo: " Optime interpolatio hæc, salva publica fide nationis, a privato aliquo sive Samaritano, sive Israelita fieri potuit, qui ex conjunctura locum emendavit " (*Variarum lect. V. T.*, vol. II, pag. 55).

Alterius sententiæ defensores sequentia adducunt argumenta:

1° Non est verisimile Samaritas recepisse Pentateuchum ætate Alexandri Magni; nam illo tempore acerrimum exardescebat odium inter utrumque populum.

2° Samaritani, demptis libris mosaicis, nullum alium librum, uti divinitus inspiratum, retinent. Ergo Manasses non eis tradidit volumen legis, alioquin et ceteros tradidisset tunc temporis jam editos, et in unum collectos.

3° Samaritanorum Pentateuchus est exaratus samariticis characteribus: ergo illum possidebant ante Manassis defectionem, siquidem, hujus regis ævo, Pentateuchus hebraicus hodiernis characteribus erat conscriptus.

4° Ex historia liquet, ætate Nehemiæ, scilicet antequam Manasses templum extrueret, Samaritanos societatem postulasse a Judæis, quam petere nequivissent, nisi jam amplexati essent Pentateuchum, quinimo, uti ex dictis patet, ipsi primitus observabant legem mosaicam in Pentateucho descriptam. Ergo Samaritani Pentateuchum receperunt ab illo sacerdote, quem illuc misit Assyriorum rex. Revera causa missionis illius sacerdotis fuit, ut populum legitima Dei terræ doceret, idest rationem cultus, quo Deus ibi ab Hebræis antea colebatur, qui fuit cultus a Moyse conscriptus, et, licet de hoc taceat Scri-

ptura, ita tamen tenendum est; erat enim impossibile docere populum, paganismo addictum, cultum legemque novam atque complicatam sine ejusdem legis exemplaribus.

Attamen hic quæri potest undenam sacerdos ille, et quando susceperit Pentateuchum, quem secum asportavit, missus ab Assyriorum rege ad docendam illam gentem legitima Dei terræ? Procul dubio ille codex erat unus ex iis, qui conservabantur in regno Israel ante schismatis epocham; nam dici nequit Israelitas illum recepisse a Judæis post schisma, cum postea nunquam cousi sint. Ergo est ætatis Roboami, quando scilicet duodecim tribus unum populum constituebant. Et hæ sunt rationes, quas proferunt defensores secundæ opinionis, quæque mihi videntur magis consentaneæ et veritati proximiores.

Et hæc de Pentateuchi samaritani origine.

§ 2. — *De auctoritate Pentateuchi samaritani.*

Hisce præhabitis de origine Pentateuchi samaritani, nunc videndum nobis est quæ sit ejus auctoritas, utrum nimirum præferendus sit textui hebraico, vel necne.

Certum est quod Pentateuchus samaritanus existit a viginti et octo sæculis, conservatus independenter a Judæis, ideoque est fons in doctrina sacra omnino distinctus ab omnibus instrumentis judaicis. Quare aliqua ejus auctoritatis idea desumi potest: 1° ex ejus antiquitate; 2° ex collatione cum textu hebraico; 3° ex auctoritate Patrum sacrorumque scriptorum; 4° ex diligentia Samaritanorum.

1° Ex antiquitate.

Textus samaritanus, uti ex historia evincitur, antiquior est captivitate babylonica, quinimo, sicut diximus, ætati Salomonis proximus; et, quoniam populus samaritanus fuit penitus distinctus ab Hebræis et autonoma, eorum Pentateuchus immunis est a pluribus immutationibus, quas Pentateuchus Judæorum passus est; immunis etiam ab omnibus recensionibus, quibus ille Judæorum subjectus identidem fuit. Hinc textus samaritanus magis proximus est textui originario et primitivo: et adeo hoc verum est, nam, ut colligi potest, hujusmodi textus multo melius convenit cum versione τῶν Septuaginta aliisque antiquis versionibus, ex textu originali expressis.

2° Ex collatione cum textu hebræo.

Si textus hebraicus et samaritanus simul conferantur, perspicuum nobis erit utrumque vim atque auctoritatem habere textus primigenii; in locis autem, in quibus aliquam inter sese discrepantiam exhibent, ille eligendus est atque alteri præferendus, quem, omnibus attentis, sana critica docet esse præferendum. Ex. gr. (Gen. IV, 8) legitur in textu samaritano: " Egrediamur foras, „ quæ verba desunt in hebræo; ergo, cum sint verba magis consentanea communi loquendi usui, textus samaritanus hoc in casu est hebræo præferendus. E contra (Deuteronom. XXXVIII, 4) textus samaritanus legit Garizim pro Hebal, hic, juxta multorum sententiam, illa lectio præferenda est, quæ habet Hebal, quoniam tunc monti Hebal datum fuit nomen Garizim, cum Samaritanis haud amplius Hebræi cousi sunt et templum super montem Garizim condiderunt. Quibus respondens Kennicott, diss. 2ª super ratione textus hebraici etc., in qua defendit lectionem Garizim, dicit: " Textum samaritanum præferendum esse lectioni textus hebraici et omnium antiquarum versionum, quum textu hebraico et omnibus versionibus antiquior sit; sed, præterquam quod codex samaritanus non est immunis ab erroribus librariorum, nihil probat adeo antiquum esse hunc codicem. Etenim, quamvis Pentateuchi samaritani origo sit a schismate decem tribuum repetenda, non tamen sequitur varias lectiones, quas codices continent, a tempore schismatis provenire. „

3° Ex auctoritate Patrum sacrorumque scriptorum.

Patres tum græci, tum latini, et sacri scriptores passim suis in operibus non solum textum samaritanum citant; verum etiam ejus lectiones aliquando laudant et amplectuntur. Evolvantur præsertim scripta Origenis, Eusebii, D. Augustini, S. Hieronymi, Procopii, Diodori Tarsensis aliorumque.

4° Ex diligentia Samaritanorum.

Adeo magna fuit Samaritarum religio ac reverentia quovis tempore erga Moysi libros, quos unice agnoscunt uti divinos, et ita in omnibus venerantur, ut nec ausi fuerint ejus antiquas rudiores litteras cum recentioribus commutare; nec puncta, accentus, notas masorethicas, aut quidquam aliud humanum in sacrum textum unquam inducere voluerint. Insuper, quoniam

apud Samaritanos semper perseveravit dignitas summi Pontificis, huic curam commiserunt non tantum sacrum codicem asservandi, sed etiam magnam vigilantiam adhibendi, cum illum librarii describerent.

Concludimus igitur Pentateuchum samaritanum, non obstantibus aliquibus, constituere unum ex præcipuis fontibus, seu instrumentis criticis; quare in pluribus casibus eum sequi possumus, etiam relicto textu hebraico, saltem quando lectio samaritana, præter intrinsecam probabilitatem, habet quoque consentientem aliquem antiquum codicem hebraicum, vel pariter antiquam versionem.

Denique Samaritani præter textum Pentateuchi, suis litteris exaratum, habent etiam ejusdem versionem in sua propria dialecto, et quidem antiquissimam, quæ negligenda non est; et insuper etiam illam ab Abou Said, sæculo XIII confectam, lingua arabica exaratam, necnon commentarium arabicum Pentateuchi incertæ ætatis, quæ monumenta consuli quoque possunt ad pleniorem Pentateuchi samaritani notitiam adipiscendam, ejusque lectiones melius determinandas.

LECTIO XI.

De textu græco.

Cum de textibus primigeniis sermonem instituimus, duas diximus esse linguas, in quibus omnes libri tum veteris, tum novi testamenti conscripti sunt, scilicet unam, quæ dicitur hebræa, et alteram quæ nuncupatur græca. Adsunt utique in V. T. nonnulla capita chaldaico idiomate exarata; sed hujusmodi lingua latiori sensu intelligitur inclusa sub nomine linguæ hebrææ. Postquam igitur loquuti sumus de lingua hebraica, necesse est, ut aliqua de idiomate græco promamus, quo fere totum novum testamentum primitus conscriptum fuit, uno excepto Matthæi Evangelio, et probabiliter etiam epistola divi Pauli ad Hebræos, quæ Syro-Chaldaice elucubrata fuerunt.

Animadvertimus interim de textu græco non adesse resol-

vendas illas omnes quæstiones, quas pertractavimus de textu hebræo; sed tantum breviter dicimus: 1° de linguæ græcæ origine ejusque causa, qua hoc idiomate libri sacri exarati sunt; 2° quinam sint libri in græco conscripti? 3° de sinceritate textus græci, nimirum utrum quoad substantiam sit sincerus atque incorruptus, quamvis in eo leviora menda minime desint; 4° de præcipuis græci textus manuscriptis editionibus tum generatim, tum in particulari sumptis; 5° denique de variis divisionibus textus græci.

§ 1. — *De linguæ græcæ origine ejusque causa, qua sacri libri hoc idiomate sunt exarati.*

1° De linguæ græcæ origine.

Cum Dominus descendit in Babel et confudit linguas ædificantium turrim adeo, prouti subdit Moyses (Gen. xi, 7) " ut, ait Dominus, non audiat quisque vocem proximi sui, „ multæ linguæ ex hac confusione exortæ fuerunt, quas inter, uti censent critici, lingua græca. Re sane vera, licet nonnulli defendant linguam græcam esse dialectum linguæ hebrææ, quæ linguam celticam, sive belgicam constituebat, quaque usi sunt prisci Græci; sententia tamen fere communis tenet idioma græcum esse unam ex illis linguis in Babel ortis, quando scilicet pro una hebræa, quam omnes callebant, singulis propriam et diversam Deus indidit linguam, ita ut dum homines colloquerentur, unus græce, alter latine, tertius gallice, quartus germanice etc. loqueretur. Quod etiam patet ex ipso facto, seu ex linguæ græcæ structura, vel melius ejus natura. Si enim inspiciatur lingua græca in semetipsa, nimirum in vocibus, vocabulorum radicibus et in omni sua structura, adeo invenitur præstans, polita et artificialis, ut omnino similis videatur linguis antiquissimis. Ergo lingua græca est una ex illis matricis, quas Deus in confusione linguarum condidit, easque hominibus indidit; quare originem repetit ex turri babelica.

2° De causa, qua sacri libri græco idiomate sunt exarati.

Populi, qui antiquo tempore ad culmen gloriæ pervenerunt principes videntur esse Græci et Romani. Verum postremi, licet totius mundi imperio, etiam Græcorum, potiti, nunquam

tamen eorum idioma evasit lingua omnibus subjectis gentibus communis. Res summa cupiditate a Romanis quæsita! Græci e contra, quamvis, ut ita loquar, nunquam illam Romanorum gloriam adepti sint, suum tamen idioma admirati sunt habitum uti linguam communem, etiam ab ipsis Romanis; hinc factum est, uti libri sacri tum veteris tum novi testamenti græco idiomate ederentur. Revera fuit, quemadmodum ex historia liquet, tempus adeo pro lingua græca extraordinarium, ut omnes ea sive in publicis, sive in privatis rebus explendis, uterentur, qua de re κοινή, communis linguæ nomen obtinuit. Ex hoc igitur omnium fere populorum usu hagiographi et doctrinæ evangelicæ propagatores uti græco idiomate coacti sunt. Et hæc est ratio præcipua, qua scriptores sacri in nonnullis libris veteris testamenti et fere omnibus novi fœderis exarandis linguam græcam adhibuerunt.

§ 2. — *Quinam sint libri in græco conscripti?*

Quemadmodum jam antea innuimus, post idioma hebraicum et chaldaicum in sacra Scriptura, primum locum obtinet græcum, quo fere totum novum testamentum primitus conscriptum fuit, nimirum: Evangelium Lucæ, Evangelium Joannis, Actus Apostolorum, quatuordecim Pauli Epistolæ, tres Joannis, duæ Petri, una Jacobi, una Judæ et Apocalypsis Joannis. His non adnumerantur, secundum aliquorum criticorum opinionem, Evangelium Matthæi, Epistola Pauli ad Hebræos et Evangelium Marci cum Epistola ad Romanos. Nam est apud omnes inconcussum Evangelium Matthæi syro-chaldaice elucubratum fuisse, et ex nonnullorum sententia etiam Epistolam ad Hebræos. Epistolam vero ad Romanos et Evangelium Marci volunt conscripta esse latino idiomate ob rationem præcipuam, quia Marcus scripsit rogatus Romæ a fratribus, et Paulus Epistolam misit populo latinum loquenti. Sed hujusmodi ratio non est adeo valida, ut evincat duos hagiographos latine scripsisse; illo enim tempore, uti jam diximus, lingua græca erat communis, et sermo græcus a Romanis pene omnibus intelligebatur. Audiantur ad rem D. Augustinus et S. Hieronymus, quorum primus in opere inscripto *De consensu Evangelistarum*, lib. I, cap. II,

§ 4, ait: " Horum sane quatuor Evangelistarum solus Matthæus hebræo scripsisse perhibetur eloquio, ceteri græco. „ Et S. Hieronymus (in sua *Præf. in Evang. ad Damasum*): " De novo, inquit, loquor testamento, quod græcum esse, non dubium est, excepto apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi hebræis litteris edidit. „ Quod quidem S. Hieronymi testimonium probat non solum Evangelium Marci, sed et Epistolam ad Romanos fuisse græce conscriptam: idque confirmatur ex frequentibus idiotismis græcanicis, qui tum in Marci Evangelio, tum præsertim in Epistola Pauli ad Romanos reperiuntur.

Quoad libros veteris testamenti dicimus, varias adesse eruditorum opiniones de lingua, qua exarati fuerint, et præsertim libri protocanonici. Sed, quomodocumque res se habeat, citamus factum, nimirum hodie ex veteri testamento extare græce conscriptos librum Ecclesiastici, Sapientiæ, I Machabæorum et ceteros ejusdem fœderis deuterocanonicos.

§ 3. — *De sinceritate textus græci.*

Antequam sermo de sinceritate textus græci instituatur, præmittamus oportet nonnulla scitu necessaria.

1um Quod nullam faciendam statuimus mentionem de libris græco idiomate conscriptis veteris testamenti; sed tantum de illis novi fœderis, qui sunt magis controversi.

2um Sub sinceritatis, vel integritatis nomine intelligimus, sacros libros in græco exaratos ad nos usque incorruptos et sinceros pervenisse, seu nullam adesse hisce in libris substantialem corruptionem.

3um Minime negandum, quod in libris græce conscriptis adsunt plura, sed leviora menda, quæ sacro textui intervenerunt amanuensium, aut typographorum incuria.

4um Plures Protestantes cum Calvino et Kemnitio autumant græcum textum omni ex parte esse purissimum; e contra Catholicorum nonnulli asserunt fuisse depravatum, præsertim a græcis schismaticis. Nos inter utrosque mediam tenentes viam, ad resolvendas quæstiones statuimus duas propositiones, scilicet: 1a Textus græcus N. T. est quoad substantiam integer et in-

corruptus; 2ª Inveniuntur in textu græco leviora menda, quæ nullimode ejus substantiam afficiunt.

Hisce præmissis, accedamus demonstrandam primam propositionem.

Prop. — *Textus græcus N. T. est quoad substantiam integer et incorruptus.*

Hujusmodi propositio, uti jacet, offert demonstrandam duplicem partem, scilicet alteram, quæ respicit integritatem, et alteram incorruptibilitatem textus græci. Sed, si vim verborum perpendimus, nobis demonstrandum solum est, utrum scilicet sacer textus sit integer: ex quo facto subsequi necesse est eumdem esse incorruptum.

Re sane vera, si qua græci textus corruptio facta fuisset, evenire debuisset, aut ætate apostolica, aut non longe post Apostolorum mortem, vel data Ecclesiæ pace, aut post schisma photianum, vel denique post artis typographicæ inventionem: atqui in nullo horum temporum effecta fuit. Ergo etc.

Probatur minor per partes.

I. Non ætate Apostolorum. Illo enim ævo, licet multi fuerint, qui religionis christianæ, adhuc infantis, acerrimi oppugnatores extiterunt; primi tamen fideles ad Christum conversi, unum cor unamque animam habentes, omni tempore totisque viribus, sicut boni Christi milites, fortiter decertarunt pro fide ejusque doctrina. Itemque, præter reverentiam et diligentiam magnam in conservandis veritatibus religionis in cordibus suis et mentibus, fortes fuerunt in defendendo ab omni maligno incursu libros, in quibus fidei veritates exaratæ inveniebantur, ne temporum injuria, præcisis e cordibus fideliumque mentibus illis veritatibus, etiam harum memoria deperiret. Quis igitur dici potest, quod ausus fuisset sub oculis ipsorum Apostolorum, et ferventium horum discipulorum corruptionem sacri textus attentare?

II. Non confestim post Apostolorum mortem. Mortuis enim Apostolis, omnibus fere martyrio coronatis, homines apostolici, qui sacros libros integros et incorruptos ab eorum manibus acceperant, quamvis pro Ecclesia Christi acerrima tempora

sub imperatoribus romanis, causa persecutionum, evolverentur, vigilantia maxima et auctoritate falsitatem ac falsarios publice redarguerunt. Quod si etiam id factum esset, aut casu accidisset, statim corruptio deducta fuisset et sublata, namque extabant admodum ipsa sacrorum librorum autographa, et recens erat memoria eorum, quæ in iisdem libris describebantur.

III. Non data Ecclesiæ pace. Decem sane persecutionibus Christi fidelibus crudelissime afflictis, data a Constantino Magno, post plenam victoriam reportatam super Maxentium, Ecclesiæ pace, christianæ religionis sectatores, nova luce refulgentes, ipsam religionem supra ipsius Cæsaris thronum sedere admirati sunt. Hinc Ecclesiæ Pastores, ac præsertim summus Pontifex illius temporis, facultate ab imperatore obtenta, ad publice sacras cæremonias peragendas atque, ulla absque formidine, fidem suam profitendam, templa Deo sacra variis locis condiderunt; itemque sacerdotum et ministrorum numerum auxerunt et exemplaria sacrorum textuum adeo multiplicarunt, ut difficilis evaderet omnis corruptio. Præterea, uti ex historia patet, quoties hæretici manus intulerunt in sacros codices, eosque interpolare, aut corrumpi ausi sunt, toties Ecclesiæ Pastores, Doctores ac speciatim œcumenica Concilia, adversus illos alte reclamarunt. Sic S. Irenæus, Tertullianus aliique, qui summe scripserunt contra Marcionitas aliosque, qui in sacrorum librorum codices corruptiones inducere ausi fuerant.

IV. Non post Photii schisma. Si quis enim historiam perlegat, non solum admirari illi offertur, jam fere a temporibus Apostolorum fideles in lectione sacri textus adeo versatos esse, ut ipsius Scripturæ verba memoria haberent; verum etiam scire satis abunde quæ statuebant œcumenica Concilia, atque præcipue illa tria notiora, idest Lateranense IV, Lugdunense II, et Florentinum, quorum convocatio accidit ob quæstiones inter Latinos Græcosque exortas, qui procul dubio sibi invicem contra reclamassent ad sacri textus conservationem.

V. Non post artis typographicæ inventionem. Etenim, cum nulla sacri textus corruptio facta fuerit, uti antea innuimus, tempore, quo tam innumeri habebantur codices manuscripti, a fortiori omnis via interclusa fuit sacrorum librorum depravationi post inventionem artis typographicæ; nihil quippe magis im-

pedit, quominus libri corrumpantur, quam arte typographica, qua codices et exemplaria mira facilitate multiplicantur. Facile enim unum, vel alterum libri alicujus exemplar vitiari potest; sed quomodo vitiari possunt libri, quorum exemplaria pene infinita sunt per totum orbem diffusa et in varias etiam linguas conversa? adeo profuit ars typographica, quæ potissimum præstat, cum agitur de sacris libris, quorum integritas et puritas diligentissime curatur! Ergo omni ex parte evadit impossibilis corruptio sacrorum librorum. Ergo nullum tempus assignari potest sacri textus corruptioni.

VI. Neque personarum adjuncta ad sacri textus corruptionem admitti possunt. Nam si qua persona assignari deberet, hæc esset, aut ex Paganis, aut ex Judæis, aut ex ipsis Christianis: atqui horum nulla assignari potest. Ergo etc.

Probatur minor per singulas partes.

1° Corruptio tribui nequit Paganis ob duas præcipue rationes: 1ª Ex historia liquet tantam fuisse inter Paganos et Christianos oppositionem, ut hi certe nunquam illis permisissent sacros codices possidere. Et si casu Pagani aliquem codicem apud se habuissent ad illum corrumpendum, nunquam Christiani húnc postea depravatum susceperunt, et fideles omnes totis viribus edocuerunt fratres illius alteriusque codicis corruptionem. 2ª Si libri sacri fuissent a Paganis corrupti, depravari debuissent in illis, quæ ethnicæ superstitioni detrahunt et christianam religionem extollunt: atqui loca hujusmodi minime corrupta sunt. Ergo nulla sacro textui adscribi potest corruptio ex parte Paganorum.

2° Ob easdem fere rationes corruptio tribui nequit Judæis. Hi enim majori ira accensi sunt contra Christianos, nam ab his audierunt jam declinasse vetus pactum, et Messiam Prophetarum oracula adimplevisse. Præterea libri de quibus agimus non minus Judæis, quam Paganis infensi sunt. Continent enim ex una parte demonstrationem veritatis christianæ religionis et judaici cultus abolitionem; ex alia vero inveniuntur multa Júdæis probrosa etiam in nostris libris continentur, quibus satis abunde judaica perfidia revinci potest atque damnari.

3° Restat igitur, ut corruptio evenire potuerit ex parte Christianorum, quod videtur et est ceteris hypothesibus absurdius.

Siquidem fingi potest, aut aliquem ex Christianis depravasse sacros codices, aut omnes; atqui utrumque evadit absurdum. Non aliquis. Si enim hoc factum esset, subito ceteri fideles reclamassent, hancque temeritatem damnassent, uti accidit contra Marcionitas et Valentinianos aliosque, qui sacros codices corruperunt. Non omnes. Nam hujusmodi conspiratio moraliter fuisset impossibilis, cum tam ingens usque ab initio fuerit fidelium numerus, tam variæ gentes, tam diversa temporum et locorum adjuncta; quare, si aliqui inter sese convenire ad sacros libros corrumpendos potuerint, nunquam tamen suspicari convenit de omnibus christifidelibus in varias regiones degentibus, ac loquentibus diversas linguas. Hinc concludendum potius Christianos universim sumptos custodisse et cuicumque corruptioni obstitisse, quam sacras Scripturas ullo pacto depravasse.

VII. Confirmantur hæc dicta: 1° ex collatione codicum; 2° ex praxi Ecclesiæ; 3° ex Patrum traditione.

1° Ex collatione codicum.

Quemadmodum historia evincit, plurimi adsunt codices et editiones græci textus omnium ætatum, ita ut, retrocedentes per varias Ecclesiæ epochas usque ad sæculum III æræ vulgaris, comparare possimus nostrum textum cum illo, quem antea legebant Ecclesiæ primævæ atque Patres. Accedunt versiones, quarum multæ codicibus sunt antiquiores, ex quibus apparet, quomodo et quid eorum ætate legeretur in græco textu, unde expressæ sunt. Porro facta hujusmodi comparatione, sequitur quod textus græcus semper idem fuit quoad substantiam atque talis in nostris editionibus, qualis primitivæ Ecclesiæ ab Apostolis et a viris apostolicis relictus fuit.

2° Ex praxi Ecclesiæ.

Ab Ecclesiæ exordio ad nostra usque tempora invenimus apud singulas Ecclesias nostros libros adhibitos et receptos esse ut divinos atque ab Apostolis conscriptos. Ergo constat de identitate græci textus ab ætate apostolica usque ad nos.

3° Ex Patrum auctoritate et traditione.

Patres omnes, sive græci sive latini, etiam vetustissimi, qui proximi extitere Apostolorum ætati, et potuerunt ipsos Apostolorum autographos codices consulere, passim suis in operibus non solum singulas sacrorum librorum partes citant, fidelibus

proponunt, hæreticis opponunt, commentanturque; verum etiam omnes singulos novi fœderis libros, nullo facto discrimine, tamquam verba Christi Apostolorumque, qui Spiritu sancto afflante scripserunt, habent ac veneratione prosequuntur. Ad rem citamus unum vel alium. Audiatur Tertullianus contra Marcionem: " Ego, inquit, dico meum (Evangelium) verum, Marcion suum; ego Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio ei præscribens auctoritatem quod antiquius reperietur, et ei præjudicans vitiationem, quod posterius revincetur? In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum præcedat necesse est veritas falsum. „ Et D. Augustinus, qui merito incredulis et hæreticis sui temporis respondit: " Nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel, ut mitius loquar, incuriosius et imbecillius, quam Scripturas divinas esse corruptas, cum id in nullis tam recenti memoria extantibus exemplaribus posse convincere. „ — Eodem modo argumentari potest de ceteris Patribus tum græcis, tum latinis, quorum omnium testimonia, brevitatis causa, non adducimus. Cum igitur nullus Patrum adfuit, qui edocuit libros novi testamenti, græce conscriptos, quoad substantiam esse corruptos, aut interpolatos, nobis, ullo absque dubio, concludendum est eosdem ad nostram usque ætatem pervenisse revera integros atque identicos.

Solvamus nunc nonnullas objectiones principales, quas adversarii in medium traducunt.

Obj. 1ª. Manichæi, apud D. Augustinum, accusant Christianos de corruptione sacris codicibus illata; idem faciunt Pagani, quos inter Celsus apud Origenem. Ergo primis Ecclesiæ sæculis textus græcus N. T. fuit corruptus.

Respondemus admittendo testimonia a D. Augustino et Origene lata, sed negamus adversariorum consequentiam. Nam, uti jam in propositione demonstravimus, corruptio in sacros codices neque a Christianis, neque a Paganis inducta fuit, et, si aliquando inveniuntur nonnulli codices corrupti, hoc non est tribuendum, nisi fraudi invidiæque hæreticorum. Hinc bene Origenes contra Celsum: " Equidem, inquit, non alios novi qui Evangelii contextum immutaverint, quam Marcionis, Valentiniani fortasse et Lucani sectatores. „ Ergo.

Obj. 2ª. Instant. Atqui revera sacri codices fuerunt corrupti. Ergo. Et probatur. Non solum Ecclesiæ hostes, sed etiam ipsius Ecclesiæ Patres conqueruntur de sacrorum codicum corruptione. Sic S. Hieronymus (in Præfatione ad Damasum super Evangelia), ait: " Magnus siquidem hic in nostris codicibus error inolevit. " Ergo.

Respondemus concedendo Patrum testimonia et præcipue illud S. Hieronymi; sed in sensu explicando. Et Patres cum S. Hieronymo loquuntur de textu latino, *conc.;* loquuntur de textu græco, *neg*. Re sane vera, quod ad S. Hieronymum spectat, dicimus S. Doctorem sæpissime codicum latinorum corruptionem, consultis græcis exemplaribus antiquioribus, emendasse et sustulisse. Conquestus autem, qui tribuuntur S. Hieronymo ceterisque Patribus, non respiciunt nisi quædam accidentalia, plerumque reposita in brevibus quibusdam adnotationibus declarativis, ex uno vel alio Evangelio desumptis, quæ aliquam confusionem in sacrum textum inducunt. Ergo.

Obj. 3ª. Collatis inter se textus græci codicibus atque editionibus, quamplurimæ discrepantiæ inveniuntur, quas critici *variantes lectiones* appellant; atqui hoc redolet sacri textus corruptionem. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et variantium lectionum existentia officit substantiali textus integritati, *neg.;* juvant multis modis, *conc.* Sane omnes illæ variantes sunt adeo levissimæ, ut, quemadmodum critici docent, minime dignæ videantur variantium nomine. Ex. gr. sunt repositæ in vocabulorum orthographia, in accentibus et spiritibus, in synonymarum vocum substitutione aliisque similibus: quæ certe rei substantiam minime afficiunt et ab attento lectore facile emendari possunt. Diximus autem in distinctione illas juvare; namque istiusmodi varietas in accidentalibus non aliud ostendit, nisi sacrum textum fuisse semper religiose custoditum, ita ut nulla substantialis immutatio in eum irrepere permitteretur. Accedit etiam quod collectio variantium lectionum possibilem atque adeo facilem reddit emendationem textus etiam in accidentalibus. Ergo.

Prop. II. — *Inveniuntur in textu græco leviora menda, quæ nullimode ejus substantiam afficiunt.*

Probatur propositio variis argumentis.

1m argumentum deducitur ex experientia ceterorum librorum. Docet enim experientia nihil exscribi, aut imprimi, sine levioribus saltem erratis, quod tribui debet vel typographorum imperitiæ et oscitantiæ, vel malæ scriptioni ex originali. Hoc factum sæpe accidit in scribendo unum verbum pro alio, vel integram propositionem pro alia, aut cum quis decipiatur ex parilitate sensus vel verborum; hinc nonnulla ex ignorantia omittuntur. Si igitur talibus mendis obnoxii sunt omnes libri, cur his defectibus levioribus carere debet sacer codex, qui per tot sæcula, tot millibus librariorum manibus exscriptus, totiesque typis mandatus fuit? Ergo.

2m Ex variantibus.

In textu græco modo speciali occurrunt multæ variantes lectiones, quæ aliquam perplexitatem, aut ambiguitatem inducunt, adeo ut sacri codices inter sese minime conveniant, quinimo prima facie videantur discrepantes. Sed ex hoc quid? Ergo.

3m Ex facto.

En de facto nonnulla loca præcipua, quæ manifeste sunt mendosa. Sic (I. ad Cor. xv, 47) Vulgata nostra habet: " Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de cælo, cælestis „: exemplaria græca ex adverso habent, atque constanter legunt: ὁ δεύτερος ἄνθρωπος Κυρίος ἐξουρανοῦ, idest secundus homo Dominus de cælo. Hoc mendum sacro textui evenire potuit vitio librariorum, maxime vero ex corruptionibus Marcionis, quemadmodum testatur Tertullianus. Præterea (Epist. ad Rom. xii, 11), ubi versio vulgatæ legit: " Spiritu ferventes, Domino servientes „; græca exemplaria contra habent: καιρῷ δουλένοντες, idest tempori servientes. Hic etiam præferenda est lectio vulgata, quæ est magis consentanea, et confirmata ex Patrum auctoritate. Ergo etc.

§ 4. — *De præcipuis græci textus manuscriptis editionibus, deque illis, orta arte typographica.*

Codices præcipui græci textus manuscripti sunt unciales, ita dicti ex litteris majusculis, quibus sunt exarati, et minusculi, etiam ita nuncupati ex charactere corsivo, quo sunt scripti.

Unciales sunt antiquiores sæculo x, et ex his numerantur LX circiter; ceteri vero, et sæculo x posteriores, sunt minusculi. Præterea horum codicum alii sunt unilingues, aliique bilingues, prout scilicet, vel solum textum græcum exhibent, vel simul cum textu græco aliquam versionem. Insuper sciendum est veteres plerumque confecisse libros ex pellibus, seu membranis; cum autem membranæ non amplius exiguo pretio emebantur, fiebat, ut in eadem membrana bis scriberetur, erasa scilicet, vel diruta priori scriptura; hinc plurimi codices, voce græca, dicti sunt παλιμψήστους, latina, palimpsestos.

Ut autem intelligatur horum codicum citatio, animadvertamus diversam rationem, qua citari solent. Minusculi enim designantur numeris arabicis, addito plerumque nomine loci, vel bibliothecæ, ubi extant. Ex. gr. Cod. 1 Basileensis totius N. T.; Cod. 33 regius Parisiensis; Cod. 347 Vaticanus Actorum et Epistolarum etc. Unciales vero duobus modis citantur, vel scilicet: 1° nomine loci, vel personæ ad quam pertinuerunt, aut pertinent, uti ex. gr. codex Vaticanus, codex Alexandrinus; vel 2° per litteras majusculas alphabeti latini et græci: sic codex Alexandrinus dicitur codex *A*, codex Vaticanus est codex *B*, codex Parisiensis est codex *C*, etc.

Inventa sæculo xv arte typographica, plures magni momenti editiones ad normam nonnullorum codicum manuscriptorum prodiere, quas inter eminet editio, quæ invenitur in bibliis polyglottis complutensibus, edita anno 1514, et approbata, anno 1520; et editio confecta cura Erasmi Rotterodami, quæ in publicum data fuit Basiliis, anno 1516. Ex his duabus editionibus efformatæ sunt, mutatis perpaucis, editiones Roberti Stephani, Bozæ et Elzevirorum. Aliæ editiones, in lucem editæ sequentibus sæculis, præseferunt vel variantes lectiones desumptæ ex antiquissimis et variis codicibus, versionibus et Patrum scriptis, vel ornatæ sunt apparatu critico.

At anno 1840 Tischendorfius, vir acatholicus, totus fuit tum in detegendis per Europam et Orientem, tum in edendis vetustioribus sacræ Scripturæ codicibus. Eminent codices Amiatinus, Palatinus, Claromontanus, Ephræmi rescriptus, Sinaiticus, codices Porphyrii aliique a Tischendorfio in lucem dati per diversas et successivas editiones.

§ 5. — De textus græci variis divisionibus.

Si græci textus historia evolvatur, ipsum invenimus ab exordio sui, seu a primis Ecclesiæ temporibus, variis divisionibus subjectum fuisse. Re sane vera legebantur antiquitus in liturgia sacra Ecclesiæ primitivæ Epistolæ et Evangelia, in lectiones seu pericopas distincta. Sæculo autem tertio quidam Ammonius Alexandrinus universum Evangeliorum textum divisit in quasdam sectiones notisque numeralibus distinxit, quibus utens Eusebius, postea eas in decem ordines seu canones distribuit, adeo ut facile quis loca consentientia, seu parallela, invenire posset. Post aliquod tempus, ex quo in Ecclesia receptæ fuerunt dictæ divisiones, sæculi quinti præsertim decursu, Euthalius divisit Actus Apostolorum in sexdecim lectiones, quadraginta capita et 2556 versus, quam divisionem dedit etiam Apostolorum Epistolis. Sæculo denique XIII Hugon cardinalis invexit divisionem in capita, quæ nunc in bibliis conspicitur, cui divisioni in capita a Roberto Stephano, in editione græco-latina anni 1551, inserta fuit distinctio in versus, et ex hoc tempore nullus alius fuit, qui sacram Scripturam ulterioribus divisionibus daret.

Hæc videntur sufficere de divisionibus græci textus.

LECTIO XII.

De versionibus S. Scripturæ utriusque fœderis.

Quoniam non semper eædem fuerunt versiones veteris et novi testamenti, nec idem semper auctor eademque ætas, oportet itaque seorsim agere de veteris ac de novi fœderis versionibus. Verum notatu dignum esse ducimus in tanta versionum multitudine utriusque fœderis, nullam partem activam nos sumere, nimirum de singulis versionibus sermonem instituere, quia instituti nostri limites hoc modo prætergrederemur; sed tantum generatim dicimus, illas distingui:

1° In versiones Occidentales et Orientales, quatenus scilicet exaratæ fuerunt pro Ecclesiis Orientalibus, vel Occidentalibus.

2° In versiones mediatas et immediatas. Immediatæ, quæ di-

rectæ derivatæ sunt ex ipso originali textu; mediatæ vero, quæ ex aliqua textus versione.

3° In versiones antiquas et recentiores, seu vulgares. Primæ sunt illæ linguis antiquis, nunc demortuis, conscriptæ, quæque destinabantur pro publico Ecclesiarum usu in liturgia; recentiores vero ex variis linguis hodie viventibus, seu vernaculis constant, quæque ex adverso pro privato fidelium usu sunt destinatæ.

Hisce præmissis, agemus: 1° de versionibus græcis; 2° de versionibus orientalibus; 3° de versionibus latinis; 4° de versionibus vernaculis, seu vulgaribus; 5° denique de Bibliis polyglottis.

§ 1. — *De versionibus græcis.*

Versiones græcæ, quæ ad nostra usque tempora pervenerunt, præcipue reducuntur ad versionem alexandrinam, ad versiones Aquilæ, Symmachi et Theodotionis et ad alias tres anonymas quæ V, VI et VII appellantur. Ut ordini et dignitati consulamus, fuse de alexandrina dicemus, ut omnium antiquissima et probatissima; de ceteris autem quantum necesse est tironibus scitu.

1. De versione alexandrina.

Versio, de qua sermo instituitur, est illa, quam Ptolomæus Philadelphius conficere fecit a LXXII interpretibus judæis, qua de causa Ecclesiæ Patres illam nuncupantur versionem Septuaginta, vel septuaginta viralium, vel brevius τῶν LXX, aut omnino græce τῶν ὁ, ratione auctorum, qui, licet fuissent LXXII, in hujus loco tamen numerus rotundus LXX ponitur; recentiores autem, ratione loci in quo confecta fuit, eam vocant alexandrinam.

Hoc posito dicendum nobis esset: 1° de hujus versionis historia, quæ difficultatibus variisque sententiis est implicata; 2° utrum septuaginta interpretes fuerint inspirati; 3° an omnes, aut tantum aliquot Scripturæ sacræ libros verterint; 4° utrum sit omnibus librorum sacrorum versionibus antiquior. Sed has omnes quæstiones tractandas, cum sint extra instituti nostri limites, relinquamus criticis, quibusque fuse de hac materia tractatus instituunt, et breviter dicemus tantum de lingua, qua

conscripta fuit; postea de ejus valore sive intrinseco, sive extrinseco; et denique de ejus auctoritate. Et in primis de lingua.

Lingua, qua versio τῶν Septuaginta exarata fuit, non alia est, nisi dialectus κοινή, scilicet communis, quæ prorsus convenit cum indole linguæ textus græci novi testamenti.

Observandum tamen est, quod versio alexandrina passim scatet vocibus syro-chaldaicis, neque in hoc mirum, cum ejus translatores fuerint natione hebræi; hinc sequitur omnes libros translatos eamdem fidelitatem, aut elegantiam præseferre. Pentateuchus enim ceteris libris præstat, cum ejus translatores vincebant linguæ græcæ atque hebraicæ peritia omnes illius ævi doctores, ut animadvertit S. Hieronymus: " Libros, inquit, Moysis nos quoque confitemur plusquam ceteros cum hebraicis consonare „ (Præf. in hebraic. quæst.). Post Pentateuchum est laude dignus liber Proverbiorum, cui sequuntur libri Judicum, Ruth, Samuelis et Regum, qui ab uno eodemque auctore, vel ab iisdem collatis consiliis translati fuisse videntur. Psalmi vero ac reliqui libri poetici omni carent ingenio poetico, cum sint hebraico idiomate excellenter poetice conscripti. Quoad Prophetas dicimus obscurius et imperfectius versos esse, præsertim Isaiam et Danielem, cujus versio tam parum cum textu originali cohæret, ut eam Ecclesia a remotissima ætate cum versione Theodotionis commutaverit. Et quoad omnes libros propheticos generatim observamus, horum aliquot potius sensui, quam verbis inhærere, et e contra. Et hoc sufficit quoad intrinsecum versionis Septuaginta valorem atque auctoritatem. Extrinseca vero ejusdem versionis auctoritas oritur præsertim ex judaicæ et Ecclesiæ christianæ testimonio.

Quoad judæos dicimus ipsos, ut primum versio alexandrina confecta fuit, recepisse et in publica lectione et in privatis conventibus eam adhibuisse, non solum in provincia alexandrina, sed etiam in ceteris provinciis Africæ et Asiæ, ubi extabant Judæi græce loquentes: et in hac veneratione perseveraverunt etiam diu post Christi adventum. Constant hæc ex testimonio Philonis alexandrini, Josephi Flavii, hagiographorum novi testamenti et ex ipsis Thalmudistis, in tractatu Megilloth. Quoad vero christianos, tenendum est ipsos parem venerationem ac judæos nactos esse hujus versionis. Patet ex

testimonio Christi et Apostolorum, qui passim tum loquendo, tum scribendo ea versione usi sunt. Horum exemplo edocta Ecclesia eam adhibuit usque ad quintum sæculum, adeo ut ex tanta hujus versionis veneratione, non pauci doctores illam inspiratam haberent.

2. De aliis græcis versionibus.

Usque ad annum post Christum natum 128, præter versionem τῶν Septuaginta, nulla alia versio textus originalis extitit, græco idiomate exarata. Sed ab anno 128 ad finem sæculi II et in posterum nonnullæ aliæ versiones factæ sunt ex textu originali hebraico, ut illæ Aquilæ, Theodotionis et Symmachi, qui, licet laudentur passim a Patribus, unus præ alio, vel ob elegantiam styli et idiomatis, vel ob fidelitatem in vertendo, vel ob claritatem etc., S. Hieronymus tamen, loquens de horum versionibus: „ Aquila, inquit, Symmachus et Theodotion, multa mysteria Salvatoris subducta interpretatione celarunt. „ Quare hæ versiones legendæ sunt aliqua diligentia, ne lectoris fides labefactetur.

Memorantur præterea apud Origenem aliæ græcæ versiones sub nomine quintæ, sextæ et septimæ; sed de his versionibus quædam tantum vocabula, uti videbimus, in Hexaplis extant. Harum versionum collector fuit Origenes, qui, ut uno ictu oculi simul omnes versiones usque ad illud tempus factæ haberentur, atque facile deprehenderetur quænam versio esset verior, quænam propius ad hebraicum textum accederet, quænam penitus litteralis, quænam tantum sensum prospiceret, opus sic dictum Tetraplorum, Hexaplorum et Henneaplorum composuit. De quibus nunc pauca dicimus.

Siquidem opus Tetraplorum consistebat in quatuor versionibus descriptis in quatuor columnis parallelis, scilicet in 1ª erat versio Aquilæ, in 2ª Symmachi, in 3ª τῶν Septuaginta, in 4ª Theodotionis; hinc opus, ob quadruplicem columnam, dictum est Τετραπλᾶ, vel Τετραπλοῦν, vel etiam Τετρασέλιδον. Deinde idem auctor Tetraplis induxit correctiones, et existentibus quatuor columnis addidit duas alias columnas, quarum prima continebat textum hebraicum, characteribus hebraicis expressum, altera eumdem textum characteribus græcis, et in amplo autem margine operis

posuit plures adnotationes, quæ varias lectiones samaritanas, hebraicas, syriacas, necnon nominum propriorum explicationes complectebantur. Hoc secundum Origenis opus, ob sex columnas, dictum est Ἐξεσέλιδου, vel Ἐξεπλοῦν, et communius Ἐξεπλᾶ. Quoniam denique in nonnullis libris veteris fœderis additæ fuerunt tres aliæ versiones, hinc prodiit alterum ejusdem auctoris opus, dictum Enneaplorum, quod constabat ex novem columnis: et sic Origenes explevit ingens suum opus quod complectebatur 50 volumina in folio. Ad clariorem hujus rei intelligentiam en specimen Tetraplorum, Exaplorum et Enneaplorum.

TETRAPLA (Gen. I, 1).

(1) Aquila	(2) Symmachus	(3) Οἱ ό	(4) Theodotion
Ἐν κεφαλαίῳ ἔκτισεν ὁ Θεὸς σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν.	Ἐν ἀρχῇ ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.	Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.	Ἐν ἀρχῇ ἔκτισεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

HEXAPLA (Ps. IV, 3).

(1) Hebræus	(2) Hebr. char. gr.	(3) Aquila	(4) Symmachus
בני-איש עד-מהכבודי... סלה	Βενη ις αδ με κεβοδι. σηλα.	Υἱοὶ ἀνδρός Ἕως ποτε οἱ ἔνδοξοι μου; Αει.	Υἱοὶ ἀνδρός Ἕως ποτε ἡ δόξα μου; Διάψαλμα.

(5) Οἱ Ο'	(6) Theodotion
Υἱοὶ ἄνθρωπον Ἕως ποτε βαρυκαρδίου; Διάψαλμα.	Υἱοὶ ἀνδρός . . . . Διάψαλμα.

ENNEAPLA (Habac. II, 4).

(1) Hebræus	(2) Hebr. char. gr.	(3) Aquila	(4) Symmachus
וצדיק באמונתו יחיה	ουσαδίκ Βημουναθῶ ιειέ	Καὶ δίκαιος ἐν πίστει αὐτοῦ ζήσεται.	ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσει.

(5) Οἱ Ο′	(6) Theodotion	(7) (Ε′) (V)	(8) ϛ′ (VI)
Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πιστέως μου ζήσεται.	ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσει.	ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυταῦ πίστει ζήσει.	ὁ δὲ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσει.

(9) Ζ′ (VII)
ὁ δέ δίκαιος τῇ ἑαυτοῦ πίστει ζήσει.

Et hæc pro instituto nostro videntur sufficere de versionibus græcis.

§ 2. — *De versionibus orientalibus.*

Populus hebræus in captivitate babylonica ob consortium, quod continuo cum Chaldæis habebat, necessario in dies chaldaicæ linguæ, hebrææ valde affini, sese assuefecit, et adeo, ut illius gentis lingua, jam inde a captivitate et deinceps, Judæis facta fuerit vernacula. Hinc Hebræi, necessitate quasi coacti, translationibus, hebraice תַרְגּוּמִים (thargumim) utebantur, quarum explanationes lectioni Scripturæ sacræ textus primigenii, quæ, tum in templo, tum in synagogis fiebat, adjungebantur. Hujusmodi translationes, seu paraphrases, quæ etiam nunc extant, ad XI vel XII reduci possunt. Nos interim, tironum co-

gnitionibus consulentes, dicimus, aliqua de tribus tantum vel quatuor, cum ceteræ tam corrupto stylo exaratæ sint, totque erroribus ac fabellis rabbinicis scateant, ut a nemine amplius legantur.

1° Eminet illa Onkelosi, ceteris antiquior, quæ solum Pentateuchum continet, quæque adeo textum fideliter reddit, ut versio potius, quam paraphrasis dici conveniat. Hujus Targum utilitas est, quia obscura textus loca clare exponit, ambiguis vel translatis vocibus propria ac certa subdit, nomina quoque rerum atque personarum obsoleta per recentiora explicat, quibus demum hic illic loca parallela addit ad majorem historiæ intelligentiam.

2° Venit Targum Jonathanis Ben-Uziel, quæ continet priores et posteriores Prophetas, juxta divisionem canonis Josephi Flavii. Auctor hujus translationis est multum liber, præsertim in Prophetis posterioribus interpretandis, nec ejus opus caret fabellis rabbinicis, quæ huc illuc videntur passim insertæ.

3° Succedit Targum pseudo-Jonathanis in solum Pentateuchum. Istiusmodi opus, et est refertum exoticis vocabulis, et plura complectitur commenta necnon multos errores, quibus auctor hebraicam linguam sese ignorasse declarat.

4° Aliud Targum, quod extat, est in quinque Meghilloth, scilicet Ruth, Esther, Threnos, Ecclesiasten et Canticum, cujus auctor est incertus et operis valor pene nullus.

Adnumerandæ pariter sunt inter Orientales versiones illa Pentateuchi samaritani, versiones syriacæ, versiones ægyptiacæ vel copticæ, versio æthiopica seu abyssinica, versio armeniana veteris testamenti, et versiones persicæ etiam ejusdem fœderis. Dicimus breviter de singulis.

1° Versio Pentateuchi samaritani, de qua nunc loquimur, est sedulo distinguenda a codice samaritano, qui, ut alias monuimus, ipsum hebraicum textum continet, litteris samaritanis descriptum, dum versio est exarata lingua, seu dialecto samaritana.

2° Versiones syriacæ sunt duæ, una scilicet immediate deducta ex textu hebraico, quæ appellatur simplex seu Pescitò, altera mediate derivata ex versione græca τῶν Septuaginta, quæ dicitur hexaplaris vel figurata.

3° Versiones ægyptiacæ, vel copticæ, ad sex reducuntur: 1ª est versio coptica solius Pentateuchi; 2ª Psalterii coptici, exarati tamen in dialecto memphitica; 3ª complectitur Prophetas minores et majores, necnon librum Job; 4ª habet Psalterium davidicum in dialecto memphitica; 5ª possidet tantum librum prophetiæ Danielis pariter in dialecto memphitica; 6ª denique versio continet quædam fragmenta librorum sacrorum dialectis Sahidica et Basumrica conscripta.

4° Versio sacrorum librorum, quam habent Æthiopes et Abyssini, est illa laudata a Chrysostomo (Hom. 2ª in Joannem), quæ est deducta ex græca versione, cujus sunt editæ tantum quædam partes, ut Psalterium et Canticum, item libri Ruth, Jonæ, Sophoniæ et Malachiæ prophetarum.

5° Versiones arabicæ sunt variæ, ast ne ulla quidem complectitur totum sacræ Scripturæ textum. Habetur utique integra Scriptura arabice conscripta, sed est ex diversis versionibus conflata. Generatim animadvertimus alias ex his versionibus esse ex textu originali derivatas, alias vero ex versione τῶν Septuaginta, alias demum ex versione syriaca vel coptica, aut etiam ex latina Vulgata.

6° Versio armeniana, facta a S. Mesrobo, qui litterarum armenicarum inventor est retinendus, utrumque habet testamentum. Usus liturgicus nunquam interruptus hanc versionem a substantialis corruptionis suspicione liberat.

7° In lingua persica non extat integra sacrorum librorum versio; verum ea, quæ habetur, tantum aliquorum hagiographorum, deducta est non ex textu originali, sed ex variis versionibus alio idiomate exaratis.

§ 3. — De versionibus occidentalibus, seu de versionibus latinis.

Cum de latinis versionibus sermonem instituamus, in primis operæ pretium animadvertere ducimus superesse inter doctos quæstionem, utrum scilicet ante Hieronymi tempora extiterint plures versiones latinæ.

Sabbatier, quem sequuntur Wiseman aliique, contendit unam tantum extitisse ante Hieronymum versionem in Occidente, de qua processu temporis plures factæ sunt recensiones, seu emen-

dationes; quod creditu dignum videtur, quia certo, primis fidei temporibus, varias latinas versiones cœpisse fieri retinendum est. Augustinus enim, qui vixit quinto Ecclesiæ sæculo, testatur fuisse pene innumeras latinas versiones sacrorum Bibliorum. " Qui, scripsit (*Doct. Christ.* lib. II, cap. 11), ex hæbrea in græcam verterunt linguam numerari possunt, latini autem interpretes nullo modo; ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex græcus, et aliquantulum facultatis sibimet utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. „ Quibus consonant alia Hieronymi (Præf. in quatuor Evangel.): " Si autem, ait, veritas est quærenda de pluribus, cur non ad græcam originem vertentes ea a vitiosis male reddita... corrigimus? neque ego de veteri disputo instrumento..... de novo testamento loquor. „ Quæ testimonia, in sensu obvio et in contextu orationis accepta, clare innuunt diversas revera extitisse latinas interpretationes ante Augustini et Hieronymi tempora. Idem confirmatur etiam ex testimoniis Ambrosii atque Hilarii Pictaviensis. Præterea Patres in citationibus Bibliorum latinorum inter sese discrepant, quod manifestius evincit ipsos ex variis versionibus sumpsisse testimonia, secus vero si ab uno eodemque fonte hausissent loca Scripturarum in suæ doctrinæ confirmationem. Quam sententiam, de pluribus versionibus latinis sacrorum Bibliorum primis Ecclesiæ temporibus exortis, propugnant non pauci recentiores sacrorum librorum interpretes ac theologi, ut cardinalis Mai, Danko, Gunter, Ubaldi, P. Patritii, cardinalis Franzelin, qui sic scribit: " Latinas versiones (primis fidei temporibus) cœpisse fieri et per se valde credibile est, et Augustinus testatur. „ Igitur procul dubio prima fidei ætate variæ versiones latinæ extiterunt.

1. De versione itala.

In primis declaremus oportet quid intelligitur sub nomine *Italæ*. Hoc nomine, dicit Augustinus, venire versionem litteralem sacrorum librorum, quam Hieronymus et Orosius eam Vulgatam, et ejus interpretem vulgatum appellant, quemadmodum etiam ipse Augustinus alibi eam usitatam nuncupatur. Sed, postquam S. Hieronymus edidit suam versionem, dictam Hieronymianam,

S. Gregorius Magnus italam vocavit veterem. Ætas, qua hujusmodi versio in lucem prodiit, procul dubio est valde antiqua. Augustinus dicit exaratam esse " primis fidei temporibus. " Hieronymus contendit ortum habuisse ab exordio Ecclesiæ: " Nascentis, inquit, Ecclesiæ roboravit fidem. " Attamen, ut melius hujus versionis ætas determinetur, animadvertimus ipsam, Tertulliani tempore, sæculo scilicet II, jam extitisse, cum auctor africanus suis in scriptis passim ea utatur; quinimo affirmat illam in lucem prodiisse suo ævo, et jam esse versionem κοινήν, seu communem. Insuper itala occurrit in versione latina Irenæi, quæ vel ab ipso Irenæo, vel nuper post ejus decessum edita fuit. Demum in fragmento muratorio, quod circiter annum 170 post Christum natum editum fuit, citationes Scripturarum adducuntur juxta hanc versionem latinam; ideoque certum est italam versionem, jam a sæculo Ecclesiæ secundo extitisse. Hinc plures critici, quos inter Millius, Danko aliique putant italam versionem confectam esse tempore Trajani imperatoris, sub pontifice Pio I, qui erat natione italus, et primus ex Latinis, qui Petri cathedram conscendit gubernandam. Alii autem tenent, italam versionem, vel primo declinante sæculo, vel imminente secundo, elaboratam esse. Hanc opinionem defendit cardinalis Mai hisce verbis: " Itala, inquit, primo vel altero Ecclesiæ sæculo ab Apostolorum, ut credere dignum est, discipulis in Italia, unde nomen etiam contraxit, felicissime elaborata est " (*Spicil.*, vol. IX, app. II). Ergo, juxta cardinalem Mai, hujusmodi versio sacrorum librorum nuncupata est nomine italæ, quia Italiam pro patria habuit. Huic comitantur plures alii, qui contendunt non tantum in Italia, verum etiam in ipsa urbe Roma confectam esse. At nonnulli e contra, quos inter cardinalis Wiseman, Tischendorff, Perrone aliique plurimi hanc versionem putant in Africa proconsulari prodiisse. Nos reliquimus hanc postremam sententiam, et amplectimur illam cardinalis Mai, et maxime eorum, qui hujus versionis patriam dicunt esse Romam. Argumenta, quibus sententiam nostram defendendam curamus, sunt:

1° Cum populus christianus, præsertim ille qui Romam incolebat, sacris Scripturis uti cœperit, ad profectionem atque instructionem legis christianæ, necesse illi fuit habere pro

manibus S. Scripturam exaratam idiomate romano, quod erat latinum. Nam, uti ex historia patet, cum fideles in cryptis convenirent, pastores passim eloquia Dei illis legebant eaque declarabant, et virgines ipsæ Deo dicatæ die ac nocte legem Dei meditabantur, ut narrat Tatianus Syrus (in Oratione ad Græcos, 33). Id quidem perfici omnino haud potuit ignota lingua illius populi, cui Dei verbum disseminabatur. Ergo, cum Romani primis Ecclesiæ temporibus lingua latina uterentur, tamquam vernacula, credibile est illis ab exordio susceptæ religionis christianæ pariter traditam esse interpretationem latino idiomate confectam.

2° Quemadmodum animadvertit Vercellone, probabile minime est Romanam Ecclesiam latina liturgia diu carere voluisse, dum aliunde scimus romanam liturgiam a remotissimo tempore originem ducere. Idcirco si liturgia latina inducta est Romanorum Pontificum cura, necessitas quoque voluit, ut curaretur versio sacrorum librorum, cum sacræ liturgiæ fundamentum sit S. Scriptura.

3° Utique tempus extitit, quando Romani tamquam vernaculis utebantur lingua græca et latina, quare dicendum est primis fidei temporibus hanc versionem non fuisse necessariam. Sed non est ita. Nam, licet populus romanus etiam linguam græcam adhibuerit tamquam vernaculam, illam tamen non adeo sciebat, ut libros omnes, græco idiomate exaratos, satis intelligeret. Audiatur ad rem clarissimus Danko: " Licet, inquit, tum Romæ multis græcæ linguæ fuerit usus, non tamen Romanis, quibus vis tam fuit familiaris atque frequens, ut etiam satis plebecula libros græcanico sermone scriptos satis intelligeret. „

4° Hujusmodi versio latina non solum pro Romanis, verum etiam pro ceteris Italiæ populis, præsertim superioris, erat necessaria; nam habitantes superioris Italiæ græcum idioma, ob frequentes barbarorum incursiones, prorsus ignorabant, et tantum latinum erat illis vernaculum.

5° Ad prædicandum Christi Evangelium in Gallia, Hispania, Africa ceterisque provinciis, romano imperio subjectis atque latinum idioma loquentibus, prædicatores necessario indigebant versione latina. Revera Eusebius, scribens de primis fidei prædicatoribus: " Deinde, ait, relicta patria, peregre proficiscentes

munus obibant Evangelistarum iis qui fidei sermonem nondum audivissent Christum prædicare, et sacrorum Evangeliorum libros tradere ambitiose satagentes „ (*Hist. Eccl.*, lib. III, c. 27). Id certe Evangelii prædicatores in illas regiones facere minime poterant sine latina versione, quia illi populi non græce, sed latine loquebantur. Igitur, ut Ecclesia Romana Dei verbum scriptum omnibus Latii idiomate utentibus exhibere posset, ab ipso sui exordio curavit, ut S. Scripturæ libri latine interpretarentur. Quinimo S. Augustinus affirmat reapse illam versionem fuisse in Italia confectam. Nam, postquam ille indicavit utilitatem, quæ ex variis versionibus capi potest, addit: " In ipsis autem interpretationibus itala ceteris præferatur, nam est verborum tenacior, cum perspicuitate sententiæ „ (*Doct. Christ.*, cap. 16, lib. II). Ergo, cum Augustinus vocet versionem nomine italam et dicat illam ceteris præferendam esse, satis demonstrat, ipsam in Italia, uti ex toto contextu liquet, elaboratam fuisse. Sed cardinalis Wiseman ipsam in Africa prodiisse arbitratur, eo præsertim motus argumento, quod stylus, idiotismorum indoles, vocabula quædam arcaica proprium Africanorum loquendi modum præseferunt. At nos, ex his omnibus quæ in illa occurrunt, nil erui posse autumamus, cum ea omnia dicta quæ inveniuntur in itala, adsunt quoque apud Aulum Cœllium, aliosque latinos scriptores, qui quidem non sunt africani. Et circa præsertim idiotismos nobis opinio est male retineri illos esse africanismos, cum non sint aliud nisi veri græcismi, ut ostendit Cælestinus Cardoni, cui præivit Alexius Mazzochius. Quod si vere africanismi occurrerent in versione itala, quod usque adhuc est res valde dubia, dici posset, aut ipsos in linguam Romanorum introductos fuisse ab Africanis, qui eo tempore Romam et in Italiam confluxerunt, aut italam Romæ elaboratam fuisse ab auctoribus africanis. Igitur ex adductis liquet hanc versionem in Italia et non alibi confectam fuisse. Sed unusquisque hac in re, sicuti illi placuerit, in suo sensu abundet, et unam, vel aliam sententiam pro lubito teneat.

Quoad vero fontes, seu textus originales, unde expressa fuit dicta versio, sententia communis tenet, vetus testamentum hujus versionis factum esse non ex textu hebraico, sed ex

versione alexandrina. Hoc evincitur ex natura fragmentorum hujus versionis, quæ ad nos usque pervenerunt, et ex aliquibus verbis Augustini, qui ait: " Ex hac Septuaginta (Interpretum) interpretatione etiam in latinam linguam interpretatum est quod Ecclesiæ latinæ tenent „ (*De Civitate Dei*, 18, 43). Novum vero testamentum translatum fuit ex textu græco. Hujusmodi versionis dotes sunt fidelitas et perspicuitas in vertendo, uti animadvertit Augustinus, dicens quod versio itala est " tenacior verborum cum perspicuitate sententiæ. „

Hisce positis, quæri potest quanto tempore ea Christi fideles usi sint?

Quemadmodum ex vetustissimis monumentis eruitur, certum est quod usque ad Hieronymi tempora nulla alia versio latina extitit; ideoque omnes Ecclesiæ latinæ eam tamquam authenticam et ex textibus originalibus expressam adhibuerunt. Cum vero S. Hieronymus transtulit ex textu hebraico in latinum libros in canone Judæorum contentos, qui vetus testamentum constituebant, et novum testamentum græcæ fidei reddidit, ex hoc tempore Ecclesia usque ad sæculum VIII populis, latino idiomate utentibus, non aliam versionem proposuit, quam italam latinam. A sæculo autem VIII definitive italæ versioni substituta fuit versio hieronymiana. Pater Vercellone putat hoc factum esse jussu et decretis Romanorum Pontificum, et hoc ex doctrina, quam docet Rogierus Baco, qui loquens de versione Hieronymi, " Hanc, inquit, sacrosancta a principio Romana Ecclesia recepit, et jussit per omnes Ecclesias divulgari. „ Hic tamen sciendum est, quod in libris liturgicis et in ipsa Vulgata nostra remanent plures italæ partes, ex. gr. Sapientiæ liber, Ecclesiastici, Baruch, Epistolæ Jeremiæ, duo Machabæorum, Psalterium et totum novum testamentum, quæ sunt procul dubio ex versione itala.

Nunc superest dicere aliquid de hujus versionis utilitate.

1° Hujusmodi versionis utilitas est, quia prima est, quæ revocat textum originalem in latinum versum, etiam ante versionem hieronymianam.

2° Cum ipsa fluat ex codicibus, qui non longe distant ab ætate Patrum Apostolicorum, utilitatem magnam præstat, adeo ut versio τῶν Septuaginta a varietatibus amanuensium et tem-

porum adjunctis in ipsam adductis nonnunquam corrigat, et ordini atque correctioni sensus verborumque studeat.

3° Hac versione Patrum scripta magna luce elucescunt. Latini enim Patres sæpissime, licet eam aperte non citent suis in operibus, lepide quasdam ex ea versione sententias locutionesque attingunt. Unde absque italæ cognitione plurium argumentorum doctrinæ Patrum notitiam assequi haud possumus.

4° Per hanc versionem italam magna lux historiæ Vulgatæ editionis confertur.

5° Itala sibi etiam vindicat monumentum philologicum, cum edita fuerit ea tempestate, quæ ab aurea linguæ latinæ ætate haud longe distabat.

Et hæc sufficiant de versione itala.

2. De Vulgata latina.

Ut melius et ordinate procedamus, in notitiis de Vulgata nostra tradendis, primum operæ pretium est ob oculos habere ejus definitionem. Igitur definiri potest cum clarissimo Patritio, qui de hac versione ita loquitur: " Versionem Vulgatam vocamus latinam Bibliorum translationem, cujus maxima ex parte Hieronymus, vel auctor fuit, vel emendator, quæque in locum priorum translationum recepta vulgo fuit, jam pluribus ante ætatibus. "

Hac posita definitione, enucleamus aliqua circa ejus originem. Sciendum est Ecclesiam latinam usque ad Hieronymum italam, uti versionem authenticam sacrorum librorum, in usu habuisse, quæ cum millies transcripta fuerit, pluribus defectibus scatebat necnon innumeris mendis. Ob id S. Damasus papa consilium suscepit eam expurgandi et ad pristinam puritatem integritatemque reducendi. Tunc temporis vivebat quidam vir, Hieronymus nomine, patria Stridoniensis, quo nemo peritior in sanctæ Scripturæ scientia; huic Summus Pontifex curam commisit emendandi sacrorum Bibliorum libros. Hieronymus Damasi nutibus obtemperans, aggressus est emendationem quatuor Evangeliorum circa annum 383, et, hac peracta recensione, statim ad reliquos novi fœderis libros transiit, quos græcæ fidei reddidit, ut ipse testatur.

Quoad methodum, quam Hieronymus in hac recensione tenuit, duo animadvertimus:

1° Quod S. Doctor correxit versionem latinam N. T. non solum ex antiquorum codicum latinorum auctoritate, seu collatione; verum etiam ex antiquissimis græcis codicibus optimæ fidei: unde non solum expurgavit illos libros ab amanuensium mendis, verum etiam passim in iis correxit, quæ a vitiosis interpretibus male reddita fuere.

2° Quod non omnia S. Hieronymus correxit, sed tantum *graviora*, quemadmodum ipse testatur. Re sane vera scripsit: " Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Evangelia..... codicum græcorum emendata collatione, sed et veterum; quæ ne multum a lectionis latinæ consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut iis tantum, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur, ut fuerant " (*Præf. in Evang.*).

Hieronymus, emendato N. T., ad vetus transiit. Latina sane V. T. versio, quæ extabat, in pluribus, licet accidentalibus, erat depravata; quare Augustinus aliique illius temporis viri docti emendationem enixe efflagitabant, eo ut Hieronymus, anno 384, emendationem Psalmorum Romæ aggredi statueret. In hac emendatione S. Doctor versione Septuaginta virali non hexaplare, nempe ea, quæ inveniebatur in hexaplis Origenis; sed communi, usus est, quæ tunc temporis κοινῆς, seu communis nomen obtinebat. Hujusmodi Psalterii emendatio vocari solet Psalterium Romanum, ex eo quod Romæ, et ad Romanæ Ecclesiæ usum factum fuit. Post aliquod tempus divus Hieronymus, cernens sui Psalterii recensionem mendis esse vitiatam, iterum insudavit in emendando Psalterio, rogatus ad hoc peragendum a Paula et ejus filia Eustochio. Ad hanc alteram emendationem Hieronymus usus est græca editione hexaplari, adhibitis etiam eisdem signis, quibus illa distinguebatur: quæ nova recensio, cum esset priore magis limata, statim ac expleta fuit, diffusionem maximam obtinuit. Ipsam enim Roma, Germania et Gallia susceperunt, atque adeo in Gallia invaluit ejus usus, ut Psalterii Gallicani nomen obtineret. Postea hoc Psalterium Gallicanum, quod habemus quoque in editione nostra vulgata, adhibuit Ecclesia universalis

in publicis sacris officiis peragendis, exceptis tamen Ecclesia veneta S. Marci, vaticana S. Petri, et mediolanensi S. Ambrosii. Correxit pariter Hieronymus, juxta editionem LXX Interpretum hexaplarem, ceteros S. Scripturæ libros, quos obelis et asteriscis distinxit. Sed, an omnes V. T. libros hoc modo emendaverit, non satis constat. In suis enim epistolis id affirmare videtur: " Septuaginta, ait (Ep. 71 ad Lucium), Interpretum editionem..... diligentissime emendatam studiosis tradidi. " Attamen, licet singulos libros illius versionis τῶν Septuaginta correxerit, non omnes tamen, fraude cujusdam hominis, fuerunt editi, ut ipse scribit ad Augustinum: " Præceptis tuis, ait, parere non possumus, pleraque enim prioris laboris fraude cujusdam amisimus " (Ep. 314). Libri igitur qui duplicem præfationem præseferunt ii sunt, quos Hieronymus hac in occasione emendavit, nimirum Paralipomenon, Ecclesiastes, Proverbia et Canticum Canticorum.

S. Hieronymus, expletis his duabus dictis emendationibus, anno 390, studio iterum operam navare cœpit, ut novam scilicet versionem latinam ex hebræo textu conficeret, quæ tamen in Ecclesiæ usum deducta non est. Hanc tertiam versionem ille perfecit duabus præcipuis ductus rationibus: 1ª Non ut interpretationem antiquam reprehenderet, sed ut ea, quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut certe scriptorum vitio depravata, manifestiora hac interpretatione redderet. 2ª Ut Christi fideles in controversiis cum Judæis in promptu haberent sensum locorum, quibus Hebræi abutebantur, vel ad doctrinam catholicam labefactandam, vel penitus excludendam, aut ei aliquo modo derogandum: neminem enim latet ipsos adversus Christianos disputationem habentes, omnibus subterfugiendi diverticulis uti; sed S. Doctor, ut Hebræi suomet potissimum mucrone ferirentur, novam versionem latinam ex textu hebraico expressam præbuit Christianis, ut totis viribus cum hostibus veræ fidei decertarent. Hæc altera Hieronymi versio procul dubio est princeps omnium latinarum versionum, cum, ut scripsit S. Isidorus Hispalensis, " veracior sit in sententiis et clarior in verbis. " Quod singularibus S. Doctoris dotibus, quibus exornabatur, adscribendum est. Ipse enim, ut ait S. Prosper, " Hebræo simul et Grajo Latioque venustus

eloquio; „ præterea in classica litteratura et in antiqua historia doctissimus erat; Palæstinæ topographiam, susceptis itineribus et adhibitis Judæorum doctissimis viris, sibi familiarem reddidit; ex sacrorum librorum lectione, in hebraico fonte et in græcis latinisque versionibus, omnes singulorum librorum partes singillatim perfectas habebat; loca parallela memoriter tenebat, neque singulis libris inhærentes difficultates ignorabat. Legerat dein omnes Ecclesiasticos scriptores atque S. Scripturæ interpretes, quemadmodum testatur S. Augustinus (lib. I *contra Jovinianum*): " Hieronymus, scripsit, omnes, vel fere omnes, qui ante illum ex utraque parte orbis de doctrina ecclesiastica scripserunt, legit. „ His dotibus S. Hieronymus exornatus optimæ suæ versioni vim effudit, adeo ut non plus æquo litteræ adhæreret, aut ab ea longius recederet, sed potius sensum continuo fideliter atque dilucide exprimeret. Neque dicatur quod aliquando quis locus apparet obscurus; nam cum hoc accidit, est adscribendum, vel subjectæ materiæ, vel veteri translatori singulorum librorum, quorum lectionem retinere cupiebat. Igitur S. Doctor initium fecit a libris Samuelis et Regum, in quos scripsit Prologum, qui galeatus dicitur. Postea successive ter vertit Psalterium, uti vidimus. Vertit etiam sexdecim Prophetas, majores nempe et minores, Job cum libris Salomonis, Paralipomena, Esdram, Esther, et postremo loco Octateuchum, idest quinque libros Moysi, Josue, Judices et Ruth. Sapientia vero, Ecclesiasticus, Machabæorum primus et secundus, Baruch, Epistola Jeremiæ, additamenta Estheris et partes deuterocanonicæ Danielis a Hieronymo non fuerunt translata.

Hisce præmissis definiendum juvat quinam libri ex itala, et quinam ex Hieronymi versione sunt in nostra vulgata. Sunt ex versione itala: 1° omne psalterium davidicum, quod non potuit Ecclesia immutare, cum omnes fideles illud memoria scirent, prædictis ceterorum librorum, S. Hieronymus tamen correxit, et ideo dictum fuit psalterium gallicum; 2° quinque deuteronomici, exceptis libris Tobiæ et Judith; 3° novum Testamentum, emendatum tamen a S. Hieronymo. Sunt autem ex S. Doctore: 1° omnes libri protocanonici V. T.; 2° libri Tobiæ et Judith. Ergo nostra Vulgata coalescit ex itala et ex versione hieronymiana. Hujusmodi versio sic concinnata non-

nisi octavo sæculo reparatæ salutis adhibita fuit, et, prout colligitur ex Hugone a S. Victore, ipsa Ecclesia versionis Hieronymi usum commendavit. " Ecclesia Christi, inquit, per universam latinitatem, præ ceteris omnibus translationibus, hanc solam legendam et in auctoritate habendam constituit. „ Concludimus igitur maximam vulgatæ partem esse ex versione Hieronymi, facta ex textu hebræo, laudatam summopere ab antiquis, et ob intrinsecum ejus meritum, superatis omnibus contradictionibus, universaliter receptam. Quoniam vero huic versioni, temporis processu, multa menda incurrerunt non solum ob exemplaria, tum manuscripta, tum arte typographica multiplicata; verum etiam ob librariorum incuriam, plurimum viri docti adlaborarunt, ut illam in pristinum statum reducerent. Postea, cum Romani Pontifices nihil curæ neglexerint, ut quam emendatissima versio vulgata ederetur, declarata fuit merito authentica tum quoad vetus, tum quoad novum testamentum, a Concilio Tridentino, solemni decreto ad rem lato (sess. IV, *De Can. Script.*). Attamen, quoniam hoc decretum non paucis quæstionibus, sive inter Protestantes, sive etiam inter Catholicos occasionem dedit, operæ pretium censemus sequentem statuere propositionem :

PROP. — *Vulgata latina tum veteris tum novi testamenti est authentica.*

Probatur data propositio variis argumentis, quæ non ab aliis locis desumuntur, quam ex Concilii Tridentini verbis (sess. IV). Hic sane legitur, quod Concilium minatur anathema audenti dicere non esse retinendos uti canonicos libros contentos in veteri vulgata latina. " Si quis, inquit, autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, et traditione prædictas sciens et prudens contempserit, anathema sit. „ Deinde declarat hujus editionis vulgatæ latinæ authentiam, hisce aliis verbis : " S. Synodus statuit et declarat, ut hæc ipsa vetus et vulgata editio, quæ tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia pro-

bata est in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus et expositionibus, pro authentica habeatur, et ut nemo illam rejicere quovis prætextu audeat, vel præsumat. „ Ergo.

Sed ad plenam hujus decreti perceptionem plura sunt animadvertenda:

1° Ut notat P. Patritius, in prolatis verbis concilium sermonem instituit de editione Vulgata: " Questa, scribit, medesima, " quale non senza varietà di lezioni trovavasi nei codici al- " lora, che molti secoli innanzi del Concilio Tridentino la " Chiesa prese ad usarla „ (*Lett. al Dirett. dell'Archiv. Eccl. di Firenze*, vol. 9, pag. 587).

2° Cum Concilium dicat: " Longo tot sæculorum usu in Ecclesia probata, „ intendit hanc editionem vulgatam jam a sæculo VII tamquam authenticam ab Ecclesia catholica adhibitam esse, atque uti talem Christi fidelibus propositam.

3° Nomen Αὐθεντῆς græcum, ex quo deducitur authentia, apud scriptores sensum habet illius, qui fruitur potestate et deinde obedientia tum in voluntate, tum in intellectu, idest quod fidem sibi conciliare possit. In jure transfertur ad scripta et publica instrumenta, quorum authentia idem est, ac auctoritas ad faciendam fidem; hinc aliquod documentum nuncupatur authenticum, si descriptum fuerit ab ipso auctore, uti testamenta olographa, cujus generis nullum monumentum in sacris litteris nunc superest. Dicuntur etiam authentica scripta apocrypha, si diligenter ac fideliter sint ex autographis expressa, hujusmodi sunt textus hebraicus et græcus: sic pariter aliqua versio nuncupatur authentica si conformitatem habeat cum textu originali, vel, quod idem est, si conspiret in facto cum textu primitivo authentico. His positis, dicimus Synodum Tridentinam declarasse authentiam editionis Vulgatæ, hoc ultimo sensu, idest conformitatis cum textibus originalibus, seu primigeniis pariter authenticis. Ad rem audiatur cardinalis Pallavicinus, quem sequitur etiam P. Patritius: " Autentica, inquit, " cioè nè studiosamente falsata in veruna sua parte, quantun- " que accidentale e minuta, nè mai eziandio inavvertentemente " difforme all'originale nella sostanza. „

4° Concilium non declaravit Vulgatæ authentiam, illam videlicet comparando ad textus originales, sed tantum ad sin-

gulas versiones latinas. Ait enim: " Si ex omnibus latinis editionibus, quæ circumferuntur, quænam pro authenticis habenda sit, innotescat. " Sciendum est sæculo XVI non paucas extitisse versiones latinas, alias scilicet a Protestantibus, alias etiam ab orthodoxis confectas; itemque multas et diversas vulgatæ editiones, quæ non parum inter sese discrepabant. Ob id ad confusionem tollendam editum fuit illud decretum, de quo ipsi Cardinales legati testantur: " Chi avesse, sunt verba legato-" rum, pretermesso nel decreto l' approvatione di questa edi-" tione vulgata saria ancora stato causa, che in breve tempo " non si fusse saputo qual'era la vera Bibbia, tante se ne sono " tradotte da venti anni in quà e traducevansene tutto il " giorno, e tante se ne sono stampate tutto il giorno varie " l'una dall'altra in molti ed importantissimi luoghi et attis-" simi non solo a commentare e nutrire le presenti eresie, ma " a farne nascere delle altre " (*Lett. al card. Farnese a Roma, 8 Giugno 1546*). Præterea ipsi Patres, puta Andreas Ulca, Tilletanus, Salmeron, Lainez et alii, qui Concilio interfuerunt, aperte testantur, quod Synodus Œcumenica nihil detraxit textibus primigeniis, eo ut lato decreto minime subtraheretur authentiæ textibus originalibus, hebraico scilicet et græco: quare horum authentia talis mansit, qualis extiterat ante Concilium Tridentinum. Adde quod nunquam ab Ecclesia prohibitus fuit horum textuum usus, ut liquet ex ipsa agendi ratione Catholicorum; quinimo Concilium, declarans Vulgatæ authentiam, illam quoque fontium declaravit, cum illa sine ista existere nequeat, ut bene animadvertit cardinalis Franzelin.

5° Sancta Synodus Tridentina, proponens fidelibus Vulgatæ authentiam, neque in mente habuit illam dicere esse inspiratam, neque summo gradu authenticam, scilicet quoad omnia etiam minima ad fidem et mores non pertinentia esse divinitus inspiratam. Revera Concilium Vulgatam emendatione indigere satis intellexit, unde eam emendandi R. Pontifici commendavit; ideoque non sibi proposuit Concilium summam Vulgatæ cum textibus originalibus declarare conformitatem. Decretum enim illud referebatur ad Vulgatam præsentem, nam Concilium prævidere non potuit emendationem, quam Romani Pontifices essent facturi: " Libros, inquit decretum, integros

cum omnibus suis partibus prout in Vulgata habentur. „ Cujusmodi verba apposita fuerunt propter partes deuterocanonicas Esdræ et Danielis a Protestantibus rejectas, et Concilium respicit tum dictas partes, tum omnes libros cum singulis eorum partibus atque capitibus notabilibus et substantialibus, sive ad dogmata, sive ad moralia, sive ad prophetica, sive ad historica spectent. At non intellexit Concilium canonizare singulas voces et minuta quædam, quæ potius particulæ, quam partes dici possunt, ut notat Azevedo.

Hic tamen opponitur decretum, editum a S. C. C. 27 jan. 1776, quod sic se habet: " Congregatio generalis censuit nihil posse asseverari, quod Vulgatæ latinæ repugnet editioni, etiam quod esset sola periodus, sola clausula, vel membrum, sive vox, vel dictio sola, vel syllaba, vel jota unum. „ Sed his ultimis annis quæsitum fuit in romanis archiviis a viris doctissimis et dictum decretum nunquam invenerunt; quare retinendum est tamquam falsum decretum oppositum. Quod si admitteretur dictum decretum reapse prodiisse, intelligi deberet hoc sensu, nimirum prohibere, ne aliquid asseratur repugnans Vulgatæ in rebus fidei morumque, quemadmodum declaravit præfata Congregatio Concilii, adprobante Summo Pontifice, 1 aug. 1859. Ergo ex mente Concilii Tridentini liquet Vulgatam latinam editionem esse authenticam.

Declarata ab Ecclesia authentia hujus editionis Vulgatæ, eadem statim votum expressit, ut in posterum quam emendatissime imprimeretur.

Nos hic omittimus correctionis Vulgatæ historiam, quæ legi potest apud Ungarelli et Vercellone, qui diligenter eam describunt, et tantum dicimus: 1° Quod Romæ per annos fere quadraginta absque ulla interruptione laboratum est ad hanc correctionem conficiendam; nam studia a Romanis Pontificibus incœpta anno 1546, expleta fuerunt anno 1592. 2° In hac correctione comparati fuerunt præstantissimi codices et vetustissimi, qui tunc temporis extabant tum Romæ, tum in aliis regionibus, quos inter codex Ammiatinus, cujus antiquitas a Vercellone ceteris codicibus præponitur. 3° Demum onus castigandæ vulgatæ commissum fuit doctissimis cardinalibus Carafa, Colonna, De Miranda aliisque viris non solum sanctarum

litterarum peritissimis, sed etiam variarum linguarum, uti Bellarmino, Toleto, Flaminio, Nobilio, Murino, Aggellio, Lelio Fulvio Ursino, etc. Hoc opere peracto, Xystus V typis vaticanis novam Vulgatæ editionem in lucem edidit, pauca tamen exemplaria vulgata fuerunt. Postea vero auctoritate Clementis VIII, anno 1592, dictis typis vaticanis, prodivit editio secunda in folio, et anno 1593, editio tertia in-4°. Tandem, anno 1598, exiit alia editio in-8° cum tribus indicibus correctionum; attamen, licet hujusmodi editio sub Clemente ortum habuerit, Clementis tamen Pontificis nomen nunquam pertulit.

Præfatio vero editionis Vulgatæ est cardinalis Bellarmini, qui inter alia verba ponit: " nihil canonicum, „ quod nomen canonicum spectat ad libros eorumque partes, non vero ad præfationem et titulos. Animadvertimus, ex unanimi doctorum consensu, quod Prologus Ecclesiastici, præfatio Threnorum non pertinent ad Bibliam.

Circa denique hujus editionis Vulgatæ excellentiam audiantur verba protestantis Ernesti Rancke, relata in editione codicis Fuldensis, quæ sic se habent: " Nam primum, inquit, eorum opinionem, qui celeberrimum Ecclesiæ Romanæ cimerium citra partis criticæ leges redactum esse suspicantur erroneam, absque ulla dubitatione esse. In universum satis bonum esse illius textum, nec absimilem a fontibus authenticis, ex ipso nostro variarum lectionum indice elucet. „

Adsunt etiam, præter Vaticanas, aliæ editiones, quibus pariter uti possumus, sicuti editio Leander Van-Ess, Tubingæ (*Prussia*) 1842, verum hujusmodi editio, juxta Vercellone, non paucos singulares lapsus præsefert; 2° Editio Lock, Ratisbonæ 1849, quæ propius Vaticanæ editioni accedit, plura tamen desiderantur; 3° Biblia sacra Vulgatæ editionis Xysti V Pontificis Maximi jussu recognita, et Clementis VIII edita, editio stereotypa 1851, omnium emendatissima, adprobata etiam a Sacræ Congregationis Indicis decreto, Taurini 1868. De hac editione sic scribit pater Vercellone: " Taurinensis, ait, editio, paulo quidem diligentius (non tamen omnimode) purgata, quoad interpungendi rationem a vaticanis editionibus longius abscedit. „

§ 4. — De versionibus vernaculis, seu vulgaribus.

Antequam sermonem de versionibus vernaculis instituamus, notatu dignum ducimus, præmittere aliqua ad doctrinam Ecclesiæ circa has versiones spectantia.

Etenim sancta Mater Ecclesia quovis tempore, necessarium habuit sanctarum Scripturarum studium pro Ecclesiasticis, ut sic quisque eorum in promptu habeat quantum est unicuique sufficiens, quo fidem catholicam defendat, præsertim ex testimoniis sanctæ Scripturæ; pro laicis e contra nunquam commendavit esse necessariam sanctæ Scripturæ lectionem, cum non sint verbi Dei relatores, sed legis auditores. Protestantes hac de causa Ecclesiam calumniantur, quæ, spectatis individuorum dispositionibus, conditione et adjunctis, docet sanctæ Scripturæ lectionem non esse utilem, quinimo passim Christifidelibus periculosam, adeo ut multi ex hac lectione visi sint sæpissime naufragium fidei facere. Hinc demonstrandam curamus sequentem propositionem:

Prop. 1° Omnibus Christi fidelibus non est necessaria ad salutem sacræ Scripturæ lectio.

Animadvertimus interim procul dubio hic agi de versionibus in lingua vernacula, cum fere major pars omnium populorum nesciat linguam, in qua sanctum Dei verbum est exaratum, quod in universum translatum apparet in linguis classicis, quas tantum viri docti intelligere possunt. Igitur sermo erit de lingua, quam tota natio vel populus scit, tamquam κοίνὴν, seu communem linguam.

Hoc posito, accedamus ad propositionis demonstrationem. Igitur argumento generali dicimus: Si lectio sanctæ Scripturæ esset indiscriminatim omnibus Christi fidelibus necessaria ad salutem, hujusmodi necessitas exurgere deberet, vel ex ipso sanctæ Scripturæ oraculo, vel ex Ecclesiæ Patrumque traditione, vel denique ex ipsa rei natura: atqui nullus ex tribus fontibus dici potest consonans esse Protestantium doctrinæ. Ergo, etc.

Probatur minor per singulas partes.

Et 1° hæc necessitas non oritur ex sanctæ Scripturæ oraculo. Re sane vera, si hoc præceptum pro singulis fidelibus

existeret in sanctis litteris, promulgatum fuisset ab ipsis Protestantibus, qui diu noctuque volumina Scripturarum pro manibus habent; atqui Protestantes, quamvis sæpe a Catholicis provocati, nunquam proferre aliquod testimonium clarum potuerunt. Ergo, etc. Attulerunt utique nonnulla testimonia desumpta ex Scripturis utriusque testamenti, quæ tamen, vel ad rem non pertinent, vel meram exhortationem continent: sic pro veteri testamento adducunt omnia loca, in quibus imponitur Judæis legem Dei meditandam die ac nocte, retinendam esse semper præ oculis, explendas quascumque operationes in visu legis sanctæ Dei. Ex novo testamento urgent in primis illis Christi verbis: " Scrutamini Scripturas, „ quo testimonio certe non includitur, nisi invitatio ad legendum; nam, cum Judæi divinam missionem recipere nollent, hinc Christus, postquam illos convincit testimonio Joannis Baptistæ, attulit illis Scripturas, eos invitans ad sacri codicis lectionem, verbis: " Scrutamini Scripturas. „ Adducunt etiam testimonia ex Act. XVII, vers. 11; Rom. XV, 2, 4; Tim. III, 15, etc., in quibus evidens est nullum contineri præceptum legendi sacram Scripturam in lingua vulgari. Igitur ex verbo Dei scripto illud præceptum, quod omnibus fidelibus imponere conantur Protestantes, adduci non potest.

2° Necessitas proposita neque pariter oritur ex verbo Dei tradito, seu ex Patrum traditione.

Tantum enim abest, quominus Patres affirment omnibus indiscriminatim Christi fidelibus esse necessariam sanctæ Scripturæ lectionem, ut potius illi contrarium tradere viderentur. Citamus speciminis gratia unum vel alterum Patrum testimonium, tam ex græcis, quam ex latinis. Ex græcis Clemens Alexandrinus (*Pæd.* l. XI, cap. 11): " Fides, ait, absque litteris discitur. „ S. Joannes Chrysostomus (Hom. I, in Ep. ad Rom.): " Verum, inquit, quia plerique ex his, qui huc nobiscum convenerunt, liberos, uxorem alendam, ædesque curandas suscepere, nec sese totos huic dare possent studio, ad ea quæ alii collegerunt excipienda vos comparate, tantumque studium *dictis audiendis* adhibete, quantum colligendæ pecuniæ. „ Ex latinis S. Augustinus: " Homo, inquit, fide, spe et charitate subnixus eaque inconcusse retinens, non indiget Scripturis nisi ad illos in-

struendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt „ (*De Doct. christ.*, l. 39). Et S. Hieronymus, quamvis Scripuræ studiosissimus, nullibi tamen omnibus indiscriminatim præceptum imponit eam legendi; quinimo docet prodesse magis fidelibus auditam prædicationem et Scripturæ expositionem, quam ejus privatam lectionem. Sic in Comm. in Ep. ad Galatas, lib. II, cap. 4: " Scriptura, ait, divina ædificat et lecta, sed *multo plus prodest, si de litteris vertatur in vocem.....* sciens itaque Apostolus majorem vim habere sermonem, qui ad præsentes fiat, cupit vocem litteris comprehensam, in præsentiam commutare, et quia hoc magis expediebat his, qui in errore fuerant depravati, vivo eos ad veritatem retrahere sermone. „ In eumdem sensum loquuntur ceteri Patres tum græci, tum latini, quos omnes recensent P. Cherubinus a Sancto Joseph, et J. B. Malou. Ergo ex Patrum doctrina eruitur illos sollicitos fuisse de Scripturarum studio promovendo, cum debitis tamen restrictionibus et cautelis, nunquam vero prædicasse sanctarum Scripturarum lectionem esse ad salutem necessariam.

3° Demum necessitas lectionis sanctæ Scripturæ ne oritur quidem ex ipsa rei natura.

Re quidem vera Scripturæ sacræ non semper extiterunt. Ergo, in sententia Protestantium, homines, qui vixerunt absque Scripturis, procul dubio perierunt. Jam vero adstruitur factum contrarium. Absurdum sane est dicere, omnes homines antequam existeret Scriptura, scilicet ante Moysen, qui primos Scripturæ libros exaravit, periisse, cum scimus justos et sanctos homines Deoque charissimos ante Moysi tempora vixisse, uti Abraham, Isaac, Jacob, Noe, Seth, aliosque plurimos. Præterea, datis exaratisque Scripturis, multi gentiles fide, ex antiqua traditione proveniente, tantum legem naturalem observantes et consequenter sine Scripturis, sanctitatem et salutem sunt consequuti. Quinimo, extante jam Christi Ecclesia, quot extiterunt atque extant, qui physica, vel morali impotentia a lectione sanctæ Scripturæ prohibentur, uti cæci, hebetes, infantes omnesque, qui absque culpa laborant invincibili ignorantia, quis igitur dicit hos omnes non posse pervenire ad salutem, eo quod carent sanctæ Scripturæ lectione? Minime procul dubio, cum sit clarum absurdum.

Insuper, si hoc medium ad salutem fuisset necessarium, nimirum homines sine Scripturæ lectione damnatum iri, ipse Christus, qui pro humani generis salute in hunc mundum venit, prior omnibus legem et doctrinam, quam homines docuit, scripto mandasset: jamvero nec ille hoc egit, neque faciendum jussit ab aliis. Nam ipse, postquam Evangelium suum per Judæam, Samariam et Galilæam, per urbes et vicos, ad maris oras et ripas Jordanis, in plateis, in synagogis, in montibus, in ipso templo jerosolymitano annuntiavit, nihil scribens, Apostolis facultatem dedit non exarandi suam doctrinam, sed potius illos misit ad prædicandum Evangelium omni creaturæ. Et Apostoli, dictis Magistri obsequentes, post acceptionem Spiritus sancti, die Pentecostes, " Profecti sunt, ait Evangelista, et prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. „ Quod, si aliqui ex Apostolis doctrinam, quam prædicaverant, scriptis mandarunt, nunquam sibimetipsis proposuerunt hoc facto omnia comprehendere, quæ prædicanda erant, ita ut etiam post scripta evangelica aliosque libros novi Testamenti, Paulus simpliciter et absolute affirmare potuerit fidem esse ex auditu. Ergo sine lectione Scripturarum fideles etiam sibi comparare possunt scientiam æternæ salutis.

Probata veritate, scilicet quod minime est necessaria lectio sanctæ Scripturæ omnibus indiscriminatim Christi fidelibus, exponimus breviter quomodo sint dirigendi fideles circa hanc lectionem, seu aliquas regulas proferimus, secundum quas legi possunt sacræ Scripturæ in lingua vulgari. Hæ regulæ erui possunt ex doctrina Ecclesiæ quæ extat in tertia et quarta regula Indicis. Legimus enim : " Librorum autem veteris testamenti versiones, viris tantum doctis et piis judicio episcopi concedi possunt; modo hujusmodi versionibus tamquam elucidationibus Vulgatæ editionis ad intelligendam sacram Scripturam, non autem tamquam sacro textu utantur. Versiones vero novi testamenti, ab auctoribus primæ classis Indicis factæ, nemini concedantur, quia utilitatis parum, periculi vero plurimum lectoribus ex earum lectione manare solet. Si quæ vero annotationes cum hujusmodi quæ permittuntur versionibus, vel cum vulgata editione circumferuntur, expunctis locis suspectis a facultate theologica alicujus universitatis catholicæ aut inqui-

sitione generali, permitti eisdem poterunt, quibus et versiones. Quibus conditionibus totum volumen bibliorum quod Biblia Vatabli dicitur, aut partes ejus concedi viris piis et doctis poterunt. Ex Bibliis vero Isidori Clari prologus et prolegomena abscindantur; ejus vero textum nemo textum Vulgatæ existimet. „

Hac regula prohibentur omnes versiones factæ a viris hæreticis, vel de hæresi suspectis, sive in lingua latina, sive in lingua vulgari. Quinimo a Benedicto XIV prohibita præterea sunt “ Biblia sacra hæreticorum opera impressa, vel eorumdem adnotationibus, argumentis, summariis, scholiis et indicibus aucta. Item Biblia sacra vel eorum partes ab eisdem metrice conscripta. „ Quibus additur etiam alia prohibitio Pii VII, qui dicit, “ Biblia, opera hæreticorum impressa, vetitis libris accenseri juxta Indicis regulas. „ Ex quo sequitur prohiberi textum hebraicum et græcum ab hæreticis excussum, et pariter omnes editiones a societatibus biblicis in publicum sparsas, quocumque idiomate exaratas. Igitur regula tertia Indicis agit de versionibus factis a viris, ab Ecclesia damnatis. Nunc ad regulam Indicis quartam, quæ sic se habet:

“ Cum experimento manifestum sit si sacra Biblia passim sine discrimine permittantur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti quam utilitatis oriri, hac in parte judicio episcopi aut inquisitoris stetur, ut cum consilio parochi vel confessarii, Bibliorum a catholicis auctoribus versorum lectionem in vulgari lingua eis concedere possint quos intellexerint ex hujusmodi lectione non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse, quam facultatem in scriptis habeant. Qui autem absque tali facultate ea legere seu habere præsumpserit, nisi prius Bibliis Ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit. Regulares vero, nonnisi facultate a Prælatis suis habita, ea legere aut emere possint. „ Ex quibus verbis eruitur quod legi possunt sacræ Scripturæ in lingua vulgari versæ ab auctoribus catholicis, obtenta licentia tamen a Summo Pontifice, vel ab episcopis. Cujusmodi doctrina, temporis processu, mutationem subiit, cum non amplius licuit episcopis hanc facultatem concedere.

Attamen hodie ex jure communi fideles, ulla absque licentia,

legere ac retinere possunt versiones in lingua vulgari a catholicis viris factas, dummodo hæ versiones a Sancta Sede Apostolica fuerint approbatæ, et habeant notas secundum doctrinam catholicam, quibus fideles magis instructi et confirmati in fide evadere possint. Quod, si inveniuntur versiones notis catholicis destitutæ, etiamsi a viris catholicis factæ et exaratæ, remanent, vi regulæ quartæ Indicis, prohibitæ. Et hoc est adeo verum, ut Sacra Congregatio Inquisitionis interrogata: Utrum permittenda impressio versionis V. et N. T., R. A. Martini sine textu latino et sine notis, responderet: Negative. Ergo nullo modo legi possunt atque retineri sacræ Scripturæ absque notis et absque saltem episcopi approbatione.

Hisce præpositis de versionibus in linguis vulgaribus, dicimus nunc aliqua ad easdem spectantia.

Sane versio vulgaris ea dicitur, quæ exarata est in lingua, qua aliquis populus utitur. Igitur pro catholicis hæ omnes versiones sunt vulgares, quæ in linguis inter sese diversis inveniuntur exaratæ, quibus varii populi loqui solent; et, quoniam fides christiana cultum obtinet in omnibus mundi plagis, consequens est, ut quisque populus, aut natio verbum Dei habeat versum in eam linguam, quam usu communi adhibet.

Generatim versiones sunt expressæ ex vulgata. Re vera talis est Germanica Allioli, Hispanica P. Scio, Anglica Doway, ex urbe in qua prodiit, Belgica D. Beelen, Italica R. A. Martini.

Attamen hic quæri potest quonam tempore versionum usus in linguis vulgaribus invaluerit in Ecclesia catholica?

Apud omnes certum est versiones vulgares esse perantiquas in Ecclesia. Reperiuntur enim versiones in linguis vulgaribus, jam a sæculo XIV, quando fere omnes linguam latinam intelligebant. Et Xystus Senensis dicit quamdam Bibliam italice exaratam, tribuendam esse Jacobo de Voragine Arch. Genuensi; sed de hac versione ipse Jacobus in historia Genuensi, ad annum 1292, alte silet, licet fusius cetera sua opera recenseat. Pariter S. Antoninus, Tritemius, Castellus aliique plures veterum scriptorum silent. Præterea animadvertendum in Bibliothecis italicis nullum reperiri codicem manuscriptum, qui

Jacobi de Voragine nomen præseferat. Hisce rationibus motus P. Lololg versionem Jacobi de Voragine in dubium revocat.

Anno autem 1471 Cavalca in italicam linguam transtulit Actus Apostolorum, hoc titulo: *Bibbia volgare istoriata*, quæ complectitur duo volumina in folio expressa ex nostra vulgata. Eodem anno, mense octobris, prodiit nova editio sub nomine ejusdem auctoris, quæ saltem quoad V. T., ab editione Malherbi est prorsus diversa. Porro utræ versiones momentum philologicum atque criticum habent. Audiatur ad rem P. Vercellone: " Io stimo, ait, che questa versione, e molto più quella che " dicesi del Malherbi, merita di esser considerata, per ciò che " spetta alla lingua, perchè in gran parte fu lavorata nel " miglior secolo della lingua. „ Et hoc quoad momentum philologicum. Quoad vero momentum criticum: " La volgata, " inquit, latina odierna spesso differisce da quella ch' era co- " munemente ricevuta nei codici del decimoterzo secolo, sui " quali furono lavorate quelle due versioni. I due lodati in- " terpreti seguirono fedelmente i codici della loro età, e che " perciò può anche farsene uso critico a vantaggio della Vol- " gata. „ In lucem etiam edita fuit Biblia Antonii Braccioli sub hoc titulo: " La Bibbia, che contiene i sacri libri del " vecchio Testamento „ (Venetiis, 1532). Hujusmodi versio quoad vetus testamentum expressa est ex textu hebraico, et libri deuterocanonici inveniuntur in calce; novum vero ex textu græco. Richardus Simonius scribens de hac versione, " Hic interpres, inquit, cum hebraicum idioma mediocriter calleret, latinam Xanti Pagnini versionem exscripsit, et in errorem quandoque lapsus. „ Hac de causa relata fuit in indicem librorum prohibitorum. Eadem, anno 1540, rursus edita est typis Zannelli in tribus voluminibus in folio, et, quoniam exornatur nonnullis notulis, videtur esse valde utilis.

His denique addi potest sic dicta Biblia Diodati, qui erat minister calvinianus. Is ausus est in lucem edere, Genevæ anno 1649, versionem S. Scripturæ utriusque testamenti italica lingua conscriptam, et quod mirum est, suis propriis impensis, adeo ut, ex dictis Joannis Clerici, ad summam miseriam deveniret. In hac versione adsunt omnes libri utriusque fœderis, exceptis tantum deuterocanonicis veteris testamenti.

Diodati ad hanc versionem exhibendam usus est textibus primigeniis, scil. hebraico et græco: hebraico pro veteri, græco pro novo fœdere. Auctor exornat suam versionem librorum atque capitum summariis, quæ universam Scripturam in compendium exhibent. Notulæ vero, quæ passim inveniuntur, potius litterales, quam morales dici possunt. His insuper accedit commentatio contra librorum deuterocanonicorum auctoritatem. Richardus Simonius de hac versione ita scribit: " Omnia, ait, in ea plana sunt et faciliora. Non pauca quidem in eis laude digna sunt, et interpretandis locis Scripturæ obscurioribus non inutilia. „ Præterea hujus versionis auctor paraphrasten potius, quam interpretis personam agit, et omnia conatur ad sectæ suæ placita pertrahere, præsertim in notis. Insuper voces quasdam adjicit, aut illas existentes in textibus originalibus in alias, perspicuitatis causa, mutare studet. Cum huic translatori non sit religio vera, ex hoc evenit, ut interdum sollicitus appareat de sensu proprio, quem omnes intelligunt, quam de aliis sensibus, quorum magnam curam etiam suis in translationibus auctores catholici sibi assumunt. In hac denique versione Diodati obire videtur munus viri critici simul ac theologi necnon concionatoris.

Mittimus alias versiones italicas.

Pro Hispanicis adsunt quidem plures versiones, quas inter enumerantur septem principales.

Non paucas pariter habent versiones Galli, quæ dividuntur in catholicis et acatholicis. Inter quas speciatim memoranda est ea, quam Patres S. J. cum doctis piisque observationibus P. Lallemand vulgarunt; item alia recentissima J. B. Claire, aliæque plurimæ, quas mittimus una cum illis acatholicorum.

Nec pariter Belgæ et Hollandi carent versionibus in linguis suis vulgaribus. Belgicæ enim dividuntur in orthodoxas et heterodoxas. Hollandi nullam versionem catholicam in sua lingua videntur habere, sed omnes sunt acatholicæ.

Versiones Anglicæ cœperunt ab illa S. Bedæ Venerabilis. Versiones Germanicæ, confectæ medio ævo, sunt variæ, attamen nonnullæ deductæ sunt ex antiquis manuscriptis.

Versiones denique Polonicæ et Hungaricæ sunt variæ. In lingua polonica tres potissimum extant, una pro Catholicis,

altera pro Socinianis, tertia pro Lutheranis. Hungaricæ vero, medio ævo exaratæ fuerunt, et extant in antiquis codicibus.

Qui plura de singulis versionibus in linguis vulgaribus scire cupiat, adeat prolixos tractatus hac in re editos.

APPENDIX CIRCA SOCIETATES BIBLICAS.

Cum modo loquuti simus de doctrina, quam sancta Mater Ecclesia tenendam ab omnibus proponit circa sacræ Scripturæ lectionem in lingua vulgari, necesse est aliqua breviter evolvere adversus Societates biblicas, quarum munus, seu missio est edere et propagare omnibus mediis sanctam Scripturam in linguis vulgaribus, ut sic acatholici totam Ecclesiæ doctrinam evertere atque labefactare possent. Igitur, postquam promamus nonnulla, quæ harum Societatum historiam respiciunt, dein una propositione speciali, dicemus jure ac merito a Romanis Pontificibus istas Societates biblicas esse damnatas.

In primis declarare venit cur Societates biblicæ sic nuncupentur? Hoc illæ nomen assumpserunt, quia eorum munus est curare, ut quamplurima S. Scripturæ exemplaria in omnium gentium linguis accurate imprimantur, et in populos quam maxime disseminentur, nulla facta regionum aut religionis distinctione.

Hujusmodi societates originem habuerunt in urbe Londinensi, die 7 martii anno 1804. Post aliquot annos existentiæ et jugis propagationis, alias societates dictas adjutrices constituerunt, quæ, licet essent in aliis regionibus et civitatibus fundatæ, dependebant tamen a Societate illa matre Londini. Anno 1826 Londini Societas decretum edidit expungendi ex V. T. versionibus septem libros deuterocanonicos, quos Anglicani in sua recepta versione retinent sub nomine apocryphorum. Horum Societatum tanta est cura in edendis et propagandis sanctis Scripturis, ut usque modo versi videantur libri sancti in 170 diversis linguis ac dialectis. Et mirum est animadvertere quot missionarios, quotque ministros in dissitas etiam regiones mittunt, ut infideles suarum Societatum doctrinam amplectantur, et fideles, scilicet catholici, si possibile est, corrumpantur.

Hisce præmissis, declaramus recentem Romanorum Pontificum agendi rationem cóntra has Societates adhibitam, ut Christi fideles ab eorum fraudibus caveant. Sit igitur :

PROP. — *Romani Pontifices jure ac merito improbarunt Societates biblicas.*

Hujusmodi propositionis demonstratio facilis et perfecta evadit post expositionem eorum, quæ docentur et curantur a Societatibus biblicis.

Igitur Societates biblicæ :

1° Docent unicam fidei regulam esse S. Scripturam. Quod certe est omnino falsum, œconomiæ revelationis a Christo statutæ contrarium, necnon perniciosum et juri Ecclesiæ noxium.

2° Docent pariter unumquemque fidelium esse legitimum S. Scripturæ interpretem, atque omnibus fidelibus jus inesse et officium incumbere sacras Scripturas legendi a semetipsis atque interpetrari.

3° Societates biblicæ curant non solum sacras Scripturas, ita versas, spargendi inter infideles, sed etiam, et maxime inter catholicos ; namque persuasum sibi habent, quod hac arte facile fideles a debita Ecclesiæ obedientia, et a fide catholica averti possunt.

4° Curant etiam dispensandi gratis simplicibus, indoctis, operariis, agricolis infinitos libellos, ephemerides, tractatiunculas, in quibus singula fidei dogmata impugnantur atque explicantur secus, ac agit S. Mater Ecclesia.

5° Ab his Societatibus corrumpitur fidei puritas. Plures enim hac ratione a fidei veritate defecerunt, cum antea ferventes catholici fuissent. Infideles vero, si harum Societatum semita aliquo tempore pedibus calcarunt, videntes postea discordiam inter ministros protestantes circa religionis dogmata, ad suas superstitiones redierunt.

6° Septem libros, quos Ecclesia catholica retinet tamquam divinitus inspiratos, Societates biblicæ inter apocryphos rejiciunt, et hoc in casu adeo imprudenter se gerunt, ut querelæ et reclamationes ex parte etiam Protestantium excitentur.

7° Ex his Societatibus pleræque versiones prodierunt, quæ sacram Scripturam adulteratam et vitiatam continent: quod factum est, vel ex ignorantia, vel ex dolo, ut sic Dei verbum ad sua desideria inclinationesque pertraherent.

Hæc sunt quæ docent Societates biblicæ quæque curant, ut omnibus nota sint hominibus, tum fidelibus, tum infidelibus.

Romani Pontifices interim adversus has sectas vocem extollentes extemplo, ut fideles præsertim harum errores præcaveant, ipsas improbarunt atque proscripserunt. Sic Pius VII ad episcopum Mochilesr, die 3 septembris 1806: " Magno, inquit, et acerbo dolore confecti sumus, ubi accepimus exitiosum consilium haud ita pridem susceptum, quo sacratissimi Bibliorum libri novis, ac præter saluberrimas Ecclesiæ regulas editis interpretationibus, iisque callide in pravos sensus contortis, vernacula qualibet lingua pervulgantur. Namque ab aliqua, jam ex perlatis ad Nos hujusmodi versionibus, animadvertimus eam in purioris doctrinæ sanctitatem parari perniciem, ut facile fideles ex his fontibus lethale ebibant venenum, ex quibus haurire debuissent aquas sapientiæ salutaris. „ Eodem sensu loquitur Leo XII, in litt. Encycl., die 3 maji 1824. Tandem Gregorius XVI, in Encyclica 8 maji 1844: " Inter præcipuas, scribit, machinationes, quibus nostra hac ætate acatholici diversorum nominum insidiari cultoribus catholicæ veritatis, eorumque animos a sanctitate fidei avertere connituntur, haud ultimum tenent locum Societates biblicæ, quas in Anglia primum institutas, ac longe hinc lateque diffusas, facto veluti agmine in id conspirare conspicimus, ut divinarum Scripturarum libros, vulgaribus quibusque linguis, interpretatos permagno edant exemplarium numero, eosque inter christianos juxta, atque infideles nullo delectu disseminent, et horum quemlibet ad illos nullo duce legendos alliciant. Ita igitur, quod suo jam tempore lamentabatur Hieronymus (Ep. ad Paulinum, § 7), et garrulæ anui, et deliro seni, et sophistæ verboso, et universis, si modo legere norint „ etc. quæ verba expresse declarant finem Societatum biblicarum. Demum concludit damnando Societatem biblicam in America fundatam ad scopum spargendi Biblia vulgaria in Italia nostra.

Accedunt testimonia plurium Protestantium, qui lamentantur

de agendi ratione Societatum biblicarum, adeo ut viva voce et scriptis variis decertent contra sectas, quarum ipsi nomen gerunt. Hujusmodi agendi ratio adversariorum apologiam solemnem constituit pro Romanis Pontificibus, qui easdem Societates cum omnibus editionibus librorum omnium S. Scripturæ ab ipsis editis atque edendis improbarunt.

Ex dictis igitur clare liquet Romanos Pontifices merito ac jure damnasse atque improbasse Societates, Londini primum fundatas, et postea ubique locorum et gentium diffusas, ut sacram Scripturam, in linguis vulgaribus versam, tum inter fideles, tum inter infideles diffunderent.

Hic explicit introductio generalis.

PARS II.

LECTIONES
INTRODUCTIONIS PARTICULARIS
IN
SANCTAM SCRIPTURAM

DE LIBRIS VETERIS TESTAMENTI

LECTIO I.
Prænotandum generale.

Quemadmodum in superiori parte demonstravimus, scilicet sacros libros dispesci in illos, qui ante Christi adventum a sacris Hebræorum scriptoribus prodierunt, et in illos, qui post Christum natum exarati fuere ab Apostolis et Evangelistis, Ecclesiæ Christi fundatoribus, qui, ob magistri doctrinam sive oretenus, sive scriptis traditam, capite fere omnes mulctati sunt; in hac secunda operis parte operæ pretium ducimus de iisdem libris tum veteris, tum novi fœderis singillatim sumptis, sermonem instituere.

Libri veteris testamenti, ut alibi innuimus, sunt numero quadragintaquinque: ex quibus triginta octo protocanonici, et septem deuterocanonici, scilicet Baruch, Tobias, Judith, Ecclesiasticus, Sapientia, et duo libri Machabæorum. Hi autem omnes, præsertim apud recentiores Hebræos, obtinuerunt appellationem, juxta numerum litterarum alphabeti hebraici,

idest: ספר הארבעה ועשרים (seffer haharbbangah venghescrim), codicem quatuor et viginti (librorum).

Libri vero novi testamenti, ut alias etiam diximus, sunt numero vigintiseptem: ex quibus viginti protocanonici, et septem deuterocanonici, scilicet Epistola S. Pauli ad Hebræos, Epistola S. Jacobi, Epistola 2ª S. Petri, secunda et tertia S. Joannis, Epistola S. Judæ, Apoclypsis Joannis.

Nos interim, ut ordine procedamus, in primis dicimus singillatim de libris veteris testamenti, et postea aggredimur eodem modo tractationem omnium librorum novi fœderis.

Ut finem rei propositæ ordinate atque clare adipiscamur, methodum pene analyticam tenemur, nimirum exordium erit de nomine uniuscujusque libri, cui postea sequuntur quæstiones de divisione, argumento, scopo, lingua, tempore et loco quo singuli libri fuerunt conscripti, atque denique disseritur de erroribus et præcipuis difficultatibus adversariorum.

Cum igitur Pentateuchus Moysi sit non solum primus liber inter sacros V. T., sed etiam reliquorum veluti basis ac fundamentum, operæ pretium est, tum ob dignitatem chronologicam, quam præsefert, tum quia ab hostibus Religionis christianæ speciali ratione impugnatur, de hoc imprimis sermonem instituere.

DE PENTATEUCHO MOYSI.

§ 1. — De nomine, divisione, argumento, lingua, scopo, tempore et loco, quo conscriptus fuit.

1° De nomine.

Pentateuchus aliud nomen obtinuit apud Hebræos, aliud apud Græcos, et aliud apud Latinos. Hebræi enim, quemadmodum alias diximus, omnes libri veteris testamenti in tres classes dividebant, scilicet in תורה (thora), idest legem, נביים (neviim), idest prophetas et כתובים (ketuvim), idest hagiographa. Sub nomine תורה (thora), intelligebant librum Moysi, qui nempe complectebatur summarium religionis judaicæ, fœdus Dei ac leges Israelitis datas. Vocabatur præterea gemino vocabulo etiam חמשה חומשים (chamischah chumaschim), scil. quinarium volumen, quod Græci dixerunt Pentateuchum, ex

vocibus græcis πέντε, quinque, et τεῦχος, vas, aut volumen, ex quo etiam Latini, uti eruitur ex Tertulliano (Adv. Marc. I, 10) illud volumen vocaverunt Pentateuchum.

2° De divisione.

Licet initio nulla divisio Pentateuchi facta sit, processu tamen temporis, tum ab Hebræis, tum a Græcis et Latinis in quinque libros, seu partes, totum opus divisum fuit, quæ varia nomina secundum diversam populorum prædictorum indolem præsefert. Enimvero Hebræi illud diviserunt in בְּרֵאשִׁית (berescith), idest, in principio; וְאֵלֶּה שְׁמוֹת (veelleh scemoth), idest, et hæc sunt nomina; וַיִּקְרָא (vajikra), idest, et vocavit; וַיְדַבֵּר (vajiedabber), idest, et locutus est; אֵלֶּה הַדְּבָרִים (elleh haddevarim), idest, hæc sunt verba. Hæc divisio ab Hebræis, uti patet, deducta est ex primis uniuscujusque libri verbis. Græci vero eosdem libros distinxerunt per materiam: hinc primus liber vocatus est Γένεσις, origo, seu generatio, cum mundi et hominis originem narret; secundus dictus est Ἔξοδος, exitus, quia Judæorum egressum ex Ægypto refert; tertius Λευϊτικόν, Leviticum, cum de Levitarum officiis pertractet; quartus Ἀριθμοί, numeri, quia census Hebræorum continet; quintus denique Δευτερονόμιον, secunda lex, seu iteratio legis, cum legis repetitionem exhibeat. Latini demum, has denominationes retinentes, dictos libros vocant Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros et Deuteronomium.

3° De argumento.

Præcipuum argumentum horum librorum est legis per Moysen latæ expositio, ita tamen, ut simul cum lege narretur historia tum humani generis universim sumpti, tum speciatim gentis Hebrææ. In Genesi enim Moyses pertexit in primis mundi atque nostrorum protoparentum, scilicet Adami et Evæ creationem quorum postea refert gesta. Deinde sermonem instituit de Noe, et de generis humani corruptione, adeo ut Deus pœnituerit fecisse hominem; clare et ordinate narrat particularia diluvio, ex quo salvæ remanserunt tantum septem animæ, deque propagatione familiarum et divisione trium filiorum Noe per universum mundum usque ad Abraham, Isaac, Jacob et Joseph, qui fuit secundus post Pharaonem in terra Ægypti, ob somnia quæ regi explicaverat quæque fuerunt eventu comprobata. In

Exodo narratur oppressio Hebræorum ab Ægyptiis et dura servitus, sicut etiam persecutio Pharaonis, ob quam decem plagæ Ægypti; denique auctor refert Hebræorum egressum ex illa terra, peregrinationem per desertum, et decalogum ceterasque leges a Deo acceptas in monte Sinai. In Levitico describuntur sacra et sacrificia, cibi vetiti, festa aliique ritus, lustrationes et cæremoniæ tam populi, quam Sacerdotum et Levitarum. In Numeris numerantur populus, principes et Levitæ, item quadraginta duæ mansiones Hebræorum, horumque simul ac Dei gesta in deserto, insuper recensentur prophetia Balaam, et bellum Hebræorum gestum cum Madianitis. In Deuteronomio denique Moyses repetit et inculcat Hebræis leges antea in Exodo, Levitico et Numeris a Deo datas. Hæc est totius Pentateuchi summa.

4° De lingua.

Certum est Moysen suum opus hebraica lingua conscripsisse, qua loquuti erant Patriarchæ quaque omnis gens hebræa usa fuit usque ad babylonicam captivitatem. Quare liber Moysi præter pulchritudinem ac sublimitatem, quas possidet ob rerum gravitatem, distinguitur quoque ob styli et narrationis elegantiam.

5° De scopo.

Scopus, quem sibi proposuit Moyses in suo opere conscribendo, non fuit, ut posteris universalem mundi historiam traderet; sed potius, ut historice describeret, quomodo Deus, volens inter homines veram servare religionem, rectamque veri summique Numinis ideam, peculiarem populum sibi elegerit, cui legem moralem, religiosam et judicialem sequendam imposuit.

6° De tempore et loco.

Quoad tempus et locum, in quibus Pentateuchus fuerit conscriptus, variæ extant criticorum opiniones. Nonnulli sane cum Danko censent Moysen totum opus scripsisse paulo ante suum obitum. Alii, duce Pererio, autumant Moysen exarasse Genesim, cum exul ageret in Madian, idque egisse ad Hebræorum consolationem, quia in Ægypto a Pharaone opprimebantur. Aliqui vero assignant ætatem Judicum: et aliqui illam Davidis. Renan Peutateuchum putat prodiisse septimum sæculum et dimidium circiter ante Christi adventum, scil. sub Josia et

Ezechia regibus. Nonnulli demum Pentateuchi compilationem ad tempus captivitatis babylonicæ, vel Esdræ, scribæ velocis in lege Moysi, rejiciunt. Sed nos horum omnium opinionibus relictis, dicimus nobis videri melius sensisse Theodoretum, Bedam, Tostatum, a quibus non dissentit Eusebius (I, 7 *Præp.*, c. 2), qui tam Genesim, quam quatuor sequentes libros existimant scriptos esse a Moyse post Hebræorum egressum ex Ægypto, cum populus Dei in solitudine, ipso Moyse duce, pontifice, propheta, doctore atque legislatore, versabatur. Ergo retinendum est, cum sententia multorum, Pentateuchum Moysi exaratum fuisse illo quadraginta annorum spatio, non autem continuo, sed ad occasionem factorum patratorum, quo Hebræis, duce Moyse, per desertum peregrinari opus fuit.

§ 2. — *De erroribus in Pentateuchum.*

Adversarii in Pentateuchum Moysi dispesci possunt in antiquos et recentiores. Qui inter antiquos primi extiterunt, sunt Nazaræi, qui contendebant Pentateuchum præsentem non esse originario Moysi similem. His comitantur auctor Homiliarum S. Clementis, qui legem per Moysen traditam conatur ostendere esse scriptam ab alio auctore, et aliqui ex sectis Manichæorum et Valentiniani, qui eamdem fere opinionem propugnant. Inter recentiores vero eminent præsertim Rationalistæ, qui prorsus rejiciunt Pentateuchi Moysi genuitatem, eo ut Ernestus Renan adfirmare ausus sit sententiam, quæ Moysi Pentateuchum tribuit, a scientia jam damnatam esse (*Etudes Historiq. Relig.*, pag. 83, Paris 1862); quinimo, addit, valde probandam esse hypothesim, quam omnes pene critici germanici defendunt, nimirum Pentateuchum constare ex dissitis et sæpe extraneis fragmentis. Revera hi critici, ut de Wette, Vater, Ammon, Gesenius, et pariter Anglici, uti Dawinson, Bolenso, Geddes, contendunt Pentateuchum esse opus ex diversorum auctorum fragmentis confectum, quorum alia ipso Moyse antiquiora sunt, alia a Moyse conscripta, alia demum, et numero plura, a variis auctoribus post Moysen confecta, quæ omnia in unum a quodam recentiore auctore, natione hebræo, collecta ac digesta fuerunt.

In tanta errorum atque opinionum varietate, ut veram sententiam plenamque ideam de Pentateucho Moysi habeamus, opus est demonstrare sequentes propositiones: I[a] Statuitur historica existentia Moysi adversus quosdam criticos rationalistas; II[a] Demonstratur quod Moyses reapse est auctor Pentateuchi; III[a] Quod falsa est opinio eorum, qui defendunt Pentateuchum Moysi constare ex variis fragmentis; IV[a] Quod Pentateuchus Moysi ad nos usque integer et incorruptus pervenit; V[a] Quod omnia, quæ in Pentateucho narrantur, sunt vera; VI[a] Perhibetur divinitas Pentateuchi.

PROP. — *Statuitur existentia historica Moysi adversus criticos rationalistas.*

Hujusmodi propositionem constabiliendam demonstrandamque curamus adversus inanes adversariorum conjecturas et dubitationes, quibus existentiam Moysi historicam attenuare et omnino negare conantur.

Argumenta quæ probationi latæ propositionis favent deduci possunt: 1° ex ipsis Hebræis; et 2° ex scriptoribus profanis, seu traditione scriptorum profanorum.

Argumentum ex Hebræis est duplex, scilicet scriptum, quod ex scriptis eruitur, et orale, seu traditionale, quod colligitur ex historia.

Argumentum scriptum liquet ex omnibus Judæorum scriptis a Moyse ad Christum et Apostolos, in quibus novissimis omnis divina revelatio expleta est. Re sane vera quoad vetus testamentum habemus 1° (Jos. I, 7, 8) hæc verba: " Confortare igitur... ut custodias, et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus; " et (VIII, 31, etc.): " Sicut præceperat Moyses famulus Domini..... et scriptum est in volumine legis Moysi. " In his clare Josue admittit existentiam historicam Moysi, nimirum quod reapse Moyses extitit legislator atque missus a Deo ad Hebræos solandos. Ergo.

2° (Jud. III, 4), legimus: " Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israelem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi. " Ergo cum Moyses

præcepisse perhibeatur, nullum dubium est illum reapse existentiam habuisse historicam, nam qui inter homines existentia tantum fruitur imaginaria, præcipere nequit. Idem confirmatur ex Ruth IV, et pluribus locis psalmorum.

3° IV Reg. XXIII, 21 occurrit testimonium Josiæ regis præcipientis immolare agnum paschalem ceterasque victimas juxta legem Moysi. Dicitur sane: " Facite Phase Domino Deo vestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis hujus. " Igitur, si rex Josias non supposuisset existentiam Moysi historicam, nunquam populo præcepisset, ut immolarent juxta legem Moysi, nisi poneretur ille esse fatuus vel amens. Item evincitur ex I Par. XVI, 40, et II Par. XVII, 9.

4° His sequuntur laudationes, quas Moysi exhibent Daniel et Baruch. Siquidem Daniel (IX, 11, 13): " Sicut, inquit, scriptum est in lege Moysi, etc.; " et: " Omnis Israel prævaricati sunt legem tuam... quæ scripta est in libro Moysi servi Dei. " Baruch autem (II, 28): " Sicut, inquit, loquutus es in manu pueri tui Moysi, in die qua præcepisti ei scribere legem tuam coram filiis Israel. " Ex quibus liquet hominem, de quo instituitur sermo, audivisse sermones Dei hosque exarasse, et legis volumen constituisse pro filiis Israel. Ergo.

5° Eodem sensu loquuntur de Moyse Esdras, Nehemias (I Esdr. III, 2; VII, 6; II Esdr. VII, 6; VIII, 23), et auctor II Mach. (VII, 6), qui vixit secundo sæculo ante Christum: " Quemadmodum, ait, in protestatione cantici declaravit Moyses. " Ergo Moyses est persona realis et historica.

6° Quoad novum testamentum dicimus, Christum in Evangeliis et Apostolos suis in scriptis palam et sæpissime de Moyse sermone facere tamquam de persona historica. Adducunt sane, modo ejus verba, vel ad confirmationem, vel ad rei explicationem, modo narrant gesta, et virtutes ejus laudibus prosequuntur. Id procul dubio minime egissent Christus et Apostoli, si admitterentur adversariorum dubitationes et conjecturæ. Ergo.

Argumentum vero orale colligitur ex historia. Gens enim Hebræorum ab ætate, qua Moyses vixisse fertur, scilicet quindecim circiter sæculis ante Christi adventum, autonoma vixit, et tenacissima suorum patrum traditionum, quæ commenda-

bant observantiam scrupulosam legis Moysi, cujus personam memoriamque omnes venerabantur dignoque obsequio prosequebantur. Ergo, etc.

2° Ex scriptoribus profanis.

Si profanorum scriptorum atque externarum gentium traditio consulatur, apud omnes inveniemus Moysen reapse extitisse et legislatorem fuisse populi judaici. Re sane vera Samaritani, quamvis Judæis infensissimi hostes fateantur, et ipsi hanc veritatem admittunt; idipsum concedunt Julianus Apostata, Celsus aliique, quorum maxime intererat id negare ad defensionem sectarum, quibus addicti erant. Ergo. Item scriptores antiquissimi, quos inter Diodorus Siculus, Strabo, Eupolemus, Numerius, Polemonis, Philocorus, Artapanus, Manethon aliique, qui uno ore retinent, quod defenditur in propositione. Citamus unum, vel alium ad majorem rei claritatem. Sic Manethon, apud Josephum Flavium: „ Politiam, ait, et leges composuit eis (Hebræis) sacerdos quidam Eliopoleos, qui vocabatur Moyses. „ Ex quibus oppido liquet Moysen extitisse Judæorum legislatorem. Nec difficultas induci potest, quod scilicet auctor dicit Moysen sacerdotem Eliopoleos, nam, Manethon optime sciebat illum in Ægypto et natum et educatum fuisse. Ceterum autem sæpenumero apud historicos, salva historica veritate, inveniuntur ejusmodi errores circa rerum, vel personarum circumstantias. Et Strabo: „ Moysen, scribit, profanos Ægyptiorum mores, collecta ingenti piorum hominum multitudine, concessisse in Judæam, ibique fixis sedibus, et sanctis Dei colendi ritibus institutis, abjectoque potissimum et ejurato idolorum cultu, non tam vi et armis, quam pietate imperium confirmavisse „ (Lib. XVI hist.). Ubi auctor aperte profitetur, quod reapse Moyses extitit legislator, doctor rectorque populi judaici. Et sic de ceteris, quorum testimonia, brevitatis causa, non adducimus. Ergo nullum dubium circa Moysi existentiam historicam mentibus incidere potest, cum talia sint pro historico charactere argumenta, quæ protulimus, ut graviora adversarii nec afferre, nec desiderare queant.

Objectiones.

Obj. 1ª Voltairius, in suo Lexico-philosophico, revocans in dubium Moysi existentiam, dicit reapse Moysen non extitisse; quia scriptores Ægyptii alte de eo silent. Ergo.

Respondemus: Et Voltairius hoc asserit ignorans opera scriptorum, quibus innititur, conc.; alias neg. Si enim dictus scriptor perlegisset libros scriptorum ægyptiorum, quorum nomina tantum refert, nunquam adfirmaret aliosque impune doceret Moysen non esse personam historicam, sed realem ullo absque suspicionis dubio. Datis testimoniis in propositione, addi potest aliud Chæremonis, qui, in sua Ægypti historia, de Moysi gestis et de Hebræorum exitu ex Ægypto fuse mentionem facit. Ergo.

Obj. 2ª Urgent. Atqui non ignorat, quinimo demonstrat sese legisse etiam opera scriptorum græcorum, in quibus supersunt perpauca ex antiquis Ægypti scriptoribus: exempli gratia Herodoti. Ergo.

Resp. Et Voltairius id egit mala fide, conc.; bona fide, neg. Nam, ut adversarius argumentum traheret ex Herodoti operibus adversus existentiam historicam Moysi, solummodo legisse videtur opera Herodoti, et non aliorum, qui hac in re arguunt hunc scriptorem ignorantiæ; vel, si hos legit, hoc fecit mala fide. Enimvero Tullius (lib. I *de natura Deor.*), Herodotum patrem mendaciorum appellat; et Manethon eum arguit errorum in iis, quæ de Ægypto scripsit: " Manethon ægyptius, ait Josephus, frequenter arguit Herodotum in ægyptiaca ignoratione mentitum " (lib. I *contra App.*). Ergo.

Prop. II. — *Moyses reapse est auctor Pentateuchi.*

Hæc propositio constabilitur præsertim adversus Spinozam, Hobbesium, Bolingbrok, Voltairium aliosque incredulos, qui, ut sanctæ Scripturæ auctoritatem et authentiam statim in limine subruant, præfracte negant Moysen esse Pentateuchi auctorem.

Hoc posito probatur propositio duplici argumentorum genere, quorum alterum dicitur internum, alterum externum. Argumentum externum esse potest scriptum et non scriptum: scriptum, quod eruitur ex scriptis Judæorum, non scriptum quod colligitur ex ipsorum Judæorum traditione, quibus adduntur testim. profan. Scriptor. Argumentum internum est illud, quod deducitur ex indole, et valore critico Pentateuchi.

Argumentum externum.

Animadvertimus hoc argumentum, præsertim scriptum, esse tum generale, tum particulare, et insuper veteris et novi testamenti. Enimvero omnes libri V. T., generatim inspecti, profitentur Pentateuchum per omnes ætates, tamquam rem omnibus notissimam atque a Moyse conscriptam; quibus consonant testimonia librorum novi fœderis, quorum hagiographi verbo et facto Moysen auctorem esse Pentateuchi expresse docent. Argumentum vero particulare est multiplex et varium secundum indolem et tempus, quo scriptores sua opera exararunt.

Primum argumentum generale deducitur ex dictis in præcedenti propositione. Demonstravimus enim, pluribus argumentis, existentiam historicam Moysi. Si igitur Moyses existentiam habuit, et scribere quidem potuit opus, quod illi tribuitur, scilicet Pentateuchum, et illud, adhuc vivens, proprio marte confectum, inspicere atque tradere filiis Israel. Ergo.

2^m Ex omnibus scriptoribus sacris ante Christi ævum exortis, quos adducimus secundum diversas ætates, quibus vixerunt. Siquidem pro ætate Judicum habemus testimonia luculentissima, quæ Pentateuchum a Moyse et non ab aliis originem ducere testantur. Sic (Jud. III, 4) legitur: " Dimisit Dominus eos, ut in ipsis experiretur Israelem; utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat... per manum Moysi, an non. „ Hujus ætatis testimoniis comitantur nonnulla ex Josue et Deuteronomio. Legitur enim (Jos. I, 7, 8): " Confortare et esto robustus valde: ut custodias et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus..... Non recedat volumen legis

hujus ab ore tuo; „ et (VIII, 30): " Tunc ædificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebel, sicut præceperat Moyses famulus Domini filiis Israel, et scriptum est in volumine legis Moysi. „ Item (Deut. XXVII, 2, 13): " Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi exemplar, quod ille digesserat coram filiis Israel. „ Ex quibus clare eruitur quod Moyses revera extitit Pentateuchi auctor.

Pro autem ætate regum habemus (III Regum II, 3), hæc verba: " Observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut custodias cæremonias ejus, et præcepta ejus, et judicia, et testimonia, sicut scriptum est in lege Moysi. „ Ubi rex David Salomonem hortatur, ut diligenter perficiat omnia, quæ scripta sunt a Moyse; quod David nunquam egisset nisi recognovisset Moysen esse auctorem Pentateuchi, cum dicat: " Sicut scriptum est in lege Moysi, „ nimirum in lege, quam Moyses pro filiis Israel exaravit. (IV Reg. XIV, 6) Amasias rex indulget filiis interfectorum patris sui, " juxta quod scriptum est in libro legis Moysi. „ Et (Par. XXXIV, 14) legitur: " Librum legis Domini per manum Moysi, „ ubi adfirmatur, quod Helcias summus sacerdos circa templum Domini reperit ipsum Moysi autographum. His similia sunt testimonia psalmorum, qui passim de Moysi libris mentionem faciunt. Ergo.

Pro tempore captivitatis babylonicæ extat Daniel, qui (IX, 11), laudat Moysi librum. " Et omnis Israel, inquit, prævaricati sunt legem tuam, et declinaverunt ne audirent vocem tuam, et stillavit super nos maledictio, et detestatio, quæ scripta est in libro Moysi servi Dei, quia peccavimus ei. „ Pariter Baruch (II, 28, seq.): " Sicut, scribebat, locutus es in manu pueri tui Moysi in die qua præcepisti ei scribere legem tuam coram filiis Israel. „ Item (Tob. VII, 14): " Ut ista conjungeretur cognationi suæ secundum legem Moysi. „ Quæ confirmationem accipiunt ex libris Prophetarum, qui suis in scriptis toti sunt, ut populares ad obsequium legis Moysi cohortentur. Hi enim viri inspirati, qui divinam voluntatem interpretati sunt, ad eumdem passim scopum tendunt, nempe urgere et commendare Pentateuchi religionem, ita ut nulla sit ipsius Pentateuchi pars, quæ ab illis in usum non sit revocata. Ergo ex omnibus V. T. hagiographis clare et aperte admittitur, quod

Moyses reapse omnium, quæ traduntur in Pentateucho, extitit auctor. Ergo. Nunc ad novum testamentum.

Christus sane et Apostoli, tam oretenus, quam scriptis (et hoc pro Apostoli tantum, cum Christus nihil scripserit) semper docuerunt Moysen fuisse Pentateuchi auctorem. Sic Christus respondens Sadducæis (Marc. XII, 26): " De mortuis autem, ait, quod resurgant non legistis in libro Moysi, super rubrum, quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego sum Deus Abraham, etc. „ Ubi Christus Pentateuchum aperte vocat librum Moysi, scilicet exaratum a Moyse; quod minime fecisset, cum Christus sit summa veritas, quæ nec falli nec fallere potest, si Moyses libri, de quo est sermo, haud esset auctor. Insuper ipse Christus, ut passionis et resurrectionis suæ mysteria ingereret mentibus et cordibus discipulorum, demonstrationem incipit a lege Moysi. Legimus enim (Luc. XXIV, 27): " Et incipiens a Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. „ Omittimus plurima alia loca, in quibus Christus librum legis universim, vel specialia ejus præcepta adscribit Moysi auctori. Magistri vestigia pressere discipuli in actis et epistolis suis, qui sæpenumero explicita testimonia de Moyse ejusque libro emittunt. Ita sanctus Jacobus, in concilio Jerosolymis habito (Actor. XV, 21): " Moyses, inquit, a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus, qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur. „ Eadem ratione Paulus (II Cor. III, 15): " Sed usque, ait, in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum (Judæorum). „ Omittimus testimonia Petri aliorumque, sive Apostolorum, sive Christi discipulorum, quæ reperiuntur in Actis. Ergo manifestum est Christum et Apostolos horumque discipulos non secus, ac totam Hebræorum gentem, cui verbum Dei prædicabatur, mosaicam Pentateuchi originem tenuisse. Nec adfirmari atque defendi potest illos, cum instituerint sermonem de libro Moysi, intellexisse librum de Moyse tractantem, et non librum cujus auctor extiterat Moyses; nam hoc est contra historiam et omnium hagiographorum auctoritatem, qui, si non admittantur tamquam scriptores divinitus inspirati, admitti tamen debent sicuti simplices factorum relatores.

Hæc omnia, quæ protulimus, quoad argumentum scriptum, datum præsertim adversus Severinum, De Wette et Ernestum Renan, qui mentientes affirmant, ipsa Christi ætate, non omnes retinuisse Moysen tanquam Pentateuchi auctorem, videntur sufficere ad nostræ propositionis demonstrationem.

Quod autem argumentum traditum, vel non scriptum, adducimus Judæorum consensum, qui nemini alteri, sed tantum Moysi Pentateuchum adscribit. Etenim Hebræi, statutis temporibus, non alio, quam nomine Moysi tum domibus, tum in synagogis legere consueverunt Pentateuchum usque ab antiqua ætate; quare habetur etiam argumentum præscriptionis, quod in re facti gravissimum est. Et, licet multa contineat Pentateuchus Hebræis ingrata ac probrosa, sicuti etiam multa præcepta satis dura et difficilia omnia tamen Hebræi æquo animo retinebant, quia calamis Moysi excisa. Ergo.

His ad majorem rei confirmationem operæ pretium est addere aliqua testimonia scriptorum profanorum. In primis venit testimonium gentis samaritanæ, de qua egimus in introductione generali, et ex qua nonnulla modo menti revocamus. Sane, post Salomonis mortem, decem tribus a dinastia Davidis recesserunt et sibi constituerunt regnum separatum a tribubus Judæ et Benjamin, nomine regni Israel, cujus princeps urbs erat Samaria. Porro, post tria circiter sæcula, Salmanassar, Assyriorum rex, expugnavit Samariam, ibique colonos incolendum immisit. Inde populus samaritanus. Hisce positis, dicimus ab hac ætate, ut alias innuimus, dictum populum recepisse Pentateuchum Moysi ab illo sacerdote, quem ad eos misit Assaraddon, ut doceret legitima Dei terræ; ideoque retinendum est Pentateuchum samaritanum et gentis illius persuasionem de Moyse, ejusque libro septem sæculis ab æra christiana, antiquiora esse. Unde res deducta est ad epocham Salomonis et Davidis, a qua venitur ad Judicum ætatem, et brevi transitu, ad Moysen, Pentateuchi auctorem. Ergo. Testimonium vero scriptorum profanorum hac in re dici potest plenissimum, cum illi pauci, qui in remota ætate apud Ethnicos aliquid scripserunt, seriem testimoniorum pro mosaica origine Pentateuchi continuatam præbere possint. Eminent testimonia Manethonis, Philocori atheniensis, Eupolemonis, Ptolomæi, Ephestionis, Ni-

colai Damasceni, Hieronymi Ægyptii, Artapani, Chæremonis, Appionis aliorumque. Ex his aliqua in præcedenti propositione laudavimus, quibus nunc addimus alia nonnulla. Sic Diodorus Siculus (lib. I in Bibl.): " Apud Hebræos, inquit, Moyses extitit, qui leges eisdem reliquit, quas a Deo suo se accepisse dicebat. „ Ubi Diodorus alludit ad libros Moysi, in quibus continebatur lex, quam ipse a Deo acceperat et in volumen retulerat. Eodem sensu loquuti sunt Justinus (lib. XVI), Anaxagoras aliique plurimi, quorum testimonia fuse inveniuntur in propriis operibus, quæ collecta reperiuntur apud Eusebium, Justinum et Josephum Flavium.

Argumentum internum.

1m argumentum internum deducitur ex indiciis, quæ nobis probant Pentateuchum esse opus unius auctoris, et non plurium diversarumque ætatum. Re sane vera liber Geneseos est veluti via ad ceteros libros intelligendos, quorum sensus sine illo inexplicabilis foret: sic sensus Exodi, Numerorum et Levitici; Deuteronomium autem continet recapitulationem historiæ ac legis, nec non exhortationes ad leges servandas. Igitur, cum Pentateuchus unitatem compositionis præseferat, habendus est ut unius auctoris opus, et non plurium, quemadmodum censent Ewald, Ernestus Renan aliique.

2m argumentum eruitur ex iis, quæ demonstrant auctorem Pentateuchi esse antiquissimum: et hoc patet duplici ex capite scilicet ex lingua, qua est exaratus, et ex rebus, quas exhibet. Et quoad linguam. Notum est idiomata, quæ longo temporis spatio vernacula fuerunt, plurimas mutationes subiisse, decursu temporis, ita ut ex solo stylo et lingua facillime scriptores diversarum ætatum inter sese discerni possint. Cum igitur lingua, qua Pentateuchus exaratus est, valde distet ab ea lingua, qua posteriores libri sacri conscripti sunt, dicendum est ipsum ceteris sacræ Scripturæ libris esse antiquiorem. Siquidem Moysi scripta exhibent plurimos archaismos plurimasque locutiones, quæ apud scriptores recentiores frustra quæruntur: ex. gr. pronomen הוּא (huh) et vox נַעַר (nangar) constanter adhibentur pro femininis הִיא (hih) et נַעֲרָה (nangaruh): tertiæ personæ

femininæ plurales exeunt sine suffixu ה (he); frequens est ה (he) localis, etc. Præterea in Pentateucho anni, menses non distinguuntur propriis nominibus, sed numeris ordinalibus successivis: sic Gen. XII, 18; Lev. XXIII, 24, 34, dum in ceteris libris, præsertim Regum, singuli anni et menses nomen proprium præseferunt.

Quoad autem res, quæ in Pentateucho occurrunt, dicimus harum descriptionem mentionemque liquido persuadere auctorem Pentateuchi in remota ætate vixisse. Nam Patriarcharum mores, qui a Moyse describuntur simplicissimi atque tam graphice, non aliud revelant, quam auctorem, qui, eadem ipsa ætate iisdemque moribus vitam suam duxerit: idem vita pastoralis illustrium virorum, ratio educandæ prolis, convivia, sacrificia, expositio rerum spectantium ad populos vetustissimos, quam nullus auctor, Moyse recentior, fecisset in tanta rerum varietate, et post tot tantasque gentium vicissitudines.

3m argumentum colligitur ex iis, quæ in Pentateucho observantur, tam vario tamque proprio ordine ac dispositione, ut nemini alii, quam solummodo Moysi, sicuti libri auctori, quadrant. Re sane vera:

1° Ex lectione Pentateuchi clare liquet auctorem gente et religione hebræum esse. Id enim abunde demonstrant ejus exquisita linguæ hebraicæ notitia, accurata historiæ judaicæ cognitio, et ardentissimus amor, quo gentem illam prosequitur. Hæc Moysi personæ perbelle conveniunt, qui, licet in Ægypto natus et educatus fuerit, gente tamen et religione erat hebræus.

2° Ex ipsa lectione Pentateuchi constat ejus auctorem de Ægyptiorum rebus ita accurate diligenterque loqui, ut lector eum hominem ægyptiacum fuisse dubitare nequeat. Ex. gr. ea, quæ de situ et terræ Gessen feracitate narrat (Gen. XLVI, 28, 34; XLVII, 1, 4, 6, 11), omni ex parte confirmata fuerunt ex recentibus geographorum et itineratorum expeditionibus. Similiter ea, quæ refert de præcipuis terræ Ægypti fructibus, deque ciborum ratione, non minus accurata sunt. Sic in murmuratione Hebræorum in deserto legitur (Num. XI, 4, 5): " Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt

cucumeres, pepones, porrique et cæpe et allia. „ Quæ omnia reapse in Ægypto, quemadmodum tradunt veteres scriptores, abundant et sunt optima. Et, ceteris omissis, plures recentiores critici, quamvis in historia decem plagarum (Exod. VII-XI) fateantur intercessisse miraculum, saltem relate ad intensitatem ac modum, quo illa omnia tam brevi in Pharaonem et Ægyptios irruerunt, ad Moysi imperium, animadvertunt tamen fere omnium plagarum descriptionem cum indole et Ægypti climate ejusque moribus pulchre convenire. Ex. gr. locustarum ac ranarum invasio est apud Ægyptios non infrequens calamitas; item conversio aquarum in sanguinem ad frangendam Pharaonis contumaciam aptissima erat: nam ex una parte aquarum copia in Ægypto desiderantur, ex alia Nilus, unde ab Ægyptiis hauriebatur aqua tamquam divinitas adorabatur. Igitur Pentateuchi scriptor in Ægypto natus et educatus, sicuti notat etiam protomartyr Stephanus (Act. VII, 22) ubi legitur, quod Moyses eruditus erat in omni sapientia Ægyptiorum, pulchre de iis omnibus, quæ refert Pentateuchus, sermonem instituere potuit. Nullum ergo dubium est, quod Moyses reapse extitit Pentateuchi auctor.

3° Auctor Pentateuchi fuit cum Hebræis in deserto, opusque suum ante ingressum terræ Chanaan composuit. Revera ipse accuratam de Arabiæ deserto descriptionem profert, singulas stationes minute describit, appositis eorum locorum nominibus, situ ac distantia. De terra autem Chanaan loquitur tamquam ex aliorum relatione et semper in futuro, quin imo aliquando quædam circa illam disponere videtur, quæ, mutatis circumstantiis, locum non habent; quod satis demonstrat auctorem Pentateuchi illam terram ingredi prohibitum esse, quemadmodum in ipsis sacris litteris legimus, quod non Moyses, sed Josue ejus successor, filios Israel in terram Chanaan introduxit.

4° Denique ordinis defectus, in referendis legibus, non indicat nisi auctorem coævum. Sane leges haud sunt dispositæ juxta rerum naturam, vel objectorum similitudinem, ut fit ab aliorum legum collectoribus; sed exhibentur ab auctore ullo absque ordine, imo quædam sunt sæpe repetitæ, vel clarius paulo post explicatæ, et quædam aliæ exhortationibus, narra-

tionibus, comminationibus ad occasionem factis, admixtæ cernuntur. Ergo ex his patet Pentateuchi auctorem non esse aliorum legum collectorem; sed potius ipsum legislatorem, qui dum leges fert, eas ipsas scripto mandat. Cum igitur quæ protulimus Moysi personæ conveniant, quis est qui dubitet reapse a Moyse et non ab aliis opus Pentateuchi exaratum fuisse?

4^m argumentum pretium est deducere ex eis, quæ ipse Pentateuchi auctor de ejusdem operis auctore profert, quæque soli Moysi tribui possunt. Siquidem Deuteronomium, quod supponit et in compendium quatuor superiores libros redigit, clare fatetur suum auctorem illos libros edidisse. Legitur enim (Deuteron. I, 19), insertio plurium eventuum Exodi et Numerorum, quibus additur, quod auctor extiterit omnium testis atque illis eventibus interfuerit habueritque partem. En verba: " Profecti autem de Horeb transivimus per eremum terribilem et maximam, quam vidistis per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus Deus noster nobis. Cumque venissemus in Cadesbarne, etc. " Præterea Deuteronomium sæpe recitat leges in libris præcedentibus præscriptas, atque profitetur ipsas jam ab ipso suo auctore latas fuisse: legitur enim (IV, 5): " Scitis quod docuerim vobis, etc., " nempe in quatuor superioribus libris. Ergo auctor Deuteronomii est etiam Geneseos, Exodi, Numerorum et Levitici. Insuper (Deut. XXXI, 9), expresse et absolute legimus: " Scripsit itaque Moyses legem hanc, et tradidit sacerdotibus filiis Levi..... et cunctis senioribus Israel. " Tandem in fine Deuteronomii habentur sequentia: " Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit " (Deut. XXXI, 24). Nonnulli putant dicta verba referri ad solum Deuteronomium; atqui Deuteronomium supponit quatuor libros antecedentes, quos dicit omnes exaratos esse ab eodem auctore. Ergo hujusmodi animadversio potius confirmat, quam lædit positæ propositionis veritatem.

Prolata Deuteronomii confirmantur ex aliquibus testimoniis, antecedentium librorum. Sic (Ex. XVII, 14), habemus, quod Moyses a Deo jubetur scribere victorias in Malech reportatas: " Scribe, legitur, hoc ob monimentum in libro, et trade auribus Josue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. " Ubi dictio " in libro, " respondens voci hebraicæ בַּסֵּפֶר (bbassefer),

significat in libro jam incœpto, quia vox hebraica habet articulum ה (he) suppressum et notatum per punctum vocalem - (pathach) ob præfixum ב (beth). In eodem libro pergit Moyses etiam alia addere, sicuti universos sermones Domini (Exod. cap. xxiv, 47); fœdus Dei cum Moyse et Israel (Ib. xxxiv, 27); septuaginta duas mansiones populi in deserto (Num. xxxiii, 42). Igitur toto peregrinationis tempore, quo Hebræi in deserto commorati sunt, Moyses scriptioni Pentateuchi operam navavit, donec illum expletum sub finem peregrinationis, tradidit Levitis custodiendum, eis imponens jugem illius voluminis lectionem. Ergo.

Objectiones.

Quoniam innumeræ sunt objectiones, quæ a rationalistis contra nostram propositionem proferuntur, nos, ut tirones hac in re aliquo modo evadant instructi, seligimus eas quæ videntur difficiliores maximique ponderis.

Obj. 1ª Voltairius in Dictionario philosophico dicit, quod Moyses linguam, qua exaratus est Pentateuchus, minime callebat. Ergo opus Pentateuchi tribui nequit Moysi.

Respondemus negando Voltairii cavillationem. At ipse probat. Si historia perlegatur, invenitur quod Moyses in Ægypto natus, et in aula Pharaonis educatus, necessario ægyptiacam linguam loqui debuit: neque a suis idioma hebraicum addiscere potuit. Hebræi enim, cum jam tria ferme sæcula in Ægypto commorati fuerint, procul dubio proprium idioma obliti erant. Ergo.

Respondemus: Si historia etc. concedimus: Ergo Moyses nullam aliam linguam callebat, negamus. Nam, si admitteretur Voltairii illatio, dicere pari modo deberemus: Paulus Æmilius romanus natus est in Italia: ergo nullam aliam linguam calluit, nisi italicam, nempe latinam, et falsa est historia, quæ illi tribuit notitiam optimam linguæ græcæ; et sic de innumeris aliis, qui plures linguas calluerunt pluresque libros diversis idiomatibus typis mandarunt. Ad id præterea quod additur, scilicet Moysen non potuisse hebræam linguam a suis

discere, quia Hebræi procul dubio illam obliti erant, dicimus falsum esse ob varias rationes. Enimvero 1° constat quod Moyses a prima infantia educationem suscepit a matre, natione hebræa; 2° frequens cum Hebræis habebat commercium, et primis vitæ annis, qui adolescentiæ viam sternunt, sæpe pervenit ad suos contribules, cum quibus paulo post in terram Madian migravit, ubi vigebat lingua hebræa, vel alia fere huic similis; 3° dici nequit Hebræos propriam linguam obliterasse; ipsi namque, cum separatum populum constituerent, et habitarent extremam Ægypti partem, scilicet terram Gessen, non habebant occasionem conferre cum Ægyptiis, et consequenter proprii idiomatis haud oblivisci poterant. Ergo.

Obj. 2ª Pentateuchus non solum tribui nequit Moysi propter linguam; sed ne propter quidem res, quæ produnt ætatem Moyse recentiorem. Hujusmodi sunt: 1° Mentiones urbium, quæ Moysi tempore nondum extabant; 2° legitur (Gen. XII, 6), post narratum adventum Abraham in Chanaan: " Chananæus autem tunc erat in terra "; atqui, quando auctor scribebat, Chananæi non erant amplius in terra. Ergo. 3° (Deut. III, 11), habetur: " Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantium. Monstratur lectus ipsius ferreus, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus. " Atqui hoc dici potuit a recentiore scriptore, non autem a Moyse, scribente pro Hebræis, qui illum gigantem viderant atque occiderant. Ergo. 4° (Ex. XXX, 13; XXXVIII, 24-26), nominantur nonnulla, quæ ætatem Moyse posteriorem respicere videntur, ut ex. gr. siclum sanctuarii, quod procul fere dubio supponit templum et sanctuarium. Ergo.

Respondemus concedendo testimonia, sed in sensu explicando. Et 1° quoad urbes distinguimus: Et hoc non obstat, quod Moyses sit auctor Pentateuchi, conc.; obstat, neg. Nam nihil vetat, quominus dicatur nomina illa addita esse ab aliis hagiographis, cum evenire potuerit, uti etiam nunc, quod urbes, quæ antiquitus alia nomina præseferebant, modo mutatis circumstantiis famæ, magnitudinis, gloriæ militaris, etc. etiam nomina immutata habeant. Cum igitur hoc sit factum ferme omnium sæculorum commune; quare adversarii, quod aliis sæculis concedunt, Moysi ævo negare conantur? Ergo omnium

Pentateuchi partium, exceptis iis, quæ postea additæ fuerunt, merito Moyses auctor dici potest. 2° Quoad locum Geneseos, etiam distinguimus: Et particula *tunc* refertur ad tempus præcedens, conc.; refertur ad tempus subsequens, neg. Et sane Moyses, cum dicit tunc erant in terra, intelligit ætate Abrahami, non autem tempore, quo ipse vivebat, adeo ut adverbium " tunc " significet adhuc. Consulatur Huetius, *Demonstratio christiana*, prop. IV, c. 14. 3° Dicimus quod Moyses, describens regis Og dimensiones, facit quod usui est scriptoribus, cum rem magni momenti et extraordinariam narrent, ut, scilicet, admirationem excitet de tanto gigante deque ejus lecto non coævis tantum, sed etiam futuris lectoribus; atque insuper, ut omnibus notum quoque faceret quot qualesque hostes tradidit Deus in manus Hebræorum. 4° Denique quod ad siclum sanctuarii spectat, tenendum est Moysen determinare speciale pondus pro usibus tabernaculi, quod Hebræi, licet tunc temporis non extaret templum habere debebant, tamquam normam, condito templo. At, si hoc admittere nolunt adversarii, nos retinere etiam possumus hæc esse additamenta alterius scriptoris, puta Esdræ. Ergo.

Obj. 3ª Urgent quod reapse Moyses non est auctor Pentateuchi. Nam auctor hujus libri variis locis loquitur de Moyse, velut de tertia quadam persona: sic vocat auctorem libri virum mitissimum (Numer. XII, 3), Deo maxime familiarem (Deut. XXXIV, 10): atqui, si Moyses foret Pentateuchi auctor, nunquam hoc modo loquutus esset de semetipso. Ergo, salva modestia, et more scriptorum, nunquam dici potest Moyses Pentateuchi auctor.

Respondemus per singulas partes. Et quoad primam, scilicet auctorem loqui in tertia persona, distinguimus: Et hoc facit secundum consuetudinem omnium scriptorum, tam sacrorum, quam profanorum, conc.; ad significandum Moysen non esse Pentateuchi auctorem, negamus. Sane ipse Christus et Apostoli passim tertiam personam adhibent, quasi de aliis sermonem instituentes. Sic Christus in Evangelio de se ipso loquens ait: " Filius hominis, " aut " Filius Dei " pro ego qui dicor Filius hominis et sum Filius Dei. Similiter Matthæus (IX, 9), de seipso scribit: " Et cum transiret inde Jesus, vidit

hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. „ Eodem modo loquuntur Joannes aliique hagiographi. Idem mos est scriptorum profanorum, præsertim eorum qui historiam conscribunt: ita Xenophon in Anabasi, qui videtur loqui de aliquo alio, et tamen loquitur de semetipso; Cæsar in Commentariis; Josephus Flavius historicus hebræus, etc. Si igitur talis est mos omnium scriptorum, præsertim historicorum, quare id idem quod omnibus conceditur, Moysi, qui Hebræorum historiam exaravit, denegetur? Quoad secundum, scilicet Moysen semetipsum laudare, advertimus cum Augustino et Gregorio hunc esse sacræ Scripturæ morem loquendi; quinimo hic mos etiam historicorum profanorum. Præterea si Moyses suas laudes refert, suas quoque non omittit referre culpas. Insuper non semper modestiæ leges exigunt, ut homo de suis laudibus taceat; nam aliquando, vel ad propriam defensionem, vel ad sui officii, seu juris assertionem, vel ad auctoritatem suam coram populo vindicandam, opus est, ut quisque proprias laudes enarret, licet ostensorem sui appareat. Ergo.

Obj. 4ª Cum quis moritur, nihil agere potest; atqui in fine capitis ultimi Deuteronomii narratur Moysi mors ejusque sepultura. Ergo ille certe Pentateuchum scribere nequit.

Respondemus: Cum quis etc. conc.; atqui in fine etc. distinguimus: Et hoc nihil officit, conc.; officit aliquo modo, negamus. Sane ultro concedimus hanc Deuteronomii partem non esse Moysi opus, sed alterius auctoris, et procul dubio Josue, qui eam conscripsit et suo libro tamquam exordium præposuit; sed hoc nihil officit, ut hostes negent Moysen esse Pentateuchi auctorem. Descriptio mortis et sepulturæ Moysi est procul dubio fortasse exordium libri Josue; sed collectores appinxerunt illud conclusioni Pentateuchi, ut haberetur tanti viri historia completa. Ergo.

Prop. III. — *Falsa est opinio eorum, qui defendunt Pentateuchum Moysi constare ex variis fragmentis.*

Data propositio statuitur adversus Astruc, qui omnium primus dixit Pentateuchum constare ex fragmentis, necnon adversus nostræ ætatis rationalistas, qui, omnem modum exce-

dentes, non solum admittunt in Pentateucho adesse fragmenta aliorum auctorum; verum etiam plura ætate Moysi recentiora. Eminent Vater, Corrodi, De Wette, Augusti, Colensò aliique.

Hoc posito, dicimus hujus propositionis demonstrationem haud reponi in argumentis, quæ ex ipsa Scriptura, aut ex Patrum traditione deduci possunt; sed tantum in expendendis declarandisque adversariorum inventis. Si igitur ostendamus rationalistarum aliorumque adversariorum argumenta esse omnino falsa, falsisque inniti argumentis, facile apparebit datæ propositionis veritas.

Re quidem vera primum adversariorum argumentum deduci potest ex distinctione nominum Dei, idest יְהוָה (Jehovah), et אֱלֹהִים (Elohim), quæ leguntur separatim in Pentateucho diversis locis; atqui hoc demonstrat diversorum auctorum partes, seu fragmenta. Ergo Pentateuchus non est opus unius auctoris.

2m argumentum eruitur ex repetitionibus, quæ passim occurrunt, præsertim in libro Geneseos: jamvero hoc ostendit Moysen suo in libro antiqua documenta inseruisse, non autem illud opus conscripsisse. Ergo, etc.

3m argumentum liquet ex titulis et conclusionibus, quæ ante, vel post aliquas narrationes leguntur; atqui hæc procul dubio sunt aliorum scriptorum additamenta, cum sint separata et in se completa historica documenta. Ergo.

4m argumentum conficitur ex omissionibus, quæ passim observantur in historia Pentateuchi, quod nullus historicus, nisi suspectus et factioni alicui addictus, facit, omittens passim facta nonnulla. Ergo.

5m argumentum repetitur ex styli diversitate, præsertim in Genesi, ubi magis observatur hæc varietas ob diversitatem factorum; jamvero styli diversitas ostendit fragmenta multorum scriptorum. Ergo.

6m argumentum denique desumunt adversarii ex eo, quod Moyses aliqua tam minuta non potuisset scribere absque scriptis monumentis, quæ fere semper sunt opera procul dubio aliorum auctorum. Ergo.

Dicimus breviter de singulis. Et quoad primum argumentum, ex nominibus Dei deductum.

Falsum omnino est, quod adversarii asserunt, et solido fundamento caret distinctio ab ipsis inventa. Etenim non raro fit, præsertim in Genesi, ut in una eademque narratione utrumque Dei nomen occurrat. Ex. gr. (vi, 3), legimus: " Dixitque Deus „ וַיֹּאמֶר יְהוָה (vaihohmer Jeovah); itemque (5, 9, 12, 22), ubi Deus dicitur אֱלֹהִים (Elohim), et (v. 8) legitur iterum " Noe vero invenit gratiam coram Domino, „ hebraice ponitur יְהוָה (Jehovah): quare, cum sit eadem narratio, dici nequit plurium auctorum opus. Adde, quod legitur (Gen. vii, 16): " Sicut præceperat ei Deus; et inclusit eum Dominus deforis, „ ubi utrumque nomen occurrit. Præterea in adversariorum opinione etiam Isaiæ, Jeremiæ aliorumque hagiographorum opera admitti deberent tamquam fragmenta plurium auctorum, cum sæpissime in eis inveniatur, modo nomen Jehovah, modo Elohim, modo utrumque simul. Demum dicimus adhibitum esse a sacris scriptoribus unum, vel alterum nomen, secundum eorumdem nominum diversam significationem.

Quoad 2^m argumentum, ex repetitionibus petitum, animadvertimus bene repetitiones posse consistere, cum unicus sit libri auctor. Enimvero quod facit Moyses, et alii scriptores tum sacri, tum profani passim faciunt, et pluribus rationibus, vel scilicet ad declaranda antecedentia, vel ad eludendas adversariorum difficultates, seu, ut ea quæ antea auctor dixit magis lectorum animis imprimantur, vel alia de causa. Ergo.

Ad 3^m argumentum, deductum ex titulis et conclusionibus, dicimus, quod nihil impedit, quominus horum unus idemque Moyses sit auctor. Siquidem hæc agendi ratio est in usu apud auctores, vel ad transitum ab una epocha in aliam, vel ad narrationis partes distinguendas, vel cum ab uno in aliud argumentum transitur, seu denique ut aliqua capitis, vel libri idea generalis et brevis habeatur. Si igitur talis est mos scriptorum, quare Moysi hæc facultas denegatur?

Ad 4^m argumentum ex lacunis dicimus ipsum tarunci esse faciendum, ex ratione finis, quem Moyses sibi proposuit in conscribendo Pentateucho. Moyses enim in mente minime habuit integram humani generis historiam referre; sed tantum principales necessariosque eventus, ex quibus colligi posset ordo mirabilis divinæ Providentiæ in humani generis redem-

ptione præparanda, et revelatæ Religionis deposito custodiendo. Ergo, inspecto Moysi fine, seu scopo, nullum est adversariorum argumentum ex lacunis petitum.

Ad 5m argumentum ex diversitate styli, quam adversarii fatentur adesse, præsertim in libro Geneseos, dicendum est, quod hoc idem sæpe observatur in auctoribus de quacumque materia tractantibus, quorum stylus, licet unus idemque auctor sit, pro vario tamen argumento, seu pro varia ætate, ac pro diversis adjunctis loci, temporis ac personarum apparet diversus. Addi etiam potest, quod Moyses suos libros exaravit quadraginta annorum spatio inter læta et tristia, in medio discriminum, atque inter continuam gravissimorum negotiorum copiam. Quæ cum ita sint, quis non videat atque admittere debeat alio stylo uti scriptor, cum sit exagitatus, alio in quiete, alio in juvenili ætate, alioque labentibus senectutis annis? Ergo.

Ad 6m denique argumentum, quod adversarii deducunt ex eo quod Moyses tam minuta scribere non potuit absque scriptis monumentis, tenendum censemus utique Moysen potuisse alioquin attingere quæ in Pentateuchum retulit, præsertim illa fundata in traditione; sed ex hoc deduci non potest illum et verba pariter retulisse, et hac ratione tot annorum spatio suum opus compegisse. Ergo sic refutatis adversariorum argumentis, quis est amplius, qui audeat profiteri et defendere Pentateuchum constare ex fragmentis, non autem esse unius auctoris opus, scilicet Moysi?

Prop. IV. — *Pentateuchus Moysi ad nos usque pervenit integer et incorruptus.*

Hujusmodi propositio constituitur adversus hostes Religionis revelatæ omnesque alios, qui Pentateuchi integritatem inficere conantur.

Nos interim de hac propositione pauca promamus; cetera enim sumi possunt ex prima parte, ubi sermonem fecimus de textu hebraico.

Animadvertimus duplicem distingui integritatem, alteram nempe substantialem, accidentalem alteram. Integritas substantialis est illa, quæ rei, seu narrationis substantiam afficit; ac-

cidentalis contra est illa, quæ non tollit, neque omnino mutat substantiam, sed solummodo minuta circumstantias spectat. Hic agitur dumtaxat de integritate substantiali.

Hoc posito, confirmatur veritas propositionis ex traditione omnium sæculorum, quæ est constans, sive observetur ante, sive post Christum natum.

Re sane vera adest constans traditio gentis judaicæ, item ejusdem publica fides, necnon testimonia Patruum Ecclesiæque Doctorum, qui unanimiter idem profitentur; pariter habetur auctoritas scriptorum profanorum, quorum unus est Josephus Flavius, qui (cont. Appionem, I, 8): " Quanta, inquit, porro veneratione libros nostros prosequamur re ipsa apparet. Cum enim tot sæcula effluxerint, nemo adhuc adjicere quidquam illis, nec demere, nec commutare ausus fuit. „ Ergo Pentateuchum non corruperunt Judæi, qui et occasionem et propriis manibus codicem ad nutum habebant. Quod, si in mentem illis venisset sacrum codicem corrumpere, hoc certe fecissent in illis locis, quæ eorum prævaricationes, inobedientias, scelera, impietatesque referunt; atqui neque in his Pentateuchus apparet corruptus. Ergo nullum dubium est circa librum a Moyse exaratum pervenisse integrum et incorruptum usque ad nostra tempora. Mittimus alia, cum alibi fuerint adducta. Hisce addimus aliud argumentum non parvi momenti faciendum, idest quod corruptio Pentateuchi obstat ordini divinæ Providentiæ, Deus enim operum suorum semper extitit conservator et custos. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. Textus originales, hebraicus scilicet et græcus, necnon Pentateuchus samaritanus, valde inter sese discrepant quoad chronologiam. Ergo Pentateuchus fuit corruptus.

Respondemus distinguendo antecedens: Si tota alicujus libri substantia reponeretur in accurata chronologiæ relatione, conc. si secus, neg. Ergo etc. negamus. Utique, cum conficiatur aliquis liber, præsertim historicus, scriptor attendere debet ad chronologiam, ne confusio aliqua appareat inter ea quæ narrantur. Sed aliquando accidit, ut, volventibus annis, liber, vel lapsu amanuensium memoriæ, vel oculorum oscitantia, vel lit-

terarum similitudine, aut negligentia in transcribendis codicibus, numeros immutatos habeat; quæ tamen immutatio non afficit unquam, ut fit, rei substantiam, verum dumtaxat errorem adducit in numeros, ex quibus pendet recta factorum ratio, quæ, si desit, nihil officit, ob rationes antecedentes. Ergo, quamvis in chronologia sacrorum codicum observetur hæc discrepantia cum Pentateucho samaritano, ea tamen minime afficit, uti videre est, eventus memorabiles, aut ordinem historicum, vel denique aliquam veritatem circa fidem moresque. Ergo.

Obj. 2ª. Non solum Pentateuchus fuit corruptus, sed penitus deperiit. Ergo falsa propositio. Probatur. Tempore sane Josiæ regis, Helcias sacerdos invenit Pentateuchum in templo, admirantibus omnibus novitatem inventionis. Ergo facile fuit huic unico exemplari inducere corruptionem.

Respondemus concedendo factum, et negando consequentiam, quam adversarii deducunt. Enimvero minime in dubium est revocandum factum, quod legitur (IV Reg. XXII, et II Paralip. XXXIV), nimirum inventum esse in templo Pentateuchum a pontifice Helcia, et extemplo lectum jussu regis Josiæ in conspectu omnium cum admiratione; sed animadvertendum, quod hæc omnia evenerunt, non quia populus hebræus prorsus legem Dei oblitus erat, aut nullus alius codex extabat; verum quia repertum fuit ipsum Pentateuchi autographum, repositum a Moyse ad latus arcæ. Hinc et admiratio et desiderium legem Dei audiendi ex ipso autographo, non autem quod omnia in eo libro contenta ignorabantur ab omnibus, ideoque commoti sunt: eo vel magis, quod lex Pentateuchi et Judæorum respublica adeo inter se erant connexa, ut lex Moysi corrumpi non posset, quin ipsa Judæorum respublica rueret. Ergo.

PROP. V. — *Omnia quæ in Pentateucho narrantur sunt vera.*

Data propositio stabilitur adversus Rationalistas, qui docent facta supernaturalia in Pentateucho descripta esse fictitia et mythis referta, sicuti omnium antiquarum gentium documenta.

Hoc posito, dicimus argumento generali: In iis quæ Moyses

in Pentateucho narrat, auctor nec scientia ad ea comparanda caruit, quare non fuit deceptus, nec sunt fictitia, aut industria humana comparata, quare nec alii ab illo decipi potuerunt. Cum igitur Moyses nec falli nec fallere potuit in iis, quæ in Pentateucho refert, quis audeat asserere ea, quæ in Pentateucho narrantur, esse fictitia, mythis referta et veritate destituta? Ergo.

1° Probatur quod Moyses non fuit deceptus in iis quæ narrat. Moyses enim educatus in aula Pharaonis non solum eruditus evasit in Ægyptiorum scientia; verum etiam in illa Hebræorum, quam sibi comparabat, hos passim visitans in terram Gessen, cum illis communicans commoransque, atque demum adsistens iis, quorum scriptor extitit. Ergo Moyses contemporaneus iis, quæ narrat, apprime potuit ea afficere subjectum sui operis. Dubium est quoad librum Geneseos. Sane, quæ refert in hac prima Pentateuchi parte, nec vidit, nec aliquam partem in iisdem habuit, ut accidit in factis quatuor sequentium partium, idest Exodi, Numerorum, Levitici et Deuteronomii. Nos ad hoc dicimus, quod, licet Moyses nec vixerit, nec testis extiterit eorum, quæ narrantur in Genesi, bene ea tamen potuit cognoscere, præsertim ob rationes sequentes, quæ non sunt despiciendæ. Revera 1° Moyses, famulus Dei, ab ipso Deo electus, suoque populo hebræo præpositus, scientia etiam revelata, qua et mysteria et alia id genus noscere potuit, non caruit, ut sic opus Dei, originem ducens a Moyse, evaderet perfectum. Ergo Moyses ulla absque industria, revelatione a Deo immediate facta, scivit omnia quæ postea in Pentateuchum retulit. 2° Extabant inscriptiones sepulchris Patriarcharum et aliorum virorum insculptæ, altaria supra quæ sacrificiis invocatum erat ab antiquis nomen Domini, aliaque ejusmodi monumenta, nec non cantica nonnulla, et priorum temporum memoriæ scripto mandatæ, quæ certe Moysi materiam, ad suum librum conscribendum, procul dubio subministrarunt. 3° Traditio continuata, et non interrupta a protoparente Adamo ad Moysen usque. Sane traditio eo certior est, quo pauciores sunt, qui hujus traditionis seriem constituunt; jam vero talis fuit traditio, unde Moyses factorum Geneseos notitias accepit. Nam per Mathusalam, qui fere mille annos vixit, et Noe, qui vixit

quingentos annos ante diluvium, et post diluvium tercentos et quinquaginta, Moyses pene cum Adamo conjungitur, quamvis inter creationem et Moysen viginti quinque sæcula fluxerint. Ergo Moyses a primis Geneseos factis quinque solum generationibus distabat, a posterioribus vero una, vel altera tantum. Sed ad majorem rei claritatem pretium est addere, quod Mathusalam, primis ducentis quadraginta tribus annis suæ vitæ, cum Adamo vixit, postremis autem sexcentis cum Noe, ejus nepote. Noe vero, postremis quinquaginta et octo annis suæ vitæ, Abrahamum cognovit, et ejus filius Sem non solum vidit Abraham, sed et Isaac, Abrahæ filium, diuque cum eo convixit. Isaac denique amicitiam habuit cum Levi, qui fuit Moysi avus. Ergo traditionis catena per paucos annulos ad Moysen usque perveniens, optime factorum Geneseos potuit certissimam notitiam ipsi Moysi exhibere. Adde, quod traditio aliqua eo pariter certior est, quo pauciora facta eaque gravissima complectitur: at traditio, de qua sermo est institutus, talis procul dubio est; namque Geneseos liber immensum viginti trium sæculorum spatium complectitur, et maxima hujus spatii pars, scilicet a creatione ad gentium dispersionem, solis undecim capitibus continetur, in quibus summa quædam facta adsunt, nimirum: creationis ordo, protoparentum lapsus, mors innocentis Abelis, diluvium universale, linguarum confusio et gentium dispersio, quibus comitantur quædam genealogiæ: post hæc statim fit transitus ad historiam unius familiæ, nempe Abrahæ, cujus quædam præcipua usque ad obitum Joseph, Jacobi filium, referuntur. Ergo ex his omnibus clare evincitur, quod Moyses scientiam eorum quæ refert, optime habere potuit. Neque hic dicatur, quod Moyses in iis, quæ narrat, mentitur. Nam proprius impostorum character est gloriæ ac suis commodis studere, populo principibusque blandiri, verborum artificio res falsas credibiles reddere; atqui nullum horum trium dominium in corde Moysi obtinuit. Non vana gloria, cum in suis scriptis ne umbra quidem appareat; non gratia apud homines ad beneficia obtinenda, cum nunquam in mente habuerit augeri hominum favore; non denique fama splendidi famosique scriptoris, nam in omnibus, quæ narrat, non solum simplex, sed candidus scriptor apparet.

2º Probatur quod Moyses, etsi voluisset, nunquam decipere potuisset. Siquidem facta, quæ refert, dispesci possunt in duas classes, in facta scilicet antecedentia et consequentia: antecedentia sunt illa, quæ continentur in Genesi, quæque Moyses cognovit ex aliis fontibus, uti ante dictum est; consequentia sunt illa, in quibus Moyses partem habuit, scilicet fuit agens contemporaneus et testis ocularis. Ergo, sicuti Moyses, et omnis populus horum omnium factorum eamdem notitiam habebat. Præterea extabant eo tempore reliquiæ arcæ noeticæ; invisebantur loca, ubi constiterat arca aliæque ruinæ, uti eruitur ex scriptionibus cuneatis assyriacis; extabant altaria ab Abrahamo, Isaac et Jacob erecta, spelunca, ubi ipse Abraham cum uxore sua Sara sepultus fuit, statua salis, in quam uxor Lot conversa fuerat, cantica popularia, ad quæ sæpe appellat Moyses, quæque ab omnibus noscebantur una cum nonnullis antiquioribus libris, de quibus loquuntur Moyses ipse et Josue, ut liber *Bellorum Domini* et liber *Justorum* (Jos. x, 13), qui forte Patriarcharum gesta et varia cantica commemorativa continebant. Cum igitur ita omnia se haberent, quomodo Moyses in exarando suo opere alios decipere potuit? Ergo Moyses in enarrandis iis, quæ in Pentateucho continentur, nec deceptus fuit, nec voluit, aut potuit alios decipere.

Objectiones.

Ante omnia, ut adversariorum objectiones intelligantur quo melius fieri potest, præmittendum ducimus quid venit nomine Cosmogoniæ, quid Geologiæ quidque Fossilium, quibus verbis passim utuntur adversarii.

Cosmogonia, a græco κόσμος, ordo, deinde mundus, et γονία, generatio, a verbo γίγνομαι, gigno, est illa scientiæ physicæ pars, quæ de mundi formatione agit.

Geologia, ex græco γῆ, terra, et λογία, ex λόγος, sermo, tractatus, est physicæ pars, quæ exterioris telluris crustæ formationem investigat.

Fossilia non sunt aliud, nisi plantarum animantiumque reliquiæ, plerumque in petras conversæ, pristinam tamen formam retinentes: hinc scientia de fossilibus varia sumit nomina. Di-

citur enim Palæontologia, si agit de remota ætate, archæologia præhistorica, si speciatim tractet de fossilibus humanis, aut de humanæ industriæ vestigiis in terra repertis, anthropologia præhistorica, et significat id quod præcessit omnia scripta historica.

Hisce positis, adducimus nonnullas objectiones, ex quibus cognosci potest, quomodo filii hujus sæculi sint filiis lucis prudentiores.

Obj. 1ª. Recentiores naturæ sectatores, ex observationibus in telluris crusta peractis, dicunt: Globus, quem habitamus, nonnisi ex successivis incrementis longissimoque temporis intervallo ad præsentem statum devenit. Ergo.

Respondemus negando. Adversarii probant. Inventum est exteriorem telluris partem non ex uniformi et omogenea substantia constare; sed ex variis stratis diversæ naturæ, quorum quatuor series distingui possunt, scilicet primaria, seu profundissima, secundaria, tertiaria et quaternaria; atqui demonstratum est a geologis plurium annorum millia ad uniuscujusque seriei efformationem necessaria esse. Ergo falsa Moysi narratio, quæ refert omnia hæc creata esse intra spatium sex dierum.

Respondemus distinguendo: Et his geologorum observationibus infirmatur aliquo modo narratio mosaica, negamus; non infirmatur, concedimus. Quemadmodum enim ex argumentis in propositione adductis liquet, nullo modo narratio mosaica infirmari potest ex observationibus geologorum; nam argumenta historica, allata in confirmationem, cum sint validissima, minime everti possunt ab adversariorum hypothesibus. Præterea, relictis aliis responsionibus ad rem dandis, dicimus omnia adversariorum supposita evanescere, si attendatur ad varias criticorum et sanctæ Scripturæ enarratorum opiniones in exponendis sex diebus, de quibus agitur. Animadvertimus nihil hac in re definitum esse ab Ecclesia: quare cuique licet unam, vel aliam sententiam amplecti. Igitur præcipuæ expositorum interpretationes hujus loci sunt tres. Aliqui vocem *dies*, quam adhibet Moyses, accipiunt pro die naturali, scilicet viginti quatuor horarum; aliqui cum Augustino eos sumunt allegorice, et contendunt dies illos referri ad cognitionem Angelo-

rum de mundo creato, et sex dies distingui juxta sex rerum genera ab Angelis cognita; alii demum habent dies illos Geneseos pro tempore indeterminato, seu pro epochis successivis, in quorum sententia adversarii invenire possunt spatia plurium annorum, cum epochis quodcumque temporis spatium assignari possit. Et hoc confirmatur etiam ex more sacrarum Scripturarum, quæ vocem hebraicam יוֹם (iom), dies, sumere solent passim pro tempore indeterminato, seu pro epocha. Ergo hac sententia facile adversariorum observationes de diversis stratis conciliari possunt.

Obj. 2ª. Homines, qui varias orbis plagas incolunt, dividuntur in albos, flavos et nigros. Albi, vel species caucasea, amplectitur populos Europæ, Asiæ occidentalis et Africæ septentrionalis; flavi, vel species mongolica, continet populos reliquæ Asiæ; nigri, vel species æthiopica, extenditur ad reliquam Africam et insulas Oceani. Hæ tres species inter sese differunt ob differentiam coloris corporis, ejusque formam ob angulum facialem, ob diversum organismum et staturam corporis, ob denique diversos intelligentiæ gradus. Ergo falsa est mosaica narratio de primi hominis creatione.

Ante responsionem notamus quid intelligunt adversarii sub nomine selectionis naturalis, qua præsertim hac in re utuntur. Nomine selectionis naturalis intelligitur illa naturæ lex, qua individua perfectiora intra aliquam speciem sese invicem conjungunt, et etiam spontaneo modo incumbunt organorum quorumdam perfectionem augendo, juxta variam vitæ necessitatem commoditatemque.

Hoc posito, respondemus distinguendo: Et his differentiis non tollitur veritas mosaicæ narrationis de unitate generis humani, concedimus; reapse tollitur, negamus. Re sane vera, dictæ differentiæ sunt varietates productæ ex diversitate climatis et aeris, ex intensitate caloris solis atque morborum talibus regionibus propriorum, ex vario vivendi modo necnon habitationum. Quod ita sit, quodque adversariorum hypothesis sit falsa, scilicet non ab uno homine cunctos originem ducere, patet in primis ex structura corporis humani, quæ observatur in omnibus identica; 2° ex ratione, qua sunt præditi homines, diversas orbis partes inhabitantes; 3° ex fœcunditate, quæ accidit inde-

finite in matrimoniis nigrorum cum albis, alborum cum flavis. Ergo ab uno protoparente omnes diversæ hominum species originem repetunt; quare narratio mosaica est vera et nullo adversariorum argumento, aut cavillatione inficiatur.

Obj. 3ª. In libro Moysi, nempe (Exodi v), legitur, quod Hebræi Ægypto exierunt Dei mandato, et Ægypti sese opposuerunt Hebræis proficiscentibus; atqui Tacitus, historicus magni nominis, in suis *Annalibus*, narrat numen Hammon præcepisse Ægyptiis, ut Hebræos suo regno ejicerent, et idem scriptum reliquit Justinus. Ergo falsa narratio mosaica.

Respondemus distinguendo: Et opiniones horum historicorum falsis innituntur fundamentis, conc.; veris, neg. Nam præterquam quod isti historici a Josepho Flavio plene sunt confutati, in libris contra Appionem, et multo posteriores sunt aliis scriptoribus, qui tenent contrarium; falsas insuper ideas habent quoad Pentateuchi narrationem. Ex. gr. Tacitus Hebræis originem ex insula Creta tribuit, Justinus ex Damasco, et alia id genus, quæ sunt contra sensum communem et narrationem mosaicam. Ergo.

COROLLARIA.

Quoniam, hisce præsertim temporibus, agitantur nonnullæ magni ponderis quæstiones, speciatim contra unam, vel alteram Pentateuchi partem, operæ pretium ducimus, tironum utilitati et magistrorum incitamento consulentes, ut in scholis eas evolvant, præcipuas et graviores expendere. Hinc diversis corollariis tractabimus: I° de Patriarcharum longævitate; II° de natura et qualitate diluvii; III° de diluvii historica certitudine; IV° de forma arcæ Noe; V° de arcæ Noe capacitate.

COROLLARIUM I.

De Patriarcharum longævitate.

Huic quæstioni occasionem dederunt quidam critici, qui cum legerent in Scripturis Adam vixisse nongentos triginta annos, Seth nongentos duodecim annos, Enos nongentos quinque, Cainan nongentos decem, Malaleel octingentos nonaginta

quinque, Jared nongentos sexaginta duo, Henoch tercentos sexaginta quinque, Mathusalam nongentos sexaginta novem, Lamech nongentos quinquaginta, dubium induxerunt utrum dicti anni intelligendi sint de annis solaribus, quales nostri, vel necne.

Præmittimus, quod Bauer ejusque fautores putant priscam longævitatem mythici figmenti loco esse habendam, et solum mutuatam ex communi antiquitatis opinione. Quam dicti adversarii distent a rerum veritate, quamque innitantur futilibus argumentis, patet ex pluribus capitibus. Et 1° ex ipsa Scriptura, præsertim ex verbis Jacob patriarchæ, qui loquens cum Pharaone, Ægypti rege, conquestus est de annis suæ vitæ, qui non pervenerunt usque ad dies patrum suorum. " Et interrogatus ab eo, uti legitur (Gen. XLVII, 8, 9), Quot sunt dies annorum vitæ tuæ? Respondit: Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, et non pervenerunt usque ad dies patrum meorum; quibus peregrinati sunt. " Jamvero Jacob, uti liquet, centum triginta annos habebat, qui erant certe solares, idest singuli ex 365 diebus, 5 horis et 49 minutis primis. Ergo procul dubio Jacob loquitur de longævitate Patriarcharum, quam ipse non attigerat.

2° Eadem veritas refertur ab omnibus vetustissimis scriptoribus, qui eam nonnisi a traditione accipere potuerunt. Revera Varro, apud Lactantium (*De origine erroris*, lib. II, 12) testatus est longævitatem Patriarcharum. Ait enim Lactantius: " Varro argumentari nisus est, cur putarentur antiqui mille annos victitasse. " Josephus Flavius loquens de eodem argumento, addit: " Testes autem mihi sunt quotquot Græcos inter barbarosque antiquitatis litteris tradiderunt. Nam Manetho rerum ægyptiacarum scriptor et Berosus Chaldæorum auctor, et Mochus prætereaque Hieronymus Ægyptius, qui Phœnicum res prosequuti sunt, omnes uno ore mihi suffragantur, et Isidorus Hecateus, Hellanicus, atque Nicolaus, etiam ex antiquiis mille annos vixisse tradunt " (*Antiq.* lib. I, c. 3, p. 9). Et idem Josephus, eodem libro supradducit rationes, ob quas admittenda est longævitas Patriarcharum, ante diluvium existentium. " Nec est, inquit, cur aliquis præsentem vitam, annorumque ejus paucitatem cum priscorum rebus conferenda fidem nobis

abroget, aut quia eam non peræque prorogari videt, conjecturam hinc de eorum longævitate faciat. Illi enim Deo cari cum essent... et commodiore victu ad diuturnitatem uterentur, merito per tam multos annos vivebant. Præterea tum propter studium virtutis, tum propter utilitatem inventarum artium, ut astronomiæ ac geometriæ, Deus illis prolixiorem largitus est vitam. „ Plura alia id genus inveniuntur apud Natalem Alexandrum (*Hist. Eccl.* tom. 1 in primam mundi ætatem, dissert. 9), Pererium (*Comm. in Gen.* l. 7, disp. *de longævitate vitæ priscorum*) atque item apud alios nonnullos.

3° Ex variis rationibus quas enarratores biblici assignant. 1ª Ex tempore, in quo Patriarchæ vixerunt. Primis enim mundi ætatibus humanum genus recens erat a creatoris manu egressum, quare primæva corporis optime formati constitutione fruebatur. 2ª Ex frugalitate in victu. Namque tunc temporis victus erat fere tantum ex vegetalibus, quæ cum essent in terra virgine nata, plena erant roboris et saluberrima, ideoque multum conferebant longævitati hominum primævæ ætatis. 3ª Ex aere. Quis sane ignoret quot viribus polleat aer in corpore humano, præsertim cum sit purissimus? Tunc, si morbi aliquando superveniant, extemplo aeris puritate fugantur: hinc perfecta salus, quam primi homines, ulla absque infirmitate, per multos annos habuerunt. 4ª Ex singulari Dei providentia. Etenim homines primævi ad tantam longævitatem annorum pervenere, quia Deus sapientissimus, et in suis operibus perfectissimus, voluit, ut prima traditio per paucos annulos servaretur et usque ad Moysen primum legislatorem incorrupta perveniret. Qua de re plurima capita Geneseos, scilicet ea quæ historiam enarrant ab Adamo ad Mathusalam, a Noe ad ejus filios et ad Abrahamum quæque primævam traditionem continent, hoc modo bene a Moyse conscribi potuerunt. Neque dicatur admitti utique posse numerum annorum, quem describit Moyses, sed illos annos esse retinendos tanquam menses, quorum duodecim annum solarem constituunt. Huic difficultati respondemus, quod est penitus falsa, quemadmodum liquet ex sequentibus. Multi enim ex Patriarchis, quos recenset sacer textus, filios habuerunt ætate sexaginta quinque, vel septuaginta annorum, et nonnulli usque ad centum et quinque annos filiis caruerunt. Siquidem Cainan,

cum genuit Malaleelem, erat annorum septuaginta, Malaleel et Henoch sexaginta quinque impleverant, etc. Atqui si anni ante diluvium sumendi sunt pro mensibus, facile sequitur illos Patriarchas statim post annum sextum, septimum, vel octavum liberos suscepisse, quod certe admitti nequit; quinimo augeretur nostrum argumentum super ætatem Sale, Phaleg, Sarug, qui, admittendo menses lunares, hi generare debuerunt, dum erant infantes duorum annorum solarium et circiter sex mensium. Nam dicit sacer textus, quod genuerunt, cum essent triginta annorum (Gen. xi, 14, 18 et 22), seu, juxta adversarios, cum essent triginta mensium lunarium; jamvero triginta menses lunares conficiunt duos annos solares et sex menses. Quis igitur non videt summam insaniam adversariorum, qui asserere audent infantes duorum, vel trium annorum filios gignere posse?

Præterea in historia diluvii narratur illud cœpisse anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimo decimo die mensis; item aquas minuisse post centum quadraginta dies; arcam requievisse mense septimo, vigesimo septimo die mensis. Ex quibus clarum est menses habuisse ad minus viginti septem dies, nam dicitur, quod a die decima septima mensis secundi usque ad diem vigesimam septimam mensis septimi elapsi fuerunt centum quinquaginta dies, quæ demonstrant menses illos triginta dierum, vel circiter fuisse. Insuper legitur, quod decimo mense, prima die mensis, apparuerunt cacumina montium; quod Noe expectavit quadraginta et ter septem dies, et, elapso hoc tempore, arca exivit anno sexcentesimo primo, primo mense, prima die mensis. Si igitur mensi decimo addideris ultra sexaginta et unum dies, jam ad mensem duodecimum perveneris. Ergo necessario annus duodecim mensibus constabat.

COROLLARIUM II.

De natura et qualitate diluvii.

Quoad narrationem (Gen. vi-viii) de diluvio, quod adimplementum obtinuit diebus Noe, variæ extant criticorum sententiæ. Aliqui enim cum Voltairio censent diluvium noeticum sumendum esse juxta philosophorum effatum, esse scilicet mysterium fidei, in eo repositum, ut credamus quod ratio non admittit: alii

permulti, præsertim recentiorum acatholicorum, dicunt esse mythum, deductum ex variis alluvionibus, diverso tempore, quasdam regiones mergentibus: alii religionis apologistæ, difficultatibus adversariorum deterriti, statuunt diluvium mosaicum non fuisse proprie universale. Nos contra hos omnes, validis nisi argumentis, exponimus diluvium ullo absque dubio fuisse universale, et aquas a Deo immissas reapse totum globum terrestrem operuisse.

Et 1° argumento ex ratione petito, dicimus: Deus plura facere potest, quæ intellectus hominis, licet finitus, capere valeat, imo ea omnia, quæ nullam contradictionem involvunt, a Deo fieri possunt; atqui universalitas diluvii nullam contradictionem involvit. Ergo universalitas diluvii fuit possibilis.

2m deducitur ex nonnullis locutionibus, quibus Moyses utitur: e. g. (Gen. VI, 7): " Delebo hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cæli: pœnitet enim me fecisse eos. „ Et (ib. VII, 21-23): " Consumptaque est omnis caro..... Et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. Et delevit omnem substantiam quæ erat super terram..... et deleta sunt de terra: remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arca. „ Ex quibus patet non homines tantum Deum delevisse, sed omnem aliam creaturam, quæ spiraculum vitæ habebat super terram; et hoc propter hominum peccata, quibus passim excitatur ira Dei in homines, atque in omnes alias creaturas. Ergo.

Neque dici potest diluvium fuisse partiale. Sane, si ita esset, nunquam sacer textus dixisset, quod omnes aves interierunt, cum in vicinia diluvii expertia evolare potuerint; atqui nulla avium juxta prolatum testimonium remansit. Ergo diluvium fuit universale.

3m Ex Gen. VII, 19, 20. Legimus enim: " Et aquæ prævaluerunt nimis super terram; opertique sunt omnes montes excelsi sub universo cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat. „ Ergo totus terrarum orbis aquis tectus fuit. Neque esse potest dubium, namque sacer textus dicit aquas excelsos montes operuisse ulla absque exceptione, aut restrictione, scilicet non designat montes alicujus regionis aut regni. Ergo diluvium fuit universale.

4^m Item ex Gen. vi, 12, 13. Siquidem scriptum est: " Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram, dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit..... et disperdam homines cum terra. " In his animadvertendum est verbum " omnis ", quod, licet hyperbolice positum sit, totum tamen humanum genus, excepta familia Noe, periisse denotat; et præterea alia " Finis universæ carnis " et " disperdam homines cum terra. " Ergo omnes homines, excepta noetica familia, omnibusque animalibus a Noe in arca inclusis, perierunt cum terra, quod denotat totum orbem aquis diluvii obvolutum fuisse. Ergo fuit universale.

5^m Ex Gen. viii, 19. Sane habetur: " Et (a filiis Noe) disseminatum est omne genus humanum super universam terram. " Et (x, 5): " Ab his (a filiis Noe) divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis. " Ex quibus patet mundum universum cataclysmo noetico nudatum et exhaustum fuisse: secus sacer textus non dixisset omne humanum genus originem a filiis Noe sumpsisse. Ergo.

6^m Ex telluris investigatione. Tertullianus enim (lib. ii, n. 221, *De Pallio*), " Adhuc, scribit, maris conchæ et buccinæ peregrinantur in montibus, cupientes platani probare etiam ardua fluidasse. " Quibus Tertullianus adfirmare vult, quod ex telluris investigatione facile evinci, diluvium noeticum non fuisse partiale, sed potius universale. Ergo.

7^m Ex traditione, tum sacra, tum profana. Siquidem Patrum omnium consensum et scriptorum ethnicorum testimonia, diluvii noetici universalitatem demonstrantia, nemo in dubium revocare potest. Pro traditione sacra, præter omnes Patres Ecclesiæque doctores, habemus etiam consensum interpretum recentiorum S. Scripturæ, quos inter cardinalis Wiseman, Danko, Ubaldi et multi alii, qui uno ore profitentur universalitatem diluvii noetici. Pro profanis adsunt Berosus Chaldæus, Hieronymus Ægyptius, Abydenus Assyrius, Alexander, Plato, Lucianus, Apollodorius, Melo, Nicolaus Damascenus, quorum testimonia legi possunt apud Natalem Alexandrum. Ergo.

COROLLARIUM III.

De certitudine historica diluvii.

Veritas mosaica diluvii evincitur imprimis ex antiquorum populorum traditionibus. Si quidem penes omnes gentes mentio et narratio alicujus diluvii universalis occurrit. Sic ex. gr. Sinenses testantur totum orbem aquis submersum fuisse, et notandum, quod circa tempus, in quo Sinensium imperium originem habuit, Deus Jhao repræsentatur in aquis expellendis et terram exsiccando occupatus. Apud Indos factum diluvii ita narratur: " Dum tota hominum stirps corrupta esset, Brahma principi Satyiavratæ apparuit et proximum diluvium pronunciavit simul præcipiens, ut ingentem navim construeret, quod revera factum est, et navis in sublimi elata ab aquis diluvii, denique sub alto vertice montium quievit. „ Idem retinent et docent Persæ, uti constat ex eorum Bun-Desch. Et sic omnes populi, qui unanimi consensu tenent veritatem universalitatis diluvii. Pro omnibus sufficiant Chaldæi, in quorum regione fortasse familia Noe vivebat, quibus concinunt etiam Armeni, super horum montes arca Noe substitisse fertur. Apud Chaldæos enim ab immemorabili ætate traditionem de diluvio et arca fuisse apparet ex testimonio Berosi, Sacerdotis chaldæi, quem citat Lingello. Armenorum vero traditio clarissima est. Nam antiquissimi scriptores armeni, allati a Moyse Corenensi, qui floruit sæculo quinto, testantur de Armenorum traditione circa diluvium et arcam, quam dicunt in suis montibus consedisse. Demum in novo mundo eadem traditio inventa est apud Mexicanos et Peruvianos. Sic ex. gr. Mexicani putant mundum olim ab aquis vastatum fuisse, et omnes homines submersos ob peccata commissa contra Deos, et septem tantum homines incolumes evasisse.

2° Ex testimoniis scriptorum historicorum, præsertim Josephi Flavii et Eusebii, qui cum sint postremi omnium antiquorum scriptorum ac habeantur ut historici fide digni, non solum confirmant auctoritates aliorum; verum etiam optime statuunt atque defendunt veritatem de diluvio et arca noetica. Omittimus horum testimonia brevitatis causa.

3° Ex monumentis archæologicis. Re sane vera in scriptione assyriaca, dicta Borsippæ, quia est scriptura cum litteris ad formam clavorum, quam nuperrime interpretatus est Julius Oppert, inter alia habet: “ Templum septem luminarium terræ, quod antiquissimam memoriam turris Borsippæ sermo fert, a vetusto rege constructa fuit, ex eo tempore quadraginta et duæ generationes fuerunt; verum nusquam ad fastigium pervenit. Homines illam dereliquerunt inde a diebus diluvii confuse et absque ordine verba proferentes. „ In Ægypto autem prope ruinas Thebarum doctus Bersani invenit sarcophagum ex alabastro, formam navis referens, in qua octo figuræ cernebantur, et circa quas plures aliæ aderant ab undis maris obvolutæ. Huc pertinent nummi Apanicæ Phrygiæ reperti, ubi repræsentatur arca Noe super undas vecta cum figura viri et mulieris, et columba ramum olivæ ferente: in nonnullis etiam legitur *No* vel etiam *Noe* (vide Caredoni: *I Libri santi illustrati e difesi con riscontri delle medaglie antiche*, *Modena*, 1857).

COROLLARIUM IV.

De forma arcæ.

Cum omne humanum genus corruperit viam suam, et Deum summum bonum, qui omnia in sapientia creaverat, peccatis et offensionibus in se provocaverit, Noe et omnes ex ejus familia inventi justi coram Deo effecerunt, ut statueretur in cælo, ne perditum irent aquis diluvii. Quapropter Deus, animo revolvens delere omnem carnem, et Noe familiam tantum salvam relinquere, jussit illum construere arcam, quam ingressuri erant ille et filii ejus filiorumque uxores et omnia animalia, quæ non erant diluvio peritura.

Ut tirones aliquam ideam habeant de forma arcæ noeticæ, dicimus breviter quid certius in hac re retinetur ab omnibus, cum multa dicta sint.

Et in primis Celsus apud Origenem putat et appellat formam noeticæ arcæ viticulam propter inconcinnam mensurarum rationem; et critici nostræ ætatis enumerant, quoad arcæ formam, quæ, tum a ratione, tum a verosimilitudine abhorrent. His contradicimus, quod arca noetica, sicut describitur a Moyse, bene

fungi potuerat officio, ad quod destinabatur. Re sane vera, si quis sacrum textum perlegat, facile invenit dimensiones arcæ accurate descriptas, uti etiam formam superioris partis et tecti. En verba (Gen. vi, 14-16): " Fac tibi arcam de lignis levigatis; mansiunculas in arca facies, et bitumine linies intrinsecus et extrinsecus. Et sic facies eam: Tercentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus: ostium autem arcæ pones ex latere: deorsum cœnacula et tristega facies in ea. „ Ex his deducit S. Augustinus arcæ formam, nimirum quod non fuit in morem navigii, cujus carina arcuatur, et summitas vel patet, vel concameratur; sed in morem cistæ undique clausæ et quadrangulæ, quæ inferne plana est, et æqualis quaquaversum, superne vero plana est; verum ista ut modice in culmen et clivum exiguum exurgat (S. Aug. lib. 15, *De Civ. Dei*, cap. 27). Arca noetica erat, ut sic dictæ (*zattere*). Ergo perperam adversarii affirmant arcam navigando ineptam fuisse, cum arcæ scopus et officium non erat deferre se in remotissimas regiones, resistere tempestatibus in oceanis, cursu veloci pertingere extemplo longissimas dissitasque oras; sed tantum Noe ejusque familiam cum animalibus, quæ non erant diluvio peritura, servare incolumes ab universali cataclysmo. Et hæc confirmantur ex Petro Jamson Batavos et Petro Joanne Zivorn, qui alter anno 1604, alter 1611, ad arcæ formam ædificaverunt naves ad mercaturam faciendam, quasque aptissimas ad scopum, necnon agiles ad cursum inventas esse perhibent. Ceterum ad pleniorem adversariorum refutationem audiatur Thévenard, vir militaris, qui institutis calculis affirmat arcam noeticam aptissimam fuisse officio ad quod constructa fuerat (Vide *Mémoires relatives à la marine*, tom. vi, pag. 253, anno 1800).

COROLLARIUM V.

De arcæ capacitate.

Præmittimus, quod plurimis tractant hanc quæstionem de arcæ noeticæ capacitate, quos inter Thévenard, loco citato, Buteus Anglus, Wilkius, Natalis Alexander (*Hist. Eccl. V. T.* i, disput. x),

Le Pellettier: *Dissertation sur l'arche de Noe*, aliique. Sed nos ex his seligimus nonnulla tantum, quæ videntur, et sunt instituto nostro sufficientia, quibus tirones, licet non plenam sibi notitiam rei comparare possint, aliquam tamen, et hanc utilem, procul dubio habebunt.

Ante omnia animadvertimus incredulos generaliter propugnare impossibile fuisse in arca noetica, juxta descriptionem a Moyse (Gen. VI) factam, contineri singulas species ómnium animalium, simul ac cibaria, tum pro animalibus diversis, diversa manducantibus, tum pro tota Noe familia.

Hoc posito, dicimus magnitudinem cubiti, de quo hic agitur, non esse extra controversiam positam, cum diversimode a criticis sumatur. Nos cum Pellettier sumimus cubitum mosaicum pro ægyptiaco, qui 20 pollices habet, et dicimus, arcam tercentorum cubitorum longitudinem, quinquaginta cubitorum latitudinem, et triginta cubitorum altitudinem habentem non solum maximis quibusque navigiis capaciorem fuisse; verum etiam, juxta calculum laudati auctoris, in ea plus voluminis contineri potuisse, quam in quadraginta navibus onerariis, quæ singulæ mille marinarorum ponderum (*tonnellate*) capacitatem habeant, optime ingredi potuerunt omnia animalia, de quibus est sermo (Gen. VII, 2, 3). Nam Noe sumpsit de cunctis animalibus mundis septem utriusque sexus, de immundis autem duo utriusque sexus. Præterea exclusa fuerunt tria animalium genera, quæ arcam non sunt ingressa, videlicet aquatilia, uti pisces et alia omnia, quæ in aquis vivunt, sicuti sunt amphibia; 2° illa quæ ex putrescente materia generantur; 3° genus eorum, quæ ex diversæ speciei animalium commixtione gignuntur. Insuper notandum, quod quadrupedes maxima ex parte apud Hebræos immundi habebantur, exceptis bovibus, capris, ovibus, aliisque generibus ruminantium: similiter ex majoribus et ferocioribus animalibus, ut immundis, duo tantum servata sunt. Et animadvertendum parvam plerumque esse eorum molem. Inter quadrupedes enim vix sex species sunt equo majores, paucæ pares, reliquæ longe minores; reptiles autem et generatim aves parvæ, sæpe etiam minimæ sunt. Ex his igitur potest quædam idea efformari de spatio ab ipsis in arca occupato, quod certe majus non fuit eo, quod occupant in zoologicis

collectionibus, quæ in aulis universitatum inveniuntur, quibus arca longe amplior erat.

Quod vero attinet ad cibaria, quibus nutrienda erant animalia et tota Noe familia, non multis opus fuit, cum ipsa animalia lac et ova in dies præberent, quibus vesci poterant: fructus quoque ac semina ad eorum sustentationem illata non requirebant ingens spatium, præsertim cum Noe ejusque familia probe scirent inclusos tantum fuisse ad vitam servandam, et non ad vitæ commodis indulgendum. Carnivora, sicut experientia docet, in carnium defectu, etiam aliis cibis, puta fructibus, pane, radicibus victitare possunt; quod, si carnes omnino illis necessariæ fuissent, in arca etiam erat locus, quo Noe hujus generis cibaria servaret. Nam Buteus ostendit in arca fuisse locum 3650 ovibus, ita ut decem ex eis quotidie cederent in cibum carnivorum. Pro ceteris vero animalibus fœnum, avena, fructus in tanta copia contineri poterant in arca, ut non solum sufficerent, sed abundarent, quemadmodum ostendit Pellettier. Demum in infima arcæ parte etiam 249392 cubitis pedibus aquæ locus fuit.

At hic quæri potest: Quænam animalia erant in arca? Respondemus, quod extabant omnes species, quas Noe introduxit ex speciali Dei adsistentia, uti innuit ipsa Scriptura, quæ (Gen. VI, 20), " Bina, inquit, de omnibus ingredientur tecum, " scilicet, ut exponit Augustinus, " Ultro venient. " Vel, ut alii, Dei instinctu, vel Angelorum impulsu, uti prius venerunt ad Adam, ut proprium nomen sumerent (Gen. II, 19). Ergo, licet dicatur haud esse in Asia nonnulla animalia, et non omnia, quæ creavit Deus, retinendum tamen est, quod venerunt ad Noe sponte ex aliis mundi plagis.

Solvuntur nonnullæ objectiones adversariorum allatæ speciali modo contra jam demonstratam diluvii noetici universalitatem.

Obj. 1ª. Posita diluvii universalitate, admitti debet copia aquarum incredibilis, quæ tunc non continebatur in toto terrarum orbe; vel saltem necessitas de nova aquæ creatione. Ergo diluvium, videtur non fuisse universale.

Respondemus, quod hujusmodi objectio facile evanescit, si textus Geneseos inspiciatur, ubi aperte describitur diluvium fuisse universale. Ait enim Moyses (Gen. VII): " Ruptæ sunt

omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cæli apertæ sunt. „ In quibus clare distinguuntur aquæ de cælo ruentes, et aquæ erumpentes ex abysso. Porro illa abyssus magna est oceanus et in genere collectio aquarum terrestrium. Quod autem omnes istæ aquæ suffecerunt ad totum orbem tegendum, directe ostenditur ex capite primo, versiculo secundo, ubi describitur mundus totus aquis involutus. Legitur enim: " Terra autem erat inanis et vacua, et Spiritus Dei ferebatur super aquas. „ Tunc divisæ sunt aquæ superiores ab inferioribus, manente tamen terra aquis cooperta, et hæc fuit prima divisio. (Ibid. VII, 7.) Denique aquæ terrestres congregatæ sunt in unum locum, et tunc apparuit arida. (Ibid. IX.) Ex quibus liquet aquas initio creatas suffecisse tempore diluvii ad totum mundum obvolvendum, ita ut terra nunquam appareret, ac proinde, Deo sic jubente, optime possent iterum cooperire totam eam terram, quæ in principio, ante scilicet divisionem, erat aquis cooperta.

Obj. 2ª. Urgent adversarii. Atqui reapse non fuit necessaria diluvii universalitas. Ergo. Probant. Finis enim, dicunt, diluvii, non requirebat universalem terræ inundationem, cum homines, ad quos perdendos diluvium missum fuit, intra fines Orientis continerentur. Ergo.

Respondemus distinguendo: Si finis diluvii fuisset, ut homines tantum perderentur, conc.; si una cum hominibus etiam animalia, negamus. Siquidem finis diluvii fuit utique, ut homines, qui erant in mundo perditum irent ob eorum prava opera, quia omnis caro corruperat viam suam; sed una cum hominibus perdidit Deus etiam animalia, sicut constat (Geneseos VI, 7, 13, 17). Jamvero inverosimile est animalia post tot sæcula e mundi rerumque omnium creatione contineri tantum in solo Oriente. Ipsa enim non solum in variis mundi partibus a Deo creata fuisse perhibentur (Gen. I, 24, 25); verum etiam postea ex una in aliam regionem facile migrare potuere. Ergo. Atque etiam inverosimile, quod homines diluvii tempore tantum in Oriente extiterint. Nam, ut observat Ubaldus Ubaldi, ex una parte vita diutissima erat, ita ut, novis generationibus maxime supervenientibus, præcedentes non recederent: quare multæ simul generationes, fortasse sex, vel septem, terram habitabant. Tantus igitur hominum numerus non in Asia coar-

ctatus fuisse videtur; sed etiam diffusus in alias regiones. Id confirmatur ex vetustissimis fossilibus humanis, et, ut adversarii dicunt, præhistoricis, quæ non tantum in Asia, sed et in aliis mundi plagis, ac in ipsa America, reperta sunt. Ergo diluvium fuit universale.

LECTIO II.

De libris historicis veteris testamenti.

—

DE LIBRO JOSUE.

§ 1. — De nomine, origine et vita auctoris, deque argumento et tempore, quo liber Josue conscriptus fuit.

1° De nomine, origine et vita auctoris.

Qui primum locum inter libros historicos veteris testamenti obtinet est liber Josue, sic nuncupatus ab illo duce Hebræorum, qui post Moysen populum in terram Chanaan introduxit, ibique stabilivit, quique, ut postea videbimus, ejusdem libri auctor, ex communiori sententia, extitit. Igitur nomen Josue derivatur a voce hebraica יְהוֹשֻׁעַ (Jehosceang), et significat, cujus auxilium Jehova est. Hoc nomen postea per apocopen factum est יֵשׁוּעַ (Jesciuang), idest salus, vel salvator, quod Græci verterunt Ἰησοῦς, Jesus. Uti patet Josue, cujus nomine præsignatur liber primus inter historicos, habuit nomen Jesu Christi Nazareni, filii Dei vivi, cujus Josue videtur fuisse etiam typus ac figura.

Josue natus est filius Nun, vel Nave, ex tribu Ephraim, qui, cum esset dilectus Deo, statim minister, seu famulus Moysi evasit. Mortuo Moyse debellatisque hostibus populi electi, cunctam Judæorum gentem in terram promissionis introduxit. Patravit prodigia, eo ut mereatur illud Ecclesiastici elogium (c. XLVI, 1, 2): " Fortis in bello Jesus Nave, successor Moysi in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hæreditatem. "

2° De argumento.

Liber Josue historiam populi judaici narrat, scilicet a morte Moysi usque ad illam Josue. Sane imprimis recenset Jordanis transitum et occupationem terræ promissionis, quam post Josue lapideis cultris omnem populum circumcidit celebravitque Pascha. Narrat postea varios acquisitionis progressus, et quomodo urbs Jericho capta fuit, et ejus mœnia, clangentibus sacerdotum tubis, corruerunt; quomodo expugnata fuit urbs Hai, urbesque multorum aliorum regum, qui numerantur in capite XII. Denique refert quomodo Josue terram promissam populo distribuit, ac denique sequitur, tamquam libri conclusio, Josue mors, quæ accidit decimo supra centesimum ætatis ejus anno. Hæc est totius libri summa, juxta litteralem historiæ sensum.

3° De tempore, quo liber Josue conscriptus est.

Quoad tempus, quo omnia exarata in libro Josue perfici et inscribi potuerint, critici non conveniunt; attamen nos dicimus tempus scriptionis factorum libri Josue minus non esse septem annorum, neque extendi posse ultra annos triginta quinque. Nam Josue natus est anno ante æram vulgarem 1544, octoginta tres annos habebat, quando Jordanem transiit et israeliticum populum in terram promissionis introduxit. Ergo ætas, qua liber Josue conscriptus est, ea dici debet, quæ effluxit ab anno octogesimo quinto circiter usque ad annum centesimum ætatis ejusdem Josue.

4° De auctore libri Josue.

Circa auctorem libri Josue extat quæstio non solum inter acatholicos; sed etiam satis abunde disputatur inter catholicos. Rationalistæ enim opinantur hunc librum recentiorem esse ætate Josue, et ex variis diversorum scriptorum fragmentis conflatum; critici vero catholici in diversas abeunt sententias. Sane quidam Eleazaro pontifici, alii Samueli, nonnulli Isaiæ, alii Esdræ illum tribuunt, aut tribuendum conjiciunt, et alii quoque alias sentiunt. Nobis verosimilior videtur sententia, quæ tenet ipsum Josue extitisse auctorem libri. Hinc statuimus sequentem propositionem:

Prop. — *Libri Josue non alius est auctor, nisi ipse Josue.*

Quoniam adversariorum conatus contra positam propositionem non sunt pili faciendi, ideoque nos adducimus argumenta, quæ, quoad fieri possit, dubio nullum locum videntur præbere. Re sane vera veritas nostræ sententiæ patet:

1° Ex antiquitate libri.

Certum enim est librum Josue antiquiorem esse Davidis regno, cum, cap. xv, 63, legatur: " Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere; habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in præsentem diem „; jamvero ex II Reg. v, 6-8, scimus Davidem, anno septimo regni sui, arcem Sion expugnasse, et Jebusæum illam occupantem expulisse. Ergo hic liber scriptus fuit, quando Jebusæi obtinebant arcem Sion; atqui huic obsidioni nullum aliud tempus tribui potest, nisi illud Josue, cum nullus alius scriptor et Judæorum ductor, hoc temporis spatio, memoretur. Igitur Josue, et non alius, est auctor libri, de quo agimus.

2° Ex collatione cum libro Judicum.

Siquidem liber Judicum exorditur a Josue morte, et supponit proinde ipsius Josue historiam, quæ Hebræorum maxime intererat. Præterea liber Judicum plura ex libro Josue iisdem fere verbis exscribit, ut facile patere potest conferenti sequentia loca: Jud. II, 6-9 cum Josue XXIV, 28-31; Jud. I, 29 cum Jos. XVI, 10 etc. Ergo liber Josue est antiquior libro Judicum; jamvero tempore inter ætatem Moysi et illam Judicum nullus alius scriptor extitit, nisi solus Josue. Igitur Josue, et non alii, adscribi debet compilatio factorum libri, de quo agitur.

3° Ex indiciis, quæ innuunt auctorem coævum.

Omnia enim quæ inveniuntur hoc in libro sunt adeo accurate et minute descripta, ut non alium auctorem demonstrent, nisi auctorem coævum, qui omnium rerum quæ refert, testem ocularem et aliquando illarum rerum auctorem se exhibet. Legantur ex. gr. quæ hic liber refert de Caleb (c. XIV), de Phinees et legatis (c. XXII), de jurgiis inter tribus, quæ erant trans Jordanem et ceteras tribus (c. XXII); jamvero hæc exscribere non poterat, nisi solus Josue, qui illa ætate vixit, et tunc fun-

ctus est officio ducis populi Hebræorum. Ergo hujus libri auctor non est, nisi solus Josue.

4° Ex stylo.

Stylus namque libri Josue, uti patet, est purissimus, quare antiquissimus, cum puritas styli alicujus idiomatis ad mentem revocet antiquissima tempora. Auctor enim vocabula propria adhibet et alienis vocibus nunquam utitur; hinc simillimus apparet illi Pentateuchi Moysi. Ergo conscriptus fuit ab auctore immediate orto post obitum Moysi; jamvero hic auctor nullus alius esse potest, quam solus Josue, qui ab ipso Moyse Hebræorum dux electus et omni populo præpositus fuit. Ergo Josue est auctor libri hujus nominis.

5° Ex auctoritate ipsius Josue.

Legimus enim (xxiv, 25, 26): " Percussit ergo Josue fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini. „ Ergo quis dubitet Josue scripsisse omnia, quæ evenerunt cum ipse esset dux in Israel? Præterea, cum dicitur ipse retulisse omnia verba in librum legis Domini, intelligendus nobis est liber quem exaravit Moyses, cujus tamquam conclusio, seu Pentateuchi appendix, habendus est liber Josue. Ergo etc. Confirmantur hæc ex iis supra relatis Ecclesiastici (xlvi, 1), in quo, post laudes Moysi, immediate texitur elogium Josue, quem auctor dicit successorem Moysi in Prophetis, quæ significant Josue primum omnium post Moysen scripsisse librum, qui principem locum obtinet inter historicos veteris testamenti.

Objectiones.

Obj. 1ª. Argumentum petitum ex styli puritate nihil aliud demonstrat, nisi quod auctor libri Josue fuit summo duci Moysi contemporaneus. Ergo Josue non est hujus libri auctor.

Respondemus distinguendo: Si hisce temporibus adesset aliquis alius scriptor, cui adscribi hic liber posset, conc.; si non adfuit, negamus. Sane apud Hebræos, uti ex historia populi judaici evincitur, nullus scriptor inspiratus memoratur ætate, qua vixit Josue: quare jure optimo semper ipsi Hebræi hunc librum non alii scriptori, sed soli Josue tribuerunt. Ergo.

Obj. 2ª. In libro Josue quædam inveniuntur, quæ sunt ætate recentiora ejus: ex. gr. nomina quorumdam locorum, ut Hebron, Dabir, Tyrus, Galilæa, etc., quæ ætate Josue alia nomina obtinebant. Atqui hoc demonstrat auctorem ætate Josue recentiorem. Ergo.

Respondemus concedendo majorem argumenti. Ad minorem autem dicimus: Et hoc excludit Josue tamquam libri auctorem, negamus; demonstrat alium fuisse libri auctorem, pariter negamus, vel subdistinguimus: Et hoc factum est claritatis causa, conc.; quia Josue non est libri auctor, negamus. Siquidem Esdras, scriba velox in lege Moysi, in collectione librorum sacrorum non solum libros divinitus inspiratos in unum corpus collegit, efformans sacrorum librorum canonem; sed etiam multa adjunxit, et quædam quoque commutavit, ut recentiorum circumstantiis sese accommodaret: hinc accidit, quemadmodum etiam fecit in libris Moysi, sicut nonnulli opinantur, ut multa nomina locorum, quæ antiquo tempore erant diversa, Esdræ ætate ac proinde in posterum jam obsoleta, cum recentioribus commutata fuerint. Præterea dicere possumus urbes et regiones illas in objectione adductas, ætate Josue, gessisse duo, vel tria nomina.

COROLLARIA

In libro Josue duo præsertim magni momenti juxta adversarios occurrunt, scilicet dejectio murorum urbis Jericho, et statio solis in medio cæli, cum ageretur bellum adversus Gabaon. Hinc nos dicimus aliqua quoad hæc facta, ut tirones etiam in his duobus evadant instructi, quo melius fieri potest.

COROLLARIUM I.

An muri urbis Jericho absque miraculo collapsi sint?

Juxta doctrinæ catholicæ adversarios factum prolaptionis murorum Jericho minime adscribi debet miraculo, sed explicari potest naturaliter. Dicunt enim, quod causa collabentium murorum Jericho repeti potest ex certa vi soni, aut clamore populi simul cum clangore buccinarum, orto proportione ad muros sternendos. Quod confirmatur exemplo Nicolai Peteri

œnopolæ Amstelodamensis, qui, solo vocis prolatæ sono, vitra quævis diffregit.

His breviter respondendum ducimus, sed argute, cum adversariorum inventio sit valde speciosa.

Et imprimis quoad sonum et clamorem, dicimus nunquam physicorum, aut mathematicorum quemquam tantam sono, aut clamori inesse vim prudenter suspicasse, ut compago mœnium solveretur. Præterea, si vi soni tubarum vocumque dejecti fuissent muri urbis Jericho, cur non potius proxima corpora, nimirum arbores obviæ et alia inter castra Israelitarum ad urbem posita, prostrata fuere? cur non ii ipsi, qui clamarunt? Denique cur præfecti militiæ, qui hodie artem militarem ad summum fere perfectionis gradum evehunt, urbibus obsidendis et expugnandis, adducunt tot numero tormenta, mortaria, tantum pulveris pyrii, globorum missilium et tormentariorum apparatum? nonne potius advocari possent centies mille homerici stentores, iisque maxima cornicinum, liticinum, tubicinum et tympanistarum multitudo associari; pueri etiam et puellæ cum nolis et crepitaculis aggregari, ut ingenti vociferatione et reduplicato diversissimorum instrumentorum sonantium clangore ac strepitu muros prosternerent? Ad vero exemplum adductum dicimus, mirum non esse vitrum dirumpi a sono ad quamdam intensitatem elato, sed summum mirum dejici muros. Sane ad dejiciendos muros, uti ex historiis bellorum patet, requiruntur non solum tormenta bellica et aperturæ, sed etiam globi multarum librarum, ingenti vi explosi. Præterea, si admittantur muri vetustate exesi et ad ruinam proni, dicimus, quod collapsi fuissent, vel sponte, vel non hac præcise solemni occasione, vel non omnes. Ergo concludendum est, secundum id, quod prædicat Paulus (ad Hebr. XI, 30): " Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem. „ Josue enim per septem dies processionem instituit circa muros cum tubis, quibus in jubilæo usus erat. Unde Chrysostomus de muris jerichuntinis loquens, ait: " Non enim sonus tubarum potest muros dejicere, etiamsi mille annos sonuerit; sed fides potest omnia. „ Simile exemplum etiam in lege gratiæ reperitur. Cum enim Robertus, Francorum rex, Avallonem urbem obsideret, intereaque temporis precibus vacaret, unaque cum sacerdotibus

psalleret, illius urbis muri subito corruerunt, uti narrant Espencæus et Lipsius. Et animadvertendum, quod nemo hactenus dixit Avallonis muros corruisse sono tubarum et clamoribus exortis inter milites Roberti regis.

COROLLARIUM II.

An sol ad imperium Josue vere steterit ita, ut dies reapse prolongatus fuerit?

Præmittimus sacri textus verba. Legimus enim (Jos. x, 12-14): " Sol, contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Ajalon; steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro justorum? Stetit itaque sol in medio cæli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis et pugnante pro Israel. " Quæ super verba varias inducunt adversarii interpretationes. Nam alii dicunt fuisse orationem Josue ad Dominum, ut priusquam sol et luna occiderent, populus israeliticus plenissimam victoriam obtineret de hostibus; alii retinent sacri textus narrationem tamquam fabulosam; nonnulli e naturalistarum grege, ad communes naturæ leges revocantes dictam solis stationem, dicunt nihil aliud fuisse, quam luminosum quoddam phænomenon conspicuum in aerea regione Palæstini cæli, sive parelion efformatum in quadam nube grandiosa.

Nos ad eludendas has adversariorum explicationes pauca adducimus, ex quibus non solum patet veram esse sacri textus narrationem; sed etiam nulli alii causæ factum stationis solis adscribi posse, nisi miraculo a Deo patrato ad votum Josue. Re sane vera adversarii in primis refutantur ex verbis ipsius Scripturæ jam recitatis, quæ clare demonstrant solem et lunam reapse stetisse in medio cæli, voci Josue obtemperantes. Neque verba aliter sumenda sunt, nempe quod illa significent parelion, vel aliquod aliud corpus supra horizontem a Deo per id tempus creatum, ut sic Josue de inimicis reportaret plenam victoriam. Notandum, quod hoc modo involuntarie nostri adversarii, dum miraculum stationis solis impudenter et temere negant, nova alia miracula fingunt, quæ minime sunt necessaria. Præterea juxta regulam ab Augustino tradi-

tam, tunc sanctæ Scripturæ verba prohibentur in sensu proprio et litterali accipi explicarique, cum ex illis aliquid falsi, absurdi, impossibilis, vel contra fidei veritates, aut bonos mores sequatur: jam vero nullum horum, si verba libri Josue de statione solis litteraliter sumantur, habetur. Ergo ne adversarii sensui communi opponantur, factum hoc, quod accidit præter usitatum cursum legum naturæ, admittere debent. Hæc confirmationem recipiunt, tum ex aliorum hagiographorum testimoniis, tum ex unanimi Patrum græcorum et latinorum consensu. Sane Habacuc propheta inter alia miracula, commemorat etiam illud de statione solis, effecta sub duce Josue: " Sol, inquit, et luna steterunt in habitaculo suo. „ (III, 11). Et, in Ecclesiastico (cap. XLVI), legitur: " Impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo. „ Ergo factum relatum a Josue, cum citetur ab aliis hagiographis, minime in dubium revocari potest. Ex Patribus citamus Justinum Martyrem (*Dial. cum Tryphone*), et Hieronymum. Justinus enim: " Accepistis, ait, terram (promissionis) tanta virtute fusis fugatisque hostibus, ut sol ipse cursum suum sisteret. „ Et Hieronymus: " Jesus, scribit, filius Nave stationem imperavit soli et lunæ et mediam plus quam unius diei victoris exercitus protelavit. „ Quæ verba sunt clarissima ad demonstrandam stationem solis, cui imperavit Josue ut staret contra Gabaon. Mittimus testimonia aliorum Patrum, tum græcorum, tum latinorum. Si quis autem adversariorum objectionibus abundantius occurrere cupiat, ad rem conferat opus clarissimi auctoris Veith.

LECTIO III.

De libro Judicum.

—

§ 1. — De nomine, argumento et tempore, quo liber Judicum conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber de quo est sermo, inscribitur Judicum, hebraice שֹׁפְטִים (Sciophetim), quia illi viri, qui a Josue usque ad Heli et Sa-

muele rempublicam Judæorum gubernarunt, nuncupati fuerunt Judices, ex verbo hebraico שָׁפַט (sciaphat), judicare, quod apud Hebræos significat etiam regere ac jus dicere. Horum enim munus triplex erat. Primum, ut populum israeliticum liberarent a jugo servitutis; secundum, ut bello ipsis præessent, unde Josephus Flavius illos vocat στρατηγούς, idest imperatores; tertium, et hoc proprie, ut populum judicarent, idest jus ei dicerent atque ejusdem populi lites juxta leges veramque justitiam dirimerent. Judices fuerunt numero sexdecim, vel septem et decem, scilicet Othoniel, Aod, Samgar, Barac cum Debbora, Gedeon, Abimelech, Thola, Jair, Jephte, Abesan, Ahialon, Abdon, Samson, Heli et Samuel.

2° De argumento.

Totus Judicum liber in duas partes dispesci potest. Prima pars, scilicet a capite I usque ad XVI, narrat varias captivitates, quibus Hebræi, a Dei famulatu recedentes, obnoxii fuerunt, et, ad bonam frugem reversis, quomodo liberati sunt per Judices, qui eo tempore Israelitarum reipublicæ gubernium obtinebant. Altera vero pars, idest a capite XVI ad XXI, refert nonnullas historias, uti de Micha Ephraimita, ejusque idolo, de quodam Levita ejusque uxore, violata a Gabaonitis, deque bello inde exorto inter tribus Benjamin et reliquas; sed omnia appendicis loco habenda sunt. In rerum narratione non observatur, neque temporum ordo, neque invenitur epocha ad quam facta referri possunt.

3° De tempore, quo liber Judicum conscriptus fuit.

Tempus scriptionis libri Judicum, est penitus incertum, et aliquam notitiam habere tantum possumus ex ejus auctore. Et sane tempus scriptionis alicujus libri illud est, quo auctor, cui inscribitur, vitam duxit; jamvero auctor libri Judicum, uti videbimus, licet sit incertus, tamen probabiliter statuitur Samuel, cum magis huic quadrant argumenta, quæ adducturi sumus. Ergo retinendum est ætatem scriptionis hujus libri esse probabiliter illam Samuelis.

§ 2. — *De auctore libri Judicum.*

Quoad libri Judicum auctorem variæ criticorum, tum ex catholicis, tum ex acatholicis, extant opiniones. Alii siquidem Esdram, alii Ezechiam, alii, hique plures, Samuelem auctorem

fuisse censent; alii vero non uni, sed pluribus auctoribus opus tribuunt, innixi sententia, quæ tenet, quod singuli Judices suam partem proprio marte scripserint, licet admittatur diversa fragmenta in unum congesta fuisse a Samuele, vel ab aliquo alio; alii demum, et isti sunt Rationalistæ, contendunt, hunc librum constare ex diversis fragmentis, in unum collectis a variis auctoribus sub recentioribus regibus Judæ, aut etiam post babylonicam captivitatem. Ex his opinionibus verosimilior nobis videtur, quæ librum Samueli adscribit; nam hunc scimus præ ceteris prophetico spiritu scripsisse, atque habitum omni tempore inter ageographos.

En argumenta, quæ in Samuelem auctorem inclinant.

1m Ex collatione libri Judicum et II Regum. Legimus enim (Jud. I, 21): " Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin: habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem usque in hodiernum diem. „ Et II Regum V habentur eadem verba, quibus postea additur quod Jebusæi expulsi fuerunt ab arce Sionis: atqui arx Sion expugnata fuit anno septimo regni Davidis. Ergo probabiliter hujus libri auctor est Samuel.

2m Ex allusione nonnullorum locorum libri Regum ad librum Judicum. Habetur enim (I Reg. XII, 9): " Tradidit eos in manus Sisaræ, magistri militiæ Hasor, etc. „ Quibus verbis ab hagiographis alluditur ad ea, quæ leguntur Jud. IV, 2: " Habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram „, et (ibid. Reg. 11): " Et misit Dominus Jerobaal et Badan et Jephte. „ Quæ respondent illis Judicum (XI, 2): " Habuit autem Galaad uxorem de qua suscepit filios, qui ejecerunt Jephte. „ Et alia similia. Ex quibus liquet librum Judicum illo I Regum esse anteriorem; atqui hac antecedente ætate nullus alius scriptor commemoratur, nisi solus Samuel. Ergo.

3m Ex iis, quæ leguntur in libro Judicum, quæque innuunt librum hunc Samuelis ævo conscriptum esse. Sane quatuor vicibus reperitur: " In diebus illis non erat rex in Israel. „ Quæ aperte demonstrant Israelitas jam habuisse regem, quando liber Judicum in lucem editus fuit; atqui hæc bene quadrare possunt in Samuelem, qui diu fuit sub Saul et David, quos ille primus, unum post alium, in reges Israel unxit. Ergo.

4m Ex stylo libri Judicum. Si enim confertur stylus hujus libri, apprime convenire videtur cum illo librorum Regum, a Samuele conscriptorum. Sane ordo, dispositio, lingua, phrases, dicendi modi libri Judicum et librorum Regum unum eumdemque auctorem ad memoriam revocant; atqui librorum Regum auctor est Samuel. Ergo.

5m argumentum deduci potest ex traditione, tum Hebræorum, tum Christianorum. Communiter enim Judæi semper retinuerunt librum Judicum originem ducere a Samuele, quam sententiam Rabbi Kimchi, Abarbanel et Thalmudici scriptores sequuntur. Hos comitantur plures Ecclesiæ Patres, quos inter Isidorus hispalensis et alii, sicuti etiam nonnulli doctissimi interpretes sanctæ Scripturæ, puta Huetius, Bonfrerius, Gravesonius aliique plurimi. Ergo ex his omnibus probabiliter liquet librum Judicum a Samuele conscriptum esse.

Hisce positis, si difficultates exsurgunt adversus argumenta, quæ protulimus ad demonstrandum Samuelem libri Judicum probabiliter fuisse auctorem, conferantur scriptores, qui fuse de hac re disserunt. Nos sententiam de Samuele auctore utique tuemur; sed nunquam aliis dissentientibus imponendam in animo habemus: quare quisque in suo sensu abundet, et nostram, vel aliam hac in re sententiam sequatur.

LECTIO IV.

De libro Ruth.

—

§ 1. — De nomine, argumento, scopo et tempore, quo liber Ruth conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber, de quo sermo instituitur, nomen habet libri Ruth. Namque, etsi in eo etiam Booz et Noemi aliorumque gesta contineantur, de Ruth tamen refert plura mirabiliora et mysteriorum plena. Quis enim liber alicui tribuitur, vel, quia eum habuit auctorem, vel, quia ejus gesta narrat: præsens inscribitur Ruth, non tamquam auctori, sed tantum, quia, quoad maximam partem, hujus puellæ Moabitidis historiam exhibet.

2° De argumento.

Hic liber, qui retineri potest sicuti appendix libri Judicum, unde ab Hebræis huic annectitur, in quatuor capitibus, ex quibus constat, narrat quomodo filii Elimelech uxores duxerunt Moabitides, quarum una vocabatur Ruth, quæ defuncto ejus viro, cum Noemi reversa est Bethleem, ubi se matrimonio junxit cognato suo Booz. Hujus matrimonii historia fuse ab auctore texitur.

3° De scopo.

Cum tota Scriptura Christum Dominum tamquam finem spectet, per quem benedicendæ sunt omnes gentes, hinc scopus hujus libri est, ut pertexatur genealogia Judæ a Phares filio ejus usque ad Davidem, ex quo prognatus est Christus. Huic scopo primario alius adnectitur secundarius, scilicet omnibus nota facere præclara exempla fidei, simplicitatis, charitatis et domesticarum virtutum Ruth ejusque soceræ Noemi, necnon Booz, qui fuit Ruth matrimonio conjunctus.

4° De tempore, quo liber Ruth conscriptus fuit.

Nemo in dubium revocare potest historiam Ruth accidisse ætate Judicum, et quidem sub finem illius ætatis, ut liquet ex eo, quod filius Ruth Davidis avus fuit. Critici disputant sub quo judice hæc historia contigerit; sed nulla eorum sententia videtur probabilis, et tot sunt sententiæ, quot auctores, omnes tamen improbabiles: unde nos nullam proponimus sequendam, et tirones mittimus ad auctores, qui eas fuse exponunt.

§ 2. — *De auctore libri Ruth.*

Incertum est quis auctor extiterit libri Ruth. Critici in varias abeunt opiniones. Aliqui enim hujus libri auctorem faciunt regem Ezechiam, alii Esdram, alii cum Thalmudistis illum tribuunt Samueli, quemadmodum præcedentem librum Judicum, cujus, uti diximus, veluti appendix est, ideoque ab Hebræis conjungebatur cum illo Judicum. Hæc postrema sententia plures habet patronos, et verior reapse videtur, tum quia Samuel vitam duxit sub hoc tempus, quo historia Ruth accidit, tum quia ipse librum primum Regum conscripsit, ad quem liber Ruth viam sternit.

Ut iis, quæ opponuntur adversus librum Ruth responderi possit, damus hic nonnulla generalia, quibus resolvi poterit qualiscumque objectio in librum Ruth.

1° Liber Ruth semper, tum a Judæis, tum a Christianis retentus fuit, ut protocanonicus; quare procul dubio a scriptore divinitus inspirato exaratus est, et consequenter haud in eo inveniri potest aliquid, quod Spiritui sancto sit dedecori.

2° Dici nequit historiam Ruth esse fictitiam, quemadmodum censent Rationalistæ, cum omnia auctor candide, accurate et ingenue describat.

3° Cum sermo instituitur de matrimonio Booz cum Ruth, juxta communiorem sententiam, verba, licet aliquando dubia, sumenda tamen sunt de legitimo matrimonio, nam Booz et Ruth erant grandævi, probatæ et castæ vitæ; hinc minime quis potest in eis de fornicatione suspicari.

4° Ad verba S. Ambrosii, qui loquens de facto Ruth, ait: " Id non sine pudore et horrore posse legi „ respondemus S. Doctorem distinguere historiam secundum litteram, et gesta Ruth secundum finem bonum et rectum: utique, si sumuntur secundum litteram, non potest defendi sanctus Doctor; sed, si sumuntur secundum finem rectum, ullo absque dubio admittere debemus, quod S. Ambrosius retinet historiam Ruth, atque profitetur adesse in ea alta mysteria.

LECTIO V.

De quatuor libris Regum.

Animadvertimus præ omnibus græcos interpretes, et eos, qui utuntur latina Vulgata quatuor numerare libros Regum contra Hebræos, tum antiquiores, tum recentiores, qui duos tantum enumerant libros Regum, et duos primos dicunt Samuelis. Unde qui a nobis appellantur primus et secundus Regum, apud Hebræos sunt primus et secundus Samuelis, tertius vero et quartus Regum apud nos, respondent primo et secundo Regum apud Hebræos.

§ 1. — De nomine, argumento et tempore, quo libri Regum fuerunt conscripti.

1° De nomine.

Quoniam post Judices in Israel electi fuerunt Reges, quorum gesta describunt libri, de quibus instituitur sermo; hinc titulus: Libri Regum, quia vitam et gesta singulorum regum Israel enarrant.

2° De argumento.

Liber primus Regum, capitibus triginta et uno, ex quibus constat, continet vitam Heli pontificis, nativitatem cælitus promissam, infantiam, virtutes et gesta Samuelis, immutationem regiminis, electionem Saulis, gesta Davidis ejusque unctionem, in futurum Israelitarum regem, necnon gesta Jonathæ.

Liber secundus, capitibus viginti quatuor, recenset electionem Davidis, primum a tribu Juda factam, deinde etiam a ceteris tribubus, demum subsequuntur omnia, quæ spectant ad Davidem, tamquam ad regem Israel.

Liber tertius et quartus prosequuntur historiam Regum usque ad captivitatem babylonicam, nimirum a Salomone usque ad Sedeciam et Osee, illum Juda, hunc Israelis, postremos reges. Horum Regum gesta continentur quadraginta et septem capitibus, quorum viginti duo pertinent ad librum tertium, et viginti quinque ad librum quartum.

3° De tempore, quo libri Regum fuerunt conscripti.

Tempus scriptionis librorum Regum deduci potest ex auctore, qui eos conscripsit; at, quoniam, uti videbimus, circa auctorem nihil certi statui potest: hinc consequenter nec certe tempus, in quo scripti fuerunt, adsignare possumus. Primi duo libri fortasse in lucem prodierunt ætate Samuelis videntis, Nathan prophetæ et Gad pariter videntis; tertio et quarto, quoniam historiam narrant Regum Judæ et Israelis usque ad babylonicam captivitatem, non alia scriptionis ætas assignari potest, quam illa, in qua vixerunt Jeremias et Esdras, scriptores principes illius temporis, idest ante captivitatem babylonicam.

§ 2. — De auctore quatuor librorum Regum.

Quoad auctorem horum librorum dicimus distinguendum esse auctorem primi et secundi, ab auctore tertii et quarti Regum, et hoc secundum communiorem sententiam; nam non desunt, qui autumant non a duobus, sed a pluribus auctoribus, et insuper diversa ætate exaratos esse.

Igitur tenendum est primum et secundum Regum, dictos etiam primum et secundum Samuelis, conscripsisse Samuelem videntem, Nathan prophetam et Gad pariter videntem. Quæ opinio confirmatur ex his, quæ leguntur I Reg.: " Gesta, legimus, autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuel videntis et in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis. " Et: " Reliqua autem operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ. " Ex quibus erui potest, quod scriptores duorum priorum librorum fuerunt Samuel, Nathan et Gad.

Quod pertinet ad tertium et quartum dicimus forsitan auctorem esse Esdram, ob sequentes rationes. Sane 1ª deducitur ex stylo et systemate narrationis factorum. Stylus enim est uniformis, et facta quæ narrantur sunt inter sese colligata, quod declarat unum esse duorum librorum auctorem, qui alius non est, nisi Esdras, cum narratio referat facta Regum Judæ et Israelis usque ad captivitatem babylonicam. 2ª Quam critici deducunt ex eo, quod auctor multas antiquas memorias perlegisse perhibet, etiam demonstrat Esdram auctorem. Etenim inter Hebræos nullus alius potuit historiam horum librorum enarrare eo modo, quo extat, nisi solus Esdras, qui non tantum erat sacerdos et doctor peritissimus; verum etiam, quia optime populi judaici historiam cognoscebat, et pariter in promptu habebat omnes memorias variorum temporum necnon et illas contemporaneorum. 3ª ratio deduci potest ex cura, qua auctor narrat ea, quæ spectant ad templum, ad altare, ad sacrificia, ad sacerdotes, ad dies festos et ad cultum summi Dei; quod certum signum est ea exarata esse a sacerdote; jamvero hic sacerdos non potest esse, nisi Esdras. Ergo Esdras videtur esse auctor tertii et quarti libri Regum.

Objectiones.

Obj. 1ª. In libris Regum multa absurda et incredibilia inveniuntur: ex. gr. quod Saul filius unius anni erat, cum regnare cœpit; et duobus annis regnavit. Præterea loquens sacer textus de Saul prophetante (I Reg. XVIII, 10): " Invasit, ait, Spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suæ "; jamvero prophetare est spiritus boni et non mali. Insuper quod pythonissa Samuelis animam ab inferis revocavit (I Reg. XVIII, 12): hoc falsum, cum minime arte magica animæ præsertim sanctorum in sua quiete turbari possint; et alia id genus, quæ longum foret hic allegare. Ergo.

Respondemus generaliter negando, quod in libris Regum sunt vera absurda, et res incredibiles. Ad loca vero adducta dicimus, esse admittenda in sensu explicando. Re sane vera, quoad primum distinguimus: Et in casu de regno Saul adest oscitantia et error librariorum, conc.; talis est textus originalis, uti legitur in Vulgata nostra, negamus. Nam amanuenses et librarii tamquam homines, in multis labi possunt, præsertim in numeris describendis. Et hoc adeo verum est, ut, si conferantur in casu verba Vulgatæ cum illis textus hebraici, qui hic est præferendus, primo intuitu error et oscitantia amanuensium clare patent. Sic verba: " Saul filius unius anni erat cum regnare cœpisset; duobus autem annis regnavit " in textu hebraico sonant: " Jam annum Saul expleverat, ex quo primum rex creatus fuerat, per duos annos regnavit, cum tria millia de Israel sibi elegit. " Præterea datæ responsioni addimus Patrum explicationes in verba Vulgatæ. Hieronymus enim, Abulensis, Cajetanus pluresque alii dicunt sensum textus esse: Saul, sicut parvulus infans unius anni, innocens et sine culpa fuit, cum ad solium regni pervenit, et eadem innocentia regnavit super Israel. Alii, cum Cornelio a Lapide, tenent sensum textus hebraici. His denique addi potest " filius unius anni " esse hebraismum, significans: qui natus est, vel qui incœpit ex anno, de quo est sermo.

Ad secundum vero adductum locum, quod nimirum Saul invasus fuit a spiritu malo et prophetavit, dicimus prophetare,

licet juxta communem acceptionem significet futura prædicere, in Scripturis tamen variis aliis sensibus adhibetur, et reapse hoc in loco neutiquam significat futura prædicere; sed insanire, idest proferre verba virtute dæmonis, more prophetarum. Unde Chaldæus habet: Mansit spiritus malus super Saul, et insanivit intra domum.

Ad tertium demum, quod nimirum anima Samuelis vocata fuerit ab inferis, antequam respondeamus, observandum censemus quod deistæ in hac Samuelis apparitione nugas se reperisse existimant, et Samuelem apparuisse absurdum putant. Hoc posito, dicimus interpretes in varias sententias dividi; at communiter tenent, uti ex variis locis ipsius Scripturæ evincitur, Samuelem reapse apparuisse, non diaboli imperio, aut arte magica suscitatum, sed Dei jussu ejusque virtute.

Obj. 2ª. Libri Regum dici nequeunt veritate frui, nam multa laudant, quæ vituperio digna videntur, et sunt: puta cum dicunt Davidem virum secundum Deum, cum ille, præter adulterium cum Bethsabæa et occisionem Uriæ, etiam alia gravia delicta commisit, quemadmodum clare liquet ex iisdem libris. Ergo, uti falsi, sunt rejiciendi libri, de quibus institutus est sermo.

Respondemus: Et increduli exaggerant modo dicta, conc.; illa sumunt sensu obvio et naturali, negamus. Re sane vera, ut fuse et erudite ostendit clarissimus Berger, increduli nimium exaggerant Davidis delicta, ut minime dici possit vir secundum cor Dei. Ergo est rejicienda eorum difficultas. Præterea delicta a Davide patrata sumi debent sensu obvio et naturali, nimirum quod David tamquam humana carne indutus, cadere et peccare potuisset; sed ex hoc nunquam deduci potest illum non fuisse virum secundum cor Dei, scilicet virum, qui habitualiter in omnibus prorsus actionibus suis Deo placere studebat. Insuper hoc loco plures adsunt Patrum et S. Scripturæ interpretum sententiæ, quas nos mittimus studiosis addiscendas ex operibus majoris momenti, quæ fuse de hac materia loquuntur. Ergo.

LECTIO VI.

De libris Paralipomenon.

§ 1. — De nomine, argumento, scopo et tempore, quo libri Paralipomenon fuerunt conscripti.

1° De nomine.

Nomen, quod tribuitur libris, de quibus loquitur, hebraice דִּבְרֵי הַיָּמִים (divrè hajamim), seu verba dierum, quasi diceret diarium, ephemerides, quodque Græci interpretati sunt παραλειπόμενα, non aliud denotat, quam, prætermissa; nam his in libris quædam supplentur, quæ in præcedentibus, maxime Regum, prætermissa sunt, vel nonnisi breviter tacta. Hinc S. Hieronymus vocat libros Paralipomenon chronicon totius divinæ historiæ.

2° De argumento.

Libri Paralipomenon non aliud exhibent, nisi brevem quamdam epitomen universalis historiæ, ab Adamo usque ad epocham liberationis populi judaici a babylonica captivitate. In primo enim libro, præter genealogias ab Adamo usque ad Zorobabelem, ob oculos etiam ponuntur narratio mortis Saul regis et gesta Davidis. In secundo, præter genealogias aliorum regum Juda usque ad captivitatem babylonicam, nonnulla inveniuntur particularia historiæ Salomonis et quædam aliæ circumstantiæ in aliis libris omissæ, quæ ad historiæ populi judaici nexum intelligendum sunt maxime opportunæ.

3° De scopo.

Præcipuus librorum Paralipomenon scopus est, ut legentibus exhibeatur, quis olim, ante scilicet captivitatem babylonicam, fuerit status familiarum, quæ hæreditas, quæ munera, genealogiæ, familiæ ordinesque sacerdotum ac levitarum. Res enim hæc maximi momenti erat, ut sic singuli Hebræorum certo scirent, præsertim tribus Juda et Benjamin, qui magno numero ad avita loca redierunt, veterem ordinem omnium rerum, prima munera, atque patrum suorum hæreditatem juxta veterum ta-

bularum normam. De Wette, quoniam hujusmodi scopum auctoris non intellexit, eheu! quanta dicit adversus Paralipomenon libros.

4° De tempore, in quo libri Paralipomenon conscripti fuerunt. Quoad tempus confectionis librorum Paralipomenon dicimus aliam esse catholicorum, aliam acatholicorum opinionem. Primi enim conveniunt libros conscriptos fuisse soluta captivitate; sed non definiunt præcise, qua ætate, post solutionem captivitatis. Secundi, præsertim cum De Wette, Gramberg, Kuenen dictorum librorum confectionem referunt ad Machabæorum et Alexandri Magni tempora. Ex rationibus, quas eruditi adducunt, falsa est ac prorsus rejicienda secunda opinio, dum bene defendi potest, ut certa, illa catholicorum.

§ 2. — *De auctore librorum Paralipomenon.*

Licet nonnulli Jeremiæ tribuant librorum Paralipomenon confectionem, sententia tamen communis, quamque nos amplectimur, tenet Esdram fuisse auctorem librorum, de quibus est sermo, qui, ut ex historia liquet, post solutam captivitatem sacros libros collegit ac recensuit. Hoc nobis persuadent variæ rationes, quas modo adducimus. Et re vera:

1ª Ratio est ex toto contextu. Libri enim Paralipomenon facta referunt captivitate babylonica posteriora: puta Cyri decretum, quo Hebræis facultas dabatur Babylonem redeundi (II Par. xxvi, vers. 22, 23); nomina memoriamque eorum, qui primi filiorum Israel post captivitatem habitaverunt Jerusalem (I Par. ix, 2 seq.): atqui nullus alius, præter Esdram, horum rationem reddere poterat, cum esset non solum scriba velox in lege Moysi, sed etiam omnium rerum auctor principalis. Ergo. 2ª Ex fine. Si enim consulitur finis librorum Paralipomenon et principium libri Esdræ, prono alveo apparet non esse opera plurium auctorum, sed tantum unius, ac proprie solius Esdræ. 3ª Ex stylo. Sane stylus Paralipomenon atque enarrandi modus Esdræ omnino convenit; præter enim voces, quæ adhibentur, quæque nullibi librorum præcedentium inveniuntur, auctor utitur modis dicendi, phrasibus, dictionibus, factorum dispositione, quæ sunt Esdræ propria. 4ª Ex ordine genealogiarum, qui idem est, ac ille, quem legimus descriptum in libro Esdræ. 5ª Ex nummis.

Auctor enim, cum loquatur de pecunia, quam David rex ad ædificandum templum collegerat, vocibus utitur sub imperio Persarum usitatis; atqui illis temporibus solus Esdras memoratur, tamquam scriptor divinitus inspiratus. Ergo nobis concludendum est solum Esdram fuisse librorum Paralipomenon auctorem.

Objectiones.

Obj. 1ª. Multæ antilogiæ inconciliabiles adsunt in libris Paralipomenon. Ergo nequeunt esse opus auctoris divinitus inspirati. Legimus enim (I Paral. III, 19): " De Phadaia orti sunt Zorobabel et Semei: Zorobabel genuit Mosollam "; dum Matthæi I, 12 habetur: " Salathiel autem genuit Zorobabel; Zorobabel autem genuit Abiud. " Si igitur Zorobabel ortus est de Phadaia, quomodo potuit simul esse ortus, seu genitus a Salathiel?

Respondemus concedendo testimonia; sed in sensu explicando. Quemadmodum sane liquet ex I Paral. III, 17, 18, Phadaias et Salathiel erant fratres ab eodem patre Jechonia geniti. Uterque habuerunt filium nomine Zorobabel. Ille Zorobabel, Phadaiæ filius, genuit Mosollam: alter Zorobabel, Salathielis filius, genuit Abiud. Nec valet dicere quod Jechonias nuncupatur vir sterilis, quia hoc loco sterilis non significat, quod non habuit filios; sed quia nullus eorum successit patris regno. Ergo nulla adest antilogia, uti adversarii autumant.

Obj. 2ª. In principio libri Esdræ repetitur quod de Cyro legitur in fine Paralipomenon; atqui nunquam invenitur tale exemplum in sacris scriptoribus; nam nullus repetit in principio alterius libri, quod exscriptus est in fine libri præcedentis. Ergo Esdras dici nequit auctor librorum Paralipomenon.

Respondemus concedendo factum moremque scriptorum veteris testamenti; sed animadvertimus, Esdram hoc modo sese gessisse ob nonnullas rationes nobis ignotas. Præterea, quamvis concedatur factum scriptorum veteris testamenti, adsunt tamen exempla, et in ipso antiquo fœdere, in quibus repetitur idem factum. Siquidem Moyses in principio Exodi repetit enumerationem familiæ Jacob, quam retulerat etiam in Genesi (XLVI). Ergo.

LECTIO VII.

De libro Tobiæ.

---

§ 1. — De nomine, argumento, lingua, fontibus et tempore, quo liber Tobiæ fuit conscriptus.

Animadvertimus præ omnibus librum Tobiæ esse primum inter deuterocanonicos, de quibus jam locuti sumus in prima parte hujus operis; quare nihil dicimus de ejus canonicitate.

1° De nomine.

Nomen, quo nuncupatur liber, de quo sermonem instituimus, illius viri est, cujus intexitur historia; siquidem facta continet cujusdam viri Tobias nomine: ex narratione igitur vitæ hujus viri liber nomen repetit.

2° De argumento.

Liber Tobiæ historiam complectitur utriusque Tobiæ, patris nempe ac filii. Cum enim Salmanassar Samariam expugnasset, omnes hujus urbis principis habitatores superstites, quos inter Tobias ejusque familia, ducti fuerunt captivi in Assyriam. Tobias, cum esset vir bonus ac timoratus, Salmanassar principis gratiam sibi conciliavit eaque constanter usus est ad Hebræos in vera religione confirmandos necnon pietatis officia ipsis præstanda. Visitatus fuit ab archangelo Raphaele, qui filium ejus Rages perductum, matrimonio conjunxit Saræ, Raguelis filiæ, et regressus ipsi Tobiæ patri visum dedit. Tot beneficiis a cælesti comite affecti, Tobias pater ac filius, dum de mercede ei reddenda cogitant, Raphael, sacramento Regis illis patefacto, in cælum se recepit. Hæc est summa historiæ libri Tobiæ.

3° De lingua et fontibus.

Nihil certitudinis extat quoad linguam, qua liber Tobiæ exaratus fuit. Alii sane tenent illum scriptum fuisse lingua hebraica, alii chaldaica, alii demum græca. Origenes affirmat hunc librum legisse Hebræos in lingua hebraica; sed hic textus probabiliter est ille chaldaicus, quo usus est S. Hieronymus, qui

illum in latinum vertit, adhibito interprete, qui hebraicis verbis reddebat textum chaldaicum. Hinc S. Doctor in præfatione in Tobiam, ad Chromatium et Eliodorum scribens: " Exigitis enim, inquit, ut librum chaldæo sermone conscriptum, ad latinum stylum traham: librum utique Tobiæ etc. „ Porro non amplius extat textus originalis, sed tantum duæ versiones, quæ ad instar textus primigenii habentur, græca scilicet septuaginta Interpretum et latina S. Hieronymi.

4° De tempore, quo liber Tobiæ conscriptus fuit.

Tempus confectionis libri Tobiæ haud certo definiri potest. Nonnulli enim recentiores, cum Jahn, Scholz et Achermann, opinantur editum esse tempore imperii Macedonici, seu anno 150, vel 200 ante Christum natum; alii, cum De Wette, Estius, Danko, censent exiisse post solutam captivitatem babylonicam: verum communior sententia tenet exaratum esse in ipsa captivitate assyriaca.

§ 2. — *De auctore libri Tobiæ.*

Quamquam auctor libri Tobiæ videatur esse incertus, probabile tamen est eum scripsisse partim Tobiam patrem, partimque Tobiam filium. Scilicet primam libri partem, fortasse usque ad caput decimum secundum, vel decimum tertium, Tobiam seniorem; a capite vero decimo secundo, vel decimo tertio usque ad decimum quartum, retinendum est extitisse auctorem Tobiam filium: postremos denique duos versus, quibus Tobiæ junioris mors commemoratur, adjecit incertus auctor. Re sane vera hujus opinionis probabilitas colligitur: 1° Ex eo, quod in exemplaribus græcis, syriacis et hebraicis, Tobias pater usque ad caput quartum exclusive loquitur in prima persona. Incipit enim (cap. I, 3): " Ἐγὼ Τωβὶτ ὁδοῖς ἀληθείας ἐπορευόμην: Ego Tobias in viis veritatis ambulabam, etc. „, et ita prosequitur usque ad caput quartum. 2° Ex verbis capitis duodecimi, ubi angelus Raphael jubet utrumque Tobiam referre casus suos in commentarios, γραφετε, legimus, πάντατὰ συντελεσθέντα εἰς βιβλίον: Scribite omnia quæ facta sunt in libro, ubi vulgatus habet: " Narrate omnia mirabilia ejus. „ 3° In iisdem exemplaribus (cap. XIII), dicitur: Καὶ Τοβὶτ ἔγραφε προσευχὴν εἰς ἀγαλλίασιν: Et scripsit Tobias, etc. 4° Ex stylo et unitate sermonis. Si quis enim

librum Tobiæ perlegat, facile videt ex connexione eventuum styloque non alium extitisse auctorem libri, quam Tobiam patrem pro majori parte et Tobiam filium pro iis, quæ respiciunt Tobiæ patris mortem. Ergo ex hisce datis probabiliter concludendum nobis ducimus Tobiam ejusque filium esse auctores libri hujus nominis.

Objectiones.

Obj. 1ª. Tobias loquens de civitate Ninive: "Prope erit, inquit, interitus Ninive": atqui ex historia certum est Niniven jam ante hujus Tobiæ tempora dirutam fuisse. Ergo non est Tobias hujus libri auctor.

Respondemus distinguendo: Si Ninive una tantum vice capta esset, concedimus; si iteratis vicibus, negamus. Nam, quemadmodum ex historia patet, Ninive primo capta est ab Arbace, Medorum præfecto, atque a Beleso babylonio, regnante in urbe Ninive rege Sardanapalo, anno 3257, ante prædictum vaticinium senioris moribundi Tobiæ, qui obiit anno 3363. Præterea iterum capta est et vastata sub annum decimum tertium Josiæ, regis Juda, videlicet anno 3378, ideoque post Tobiæ obitum. Ergo Tobias de hoc secundo excidio in suo vaticinio loquitur, non autem de primo sub Sardanapalo rege.

Obj. 2ª. Josephus Flavius, scriptor rerum hebraicarum, in sua historia de antiquitatibus judaicis ne verbum quidem facit de Tobiæ gestis. Ergo, juxta Josephum, videtur Tobias non solum non esse libri hujus auctor, sed nec prorsus extitisse.

Respondemus distinguendo: Et Josephi silentium oritur variis de causis, concedimus; Josephus tacet, quia nunquam extitit Tobias, negamus. Re sane vera, cum Josephus in mente haberet historiam publicam totius gentis judaicæ referre, non supersedit narrare illius familiæ particularis gesta et facta. Præterea, quoniam Tobiæ historia sermone chaldaico exarata erat, et in canone esdrino non inveniebatur, nec locum obtinere potuit in scriptis hebraicis Judæorum. Insuper, sicut Josephus alte silet de Tobia, utpote ejus historia extranea rebus judaicis, ita etiam haud refert Jobi historiam, cædem infantium sub Herode et nonnulla alia, quæ omittit tamquam historiæ

populi judaici superflua. Adde, quod est sanæ critices receptus canon: Si plures scriptores rem quamdam referant, de qua alii ne verbo quidem disserunt, audiendus potius est is, qui refert, quam ille, qui rem silentio premit. Cum igitur Tobiæ historiam auctor hujus libri referat, et sancti Patres eam, ut historiam veram agnoscant, non est curandum Josephi Flavii silentium. Denique graves scriptores multas omissiones et aliqua errata in scriptis Josephi reperiunt; quod demonstrat Josephum non extitisse scriptorem universalem rerum regni Israelis ac Judæ aliorumque, quæ ad populum hebraicum spectant. Ergo objectio adversariorum falso nititur fundamento.

LECTIO VIII.

De libro Judith.

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo liber Judith conscriptus fuit.

Sit imprimis animadversio generalis, nimirum quod liber Judith secundum locum occupat inter deuterocanonicos in Vulgata nostra.

1° De nomine.

Liber, de quo sermo instituitur, nomen habet ex illa muliere, Judith nomine, hebraice יְהוּדִית (Jeudith), quæ fuit auctor principalis liberationis civitatis Bethuliæ a copiis ingentibus Nabuchodonosor regis, sub duce Holoferne, cujus caput amputavit Judith.

2° De argumento.

Liber Judith videtur complecti tres partes. Prima est illa, in qua exponitur occasio belli suscepti contra Palæstinam ab Assyriis; altera complectitur illa omnia patrata ab exercitu Holofernis, ut Bethuliam obsidione adstringerent, quæque de facto effecta est; tertia denique describit urbis hujus obsessæ et Palæstinæ liberationem per cædem Holofernis a Judith illatam, propter quam ab universo populo magnis laudibus celebratæ fuerunt subita resolutio atque virtus fortissimæ feminæ.

3° De lingua.

Quemadmodum scribit Origenes ad Julium Africanum, liber Judith conscriptus fuit hebraico idiomate, quo sub nomine intelligi debet non vere hebraicus, sed chaldaicus, uti animadvertunt critici. Hinc Hieronymus in hujus libri præfatione dicit illum traduxisse ex chaldaico archetypo, qui jam deperditus est. Extant nunc libri Judith variæ versiones. Antiquior omnibus est versio græca, quam passim citat S. Clemens papa. Hanc sequuntur versio S. Hieronymi, Itala antiqua, et versio syriaca.

4° De tempore, quo liber Judith conscriptus fuit.

Quo tempore hujusmodi historia accidit, et consequenter conscripta, non est certum apud criticos. Re vera alii autumant historiam hanc contigisse post reditum a captivitate babylonica, et eminent Eusebius, Augustinus, Georgius Syncellus, et ex recentioribus Estius, Cornelius a Lapide, Wotters aliique. Plures vero, ut Bellarminus, Serarius, Calmetus, Montfauconius et alii, historiam referunt ad tempora Regum. Nonnulli cum Danko et Niches post Genebrardum eam sub postremis regibus Sedecia, vel Joachim, evenisse putant. Nec denique desunt, qui hanc historiam collocant sub rege Manasse.

Operæ pretium hic esset rationes singularum opinionum breviter proferre, ut quisque, pro suo libitu, unam, vel aliam seligat; sed, quoniam hoc minime videtur instituto nostro conveniens, hinc remittimus tirones ad institutiones scripturales majoris momenti.

§ 2. — *De auctore libri Judith.*

Non conveniunt critici in definiendo auctorem libri, scilicet quis certe libri Judith auctor extiterit. Sunt enim qui Eliachim, nonnunquam vocato Joachim, tunc temporis summo sacerdoti, librum adscribunt. Rationalistæ, ut Eichhorn, De Wette, Volkmar aliique ausi sunt hujus libri scriptionem rejicere ad Christi epocham; sed perperam, quia deest ratio, qua græca versio hujus libri nota erat ante Christum Hebræis. Nonnulli ex illis verbis Hieronymi: “ Si quis tamen vult librum recipere mulieris „ deducunt ipsam Judith scripsisse

librum; sed hujusmodi illatio est rejicienda, tamquam non legitima, cum intelligi posset, vel quod conscriptus sit a muliere, vel quod mulieris narret historiam. Itaque communior eruditorum sententia est hunc librum ab aliquo recentiore hagiographo exaratum esse, ob sequentes rationes: 1ª ex libri antiquitate. Versio enim alexandrina, quæ omnibus græcis versionibus prior extitit, nec libro Judith caret. 2ª Ex lingua. Nam, teste Hieronymo, exaratus fuit lingua, quæ ante exilium babylonicum apud Hebræos in usu non erat: quare non fuit chaldaice scriptus. 3ª ratio, quia nonnulla, uti styli ratio, minuta locorum, temporum, nominum, sermonum, atque adjunctorum descriptio, quæque præsertim mortem Judith consequuta sunt, suadent hujus libri auctorem, aut fuisse coævum, aut supparem.

Objectiones.

Obj. 1ª. Josephus, rerum hebraicarum scriptor fide dignus, alte silet suis in scriptis de historia Judith. Ergo perperam de hoc libro constabilitur sermo.

Respondemus distinguendo: Josephus alte silet, concedimus; ex hoc sequitur historiam Judith non esse veram, negamus. Ergo etc. negamus. Siquidem utique Josephus silet de historia Judith, et prima ratio est, quia liber Judith non invenitur in canone esdrino; secunda est, quod tunc esset mirandum, si Josephus de omnibus ac singulis historiæ judaicæ nationis locutus fuisset: jamvero, uti alibi notavimus, prætermittit multa alia, quæ nunc nos tenemus. Ergo. Tertia denique ratio est, quod Josephus nobis præstare voluit tantum Hebræorum historiam, non autem historias omnium populorum orientalium. Ergo.

Obj. 2ª. Urgent. Liber Judith non solum non est sermone dignus, sed ne in numero librorum sacrorum quidem est adnumerandus. Legitur enim, quod quædam mulier, antea tamquam sancta et casta ab omnibus habita, laqueos tendit Holoferni, Nabuchodonosor regis summo duci, ut eum in sui amorem irretiret, mendaciis deciperet, atque ignava proditione jugularet; atqui hæc libro divinitus inspirato videntur indigna. Ergo.

Respondemus ad factum, et dicimus quod illa omnia patrata a Judith effecta fuerunt, Deo parente et probante. Nam, ut passim accidit, Deus ad adimplementum nonnullarum rerum operam suam confert, ex quibus in sui dispositione bonum aliquod deducere vult, vel ad magis suam justitiam ac gloriam declarandam, vel ad homines ad bonam frugem revocandos. Ergo.

LECTIO IX.

De duobus libris Esdræ, seu de libro Esdræ et Nehemiæ.

—

§ 1. — *De nomine, argumento, lingua et fontibus, atque tempore, quo hi duo libri exarati fuerunt.*

1° De nomine.

Extant sub nomine Esdræ quatuor libri, quorum duo primos antiquiores Judæi in unum librum compingunt; sed Judæi recentiores primum tantum appellant Esdræ, hebraice עֶזְרָא (Ngenzra), quod significat adjutorium, et alterum vocant Nehemiæ, hebraice נְחֶמְיָה (Nekemia), idest consolator a Deo. Attamen Ecclesia christiana recipit tantum duos priores sub nomine I et II Esdræ, et rejicit duos posteriores, nimirum III et IV Esdræ: hinc postremi, cum non sint in canonem sacrorum librorum recepti, nullam obtinent auctoritatem in definiendis dogmatibus religionis.

2° De argumento.

Liber primus Esdræ in duas partes dividi potest. Prima pars, a capite I ad IV, narrat, quomodo Cyrus regni Persarum imperio potitus, solemni edicto Judæos a captivitate resolvit, iisdemque permisit, ut in Palæstinam reverterentur, templumque restaurarent. Altera pars narrat gesta Esdræ, viri sanctissimi et in legis studio doctissimi, qui colonia in Judæam ducta, facultate, qua potitus erat, cultum divinum restauravit et multa spectantia ad regimen, non solum publicum, sed familiare, seu domesticum, summa prudentia ac zelo præstitit.

Secundus liber Esdræ, idest Nehemiæ, eamdem historiam continuans, narrat quomodo Nehemias, Artaxersis Longimani pincerna, certior factus de afflictione Judæorum in Palæstinam reversorum, facultatem a rege impetrat eos invisendi. Itaque in Judæam venit, Esdræ se adjunxit et multum adlaboravit una cum Esdra, ut magis magisque urbis restauratio promoveretur, necnon omnia ad divinum cultum et Judæorum rempublicam spectantia, nova luce et ordine resplenderent.

3° De lingua et fontibus.

Licet duo Esdræ libri, nonnulla chaldaico idiomate conscripta habeant, permagna tamen horum librorum pars hebraice conscripta est. Sunt enim chaldaice aliqua publica documenta et regum edicta, quæ inveniuntur in primo libro (cap. IV, 1 — VI, 18 — VII, 12-26). Fontes autem ex quibus Esdras et Nehemias scribendi materiam desumpserunt, deduci possunt ex ipsis scriptis, in quibus clare exponitur movens principale et documenta, quæ causa fuerunt, ut hi duo libri efformarentur.

4° De tempore, quo duo libri exarati fuere.

Facile resolvitur quæstio de tempore scriptionis duorum librorum Esdræ. Scimus enim Esdram scribam fuisse in lege Moysi, et in rebus Judæorum, tum publicis, tum privatis, bene instructum; igitur ille scriptioni, sicut etiam Nehemias, operam navavit, vel tempore captivitatis, singulos eventus in dies conscribens, vel immediate post solutam captivitatem, quando nimirum liber extitit ab omnibus occupationibus.

§ 2. — *De auctore duorum librorum Esdræ.*

Quod spectat ad duorum Esdræ librorum auctorem, nulla adest quæstio, tum inter Judæos, tum inter christianos criticos ac interpretes, cum, procul dubio, omnes Esdram et Nehemiam admittant dictorum librorum esse auctores. Attamen acatholici dicunt esse libros supposititios, vel, si admittunt Esdram et Nehemiam esse auctores, non omnes partes censent ipsos scripsisse, sed tantum aliquas. Liquet autem Esdram esse primi libri, et Nehemiam secundi auctorem ex eo, quod semper in prima persona res a se gestas narrant. Quinimo Nehemias incipit narrationem hoc modo: Verba Nehemiæ filii Helciæ, etc. Ergo primi libri est auctor Esdras, secundi Nehemias.

LECTIO X.

De libro Esther.

—

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo liber Esther conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber, de quo loquimur, nuncupatur liber Esther, quæ mulier antea vocabatur Adassa, cujus nomen hebraicum respondet voci italicæ Mirtina. (Cfr Coletta Aloys. liber *Hesther.*) Habet nomen hujus puellæ, quia ejus enarrat historiam, non autem, quod illa sit auctor libri.

2° De argumento.

Cum rex Assuerus reginam Vasthi repudiasset, Estherem puellam hebræam, inter alias multas ei oblatas, reginam designavit. Ex hoc quidam minister nomine Aman cædem omnium Judæorum molitus fuit, et consequenter etiam reginæ Estheris. Tunc Mardochæus rem Estheri manifestat, quæ subito regem adiit et obtinuit, ut revocaretur edictum, quo uno die omnes Judæi interficiendi erant, et Aman auctor decreti extemplo morte pro omnibus Judæis puniretur. Hæc constituunt primam hujus libri partem, quæ continetur a capite primo usque ad versiculum tertium capitis decimi. Secunda pars constat ex septem fragmentis, quæ habentur tantum in Vulgata nostra, a capite x ad libri finem. In his exponitur somnium Mardochæi, edictum Artaxersis, quod Aman misit ad præfectos provinciarum, oratio Mardochæi pro Judæorum liberatione, necnon illa Estheris, antequam sese coram rege sisteret, quodque accidit cum Esther fuit in conspectu Assueri regis; additur denique hujus facti consequentia, nimirum totius gentis Judæorum liberatio.

3° De lingua.

Certum est, a capite primo usque ad tertium versiculum capitis decimi, omnia hebraice esse conscripta. Fragmenta vero inveniuntur solum in versione græca, ex qua Hieronymus de-

rivavit quæ in Vulgata nostra leguntur. Nec hoc mirum, cum etiam sæculo tertio post Christum natum Origenes ipse advertat, librum Estheris non integre hebraice, sed partim hebraice partimque græce extare *(Epist. ad Jul. African.)*.

4° De tempore, quo liber Estheris conscriptus fuit.

Quoad primam partem, scilicet a capite primo ad decimum, nullum videtur adesse dubium, nempe illam in lucem editam fuisse tempore Assueri, regis Persarum atque Medorum. Quod autem ad additamenta pertinet, dicimus edita esse tempore, quo græcum idioma erat commune, idest quando fere omnes populi græce loquebantur: hinc horum fragmentorum auctor, necessitate pene compulsus, exaravit ea, quæ reperiuntur a capite decimo ad finem græco idiomate. Ergo scriptionis tempus attingere potest, vel Alexandri Magni ætatem, vel illam Christi et Apostolorum horumque discipulorum.

§ 2. — *De auctore libri Esther.*

Quoad auctorem libri Estheris magna adest quæstio inter criticos, tum catholicos, tum acatholicos. Sane Spinoza censet librum esse opus cujusdam viri sadducæi, qui eum ante Judæ Machabæi tempora exaravit. Nonnulli scriptores germanici nostri ævi pariter contendunt librum in lucem editum fuisse a quodam viro hebræo palæstinensi, multo post tempore, a quo facta evenerunt. Alii tribuunt Esdræ, et alii viris Synagogæ magnæ. Communior tamen sententia scriptorum et interpretum hebræorum, græcorum atque latinorum, tenet auctorem libri Estheris esse Mardochæum et Estherem, qui unanimi consilio hanc historiam scripto consignavere. Hoc liquet ex variis capitibus. 1° Ex ipso contextu. Legimus enim (IX, 20): " Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, et litteris comprehensa misit ad Judæos. „ Et (ibid. 29): " Scripseruntque Esther regina filia Abixil, et Mardochæus judæus etiam secundam epistolam „, ubi textus græcus magis explicite legit: " Καὶ ἔγραφεν λοθὴρ ἡ βασιλίσσα καὶ Μαρδοχαῖος... ὅσα ἐποίησαν. Et scripsit Esther regina..... et Mardochæus..... quanta fecerunt. „ Et denique (31, 32), refertur quod Judæi observarunt mandata Mardochæi et Estheris, legitur sane: " omnia quæ libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur. „ Ex ipso igitur contextu Mardochæus, et non

alius, est libri auctor, cujus operæ aliquid contulit regina Esther.

2° Ex adjunctis. Auctor sane enumerat plurima, quæ nonnisi ab auctore contemporaneo cognosci poterant: puta quod Aman decem habuit filios, dies in quibus singula facta acciderunt, narratio perfecta et ordinata rerum aulæ regum Persarum atque Medorum, quæ consonantia omnino sunt illis nobis enarrata a scriptoribus rerum profanarum.

3° Ex Hieronymo. Siquidem S. Doctor, interpres maximus in exponendis sacris Scripturis, sic refert ea, quæ hujus libri auctorem respiciunt, ut plena luce erui possit non alium exarasse librum, nisi Mardochæum. Ergo.

Animadvertimus tamen librum, quoad substantiam et majorem partem, tribui procul dubio debere Mardochæo; sed plurima, quæ nullo modo scripsit Mardochæus, uti ex contextu liquet, retinendum addita esse ab aliquo scriptore posteriore.

Objectiones.

Obj. 1[a]. In libro Estheris pluries occurrit mentio alicujus regis Persarum nomine Assueri; atqui talis rex ignoratur a scriptoribus profanis. Ergo hæc narratio est fictitia.

Respondemus distinguendo: Et nomen Assueri est appellatio communis regum Medorum atque Persarum, concedimus; est appellatio alicujus regis, ita nuncupati, negamus. Sicut sane nomen Pharao apud Ægyptios tribuebatur cunctis Ægypti regibus, sic nomen Assueri erat nomen appellativum, quo vocabantur omnes reges Persarum atque Medorum. Et item in aliis regnis. Scriptores autem profani nomen Assueri sub silentio prætereunt, namque reges propriis nominibus designant.

Obj. 2[a]. Multæ contradictiones inveniuntur in hoc libro: ex. gr. quod, detecta conjuratione, Mardochæus plura dona ab Assuero recepit, dum alibi dicitur nihil recepisse; quod Bagatha et Thare in Assuerum conspirarunt, anno secundo regni sui, dum alibi legimus hoc evenisse, anno septimo regni Assueri. Ergo hic liber non est fide dignus, quare rejiciendus.

Respondemus distinguendo: Et hujusmodi contradictiones sunt apparentes, concedimus; sunt reales et effectivæ, nega-

mus. Si quis enim confert sacrum textum, clare perspicit illas contradictiones facile conciliari posse. Re sane vera quoad dona a Mardochæo non accepta, distinguere possumus: Et rex loquitur de dignitatibus, concedimus; loquitur de donis, sensu, quo vulgo dona sumuntur, negamus. Recipere utique debuit Mardochæus ab Assuero aliquod donum: sed retinendum est fuisse adeo exiguum, ut illud nulla mentione dignum a profanis scriptoribus existimaretur. Hinc optime legit textus hebræus non donum, sed honorem, vel dignitatem. Ait enim Assuerus: " Quid honoris, seu dignitatis et magnitudinis, factum est Mardochæo? „ Ergo non est sermo de donis in sensu vulgari, sed de donis sensu honorum, vel dignitatum.

LECTIO XI.

De libris Machabæorum.

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo libri Machabæorum conscripti fuerunt, deque numero horum librorum.

1° De nomine.

Machabæorum nomen deductum est ab initialibus cujusdam sententiæ libri Exodi (xv, 11), ubi legimus: " Quis sicut tu, inter Deos, Domine? „ quæ hebraice sonant מִי כָמֹךָ בָּאֵלִים יְהֹוָה (Me chamocha behelim Jehovah), cujus sententiæ initiales litteræ sunt מכבי, quæ, additis vocalibus, conflatæ sunt in unam vocem, scilicet Machabi, unde Græci Μακκαβαῖος fecere. Alii Machabæorum nomen derivant ab hebraica voce מַקָּבָה (Makkabah), quæ malleum significat, hinc apud Græcos Μακκαβαῖος, quasi malleator. Hoc nomine vocatur (I Machab. II, 4) Judas, fortissimus inter filios Mathathiæ, quod nomen postea extensum est, non solum ad totam Mathathiæ familiam; sed ad omnes, qui eorum vexilla sequuti sunt. Inde, quoniam libri, de quibus loquimur, recensent gesta præsertim filiorum Mathathiæ, orta est eorumdem librorum appellatio.

2° De argumento.

Liber primus Machabæorum, qui historiam narrat quadraginta annorum, ab initio scilicet regni Antiochi, usque ad Si-

monis mortem, refert imprimis modum vivendi Judæorum horumque autonomiam sub regum Persarum dominatione, post reditum a captivitate; deinde quomodo Alexander Magnus, Persarum imperio everso, etiam Judæos sub Græcorum potestatem reduxit. Mortuo Alexandro et imperio Macedonico in varia regna dispertito, Antiochus Epiphanes dire adversus Judæos desæviens, Jerosolymam deprædatus est, templum spoliavit ac profanavit, multosque Judæorum partim interfecit, partim servituti addixit, missis quoque in universam Judæam præfectis, omnes Judæos ad idolorum cultum reducere conatus est. Tunc Mathathias sacerdos cum quinque filiis suis collegit exercitum fidelium Judæorum, qui omnes religionis zelo succensi, Judæam peragrare cœperunt, punientes apostatas et regios præfectos trucidantes. Mortuo Mathathia, in ejus locum successit Judas, proprie Machabæus dictus, qui cum accubuisset, strenue pugnans adversus Demetrium, in ejus locum Jonathas frater suffectus est; quo etiam vivis sublato, Simon denique primogenitus principatum simul ac summum sacerdotium obtinuit, qui post plures annos etiam interfectus est. Hucusque liber primus Machabæorum.

Liber secundus Machabæorum non est prioris continuatio, sed eamdem continet historiam, ita tamen, ut multa referat, quæ ad prioris libri narrationem declarandam et complendam opportuna sunt. Adsunt enim duæ epistolæ Judæorum Palæstinensium, missæ ad Judæos Ægypti, episodium Heliodori, Eleazari senis historia, martyrium matris invictæ cum septem filiis, pluraque Judæ Machabæi ejusque fratrum contra exercitus Antiochi Epiphanis, Eupatoris et Demetrii fortiter gesta, quæ in primo libro missa fuerunt.

3° De lingua.

Lingua, qua exarati fuerunt duo Machabæorum libri, non est eadem pro ambobus. Liber enim primus, teste Hieronymo (in *Prol. Gal.*), hebraice scriptus fuit, quod reapse aperte liquet ex latina versione, quæ scatet plurimis hebraismis. En verba Hieronymi: " Machabæorum primum librum hebraicum reperi. „ Quod autem ad secundum spectat, dicimus eum græco idiomate, eoque satis eleganti, exaratum fuisse. Notamus exemplar hebraicum primi libri jamdiu deperditum ivisse; quare

super sunt tantum versiones græca et latina, quæ diversis hebraismis sunt refertæ.

4° De tempore.

Quemadmodum eruitur ex primo Machabæorum (XVI, 23), auctor videtur scripsisse circa finem sæculi secundi ante Christum, et proprie tempore Joannis Hyrcani, qui patri Simoni successerat; aut paulo post, circa nempe annum 106 ante Christi adventum.

5° De numero librorum Machabæorum.

Quatuor extant libri Machabæorum, quorum tamen primus et secundus ad Scripturas V. T. deuterocanonicas pertinent, tertius vero et quartus inter apocryphas scripturas recensentur. Animadvertimus, quod in nonnullis codicibus tertius duobus prioribus conjunctus reperitur, adeo ut ab aliquibus Patribus admittatur, ut Scriptura canonica.

§ 2. — De auctore librorum Machabæorum.

Quis fuerit librorum Machabæorum auctor haud clare patet. At retinendum est non unum idemque esse utriusque libri auctorem. Id in primis evincitur ex eo, quod uterque liber eamdem continet historiam; et secundo ex eo, quod stylus et lingua non respondent indoli unius ejusdemque auctoris. Verosimilius scriptor primi Machabæorum fuit unus de primariis jerosolymitanis sacerdotibus, et, ut Bellarminus, Sanctius et Nierembergius existimant, fuit Joannes Hyrcanus, Simonis filius. Scriptor vero secundi etiam verosimilius fuit Judas Essenus, virtute et vaticiniis clarus (Vide de hac re Fullonium).

Objectiones.

Obj. 1ª. Antilogiæ, quæ in libris Machabæorum inveniuntur, præsertim quoad chronologiam, multum auctoritatis illis libris auferunt, quinimo suspicionem ingerunt eos libros recensendos esse inter apocryphos. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et illæ antilogiæ sunt apparentes, concedimus; sunt reales et effectivæ, negamus. Etenim imprimis animadvertimus, alia esse initia annorum in libro primo Ma-

chabæorum, atque alia in secundo. Prior sane inchoatam chronologiam habet a mense Nisan, qui ex parte Martio nostro respondet; et posterior a mense Tisri, qui fere incidit in Septembrem: unde necesse est, ut prior liber sex mensibus præcedat posteriorem. Hoc posito, non est mirandum, si qua res gesta, quæ ab auctore libri primi Machabæorum refertur, ex. gr. ad annum 149, ab auctore vero secundi ponitur sub anno 148. Sic (I Machab. VI, 16), obitus Antiochi Epiphanis figitur anno Græcorum 149; dum (II Machab. XI, 23), litteræ Antiochi Eupatoris, ejus filii, post patris obitum scilicet ad annum 148 referuntur datæ. (Cfr Hermannum Goldhagen, *Introd. in S. Script.*, p. 2, sect. 4, nn. 288 et 289; et Fullonium, *Comment. in I Machab.*, c. I, v. 11, pagg. 55-58. Edit. Leodiensis, anno 1660.)

Obj. 2ª. Reapse dicti libri sunt recensendi inter apocryphos, cum multa habeant, quæ indigna sunt scriptori divinitus inspirato. Ex. gr. oratio et oblationes sacrificiorum pro mortuis in peccato mortali; laudes tributæ Eleazaro et Raziæ, qui sponte sese morti tradiderunt. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et adversarii falso nituntur fundamento, concedimus; vero, negamus. Ipsi enim supponunt, quod mortui in bello erant in peccato mortali, propter quod multi regno cælorum privantur. Sed quis scire potest interna cordis hominum, nisi solus Deus, qui scrutatur corda et renes? Cum igitur supponi nequeat illos mortuos esse in peccato, nullomodo adversarii reprehendere possunt actus Judæ Machabæi, qui duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium. Præterea dicendum est, quod Judas hoc egit supponens mortuos non idololatria infectos, nec in peccatis apud Deum, sed, pœnitentia ductos, Dei amicitiam mereri. Quoad Eleazarum et Raziam dicimus adesse causas legitimas, quæ horum mortem sponte susceptam excusant: ut ex. gr. defensio paternarum traditionum, observatio legis Dei summi, exemplum contribulibus dandum. Ergo concludendum videtur, quod illi hoc egerunt ex inspiratione divina, et consequenter recensendi sunt inter martyres, vel saltem a culpa, erroris causa, excusandi.

Obj. 3ª. Si illa discrepantia, contradictio, etc., quæ reperiuntur, facile suadent libros Machabæorum inter apocryphos

esse recensendos, quomodo Ecclesia catholica illos inter canonicos habet?

Respondemus remittendo tirones ad Fullonium, Widenhofer, Goldhagen, qui huic objectioni satis abunde respondent, necnon ad primam partem hujus operis, præsertim ubi de canonicitate sacrorum librorum sermo institutus est.

LECTIO XII.

De veritate historica, necnon de divinitate librorum historicorum.

—

§ 1. — *De veritate historica.*

Cum adversarii nostri, maxime Rationalistæ et Deistæ, facta singulorum librorum historicorum, de quibus modo sumus loquuti, esse mythica, vel fictitia, demonstrare conentur, ut, si possibile sit, fides fidelium in hos libros auferatur, nos breviter notamus singulorum librorum adversas futilesque rationes ab ipsis adductas, quibus destruere nituntur horum librorum veritatem historicam.

Sane libri historici V. T., uti innuimus, sunt: liber Josue, Judicum, Ruth, quatuor libri Regum, duo Paralipomenon, liber Tobiæ, Judith, duo libri Esdræ, liber Esther et duo Machabæorum. Jamvero contra hos libros insurgunt Rationalistæ et plurimi Protestantes, quos inter Œder, Semler, Berthold, De Wette, Zinez, Bleek, Gramberg, Keil aliique, tum ex Rationalistarum, tum ex Protestantium numero, qui impudenter asserunt in eis occurrere plura contradictoria et mirabilia, quibus nullo modo fides præstari potest. Sic in libro Josue narratio de statione solis; Judicum, quod Samsonis vires extraordinariæ in ejus capillis positæ erant; Regum, quod Saul filius unius anni erat, cum regnare cœpisset; Paralipomenon, qui in multis discrepant cum libris Regum; Machabæorum, annorum supputatio, qua unus Machabæorum liber videtur in alium pugnare. Præterea plura mythis similia, speciatim in Josue, ut grando lapidea; nonnulla fictitia, et sunt integræ narrationes, uti historia Ruth et Tobiæ; vel continentia allegoriam, aut poeticum fi-

gmentum, puta liber Judith; vel denique vestita fictitiis circumstantiis, quemadmodum censetur narratio historiæ Estheris.

Adversus hos omnes, facile patebit fides dictorum librorum veritasque historica, si breviter consideretur illa facta ab hagiographis narrata, esse comprobata a testibus ocularibus et auricularibus, qui tunc temporis vixerunt, imo partem principalem habuerunt in ipsis factis. Præterea adest argumentum ex unanimi Judæorum traditione, quæ semper retinuit factorum veritatem in sacris libris contentorum, quamque patres matresque quovis tempore filios suos docuerunt. In hujus argumenti confirmationem venit etiam fides Christianorum circa facta sacrorum librorum et multa testimonia profanorum scriptorum, qui, vel pari modo eadem facta narrant, vel certum signum præbent sese aliquam eorum habuisse notitiam, vel demum tamquam vera et authentica ea retinuisse; quia ipsa contineri censebant in libris ab auctoribus fide dignis conscriptis. Ergo dicti libri merentur plenam fidem historicam, nec ullo modo dubitari potest de eorum veritate.

Si quis autem hujus rei alias notitias habere cupiat, scriptores magni momenti adeat, uti clarissimum Ubaldi, Claire aliosque, qui fuse de hac re tractatus ediderunt.

§ 2. — De divinitate librorum historicorum.

Quoniam in prima parte hujus operis plenissime loquuti sumus de divinitate omnium librorum, tum veteris, tum novi testamenti simul conjunctorum; nunc superfluum videtur de singulorum divinitate sermonem instituere: quare studiosos primæ parti relinquimus, ut notitias necessarias ad rem sumant.

LECTIO XIII.

De libris moralibus V. T.

DE LIBRO JOB.

§ 1. — De nomine, argumento, scopo, lingua, integritate et tempore, quo liber Job conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber, de quo instituitur sermo, nomen præsefert illius patientissimi viri, cujus præclara patientiæ gesta narrat. Græce

ordinarie Ἰώβ appellatur, hebraice autem אִיּוֹב (Hiov), et יוֹבָב (Jovav) a verbo יָבַב (javav), doluit, unde notio hujus nominis, juxta plerosque Patres, quasi idem est, ac dolens vel gemens. At recentioribus placet vocis etymon deducere ab אָיַב, inimicitiam egit, ad designandum virum ab inimicis vehementer agitatum, vel osorem impiorum, aut virum zelotem.

2° De argumento.

Liber Job, licet historiam contineat, cum historico stylo sit exaratus, inter libros tamen morales recensendus est, quia præcipua libri materies morales sermones complectitur. Habet sane XLII capita, in quibus adsunt et prologus, et colloquia, et demum conclusio; hinc a criticis tres partes argumentum amplecti retinetur. In prima parte, seu prologo, referuntur quæ ad ejus patriam, religionem, divitias et Satanæ tentationem attinent, quomodo nimirum maximis divitiis spoliatur, privatur filiis ulcereque pessimo percutitur. In secunda vero fuse narrantur colloquia Eliphaz Themanitis, Baldad Suhitis, et Sophar Naamathitis, amicorum Job, qui ad eum consolandum accesserunt. His Job, cum multa philosophice ac poetice simul de divina justitia et bonorum ac malorum sorte ipsi disserent, respondet modo probans, modo reprehendens eorum dicta, et sic seipsum a criminibus sibi impactis excusat, et deflet magnitudinem doloris ac calamitatis, qua affligitur. In tertia denique parte habetur epilogus omnium rerum antea dictarum, in quo Job confitetur se temere esse loquutum. Deus servum suum fidelissimum Job laudat, dicens: " Et in his omnibus non peccavit Job labiis suis "; ejusque tres amicos increpat, quia male erant loquuti cum Job. Demum auctor refert quomodo a Deo sanatur Job, atque ditatur bonis amplioribus, quam antea fuerat.

3° De scopo.

Scopus principalis hujus libri est demonstrare imperscrutabiles esse causas, quibus sæpissime homines pii atque justi in hac vita puniuntur affliguntur que a Deo adversis inauditis; et contra mali homines et peccatores, bonis omnibus temporalibus frui videntur. Ex quibus liquet justos afflictiones et humiliationes pati ad probationem sanctificationemque; peccatores vero afflui bonis, quod passim accidit in angustia, in pœnam suorum peccatorum.

4° De lingua.

Quemadmodum notum ac evidens est, liber Job partim prosa oratione, partim metrice conscriptus est; sed qua proprie lingua critici haud conveniunt. Nonnulli sane ex syrismis arabismisque, quæ passim in narratione inveniuntur, censent opus conscriptum fuisse lingua syriaca, seu arabica, vel idumæa, quam postea Moyses in hebræam convertit, forte dum soceri sui Jethro oves pascebat in Madianitide. Alii contra ex styli ratione perfecta ordinataque, atque indole ipsius linguæ, quibus explicari potest, quo sensu liber Job scatet syrismis ac arabismis, tenent exaratum fuisse lingua hebraica.

5° De integritate.

Quod liber Job integer ad nos usque pervenerit, patet clarissime ex ipso contextu; namque omnia perfecta, ordinata atque inter sese colligata perspiciuntur. Utique critici rationalistæ, puta De Wette, Ewald, Hirzel, Delitzche, Bleek, Renan aliique asserunt nonnulla ad librum Job non pertinere; sed, sicuti observant alii, præsertim Havernick, Keil, Stähelin, Stickel et Schlottonau cum Catholicis, procul dubio textus Job est retinendus integer et incorruptus. Nec officit carentia nonnullorum in versione Septuaginta, quæ tamen inveniuntur in textu originali; etenim hoc accidit ex eo, quod interpretes non sufficienter hebraicam linguam callebant.

6° De tempore, quo liber Job conscriptus fuit.

Ob incertitudinem auctoris libri, uti videbimus, resolvi nequit quæstio de tempore scriptionis. Cum sententia tamen fere communi huic libro illud tempus, seu ætatem, assignandam esse censemus, in qua Moyses peregrinationem suam cum populo hebræo egit in desertum. Et sane ex multis capitibus non aliud videtur posse assignari tempus, quam illud Moysi, licet nonnulli contrarium sentiant.

§ 2. — *De auctore libri Job.*

Variæ adsunt opiniones circa libri Job auctorem. Sunt enim qui ipsum Job librum scripsisse affirmant, et sunt alii qui expresse illum tribuunt Isaiæ prophetæ, vel Danieli. Verum communior sententia est, quod libri auctor sit Moyses, et id suadetur ex variis rationibus. Et sane 1ª desumitur ex anti-

quitate. Omnes enim auctores tum veteris, tum novi testamenti, utuntur sententiis ac testimoniis desumptis ex libro Job, quod demonstrat non solum hujus libri auctoritatem divinitatemque; verum etiam ejus auctorem esse Moysen, cum libri antiquitas nulli alii scriptori, Moyse posteriori, conveniat. 2ª Ex stylo. Etenim stylus libri Job omnino consonus videtur Moysi scriptis, tum in prosa, tum metrice exaratis; quinimo nulla differentia apparet inter stylum Pentateuchi et illum narrationis historiæ libri Job; inter Moysi carmina in canticis, ac illas partes libri Job metrice conscriptas. 3ª Ex auctoritate Judæorum, Thalmudistarum atque multorum criticorum ex Christianis, qui omnes, ceteras opiniones relinquentes, uno ore profitentur Moysen et non alium fuisse libri Job auctorem; attamen adjungunt, quod Moyses aliquam memoriam ab ipso Job conscriptam præ manibus habuit. Ergo Moyses est auctor libri Job.

COROLLARIUM.

An vere Job extiterit, ac reapse contigerint ea, quæ in libro talis nominis inveniuntur.

S. Thomas (*Prolog. in Libro Job*), " Fuerunt autem, scripsit, aliqui, quibus visum est, quod iste Job non fuerit aliquid in rerum natura, sed quod fuerit quædam parabola conficta, ut esset quoddam thema ad providentiæ disputationem, sicut frequenter homines confingunt aliqua facta ad disputandum de eis: et quamvis ad intentionem libri non multum referat, utrum sic vel aliter fuerit, refert tamen quantum ad ipsam veritatem. „ Ita S. Doctor contra illos omnes, qui dubitant et de Job persona deque iis, quæ in libro narrantur. Etenim Thalmudistæ retinent Job personam, esse poeticum figmentum, omni prorsus historico fundamento destitutum; legitur sane, in tractatu Bavà Batrà, cap. I, fol. 14, vers. 6, מָשָׁל הָיָה איוֹא לֹא הָיָה נִבְרָא אֶלָּא Job non fuit neque creatus est, sed est parabola. His consentiunt ex antiquis Julianus, episcopus africanus (*De partibus divinæ legis*, cap. I), Anabaptistæ et Lutherus (*In Symposiacis*): ex recentioribus Joannes Clerc (*Sentimens de quelques théologiens*, pag. 274), aliique.

At nos contra, juxta divi Thomæ auctoritatem, certa fide tenendum esse demonstramus Job revera extitisse, veramque

historiam in ejus libro narrari, eamque de facto contigisse. Re sane vera:

1° Ut scribit Hieronymus, Job fuit filius Nachor, fratris Abraham, oriundus ex Arabia, et princeps regionis Hus. " Primogenitus, inquit, Nachor fratris Abraham de Melcha sorore ejus, filia Aram, natus est Hus: de cujus stirpe Job descendit. „ Ergo.

2° Ex libris canonicis, in quibus abunde constat Job revera extitisse, veraque esse, quæ in ejus libro narrantur. Sane in libro Tobiæ, sicut statuitur exemplum patientiæ Tobiæ, ita et illud sancti Job. Dicitur enim: " Nam sicut beato Job insultabant reges, ita isti parentes ejusque cognati irridebant vitam ejus „ (II, 15). Similiter apostolus Jacobus (V, 11): " Ecce, inquit, beatissimos eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, et fidem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est et miserator. „ Quæ non solum existentiam Job ponunt, sed etiam totam ejus historiam a principio ad finem succincte complectuntur. Insuper Ezechiel non una vice, sed pluribus, præsertim XIV, mentionem facit de Job, hisce verbis: " Et si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas. „ Ubi Propheta duobus viris, qui realem existentiam habuerunt, adjungit tertium sanctum Job. Ergo.

3° Ex Patribus scriptoribusque ecclesiasticis. Omnes sane Patres, tum græci, tum latini, necnon omnes alii scriptores sacri communi consensu profitentur veritatem, de qua operæ pretium duximus sermonem instituere. Sic Tertullianus vocat Job " operarium victoriæ Dei, qui, retusis omnibus jaculis tentationum, lorica ideoque patientiæ, et integritatem mox a Deo recuperavit, et quæ amiserat centupliciter possidet „ (*De patient.*, c. XIV). Item D. Cyprianus prædicat veras Job historias de omnibus malis et tormentis diaboli emissis adversus eum (*Lib. de bono patient.*). Eodem modo loquuntur S. Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius aliique plurimi; sed præsertim Augustinus appellat sanctum Job " et mirabilem virum, qui nec indigena, nec proselytus populi Israel fuit, sed ex gente Idumæa genus ducens, ibidem ortus, ibidem mortuus est „ (*De Civ. Dei*, lib. XVIII, cap. 47). Sensui communi Patrum scri-

ptorumque ecclesiasticorum addendæ sunt auctoritates desumptæ ex menologiis græcorum, et ex martyrologio Ecclesiæ latinæ, quæ sancti Job memoriam celebrant, die septima, vel decima maji.

4° Ex testimonio Ethnicorum. Sane apud Eusebium (*Præp. Evang.*, lib. IX, cap. 14), invenitur, quod Alexander Polyhistor. in suis scriptis inseruit ex Aristea insignem pericopen S. Job historiæ. Pariter ejus mentio adjecta est in Corano, in quo chronistæ Mahumetani persequuntur Job historiam multis commentis adauctam ac deturpatam. Insuper plures nobilissimæque familiæ Arabum, Job nomine distinctæ, ab eodem originem ducere affirmant: sic stirps Saladini Jobitarum nomine clara. Præterea usque ad sæculum IV non pauci Job sterquilinium invisuri, Arabiam petierunt (Cfr Chrysost., *Hom. ad pop. Antioch.*, cap. V); hodieque monstratur ejus sepulchrum variis locis per Orientem. Quæ quidem, etsi pleraque falsa atque absurda sint, simulque consistere nequeant, communem tamen famam oppido inexplicabilem scriptorum et habitantium orientalium adepta sunt. Hinc concludendum ducimus Origenis verbis, ita ajentis: „ Primum apud Syros, deinde apud Ægyptios, tandem per universas gentes Job scriptura syriace, hebraice, græce, omnibusque denique linguis divulgata est. „ Ergo.

5° Ex characteribus veræ historiæ.

Ut enim scribit Chrysostomus, „ Neque sane in parabola dicenda nomina sunt. Parabolæ illæ sunt ubi ponuntur exempla et tacentur nomina „ (*Tract. de Divin.*). Ast in libro Job invenitur delineatio accurata circumstantiarum, nominum, locorum et numerorum, quæ nonnisisi veræ historiæ competunt. Ergo liber Job tamquam parabola retineri non potest. Insuper hoc in libro prorsus desunt quæ in parabola et poetico figmento abundant. Sane audimus imprimis nomen Job ac terræ Hus, ex qua trahit originem; récensentur nomina amicorum ejus; item numerus filiorum filiarumque, necnon numerus ovium, camelorum, etc., quas possidebat antea et post sanitatem recuperatam, nec deest narratio vitæ ejusque mortis, etc.

Et hæc sufficiant ad demonstrandum, quod narratio de vita et patientia Job, in sacris litteris contenta, non sit dumtaxat parabola, sed vera historia.

Objectiones.

Obj. 1ª. Critici recentiores contendunt esse vera in libro Job tantum facta principalia, cetera vero esse fictitia, uti colloquia, quæ passim inveniuntur. Ergo sunt vera facta principalia, non autem accessoria.

Respondemus negando, quod tantum facta principalia sint vera. Nam quoad colloquia amicorum Job dicimus authentica esse in iis, quæ cum aliis Spiritus sancti oraculis, seu Scripturæ locis, consentiunt; et, licet amici Job loquuti non fuerint, ut prophetæ, aut homines theopneusti, erant tamen viri pietate et rerum humanarum ac divinarum scientia commendati, quorum dicta scriptor inspiratus nunquam recenset tamquam fictitia, juxta adversariorum sententiam. Ergo minime dici possunt fictitia colloquia, quæ inveniuntur in libro Job, aut quæ fabulis scatent.

Obj. 2ª. Manifestum est, quod liber Job sit poeticum figmentum; nam, dum legitur Job maledicere diei suæ natali, et optare, ut nunquam fuisset natus, quo facto peccavit contra divinam Providentiam, invenitur ex adverso: „ quod Job in his omnibus non peccavit labiis suis. „ Ergo, aut est poeticum figmentum, aut non est admittendus, uti liber divinitus inspiratus, cum multa sint inter sese contradictoria.

Respondemus admittendo testimonium, sed in sensu explicando. Igitur distinguimus: Et Job maledixit diei suæ natali voce sentientis naturæ, concedimus; ratione ita judicante, negamus. Vel, ut alii volunt: Et Job, verbis prolatis, deploravit calamitatem communem, ex originali labe emanantem, concedimus; suam, ut adversarii censent, negamus. Revera nonnulli expositores S. Scripturæ cum divo Thoma, Sanctio, pluribusque aliis magni faciendis, contendunt verba S. Job esse dumtaxat vocem sentientis naturæ, non rationis aliter judicantis. Sæpe enim dolor et afflictio vehemens vocem exprimit, testem gravis doloris, etiamsi ratio contra sentiat. Nonnulli vero, duce Hieronymo, dicunt Job non suam hic solum calamitatem deplorare, sed communem, quæ ab originali labe emanavit in longam Adami posteritatem, lamentarique, quod ipse natus sit

cum aliis Adami posteris in peccato, ex quo tot pœnæ et miseriæ consequuntur. Sic enim alii, etiam sancti et prophetæ, multum affligebantur, in consideratione nativitatis in peccato. Adeatur Jeremias, qui (xx, 14): " Maledicta, inquit, dies in qua natus sum, etc. " Ergo liber Job neque est poeticum figmentum, neque est rejiciendus, uti liber non divinitus inspiratus.

LECTIO XIV.

De libro Psalmorum.

—

§ 1. — De nomine, argumento, divisione, lingua et stylo, titulis ac tempore, quo Psalmi fuerunt exarati.

1° De nomine.

Secundus inter libros morales est ille Psalmorum. Hic liber aliud obtinet nomen apud Hebræos, aliud apud Græcos et Latinos. Hebræi enim illum vocant תְּהִלִּים (Tehillim), idest (liber) hymnorum, seu laudum, eo quod in psalmis Dei laudes, ejus majestas, sapientia, gloria, magnitudo etc. celebrantur; Græci vero, quibus adstipulantur Latini, totum complexum hymnorum vocant ψαλτήριον, ex voce ψαλμός, psalmus, deducta a verbo ψάλλω, eo quod solebant ad sonitum instrumentorum musicalium decantari in templo Jerosolymitano ad laudandum Deum.

2° De argumento.

Quamvis unusquisque psalmus argumentum proprium habeat, tenere tamen possumus omnes psalmos unicum et sui generis scopum habere, qui in nulla alia litteratura invenitur. Alii enim sunt deprecatorii, quia scilicet Deum, summum bonum, omnipotentem et justum deprecantur; alii pœnitentiales, in quibus anima veniam peccatorum precatur; alii prophetici, qui futura de hominibus, de mundo, de altera vita prædicunt; alii messiani, in quibus agitur de iis, quæ adimplementum habuerunt in adventu Messiæ, in ejus prædicatione, vita, morte, etc.; alii sunt laudatorii, qui summam Dei clementiam, bonitatem, sapientiam in creatione omniumque gubernatione, potentiam, misericordiam celebrant; alii sunt doctrinales, cum doctrinam

dogmaticam, vel moralem, quoad Dei attributa explicant; alii denique historici, quia sunt destinati ad docendum atque ædificandum exemplis ac argumentis, ex facto traductis.

3° De divisione.

Psalterium, quod constat ex centum et quinquaginta psalmis, ex communi Hebræorum, Græcorum et Latinorum sententia, dividitur in quinque sectiones. Prima sectio complectitur psalmos I-XLI; secunda XLII-LXXII; tertia LXXIII-LXXXIX; quarta XC-CVI; quinta CVII-CL. Singulæ sectiones terminantur quadam clausula acclamatoria, vel precatoria: scilicet primæ tres sectiones habent clausulam: fiat, fiat, hebraice אָמֵן וְאָמֵן, amen et amen; quarta sectio clauditur verbis: et dicet omnis populus: fiat, fiat; quinta habet in fine simplex: הַלְלוּיָהּ, alleluja. Animadvertimus tamen quod versio Alexandrina conjungit psalmum IX et X, qui in codicibus hebraicis, chaldaicis et syriacis, extant divisi; ex quo sequitur quod psalmus XI apud Hebræos, est X apud Græcos et Latinos. Item versio τῶν Septuaginta conjungit psalmos CXIV et CXV; inde psalmus CXIV Græcorum et Latinorum est Hebræorum CXVI. Cum autem apud Hebræos psalmi CXV et CXVI extent conjuncti, sequitur, quod psalmus CXVII Hebræorum respondet psalmo CXVI Græcorum. Hoc modo pergunt usque ad psalmum CXLVII, quem Hebræi conjungunt cum psalmo CXLVIII: ex quo fit, ut tandem omnes in centum et quinquaginta conveniant.

4° De lingua et stylo.

Lingua, qua omnes psalmi fuerunt exarati, est hebraica. Siquidem non solum dicimus conscriptos esse pro Hebræis a scriptoribus divinitus inspiratis, ad laudandum Deum; verum etiam addimus in eis inveniri linguam classicam hebraicam, cum exarati fuerint tempore, quod retinebatur, tamquam ætas aurea linguæ hebraicæ. Quoad vero stylum tenemus, illum nobis exempla omnium poematum suppeditare, elegias scilicet, lyricas odes, hymnos, carmina didactica etc., unde Hieronymus: „ David, scripsit, Simonides noster, Pindarus et Alcæus, Flaccus quoque, Catullus atque Serenus Christum lyra personat, et in decachordo psalterio ab inferis excitat resurgentem. „

5° De titulis.

Tituli, quibus inscribuntur singuli psalmi, non aliud signi-

ficant, nisi auctorem, vel cantores, aut, quemadmodum alii autumant, instrumenta, quibus psalmi erant decantandi, vel magistrum musicorum, cui committebatur unus, vel alius psalmus. Hinc habetur: Psalmus David, cum fugeret a facie Absalon; in finem in carminibus, psalmus David, pro octava; in finem, filiis Core ad intellectum, etc.

6° De tempore, quo psalmi fuerunt conscripti.

Ob potissimam rationem, unde psalmi non unum idemque habent auctorem, resolvi nequit quæstio de tempore, quo illi conscripti sunt; quapropter relinquimus tironibus quæstionem resolvendam post statutos diversos psalmorum auctores: hinc facile erui potest tempus scriptionis singulorum psalmorum.

§ 2. — *De auctore psalmorum.*

Dubium et magna controversia est, an scilicet David sit totius psalterii auctor. Revera nonnulli ex antiquioribus cum Augustino, Chrysostomo, Theodoreto aliisque, quos ex recentioribus sequuntur Bellarminus, Goldhagen aliique pauci, contendunt, omnium psalmorum auctorem esse David, et nomina personarum, quibus inscribuntur aliqui psalmi, puta Asaph, Eman, Moyses, Salomon, Idithun, etc., non psalmorum auctores, sed cantores, designare. Nonnulli vero cum Athanasio, Hilario, Eusebio, Hieronymo, ac pluribus recentioribus, quorum sententia verior videtur, autumant, diversos esse psalmorum auctores, et ex variis rationibus. Siquidem 1ª ratio est, quod in titulis aliorum nomina leguntur: ergo David, utique est præcipuus psalmorum auctor, sed non omnium. 2ª deducitur ex antiquitate. Multi enim psalmi existebant, et David nondum natus erat: ita psalmi Moysi ad laudandum Deum pro gratiis acceptis. 3ª ex posterioritate. Ut enim ex ipsis psalmis eruitur, multi loquuntur de factis, quæ acciderunt, cum David jam interierit: sic psalmus CXXXVI: " Super flumina Babylonis. „ 4ª ex eo, quod Asaph vocatur in Scriptura videns, seu propheta, quod significat eum potuisse nonnullos psalmos ex Spiritus sancti influxu, sicut David, componere. Idem dicatur de Salomone, Moyse, etc.

Hisce positis, dicimus quot psalmos composuit David, quot ceteri auctores, quotque denique videntur esse anonymi, qui

tamen ipsi Davidi fortasse sunt tribuendi. Hic sane, qui antonomastice vocatur egregius psaltes Israel (II Reg. XXII, 1), ex sententia communi composuit 73 psalmos, quique certe ab ipso fuerunt conscripti, quia ejus nomen præfixum habent. Duodecim inscribuntur Asaph, scilicet psalmus XLIX et a LXXII ad LXXXII; filiis Core psalmi XLI, XLIII, XLVIII, LXXXIII, LXXXIV, LXXXVI; Ethan Ezrahitæ psalmus LXXXVIII; Eman psalmus LXXXVII; Salomoni psalmi LXXI, CXXVI; demum Moysi psalmus LXXXIX. Davidi insuper alii nonnulli tribui debent, qui non continentur in numero septuaginta trium, quique tamen ex variis Scripturæ locis, tum veteris, tum novi testamenti, huic regi prophetæ tribuuntur: sic psalmus II, de quo Actor. XV, 25, psalmus XV (ibid. II, 25), psalmus XVII (II Reg. XXII), psalmus XXI (Act. IV, 25), psalmus XXXI (Rom. IV, 7), psalmus LXVIII (Rom. XI, 9), psalmi XCV, CV (I Paralip. XVI, 8), et alii. Et Davidi adscribendi etiam sunt psalmi, qui sequuntur immediate eos cum titulo Davidis; quia olim fortasse constituebant eumdem psalmum, quamvis modo separati appareant.

Objectiones.

Obj. 1ª. Multi psalmi sunt rejiciendi ex prædicto numero; nam multas continent imprecationes, quæ procul dubio sanctitati et divinitati libri tanti momenti obstant. Ergo psalterium minime constat ex centum et quinquaginta psalmis.

Respondemus distinguendo: Et imprecationes reapse obstant, negamus; in sensu adversariorum, concedimus. Nam execrationes, præsertim quæ inveniuntur in psalmo CVIII, quibus adversarii abutuntur ad eludendam prophetiam, positæ a Davide, adprecante infausta atque dira Dei suique hostibus. Vel distinguere etiam possumus: Et illæ sunt veræ execrationes, negamus; sunt prædictiones et vera vaticinia, concedimus. Siquidem, ut Patres et interpretes communiter exponunt, imprecationes, quæ in psalmis tales videntur, sunt accipiendæ pro vaticiniis et veris prophetiis. Ceterum psaltes regius pluribus de causis loquutus est hoc modo, quas, si quis scire cupiat, pleniores tractatus adeat.

Obj. 2ª. Si nulla alia ratio adesset ad rejiciendum psalmos, tamquam apocryphos, ea solum sufficeret, quæ exsurgit ex contradictionibus. Legitur enim, præ ceteris, in psal. XXXI, 3: "Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea; dum clamarem tota die." Ergo.

Respondemus admittendo testimonium; sed in sensu explicando. Re sane vera in hoc psalmo agitur de peccato et pœnitentia David: quare, juxta plerosque interpretes, hic psalmus scriptus fuit ad reprehensionem, qua Nathan propheta objurgavit David, ob commissum crimen adulterii et homicidii. Hinc sensus psalmi est: David tacuit, celavit facinus suum, donec Nathan detexit illud; deinde non cessavit tota die illud palam confiteri, atque propter illud adeo pœnitentia affligtari, ut valetudo detrimentum passa fuerit, et ossa illius inveteraverint. Vide Bellarminum in hunc locum.

Addimus nonnulla corollaria, quibus perpauca scitu necessaria exponuntur, ut saltem ministri Ecclesiæ objectionibus et fidelium interrogationibus aliquo modo respondere possint.

COROLLARIUM I.

De poesi hebraica.

Quid venit nomine poesis notum est omnibus studiis operam navantibus. Apud omnes gentes sub nomine poesis intelligitur illa scriptura, seu loquendi modus, qui fugit solutam orationem, atque usurpat aliquod metrum, seu rhythmum; item novas voces inducit, artificiosas verborum structuras, locutiones figuratas, metaphoras, antiphrases, similitudines et alia hujusmodi, stylo poetarum propria. Hac scribendi ratione usi sunt Hebræi usque ab antiquissimo tempore. Aliqua enim loca Pentateuchi, Judicum et Regum præseferunt quædam monumenta poetica. Ex. gr. (Gen. IV, 23, 24), in verbis Lamech; (ib. XLIX), in benedictionibus patriarchæ Jacobi; (Ex. XV, Deuter. XXXII, XXXIII), in canticis Moysi; in prophetia Balaam (Num. XXII-XXIV); Judic. V; (I Reg. II), in canticis Deboræ et Annæ. Præcipua autem tempora poesis hebraicæ sunt illa Davidis, Salomonis, etiam Jeremiæ, uti maxime liquet ex hujus prophetæ lamentationibus. Hæc est sententia omnium Patrum communis,

cum omnes admittant, præsertim psalterium esse metrice conscriptum.

Sed hic quæri potest quonam carmine utebantur Hebræi, utrum nempe omnibus metris, sicut in aliis linguis, vel uno tantum. Generatim usi sunt metro lyrico, uti patet ex Hieronymo, magistro hac in re summi nominis, qui, loquens de Hebræorum poesi, non aliis assimilat scriptores sacros, qui poetice scripserunt, quam poetis lyricis, tum græcorum, tum latinorum. Hujus doctoris verba superius relata fuere.

COROLLARIUM II.

De carminibus alphabeticis.

Ad poesim lyricam pertinent carmina, sic dita alphabetica, seu acrostica, in quibu singuli versus litteris primoribus repræsentant ordinem alphabeti hebraici. Pro exemplis adduci possunt psalmi XXV, XXXIII, CXI, CXII, CIX, CXL, caput Prov. XXXI, a commate X ad finem. Item hunc ordinem præseferunt Threni Jeremiæ per totum, excepto ultimo capite, quod, licet ad alphabeti litteras non sit compositum, numerum tamen servat, nam viginti et uno commate absolvitur.

Qua ratione porro Hebræi genere acrostico usi fuerint, ægre definitur. Plures tenent poetas hoc modo voluisse memoriam juvare, ut hujusmodi carmina facilius addiscerentur et commodius recordarentur: sic sentit P. Patritius. Alii, cum Gerebrando, id repetunt ex elegantia, vel dicti excellentia. Nonnullis demum, ut Hieronymo, Thomæ Aquinati, Ruperto, Ugoni aliisque sententiam placet rem haud vacare mysterio.

COROLLARIUM III.

De psalmis gradualibus.

Cantica graduum, vel ascensionum, sunt quindecim, quæ ordine consequuntur usque ad psalm. CXXXIV editionis Vulgatæ, et singuli eorum inscripti sunt שִׁיר הַמַּעֲלוֹת (scir hamangaloth). Sic appellantur, vel ab ascensione et elevatione vocis, quod eorum concentus erat elevatissimus altissimusque, vel, juxta Thalmudistas, quod canebantur in quindecim gradibus, tam-

quam in ambone. At perplures tenent ita esse nuncupata, quia cantari solebant, cum populus Jerosolymam urbem ascendebat ad festa quotannis celebranda, sic putat Aggelius (*Comm. class. Psalmorum*), vel, cum populus e babylonica captivitate reversus fuit, quemadmodum censet Gerebrandus. Quare illud Esdræ VII, 9, *revertentes* sumitur pro ascendentes, refert enim allusionem a situ Jerusalem, ad quem ex omni parte, sive de Ægypto, sive de Babylone ascendendum erat. Ergo juxta multos hæc carmina decantabantur ab iis, qui ab exilio soluti in patriam redibant, et hoc patere videtur ex Esdra, II, 65, qui inter redeuntes Babylone enumerat cantores et cantatrices, laudes Deo canentes, ad consolandum atque recreandum reduces in sanctam civitatem post septuaginta annos. Quamobrem Gerebrandus ita concludit: " Cantica graduum sunt precationes et consolationes de ascensionibus, sive liberationibus ab exilio et captivitate. Qarum typo prædicitur reditus in cælum ex hoc miserrimo vitæ statu, ut proinde Augustinus ad cordis ascensiones e vallis prolationis referat. „

COROLLARIUM IV.

De præstantia et usu psalmorum.

Si qua adest codicis sacri pars excellentissima, est procul dubio liber psalmorum, quem omnibus aliis præstantiorem esse nemo in dubium revocat. Huic libro igitur non immerito encomium convenit libri II Reg. XXIII, 4, dicentis: " Sicut lux auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat, et sicut pluviis germinat herbam..... „ Nam totum psalterium splendet sicut aurora, quam nulla nubium opacitas obscurat; et non aliter a sitientibus mortalium animis excipitur, quam, ut cælestis imber ab agro sitiente. Psalmorum præstantia elucet ex variis capitibus.

Primum, utpote quia in se continent epitomen omnium historiarum sacrarum et præterea legis ac prophetiarum. Audiatur ad rem D. Thomas: " De opere creationis, gubernationis, reparationis et glorificationis (tractat psalmorum liber), et hæc est ratio quare magis frequentatur psalterium in Ecclesia, quia continet totam Scripturam. „ (*Proœm. in Psal.*).

Secundum ex usu. Ecclesia sane V. T. multum utebatur musica sacra, quæ non est exigua pars cultus. Ad eumdem usum referuntur quoque psalmi graduales ab Israelitis cantati singulari cum lætitiæ vice in festis Neomeniarum, sacrarum peregrinationum, aliorumque festorum.

Porro in quanta existimatione fuerit psalmorum liber in Ecclesia N. T. eruitur ex præceptis apostolicis et usu ipsius Christi Servatoris ejusque discipulorum. Christus enim et Apostoli psalmis usi sunt quadraginta et septem vicibus, quod non fecerunt de aliis S. Scripturæ libris. Præterea psalmorum usus ex perpetua et constanti Ecclesiæ traditione praxique evincitur. Illa enim sapientissime in varias diei horas psalmos distribuit, ut sic ministros Dei ad munus suum revocaret, quod quidem aliud non est, quam laudes Deo canere die ac nocte, nomine Ecclesiæ Filii Dei vivi, Christi Jesu. Ad rem nostram en factum S. Gregorii Magni, qui recusavit episcopum ordinare Joannem presbyterum, utpote psalmorum nescium. Et Nicephorus (*Hist.* lib. XIV, cap. 23), narrat, eumdem Pontificem in more habuisse neminem in sacris ordinibus initiare, nisi totum psalterium sciret. Item Carolus Magnus imperator clericos jussit totum psalterium memoriter tenere (*Admonit. ad Presbyt.* apud Arduinum, lib. IV, pag. 961).

COROLLARIUM V.

De præcipuis psalmis Messianis.

Patres de communi consensu semper docuerunt, Christum ejusque mysticum corpus (Ecclesiam) esse totius psalterii universale subjectum, cum passim et Christus et Ecclesia, ejusdem sponsa, nunc mystice, nunc litteraliter repræsententur, hac tantum exceptione facta, quæ erui potest ex S. Isidori verbis: " Qui, ait, omnia quæ in libris psalmorum dicta sunt, ad personam Domini nostri Unigeniti Filii Dei existimarent esse referenda, eorum opinio argui non potest; omnis enim ex affectu mentis religiosæ hic sensus est, et caret culpa, quamquam... idipsum interdum imperite fiat. " (*In psal.* LXIII, part. II).

Hisce positis, præcipui psalmi, qui typice loquuntur de Christo ejusque Ecclesia deque membris hujus societatis, sunt

sequentes: Psalmus III: " Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? „ (Cfr Joan. XIX, 5; Luc. XXII, 3), quem sanctus Augustinus de Christi resurrectione intelligit (*De civitate Dei*, lib. XVII, P. 18). Psalmus IX: " Confitebor tibi in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua „, ubi sermo habetur de unico filio Dei, qui in carne humana delitescens, vicit diabolum et exercitum ejus. (Cfr Coloss. I). Psalmus XVIII: " Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum „, quo psaltes de Christi lege ubique promulgata sermonem instituit. (Cfr Rom. x, 8). Psalmus XX: " Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer „, est gratiarum actio ad Deum directa, qui Davidi regni æternitatem promisit. (Cfr II Reg. VII, 16). Psalmus XXIII: " Domini est terra et plenitudo ejus, orbis terrarum et universi qui habitant in eo „, ubi sermo instituitur de Christi in cælum ascensione. (Cfr I Cor. x, 26). Psalmus XXXIX: " Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi „, quo David in persona veteris Ecclesiæ exponit suum desiderium videndi Messiam venturum, mundi Redemptorem, gaudetque se esse exauditum. (Cfr Hebr. x, 5). Psal. XL: " Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus „, hoc psaltes, in tribulationibus positus, solatium accipit efficacissimum ex Christi Domini Redemptoris passione. (Cfr Joan. XIII, 18). Psalmus XLIV. " Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi „, ubi exponuntur Messiæ laudes ejusque sponsæ Ecclesiæ, ut sit quasi spirituale epithalamium. (Cfr Hebr. I, 89). Psalmus LXVII: " Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus „ est hymnus propheticus, in quo, non solum Deus laudatur, verum etiam injicitur sermo de Christo resurgente atque in cælum ascendente deque ejus Ecclesia, ejusdem Christi corpore. (Cfr ad Ephes. IV, 8). Psalmus LXVIII: " Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam „, ubi prædicitur Christi Servatoris passio plane ad litteram, Ecclesiæ ædificatio, quæ constat ex iis, qui feliciter sunt transituri de miseria temporali ad gloriam sempiternam. (Cfr Matth. XXII, 38; Marc. XV, 23; Act. I, 20; Rom. XV, 3). Psalmus LXXVII: " Attendite, populus meus, legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. „

Hic psalmus, qui est totus historicus, postquam refert beneficia a Deo populo hebræo facta, adumbrat etiam regnum Christi futurique Messiæ mysterium, quemadmodum liquet ex nominibus parabolarum atque propositionum, in secundo psalmi versiculo relatarum. (Cfr Matth. XIII, 35). Psalmus LXXIX: " Qui regis Israel intende, qui deducis velut ovem Joseph „, quo sub schemate vineæ sistitur Ecclesia, quam Deus tuetur propter Messiam, qui populum christianum erat liberaturus a diaboli potestate. Psalmus LXXXVIII: " Misericordias Domini in æternum cantabo „, ubi psaltes inducit Ecclesiam veteris testamenti ad desiderium futuri Messiæ, per quem gentes vitam et salutem æternam sunt accepturæ. Psalmus XCVI: " Dominus regnavit, exultet terra, lætentur insulæ multæ „, sermonem habet de Christi regno atque perpetua Ecclesiæ pace, destructo peccato, in universa creatura. (Cfr Hebr. I, 6, 8). Psalmus CVII: " Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus „, quo psaltes canit multa Dei beneficia, et illud potissimum, quo Christus, lapis Ecclesiæ angularis, extollitur in summum ædificium. (Cfr Matth. XXI, 42; Marc. XII, 20). Tandem psalmus CXXXI: " Memento, Domine, David et omnis mansuetudinis ejus „, quo sacer scriptor orationem ad Deum elevat, ut memor promissionis suæ suscitet ex progenie David Messiam, humani generis Salvatorem.

Sed venimus nunc ad psalmos, qui proxime Christum tangunt. In hanc classem referendi sunt psalmi: II " Quare fremuerunt gentes. „ (Cfr Actor. IV, 25, 28; XIII, 33; Rom. I, 5); psalmus XV: " Conserva me, Domine, quoniam speravi in te „; psalmus XXI: " Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? „ (Cfr Is. LIII, et Hebr. II, 2); et psalmus LXXI: " Deus, judicium tuum regi da. „

Hæc omnia sufficiant de psalmis, qui Messiam sive mediate, sive immediate tangunt.

LECTIO XV.

De libro Proverbiorum.

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo liber Proverbiorum conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber, de quo est sermo, numero primus inter libros, qui vulgo Sapientiales vocantur, aliud nomen obtinet apud Hebræos, aliud apud Græcos et aliud apud Latinos. Hebræi enim illum vocant מִשְׁלֵי (misclè), a verbo מָשַׁל (maschal), assimilavit, unde, parabola, proverbium, non sensu vulgari, adeo ut hic non sonet, nisi sententiam; Græci autem utuntur voce παροίμαι, parabolæ, vel totum librum dicunt πανάρετος, quasi omnium virtutum thesaurum; et demum Latini adhibent vocabulum *proverbium*, ad significandum sententiam brevem et communiter acceptam, quæque moralia præcepta complectitur.

2° De argumento.

Liber Proverbiorum, qui constat ex triginta et uno capitibus, exhibet, generatim loquendo, sententias, quæ respiciunt sapientiam, probitatem, filiorum educationem, politicam magistratuum et judicum jura, necnon genitorum filiorumque munera. Argumentum in tres partes dispesci potest. In prima, a capite I ad IX, est introductio operis, ubi adsunt pariter nonnulla monita et exhortationes ad fugienda vitia et excolendam sapientiam. In secunda, a capite X ad XXIV, referuntur Parabolæ Salomonis et multa de argumentis moralibus, nullo nexu inter se conjuncta, eo ut plerumque per figuram antithesim procedant. In tertia, a capite XXV ad finem, exhibetur altera Proverbiorum collectio.

3° De lingua.

Lingua, qua scriptus fuit liber Proverbiorum, est hebræa, exposita collegataque modo eleganti et poetico, sic ut perfecta poesis appareat in genere suo. Ast notandum, quod textus hebræus differt ac dissentit in multis a textu græco; nam septuaginta Interpretes non tantum varia, ex traditione orali

excepta, addiderunt, quæ quidem haud inveniuntur in textu hebraico originali; sed et nonnulla mutarunt, vel correxerunt.

4° De tempore, quo scriptus fuit.

Cum liber Proverbiorum sit exaratus lingua pura et eleganti stylo, nemo negare potest illum editum fuisse ætate, sic dicta, aurea linguæ hebraicæ; jam vero hujusmodi ætas est illa Regum, et præsertim regis Salomonis. Ergo tempore hujus principis hic liber in lucem prodiit.

§ 2. — *De auctore libri Proverbiorum.*

Licet Salomon fuerit homo malus et vitiosus, ut eruitur ex ipsa Scriptura ac Patribus, qui eum e loco salvationis excludunt; tamen Deus per illum optime divinas veritates manifestare potuit, cum hoc nihil officiat spiritui prophetandi et vera divinaque manifestandi, sicut etiam legitimus factum esse per Balaam atque Caipham. Igitur Salomon, ullo absque dubio, componere potuit divinos libros non solum ante, sed et post suum lapsum.

Hoc posito, dicimus Salomonem esse libri Proverbiorum auctorem. Re sane vera id evincitur: 1° ex titulo hujus libri, qui inscribitur: " Parabolæ Salomonis, filii David, regis Israel ", qui expresse demonstrat, cum auctor designetur per nomen, genealogiam et dignitatem, non alium libri esse auctorem, quam regem Salomonem. 2° Ex libri conclusione, quæ sic se habet: " Hæ quoque parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda. " 3° Ex iis quæ leguntur (III Regum IV, 32-34): " Locutus est tria millia parabolas (Salomon), et fuerunt carmina ejus quinque millia. " 4° Ex toto libri contextu, in quo sæpe sæpius Salomon apparet auctor, nunc proprio nomine, nunc aliter expressus. 5° Ex sensu communi et universali, non tantum Hebræorum, verum etiam Christifidelium, qui semper retinuerunt, docueruntque alios hunc librum a Salomone esse conscriptum. At, quamvis maneat quæstio de duobus postremis capitibus, quæ aliud nomen præseferunt; parvi tamen ponderis est, cum adsint plurimi, quorum sententia est verior, qui sub diversis nominibus ipsum Salomonem latere existimant, habita ratione significationis illorum nominum. Ergo Salomon est auctor totius libri Proverbiorum.

LECTIO XVI.

De libro Ecclesiastæ.

§ 1. — De nomine, argumento, scopo et tempore, quo liber Ecclesiastis conscriptus fuit.

1° De nomine.

Alter, seu secundus ex libris Sapientialibus, est liber Ecclesiastæ, quem Græci vocant Ἐκκλησιαστήν, et Latini Ecclesiasten, scilicet concionatorem. Hebræi hunc librum appellant קֹהֶלֶת (choeled), idest congregantem, quod est participium cum terminatione feminini generis, pertinens ad radicem קָהַל (chahal), quæ in forma kal significat vocavit, et in formis hifnghil atque hofngal, congregavit. Nec refert, quod sit generis feminini; solent enim Hebræi nominibus generis feminini pro masculinis interdum uti, ad exprimendum magis rei præstantiam elegantiamque. Et insuper, si dubium admodum perdurat, referatur nomen ad sapientiam, quæ, cum sit elegans, est tamquam præstans concionator, qui cœtum ad concionem audiendam congregat eumque alloquitur.

2° De argumento.

Liber Ecclesiastæ duodecim capitibus, ex quibus constat, sequens thema sumit tractandum, idest: " Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum et omnia vanitas. „ Igitur hujus libri argumentum est vanitas rerum humanarum, de qua conqueritur auctor. Postea sequuntur aliqua, quæ respiciunt innocentes oppressos, divites atque avaros, quibus passim auctor, ad rerum vanitatem attendens, superaddit morales sententias. Hinc totius libri conclusio generalis est: " Deum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo; et cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit. „

3° De scopo.

Ex iis, quæ modo de argumento protulimus, aperte liquet scopus ipsius libri, qui non est alius, nisi hominibus demonstrare, quod omnia existentia, quæque aliquod adimplementum

in mundo habent, sunt vana, et nihil grande et excellens homini inesse potest, præter Dei timorem atque fidelem et spontaneam observantiam ejus mandatorum.

4° De tempore, quo liber Ecclesiastæ fuit conscriptus.

Quoad tempus scriptionis libri Ecclesiastæ non conveniunt critici. Sane Catholici, qui pollent rationibus sufficientibus, censent librum scriptum esse tempore Salomonis; at Acatholici, præsertim Rationalistæ, quos inter De Wette, Ewald, Rosenmüller, duce Grotio, existimant hoc opus seriore ætate confectum, et procul dubio sub fine imperii Persici et initio monarchiæ Græcorum, cui impositum fuit nomen Salomonis. Ratio, qua innituntur, est deducta ex indole sermonis, quæ passim exhibet verba chaldaica ac exotica, quæque opinantur dedecori esse Salomonis ætati, quæ ab omnibus habita est, tamquam ætas aurea linguæ hebraicæ.

§ 2. — De auctore libri Ecclesiastæ.

Quemadmodum Rationalistæ censent, uti modo innuimus, librum scilicet scriptum esse seriore ætate, non autem illa, quam statuunt Catholici; sic insuper cum plurimis ex cœtu protestantium, uti Hengstenberg, Havernick, Keil, Kurtz aliisque, contendunt demonstrare, tamquam consequentiam, regem Salomonem haud esse auctorem libri. Sed nos contra hos omnes certo statuimus Salomonem, et non alium, esse hujus libri auctorem.

Siquidem patet: 1° Ex verbis introductionis: “ Verba Ecclesiastæ, filii David, regis Israel in Jerusalem. „ Atqui unicus filius David, Salomon, fuit rex in Israel, quem post, ob fornicationem cum diis gentium, regnum Davidis divisum fuit. Ergo. 2° Ex contextu, qui passim refert: “ Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Jerusalem „, quæ verba nulli alii competere possunt, quam sapientissimo Salomoni. 3° Ex constanti Judæorum traditione, cui omnes Ecclesiæ Patres accedunt. Ergo Salomon est auctor libri Ecclesiastæ.

LECTIO XVII.

De Cantico Canticorum.

§ 1. — De nomine, argumento, scopo et tempore, quo liber Canticorum conscriptus fuit.

1° De nomine.

Liber, de quo loquimur, inscribitur nomine, quod significat ejus excellentiam atque præstantiam. Nuncupatur enim hebraice שִׁיר הַשִּׁירִים (scir hascirim), græce Ἄσμα ἀσμάτων, latine Canticum Canticorum; qui titulus, cum habeat idem nomen substantivum geminatum, exprimit canticum præstantissimum ac suavissimum: quare longe superat omnia alia cantica, quæ in Scripturis sacris inveniuntur, ut canticum Moysi, Deboræ, Annæ, etc.

2° De argumento.

Argumentum hujus libri est amor inter sponsum et sponsam, qui exornatur sensibus ardentibus affectuosisque, vita pariter et dulcedine. Adsunt præterea sermones eorumdem sponsorum eo charitatis pleni, ut legens facile commoveatur. Repræsentantur denique virgines, quæ comitantur sponsam, itemque juvenes, qui sponsi amicitiam frequentant.

3° De scopo.

Hujus libri scopus, qui fuit omnino spiritualis, juxta doctores catholicos est, ut sub tenerrimi amoris inter sponsum et sponsam imagine exprimatur unio Dei cum Synagoga, idest cum populo israelitico; necnon unio Dei cum Synagoga novi testamenti, idest cum Ecclesia catholica, quam Christus fundavit non vitulorum et hircorum, sed proprio sanguine.

4° De tempore, quo Canticum Canticorum conscriptum fuit.

Tempus scriptionis hujus libri non est certum apud criticos. Sane alii existimant illum fuisse exaratum post captivitatem babylonicam; alii dicunt tempus scriptionis hujus libri esse illud spatium octoginta circiter annorum, post obitum Salomonis; et alii, licet nullum tempus assignent, tenent tamen librum, ob vivas imagines vitæque relationes, tam vivide in

ipso depictas, Salomonis ætatem prodere. Itaque fatemur unam, vel aliam sententiam, amplecti posse.

§ 2. — *De auctore libri Canticorum.*

Communior sententia docet, quæ quidem est verisimilior, Salomonem esse libri auctorem. Hoc evincitur : 1° Ex titulo libri, qui in textu hebraico et versione alexandrina legitur : Est enim : Canticum Canticorum Salomonis, hebraice שִׁיר הַשִּׁירִים לִשְׁלֹמֹה (scir hascirim liscelomo). 2° Ex eo, quod Canticum est unus ex libris sapientialibus ; jamvero horum librorum auctor fuit Salomon ex omnium sententia. Ergo. 3° Ex constanti Hebræorum traditione, quæ docet, omni tempore populum hebræum retinuisse Salomonem auctorem libri Canticorum. 4° Ex futilibus Rationalistarum rationibus, quas adducunt ad inficiendum, quod Salomon non sit hujus libri auctor ; siquidem sunt adeo futiles, ut ipsi in iis proponendis mire inter sese discordent. Ergo.

COROLLARIUM.
De interpretatione libri Canticorum.

Ex nonnullorum Patrum sententia Canticum Canticorum continet epithalamium, sive nuptiale carmen, inter Christi amorem ejusque matrem B. Mariam, et animam justi. Hac in re eminent præsertim Dionysius Carthusianus, Rupertus Tuitiensis, Martinus Del Rio, Salmeron, Origenes, Nyssenus, Theodoretus, Ambrosius, Bernardus aliique. Sed, ex communi sententia Patrum omniumque sacræ Scripturæ interpretum, in hoc libello Spiritus sanctus primario exprimere voluit spirituale connubium et reciprocum amorem inter Christum sponsum ejusque Ecclesiam sponsam. Huc etiam tendit eorum interpretatio, qui dicunt, hoc cantico, velut epithalamio, celebrari ineffabilem Verbi divini unionem cum natura humana in Incarnatione, cum semper in desponsatione Christi cum Ecclesia, aut in ipsa Ecclesiæ institutione præsupponeatur Verbi Incarnatio, veluti causa ad finem, medium, atque effectum. Ideo enim Verbum humanitatem sumpsit, sibique eam despondit, ut per eamdem omnes homines, veram fidem amplexos, quasi membra sibimetipsi copularet, atque existeret caput unicum ac supremum unius ovilis, usque ad sæculi finem.

LECTIO XVIII.

De libro Sapientiæ.

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo liber Sapientiæ conscriptus fuit.

1° De nomine.

Quemadmodum innuimus in prima parte hujus operis, liber Sapientiæ primum locum obtinet inter deuterocanonicos. Hujusmodi liber titulum, seu nomen habet ex materia, de qua agit, nimirum vocatur liber Sapientiæ, cum hujus elogium complectatur. Et præterea hoc titulo insignitur antonomastice, quia multas refert prophetias ad Christum spectantes, qui est vera Sapientia. Nonnulli ex antiquis recipiunt hunc librum sub nomine Panaretos, idest thesauri omnium virtutum.

2° De argumento.

Hic liber totus est, non solum in instituendis regibus, principibus et judicibus ad zelum justitiæque amorem; verum etiam, imo præcipue ad sapientiam, cujus utilitates exponit. Potest in duas partes dividi. In prima auctor generatim commendat omnibus sapientiam, speciatim autem regibus ceterisque gubernatoribus, quæ pars concluditur magnifica oratione Salomonis, ad sapientiam a Deo impetrandam. In secunda vero parte, exemplis petitis ab historia populi Hebræorum et factis Patriarcharum, ostenditur quomodo justi constanter a sapientia remunerantur, improbi contra puniantur.

3° De lingua.

Quoad linguam, in qua exaratus fuit liber Sapientiæ, non conveniunt critici. Alii enim pro certo habent, hunc librum primitus hebraice fuisse conscriptum; at, quoniam, injuria temporum circumstantiarum, codex originalis deperditum ivit, superest tantum versio græca: haec opinio defenditur multis argumentis, præsertim depromptis ex ipsa græca versione. Alii, contrariam tuentes sententiam, dicunt, hunc librum primitus non hebraice, sed græce scriptum esse, et quidem ea dialecto, quæ apud Hebræos hellenistas in usu erat. Hi in

confirmationem nonnulla addunt, quibus omnino caret lingua hebraica, quæque propria sunt idiomatis græci. Certum est nunc tantum originale græcum extare: quapropter quisque teneat unam, vel aliam opinionem pro suo lubitu, et nunquam speret se originale hebræum visurum, cum non amplius inveniatur.

4° De tempore, quo liber Sapientiæ conscriptus fuit.

Quæstio de tempore scriptionis hujus libri resolvi potest, quando statuitur auctor; jamvero nihil certi, uti videbimus, est circa auctorem libri Sapientiæ. Ergo resolvi nequit quæstio de tempore scriptionis.

§ 2. — De auctore libri Sapientiæ.

Variæ adsunt sententiæ, quæ tamen ad invicem destruuntur, quoad auctorem libri Sapientiæ. Plurimi sane, titulo libri innixi, iisque, quæ (cap. VIII et IX) leguntur, eum Salomoni tribuunt. Alii e contra libri, de quo institutus est sermo, auctorem faciunt Philonem judæum, qui vixit circa Christi ætatem. Alii dicunt, unum ex septuaginta Interpretibus fuisse hujus libri auctorem, quamvis non eruatur ab Aristæa, qui singulorum Interpretum nomina recenset. Alii plurium auctorum opus esse existimant; sed ista opinio habet perpaucos sectatores. Alii denique, quorum sententia est fere communis, censent libri auctorem penitus ignorari, neque quæstionem tanti momenti resolvi posse argumentis a conjectura petitis. Ergo quæstio de libri Sapientiæ auctore est res incerta.

LECTIO XIX.

De libro Ecclesiastici.

—

§ 1. — De nomine, argumento, lingua et tempore, quo liber Ecclesiastici scriptus fuit.

1° De nomine.

Hic liber non idem nomen habet apud Hebræos, ac apud Græcos et Latinos. Sane Hebræi illum vocant, uti animadvertit Hieronymus, מְשָׁלִים (mescialim) parabolas; Græci, seu in versione

græca inscribitur: σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, vel brevius: σοφία Σειράχ, sapientia Jesu filii Sirach, vel sapientia Sirach; denique apud Latinos obtinet nomen Ecclesiastici, fortasse, quia, primis temporibus, in Ecclesia usurpabatur ad catechumenos instruendos. Et præterea sic appellatus fuit a Latinis ad distinctionem Ecclesiastæ, de quo superius egimus. Ceterum Ecclesiasticus idem significat, ac Ecclesiastes, scilicet concionator.

2° De argumento.

Liber Ecclesiastici in quinquaginta et uno capite, quibus constat, prolixe versatur in argumentis moralibus et philosophicis inque rebus pro omnibus vitæ adjunctis necessariis. Siquidem refert quomodo parentes et filii, juvenes et senes, viri uxoresque, servi atque domini sese in officiis proprii status exhibere debent: notantur vitæ virtutes, tum publicæ, tum domesticæ; et denique adest encomium patriarcharum prophetarumque, necnon auctoris oratio, qua Deum laudat.

3° De lingua.

Quod liber Ecclesiasticus exaratus fuerit lingua hebraica, patet 1° ex stylo, qui talis est, ut adamussim conveniat cum stylo aliorum hagiographorum; 2° ex prologo versioni græcæ præfixo, qui expresse affirmat hunc librum primitus hebraice fuisse conscriptum; 3° ex Hieronymo (*Præf. in lib. Salomonis*), qui testatur se vidisse textum hebraicum libri Ecclesiastici; 4° ex indiciis, quæ nobis præbet textus græcus, propriis originis hebraicæ; 5° ex nonnullis etymologiis, quæ explicari nequeunt, nisi in idiomate hebraico. Animadvertimus tamen textum hebraicum jamdiu excessisse, et nunc superesse tantum versionem græcam, a nepote Siracidis in Ægypto elaboratam, quæ locum occupat textus originalis.

4° De tempore, quo liber Ecclesiastici fuit conscriptus.

Dubium est, quo tempore hic liber fuit exaratus. Duo adsunt opiniones: altera, quæ affirmat conscriptum esse ætate Eleazari pontificis, sub Ptolomæo Ægypti rege; altera, quæ elaboratum putat temporibus Oniæ, filii Simonis, sub Antiocho Epiphane, Syriæ rege, sub fine tertii sæculi ante Christum natum.

§ 2. — *De auctore libri Ecclesiastici.*

Non defuere, qui existimarunt libri Ecclesiastici esse auctorem Salomonem, Davidis filium, regem Israel; sed hæc opinio est penitus rejicienda, cum hujus opinionis patroni falsis nitantur argumentis. Verior quidem et communis sententia est illorum, qui censent auctorem hujus libri Jesum filium Sirach jerosolymitanum. Et revera in ipso libro (L, 79), legitur: „ Doctrinam sapientiæ et disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Sirach jerosolymitæ, qui renovavit sapientiam de corde suo. „ Ergo ex ipsius libri testimonio liquet Jesum esse libri auctorem. 2° In prologo versionis græcæ expresse habemus non alium, quam Jesum conscripsisse librum. 3° In toto libri contextu inveniuntur circumstantiæ talesque proprietates, quæ nullimode convenire possunt Salomoni, et contra multo convenientius Jesu adscribi possunt. 4° Sensus criticorum, tum antiquorum, tum recentium, universaliter receptus, affirmat, quod Jesus filius Sirach jerosolymitanus librum Ecclesiastici conscripsit. Ergo ex sententia communi Jesus, Siracidis filius, est auctor libri Ecclesiastici.

LECTIO XX.

De divinitate atque erroribus in libros, de quibus modo sumus loquuti.

—

§ 1. — *De divinitate.*

Quoniam in prima parte, propositionibus generalibus, sermonem fecimus de divinitate omnium librorum, tum veteris, tum novi testamenti; hinc, cum recurrat quæstio, quoad alicujus sanctæ Scripturæ libri divinitatem, si nempe aliqua difficultas oriatur, præsertim de divinitate librorum moralium, nimirum Job, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastis, Cantici Canticorum, Sapientiæ et Ecclesiastici, studiosi adeant semper propositiones generales in prima parte expositas.

§ 2. — *De erroribus in libros morales.*

Quæstionem de erroribus in libros morales paucis resolvere curamus; namque exponere omnium incredulorum errores, hosque singillatim confutare, est opus magni moliminis et instituto nostro contrarium.

Liber præ omnibus moralibus magis controversus est liber Job. Hostes enim non solum subjectum libri, et Job personam; sed etiam penitus denegant ordinem ac totam libri compositionem, quam censent modo corruptam, modo ulla ratione existendi pollere: alii addunt esse meram poeticam fictionem, alii opus fabulis scatens, alii alia, etc. Quoad ceteros libros, præsertim Protestantes ac Rationalistæ, vel dicunt adnumerandos esse inter apocryphos, uti liber Sapientiæ et Ecclesiastici, vel prava docere et amorem profanum obscœnumque prædicare, sicuti habent librum Cantici Canticorum, vel dubitant de auctoribus, de scriptionis tempore aliorumque hujuscemodi: quæ aperte veritati et consequenter rationi obstant, uti videre est apud scriptores, qui fuse de supradictis libris sermonem instituunt.

LECTIO XXI.

De libris propheticis V. T.

Quemadmodum ex locis theologicis, præsertim ex tractatu de Revelatione divina evincitur, Prophetiæ sunt unum ex præcipuis argumentis, quibus veritas atque divinitas nostræ religionis invicte demonstratur; hinc nullum mirum, si, texentes ordinem aliquarum lectionum in sanctam Scripturam, nonnihil immorari operæ pretium ducimus, et promere aliqua ad rem scitu necessaria, ex locis theologicis expressa.

Imprimis dicimus, quod multi hostes religionis christianæ acerrime impugnant donum prophetiæ, docentes, quod dari nequit, ut sic evertant ædificium Ecclesiæ, super firmum lapidem constitutum. Sane Spinoza totus est, ut ex suis scriptis liquet, in labefactanda prophetiarum auctoritate veritateque. Similiter

Du Marsais in suo opere, cui titulus *Anatomia Christianæ Religionis*, varia contra Jacobi, Isaiæ, Jeremiæ, Danielis etc. prophetias impudenter effudit. Relinquimus plures alios incredulos, qui negant veritatem, divinitatem atque possibilitatem vaticiniorum, existentium in sacris Scripturis.

Adversus hos omnes, positis imprimis nonnullis prænotandis, statuamus, una propositione, possibilitatem atque existentiam prophetiarum divinitus inspiratarum.

Prænotandum 1^{m} respicit definitionem prophetiæ, sive nominalem, sive realem.

Definitio nominalis deduci potest ex verbo græco προφαίνω, idest portendo, unde προφήτης, propheta, vel potius a verbo πρόφημι, præfor, prædico; hinc prophetæ sunt quasi præfatores, quia vaticinantur, et prædicunt vera de futuris. Concordant huic etymologiæ ex græco deductæ, etiam voces hebraicæ נָבִיא (Navi), חוֹזֶה (Choze), רוֹאֶה (Roheh), quibus Hebræi loco nominis prophetæ utuntur. Nam נָבִיא (Navi), ut ex multis Scripturæ locis constat, significat futurorum prænuncium: חוֹזֶה (Choze) vero, et רוֹאֶה (Roheh) significant videntem, seu illum, qui oculos mentis in res futuras alte defigit. Unde (I Reg. IX, 9), legimus: " Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. „ Quæ appellatio inde orta est, ut ait Hieronymus, " quod illum videbant, quem ceteri non videbant, nempe Christum. „

Definitio autem realis ita concipi potest: " Propheta est ille, qui prædictionem certam edit alicujus facti futuri, quod ex causis naturalibus præsciri non potest. „ Vel pressius: " Qui manifestat rem futuram creaturis occultam. „ Ex hac definitione eruitur, quod tria requiruntur in propheta, nimirum: ut prædictio sit certa, et non conjecturalis; ut sit libera, nempe dependeat ab hominis voluntate, et non ab arte, aut quavis scientia; ut demum sit determinata, non vaga et flexiloqua, quæ omni eventui accommodari possit.

Prænotandum 2^{m} respicit Prophetæ munus et divisionem Prophetarum. Quoad munus fuit multiplex. Alii enim ex Prophetis missi fuerunt, ut venturum Messiam annunciarent, quo medio conservabatur apud Judæos fides in Christum reparatorem. Alios misit Deus, et hoc plerumque, ut populi moribus legisque divinæ observantiæ consulerent. Hinc legimus in Pro-

phetarum scriptis Messiæ adventum ejusque nativitatem, prædicationem, vitam publicam, mortem, resurrectionem, ascensionem; item Ecclesiæ fundationem et propagationem in universum mundum, ut sic omnes in Christo credentes salutem æternam acquirant. Pariter invenimus, quomodo Prophetæ operam dederunt ad extirpandos abusus, reges corrigendos, divinum cultum legisque observantiam propagandam, populique mores expurgandos.

Quoad divisionem dicimus omnes Prophetas dispesci in majores et minores. Majores, ita dicti, quia multas prophetias ediderunt, et inveniuntur in libris ab illis exaratis, sunt quatuor, scilicet: Isaias, Jeremias, Daniel et Ezechiel, quibus additur Baruch, cujus prophetia adjungitur illi Jeremiæ, ut appendix. Minores vero, sic nuncupati, quia paucas prophetias reliquerunt, etiam scriptis mandatas, sunt duodecim, idest: Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias et Malachias, quorum prophetiæ ab Hebræis in unum librum compinguntur, qui appellatur chaldaice תְּרֵי אֲסַר (there asar), hoc est, duodecim.

Hisce positis, statuimus propositionem de possibilitate prophetiarum deque earumdem existentia, quæ sic se habet:

Prop. — *Prophetia est possibilis, et reapse existunt veri nominis prophetiæ.*

Hujusmodi propositio, uti jacet, duas complectitur partes, alteram scilicet, quæ respicit possibilitatem, et alteram existentiam.

Quoad primam, nimirum quod prophetia est possibilis, confici potest sequens argumentum: Id quod non repugnat est possibile; atqui prophetia non repugnat. Ergo. Sane si qua repugnantia adesset in prophetiis, peti deberet, vel ex parte Dei, vel ex parte rei futuræ: jam vero neutrum admitti potest. Ergo etc.

Probatur minor per partes. Et imprimis prophetia non repugnat ex parte Dei. Siquidem Deo, cum sit ens perfectissimum et necessarium, necnon omnisciens, cuncta creata, etiam futura, sunt præsentia; quod patet præsertim ex voce hebraica

יְהֹוָה (Jehovah), quæ in se complectitur tria tempora, nempe præsens, præteritum et futurum. Nam י (jod) est signum temporis futuri, ו (vau cholem) participii præsentis, cum Hebræi careant tempore præsenti, et ָ (chamez), signum primæ vocalis præteriti temporis. Ergo non repugnat ex parte Dei.

Neque repugnat ex parte rei futuræ. Res enim futura, licet in se, seu in sua realitate, actu non sit, est tamen actu, uti objectum scientiæ Dei, suo tempore futura. Ergo etc. Et, si quis prolatis objiceret, repugnantiam adesse ex parte hominis, huic responderi potest, quod neque ex parte hominis apparet hæc repugnantia. Etenim homo, cum sit intelligentia præditus, futurorum revelationem optime excipere potest, neque hoc aliquo modo implicat, cum sit luce clarius. Ergo est possibilis prophetia. Ad hujus rei confirmationem perquiratur etiam sensus omnium populorum, penes quos semper et pro semper ea viguit opinio, quæ docuit Deum nosse omnia futura, quamvis libera. Hinc Tullius ex prophetia arguebat Dei existentiam: " Si, scripsit, divinatio est, dii sunt; atqui divinatio est: ergo dii sunt. „

Quoad secundam partem, scilicet existentiam prophetiarum, generatim notandum ducimus, quod testimonium, omnibus circumstantiis certum, nihil omittit suæ exploratæ veritatis, volventibus annis. Id sanctus Thomas (*De Theol. rev.*, tom. I, l. 2, *Summa*, c. 12, pagg. 104 et 105) demonstrat sequenti restricta ratiocinatione: Certitudo rei alicujus, ut per se unicuique patet, pendet ab argumentis ipsius credibilitatis. Ergo, si argumenta credibilitatis eadem perseverent, ipsa res eodem modo credibilis persistit; atqui, quamvis longum tempus defluxerit, attamen argumenta eadem perseverant. Ergo successio temporum de certitudine rei alicujus nihil detrahit. Quapropter, licet longum tempus fluxerit a temporibus, quibus prophetæ suas ediderunt prophetias, nullo pacto tamen dubitari potest de eorumdem existentia. Præterea habetur traditio antiquissima æque, ac constantissima, ad nos usque propagata, quæ multis argumentis, deductis ex facto et auctoritatibus scriptorum, confirmat veritatem de existentia prophetiarum, quæ temporis decursu fuerunt eventu comprobatæ. Nos mittimus omnia brevitatis causa.

Si quis autem desideret ad rem majores declarationes, adeat tractatus de locis theologicis cujuscumque scriptoris rerum theologicarum, et præsertim de revelatione divina, ubi fuse instituitur sermo de Prophetiis.

COROLLARIUM I.

De scholis Prophetarum.

Quoniam nonnulli ex incredulis contendunt apud Hebræos munus prophetandi fuisse ordinarium, sicuti etiam ejus rationem traditam in scholis, ita nuncupatis, prophetarum, nos, ut immanem calumniam adversariorum repellamus, dicimus: 1° De origine harum scholarum; 2° De iis, quæ docebantur in hujusmodi scholis; 3° Quod non semper edocti in his scholis extiterunt prophetæ veri nominis; 4° Quod non omnes, uti autumant adversarii, prophetæ fuerunt viri vulgares et infimæ conditionis; 5° Quod missio veris prophetis dabatur ab ipso Deo, qui unum, vel alium, diverso, aut eodem tempore ad munus prophetandi seligebat.

1° De origine scholarum Prophetarum.

Qui primus harum scholarum fundamenta jecit, non fuit neque unus ex Patriarchis, neque Moyses, neque Josue, neque quisquam Judicum; sed fuit Samuel, vir rerum divinarum studiosissimus. Tempore enim ejus floruit Najoth Ramathæ hujusmodi schola, in quam urbem Saul misit satellites suos, ut caperent Davidem. Pariter scholæ prophetarum erant in Bethel, juxta illud IV Reg. II, 3: " Egressi sunt filii prophetarum, qui erant in Bethel ", et in agro Jerichuntino, ibidem 5: " Accesserunt filii prophetarum, qui erant in Jericho. " Ergo eæ scholæ originem habent a Samuele. Et confirmatur hoc auctoritate divi Petri, qui (Act. III, 24), dicit: " Et omnes prophetæ a Samuele et deinceps. " Quibus Apostolus demonstrat prophetarum scholas initium sumpsisse a Samuele, qui ad excitandam jacentem sapientiam, ac corrigendam fœdam Ecclesiæ judaicæ faciem, has societates instituit, scholas prophetarum dictas, in quibus erudiebantur non infantes, sed homines adulti.

2° De iis, quæ docebantur in scholis Prophetarum.

In his scholis discipuli non in arte solum prophetandi, seu

prædicendi res futuras, omni humana sagacitate superiores; sed etiam exercebantur in studio, contemplatione, S. Scripturæ lectione, cantandis hymnis laudibusque divinis, pro beneficiis obtentis. Insuper, præter præcepta ad beatam vitam perducentia, legebant scribebantque insignia prodigia Providentiæ divinæ erga populum israeliticum, necnon narrationes historicas gentis judaicæ, ne forte deperditum irent, cum non sint omnia gesta istius gentis in unum collecta, quemadmodum scimus multis aliis libris accidisse, qui nunc desiderantur. His exercitiis musicam quoque vocalem ac instrumentalem adjungebant; hinc sæpe legimus filios prophetarum cecinisse psalmos Domini, vel alia ad sonum nablii et tympani. Atque Davidis temporibus adeo effloruerunt eæ scholæ, præsertim in psalmodia, ut mereantur haberi, tamquam seminaria utilissima virorum, qui aptos sese reddebant ad divinas revelationes suscipiendas, prouti evincitur ex multis, qui ob hujusmodi scholarum frequentiam cooptati fuerunt a Deo in numero prophetarum.

3° Non semper discipuli hujusmodi scholarum fuerunt prophetæ veri nominis.

Utique dicebantur eæ scholæ prophetarum, at non habebant hoc nomen, quia ex illis egrediebantur prophetæ post aliquod tempus; sed, vel quia rector supremus erat unus ex prophetis veri nominis, vel quia multi edocebantur munus prophetandi, adeo ut modo eorum nomina relata observentur in numerum prophetarum. Exemplum est in Elia et Eliseo aliorumque prophetarum discipulis. Sed hic animadvertendum est, quod ea, quæ prophetæ veri nominis prædixerunt, quamvis egressi iis scholis, didicere non institutione humana, sed inspiratione divina, more aliorum prophetarum, qui vaticinati sunt sub influxu Spiritus sancti, quique has scholas haud frequentarunt. Sic (I Reg. XIX, 20) narratur de illis, qui missi fuerant, ut caperent Davidem, quique cum discipulis Samuelis prophetarunt edocentes eosdem hymnos, quos canebat Samuel cum suis. Isti certe non sunt in numero prophetarum, quamvis Scriptura nos doceat illos prophetasse.

4° Quod non omnes prophetæ fuerunt viri vulgares et infimæ conditionis.

Si enim veteris testamenti paginæ evolvantur, facile quisque

lector deducit adnumeratos fuisse inter prophetas viros magnæ excellentisque auctoritatis. Orbi notus est Moyses, educatus in aula Pharaonis, regis Ægypti, qui postea extitit liberator atque dux filiorum Israel; Samuel, qui fuit judex et præses totius Israelis; David rex, a quo originem duxit ipse Christus; Daniel, evectus a regibus Babylonis ad præcipuas regni dignitates; Isaias, exortus regali ex progenie; Jeremias et Ezechiel, e sacerdotali genere oriundi. Objiciant, vel necne, his increduli dicantque prophetas non esse nobiles et illustres viros, sed potius quod fuerint homines natos ex infima fæce plebis?

5° Quod missio veris prophetis dabatur ab ipso Deo.

Posita veritas declaratur præsertim ex illis verbis Ezechielis, (cap. XIII), quæ sic se habent: " Fili hominis, vaticinare ad prophetas Israel, qui prophetant, et dices prophetantibus de corde suo..... Væ prophetis insipientibus..... vident vana et divinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. " In quibus Dominus conqueritur, quia multi prophetabant sine divina missione. Ergo illi sunt veri prophetæ, qui suis in scriptis hanc divinam missionem demonstrant: uti Moyses aliique usque ad regum tempora, Isaias cum tribus aliis prophetis majoribus, et denique Oseas aliique undecim prophetæ minores. Hos omnes, ut ex contextibus patet, misit Deus ad filios Israel verbis: Vade ad populum meum, prophetiza, annuntia populo meo, sic dices, vaticinare ad filios Israel: Ecce ego tecum sum, etc. etc.

COROLLARIUM II.

Cur nonnullæ prophetiæ elegantiori, aliæ rudiori stylo sint conscriptæ?

Quoniam in prima parte hujus operis multis argumentis demonstravimus, Deum non inspirasse prophetis quoque verba; sed tantum res et sententias, vel, ut melius, Deum non dictasse singula verba materialiter sumpta et quoad sonum verum formaliter accepta, idest quoad sensum, sequitur neque etiam suggessisse constructionem verborum materialiter sumptam: hinc factum est, ut, cum varium sacrorum scriptorum ingenium ac peritia essent, varia quoque dicendi ratione usi fuerint, atque

in nonnullis illa esset elegans, sicut in Isaia, qui in aula regia versatus fuerat, in aliis autem simplex, vel humilis, sicut in propheta Amos, qui vitam ducebat inter pastores, etc. etc.

COROLLARIUM III.

Cur aliæ prophetiæ clarius, aliæ obscurius sint exaratæ, cum unus idemque Spiritus Domini extiterit auctor?

Hoc factum, quod passim observatur in Scripturis, incipiendo a Moyse, contigit duplici ratione, quarum prior repeti debet ex modo revelationis, altera vero ex ipsis rebus revelatis. Quibusdam enim prophetis veritates manifestatæ sunt supernaturaliter per intellectualem cognitionem, aliis contra per similitudinem rerum corporalium. Cum vero revelatio, quæ fit per simplicem contemplationem veritatis, longe præcellentior ea sit, quæ habetur per similitudinem rerum corporalium, et per illam mens prophetæ altius assurgat, quia absque imagine veritatem in se ipsa videt, ut scribit S. Thomas (part. I, qu. 74, art. II), consequens est inde, ut ii veritates revelatas clarius et distinctius cognoverint, hi vero non æque clare ac distincte. Secunda ratio deducitur ex ipsis rebus revelatis. Nam Deus voluit homines edocere de Christi incarnatione per divinam revelationem eo plenius, quo minus ab illa distabant. Jamvero prophetia, quæ pertinet ad fidem deitatis, tribus diversis distinctisque temporibus crevit, hoc est naturæ, legis atque gratiæ, quo ultimo tempore ab ipso Filio Dei Trinitatis mysterium aperte revelatum est (Cfr S. Thomam, part. 1, 2, q. 174, a. 6): hinc diversitas in prophetiis.

COROLLARIUM IV.

Quare prophetæ non fuerint semper viri sancti, sed etiam peccatores?

Exempla, quæ demonstrant prophetæ non semper fuisse viros vitæ sanctitate insignes, sed etiam sceleratos et peccatores, sunt in Balaam et Caipha, prouti alibi innuimus. Attamen, si quis quærat rationem cur hoc accidit, adeat S. Thomam, qui dicit, quod Deus utitur malis hominibus in utilitatem bonorum, et ita, ut veritas magis credibilis evadat, ac confirmetur adversantium testimonio. En verba doctoris Angelici: " Deus

utitur etiam malis ad utilitatem bonorum. Unde et per prophetas dæmonum aliqua vera pronuntiat; tum ut credibilior fiat veritas, quæ etiam ex adversariis testimonium habet, tum etiam, quia, cum homines talia credunt, per eorum dicta magis ad veritatem inducuntur. „ Et insuper idem Doctor aliam rationem adducit, quam trahit ex eo, quod prophetia est gratia gratis data, quæ cuicumque conferri potest, quin eidem etiam conferatur gratia gratum faciens, ex. gr., gratia sanctificans, per quam homo fit amicus Dei. Observandum tamen ducimus, quod donum prophetiæ, licet sit gratia gratis data, in utilitatem aliorum destinata; nihilominus dari etiam potest in utilitatem eorum, quibus hoc donum conceditur, et hoc in casu Deus sese confert in animos eorum, quibus donum prophetiæ communicatur, per gratiam gratis facientem, seu sanctificantem.

Hisce omnibus præmissis, dicimus singillatim de prophetis, tum majoribus, tum minoribus.

LECTIO XXII.

De Isaia propheta.

§ 1. — *De nomine, origine et vita, argumento, lingua et tempore, quo Isaias scripsit suas prophetias.*

1° De nomine, origine et vita.

Isaias, qui primum obtinet locum inter prophetas majores, secundum etymon vocis nominis sui in hebraica lingua, quod est יְשַׁעְיָהוּ (Jesciaghiàhu), significat, Salutem Domini, quia in vaticiniis suis, præterquam quod permagnam curam circa gentium vocationem sumat, de Jesu Christi tamen adventu, prædicatione, passione, morte regnoque, fuse loquitur. Ille natus patre Amoso, qui fertur regis Joas filius fuisse, Spiritu Domini repletus, multas edidit prophetias. Isaias fuit vir magnus non solum genere et vitæ sanctitate, sed etiam constantia summa in adversis adeo, ut accumberet glorioso martyrio: tradunt, quod dissectus fuit ab impio rege Manasse.

2° De argumento.

Isaiæ vaticinia, quæ, generatim loquendo. spectant regnum

Israel, et speciatim Judæ, in duas partes dividi possunt. In prima parte, a capite I ad XXXIX, adsunt multa vaticinia contra Judam et Israel, necnon alias gentes, quæ cum illis relationem habebant; speciatim vero loquitur de eversione Israelis, de expeditione Sennacherib atque excidio hujus exercitus; item de Hebræorum excæcatione in adventu Messiæ, cujus nativitas ex Virgine, antonomastice ita nuncupata, et gloriosum Redemptoris humani generis sepulchrum apertis verbis vaticinatur. In secunda autem parte, scilicet a cap. XL usque ad LXVI, reperiuntur multa, quæ contingunt eversionem regni Chaldæorum, liberationem Judæorum ab exilio per Cyrum, templi restaurationem et pacem Israelis cum Juda usque ad Messiæ tempora; pariter est sermo de Messia adeo clarus, ut Isaias mereretur nuncupari a Hieronymo scriptor potius Evangelii, quam prophetiarum: " Non, inquit sanctus Doctor, prophetiam mihi videtur texere, sed Evangelium. „

3° De lingua.

Isaias vaticiniis suis non solum superat oracula ceterorum prophetarum splendore et multitudine; sed etiam linguæ elegantia stylique sublimitate. Chrysostomus eum vocat prophetam nobilissimum et magniloquentissimum (hom. 8 in Gen. et hom. 40 in I Cor.); a Grotio comparatur Demostheni (ad IV Reg. XIX); Mornæus eum assimilat Tullio Ciceroni (in l. *de vera relig.*, c. 26); Sanctius, Bossuet et Fenelon putant neminem cum illo, vel oratorem, vel poetam, vel historicum, comparari posse. Hujusmodi autem magniloquentia magis vehemens, nobilis atque elegans conspicitur in conceptibus et imaginibus eo, ut omnem laudem excedere videatur.

4° De tempore scriptionis.

Tempus, quo Isaias suas edidit prophetias erui potest certum et omni dubio carens ex contextu ipsius libri. Capite enim primo legitur: " Visio Isaiæ, filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem in diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Juda. „ Ex quibus liquet Isaiam prophetasse tempore quatuor regum supradictorum. His addi possunt multa alia vaticinia, quæ demonstrant reapse Isaiam prophetias suas edidisse proprie hoc tempore.

§ 2. — *De auctore libri Isaiæ.*

Quoniam liber Isaiæ dividitur in duas partes, uti modo diximus, nonnulli ex recentioribus Rationalistis ausi sunt negare Isaiam esse auctorem secundæ partis. Hac in re eminent Bauer, Gesenius, Ewald aliique, qui, fundamento præjudicii tantum innixi, conantur demonstrare impossibilitatem scriptionis secundæ partis ex parte Isaiæ, dum admittunt utique Prophetam esse auctorem primæ partis. At nos contra hos omnes non solum argumentis externis; verum etiam internis demonstramus falsissimum esse suppositum adductum.

Revera pro argumentis externis habemus, et testimonia hagiographorum, qui ætate Isaiæ sunt posteriores, et omnium hagiographorum novi testamenti, quibus accedit perpetua ac constans traditio Hebræorum atque Ecclesiæ christianæ. Hagiographi enim, vel ad verbum afferunt Isaiæ vaticinia, vel tantum locum citant; item modo ea produnt, modo ad legendum originalem textum mittunt, aliquoties denique sensum, vel solum nomen referunt. Ergo. His addimus quoque aliud validissimum argumentum externum, ex Christi verbis deductum. Sane Christus inducitur ab Evangelista (Luc. IV, 16, 24) in Synagoga tamquam legens atque explicans Hebræis primisque Christianis, verba Isaiæ prophetæ: quod factum confirmavit maxime Christianos reapse librum exaratum esse ab Isaia.

Externa hæc argumenta internis etiam confirmantur. Sane primum argumentum internum est ex sublimitate ac elegantia styli, quæ pares inveniuntur in secunda, ac prima parte. Secundum, phrases quædam Isaiæ propriæ, frequentissimæ in utraque prophetiæ parte. Tertium, multa secundæ partis, quæ ab auctore recentiori scribi non potuissent, ut est factum de Babylonis ruina, deque idololatria, ob quam Isaias redarguit Judæos. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. In secunda parte libri Isaiæ adsunt plurimi chaldaismi, qui minime inveniuntur in prima parte; quod reapse demonstrat hanc secundam partem non esse opus Isaiæ. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc contigit causa temporis, in quo hic liber fuit exaratus, concedimus; alia ratione, negamus. Siquidem, si adversarii perspicerent tempus scriptionis libri Isaiæ atque vicissitudines, quibus hic liber fuit tot sæculorum decursu expositus, nunquam hanc objectionem adducerent. Insuper notandum ducimus, quod si differentia in stylo et linguæ elegantia de facto adesset, procul dubio doctores hebræi, qui majorem auctoritatem, quam adversarii, hac in re habent, animadversiones fecissent, dubiumque aliquod in medium protulissent: atqui nullus ex hebræis auctoribus hoc unquam egit. Ergo.

Obj. 2ª. Isaias in prima parte libri non est scriptor tam insignis et eruditissimus, prouti laudatur a Catholicis. Sane multa reperiuntur, quæ dedecori sunt tantæ sublimitati: ex. gr. illud quod legitur XXXIII, 7: “ Angeli pacis amare flebunt „; atqui in cælo neque luctus, neque dolor locum habet. Ergo.

Respondemus negando adversariorum suppositum, scilicet quod multa reperiuntur in prophetiis Isaiæ, præsertim in prima parte, quæ sunt dedecori. Namque adversarii ita objiciunt, quia forsitan nondum navarunt operam lectioni primæ partis libri Isaiæ eo fine, quo pulchritudines ac elegantiam perspicerent: adeant librum, uti convenit, et sic omnia dubia penitus evanescunt. Quod ad adductum locum spectat, distinguimus: Et nomine angeli pacis veniunt spiritus angelici, negamus; intelliguntur nuntii, seu legati pacis, concedimus. Etenim propheta hocce loco sermonem habet de illis, qui ad Rabsacem, ducem Sennacherib, venerunt, causa pacis cum eo componendæ. Verum cum ipsi pacem a tyranno non impetrassent, sed potius minas et contemptus, fleverunt, videntes præsentissimum urbis periculum: tum, scissis vestibus, referunt triste responsum Rabsacis regi Ezechiæ. Ergo non est sermo de angelo proprie dicto, sed de hominibus missis ad annuntiandum.

COROLLARIUM.

De vaticinio capitis septimi Isaiæ.

Vaticinium magni momenti ab Isaia editum est certe, præ omnibus aliis, illud, quod vaticinatur Messiam nasciturum ex matre virgine, ante partum, in partu et post partum. Hoc su-

per vaticinium variæ a criticis adstruuntur quæstiones; at nos, ut tironibus aliquam de vaticinio, adeo mirabili, notitiam præbeamus, relictis permultis aliis quæstionibus secundi ordinis, quæ ab eruditis agitantur, exponimus tantum, quod vox *virgo* hoc loco reapse significat virginem, et virginem antonomastice ita nuncupatam, quemadmodum ex ipsa Scriptura eruitur. Siquidem vox hebræa הָעַלְמָה (anhalmá), qua utitur Isaias, semper, et per consequens etiam in hoc vaticinio, virginem significat. Vox enim imprimis denotat adolescentulam absconditam, a radice עָלַם (halma), abscondit, cum virgo quasi abscondita retineatur, usque dum tradatur viri potestati, nempe sit sub custodia a virorum aspectibus ad tempus, si nubat, et semper, si non nubat. Secundo, in aliis Scripturæ locis עָלַם (halmá) non aliud designat, quam virginem incorruptam: sic Gen. xxiv, 16, et Exod. c. ii, 8, ubi Rebeccæ et Mariæ sorori Moysi tribuitur verbum הָעַלְמָה (hahalmàh) ad significandas mulieres viris incognitas, quæ reapse tales erant, ut ex contextu patet. Ergo per eamdem vocem in vaticinio Isaiæ designatur virgo. Tertio, ut constat ex I Regum xvii, 56, et xx, 22, עָלַם (halmà) significat puerum cœlibem, et domi in parentum cura latitantem. Ergo eodem modo de feminino עָלַם (halmà) judicandum est. Quarto, tria tantum vocabula reperiuntur in lingua Hebræorum, quibus demonstratur femina adolescentula, videlicet עַלְמָה (halmá), בְּתוּלָה (bettulà), et נַעֲרָה (nangará); at postrema duo non significant proprie virginitatem. Nam נַעֲרָה (nangarà) est nomen ætatis, et tribuitur etiam juvenculæ conjugatæ; בְּתוּלָה (bettulà) autem est nomen feminæ innuptæ, sive ea sit adolescentula, sive virgo, sive ætate jam provecta, aut juvenis vidua, ut constat ex Joel. i, 8, ubi legitur: " Plange, quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ ", idest sicut virgo recens nupta, quæ amarissime plangere solet, cum virum suum perdat, cui in adolescentia et virginitate sua nupserat. Quinto, in vaticinio Isaiæ (vii, 14), ad vocabulum עַלְמָה (halmà) additur littera emphatica ה (he), demonstrans singularem ac spectabilem aliquam virginem. Sexto, quod vox עַלְמָה (halmà) loco citato designat virginem, probatur ex eo, quod eadem vox in lingua punica, quæ est affinis hebraicæ, teste Hieronymo, significat virginem incor-

ruptam; huic etiam consonant versiones, puta τῶν Septuaginta, versio chaldaica, syriaca et arabica, quæ habent virginem. Septimo denique Isaias loquitur de signo et prodigio maxime admirando, quod daturus erat Dominus domui David, ut vertit nostra Vulgata: " in profundum inferni, sive in excelsum supra „. Jam vero, quod femina concipiat ex viro, nullum signum, aut nullum prodigium est. Ergo propheta non loquitur de adolescentula, quæ ex viro conceptura pariturаque erat. Quare Isaias vaticinatur virginem antonomastice ita nuncupatam, nempe, quæ miraculose conciperet et pareret filium, cujus potestas et imperium esset in omnes gentes, quæ accepturæ forent salutem per ipsum. Ergo.

LECTIO XXIII.

De Jeremia propheta.

—

§ 1. — *De nomine, origine et vita, argumento, lingua et tempore, quo Jeremiæ liber scriptus fuit.*

1° De nomine, origine et vita.

Jeremias, qui secundum occupat locum inter prophetas majores, juxta etymon vocis nominis sui in lingua hebraica, יִרְמְיָהוּ (Irmejáu), significat, quem Dominus constituit; quia Jeremias adhuc puer vocatus fuit et electus a Domino ad munus prophetandi, et adeo puer erat, ut responderet Domino vocanti: " Domine, puer sum, nescio loqui. „ Jeremias, filius Helciæ sacerdotis, natus in Anathoth, viculo de tribu Benjamin, ætate quindecim annorum munus prophetandi obire cœpit, quod continuavit per quadraginta quinque annos, donec, post varias calamitates, vexationes, carcerem, verbera et probra permulta, fertur lapidibus obrutus interisse.

2° De argumento.

Prophetia Jeremiæ, quæ non solum Judæos spectat, sed etiam exteras nationes, duas partes complectitur. Prima pars exhibet adhortationes et plurima vaticinia spectantia ad Judæos, necnon redargutiones, quibus propheta increpat illos propter ingrati-

tudinem, impietatem et idololatriam commissam in despectione veri summique Numinis; item in hac prima parte prædicitur Judæorum excidium per septuaginta annos duraturum, et hisce omnibus quædam miscentur oracula de Messia venturo. Hæc prima pars quadraginta et quinque capitibus exsolvitur. Secunda vero pars refert vaticinia, a Jeremia edita adversus exteras nationes, videlicet Ægyptios, Philisthæos, Tyros, Moabitas, Annamitas, Idumæos, Ælamitas, Chaldæos et Babylonenses, de quorum casibus adeo exacte loquitur, ut si præsens esset.

3° De lingua.

Liber Jeremiæ exaratus fuit in lingua hebraica, cujus stylus, licet sit totus lugubris, nihilominus est suavissimus et plenior. Sed negari haud potest quod multis in locis scatet vocibus et dictionibus chaldaicis, et hoc explicatur ex frequenti commercio gentis judaicæ cum Chaldæis: quinimo versiculus secundus capitis x, totus chaldaicus, complectitur responsionem Chaldæis dandam, cum Judæos ad cultum idolorum provocarent.

4° De tempore, quo liber Jeremiæ fuit conscriptus.

Tempus scriptionis prophetiarum Jeremiæ est illud, quod decurrit ab anno tertiodecimo regis Josiæ usque ad excidium urbis Jerusalem et templi; jamvero hoc temporis decursu regni sceptrum habuerunt Josia, Joachaz, Joachim, Jechonia et Sedecia. Ergo liber Jeremiæ scriptus fuit tempore horum regum Judæ.

§ 2 — *De auctore libri prophetiarum Jeremiæ.*

Nemo alius libri Jeremiæ extitit auctor, nisi ipse Jeremia, cujus nomine liber inscribitur. Hoc evincitur 1° Ex ipso libri contextu; nam fere in singulis capitibus adest attestatio auctoris, qui nullus alius est, nisi Jeremias, expressus nomine atque adjunctis propriis, quæ nulli alii convenire possunt. 2° Ex testimoniis plurium hagiographorum veteris et novi testamenti clare patet Jeremiam proprio marte scripsisse, nempe esse auctorem prophetiarum, quæ inveniuntur in libro talis nominis. Ad rem legatur II Paral. (XXXVI, 20 et seq.); Dan. (IX, 2); I Esdr. (I, 1); Eccli. (XLIX, 8); Matth. (II, 18 et XXVII, 9). 3° Ex stylo chaldaismis referto, qui demonstrat proprie Jeremiam

viventem tempore captivitatis, quando nempe Judæi cum Chaldæis commercium habebant. 4° Ex traditione constanti Judæorum, quæ semper retinuit et retinendum docuit libri Jeremiæ ipsum Jeremiam auctorem fuisse. 5° His omnibus accedit consensus universalis omnium Christianorum, et Ecclesiæ praxis, quæ omni tempore idem fideles docuit. Excipiendum tamen est caput ultimum, quod a posteriore hagiographo additum est, probabilius ab Esdra, qui hoc egit, ut conclusio historica cum vaticinio conjungeretur.

Objectiones.

Obj. 1ª. In libro Jeremiæ summa confusio invenitur: ergo nequit esse opus prophetæ, cujus nomen præsefert.

Respondemus admittendo confusionem ab adversariis in medium prolatam, et negamus consequentiam. Siquidem confusio, quæ invenitur in prophetiis Jeremiæ, esse potest res communis aliis libris, in quibus, incuria librariorum, desunt nonnullæ chartæ intermediæ, vel postponitur alteri altera, aut mutatur rerum ordo, quæ confusionem pariunt. Ergo adest confusio, quæ non substantiam prophetiarum afficit, verum vertitur circa ordinem. Ergo confusio, si adsit, non dat consequentiam, scilicet quod Jeremias non fuerit libri auctor.

Obj. 2ª. In libro Jeremiæ multæ adsunt contradictiones; jamvero hoc demonstrat librum constare ex variis partibus diversorum scriptorum. Ergo.

Respondemus, quod hostes religionis christianæ in hac objectione gratis asserunt; quare nos gratis etiam negamus. Præbeant ad rem valida argumenta, et nos, sicut in aliis objectionibus, valide quoque respondebimus.

COROLLARIUM.

De Lamentationibus Jeremiæ.

Ad finem prophetiæ Jeremiæ seorsim leguntur, ita nuncupatæ Lamentationes, quas Græci θρήνους appellant, et Hebræi קִנוֹת (kinoth). Si quis legit hanc sacræ Scripturæ partem, sponte judicat nullam aliam esse adeo patheticam et affectuosam. Etenim

Spiritus sanctus in hisce threnis, per Jeremiam latis, videtur omnia lamenta conglobasse et compassioni, planctui et lacrymis habenas omnes laxasse. Docet enim propheta suo exemplo cives suos gemere super urbem Jerusalem, super Judæam universamque rempublicam, super templum Salomonis eversum superque populum Dei, Deique domum vastatum et incensum a Chaldæis. Hæc pars prophetiarum Jeremiæ poetice scripta est et carmine acrostico, scilicet litteræ initiales versuum, vel singulorum, vel ternorum, sequuntur ordinem alphabeti hebraici, cumque id quatuor distinctis carminibus fiat, recte ait Hieronymus: „ Jeremias quadruplex diversis metris nectit alphabetum. „ Adfuerunt nonnulli, qui ausi sunt hanc partem, quæ threnos complectitur, a prophetia Jeremiæ separare aliique tribuere auctori; sed eorum rationes adeo leves et nullius momenti dijudicantur, non solum a Catholicis; verum etiam a Protestantibus et Rationalistis, ut nullum dubium amplius remaneat, threnos scilicet esse partem integralem prophetiarum Jeremiæ, positam ad finem libri, tamquam appendicem.

LECTIO XXIV.

De Ezechiele propheta.

—

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua et tempore, quo liber Ezechielis fuit conscriptus.

1° De nomine, origine et vita.

Tertius inter prophetas majores est Ezechiel, cujus nomen, uti ex hebraico יְחֶזְקֵאל (Jechezkel) eruitur, sonat quem Deus corroborat; nam passim in vaticiniis hujus prophetæ Deus est incitator atque auctor principalis, qui eumdem in angustiis sustinet confirmatque. Ezechiel, Buzi filius, ex nobili sacerdotum stirpe, Jeremiæ fuit coævus, et unus, qui cum ipso Jeremia, rege Jechonia et decem Judæorum millibus Babylonem a Chaldæis deportatus. Juxta ea, quæ leguntur in libro, prophetiæ editæ sunt primum in Chaldæa, anno quinto deportationis, et hoc munere propheta functus est usque ad annum vigesimum septimum. Quid vero post hunc annum præstiterit Ezechiel, et

quousque vitam protraxerit, Scriptura non refert. Juxta antiquam traditionem hic vates a rege populi judaici occisus fuit; ipse enim, legem Dei haud erubescens, regem idololatriæ arguit.

2° De argumento.

Tota Ezechielis prophetia dispesci potest in tres partes. Prima pars, a capite I ad XXIV, vaticinia continet, quæ Judæos, urbis obsidionem et desolationem respiciunt; item in hac parte refertur celebris visio quatuor animalium quadruplici facie, quæ thronum Dei sustentant; præterea annuntiat fugam Sedeciæ, atque alia plurima spectantia ad Judæos. Secunda pars, a capite XXV ad XXXII, exhibet vaticinia adversus exteras gentes, id est adversus Ammon, Moab, Edom, Philisthæos, Sidonios, Tyrios, Ægyptios. Tertia pars, a capite XXXIII ad XLVI, vaticinia complectitur, post jerosolymitanum excidium prolata, quibus rursus reprehenduntur Judæi, quos statim propheta consolatur, eis prædicens captivitatis finem, reditumque in patriam; simulque multa interserit de futuro Messia, qui omnes ad veram vitam, ulla absque exceptione, introducturus erat.

3° De lingua.

Prophetia Ezechielis est obscurissima, præsertim in principio et fine; quod quidem oritur non solum ex symbolis et visionibus, quibus futura adumbrantur; verum etiam ex stylo, seu lingua, quæ, licet sit tota hebraica, vocibus tamen non paucis chaldaicis continuo scatet, quæ eo magis in textum obscuritatem adducunt. Unde scribit Hieronymus: „ Sermo ejus nec satis disertus, nec admodum rusticus est, sed ex utroque medio temperatus. „

4° De tempore, quo liber Ezechielis fuit conscriptus.

Certum est Ezechielem, quinto anno suæ captivitatis, et septem annis ante Jerusalem eversionem, vocatum a Deo fuisse ad prophetandi munus; præterea pariter certum est in munere prophetico perseverasse usque ad annum suæ captivitatis XXVII, seu XVI, post Jerusalem templique ruinam. Ergo tempus scriptionis libri prophetiarum Ezechielis non aliud est, nisi illud, quod fluxit ab anno quinto suæ captivitatis usque ad an. XXVII: quare totum Ezechielis opus viginti et duorum annorum decursu expletum fuit.

§ 2. — De auctore libri Ezechielis.

Nonnulli, propter obscuritatem prophetiarum Ezechielis, novem postrema capita abjudicant huic prophetæ; sed horum rationes sunt adeo leves, ut quisque, etiam mediocris ingenii, illas pro nihilo habeat. Nos contra hos imbecilles tenemus integrum librum Ezechieli adscribendum esse. Re sane vera in primis habemus constantem traditionem Judæorum, quæ semper retinuit, et ab omnibus retinendum curavit, quod Ezechiel est totius libri auctor. Præterea illum Synagoga recensuit inter Scripturas canonicas, uti Ezechielis. Insuper habetur firmissimum argumentum ex ipsius libri contextu, cum, non solum in initio, sed etiam passim in operis decursu, auctor expresse se nominet Ezechielem; item continuo loquitur in prima persona, quæ nulli alii referri potest, nisi Ezechieli, qui repræsentatur tamquam agens principalis. Hæc confirmantur ex iis, quæ leguntur in libro Ecclesiastici, ita ajentis: " Ezechiel qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru cherubim. „ Quæ verba designant primam visionem, quam Ezechiel habuit secus flumen Chobar. Ergo, ullo absque dubio, totius libri auctor est ipse Ezechiel.

Objectiones.

Obj. 1ª. Ultima septem capita libri Ezechielis clare manifestant se esse opus cujusdam viri samaritani, qui ea Ezechieli tribuit, ut a Judæis obtineret novi templi constructionem novamque terræ divisionem Judæos inter et Samaritanos. Ergo.

Respondemus, objectionem rejiciendo. Nam si locum habere posset, non solum Samaritanorum demonstraret imbecillitatem, qui ex hoc opere bonum aliquod sperarent; verum etiam Hebræorum ignorantiam, qui, postposita æterna inimicitia inter se et Samaritanos, horum scriptoris opus suum faceret. Ergo.

Obj. 2ª. Plurimæ ex Ezechiele prophetiæ sunt absque dubio apocryphæ, puta illæ, quæ leguntur capitibus XXV, XXXII, XXXV, XXXVI, XXXVIII, XXXIX; tales namque proprietates præseferunt, ut quis eas facile in dubium revocare possit. Ergo.

Respondemus negando adversariorum assertionem. Sane proprietates, quas adversarii autumant dubium adducere, scilicet utrum ab Ezechiele, vel ab alio sint conscriptæ, afficiunt tantum diversitatem subjecti, sicut pariter accidit in aliis prophetis, et nihil aliud. Ergo.

LECTIO XXV.

De Daniele propheta.

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua et tempore, quo liber Danielis fuit conscriptus.

Notare præ omnibus pretium est apud Hebræos sacros libros in tres classes dispesci: in תּוֹרָה (torah), נְבִאִים (nevijm) et כְּתוּבִים (keduvim). Prima continet libros legislativos, secunda libros propheticos, tertia libros historicos et morales.

Hoc posito, Daniel, licet sit propheta, imo unus ex quatuor majoribus, ab Hebræis tamen in hagiographorum numero, seu classe כְּתוּבִים (keduvim) reponitur; quia suas prophetias Babylone edidit, ibique longo tempore fuit, quinimo usque ad mortem. Hinc, ut ex textu hebraico liquet, minime Hebræi locum illi assignant inter prophetas.

1° De nomine, origine et vita.

Daniel, qui juxta nostram Vulgatam quartum locum obtinet inter prophetas majores, ex voce hebraica דָּנִיאֵל (Daniel), quæ constat ex nominibus דָּן (dan), judex, et אֵל (El), Deus, significat: Deus judex meus, vel judicium Dei, aut, ut S. Hieronymus vertit, judicavit me Deus, cum multa Dei judicia, præsertim circa varios reges atque regna, suo opere describit. Daniel ortus ex tribu Juda, puta ex stirpe regum Juda, ut patet ex capite I, 3, in Bethoron, adhuc puer captus cum Joakim rege, anno tertio regni ejusdem, Babylonem ductus est. Cœpit prophetare juvenis, et omnium admiratione interpretatus est somnium regis Nabuchodonosor. Adeo ejus vitæ sanctitas patuit, ut Ezechiel eum compararet cum Noe et Job, sanctissimis viris. Daniel vixit mortuusque est Babylone; no-

luit enim redire in Judæam cum Esdra aliisque, qui post decretum Cyri in patriam reversi sunt.

2° De argumento.

Danielis prophetia in tres partes dividi potest. Prima pars, a capite I ad VI, quæ est tota historica, exponit quomodo Daniel captus, asportatus educatusque fuit, necnon somnium Nabuchodonosor. His additur factum immissionis trium puerorum in fornacem ardentem, cui immediate subsequitur aliud somnium Nabuchodonosor regis de ingenti arbore excisa, atque narratio convivii, celebris ob verba, quæ in pariete domus apparuerunt, quæque Daniel Baltassari exponens, dixit: O rex, Mane, Thecel, Phares sunt verba ominosa, id est quod Deus enumeravit, appendit, divisitque regnum Baltassaris. Secunda pars continet illustres visiones, quas Daniel habuit de futura regnorum successione, deque epocha adventus Messiæ post septuaginta hebdomadas, et occisione Messiæ in dimidio hebdomadis septuagesimæ. Tertia pars, a capite XIII ad XIV, deuterocanonica est, et habet facta quædam, scilicet historiam Susannæ et narrationem de idolo Bel, ac Dracone, qui, legitur, occisus a Daniele, et ob hanc causam prophetam immisit rex in lacum leonum, in quo divinitus servatus illæsus, hoc factum est, ut rex omnes subditos juberet Deum Danielis venerari.

3° De lingua.

Textus libri Danielis est partim hebraicus, partim chaldaicus et partim græcus. Sunt in lingua hebraica, quæ passim pluribus chaldaicis aliisque exoticis vocabulis scatent, caput I et II usque ad versiculum quartum. Ab hoc versiculo ad cap. VII, 28, ubi adsunt sermones et epistolæ regis Babyloniæ, necnon ipsius Danielis sermones coram rege habiti, omnia referuntur in lingua babylonica, seu chaldaica. Denique, ab hoc capite ad XIII subintrat lingua græca, cum duo postrema capita, scilicet XIII et XIV, quamvis censeant perplurimi esse exarata in lingua hebraica, ad nos tamen græce conscripta pervenerunt.

4° De tempore, quo liber Danielis fuit conscriptus.

Quoad tempus scriptionis libri Danielis non conveniunt critici catholici cum acatholicis. Siquidem acatholici, duce Porphyrio, confectum existimant temporibus Antiochi Epiphanis; sed horum rationes quanti sint faciendæ, eruitur præsertim ex

operibus Eusebii, Methodii, Apollinaris, Hieronymi aliorumque, qui validis argumentis demonstrant Porphyrium hac in re satis hallucinari. Ergo hujus libri scriptioni aliud tempus est assignandum. Sane, ut ex ipso libri contextu liquet, Daniel, prophetare et scribere suas prophetias cœpit " Anno primo Baltassaris, regis Babyloniæ " (VII, 1). Ergo Danieli objectum est prophetandi munus in captivitate babylonica, anno scilicet vigesimo septimo ab eversa Jerusalem et templo, quod perduravit usque ad annum tertium regni Cyri, Dario suffecti, qui novissimus post Nabuchodonosor summa imperii potitus est. Hinc tempus scriptionis libri Danielis procul dubio est illud, quod fluxit ab anno primo Nabuchodonosor, regis Babyloniæ, usque ad annum tertium regni Cyri, qui regno præfuit post Darium, Nabuchodonosor successorem.

§ 2. — *De auctore libri Danielis.*

Antequam veriorem sententiam de auctore libri Danielis exponamus, præmittendum ducimus, quod hujus libri distinguenda est pars protocanonica, a parte deuterocanonica. Sane pars deuterocanonica, quæ complectitur duo ultima capita, sicuti etiam hymnum trium puerorum, cum in voluminibus hebraicis non reperiantur, juxta plurimos sunt incerti auctoris. At nos, nullam differentiam ac distinctionem ponentes inter partem protocanonicam ac deuterocanonicam, dicimus, quod Daniel est integri libri auctor, ut reapse evincitur variis ex capitibus. 1° Ex ipsius libri contextu, in quo passim leguntur visiones a Daniele habitæ, et somnia comprehensa brevi sermone; deinde apparitiones ab ipso Deo Danieli factæ, necnon archangeli Gabrielis sermo: quibusque expletis, Daniel narrat se obfirmasse librum ex Dei ordinatione usque ad tempus statutum, etc. Quæ omnia luce clarius demonstrant, Danieli tamquam auctori, librum hujus nominis esse tribuendum. 2° Ex nonnullis circumstantiis ad reges Chaldæorum spectantibus et ad Danielis interpretationes, quæ solum huic prophetæ quadrant, cum in aula regum Babylonis ipse fuerit agens principalis quoad interpretationem somniorum aliorumque signorum. 3° Ex Ezechiele, XIV, 14-20; XXVIII, 3, qui eum virum sanctissimum atque justissimum vocat: hæc Ezechielis loca conveniunt cum illis,

in quibus elucet Danielis sapientia. 4° Ex testimonio ipsius Christi, qui (Matth. XXIV, 16; Marc. XIII, 14) appellationem faciens ad celebrem Danielis prophetiam de septuaginta hebdomadibus: " Cum videritis, inquit, abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta, etc. „ 5° Ex modo agendi Judæorum, qui (statim ac liber Danielis fuit exaratus) retulerunt illum in numerum librorum canonicorum. 6° Ex Philone et Josepho Flavio, qui communi consensu hunc librum a Daniele scriptum esse autumant. 7° Ex praxi universali constantique, quæ omni tempore retinuit, usque modo, hujus libri auctorem esse Danielem. 8° Ex eo, quod Daniel dicitur vir sapientissimus; quare melius quolibet alio exarare potuit hebraice ac chaldaice ea, quæ in libro reperiuntur. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. Auctor libri Danielis nonnullis vocibus græci idiomatis utitur, præsertim in enumeratione instrumentorum musicorum, quæ certe Danielis ætate erant ignotæ. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et eæ voces sunt originis babylonicæ, concedimus; sunt reapse græcæ originis, negamus, vel transeat. Sane voces ab adversariis objectæ sunt origine orientales. Scimus enim Orientalium musicam græca longe antiquiorem esse, et generatim constat quamplurima Græcos, quoad artem musicalem, ab Orientalibus mutuatos esse. Ergo instrumentorum nomina sunt orientalis, non autem græcæ originis. Diximus vero transeat; quia admittendo nomina instrumentorum quorumdam esse originis græcæ, nihil concludi potest contra authentiam Danielis, cum illis temporibus evenire potuisset, ut nonnulla Græcorum instrumenta cum suis nominibus Babylonem delata essent, uti modo contingit apud recentiores, qui nominibus gallicis, anglicis, germanicis vocant instrumenta, quæ in usu sunt in Italia, et e contra. Ergo.

Obj. 2ª. Ecclesiasticus, enumerans Hebræorum scriptores, præsertim prophetas, de Danielis libro mentionem haud facit. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc Ecclesiastici silentium est mere negativum, concedimus; est positivum, negamus. Ete-

nim tunc adversariorum objectio esset admittenda, si mens Siracidis fuisset omnes scriptores hebræos, aut omnes viros præclaros in suo opere recensere; jamvero non solum Danielem, verum et multos alios viros omittit, uti Job, Esdram, Mardochæum, etc. Ergo.

COROLLARIUM I.

An Daniel fuerit vere ac proprie propheta.

Quoniam Hebræi Danielem reponunt in numerum hagiographorum, non autem inter prophetas, multi in dubium veniunt, utrum scilicet Daniel sit veri nominis propheta, vel necne. Nos ad eludendam adversariorum objectionem omneque dubium e mentibus nonnullorum tollendum, pauca dicimus, ex quibus erui potest, quod Daniel fuit verus et proprii nominis propheta. Nam 1° probatur ex Christi Domini testimonio, qui Danielem, prophetam appellavit (Matth. xxiv, 15), cum dixit: " Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, etc. „ Quæ demonstrant jure optimo Danielem dici prophetam, quia res futuras clare et distincte prænoscit prædicitque. Ergo. 2° Ex Patribus, qui, Danielem inter prophetas majores enumerantes, verum ac proprie prophetam fuisse contendunt. Citamus unum, vel alium. Sic S. Hieronymus in Epistola ad Paulinum, in qua loquens de Daniele: " Nullum, inquit, prophetarum tam aperte dixit de Christo. „ Et alibi: " Quatuor sunt prophetæ majorum voluminum: Isaias, Jeremias, Daniel, Ezechiel. „ Tempus tererem, si omnes Patres enumerarem, a quibus Daniel inter quatuor prophetas majores recensetur. Temperare autem mihi non possum, quin Theodoreti opinionem hac in re exponam. Hic enim (contra Judæos disserens) fuse de Daniele loquitur illumque aperte prophetam vocat, imo prophetam proprie dictum, quibus denique addit postremam rationem, sic conceptam: " Si enim hæc a propheta sunt aliena, quænam erunt propria prophetiæ? „ Scilicet si Daniel non adnumeretur inter prophetas, cum veras prophetias ediderit, nullus alius prophetarum classi adscribi potest (in procem. Comm.). Ergo Daniel est propheta veri et proprii nominis.

COROLLARIUM II.

De septuaginta Danielis hebdomadibus.

Cum vaticinium Danielis de Christo, intra septuaginta hebdomadas venturo, uti legitur (cap. IX, vers. 24): " Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, etc. „ multis difficultatibus sit intricatum, nos tironum subsidio, pauca ex tractatu de Incarnatione evolvimus, ut, quo melius fieri potest, vaticinii veritas luce clarior effulgeat. Siquidem certum est hebdomadas, quæ leguntur in Danielis vaticinio, esse annorum, idest complecti quadringentos et nonaginta annos: quare, si quis existimet illas hebdomadas esse dierum, falso innititur fundamento, cum eo temporis intervallo nihil contigit eorum, quæ Gabriel archangelus Danieli prædixit.

Circa initium vero atque exitum harum hebdomadum variæ adsunt expositorum opiniones. Alii enim, duce Hippolyto martyre, septuaginta hebdomadum exordium statuunt, anno quinquagesimo ante babylonicæ captivitatis solutionem, idest Olympiade quadragesima prima: exitum sexaginta novem hebdomadum constituunt in Christi natali: ultimam vero hebdomadam referunt ad mundi consummationem, eamque partiuntur inter prædicationem Enoch, Eliæ et regnum Antichristi. Alii, cum Clemente Alexandrino, septuaginta hebdomadum initium ducunt a primo Cyri anno, in quo soluta fuit captivitas, et Judæis concessa facultas templi instaurandi: exitum vero statuunt in excidio jerosolymitano, expleto per Titum, romanum imperatorem. Alii statuunt ab anno primo Darii Medi ad diem natalem Christi. Alii ab anno vigesimo Artaxersis Longimani ad mortem ejusdem Christi. Alii alia sentiunt. Sed nos, ne jejunos lectores, seu tirones, dimittamus, licet quisque sit liber unam, vel aliam opinionem sectari, dicimus septuaginta hebdomadas Danielis exordium probabilius repetere ab anno vigesimo Artaxersis Longimani: finem vero a passione ad mortem Messiæ, ita ut in medio septuagesimæ et ultimæ hebdomadæ occidatur Christus. Si quis hujus opinionis rationes cupiat scire, adeat Natalem Alexandrum (*Hist. Eccl. vet. Test. in sextam mundi ætatem*, diss. II, prop. I).

COROLLARIUM III.

De historia Susannæ, Belis et Draconis.

Capita XIII et XIV libri Danielis, quamvis non inveniantur in textu hebraico, olim tamen extabant, ut patet ex Theodotione et Septuaginta, qui historiam Susannæ, Belis et Draconis, in translationibus referunt. Hac de causa ortum est dubium, utrum scilicet hæc duo postrema capita sint, vel necne, Danielis opus. Nos interim cum sententia communi ac veriori defendimus, historiam Susannæ, Belis et Draconis, a multis inter partes deuterocanonicas veteris testamenti relatam, esse canonicam et a Daniele conscriptam.

Proposita veritas patet imprimis ex Concilio Tridentino, quod in canonem sacrorum librorum retulit et Danielem, ulla absque exceptione partium libri ejusdem: quod demonstrat Concilium admittere Danielis librum esse canonicum, imo ab ipso Daniele conscriptum. Re vera, si ita non esset, sancta Synodus, quemadmodum non recepit in canonem tertium et quartum Machabæorum, ne hæc quidem Danielis capita recepisset; jam vero omnia a Daniele prolata retinet tamquam canonica. Ergo. Secundo demonstratur ex vetustissimis editionibus græcis, in quibus liber Danielis incipit a Susannæ historia, servato tamen temporum ordine. Tertio ex Patribus, qui hunc librum in omnibus suis partibus citant, vel ad verbum, vel quantum ad sensum. Adducimus tantum Athanasium, qui in Synopsi sanctæ Scripturæ: „Daniel, scribit, in captivitate fuit usque ad Cyrum regem Persarum. Causam Susannæ ipse judicavit, et seniores tamquam sycophantes condemnavit.„ Item sentiunt, eademque ratione judicant ceteri Patres, exceptis Origene, Eusebio atque Apollinare, qui partes Danielis deuterocanonicas vocant fabulas, eo quod in textu hebræo non existunt. Quarto ex sensu et praxi universalis Ecclesiæ, quæ semper, tum in publicis fidelium conventis, tum in sacra liturgia, tum denique in edendis novis editionibus sanctæ Scripturæ, proposuit, retinuit approbavitque de facto hujus prophetæ partes deuterocanonicas atque docuit nulli alii, sed tantum Danieli prophetæ tribuendas esse. Quinto ex canone ab omnibus recepto, qui sic

se habet: Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum et retentum est, nullum dubium excitare potest; atqui partes Danielis deuterocanonicas hac fruuntur proprietate. Ergo.

LECTIO XXVI.

De Baruch propheta.

---

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua et tempore, quo liber Baruch fuit conscriptus.

Præmittimus in memoriam esse redigendum, quod vaticinium Baruch adjungitur Jeremiæ prophetiis adeo, ut unum volumen habeatur. Est enim vaticinium Baruch adeo breve et conjunctum cum prophetiis Jeremiæ, uti non videatur esse, nisi prophetiarum Jeremiæ continuatio confirmatioque. Dicemus interim pauca separatim de propheta Baruch.

1° De nomine, origine et vita.

Baruch, cujus nomen derivatur a verbo hebraico בָּרַךְ (bbarach), genua flexit, et in forma Pinghel benedixit, significat benedictum; nam scimus fuisse adeo patientem, zelo ardentem et sanctum, ut cunctis appareret divinis benedictionibus repletus. Natus ex nobili familia Judææ, fratrem habuit Saraiam principem, quorum pater fuit Neria, Maasiæ filius, ut patet ex capite LI Jeremiæ. Fuit Jeremiæ coævus ejusque scriba, seu amanuensis; omnes enim sermones Domini, quos (Dominus) loquutus est ad Jeremiam, scripsit in volumine. Pertulit hic vir sanctus, sicut Jeremias, labores multos necnon ingentes tribulationes. Post mortem Jeremiæ, Ægypti regionem deserens, Babylonem secessit, anno quinto ab excisa Jerosolyma, ut regem Jechoniam aliosque Judæos, ibi captivos, solaretur ac roboraret: unde prophetia Baruch, quæ in Vulgata nostra habetur sub hoc nomine. Ex communiori sententia Baruch Babylone diem obiit supremum.

2° De argumento.

Sex capitibus, ex quibus constat liber Baruch, continentur ea, quæ gentem captivam et angustiis repletam solari possunt.

Sane refert epistolam Judæorum missam Babylone ad Judæos captivos, qui erant Jerosolymis; præterea tradit piam orationem, usurpandam a Judæis in captivitate, et deinde hortatur captivos, ut ad Deum Deique legem redeant, spe celeris lætique reditus in patriam. Demum notitias ingerit futuri Messiæ, et suum librum concludit epistola Jeremiæ, qua monentur Judæi Babylonem adducti, quomodo se circa idola gerere debeant.

3° De lingua.

Haud dubium est librum Baruch hebraice scriptum fuisse. Etenim ætate, qua vixit propheta, omnes Hebræi idiomate hebraico utebantur. Præterea, ut evincitur ex indole versionis græcæ, quæ hebraismis scatet, necnon ex versione syriaca hexaplari, nuper a Cerianis edita, in qua notantur variæ lectiones desumptæ ex hebraico, Baruch procul dubio in sua prophetia adhibuit linguam hebraicam. Porro exemplar hebraicum hujus libri, jam a tempore Hieronymi, intercidit, solaque nunc superest versio græca, ex qua latina deducta est.

4° De tempore, quo liber Baruch fuit conscriptus.

Baruch prophetiam suam scripsit, ut ipse refert initio libri, " in anno quinto, in septimo die mensis in tempore, quo ceperunt Chaldæi Jerusalem, et succenderunt eam igni ", idest, quinque annis post jerosolymitanum excidium, quod tempus respondet anno quinto Jechoniæ regis.

§ 2. — *De auctore libri Baruch.*

Acatholici, in assignando libri Baruch auctore, discrepant a sensu universali Ecclesiæ. Illi enim, quos inter Tichhorn, Bertholdt, de Wette, Cappel aliique, totis viribus impugnant librum Baruch, dicuntque huic viro minime, tamquam auctori, esse adscribendum librum. Contra hos omnes tenenda est sententia contraria, quæ propugnat Baruch et nullum alium esse auctorem libri hujus nominis. Revera, ut liquet ex verbis positis initio prophetiæ, liber non ab alio originem ducit, nisi a Baruch. Legitur enim: " Et hæc verba libri, quæ scripsit Baruch, filius Neriæ. " Ergo. 2° Ex Patribus ecclesiasticisque scriptoribus, qui uno ore laudant librum sub nomine Baruch, atque illum enumerant inter scripturas canonicas. Audiatur ad rem S. Cyrillus Alexandrinus (lib. x *contra Jul.*, p. 334): " Addam,

inquit, beatum Baruch, Isaiæ verbis suffragantem. „ 3° In decreto Eugenii IV, pro Armenis, liber Baruch inter canonicos numeratur et fidelibus proponitur retinendus tamquam divinitus inspiratus, necnon a Baruch conscriptus. 4° Praxis universalis Ecclesiæ, usque ab ætate Apostolica, tenet Baruch divinitus inspiratum exarasse librum talis nominis. 5° Demum in canone ab Ecclesia edito post Jeremiam immediate ponitur Baruch; quod demonstrat non solum Concilium libro Baruch eamdem auctoritatem tribuere, ac ceteris sacris libris; verum etiam, quod ipsum scripsit Baruch, sicut Isaia suum, Jeremia, Ezechiel et Daniel. Ergo.

LECTIO XXVII.

De divinitate et erroribus in quatuor prophetas majores.

§ 1. — De divinitate.

Cum quæstio de divinitate omnium librorum, tum veteris, tum novi testamenti, sit generatim pertractata in prima hujus operis parte, superfluum videtur de ea in hac secunda introductionis particularis sermonem iterum instituere. Quapropter, cum occasio hanc quæstionem ingerit, semper prima pars conferatur.

§ 2. — De erroribus.

Quatuor prophetæ majores multa prædicunt in suis vaticiniis, ex quibus aliqua clare, aliqua minus clare, nonnulla, quæ tempus indeterminatum respiciunt, nonnulla determinatum, in aliquibus cum clausulis, plurima ad populum tantum hebræum, plurima vero ad gentes (Hebræi et gentes, typus et figura omnium fidelium religionis christianæ), quædam denique spectantia ad sæculi finem, quædam vero ad vitam futuram: hinc factum est, ut in tanta materiæ diversitate, varii essent quoque adversariorum errores. Sane hostes conantur, generatim loquendo, uti etiam alias innuimus, sacræ Scripturæ codicem labefactare,

ut sic totum Ecclesiæ ædificium in Scripturis, tamquam in fundamento positum, destruatur: speciali autem modo insurgunt in prophetas majores. Siquidem aliqui, etsi videantur revelationes prophetarum majorum admittere uti veras, dum hac via progrediuntur, gressum sistunt et in dubium revocant, vel majorem prophetiarum partem, vel nonnulla capita summæ auctoritatis. Sic Rationalistæ, quos inter Döderlein, Tichhorn, Justi, Bauer aliique, dum profitentur Isaiæ prophetiarum authentiam, negant ac rejiciunt omnia vaticinia, quæ in iis, a cap. XL ad LXVI leguntur; quinimo de Wette, Ewald, Maurer, Knobel et Umbreit denegant etiam ea, quæ referuntur in capitibus XIII et XIV. Nonnulli pariter ex Rationalistis affirmant esse aliqua prophetarum majorum admittenda; sed quoad majorem partem horum dicta retinent esse fictitia, vel aliis auctoribus tribuenda, propter tempus et materiam ipsam nec non adjuncta particularia, ut judicandum est de Jeremia et Baruch. Aliqui denique rejiciunt opera prophetarum majorum, præsertim Ezechielis et Danielis, in res fabulosas vel ænigmaticas, dicentes nullum ordinem invenire, quinimo adesse summam confusionem, quæ obscuritatem parit.

Quantum adversarii longe sint a veritate, quantumque hoc facto sectæ Rationalistarum et Protestantium spiritum suum pravum et subversivum necnon hostilem in religionem christianam demonstrent, erui potest ex iis, quæ alibi protulimus, cum scilicet egimus singillatim de prophetis majoribus.

LECTIO XXVIII.

De duodecim prophetis minoribus.

—

§ 1. – De nominibus, argumentis, lingua et tempore, quo libri prophetarum minorum fuerunt conscripti.

—

PRÆNOTANDA GENERALIA

Prænotandum 1^{m}. Prophetæ minores ita nuncupantur, non quia eorum auctoritas, aut dignitas, dispar sit ab illa ceterorum prophetarum, qui majores vocantur, cum eadem parque sit;

sed, uti alibi etiam innuimus, ob numerum minorem prophetiarum, quas ediderunt.

Prænotandum 2m. Prophetæ, de quibus est sermo, sunt chronologice dispositi, idest secundum tempus, in quo prophetaverunt, quare habentur hoc ordine: Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias et Malachias.

Prænotandum 3m. Omnes, sicut majores prophetæ, invehuntur in idololatriam aliaque Judæorum scelera, et comminantur ipsis varias captivitates, inspersis hinc inde lætis vaticiniis de Messia venturo ejusque Ecclesia, in qua omnes fideles veram et æternam salutem consequi possunt.

Prænotandum 4m. Ut evincitur ex auctore Ecclesiastici, prophetarum minorum vaticinia olim in unum volumen erant collecta. Legimus enim: " Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo; nam corroboraverunt Jacob, et redemerunt se in fide virtutis. " (Eccli. XLIX, 12). Ubi Ecclesiasticus utitur voce ossa et loco uno, in quo erant sepulti, ad significandum, quod quoties homines inspiciebant eorum ossa et sepulchrum, toties memoriæ revocabant eorum oracula; cum enim omnes domibus sacrum codicem possiderent, eum quotidie legebant ac meditabantur; hinc S. Stephanus, allegans verba Amosi, dicit illa sumpsisse ex libro duodecim prophetarum: quod demonstrat horum breves prophetias in unum esse collectas.

Hisce positis, dicimus:

1° De nominibus vitaque minorum prophetarum.

Imprimis occurrit Oseas, cujus nomen, ut liquet ex hebræo הוֹשֵׁעַ (hosceangh), interpretatur Salvator; quia ubique in suis oraculis optat oratque Dominum pro salute universi populi Judæorum. Fuit filius Beeri ex tribu Issachar, et prophetavit per octoginta, aut nonaginta annos circiter, ut ex historia Regum Juda constat, donec, ætate 110 vel 120 annorum, exhalaret spiritum.

Secundo loco venit Joel, cujus nomen hebraicum יוֹאֵל (Joel) sonat volentem; quia desiderat atque vult, ut Christi regnum et dies missionis Spiritus sancti subito adveniat. Fuit filius Phatuel ex tribu Ruben, et vaticinatus est ad solas tribus Juda et Benjamin, in regno Judæ residuas. Animadvertimus cum

S. Hieronymo, in capite I Osee, quod Joel idem est, ac Dominus Deus, cum Joel per contractionem sonet Jehova El, vel Ja el, quæ sunt nomina summi Dei.

Tertio reponitur Amos, cujus nomen ex hebraico עָמוֹס (Ngamos) significat oneratum, scilicet oneratum lingua, sive blæsum, qui tamen, cum esset talis, ex Dei impulsu et assistentia, qui linguas infantium facit disertas, prophetavit. Erat unus de pastoribus de Thecue in tribu Juda; hinc rusticus et nulla nobilitate originis clarus. Dum in Samaria et Bethel idololatras increpat, ab Amasia sacerdote idololatra varie afflictus, semivivus in Thecue asportatur, ubi, paucis post diebus vulnere, a filio Amasiæ suscepto, occubuit.

Quarto loco est Abdias, cujus nomen hebraicum עֹבַדְיָה (Nghovadjah) denotat servum Dei; namque hic propheta, verus Dei miles, prænotans contra Edom sanguineum terrenumque hominem, fratris quoque Jacob semper æmulum, hasta spiritali percutit. Oriundus erat ex Idumæa, ut inquiunt Rabbi Salomon et Rabbi David; attamen alii illum faciunt judæum ex civitate Sichem. A Deo electus ad prophetandi munus, vaticinatus est adversus Idumæos. Ejus vita sanctitate et virtutibus, quibus in dies exornabatur, fuit coævis splendidum exemplum.

Quinto exhibetur Jonas, cujus nomen ex hebraico יוֹנָה (Jona) significat columbam; etenim hic propheta, naufragio suo passionem Domini Redemptoris præfigurans, tamquam columba, quæ in diebus Noe missa fuit, quæque universum humanum genus aquis diluvii obvolutum conspexit, mundum ad pœnitentiam revocat. Originem habuit in urbe Geth, quæ est in Opher, et pertinet ad tribum Zabulon. Illustris vitæ sanctitate expressit etiam typum Christi, qui gentes vocat ad veram fidem atque sanguinis effusione necnon resurrectione ex mortuis tertia die expleta, mundum salvat in vitæ sanctitate ac integritate doctrinæ; ita Jonas, qui missus ad gentes legem Dei prædicatum, et dum navigabat Niniven, tempestate valida exorta, in mare projectus, absorptus fuit a cete et tertio die restitutus.

Sexto adnumeratur Michæas, qui, ut eruitur ex voce hebraica מִיכָה (Mica), denotat: Quis sic ut Deus; siquidem in sua prophetia talia ad Deum spectantia prædicit, quæ nulli alii con-

venire possunt. Oriundus erat ex Morasthi, viculo tribus Juda juxta Eleutheropolim, non autem ex tribu Ephraim, ut alii censent. Videtur quasi æmulus Isaiæ; unde et eumdem subinde ad verbum citat. Curans Dei honorem contra Judam et Israel, occubuit occisus gladio.

Septimo legitur Nahum, cujus nomen hebraicum נַחוּם (Nahum) significat consolatorem, aut pœnitentem; hic enim pios Israelitas spe opis divinæ consolatur, impiosque Ninivitas terrore minarum percellit adigitque ad pœnitentiam. Ortus Elkesi, urbe trans Jordanem flumen sita, de tribu Simeon, electus a Deo in prophetam, dixit de lege Dei summi ad Ninivitas; postea Begabar reversus, post aliquot annos, illic expiravit animam in pace.

Octavo succedit Habacuc, qui, juxta vocis hebraicæ significationem, scilicet חֲבַקּוּק (Habacuc), denotat amplexatorem, vel luctatorem; siquidem hic propheta in certamen, luctam, et, ut ita loquar, cum Deo amplexante, seu luctante, amplexum congreditur. Omnia quæ hunc prophetam respiciunt, scilicet quoad ejus patriam, vitam atque mortis ejusdem genus, incerta sunt.

Nono inscribitur Sophonias, cujus nomen ex voce hebraica צְפַנְיָה (Tzefaniha) significat consolatorem Dei, vel absconditum Domini; quia hic propheta mentem ac oculos avocans a terra, et in Deo abscondens, ipsius Dei arcana cognovit. Habuit patrem Chusi, avum Godeliam, proavum Amariam, atavum Ezechiam. Vitam morte, exactis annis peregrinationis suæ, commutans in apocalypsi Domini, solitarius suo in arvo funeratus est.

Decimo subsequitur Aggæus, qui, ut sonat nomen hebraicum חַגַּי (Chaggai), significat festivum, vel festum agentem; hic enim propheta festum celebravit, seu festive de lege Dei dixit ad populum læte Babylone in Judæam redeuntem. Nihil ex Scriptura deduci potest circa stirpem Aggæique originem. Scimus tantum illum fuisse adeo illustrem et sanctum, nec non sapientem, ut Origenes eum, æque ac Malachiam et Joannem, censuerit non hominem, sed angelum incarnatum. Verum hic est penitus error, et ex Origene colligere solummodo possumus, Aggæum prophetam eximia præfulsisse morum vitæque inno-

centia ac puritate. De ejus vita ac morte nullam notitiam invenimus.

Undecimo habetur Zacharias, cujus nomen, juxta vocabulum hebraicum זְכַרְיָה (Zechariah), significat memorem Dei, aut memoriam Dei; cum enim hic propheta meminerit beneficiorum Domini, urget instaurationem templi jerosolymitani ad gratias Deo debitas solvendas. Nulla extat specialis notitia quoad locum nativitatis, vitæ atque mortis hujus prophetæ. Unum solum notum est, quod scilicet Zacharias virtutibus et senecta gravis decessit in Judæa, et, juxta Aggæum, ibi humatus est.

Duodecimo demum venit Malachias, qui duodenarium numerum complet. Hujus prophetæ nomen, juxta vocem hebræam מַלְאָכִי (Malaki), denotat nuncium, vel angelum meum; nam Malachias non solum fuit Dei nuncius, ut ex ejus prophetia liquet; sed etiam angelus, quia puritate vitæ moribusque angelos Dei æmulatus est in terra. Natus in Sopha, ex tribu Zabulon, adhuc juvenis fato functus est: tandem plenus dierum juxta majores suos in proprio agello repositus est.

2° De argumentis prophetiarum minorum.

Generatim duodecim prophetæ minores in suis vaticiniis sunt in comminando Judæis modo captivitatem assyriacam, modo babylonicam, inspersis hinc inde lætis vaticinationibus de Christo venturo, ejusque Ecclesia, de fidelibus sectatoribus omnique felicitate per Christum mundo obventura.

Hoc posito, operæ pretium etiam ducimus nonnulla singillatim dicere de argumentis.

1° Oseas, quatuordecim capitibus, ex quibus constat ejus prophetia, vaticinatur excidium aliasque plagas ac tribulationes peccantibus Israelitis; postea agit de futura eorum conversione ad Deum, sub qua typice etiam Gentilium ad Christum conversio adumbratur; demum promittit pœnitentibus clementiam et gloriam cælestialem: ergo prophetia triplicem partem complectitur.

2° Joel totus est in comminando excidium Jerosolymæ totiusque Judææ per Chaldæos, Persas, Græcos et Romanos sub imagine materialis vastitatis camporum ac vinearum, quibus denique plurima addit spectantia ad regni Christi futuri felicitatem, pariter ac Spiritus sancti missionem, necnon extremi judicii diei prædictionem. Hoc complet tribus capitibus.

3° Amos suam prophetiam primum dirigit ad regnum Israel, seu ad decem tribus, deinde loquitur ad Judam aliasque gentes: Syros, Tyrios, Philisthæos, Idumæos et Ammonitas; et vaticinatur Israeli captivitatem assyriacam, Judæ babylonicam, mixtis hinc inde lætis prænuntiis de Messia, libertatem, pacem, prosperitatem et quasi aureum sæculum in orbem invecto. Amosi prophetia complectitur novem capita.

4° Abdias, qui breve edidit vaticinium, unum caput complectens, dirigitur adversus Idumæos, quibus excidium prædicit, necnon salutem in Sion. Quamvis hujus prophetæ vaticinium brevissimum sit vocum numero, gratia tamen mysteriorum aliis æqualis est: unde S. Hieronymus de ipso ait: " Propheta Abdias parvus supputatione versuum, non sensuum. "

5° In libro Jonæ narratur missio prophetæ a Deo facta, ut ad pœnitentiam Niniven revocaret, et quomodo propheta fugit a facie Domini, unde gravis exoritur in mari tempestas, qua conversus Jonas, prædicat Ninivitis pœnitentiam. Hic propheta fuit typus Christi sepulti et resurgentis; namque projectus in mare, a grandi pisce deglutitur, et post tres dies tresque noctes evomitur in maris littus, ut Christus, qui fuit in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. Hæc historia Jonæ ejusque vaticinium sex capitibus continetur.

6° Michæas, cujus vaticinium septem capitibus comprehenditur, est totus adversus duodecim tribus, quibus excidium captivitatemque vaticinatur; postea tamen lætum reditum Babylone per Cyrum promittit atque lætiorem ex servitute peccati, mortis et diaboli per Christum Messiam, in urbe Bethlehem, nasciturum, dicens: " Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. " (Michæas v, 2).

7° Post Jonæ prædicationem in civitate Ninive, iterum populus est relapsus in scelera; quare a Deo Nahum mittitur, qui, brevi vaticinio trium capitum, prædicit Niniven a Chaldæis humiliandam excitandamque, et tunc neminem esse, qui ejus ruinæ dolorem erit laturus, aut eam afflictam erecturus.

8° Vaticinium Habacuc, quod est brevissimum, sed sublimissimum, vertitur circa futuram Judæorum vastationem per

Chaldæos, deinde illam ipsorum Chaldæorum; item est sermo de Babylonis excidio deque Judæorum liberatione per Cyrum, sub quorum eventuum imagine, adumbratur triumphus venturi Messiæ de spiritualibus hostibus atque humani generis liberatio. Hæc duobus proprie capitibus continentur, cum tertium pulcherrimam illam orationem Habacuc, seu canticum exhibeat.

9° Sophonias, quoniam cum Jeremia convixit, non videtur in sua prophetia, constans ex tribus capitibus, alius esse, quam breviator prophetiarum Jeremiæ. Quemadmodum igitur Jeremias, ita et Sophonias dirigitur, partim adversus Judæos, quos vehementer redarguit, ob crimen præsertim idololatriæ, eosque ad pœnitentiam hortatur, necnon prædicit futurum Messiam novam legem promulgaturum, et tranquillitatem pacemque omnibus daturum in plenitudine temporum, partim vero se convertit ad exteras gentes, quibus divinam justitiam, ultricem esse prænuntiat.

10° Vaticinium Aggæi, quod duo capita complectitur, pro objecto habet templi jerosolymitani reædificationem, quam Judæi ob frivolas rationes aliquantulum intermiserant; dum, domo Dei neglecta, suis domibus ac palatiis ædificandis alacriter instabant: propheta promittit Messiam impleturum gloria domum illam, præ templo salomonico.

11° Zacharias, ut Aggæus, laudat in sua prophetia urgetque instaurationem templi jerosolymitani. Quoniam hujus prophetæ vaticinium est longius ceteris prophetarum minorum, constat namque ex quatuordecim capitibus, dividi potest in duas partes. Prima pars, usque ad cap. VIII, continet octo visiones, in quibus symbolice adumbrantur futuri Judæorum eventus, partim læti, partim tristes, sicuti etiam instituitur sermo de Judæorum jejunio, deque Jerusalem futura gloria. Altera vero pars, quæ pergit usque ad finem libri, licet nonnulla complectatur adversus Syros et Philisthæos, extemplo tamen redit prophetas ad Judæos eisque prædicit Messiam futurum mansuetum, humilem, jumento insidentem, passioni, morti crudeli subjacentem, ad instar evangelicæ narrationis.

12° Tandem Malachias, qui novissimum locum tenet inter prophetas minores, horumque seriem claudit, cum nullum alium prophetam Hebræis dederit Deus, a tempore Malachiæ usque

ad Christi adventum, quatuor capitibus, ex quibus constat ejus prophetia, acrem exhibet Judæis reprehensionem, quod, repudiatis legitimis uxoribus, duxerant alienigenas. Deinde objurgans sacerdotes de negligentia, socordia impietateque in Dei cultu, vaticinatur mosaici cultus abolitionem, sacerdotii aaronici, victimarum, sacrificiorumque cessationem, et purissimæ ac augustissimæ mundæque oblationis institutionem, puta sacrificii corporis et sanguinis Christi sub speciebus panis vinique in Eucharistia, et jam proximum Christi adventum, quem præcursor Joannes Baptista præcedere debebat. Denique occurrens propheta ad universale judicium, describit illud, simul et prodromum Eliam, qui erit conversurus reliquias Judæorum ad Christum, juxta Evangelium, quando in fine mundi erunt omnes unum ovile et unus pastor.

3° De lingua.

Cum de lingua, qua exarati fuerunt libri duodecim prophetarum minorum, sermonem instituamus, præmittendum ducimus hos duodecim prophetas dispesci posse, imo deberi, in illos, qui ante babylonicam captivitatem suas prophetias ediderunt, et in illos, qui post captivitatem hoc munere functi sunt. Qui prophetarum personam egerunt ante captivitatem fuerunt Oseas, Joel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc et Sophonias; Aggæus vero, Zacharias et Malachias sua vaticinia prompserunt post captivitatem babylonicam solutam.

Hoc posito, dicimus duodecim prophetas minores libros suos exarasse lingua hebraica, hac tamen differentia, quod nimirum illi, qui scripserunt ante captivitatem babylonicam, ut plurimum, utuntur puro atque eleganti idiomate hebraico, sicuti Joel, cujus styli proprietates non sinunt eum ad postrema regum tempora rejicere, cum videatur pertinere potius ad ætatem regum, quæ est aurea linguæ hebraicæ; et Abdias, qui, ut ait Hieronymus, Epistola ad Paulinum, licet parvus supputatione versuum et sensuum, est tamen elegans et purus in dictione, etc.; illi vero, qui suas prophetias ediderunt post solutam captivitatem, eam linguam adhibent, qua omnes gentis judaicæ homines et mulieres utebantur captivi Babylone, quæ procul dubio non erat illa temporum Moysi, Judicum, Salomonis; sed chaldaismis scatebat, eo ut penitus videretur im-

mutata, hinc syro-chaldaica nuncupabatur. Hac sane loquuti sunt Christus ejusque discipuli, cum jam Hebræi obliti essent linguæ originis, et tunc loquebantur lingua syro-chaldaica, adeo ut Pilatus, qui Christum ad turpissimam mortem damnavit, inscriptionem edendam curaverit, hebraice, nempe syro-chaldaice, græce et latine.

4° De tempore, quo prophetiæ duodecim prophetarum minorum fuerunt exaratæ.

Quæstio de tempore, quo editæ fuerunt prophetiæ duodecim prophetarum minorum, facile breviterque resolvitur. Re quidem vera synchroni Oseæ fuerunt Joel, Amos et Abdias; jamvero Oseas prophetavit suamque edidit prophetiam sub Ozia, seu Azaria, Joathan, Achaz, Ezechia regibus Juda, ut patet ex versiculo primo, et sub Jeroboamo II rege Israel, quare etiam Isaiæ prophetæ synchronus. Ergo actum est de his quatuor. Suppar præcedentibus est Michæas, et fere proximus præcedentium ætati, juxta plurimos, etiam Jonas et Nahum. Sophonias vero vaticinatus est sub Josia, rege Juda; et Habacuc, juxta nonnullos, tempore Ezechiæ, juxta autem alios, post excidium jerosolymitanum. Aggæus denique, Zacharias et Malachias, qui ultimum tenent locum inter prophetas minores, suas prophetias ediderunt post captivitatem babylonicam: nimirum Aggæus, anno secundo Darii regis, filii Hystaspis, regis Persarum, Zacharias duobus mensibus post susceptum ab Aggæo prophetandi munus, Malachias denique circa Nehemiæ tempora, ut colligitur ex capitibus I, 10, et III, 1, in quibus legimus Malachiam prophetasse, quando extabat templum Jerosolymis.

Hæc sunt tempora, quibus, ex sententia communiori, et sæpe ex ipsis contextibus, ut innuimus, minores prophetæ vaticinati sunt edideruntque suas prophetias, quas Deus cuique singulorum, inspiratione ad docendum et ad scribendum, diversis temporibus, dictavit.

§ 2. — *De auctoribus prophetiarum minorum.*

Quoad auctores prophetiarum minorum nihil dicimus, cum sit apud omnes inconcussum, illos esse auctores, quorum nomina singulæ prophetiæ præseferunt. Revocatur tantum in du-

bium a nonnullis Rationalistis, quos inter Hügg, Michaelis, Bauer, Ewald, Meyer aliique, secunda pars vaticinii Zachariæ, aut saltem tria capita, nempe IX, X, XI. Attamen nos animadvertimus, quod rationes et differentiæ, ab adversariis notatæ, quas videre est apud Ubaldi, nequaquam ostendunt diversos auctores.

Objectiones.

Obj. 1ª. Propheta Michæas vixit tempore regis Manassis; atqui liber prophetæ adtributus refert prophetias, tempore captivitatis editas. Ergo.

Respondemus negando totum adversariorum argumeutum. Nam est, et contra historiam, et contra ipsius prophetiæ Michææ contextum, simul ac sensum, tum Hebræorum, tum aliorum scriptorum. Et sane est contra historiam. Scimus enim Michæam prophetasse sub Ezechia rege. Ergo suppar est Oseæ, Joeli, Amoso et Abdiæ. Est contra contextum. Nam, et titulus libri, et cetera adjuncta, liquido demonstrant Michæam, et non alium, esse libri auctorem. Denique adjungimus, quod et Hebræi et ceteri scriptores retinent solum Michæam esse libri auctorem. Ergo.

Obj. 2ª. Michæas loquitur de eversione Samariæ atque Judææ excursione ab Assyriis et Chaldæis facta; atqui hæc evenerunt sub rege Manasse. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et propheta loquitur de factis futuris, concedimus; loquitur de præteritis, negamus. Etenim adversarii hac objectione, non solum se proferunt historiæ ignaros; verum etiam nominis prophetæ, cujus munus est futura prædicere, non autem referre præterita, quorum onus est historiographorum. Præterea propheta supponit suo tempore existentem Samariam, cujus redarguit pravas habitudines et excessus, necnon publica ejus peccata. Ergo.

Obj. 3ª. Secunda pars vaticinii Zachariæ supponit, quod familia davidica regebat Judæorum monarchiam; atqui Zacharias suum edidit vaticinium post captivitatem babylonicam, quando scilicet familia David, jam regni regimine carebat. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et propheta supponit, quod exi-

stebat, concedimus; supponit, quod regnabat, negamus. Siquidem nemo negare potest prophetam loqui de familia davidica deque ejus existentia; sed ex hoc haud erui potest Zachariam putare illam sceptrum regni in manibus habere, sed tantum tempore statuto habituram. Ergo.

Obj. 4ª. In secunda parte prophetiæ Zachariæ observatur summa obscuritas, qua caret prima pars; atqui hoc demonstrat diversum auctorem. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et obscuritas secundæ partis exoritur ex objectis prænuntiatis, concedimus; aliunde, negamus. Sane propheta vaticinatur futura fata populi Dei, ab Alexandri Magni victoriis ad finem usque sæculi, quæ ille refert in librum secundum visionem, qua diversimode fruitur, ulla absque temporum differentia: hinc summa obscuritas ab adversariis objecta, quæ modo partim evanuit ob aliquorum factorum adimplementum, partim admodum remanet, cum nondum prophetiæ Zachariæ sint omnes eventu comprobatæ.

LECTIO XXIX.

De divinitate et erroribus in duodecim prophetas minores.

Quoniam quæstio de divinitate omnium librorum divinitus inspiratorum, tum veteris, tum novi testamenti, est alibi plenissime resoluta, hic nihil quæstioni addimus. Unde tirones remittimus propositionibus generalibus expletis in prima hujus operis parte.

Quod vero spectat ad errores in duodecim prophetas minores, dicimus, adversarios generatim censere illos retinendos atque existimandos esse, tamquam poetas, qui ex altæ imaginationis incursu scripserunt quæ in propriis libris reperiuntur. Et, licet nonnulli aliquam exceptionem admittant in his prophetis, alii tamen contra, ultra procedentes erga aliquos, rejiciunt omnino, vel prophetias, vel historias. Eminent Rabbi Isaac Abarbanel, Grinun et Sonnemayer. Nec desunt, qui putant eas prophetias

esse somnium, aut allegoriam doctrinalem: hanc sententiam tuentur De Wette, Herder, Hezel, Pareau aliique plurimi. Rationalistæ autem, ne aliquid intentatum relinquant, ultra procedentes, quæstionem inducunt in tempus scriptionis, dicentes, quod aliud est tempus scriptionis aliquorum prophetarum minorum, quam illud a Catholicis assignatum, et insuper in his prophetiis inveniri errores chronologicos, improprietates, contradictiones, res, quæ bonos mores afficiunt, vindictas et alia id genus, quæ hominibus inspiratis nullo modo conveniunt, quin imo Spiritui sancto Deique sapientiæ sunt dedecori. Ad hæc nihil dicemus, cum clarum sit adversarios fundamenta in arenariam injicere; tantummodo studiosos remittimus ad antecedentia, quibus facile omne dubium hac in re tollitur.

COROLLARIUM I.

De judicio Ecclesiæ catholicæ in duodecim prophetas minores.

Ecclesia catholica, non solum retinet et profitetur duodecim prophetas minores divinitus inspiratos sua opera exarasse; verum etiam, quod illi præfulserunt eminenti sanctitate vitæ morumque: hinc curavit illos referre in catalogum Sanctorum, quos ipsa veneratur. Sic celebrat memoriam S. Oseæ prophetæ, die IV julii; S. Joel prophetæ, die decimatertia ejusdem mensis; S. Amosi prophetæ, die trigesima martii; S. Abdiæ prophetæ, die XIX novembris; S. Jonæ prophetæ, die XXI septembris; S. Michææ prophetæ, die XV januarii; S. Nahum prophetæ, prima die decembris; S. Habacuc prophetæ, die XV januarii, quando ejus corpus una cum illo Michææ prophetæ, ex divina revelatione, sub Theodosio seniore repertum fuit haud procul Eleutheropoli, ubi extabat sepulchrum; S. Sophoniæ prophetæ, die tertia decembris; S. Aggæi prophetæ, die IV julii; S. Zachariæ, die VI septembris; et demum S. Malachiæ prophetæ, die XIV januarii.

COROLLARIUM II.

Quinam ex prophetis minoribus loquuntur de venturo Messia.

Licet omnis Scriptura veteris testamenti, typice, et passim etiam litteraliter, ad Christum, tamquam humani generis Redemptorem, referatur; nihilominus sacri scriptores non eodem

modo, nec iisdem circumstantiis, vel adjunctis, uti videre est in singulis vaticiniis, sunt de ipso loquuti. Unde prophetæ, ita nuncupati minores, cum eumdem fere scopum in suis prophetiis habeant, scilicet Israelis regnum sublevandi, quæ gloria Judæis obventura erat ex Messiæ adventu, de hoc sæpe sæpius verba faciunt, quamvis haud æquali ratione. Aliorum enim principale objectum est Messias, quare loquuntur modo speciali; aliorum contra non est Messias speciale objectum, et hi restrictim loquuntur, idest tamquam ex consequentia, seu illatione, attamen necessaria, quæ adamussim descendit ex antecedentibus; alii demum, neque speciali, neque aliquo modo, loquuntur; sed tantum adumbrant, vel ipsi sunt typi Christi venturi, vitam agentis, morientis, aut resurgentis in hoc mundo.

Qui modo speciali de Messia sermonem instituunt, et tamquam de objecto propriæ prophetiæ, sunt numero quinque, videl. Joel, Amos, Habacuc, Zacharias et Malachias. Joel sane, non solum regni Christi venturi felicitatem, gloriam, abundantiam, stylo magnifico et sublimi delineat, vivisque coloribus depingit; verum etiam, quod nemini alii datum est tam clare denuntiare, loquitur de gratiæ effusione in die Pentecostes, per Spiritus sancti missionem: „ Effundam, ait ille, Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam spiritum meum. „ Et prosequens de futura Christi Ecclesia, illam perducit ad vallem Josaphat, ubi gentes cunctæ de propriis factis redditurae sunt rationem: „ Consurgant, ait, et ascendant gentes in vallem Josaphat: quia ibi sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu... Populi, populi, in vallem concisionis: quia juxta est dies Domini in vallem concisionis. Sol et luna obtenebrati sunt, et stellæ retraxerunt splendorem suum. „ Amos videtur comparare tempus adventus Messiæ cum omnibus sæculis, quæ antea fuerunt, et dicit inter cetera effulgere illud Messiæ, in quo tribuitur pax libertasque hominibus. Legitur enim in ejus prophetia: „ Ecce dies veniunt, inquit Dominus, et comprehendet arator messorem, et calcator uvæ mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem, et omnes colles culti erunt. Et convertam captivitatem populi mei Israel. „

Habacuc prophetia est memorabilis, quia insigni carmine totam Christi venturi vitam, nativitatem scilicet, passionem, etc., enarrat, eoque admirationis pervenit ob ea, quæ adimpletura erant in adventu Messiæ, ut in fine suæ prophetiæ exclamet: " Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo. „ Zacharias, qui est potius evangelista, quam propheta, refert singillatim totam Christi vitam omniaque minuta adjuncta, ad Messiam spectantia, et sic ea sub oculis ponit, ut, legentes talem prophetiam, necessitate quasi compulsi, profiteri cogantur Zachariam reapse evangelistæ, non autem prophetæ personam gerere. Tandem Malachias, qui novissimum locum occupat inter sacros scriptores veteris testamenti, est adeo superabundans in iis, quæ ad tempus Messiæque personam attinent, ut etiam loquatur de institutione sacratissimi Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistia contenti.

Qui vero de Messia loquuntur aliquo modo, sunt: Oseas, Michæas, Sophonias et Aggæus. Sane Oseas nihil aliud facit, quam, sub futura Israelitarum ad Deum conversione, typice illam gentilium ad Christum venturum adumbrare. Michæas distinguitur ob prædicationem loci, in quo Christus Messias erat nasciturus, id est in urbe Bethlehem: " Et tu, inquit, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. „ Sophonias solatur tantum Judæos, spe liberationis a servitute diaboli, sub Christo Messia futuro. Legimus enim: " Lauda, filia Sion; jubila, Israel; lætare et exulta in omni corde, filia Jerusalem... Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. „ Denique Aggæus, aliquam comparationem inducens inter templum a Salomone ædificatum, et illud temporis Messiæ, utique, dicit, templum Salomonis magnificentius secundo fuisse, sed illud temporis Christi Redemptoris eheu! quam gloriosius primo, ob Messiæ adventum. En verba: " Quis in vobis, inquit, est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima?..... Et movebo omnes gentes: et veniet desideratus cunctis gentibus: et implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum et meum est aurum..... Magna erit gloria domus istius novissimæ, plus quam primæ, dicit Dominus exercituum. „

Qui denique Messiam adumbrant, ipsique prophetæ sunt typi Christi futuri, sunt reliqui tres, nimirum Abdias, Jonas et Nahum.

Et hæc dixisse sufficiant de libris veteris testamenti.

Nunc nobis gradum facere opus est ad libros novi fœderis, qui velamen veteribus auferunt, et, quod typus, umbra, figura in antiquo testamento est, plena luce declarant, atque nova veteribus mutant, ut ait Paulus (II Cor. v, 17): " Vetera transierunt: ecce facta sunt omnia nova. "

LECTIO XXX.

De libris novi testamenti.

DE EVANGELIIS.

Neminem latet quæstionem magni momenti, cum de Evangeliis sermonem faciamus, nos tractaturos esse. Nam quatuor Evangelia, non solum ob mysteria, quæ referunt, explicant, fidelibusque proponunt, evadunt libri difficiles; verum etiam ob adversariorum numerum, qui, pluribus objectionibus, impiissimisque cachinnis, præsertim hac nostra ætate, debacchantur in sancta Jesu Christi Evangelia et Evangelistas, adeo ut, si fieri potest, fide e fidelium cordibus eradicata, Evangelicam historiam, absurdissimam, et nonnisi ignorantiæ impudentiæve partum esse, confingere queant. Quare nos, ut viam planiorem sternamus, in confutandis incredulorum blasphemiis, illatis contra Christum et sancta quatuor Evangelia, nec non fideles omnes, qui, hac incredulorum agendi ratione, fidem mentis cordisque aliquo modo labefactatam habent, in viam salutis reducere, veramque frugem revocare possimus, præmittimus aliqua generalia, ut sic satis dilucide explicentur et vacua dubiis ab omnibus retineantur ea, quæ ad sequentes quæstiones pertinent.

Prænotandum 1^m^ respicit Evangelii definitionem, quæ est nominalis ac realis. Siquidem vox Evangelium derivatur ex

vocabulo græco εὐαγγέλιον, quod significat lætum faustumque nuncium; constat enim vox εὐαγγέλιον ex duobus aliis, scilicet εὖ, bene, et ἀγγέλλω, mitto. Definitio autem realis, deducta ex ipsa Evangeliorum materia, sic concipi potest: " Historia quatuor sacris scriptoribus divinitus inspirata, de vita, miraculis salutarique doctrina Jesu Christi. " Explicamus breviter hanc definitionem. Imprimis dicitur " historia "; nam in Evangeliis omnes veræ historiæ characteres inveniuntur, nimirum quatuor Evangelia facta referunt effectu comprobata memoriæque digna, ad homines instruendos. " Quatuor sacris scriptoribus divinitus inspirata "; quatuor enim Evangelistæ ea, quæ scripto consignarunt, neque ex proprio impulsu, neque ex aliis scriptoribus, facta historica narrantibus; sed Spiritu sancto moti, ut alias innuimus, ad docendum et ad scribendum, Evangelia exaraverunt. " De vita, miraculis, salutarique doctrina Jesu Christi "; res namque quatuor Evangeliorum, non tantum respiciunt Jesu Christi vitam privatam; verum etiam publicam, nimirum quomodo ille natus, educatus, cum hominibus conversatus; item narrant rationem ejus prædicationis, miraculis innumeris comprobatam, ejusdem doctrinæ excellentiam, qua depulsum fuit summum malum, summumque bonum adeptum per mediatorem Jesum, Deum et hominem. Hinc optime Angelus ad pastores ajebat: " Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo. " Videlicet fore ut, nato Domino, mundus exultaret lætitia inenarrabili, quia vitam perditam per peccatum protoparentum, accepturus erat per Christum.

Prænotandum 2m spectat ad Evangeliorum numerum. Sane, ut vidimus, in prima parte, cum de libris apocryphis sermonem fecimus, multa Evangelia enumerantur. Sed, rectæ criticæ vestigiis insistentes, illa tantum existimamus esse retinenda, ut canonica atque divinitus inspirata, quæ Ecclesia catholica, columna et fundamentum veritatis, proponit sub anathematis pœna, quæque eruuntur ex canone Concilii Tridentini. Jamvero ex canone liquet, quod tantum Evangelia Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis sunt Spiritu sancto dictante conscripta. Ergo quatuor sunt Evangelia vera, quæ Ecclesia fidelibus proponit. Et ratio, qua inducitur Ecclesia, est, quia ipsa, quæ a Spiritu sancto regitur, majorem certitudinem habet de divinitate horum

quatuor, quam de aliorum, ut S. Augustinus recte observavit (*De consensu Evangelistarum*, lib. I, cap. 1).

Prænotandum 3m respicit Evangeliorum ordinem.

Re sane vera quatuor Evangelia eum ordinem habent, quem illis tribuit constans persuasio omnium antiquorum, quæ fundatur in tempore, quo quisque Evangelistarum suum opus exaravit ex sensu communi. Itaque primus omnium venit Matthæus, secundus Marcus, tertius Lucas et quartus denique Joannes, qui super alios, ut ait S. Augustinus, quasi aquila extollitur, et in ipsum cælum penetrat, atque de æterna Verbi generatione fuse loquitur; dum Matthæus generationem Jesu Christi temporalem describit, Marcus incipit a voce Joannis clamantis in deserto, et Lucas a sacrificiis aronnicis.

Prænotandum 4m spectat ad relationes, quas Evangelistæ inter sese habent.

Ex lectione enim librorum quatuor Evangelistarum concludi potest, quod Matthæus, Marcus, qui est abbreviator Matthæi, et Lucas conveniunt inter sese in omnibus, cum hi tres Evangelistæ toti sint in describenda Jesu vita, incipientes a baptismate Joannis, usque ad ea, quæ evenerunt ante Christi passionem, nimirum ad tempus, quo discipuli cum Jesu, cœna peracta, venerunt in hortum olivarum, ubi Christus oravit Patrem suum, ut transiret ab eo calicem passionis; et cum non posset transire, quia voluntas Dei erat, expleta oratione, omnes discipuli, visis legionibus a Scribis et Pharisæis missis ad Jesum capiendum, relicto eo, fugerunt. Joannes vero raro convenit cum tribus aliis Evangelistis; nam ea narrat, quæ ceteri omiserunt ob varias circumstantias, quibus prohibiti sunt factis interesse: sic omnia minuta a captione in horto Gethsemani usque ad Christi sepulturam, clare, ordine et narrationis forma exponuntur a Joanne, quam ab aliis tribus Evangelistis.

Prænotandum 5m respicit errores, generatim sumptos, in quatuor Jesu Christi Evangelia.

Sane increduli, præsertim nostræ ætatis, existimant quatuor Evangelia esse opera contemnenda, quæ nonnisi imbecillitas temporum excipere potuit; nam Christi persona in iis eo vilipenditur, ut abjectissimus de fæce plebis homunculus existimetur. In eis insuper præcepta sanctitatis, omni reverentia dignissima,

despectui habentur; Evangelistæ depingunt primos Christianos, religionis sanctæ præcones, tamquam nullius rationis homines, et ad omne evagationum genus; sanctissima mysteria non solum risu, sed impiissimis cachinnis excipiunt; sunt mendaces, fraudulenti, etc. Hæc et alia his similia improperia in quatuor Christi Evangelia et ipsos Evangelistas inferunt adversarii satanico furore perciti. Hos contra imprimis præmittimus quatuor quæstiones generales, quæ Evangeliorum originem, authenticitatem, integritatem et veritatem respiciunt, et postea dicemus singillatim de quatuor Evangeliis.

§ 1. — *De origine Evangeliorum.*

Quamvis breve temporis spatium, inter Christi vitam et mortem atque ipsius dictorum factorumque scriptionem intercesserit, increduli tamen Evangeliorum narrationes mythos esse adstruere conantur. Sed perperam. Nam juxta illud, quod mythologi docent, mythos scilicet pedetentim nasci, paulatim amplius ornari, ac tandem pene evolvi, nonnisi multorum annorum decursu, per plurium generationum ora transeundo; sed non sic quatuor Evangelia, quæ nequaquam a generatione ad generationem fando propagata sunt, sed ea scripserunt auctores coævi, testes factorum, vel testium discipuli, quinimo ejusdem doctrinæ evangelicæ primi propagatores. Ideoque hæc Evangeliorum origo, pene coæva rebus gestis, quæ Evangeliorum objectum constituunt, omnem mythorum suspicionem, vel melius possibilitatem, ab ipsis relationibus Evangelistarum longe repellit. Ipsa enim exorta fuerunt ratione publica, ab omnibus approbata et variis de causis, quæ omne dubium tollunt. Causa generalis fuit, ne historia Christi factorum dictorumque remaneret incognita, licet non omnia a Christo dicta et patrata narrentur in Evangeliis, cum Joannes dicat, quod, si omnia, quæ fecit et dixit Jesus, scripto essent consignata, mundus libros haud capere posset. Causæ vero et rationes speciales, quibus sacri scriptores ad Evangelia exaranda moti fuerunt, sunt eæ, quas nobis historia subministrat. Legimus enim in historia, Matthæum suum Evangelium scripsisse ad refutandos Judæos, qui de adimplemento prophetiarum in Christo dubitabant, hinc illis prophetias messianas exponit; Marcus scripsit rogatus a

Christianis Romæ degentibus, qui desiderio flagrabant scripto possidendi facta atque dicta memorabilia Jesu Christi; Lucas Evangelium edidit, non solum, ut suppleret ea, quæ Matthæus et Marcus omiserant; sed etiam, ut corrigeret falsas circa Christi personam narrationes, latas a scriptoribus haud divinitus inspiratis; et tandem Joannes scripsit rogatus ab Asiæ episcopis, ut assereret Christi divinitatem ac Jesu Christi humanitatem adversus obortas hæreses. Quæ principia et causæ Evangelia enarrandi certe omne dubium depellunt de mythica eorum natura. Denique quæ exponuntur ab Evangelistis, æque etiam inveniuntur apud scriptores profanos, quorum historicas narrationes nunquam critici sanæ, vel corruptæ mentis, reponunt inter libros mythis refertos. Igitur, nisi adversarii nostri historias omnes scriptorum profanorum, tamquam mythicas admittere velint, excipere debent, absque hæsitatione, ut vera, et plane a mythis aliena ea, quæ in Evangeliis narrantur. Ergo origo mythologica, quam Evangeliis tribuunt adversarii, admitti nequit.

§ 2. — *De authenticitate Evangeliorum.*

His, quæ alibi evolvimus de authenticitate omnium sacrorum librorum, generatim sumptorum, oportet modo nonnulla alia claritatis gratia adjungere; cum authenticitas Evangeliorum sit res magni momenti, et consequenter speciali ratione nobis pertractanda.

Statuimus igitur, contra Strauss præsertim, sequentem propositionem:

Prop. — *Quatuor Evangelia sunt authentica.*

Hujusmodi propositio probatur pluribus argumentis, quorum alia dicuntur externa, et alia interna.

Argumenta externa reduci possunt ad unum generale, scilicet ad illud, quod desumitur ex traditione, quæ clare Evangeliorum authenticitatem demonstrat. Et hæc traditio est multiplex, juxta fontes, ex quibus deducitur. Primus fons est sacra liturgia; 2us testimonia Patrum aliorumque scriptorum sacrorum; 3us scriptores profani; 4us modus agendi hæreticorum; 5us denique versiones.

1° Ex sacra liturgia.

Ecclesia ab exordio sui, seu a temporibus, in quibus Christi dicta et facta exarata fuerunt, semper usa est quatuor Evangeliis, tum in publicis conventibus, qui in catacumbis, seu cryptis, habebantur, et postea in ecclesiis, tum in lectionibus privatis, quæ ipsius ecclesiæ jussu ordinabantur ad fidelium pietatem fovendam, tum denique in liturgico exercitio: quod factum certe demonstrat Ecclesiam hæc quatuor Evangelia retinuisse et retinere tamquam authentica.

2° Ex Patrum testimoniis.

Omnes Patres cujuscumque ætatis et Ecclesiæ, idest græcæ aut latinæ, quemadmodum ex eorum operibus eruitur, nullum dubium inducunt quoad authenticitatem Evangeliorum Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis. Speciminis gratia, en unum vel alium eorum testimonium. Sic Justinus martyr: " Apostoli, inquit, in suis commentariis, qui vocantur Evangelia „; et alibi: " In commentariis, quos ab ejus Apostolis eorumque discipulis scriptos dico. „ Ex quibus liquet Justinum designare et quatuor Evangelia et eorum auctores, qui fuerunt et Apostoli, uti Joannes et Matthæus, et Apostolorum discipuli, uti Marcus, discipulus Petri, et Lucas, Pauli. Item Tertullianus contra Marcionem: " Eadem, scripsit, auctoritas Ecclesiarum apostolicarum ceteris quoque patrocinabitur Evangeliis, quæ proinde per illas et secundum illas habemus, Joannis dico et Matthæi, licet et Marcus quod edidit Petri affirmetur, cujus interpres Marcus; nam Lucæ digestum Paulo adscribere solent. „ Quæ Tertulliani verba expresse admittunt authenticitatem Evangeliorum Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis. Eodem modo judicari potest de omnibus aliis Patribus tertii, quarti et quinti sæculi, qui, non solum uno ore hanc veritatem profitentur; verum etiam cuncta Christi facta in Evangeliis exposita citant in suis operibus, imo ipsis Evangelistarum verbis, desumptis ex textu græco, vel latino, ad confirmandas fidei veritates, vel fovendam fidelium pietatem, aut refellendas hæreticorum cavillationes.

3° Ex testimoniis scriptorum profanorum.

Sane scriptores priorum sæculorum Ecclesiæ, qui Christianis infesti erant, nec fidem christianam profitebantur, inconcusse retinent sacra Evangelia esse authentica. Sic Porphyrius et

Celsus, omnibus eminentiores, non solum et hanc veritatem expressis verbis confessi sunt, sed etiam ipsa Evangeliorum facta, tamquam vera et authentica, suis in operibus referunt. Sic Celsi, qui in suo opere deperdito, cui titulus: " In sermone vero „ provocat ad " ea quæ Jesu discipuli scripserunt „ et audet accusare Christianos, quod corruperint " contextum Evangelii. „ Quibus auctor, licet in primis non declaret utrum de Evangeliis loquatur, an de aliquo alio libro novi testamenti, postea tamen, non solum utitur expresse verbis Evangelii, verum etiam totius libri contextu demonstratur reapse sese loqui de Evangeliis.

4° Ex ratione agendi hæreticorum.

Sectæ hæreticorum, ac præsertim Valentinianorum, Gnosticorum, et eorum, quibus nomen Ptolomæi, Basilidiani, Marcionitæ etc., quæ primis Ecclesiæ sæculis prodierunt, etsi omnia Evangelia non recipiant, aut ea pervertant, scilicet addendo, minuendo, aut sensum immutando; nihilominus hac agendi ratione probant Evangelia extitisse, primo Ecclesiæ sæculo, et esse originis apostolicæ. Hæc nostra assertio confirmatur satis abunde ex operibus hæreticorum nunc deperditis, quorum tamen memoria extat apud Tertullianum, Irenæum, Epiphanium, aliosque.

5° Denique ex versionibus.

Sane omnes sacrorum librorum versiones, tum mediate, tum immediate expressæ, totum textum Evangeliorum referunt, imo eodem modo, ac inveniuntur apud nos: sic versio itala et syriaca simplex, quæ sunt antiquissimæ et expletæ circa finem secundi sæculi Ecclesiæ. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. Patrum auctoritas, allata in confirmationem propositionis, est prorsus nulla; quia nunquam ipsi utuntur nomine proprio scriptoris, cujus verba, aut scripta, citant. Ergo.

Respondemus negando. Namque adversarii hac objectione demonstrant se minime Patrum opera legisse, aut aliquo modo evolvisse. Ut illis semper præsto sint Catholici, en alias auctoritates, præter illas adductas in probatione propositionis.

Sic Papias, qui expresse nominat Matthæum et Marcum. Patres insuper, qui fidelibus sacri textus exhibent expositiones morales, declarant tantum, ad eorumdem fidelium ædificationem exhortationemque, sensum librorum, tum veteris, tum novi testamenti, non autem illis utuntur ad confirmationem alicujus veritatis, ut accidit Patribus, qui apologias, aut controversias adversus hæreticos conscribunt. Ergo.

Obj. 2ª. In Evangeliis multa inveniuntur, quæ dubium ingerunt de eorum integritate, puta cum Christus (Matth. XXIII, 35) dicit super Hebræorum caput effundi omnem sanguinem, a sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, occisi inter templum et altare; item legitur, nato Domino, Cyrinum Syriæ præfectum fecisse censum, dum scimus hunc Syriam rexisse, decem annis post Christi nativitatem. Ergo.

Respondemus admittendo loca Lucæ et Matthæi ab adversariis objecta; sed in sensu explicando. Sane adversarii nobis præstare deberent librum aliquem, hujusmodi difficultatibus carentem, et tunc esset admittenda eorum objectio: et hoc generatim loquendo. Ad exempla vero adducta, et imprimis quoad Zachariam, dicimus, quod illi nullo argumento demonstrare possunt difficultatem propositam, cum sint claræ probationes Christi, quæ contrarium statuunt. Quod autem ad locum Lucæ spectat, dicimus Evangelistam loqui de duobus censibus, qui non sunt effecti eodem tempore, sed diverso. Præterea Lucas loquitur per anticipationem, nimirum quod hæc descriptio prior facta sit, quam Cyrinus eligeretur in præsidem Syriæ; vel, quod missus sit ad adjuvandum Saturninum, qui tempore Christi nativitatis illam provinciam regebat: et hoc in more erat apud Romanos, ut melius reipublicæ negotia a gubernatoribus et præfectis provinciarum tutarentur.

§ 3. — *De integritate Evangeliorum.*

Quoniam in prima hujus operis parte fuse egimus de integritate textus græci, tirones, cum pars hujus textus præcipua constituatur ex Evangeliis, jure revocare possunt omnes rationes illic in confirmationem propositionis de integritate textus græci adductas, ut sic præsentem quæstionem optime resolvere possint.

Hic tantum resolvimus nonnullas objectiones, quas adversarii in Evangelia potissimum producunt.

Objectiones.

Obj. 1[a]. In Evangeliis nunc inveniuntur plurima, quæ olim deerant, ut duo priora capita Matthæi, caput ultimum Marci historia sudoris sanguinis necnon narratio mulieris adulteræ; atqui hæc demonstrant quatuor Evangelia carere integritate. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc evenit in omnibus codicibus, negamus; tantum in aliquibus, concedimus. Revera liber Evangeliorum, sicut ceteri libri, subjectus fuit fato, quare accidit, ut aliqui codices carerent nonnullis, quæ inveniuntur in aliis; et hoc vel ex circumstantiis, vel defectu et incuria librariorum, vel alia de causa, quæ effecerunt, ut alii codices aliis essent pleniores, et alii aliis inferiores, simul ac minoris auctoritatis ob nonnullorum defectum. Ergo objectio resolvitur ex diversitate codicum.

Obj. 2[a]. Certum est Evangelia non pervenisse ad nos usque qualia prodierunt ex hagiographorum manibus; scribit enim Victor episcopus in suis chronachis, quod jussu proconsulis Messalæ, Anastasio imperatore, quatuor Evangelia emendata fuerunt, quippe ab auctoribus idiotis in lucem edita. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et Victor hæc protulit, aliqua populari traditione deceptus, concedimus; secus negamus. Victor sane vitam egit sub imperatore adeo pravo, qui præcepta sanctitatis moralitatisque actionis summe in odium habebat; hinc evenire potuit, ut hæc vox, sicuti narrat Victor, originem sumpserit ab ipsa imperatoris aula. Præterea historici, qui omnia minuta imperatoris Anastasii referunt, præsertim quoad ejus regimen, alte silent de facto Victoris episcopi; quinimo apud Liberatum contrarium legimus, quod scilicet Anastasius imperator ideo sede Constantinopolitana Macedonium episcopum ejecit, quia quatuor Ecclesiæ Evangelia vitiaverat. Insuper Patrum opera et omnes versiones etiam antiquissimæ, editæ ante tempora Anastasii imperatoris necnon Victoris episcopi, possident Evangelia, ut nunc perspiciuntur. Ergo.

§ 4. — De veracitate Evangeliorum.

Hujusmodi quæstio resolvi posset ex evolutis in propositione de inspiratione sacrorum librorum; namque, admittendo libros omnes exaratos esse sub Spiritus sancti influxu, cumque Spiritus sanctus sit Deus, et hinc summa veritas, quæ nec decipi nec alios decipere potest, quisque retinere debet ut vera ea, quæ narrant Evangelistæ. Attamen nos, tironum utilitati consulentes, operæ pretium ducimus aliqua hac in re proferre, ut plene et accurate adversariorum objectionibus occurrere queant. Sistitur quæstio adversus illos, qui omnia facta evangelica in fabulas ac mythos convertere student.

Argumentum generale sic concipitur: Auctores Evangeliorum, nec decepti fuerunt, nec decipere alios voluere, neque, si voluissent alios decipere, id agere potuissent. Ergo sunt vera quæ in Evangeliis narrantur.

Probatur antecedens per partes.

Primo: Auctores Evangeliorum in factis enarrandis non fuerunt decepti. Siquidem Evangelistæ ea ætate vitam egerunt, qua vixit Jesus: ergo et videre et audire datum fuit illis quæ fecit et dixit Jesus, tum in publicis conventibus, tum in privatis conversationibus, aut controversiis. Joannes enim et Matthæus post vocationem ad apostolatum semper fuerunt cum Jesu, imo Joannes, ut legitur, passioni interfuit, adeo ut Jesus e cruce pendens, matrem suam illi commendarit. Unde ille optime scripsit: " Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, et testamur et annuntiamus vobis. " In quibus Apostolus expresse affirmat, se vidisse et audisse ea, quæ in suo Evangelio narrat. Dubium solum, quod mentibus occurrere posset, est quomodo scilicet cognoscere potuerunt Matthæus et Joannes ea, quæ referuntur ad tempus ante eorum vocationem. Huic rei facile responderi potest; nam ea omnia, quæ narrantur apud Matthæum et Joannem de Christi nativitate ejusque vita privata, usque ad trigesimum ætatis suæ annum, attingere potuere non solum ab ipso Christo, verum etiam a B. Maria, ipsius Christi matre, item a Simeone, a Joanne Baptista ejusque discipulis. Quod autem ad Lucam et Marcum

spectat, dicimus ipsos non fuisse testes immediatos, sed mediatos, cum, ut alias monuimus, alter ab apostolo Petro et alter a Paulo edoctus fuerit. Ergo sunt vera, quæ in Evangeliis narrantur.

Secundo: Nec decipere alios voluere. Licet enim psaltes in excessu mentis suæ cantet: " Omnis homo mendax ", nimirum quod omnes homines mendacio sunt obnoxii; verumtamen haud sequitur perpetuo illos mentiri, præsertim si loquuntur Spiritu Dei moti, ut in càsu nostro. Neque dici potest dictum prophetæ esse generale, quia tunc Deus mendax esset, quod est impossibile metaphysice loquendo. Ergo Evangelistæ omni ex parte sunt sinceri. Dubium, quod exoriri potest, esset ex ipsis Evangelistarum personis, ex Evangeliorum stylo et argumento; atqui hæc sunt evidentia. Ergo.

Re vera non exoritur ex Evangelistarum personis. Ipsi enim, ut ex historia patet, erant homines simplices, ingenui, vita et moribus integerrimi, qui nec cupidine, nec bonorum ambitione, nec divitiarum appetitu, nec spe lucri, aut gloriæ studio, ducebantur; quinimo ob religionem, quam profitebantur, subiere persecutiones, calumnias, tormenta, ipsam mortem, et hanc turpissimam. Ergo. Non ex stylo. Namque, legendo quatuor Evangelia, non invenitur eloquentiæ affectatio, neque artis dicendi studium, nec rerum narratarum exaggeratio; sed tantum mira sinceritas, simplicitas, candor, veritas, quæ scriptorum intrinsecos characteres, tum mentis, tum cordis, propalant. Siquidem Matthæus ingenue manifestat, quod vocatus fuit a Christo, dum erat ad telonium; item narrat ignominias magistri et supplicia, necnon reprehensiones, quas Christus Apostolis sæpe fecit, ob errores vel importunas interrogationes; et facta exornat omnibus circumstantiis necessariis, idest loci, temporis, personarum, si acciderunt nempe in urbibus, in vicis, per annum, per diem, quæ omnia miro splendore fruuntur in Evangelio Matthæi. Quod dicitur de Matthæo, aliis quoque Evangelistis jure tribui potest, cum eorum Evangelia iisdem dotibus exornentur. Denique neque ex argumento Evangeliorum. Re sane vera historia nos docet, quod Apostoli erant viri summe illitterati, agrestes, piscatores, aut publicani; quare nullo modo a semetipsis excogitare poterant illam sublimem scien-

tiam, quæ in Evangeliis conspicitur et observatur. Enarrant enim sublimissimas veritates, quæ superant humanæ mentis captum; loquuntur de Christo sine fictione, fraude, et semper spiritu eludendi atque pervincendi Judæos, qui Messiam magna gloria et apparatu expectabant, ut Israelis regnum sublevaret. In his omnibus adeo Evangelistæ perspicuitati, ordini aliisque hujuscemodi proprietatibus student, ut penitus omnis fraudis suspicio facile tollatur. Ergo.

Tertio: Etiamsi voluissent alios decipere, nunquam potuissent.

Facta sane et dicta, quæ ab Evangelistis referuntur, talis sunt publicitatis, ut nullimode attenuari possint. Siquidem Evangelistæ referunt ea, quæ dixit Jesus in publicis conventibus, habitis modo ad confirmandos novos sectatores suæ doctrinæ, modo Judæos incredulos objurgandos, præsertim Pharisæos aliasque sectas, ævo Christi existentes, modo denique ad aliquam doctrinam edocendum turbas, quæ magno numero Jesu vestigia insectabantur. Narrant præterea quæ Christus patravit, idest: illum pertransisse benefaciendo et sanando omnes, patrasse miracula ingentia et extraordinaria, quæ Christus fecit non solum coram Apostolis aliisque fidelibus; verum etiam ipsis Pharisæis præsentibus, qui cum essent lupi rapaces, sæpe occasionem quærebant Christum falsitatis atque deceptionis redarguendi; item referunt innumera quæ egit in gratiam gentilium, licet missus esset ad oves perditas domus Israel, sic ut ipsi gentiles admirarentur, et, falsorum deorum religione abjurata, ferventes novæ doctrinæ sectatores efficerentur. Ergo nullo modo Evangelistæ potuerunt alios decipere, unum scilicet pro alio factum enarrare, mutare circumstantias, personas, atque alia id genus adjuncta. Nec potuissent. Etenim tum non solum testes auriti et oculati reclamassent, verum etiam illi omnes, in quorum gratiam aliquod signum faciebat Jesus, qui, cum essent admodum gentiles, certe occasionem quæsivissent Apostolos apud judices accusandi pœnisque submittendi. Confirmantur hæc omnia testimoniis scriptorum profanorum, qui uno ore profitentur, et suis in operibus passim referunt eadem facta, quæ referuntur ab Evangelistis, atque fere iisdem circumstantiis loci, temporis, personarum: quod argumentum est certe magni ponderis, cum aliquoties salutem ex inimicorum nostrorum fon-

tibus hauriamus oportet. Speciminis gratia citamus unum, vel alium. Sane Josephus Flavius ita scribit de Joanne Baptista: " Hunc enim Herodes necari jusserat, quum esset vir bonus Judæosque ad virtutis studium excitaret, etc. „ Quæ et sequentia omni narrationi evangelicæ adamussim consonant; item de Jesu Christo: " Fuit, inquit, hoc tempore, scilicet Pilati præsidis romani, Jesus, vir sapiens, si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector..... Hic erat Christus..... accusatum ad mortem Pilatus damnasset..... Nam post tertiam diem redivivus apparuit..... „ (*Antiq.*, l. XIII, c. 5, n. 9). Et Tacitus: " Auctor, ait, ejus nominis Christus, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus est. „ Idem affirmant et plura alia facta adducunt de vita Jesu Christi Salvatoris cum narratione evangelica concordantia, Thalus, Chalcidius, Celsus, Porphyrius, Hierocles, Julianus Apostata et Eusebius. Hos comitantur auctores Thalmudistæ, qui plura etiam facta vitæ Christi referunt, imo in aliquibus deest Christi mors, juxta morem eorum, quo retinebatur esse blasphemiam dicere ac retinere Dei Filium ad mortem crucis damnatum.

Objectiones.

Obj. 1ª. Si vera essent miracula, quæ in Evangeliis leguntur, et ipsi Judæi Christi doctrinæ missionique credidissent, et pagani religionem christianam amplexati fuissent; jamvero historia contrarium evincit. Ergo.

Respondemus retorquendo adversariorum argumentum: Atqui historia admittit Judæos simul et paganos Christi miraculis credidisse. Ergo. Re sane vera, legendo historiam Judæorum paganorumque, sicut etiam aliqua opera scriptorum profanorum, satis notum fit reapse adversarios gratis asserere et nullo inniti argumento. Sic Pharisæi nunquam Christi miracula negarunt, et ne quæstionem quidem in medium protulerunt hac in re. Dicebant utique Christum in Beelzebub principe dæmoniorum ejicere dæmonia, et ex arte magica miracula patrare, quinimmo sacrilege nomine Jehova abuti; sed nunquam miraculorum veritatem, aut existentiam denegare, vel aliquo modo attenuare ausi sunt. Præterea Christi miraculis doctrinæque multi Ju-

dæorum crediderunt: ex. gr. Apostoli, septuaginta discipuli, Gamaliel, legis doctor, Josephus ab Arimathæa, nobilis decurio, Nicodemus, plurimæ familiæ, mulieres innumeræ ditissimæ et nobilissimæ, ut Martha et Maria; item turbæ, quæ ei crediderunt, sive in multiplicatione panum et piscium, in nuptiis, in templo, in prædicatione, in resurrectione Lazari, sive in sanatione cœci nati, in resurrectione filii viduæ Naim etc., eo ut Pharisæi et Scribæ timerent, ne Christus in regem eligeretur ab universo populo. Ergo ex historia contrarium evincitur.

Obj. 2ª. Evangelistæ, ut plurimum, inter sese non consentiunt, imo sibimetipsis contradicentes apparent; atqui hoc signum patens imposturæ et falsitatis. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et Evangelistæ non consentiunt eo sensu, quod non eadem facta, nec eodem modo referant, concedimus; aliter negamus. Ad contradictionem pariter distinguimus: Et contradictio ab adversariis admissa est apparens, concedimus; est veri nominis, negamus. Re sane vera utique admittimus adesse in quatuor Evangeliis aliquam apparentem contradictionem, aut Evangelistas aliquando inter sese non convenire, in aliquo facto enarrando, quod accidit, vel ob rerum narratarum varietatem, vel indolem scriptoris, qui factum nonnullis adjunctis et circumstantiis ita exornat, ut illi, quod ceteri Evangelistæ enarrant, prorsus appareat contrarium; sed minime his infirmatur veritas historica, imo eo magis roboratur. Sic ex. gr. Matthæus et Lucas æque testantur Mariam semper virginem de Spiritu sancto concepisse; at, dum Lucas refert annuntiationem a Gabriele factam, Matthæus contra commemorat consilium Joseph occulte dimittendi Mariam conjugem suam: et sic de ceteris, in quibus unus Evangelista sub silentio præterit, quæ alius exponit, et e contrario. Hinc concludendum nobis ducimus cum verbis Augustini: " Utilis igitur modus et memoriæ maxime commendandus, cum de convenientia dicimus Evangelistarum, non esse mendacium, cum quisque etiam dicens aliquid aliud, quod etiam ille non dixit, de quo aliquid narrat, voluntatem tamen ejus hanc explicat, quam etiam ille, qui ejus verba commemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quærendum, quam quid velit ille, qui loquitur. „ (*De Cons. Evang.*, II, XVII, 29).

Obj. 3ª. Instant, quod reapse Evangelistæ sibimetipsis contradicunt. Sane duæ genealogiæ, quæ leguntur apud Evangelistas, Matthæum et Lucam, adeo inter sese pugnant, ut una alteram excludat. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hæc contradictio, quam reperiunt adversarii, afficit rei substantiam, negamus; non afficit, concedimus. Siquidem etsi in conciliandis genealogiis quædam remaneant obscura, ambigua, aut dubia, nihil inde sequitur adversus Evangeliorum veritatem; namque nonnulla ob longævitatem temporum, in quibus evanerunt, explicatu difficilia evadunt. Sed præter hæc, dicimus, quod bene componi possunt duæ genealogiæ. Sane, sicut legitur (Deut. xxv, 5-10), frater accipere debebat uxorem fratris defuncti ad suscitandum semen; ideoque primogenitus secundi matrimonii censebatur defuncti filius legalis, non naturalis. Hoc posito, Joseph, ex genealogia Matthæi, fuit Jacobi filius naturalis, et legalis filius Heli, ex genealogia Lucæ: ergo Jacob et Heli fratres erant uterini ex eadem utique matre, sed ex diverso patre. Cum igitur Heli sine liberis decesserit, Jacob, ex lege, viduam ejus uxorem suscipere debuit: hinc factum est, ut Joseph esset filius naturalis Jacob, legalis vero Heli. Ergo bene conciliari possunt duæ genealogiæ, si attendatur mosaico instituto, licet hoc facto non afficiatur rei substantia.

Obj. 4ª. Miracula sunt facta supernaturalia, quæ humanæ mentis captum exsuperant; atqui hoc scientia critica non admittitur. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et adversarii falso sunt innixi supposito, concedimus; vero, negamus. Homo enim optime facti supernaturalis veritatem assequi potest; jamvero miraculum est factum a Deo, vel ab aliquo, quem adjuvat Deus, productum præter usitatum naturæ cursum, cujus homines certiores reddi possunt. Ergo, cum etiam indocti testificari hac in re queant, de facto est nulla adversariorum objectio.

LECTIO XXXI.

De S. Matthæo Evangelista.

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua, scopo et tempore, quo exaratum fuit Evangelium S. Matthæi.

1° De nomine, origine et vita.

Matthæus, ut vult Pagninus, ex hebraico, significat donatum, vel donum, a radice מָהָר, quod donum significat; nam ille summum donum accepit, cum Christus eum vocavit, dum erat in telonio, gabellas quotidie exigens. Primus omnium historiam edidit de Christi vita ac miraculis, et ex proprio nomine; quare in omnibus latinis, græcis et syris exemplaribus habetur: Sanctum Jesu Christi Evangelium secundum Matthæum; scilicet hujus libri, qui optimum et lætum nuncium continet de Messia patriarchis promisso, scriptor extitit S. Matthæus. Hic natione judæus, natus in Galilæa, filius cujusdam Alphæi, postquam ad apostolatum vocatus fuit, Judæis primum prædicavit Evangelium. Deinde conversus ad gentes, ut religionem christianam disseminaret, post aliquot annos fuit a Parthis martyrio coronatus.

2° De argumento.

Totum Matthæi Evangelium in tres partes dispesci potest. Prima pars, a capite I ad IV, 16, quæ est veluti prooemium, continet historiam Christi infantiæ et inaugurationem muneris publici ejusdem Christi Domini per baptismum Joannis, quod recepit in Jordane, et quadraginta dierum jejunium in deserto. Secunda pars, a cap. IV, 17 ad XVI, 20, complectitur historiam vitæ publicæ Jesu, idest Apostolorum vocationem, sermonem in monte, plurima miracula in variis Galilææ locis patrata, primam duodecim Apostolorum missionem et plurimos exantlatos labores in docenda plebe et Evangelii semine spargendo. Tertia pars, a cap. XVI, 21 usque ad finem, refert passionem, mortem et resurrectionem Jesu Christi.

3° De lingua.

Licet omnes libri novi testamenti ex sententia communi

græce sint exarati, quia græcum idioma, Apostolorum temporibus, cunctis gentibus erat commune, Evangelium tamen Matthæi huic usui exceptionem inducit. Ipse enim suum Evangelium, præcipientibus ceteris Apostolis, hebraice conscripsit, idest in lingua aramaica-palæstinensi, quæ etiam syro-chaldaica vocabatur, ut alias innuimus. Quæstio hæc summe est inter criticos exagitata, ut fuse declarabitur in corollario.

4° De scopo.

Quale fuerit S. Matthæi consilium in Evangelio suo exarando, ex iis colligitur, quæ leguntur initio ejus historiæ. Incipit enim: " Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham etc. „ Ex quibus sine ulla controversia liquet scriptorem in id unum animum intendere, ut scilicet ostendat Messiam toties promissum in veteri testamento, jam advenisse, et reapse natum ex gente davidica, ac proinde abrahamica. Quoniam eo tempore, quo S. Matthæus ad Evangelii scriptionem divinitus excitatus fuit, fervebat summa controversia contra rem christianam et ipsam Christi Ecclesiam tunc incipientem; hinc factum est, ut Matthæus, in suo Evangelio componendo, forma utatur, sicut dicunt, apologetica et polemica, non autem mere historica. Vaticinia ex veteri testamento desumpta, quibus evincitur Christus esse verus Messias Patriarchis Prophetisque promissus, sunt viginti et amplius.

5° De tempore, quo Evangelium Matthæi fuit exaratum.

Communi antiquitatis calculo S. Matthæus suum Evangelium primus omnium exaravit; in quo autem anno æræ christianæ hoc factum sit, exacte determinari vix potest. Sententia veterum pariter ac recentiorum inter satis amplum fluctuat annorum spatium. Quoad veteres præsertim adsunt multi codices græci, qui in subscriptionibus hujus Evangelii dicunt illud editum fuisse octo annis post Christi ascensionem in cælum, et alii, qui plures vel pauciores annos ponunt; nihilominus omnes fluctuant inter tertium et decimum annum a Christi morte, seu trigesimum nonum æræ vulgaris. Sufficit tantum ad institutum nostrum dicere, quod S. Matthæus scripsit suum Evangelium, lapsis aliquot annis post resurrectionem Jesu Christi. Hoc confirmatur ex Patribus, qui, unanimi sententia, tenent S. Matthæum suum Evangelium scripsisse, antequam ex Judæa

proficisceretur. Præterea, ut ex historia patet, Matthæus remansit in Judæa ultra annum quadragesimum, a Christi nativitate, in quo quis dubium inducere potest illum suum Evangelium edidisse? Insuper, ex nonnullis in ipso Evangelio relatis, insinuare videtur non exiguum fluxisse tempus inter libri editionem et templi civitatisque Jerusalem eversionem. Demum ex inspectione et collatione contextus cum textibus ceterorum Evangelistarum evincitur veritas, quam tuemur. Ergo.

§ 2. — *De auctore Evangelii S. Matthœi.*

Quod auctor primi Evangelii sit ipse Matthæus, est veritas, non solum admissa ab omnibus Patribus antiquisque scriptoribus; verum etiam confirmata ex ipso Evangelii titulo, qui expresse indicat S. Matthæum. Pro Patribus citamus nonnullos, quorum testimonia sunt magis nota clarioraque. Ita Hieronymus: " Matthæus, inquit, qui et Levi, ex publicano apostolus, primus in Judæa propter eos, qui ex circumcisione crediderant, Evangelium Christi hebraicis litteris et verbis composuit. „ Ex quibus eruitur non solum, quod Matthæus est sui Evangelii auctor, sed etiam ex qua familia oriundus, quo loco scripserit, quaque lingua. Et S. Athanasius in Synopsi S. Scripturæ: " Matthæi Evangelium, ait, hebraica dialecto conscriptum est a Matthæo, editum Jerosolymis, et interpretante Jacobo fratre Domini expositum. „ Eodem modo loquuntur ceteri Patres, sive græci, sive latini, priorum sæculorum. Et Eusebius addit etiam causam scriptionis Evangelii Matthæi, dicens: " Matthæum conscribere Evangelium causa compulit talis: cum facta fuisset in Palæstina persecutio gravis, ut periclitarentur dispergi omnes, ut carentes forte doctoribus fidei, non carerent doctrina, rogarunt Matthæum, ut omnium verborum et operum Christi conscriberet eis historiam. „ Quoad titulum patet. Ergo.

COROLLARIUM I.

De professione S. Matthæi.

Ut Matthæi professio melius intelligatur, necesse est ad memoriam revocare usum, qui vigebat apud Romanos. Hi enim

vectigalia recipiebant mittebantque super equos, quorum ductores nuncupabantur equites, et dein publicani, qui in provinciis, ad quas perveniebant, constituebant suos exactores, telonearios vocatos [1]. Hi procliviores erant ad amplius exigendum, quam dominis suis promittebant; hinc ubique locorum, præsertim in Judæa, accensebantur inter publicos peccatores. Horum unus extitit S. Matthæus, qui Christo eum vocanti obtemperans, extemplo telonium omniaque sua reliquit, et, admirantibus omnibus, Dominum Redemptorem est sequutus. Ubi attendenda est summa Christi dignatio, qua vocat Matthæum publicanum, ideoque apud Judæos habitum, uti infamem et peccatorem, non solum ad gratiam atque intimam amicitiam suam, verum etiam ad apostolatum.

COROLLARIUM II.

Utrum reapse S. Matthæus suum Evangelium hebraice conscripserit.

Quod Matthæi Evangelium hebraica lingua fuerit primitus conscriptum, eruitur ex communi sensu scriptorum antiquitatis, quibus consonant etiam plures recentiores critici et enarratores biblici, uti Dupin, Richard Simon, Marchini, Janssens, Claire, Reithmagr, Mayer, Patritius, Demaret, Danko aliique plurimi ex catholicis, necnon aliqui ex Protestantibus et Rationalistis, quos inter Machælis, Credner, Ebrard, Reuss, Cureton et alii. Hi omnes ad amplectendam sententiam antiquorum ea ducuntur præsertim ratione, quod lingua hebraica, seu aramaica-palæstinensis, tunc erat vernacula. Etenim tempore, quo Matthæus suum exaravit Evangelium, in usu erant et lingua græca et aramaica-palæstinensis; sed aramaica erat populi vernacula, græca vero ad extraneos et doctores magis pertinebat. Quum igitur sanctus Matthæus Evangelium

[1] Vox τέλος apud Græcos significat vectigal, inde telonium nuncupatus fuit locus, seu domus, in quo nautæ et mercatores solvebant navium merciumque vectigal, cujus exactores dicebantur telonearii, publicani, seu publici homines, quia sedebant in domo solutionis, uti vertit Persicus, ad mercium vectigalia exigenda. Pari modo etiam in Judæa hujusmodi solutiones vectigalia a Judæis vocabantur, et eorum exactores telonearii, quos nomine generico Vulgata appellat publicanos, quia sedebant, ut apud Romanos, locis viisque publicis, ubi erant telonia.

suum pro popularibus Judæorum ad fidem conversis scripserit, ipsi potius utendum fuit lingua vernacula, quæ erat aramaica, quam græca. Præterea alia ratio, qua dicti auctores ducuntur, innititur testimoniis innumeris Patrum, etiam apostolicorum, qui uno ore profitentur Evangelium Matthæi hebraice fuisse conscriptum. Quod autem lingua aramaica-palæstinensis, seu syro-chaldaica, erat vernacula tunc temporis, liquet ex plurimis locis Evangeliorum et Actuum Apostolorum. Sic Christus ad vitam revocans filiam Jairi (Marc. v, 41), lingua aramaica usus est, ut melius mentem suam, qui revocabat et imperabat, exprimeret, sicuti etiam a popularibus suus loquendi modus maxime intelligeretur. Dixit enim: " טליתא קומי „ (Tabitha cumi), idest, Puella, surge; item eamdem linguam adhibuit, cum surdum et mutum sanavit (Marc. vii, 34), dicens: " הפתח (Ephpheta), quod est adaperire „, vel esto apertus; eamdem, cum, e cruce pendens, exclamavit ad Patrem suum cælestem: " Eli, Eli, lamma sabacthani „ (Matth. xxvii, 46). Pariter in Actibus (i, 19) etiam Lucas et Paulus, loquentes ad Judæos hac lingua usi sunt, licet dicat sacer textus, quod adhibuerunt linguam hebraicam; nam in novo testamento sub nomine linguæ hebraicæ intelligitur lingua aramaica, quæ, ut alias monuimus, constat ex vocibus et formis syriis ac chaldaicis.

Rationes vero eorum, qui tuentur sententiam contrariam, nimirum quod Evangelium S. Matthæi non hebraice, sed græce conscriptus fuit, eruuntur ex sequentibus.

Et prima ratio est, quod ii Patres, qui tenent Matthæum hebraice suum Evangelium edidisse, abducti potissimum fuere ex testimonio Papiæ; jam vero Papias, ut ait Eusebius, erat vir rudis et ingenii prorsus mediocris, qui fabulis animum facile intendebat. Ergo. Quantum falsitatis includitur in hoc argumento patet non solum ex ipso Eusebio, qui vocat Papiam " virum disertum et eruditum ac sacrarum Scripturarum peritum „; verum etiam ex ipsius Papiæ operum contextu. Falsum præterea est omnes Patres testimonio Papiæ usos esse: nam S. Irenæus, Panthæus, Origenes, Epiphanius, Hieronymus, ut ipse De Wette profitetur, aliunde acceperunt notitiam de Evangelio Matthæi hebraico idiomate conscripto.

Secunda ratio est, quod nunquam visus fuit autographus

hebraicus Evangelii Matthæi, nec aliqua unquam Ecclesia, aut scriptor, eo usus est. Quam falso data ratio nitatur fundamento, patet ex Panthæo, qui autographum vidisse in India testatus est; item ex quodam judæo, Joseph nomine, qui pariter fassus est invenisse hebraicum codicem Tiberiade in ærario ejus urbis; et tandem evincitur ex Curetonii sententia, qui censet apud Syros extitisse versionem Evangelii S. Matthæi ex aramaico textu confectam. Ergo.

Tertia ratio est, quod linguam græcam tunc temporis loquebantur omnes populi et etiam Hebræi. Hujus rationis falsitas patet ex supra dictis.

Quarta ratio est, quod Matthæus in suo Evangelio utitur versione septuaginta Interpretum, hoc ille nunquam fecisset si hebraice Evangelium exarasset. Nos utique admittimus adesse plures citationes ex versione τῶν Septuaginta; sed non excludimus plura etiam testimonia inveniri, quæ sunt translata ex textu hebræo. Tuentur hanc postremam sententiam Erasmus Rotterodamus, cardinalis Cajetanus, Matthæus Flaccius, et ex Protestantibus Wetstenius, Fritzsche, Ewald, Bleck, Weis aliique plurimi. Quoad nos primam opinionem amplectimur, ut magis firmam, eamque innixam testimoniis omnium Patrum necnon scriptorum sanæ criticæ.

COROLLARIUM III.

De Evangelio secundum Hebræos.

Quoniam apud nonnullos Patres mentio occurrit Evangelii secundum Hebræos, cujus exemplar non amplius extat, eruere conabimur ex testimoniis antiquorum scriptorum, an Evangelium, de quo est sermo, unum idemque fuerit cum illo apostoli Matthæi, hebraice conscripto.

Generatim antiqui scriptores testantur hoc Evangelium in usu fuisse apud Nazaræos et Ebionitas, sicuti etiam dicunt indifferenter appellari secundum Hebræos et secundum Matthæum. Præterea ex testimoniis Patrum clare eruitur Evangelium secundum Hebræos et Evangelium Matthæi unum idemque fuisse. Ad rem præ omnibus audiatur sanctus Epiphanius, qui (*Hær.* xxx, 3, 13), " Evangelium, ait, illi admittunt quidem secundum Matthæum, quo solo, Cerinthianorum vel Merinthia-

norum instar, utuntur, idque ipsum secundum Hebræos appellant. „ Quibus Epiphanius aperte demonstrat Evangelium secundum Hebræos idem prorsus esse, ac archetypum hebraicum Matthæi. Attamen processu temporis hoc Evangelium corruptioni obnoxium fuit, quia multa addita fuere desumpta ex traditione: hinc factum est, ut nulla in posterum ei tribueretur auctoritas, quin imo nonnulli inter apocrypha illud rejicientes, omnem auctoritatem adjudicarunt græco textui, immediate ab ipso Matthæi autographo expresso.

COROLLARIUM IV.

Utrum duo priora capita Evangelii Matthæi sint genuina.

Dubium in duo priora capita Matthæi inductum fuit: 1° quia hæc desunt in Evangelio, quo Ebionitæ utebantur, quod diximus unum idem esse cum Evangelio Matthæi; 2° quod Marcus, qui est Matthæi abbreviator, alte silet de iis, quæ narrat S. Matthæus his capitibus; 3° demum quod nulla mentio occurrit apud ceteros scriptores novi testamenti. Nos, argumentis criticis freti, defendimus duo priora capita Evangelii Matthæi minime esse adscititia. Re sane vera, si talia essent, neque antiqui codices, neque versiones illa possiderent, et Patres, in apologiis, controversiis habitis cum hæreticis atque fidelium conventibus, nunquam ea citassent; atqui evincitur contrarium. Ergo.

Probatur minor per partes. Quotquot enim extant Evangelii S. Matthæi codices, hanc controversam partem continent, exceptis tantum nonnullis, qui carent versiculis decem et septem primi capitis, quare incipiunt a versiculo decimo octavo. Præterea omnes versiones, præsertim perantiquæ et probatissimæ, puta versio itala, utraque syriaca, coptica etc. dicta capita præseferunt. Insuper Ecclesiæ Patres omnesque veteres doctores passim suis in operibus dictam partem Evangelii sancti Matthæi citant, imo nonnulli quæstionem genealogiarum evangelistæ Lucæ et Matthæi resolvunt. Denique addi potest, quod initium capitis tertii necessario supponit duo priora capita, secus esset suspensum et sine narrationis ligamine. Ergo duo priora capita non sunt S. Matthæo abjudicanda, quemadmodum adversarii nostri contendunt.

LECTIO XXXII.

De S. Marco Evangelista.

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo Evangelium S. Marci fuit conscriptum.

1° De nomine, origine et vita.

Quoad nomen Marci opus est, ut duplicem distinguamus etymologiam, alteram hebraicam, alteram latinam. Juxta etymon vocis hebraicæ deductæ a radice מָרַךְ (marac), tergere, significat politum, limatum; Marcus enim polivit lanceam sui Evangelii et prædicationis, ut ea, instar leonis, Ægyptios aliasque gentes Christo subigeret. Juxta vero etymon latinam, nomen Marci est deductum a mense martio, in quo natus fuit, vel, secundum S. Isidorum, Marcus significat malleum; quia ille malleus magnus, fortis atque conterens petras extitit, idest saxea gentilium corda compungens, et ad pœnitentiam vitamque christianam convertens. Omnia autem circa originem et Marci vitam sunt incerta, cum nihil certi erui possit ex scriptoribus, sive ecclesiasticis, sive profanis. Alii enim eum faciunt hebræum ex tribu Levi, imo sacerdotem aaronicum. Alii putant hunc Marcum eumdem esse, ac Joannem Marcum, qui fuit consobrinus Barnabæ, quamvis nonnulli teneant esse diversum a Joanne Marco. Alii fuisse censent unum ex septuaginta discipulis Christi. Alii denique existimant Marcum fuisse discipulum Petri apostoli ejusque comitem, ab ipso apostolo conversum et baptizatum: hæc opinio præ omnibus aliis videtur verior et probabilior. Certum est eum fuisse auctorem secundi Evangelii, illudque Ægyptiis prædicasse. Florentissimam Ecclesiam, quam Alexandriæ fundavit, cujusque primus episcopus consecratus, rexit usque ad octavum Neronis annum, quo mortuus est, et sepultus Alexandriæ, succedente ei Aniano.

2° De argumento.

Totum S. Marci Evangelium, sicut illud S. Matthæi, in tres partes dividi potest. In prima, a versiculo primo ad duodeci-

mum capitis primi, continetur proœmium, in quo Joannes Baptista, præcursor Christi, sistitur in deserto prædicans, et a quo Christus ipse baptizatur. In secunda, a versiculo decimotertio ad versiculum decimumnonum capitis noni, referuntur gesta ac prædicatio Jesu in Galilæa a tempore, quo Joannes Baptista detrusus fuit in carcerem, usque ad ultimum Christi discessum ab hac regione. In tertia denique parte, a capite x ad xvi, 20, Marcus refert ultimum Jesu Christi iter in Judæam et Jerusalem, itemque ea, quæ his locis dixit patravitque; deinde narrat cœnam a Christo cum discipulis suis peractam, ejus passionem, mortem et resurrectionem cum nonnullis redivivi Domini apparitionibus, necnon in cælum gloriosam et admirabilem ejus Ascensionem.

3° De scopo.

Scopus hujus Evangelistæ fuit narrationem instituere factorum et potentiæ divinæ natura Christo inhærentis, ut demonstraret eum esse Dei filium rerumque omnium supremum et absolutuum Dominum.

4° De lingua.

Marcus ex communi sententia suum Evangelium græce exaravit. Et hoc adeo verum est, ut doctores Patresque antiquissimi, qui Evangelium S. Matthæi lingua aramaica-palæstinensi dicunt fuisse conscriptum, dum ad Evangelium Marci perveniunt, nihil referant, utrum scilicet illud fuerit alio idiomate exaratum: quod aperte declarat in ea lingua Marcum scripsisse, qua utebantur ceteri scriptores novi testamenti, nimirum græca, cujus indolem adeo redolet, ut facile demonstretur primum exemplar fuisse græce exaratum. Attamen nonnulli critici recentiores dicunt et probant S. Marcum suum Evangelium latine scripsisse; sed de his dicemus aliqua in corollariis.

5° De tempore, quo Evangelium S. Marci exaratum fuit.

Tempus scriptionis Evangelii secundum Marcum haud constabiliri potest, cum Patres hac in re minime conveniant. Certum est Marcum post Matthæum, sed ante Joannem, et, juxta omnes, excepto Clemente Alexandrino, etiam ante Lucam Evangelium suum edidisse. Ergo resoluta quæstione scriptionis Evangelii secundum Matthæum, resolvitur et alia de Evangelio secundum Marcum; jam vero sententia communis ponit san-

ctum Matthæum exarasse suum Evangelium inter tertium et decimum annum a Christi morte, scilicet inter annum 36 et 43 æræ vulgaris. Ergo retinendum est S. Marcum scripsisse paulo post a scriptione Evangelii S. Matthæi, nimirum post annum quadragesimum tertium, aut infra, quod esse potest annus æræ vulgaris 42, postquam scilicet Romam jam venerat S. Petrus apostolus. Pater Patritius censet brevi post hujus Apostoli adventum, S. Marcum suum Evangelium edidisse.

6° De loco.

Omnes Patres Ecclesiæque scriptores, excepto Chrysostomo, docent ex communi consensu S. Marcum a Romanis exoratum, Romæ suum Evangelium scripsisse, quod postea, ut tradunt Eusebius et Hieronymus, approbatum fuit ab ipso apostolo Petro. Ad hanc opinionem sequendam ducimur quoque a characteribus internis, qui potius Romanis, quam aliis gentibus conveniunt. Marcus ergo Romæ conscripsit suum Evangelium, antequam ab apostolo Petro mitteretur in Ægyptum. Sufficiat pro omnibus Patribus S. Hieronymus, qui (*Prol. in Matth.*) sic scribit: " Marcus, discipulus et interpres Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus, breve scripsit Evangelium. „

§ 2. — *De auctore Evangelii S. Marci.*

Quamvis nonnulli putent Marcum non fuisse sui Evangelii auctorem, ob rationem, quod ille multa refert, quæ non vidit; nihilominus apud Patres atque probatos scriptores criticos certum est secundi Evangelii auctorem, non alium esse, nisi S. Marcum.

COROLLARIUM I.

Relatio inter Evangelium S. Marci et illud S. Matthæi.

Si S. Matthæi et S. Marci Evangelia simul conferantur, omnibus manifestum est Marcum, suum scribentem Evangelium, illud Matthæi ante oculos habuisse. Sane hic omnia complectitur viginti et octo capitibus, dum ille eadem cum aliquibus additamentis restringit ad sexdecim capita, quæ præseferunt narrationum ordinem illi Matthæi similem; quare

clarum est Marcum reapse abbreviatorem Matthæi fuisse. Differentia, quæ conspicitur, est, quod Marcus rarius, et Matthæus sæpe, ad vaticinia provocant, et hoc, ex diverso auctorum scopo. Nam S. Matthæus, uti diximus, scripsit pro Judæis, qui nondum Jesu Christi doctrinæ crediderant; dum S. Marcus scripsit pro Gentilibus et Judæis ad Christi fidem conversis. Præterea Marcus plura narrat, quæ non hausit ex Matthæi Evangelio, sed aliunde: ex. gr. refert sanationem hominis dæmoniaci in synagoga, item aliam cujusdam cæci effectam Bethsaidæ, sicuti etiam manifestationem Christi redivivi ex mortuis, cum undecim Apostolis apparuit. Denique adsunt nonnullæ circumstantiæ loci, temporis et personarum, quæ penitus apud Matthæum desiderantur, ut circumstantiæ sanationis hominis surdi et muti (Marc. VII, 31-37), illæ de trina Petri negatione in atrio principis sacerdotum deque reprehensione a Christo Petro facta (Marc. VIII, 32, 33), necnon aliis hujusmodi, quæ apostolus Petrus ob humilitatem distincte filio Marco enarrare solebat.

COROLLARIUM II.

Utrum S. Marcus latine scripserit suum Evangelium.

Nonnulli critici recentiores cum Baronio, dum perveniunt ad linguam, qua S. Marcus suum exaravit Evangelium, dicunt Evangelistam primitus latine scripsisse. Ad hanc opinionem amplectendam ducuntur præsertim facto, quod scilicet Venetiis in basilica S. Marci adservatur codex antiquissimus latino idiomate exaratus, qui autographus S. Marci appellatur. Præterea magis confirmantur ex testimoniis Papiæ et Hieronymi, qui Romæ et pro Romanis Marcum Evangelium suum scripsisse affirmant. Ergo, concludunt, S. Marcus latine scripsit suum Evangelium.

Hos contra statuimus falso defendi opinionem, quod Marcus idiomate latino suum Evangelium scripserit. Re sane vera imprimis habemus testimonium veterum Patrum et historicorum, qui aperte opponuntur dictæ opinioni, cum dicant omnes Evangelistas græce scripsisse, excepto Matthæo. 2° Cum tunc temporis lingua græca omnes loquerentur, etiam Romanis hoc

idioma prorsus familiare erat; quod confirmatur ex divo Paulo, qui Epistolam suam ad Romanos græce conscripsit, et Josepho Flavio, qui opus (*De bello judaico*), idiomate græco confectum, dedicavit Cæsari Vespasiano. 3° Falsum est Venetum codicem esse autographum Evangelii S. Marci; nam non est aliud ille codex, nisi exemplar antiquæ versionis latinæ, et quidem, ut videtur, cum correctionibus S. Hieronymi. Ergo S. Marcus suum Evangelium non latine, sed græce conscripsit.

COROLLARIUM III.

De duodecim postremis versiculis Evangelii secundum Marcum (XVI, 9-20), qui in dubium revocantur.

Quoniam multi antiqui codices optimæ notæ his versiculis carent, et tota hæc pericope a stylo reliqui Evangelii S. Marci differt, Tischendorfius in sua editione VII N. T. græci sectionem istam traducit, ut spuriam, quamvis eam in textu retinendam esse censeat. At nos adversus Tischendorfium nonnulla argumenta adducimus, ex quibus clare erui potest sectionem, de qua loquimur, esse genuinam. Et primum argumentum, seu ratio est ex codicibus manuscriptis, qui, tribus exceptis, laudatam pericopen possident. 2° Ex recensionibus novi testamenti, factis sæculo III ab Hesychio, Origene et Luciano, in quorum operibus hi postremi duodecim versiculi inveniuntur. 3° Ex testimonio versionum antiquarum, sive orientalium, sive occidentalium, quarum nulla dictam pericopen sinu suo excludit. 4° Ex antiquis scriptoribus, qui allegant omnes versus, de quibus agimus. 5° Ex praxi Ecclesiæ, quæ in publicis lectionibus, usque a remotissima ætate, hos versus legere consuevit. 6° Denique hæc omnia confirmantur ex internis indiciis, quæ indoli Evangelii secundum Marcum apprime congruunt. Ergo.

LECTIO XXXIII.

De S. Luca Evangelista.

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua, fontibus, scopo, tempore et loco, quo Evangelium S. Lucæ fuit conscriptum.

1° De nomine, origine et vita.

Nomen Lucæ est Romanum, ita enim vocabantur olim, qui oriente luce editi erant; quare Lucas sic dicitur a contractione, quemadmodum probat Calmetus auctoritate codicis manuscripti Bobiensis, in quo legitur Evangelium secundum Lucanum. Patria, quæ nostro Evangelistæ celeberrima contigit, est Antiochia, sita in Syria, quæ toties commemoratur in libris Machabæorum atque Apostolorum Actis, et S. Lucas appellatur etiam Antiochenus, vel Antiochensis, ex loco originis. De ejus parentibus, deque tempore ejus nativitatis, nihil a veteribus memoriæ proditum est. Colligitur tantum ex monumentis eum non fuisse infimæ sortis, nam liquet arti medicæ operam navasse. Probatissima opinio testatur Lucam religionem christianam suscepisse tempore, quo magnus Græcorum numerus Antiochiæ ad Christum convertebatur. Post susceptam fidem non solum cum D. Paulo vixit conjunctissime, atque ceteris Apostolis; sed et cum Maria matre Jesu cognatisque Domini studiose versatus est. Mortuo Paulo, quocum plures confecerat peregrinationes, fertur Evangelium prædicasse in variis regionibus Europæ meridionalis, sicuti etiam in Ægypto et Lybia. Tandem celebs, quatuor et septuaginta annos natus, migravit ad Dominum. Juxta nonnullos fuit martyrio coronatus; sed juxta plurimos, et est verior sententia, naturali morte vita decessit.

2° De argumento.

Omne tertii Evangelii argumentum, sicut antecedentium, dividitur in tres partes. Pars prima narrat historiam infantiæ Salvatoris, idest, annuntiationem conceptionis Joannis Baptistæ et Jesu, utriusque nativitatem, Christi circumcisionem, præsentationem in templo et alia his similia. Secunda pars describit vitam Christi publicam, ejusque varia miracula, sermones, pa-

rabolas, profectionem in Jerusalem, diversionem apud Zachæum in urbe Jericho, ejectionem vendentium e templo et prædicationem eversionis Jerusalem. Tertia pars complectitur totam historiam passionis, resurrectionis et in cælum Christi ascensionis. Hæc omnia continentur viginti quatuor capitibus, quorum duo pro contentis in prima parte, decem et novem pro secunda et tertia parte.

3° De lingua.

Nemo in dubium revocat Evangelium Lucæ græce initio fuisse conscriptum. Namque, præter quam quod lingua græca tunc temporis erat omnibus communis, Lucas, ut natione græcus, et græce loquentibus prædicans, necessario hoc idiomate uti debuit. S. Evangelista in suis scriptis græcæ linguæ se profundam notitiam habere demonstrat, ut non solum omnes alios novi testamenti scriptores elegantia superet; verum etiam corrigat multas voces, quibus ceteri sacri scriptores utuntur.

4° De fontibus.

Quatuor ex fontibus certis hausit Lucas ea, quæ in suo Evangelio refert. Prima fons fuit Evangelium Matthæi et Marci; ipse enim multa ex his duobus deprompsit, et passim iisdem fere verbis. Secunda fons fuit D. Paulus, adeo ut veteres dicerent: " Evangelium secundum Lucam dictatum fuisse ab apostolo Paulo, conscriptum vero et editum a Luca. " Tertia fons fuerunt ceteri Apostoli, ut eruitur ex ipso Evangelii procemio: " Sicut, legitur, tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis "; quibus Lucas non designat alios, nisi Apostolos, qui operum verborumque Christi testes oculati et auriti fuere. Quarta denique fons fuit beata Maria, mater Domini Jesu, quacum Lucas sæpissime colloquia habuit, et ex qua notitiam hausit multorum, quæ ad Christi infantiam referuntur, quæque nemo scire melius potuit, quam ipsius Jesu Mater.

5° De scopo.

Qua ratione Lucas actus fuerit in suo Evangelio exarando, aperit in illis verbis procemii, quæ sic se habent: " Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum..... visum est et mihi..... ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas..... veritatem. " Ergo

Lucas scripsit, ut adversaretur illis omnibus auctoribus, qui absque ulla auctoritate et passim absque ordine factorumque certitudine, falsas Christi historias ediderant; unde Theophilo, ad quem scribit, suum consilium exponens, dicit sese hausisse omnia, quæ scripta mandavit, ex fontibus certis, sive oculatis, sive auritis.

6° De tempore.

Difficile statuitur tempus, quo Lucas suum Evangelium exaravit. Plures codices græci manuscripti referunt ipsum scripsisse anno decimoquinto post Christi in cælum ascensionem, scilicet æræ vulgaris quadragesimo octavo; sed Estius et Grotius, quorum sententiam nos amplectimur, censent Lucam suum Evangelium in lucem edidisse anno sexagesimotertio æræ vulgaris. Nam dicunt Evangelium S. Lucæ cum Actis Apostolorum, quorum auctor, uti videbimus, est ipse Lucas, maxime convenire. Ergo Evangelii scriptio eamdem ætatem præsefert, ac liber Actus Apostolorum; jamvero hic liber dicto anno sexagesimo tertio exaratus est. Ergo etc.

7° De loco.

Quæstio de loco, quo sanctus Evangelista Lucas suum ediderit Evangelium, etiam implicatur. Nonnulli sane auctoritate aliquorum codicum manuscriptorum innixi, putant illud Romæ, aut in Macedonia scriptum esse; alii vero cum D. Hieronymo autumant in Achaja, vel Bœotia.

§ 2. — De auctore Evangelii S. Lucæ.

Quod auctor tertii Evangelii secundum Lucam sit ipse sanctus, nemo est qui dubitat. Habemus enim consensum totius antiquitatis, quæ omni tempore professa est, Lucam Antiochensem esse tertii Evangelii auctorem. Præterea in Actibus legitur: “ Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere et docere usque in diem, qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est. „ Quæ clare demonstrat Lucam in alio libro hæc scripsisse, et hic liber alius non est, nisi Evangelium, ubi omnia Christi facta usque ad ejus ascensionem in cælum referuntur. Demum stylus, narrationum indoles, lingua classica et elegans Actorum omnino conveniunt cum lingua, stylo et

narrationum indole tertii Evangelii; jamvero, uti videbimus, S. Lucas procul dubio est scriptor Actorum. Ergo.

COROLLARIUM I.

Utrum S. Lucas judæus, an ethnicus fuerit.

Juxta divum Paulum, qui (Col. IV, 10-14), Lucam secernit ab iis, qui sunt ex circumcisione, patet Evangelistam ethnicum esse. Attamen, quoniam S. Lucas sese prodit tam eruditum in institutis, ritibus atque cognitionibus rerum Judæorum, dubium est an fuerit judæus; et id confirmatur ex iis, quæ leguntur (Act. XXI, 27-29), in quibus auctor, cum dicit Judæos Asiæ excitasse tumultum in Paulum, quod homines ethnicos in templum intromiserat, non nominat, nisi Trophimum Ephesinum. Fortasse Lucas fuit parentibus ethnicis natus, et judæus neophitus ante conversionem ad Christum.

COROLLARIUM II.

Utrum S. Lucas fuerit medicus.

Ex rationibus, quibus S. Lucas, præ ceteris hagiographis, utitur in morbis depellendis describendisque, clare patet illum summe in arte medendi peritum fuisse. Ad rem conferantur cc. IV, 38-40 et V, 17, 31 ejusdem Evangelistæ. Præterea evincitur ex recta interpretatione verborum ad Coloss. IV, 14, ubi legimus: „ Salutat vos Lucas medicus carissimus. „ Sunt tamen qui in dubium revocant hæc verba D. Pauli, num scilicet ille loquatur de Luca evangelista, et dicunt, eum potius coadjutorem, aut fidelem comitem, quam medicum vocasse. Verum huic objectioni respondentes Hieronymus (*Cat. script. Eccl.*) et Paulinus (*Epigr.*), dicunt communem antiquorum sententiam esse, quod S. Lucas evangelista fuit medicus. En verba S. Hieronymi (*Comment. in Isaiam*): „ Evangelistam, inquit, Lucam tradunt veteres Ecclesiæ tractatores medicinæ artis fuisse scientissimum. „ Ergo.

COROLLARIUM III.

Utrum S. Lucas fuerit pictor.

Circa hanc quæstionem heterodoxi nonnullique etiam ex Catholicis minime conveniunt cum maxima Catholicorum parte,

qui unanimi consensu tenent Lucam animum intentum habuisse ad artem pictoriam. Utique hi dicunt nullum in sacris litteris reperiri hujus rei vestigium, quo hæc sententia definiri posset; sed huic defectui supplet antiqua traditio atque aliqua monumenta, quæ ferunt Lucam reapse artem pictoriam exercuisse. Pro antiqua traditione advocamus Theodoretum lectorem, qui scripsit sæculo VI, quemque laudat S. Joannes Damascenus (*De Imag.*, lib. III, n. 386, Parisiis 1673, pag. 557); pro monumentis habentur inscriptæ lapides apud Aringum (*Roma subterranea*, vol. IV, 46, 10, edit. Rom. 1657), et Nicephorum Callisti (*Hist. Eccl.*, 1, 2, 3, 43), ubi multa id genus referuntur.

COROLLARIUM IV.
De relatione Evangelii S. Lucæ cum Evangeliis S. Matthæi ac S. Marci.

Etsi Lucas multis proprietatibus, quibus carent Evangelia Matthæi et Marci, suum opus exornet, puta modo præmittendo narrationibus, juxta romanorum et græcorum scriptorum consuetudinem, brevem prologum, in quo eleganter et composita periodo docet occasionem, libri scopum, fontes a se exhibitos, et scribendi methodum; modo dedicando librum cuidam Theophilo, quem optimum vocat, qui, cum esset titulus honoris, tributus senatoribus, præfectis et magistratibus, deduci potest hunc Theophilum esse virum nobilem et potentem, Christi fide imbutum; modo habendo rationem chronologiæ accuratiorem; modo corrigendo in aliquibus stylum Matthæi et Marci, necnon dicendi modum; modo denique laudem sibi acquirendo elegantis scriptoris, ita ut ejus Evangelium, lingua auri sæculi idiomatis græci conscriptum censeant fere omnes sanæ mentis critici, non solum antiquitatis, verum etiam recentiorum temporum. Præterea Lucas plura refert Christi dicta atque gesta iisdem fere verbis, ac a Matthæo et Marco recitantur. Demum Evangelium Lucæ plenius est, quam illud Marci, et etiam Matthæi. Plura enim narrat S. Lucas ab illis omissa de Christi nativitate et infantia; item (Luc. I et II) refert totam historiam nativitatis Baptistæ, Annuntiationis B. Mariæ Virginis, Circumcisionis et Præsentationis pueri Jesu in templo, disputationem ejus cum doctoribus, et plures alias circumstantias ab aliis omissas, quæque multum primam illam epocham historiæ

evangelicæ illustrant. Denique in iis etiam, quæ cum Matthæo et Marco communia sunt, aliquando addit circumstantias, quæ rerum narrationem clariorem reddunt. Et hæc sufficiunt pro instituto nostro dixisse de relatione Evangelii Lucæ cum illis Matthæi et Marci.

COROLLARIUM V.

De historia apparitionis angeli et sanguinei sudoris Jesu Christi in horto patientis (Luc. XXII, 43, 44).

Omnes fere Evangelistæ conveniunt in enarrandis illis, quæ Christi passionem respiciunt; sed Lucas, cum pervenit ad Christi orationem in horto Gethsemani, commemorat duas circumstantias, a ceteris Evangelistis omissas, videlicet apparitionem angeli et sudorem sanguineum. " Apparuit, inquit, illi angelus de cælo confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. „

Hoc posito, dicimus, quod perplures critici recentiores ob aliqua momenta, tum interna, tum externa rejiciunt has duas circumstantias. Dicunt sane: 1° quod virium prostratio et angeli confortatio divinæ Christi dignitati repugnant; 2° quod factorum ordo apparet præposterus, cum, post narratam angeli apparitionem et confortationem, sequatur agonia et dein sanguineus sudor, quæ potius auctor antea cessare facere debuisset, aut saltem anticipare; 3° quod secunda illa circumstantia de sanguineo sudore absurda est; nam, si hoc factum evenire posset, statim mors patientis subsequeretur.

Dicimus breviter de singulis.

Et quoad primum, nimirum quod prostratio et confortatio angeli sint divinæ Christi dignitati repugnantia Christoque indigna. Est penitus falsum adversariorum inventum. Siquidem distinctis in Christo duabus naturis, divina altera, altera humana, bene dici potest omnia referri ad infirmitatem naturæ assumptæ, admittendo tamen id fieri cum divinitatis Christique voluntatis consensu. Quod, si ita non esset, neganda pariter forent, atque ab aliis Evangeliis eliminanda, quæ narrantur de Christi pavore et tædio, et quod ille esuriit et ploravit aliaque id genus. Tantum autem abest, quominus hæc de Christo dicantur, ut

conferant potius ad ostendendam veritatem humanæ naturæ et passionis Christi, ad caritatem ejus manifestandam, atque demum ad exemplum nostrum.

Quoad secundum, idest quod factorum ordo apparet præposterus, dicimus adversarios futilibus inniti rationibus; namque minime verum est quod factorum ordo sit præposterus, quinimo ex accuratis animadversionibus sunt facta et circumstantiarum rationes multo accuratius enarrata.

Quoad tertium, scilicet quod sudor sanguineus sit absurdus, puta impossibilis, dicimus pariter falsam adversariorum rationem, sive factum conspicitur in genere, sive in suis adjunctis. Sane imprimis notamus quod, juxta quosdam, non satis constat ex textu Lucæ Christum verum sanguinem sudasse, cum Evangelista non dicat sanguinem ex Christi corpore defluxisse, sed sudorem ejus esse, sicut guttas sanguinis, quæ per similitudinem intelligi possunt de extraordinario et densiori sudore naturali. Verum hujusmodi explicatio admitti nequit. Etenim ei obstat, præter obvium verborum sensum, communis doctorum interpretatio atque credentium persuasio, a quibus semper retentum fuit Christum Dominum Redemptorem vere ac proprie sanguinem sudasse in horto olivarum, dum orabat ad Patrem suum cælestem. Contra autem Euthymium, Theophylactum aliosque, qui putant hoc Lucæ loco adesse hiperbolicam locutionem, qua vult Evangelista denotare ingentem animi dolorem, dicimus Lucæ narrationem ita simplicem esse, ut hujusmodi audaciorem figuram omnino excludat.

His consociantur rationes aliunde petitæ. I[a] Est prodigium, quod Deus hoc in casu patrare potuit. 2[a] Auctoritas physicorum ac medicorum magni nominis, qui admittunt possibilitatem facti. Sic Aristoteles (*Historia animalium*, lib. III, cap. 19), et Galenus (*De utilitate respirationis*), contendunt ex vehementioribus animi motibus sanguinem e poris interdum affluere posse; item Durius in ephemeride germanica, observatione 179, narrat juvenem in carcerem detrusum, tanto terrore affectum esse, ut corpore deficiens in pectore, manibus et brachiis sanguinem sudaverit; et Gregorius Leti, vita de Sixto V, refert virum capite damnatum per noctem magnam sanguinis copiam sudasse.

Sed, inquiunt adversarii, etsi res admittatur, ut absolute possibilis, in Christo tamen nullum locum habet; nam affectus, quibus tunc Christus angebatur, contrarium potius phœnomenon producere debuissent. Huic adversariorum objectioni respondemus, dicendo ipsos verba Evangelistæ haud recte intelligere. Etenim S. Lucas non tribuit sanguineum sudorem pavori, vel tristitiæ, qui effectus re vera sanguineum sudorem efficere nequeunt; sed tamquam peritus, imo professione medicus, etiam propriam causam assignavit, scilicet agoniam, seu internam animi conflictationem, et vehementem conatum, quo nihil magis aptum est ad præfatum effectum producendum. Namque, narrata Christi prostratione ejusque oratione in horto, statim Evangelista refert angeli apparitionem, Christo solamen præbentis, atque tunc subdit: " factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram „: ex quibus apparet hæc omnia non solum cum legibus physiologicis bene congruere, sed etiam distincte et accurato ordine a sancto Luca esse enarrata.

LECTIO XXXIV.

De S. Joanne Evangelista.

—

§ 1. — De nomine, origine et vita, argumento, lingua, scopo et occasione, tempore et loco, quo S. Joannis Evangelium conscriptum fuit.

1° De nomine, origine et vita.

Joannes, ex hebraico nomine יוֹחָנָן (Johochanan), significat gratiosum, vel, ut vertit Pagninus, Domini donum, vel misericordiam; quia Joannes evangelista, speciali misericordia Dei, super alios Apostolos a Christo amore summo prosequutus est, adeo ut mereretur antonomastice nuncupari amoris discipulus. Natus Bethsaidæ ad lacum Genesareth a Zebedæo patre, per aliquod temporis spatium, humiliori piscatoris arti fuit addictus, donec a Christo Domino post Petrum et Andream fratres ad apostolatus munus obeundum vocatus fuerit. Cum esset aliis Apostolis frequenter præpositus, magistro suo indivulse adhæsit non solum toto prædicationis tempore, sed etiam in ejus

passione, cum, aliis Apostolis fugientibus atque magistrum derelinquentibus, Christum Dominum sequutus est usque ad Golgotham montem, ibique juxta Domini crucem impavidus permanens cum Maria matre Jesu, quam hic moriens soli Joanni commendavit. Post Christi ascensionem commoratus est Jerosolymis plures annos, usque nempe ad mortem B. Mariæ Virginis. Deinde in Asiam Minorem pervenit, ubi die nocteque in regno Dei dilatando firmandoque laborans, plures Ecclesias fundavit rexitque. In persecutione Domitiani Romæ ob Christi fidem in ferventis olei dolium demersus fuit, a quo cum illæsus evasisset, Domitianus imperator eum in insulam Pathmos relegavit. Exinde Ephesum rediit, cujus Ecclesiam rexit usque ad mortem, quæ accidit Christi centesimo primo anno, tertio Trajani imperatoris, ætatis vero suæ fere centesimo.

2° De argumento.

Quartum Evangelium etiam tres partes, sicut cetera tria, complectitur. Prima pars, a versiculo primo capitis primi ad trigesimum septimum ejusdem capitis, quæ habenda est procemii loco, loquitur de æterni Verbi generatione, et de Joanne Baptista. Secunda pars, a versiculo septimo et trigesimo primi capitis, usque ad caput vigesimum secundum integrum, refert publicam Jesu Christi vitam, ejus præsertim itinera per Judæam et varios adventus in urbem Jerusalem, occasione totidem festorum solemnium, in quibus Evangelista adnotat accuratius factorum epochas, ipsos dies et horas. Tertia denique pars, a cap. XIII ad XX, cum appendice capitis XXI, complectitur ea, quæ Christus in ultima nocte private cum Apostolis peregit; tum vero exponit seriem passionis, mortis et ipsius Christi resurrectionis. In appendice referuntur variæ redivi Domini apparitiones aliaque magni pariter momenti, inter quæ collatio primatus ad D. Petrum.

3° De lingua.

Joannes, licet omnium consensu pro Græcis græce suum scripserit Evangelium, tamen, cum esset hebræus genere et gente, ac primævæ nativæque linguæ amore flagrans, magis hebræis, quam græcis phrasibus et idiotismis præ aliis abundat: unde studiosis bilingui, imo trilingui cognitione opus est, scilicet hebraica, græca et latina. Et, quamvis Joannes ita corruptus

in lingua appareat, stylus nihilominus est adeo proprius et particularis, ut a ceteris Evangelistis aliisque hagiographis plane sit diversus.

4° De scopo.

Quemadmodum ex scriptoribus ecclesiasticis et ex ipso Evangelii contextu eruitur, multiplex fuit scopus, quem Joannes in suo Evangelio conscribendo habuit. Ut ait S. Hieronymus, tunc temporis multi errores ex sectis Ebionitarum et Cerinthianorum exorti, contra divinam Christi naturam longe lateque grassabantur, " Cum, scribit, Joannes esset in Asia, coactus est ab omnibus fere tunc Asiæ episcopis et multarum Ecclesiarum legationibus de divinitate illius (Christi) scribere. „ Ergo occasio scribendi fuerunt errores exorti, et scopus hos refutare. Præterea constat Joannem, post ceteros Apostolos scribentem, voluisse supplere ea, quæ omissa erant ab illis, suis in scriptis, et insuper declarare quæ obscuriora in illis videbantur, vel falsis interpretationibus occasionem præbuerant. Igitur S. Joannes in suo Evangelio, non solum refutavit errores veramque doctrinam constabilivit; sed etiam retulit omnia, quæ ab aliis Evangelistis omissa fuerant, vel obiter tractata.

5° De tempore.

Certum est quod Joannes, omnium Evangelistarum postremus, suum exaraverit Evangelium; verum, quo tempore præcise, critici haud inter sese conveniunt. Etenim alii censent Joannem Evangelium scripsisse ante exilium in Pathmos insulam; alii post exilii solutionem, vel in ipso exilio; alii existimant Joannis Evangelium scriptum fuisse ante ruinam civitatis Jerusalem. Ast communis chronologorum sententia tenet Joannem anno reparatæ salutis 98, primo Trajani, 65 post Christi in cælum ascensionem, exarasse Evangelium. Hoc egit Joannes ætate grandævus, sicuti veteres tradunt.

6° De loco.

Quæstio de loco, sicut illa de tempore, reposita est in incerto. Synopsis, quæ S. Athanasio tribuitur, docet Joannem, dum in Pathmos insula detinebatur captivus, suum scripsisse Evangelium, quod postea in lucem editum fuit Ephesi a quodam Cajo, Joannis familiari.

§ 2. — De auctore Evangelii S. Joannis.

Si legatur textus Evangelii S. Joannis, aperte patet quod Joannes auctor Evangelii idem est, ac Joannis filius Zebedæi. Legimus sane (Joan. XXI, 24): " Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc; et scimus quia verum est testimonium ejus. „ Quæ verba ullo absque dubio sunt Joanni tribuenda. Pariter evincitur ex aliis locis, quod scilicet Joannes est auctor Evangelii de quo loquimur. Sic (XVIII, 15; XIX, 26, 27; XX, 2, 3, 4, 8 et XXI, 7). Quibus dubium non est, quin Joannes loquatur de se, et nec alia de causa nomen suum silentio supprimit, nisi ut de se ipso honorifice loqui non videretur, quemadmodum eruitur ex Chrysostomo (homil. 82 *in Joan.*), Augustino (lib. XVII *contra Faustum*, c. 4) aliisque scriptoribus. Quæ veritas plenissime confirmatur ex perpetua et constanti Ecclesiæ traditione, cujus auctoritas minor non est illa ipsius Evangelistæ. Ex antiquiis adducimus tantum Synopsim Athanasianam, quæ sic ait: " Evangelium secundum Joannem, et dictatum est a Joanne apostolo..... et postea ab eo Ephesi editum. „ Ergo tertii Evangelii non alius est auctor, quam ipse Joannes.

COROLLARIUM I.

De titulis, quibus S. Joannes Evangelista exornatur.

Cum catalogum omnium Sanctorum, a patriarchis usque ad anachoretas perlegamus, tantum S. Joannem Evangelistam invenimus pluribus laureis exornatum. Ipse enim vocatur, et revera est theologus, imo theologorum vertex, ipse propheta, ipse apostolus, ipse evangelista, ipse sacerdos, ipse pontifex, ipse hierarcha, ipse virgo, ipse martyr. Quod fuit theologus patet ex Apocalypsi, quæ græce inscribitur Apocalypsis sancti Joannis theologi; est propheta, et nemo ignorat Joannem in sua Apocalypsi multa prædicere, quæ nondum eventu sunt comprobata; est evangelista, et comprobatur ex suo Evangelio; est apostolus, ob tres epistolas catholicas, quas, uti videbimus, ipse conscripsit misitque ad fideles per orbem dispersos; est virgo, et in perpetuum, adeo ut mereretur laus antiquorum,

qui eum exornant prærogativa virginitatis, ob quam Christus eum speciali modo super ceteros Apostolos dilexit. Quocirca Joannes, tum aliarum virtutum, tum præsertim virginitatis merito, evasit discipulus Benjaminus Christi, qui in ultima cœna recubuit supra pectus Domini, cui moriens Christus quasi virgini virginem matrem commendavit. His igitur titulis, quibus nemo alius, exornatur S. Joannes.

COROLLARIUM II.

Cur S. Joannis Evangelium dictionem hebraicam, græcam et latinam redoleat?

In perlegendo S. Joannis Evangelio multa occurrunt, quæ declarant Joannem hebraizare, græcizare, et in multis latinizare. Sane hebraizat, dum sæpe τὸ *et*, sumit pro *sicut*, ut facit passim Salomon in libro Proverbiorum, ubi simile simili comparat per copulam *et*, quæ proinde similitudinis est nota, idemque valet quod *sicut*. Græcizat vero, dum forsitan sumit pro *utique*; græcum enim ἄν denotat assertionem, non dubitationem, ut Joannis (VIII, 9): " Nam, inquit, si me sciretis, forsitan, scilicet utique, et Patrem meum sciretis. „ Latinizat, dum *non posse* sumit pro *nolle*, ut ibidem 43: " Quare, legitur, loquelam meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum „, ubi *non potestis* significat *non vultis*. Præterea S. Joannes hebræum *amen* semper geminat et duplicat, dicens: Amen, amen; dum ceteri Evangelistæ unum dumtaxat adhibent amen. Et hoc facit S. Joannes primo, quia altissimas præ ceteris habuit contemplationes, et altissima divinitatis mysteria cognovit; proinde ad denotandum summa fide et gravitate illa a se annunciari, et eodem modo a fidelibus excipi, dicit: Amen, amen. Præterea his utitur, ut insinuet genuinum modum certitudinis, scilicet quod ea, quæ scribit, cognoverit per duplicem cognitionem, alteram naturalem et alteram divinam, hoc est per experientiam et revelationem. Sumit vero forsitan pro *utique* expressivum græcum ἄν; quia tunc temporis græcum idioma erat commune, et nemo paulisper eruditus extabat, hac lingua carens. Et sic *non posse* pro *nolle*, Joannes enim pro Latinis suum Evangelium exaravit.

COROLLARIUM III.

De relatione Evangelii S. Joannis cum aliis tribus.

Canon generalis, quo judicare quis possit de relatione inter S. Joannis Evangelium et alia tria, est quod S. Matthæus, S. Marcus et S. Lucas maxime scribunt gesta ultimi et penultimi anni prædicationis Jesu Christi, nimirum ea omnia, quæ egit Christus, postquam S. Joannes Baptista ab Herode in carcerem conjectus fuit; dum S. Joannes in suo Evangelio pertexit præcipue historiam duorum præcedentium annorum prædicationis Christi. Hinc nonnulla Christi miracula commemorantur solum a Joanne, puta: Conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ (capite II); expulsio vendentium é templo (ibidem, versiculo 15); filii Reguli infirmi sanatio (III, 47); paralytici ad probaticam piscinam curatio (V, 1 et seq.); cœci nati illuminatio (IX, 1 et seq.); resuscitatio Lazari a morte (XI, 1 et seq.); prostratio Judæ proditoris et satellitum in terram, cum venerunt ad capiendum Jesum (XVIII, 6); effusio sanguinis et aquæ a latere Christi jam mortui et lancea perfossi (XIX, 36); potestas remittendi peccata per insufflationem Spiritus sancti, data Apostolis post resurrectionem (XX, 22); denique multiplicatio piscium, Apostolis piscantibus (XXI, 6). In aliis, quæ narrat S. Joannes, omnino ille convenit cum narrationibus ceterorum Evangelistarum, exceptis nonnullis circumstantiis, vel explicationibus, quæ obscure et ambigue referuntur, præsertim a S. Matthæo et S. Marco.

COROLLARIUM IV.

De muliere adultera (Joan. VIII, 1-12).

Erasmus et Grotius ex antiquioribus criticis, ex recentioribus autem Semlerus, Wegscheiderus, Tischendorfius aliique, pericopam S. Joannis, quæ factum de muliere adultera refert, tamquam adscititiam et spuriam rejiciunt. Hi omnes sequentibus rationibus innituntur: Prima est, quod præcipui codices et maximæ antiquitatis hunc locum omittunt; secunda, quod fere omnes antiquæ versiones, quas inter itala in pluribus manuscriptis, syriaca simplex, coptica, gothica et nonnulla exemplaria versionis armenæ, hac pericopa carent; tertia, quod Patres gene-

ratim loquendo istam S. Joannis sectionem omittunt, et hac in re eminent Origenes, Apollinaris, S. Cyrillus Alexandrinus, sanctus Chrysostomus, Theodoretus Mopsuestenus, S. Basilius aliique, qui, cum S. Joannis Evangelium exponant, silentio historiam mulieris adulteræ prætereunt; quarta, quod hujusmodi narratio Evangelii contextum perturbat, quia ea posita, non connectuntur quæ habet S. Joannes (VII, 52, et VIII, 12); dum contra, ea sublata, optime connectuntur. Et aliæ hujusmodi rationes internæ mere speciosæ, quæ facile superari possunt.

Nos, antequam respondemus adversariorum dubiis atque difficultatibus, inductis ab illis in pericopam mulieris adulteræ, animadvertimus generatim illos, vel non legisse omnes antiquos codices et magni ponderis, sicuti non omnes versiones, quinimo nec eas ipsas, quas adducunt in confirmationem falsæ assertionis; vel ficte et sub dolo hoc asserere, ad capiendos, si possibile sit, incautos in rete suum. Et quod ita se res habeant, en ipsum Tischendorfium, qui inter tot numero codices, undecim tantum dicit hac pericopa carere. Et argumentum crescit contra adversarios, quia dicti undecim codices in loco pericopæ mulieris adulteræ spatium relinquunt, quod manifeste ostendit incertos hæsisse scriptores, scilicet an illa historia referenda esset, vel necne. Quoad versiones, licet nonnullæ hanc S. Joannis pericopam omittant, plures tamen, præsertim latina, quæ ob antiquitatem et universalem ejus in Ecclesia latina usum ceteris omnibus auctoritate præferenda est, hanc S. Joannis sectionem præseferunt. Præterea Patres omnes, exceptis nonnullis græcis, qui hac in re tacent, dictam pericopam allegant, exponunt et uti authenticam data opera defendunt. Denique quoad argumenta interna, quæ afferunt adversarii, dicimus ea esse nullius momenti, cum ipsi sint imprimis nostræ religioni infensi, et rejiciunt, vel Christum verum Deum esse, vel in dubium eum revocant, modo illum magnum philosophum, modo a dæmone invasum, modo Deo inferiorem existimantes. Præterea ars critica et regulæ hermeneuticæ biblicæ destruunt facile omnes adversariorum difficultates, ex ipso Joannis Evangelii contextu petitas.

Et hæc pro instituto nostro sufficiant dixisse de pericopa mulieris adulteræ.

COROLLARIUM V.

De ultimo capite Evangelii S. Joannis.

Religionis christianæ adversarii semper, aut fere semper, conjecturis et assertionibus innixi conantur demonstrare aliquid, quod est certum et universe approbatum esse falsissimum atque rejiciendum. Sic de ultimo capite Evangelii S. Joannis, cujus authentiam ausi sunt impugnare post tot sæcula critici recentiores, quos inter Hugo Grotius, Clericus, Schott, De Wette, Credner, Neudecker aliique. Difficultates, quibus inducuntur, ut ultimum Joannis caput denegent et tamquam spurium rejiciant, ad hæc revocari possunt:

1° Quod finis capitis XX evidenter exhibet totius Evangelii S. Joannis conclusionem; quare sequens caput XXI aperte videtur alienum, ac deinceps retinendum, quod sit adjectum. 2° Styli diversitas tum in formis, tum in dispositione, tum in figuris rethoricis, tum denique in ipsa indole, clare manifestat non esse opus Joannis, sed alterius auctoris. 3° Plura, quæ occurrunt, falsa et contradictoria. Hæ sunt adversariorum difficultates, quas nos paucis refutamus.

Re quidem vera imprimis habemus argumentum externum, nempe quod omnes codices nullam exceptionem admittunt, sicuti etiam versiones, Patres atque alii sacri scriptores qui una cum ceteris capitibus Evangelii S. Joannis exponunt pariter caput ultimum ejusdem Evangelistæ. Ad argumenta autem adversariorum, ex ipso contextu petita, respondemus: et quoad primum, scilicet Joannem suum Evangelium concludere capite vigesimo, censemus falsam esse adversariorum consequentiam; nam quisque auctor, opere suo expleto, aliquid aliud addere potest. Exempla obvia sunt etiam in profanis scriptoribus, qui, post absolutam alicujus libri materiam, alia subinde adjungunt. Quoad vero stylum et loquendi rationem dicimus nihil in ultimo S. Joannis capite occurrere, quod ipsi repugnet. Denique falsa et contradictoria adducta ab adversariis, si conferantur cum narrationibus ceterorum Evangelistarum, facile omnes inducuntur in conclusionem, quod totum ultimum caput quarti Evangelii procul dubio Joanni tribui potest.

Hæc de quatuor Evangeliis, scilicet Matthæi, Marci, Lucæ et Joannis. Si quis plura cognoscere cupiat accuratissime disputata, adeat P. Patritium S. J. in opere, cujus titulus: *De Evangeliis*, lib. I.

LECTIO XXXV.

De Actis Apostolorum.

—

§ 1. — De nomine, argumento, scopo et utilitate, lingua et tempore, quo Actus Apostolorum fuerunt conscripti.

Præmittimus, quod Rationalistæ eodem modo, quo explicant omnia miracula Evangeliorum, uti vidimus, ita conantur declarare ea omnia, quæ narrantur in Actibus Apostolorum. Quocirca tirones ad eludendas adversariorum difficultates in librum Actorum inductas, uti possunt datis argumentis.

1° De nomine.

Liber, de quo instituitur sermo, inscribitur a græcis πράξεις ἀποστόλων, a latinis Actus Apostolorum; quia horum gesta magis illustria enarrat quoad maximam partem. Et animadvertendum, quod non affert omnia, neque omnium Apostolorum; sed tantum auctor hujus libri sistit in enarrandis factis Petri et Pauli, necnon Jacobi minoris, cujus refert quemdam sermonem, et Jacobi majoris, cujus narratur solum mors gloriosa.

2° De argumento.

Materies totius libri Actuum Apostolorum in duas partes dividi potest. In prima, post narratam Christi in cælum ascensionem, et electionem S. Mathiæ ad apostolatum, exponuntur Ecclesiæ primordia et incrementa, primum quidem inter Judæos, mox vero inter gentes. Dicitur enim de Spiritus sancti descensione visibili specie in Apostolos, et quomodo hoc facto fuerunt in alios viros immutati, adeo ut magno animi fervore et divinæ eloquentiæ vi Christi Evangelium prædicarent variis gentibus et diverso idiomate. Ob Apostolorum miracula et prædicationem, præsertim apostoli Petri, refert auctor, Ecclesiam Christi brevi jam adnumerasse octo millia fidelium. Sermo item est in hac parte de fervore primorum fidelium, de S. Ste-

phano ejusque martyrio, de mirabili Pauli ad fidem christianam conversione, de visione Petri pro Evangelio disseminando inter gentes, de martyrio Jacobi majoris deque Petri vinculis, a quibus per angelum solutus, liber evasit. Hæc omnia ab auctore enarrantur, a capite primo usque ad decimum secundum inclusive. In secunda vero parte, a cap. XIII ad XXVIII, continentur varia Pauli itinera, labores et passiones causa Evangelium diffundendi. Refertur deinde prædicatio Pauli et Barnabæ facta in urbe Cypro, et quomodo, cum transirent in Asiam minorem, Evangelium Antiochiæ Pisidiæ, Iconii et Lystris prædicant in synagogis Judæorum; sed, Judæis resistentibus et Evangelium recusantibus, ad gentes convertuntur, quarum magnus numerus Christi fidem susceperunt: tunc, constitutis variis locis presbyteris, Paulus et Barnabas Antiochiam Syriæ revertuntur; item sermo est de primo Apostolorum concilio, Jerosolymæ habito, cui succedit narratio plurium peregrinationum Pauli apostoli per Ciliciam, Asiam, Lydiam, Phrygiam, Galatiam, Macedoniam et Græciam, donec a Judæis accusatus, in vincula conjicitur, unde paulo post eductus, Romam judicandus perducitur, ibique per biennium in carcere detinetur.

3° De scopo et utilitate.

Sicut non omnia, quæ dixit et fecit Jesus, uti ait S. Joannes in fine sui Evangelii, scripta sunt; ita nec omnia quæ dixerunt et fecerunt Apostoli, primi Ecclesiæ Christi fundatores, scripta pariter sunt. Hoc patet ex auctore Actuum, cujus scopus fuit non omnia Apostolorum facta atque dicta narrare, sed præcipua tantum, quæ ad Ecclesiæ origines noscendas necessaria videbantur. Hic liber connectitur cum Evangeliis, quorum est complementum, cum in Evangeliis adsint vaticinia quæ effectum suum in Actibus sortita sunt. Utilitas Actuum Apostolorum est, quod ex his facilis evadit interpretatio omnium scriptorum apostolorum, et præsertim epistolarum D. Pauli, quæ procul dubio multis in locis obscuræ evaderent, destitutæ auxilio libri Actorum.

4° De lingua.

Idioma, quo liber Actorum exaratus fuit, adamussim convenit cum illo tertii Evangelii, quod procul dubio aurei sæculi linguæ græcæ dotes repræsentat. Adsunt enim voces dictionesque

propriæ, stylus purus et elegans, quæ auctorem demonstrant lingua græca eruditissimum et græcanica eloquentia eminentem.

5° De tempore, quo liber Actuum Apostolorum exaratus fuit.

Quoad tempus scriptionis libri Actorum, duplex adest criticorum sententia. Prima sententia, quæ videtur verior, ponit scriptionem hujus libri tempore, quod profluxit ab Ascensione Domini usque ad finem biennii, quo Paulus fuit Romæ captivus, scilicet 61-63 æræ vulgaris, regni Neronis quarto. Secunda sententia libri confectionem reponit intra illud temporis spatium, quod a vastatione urbis Gazæ (Actor. VIII, 26) effluxit usque ad obsidionem Jerusalem; attamen hæc postrema sententia videtur minus firma, cum toto libro nulla mentio occurrat Jerosolymorum cladis. Ceterum unusquisque in suo sensu abundare potest, scilicet ad unam potius, quam ad aliam sententiam accedere.

§ 2. — *De auctore libri Actuum Apostolorum.*

Increduli, sicut cum auctoribus aliorum librorum, ita et cum auctore Actorum se gerunt. Rejiciunt sane Lucam esse Actuum libri auctorem: hinc, vel dicunt fuisse confectum sæculo secundo, vel esse opus plurium auctorum. Nos contra defendimus Lucam, Pauli discipulum atque comitem, esse auctorem libri. Re sane vera prima ratio deducitur ex Evangelio Lucæ, quod in exordio scriptorem Actorum supponit illis verbis: „ Primum quidem sermonem feci, o Theophile, de omnibus quæ cœpit Jesus facere et docere, etc. „; jamvero tertii Evangelii, quod inscribitur secundum Lucam, uti vidimus, est auctor ipse Lucas. Ergo.

Secunda ratio est ex traditione, quæ constat ex Patribus, Conciliis et usu Ecclesiæ quotidiano. Patres enim omnes usque ab ætate apostolica, quamvis aliquando aperte neque Lucam, neque Actus nominent, passim tamen plura proferunt, ex quibus deduci potest quis sit auctor et liber, ex quo sumpta sunt. Hoc diximus haud frequenter occurrere; nam omnes reapse, et factis et dictis, Lucam citant suis in operibus, tamquam auctorem libri Actuum. Præterea omnia Concilia usque ad tridentinum et vaticanum docent esse retinendum de fide, quod

Lucas est auctor et tertii Evangelii et libri Actuum Apostolorum. Conferantur præsertim canones trium Conciliorum œcumenicorum, scilicet florentini, tridentini et vaticani, in quibus texitur catalogus sacrorum librorum. Denique usus frequens Ecclesiæ catholicæ, quæ retinet librum Actuum Apostolorum, uti opus S. Lucæ evangelistæ.

Tertia ratio deducitur ex eo, quod auctor libri manifestatur ut testis oculatus; nam refert omnia minuta, quæ extraneus scriptorque posterior haud facere potuisset; atqui S. Lucas præ omnibus aliis dicit vidisse, observasse atque factis interfuisse, præsertim in peregrinationibus cum D. Paulo, cujus est sermo præcipuus in Actibus. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. In libro Actorum plura leguntur, quæ sunt menti humanæ impervia, quare impossibilia, uti factum de linguis, quas Apostoli in die Pentecostes locuti sunt; atqui scriptor dotibus ingenii extraordinarii exornatus, qualis fuit S. Lucas, nunquam hoc diceret. Ergo perperam demonstratum fuit S. Lucam esse auctorem libri.

Respondemus distinguendo: Et impossibilitas, quam reperiunt adversarii, admitti potest ex parte hominis, concedimus; ex parte Dei, negamus. Siquidem, cum adversarii non possint explicare factum linguarum juxta canonem, quo utuntur ad explicandum naturaliter omnia miracula, quæ narrantur in sacris libris, hinc impossibile illis videtur, quod homines rudes et nullo ingenio, aut eruditione præditi, extemplo loquerentur variis linguis, adeo ut unusquisque audientium, illis loquentibus, proprium idioma audiret. Idcirco admittant adversarii hac in re, sicuti in pluribus aliis, divinam operationem, nimirum Apostolos esse loquutos Spiritus sancti impulsu, et tunc omnia dubia, veluti umbræ, evanescunt. Neque in hoc mirum. Nam si idem observatur in magnetismo, quod perficitur ex operatione diabolica; quare hanc impossibilitatem statuere conantur adversarii in re nostra, cum Deus ipse sit actor principalis? Ergo nullius momenti est adversariorum objectio.

Obj. 2ª. Actorum scriptor, qui Pauli apologiam animo inten-

debat, plura dixit falsa, cum repugnent epistolis ipsius Pauli, præsertim illi ad Galatas. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc est in mente adversariorum, concedimus; reapse ita est, negamus. Siquidem S. Lucas, Actorum scriptor, est adeo criticæ addictus in exarando Actorum libro, ut nemo alius. Imprimis cogitat, perquirit, meditatur facta, et ita loquitur, ut ne ullum detrimentum quidem veritas patiatur; hinc utique præclara de Paulo narrat, sed inter hæc nunquam omittit illum persecutum fuisse Ecclesiam Dei. Quoad vero contradictiones, quas inveniunt adversarii nostri in iis, quæ narrat Lucas, cum illis quæ narrantur a Paulo in suis epistolis, dicimus has contradictiones, ut plurimum, falsa textuum interpretatione niti. Quare si adversarii, juxta rectam criticam et regulas a Patribus exhibitas, interpretantur loca dubia, facile evanescunt difficultates et contradictiones.

LECTIO XXXVI.

De quatuordecim Epistolis divi Pauli.

Priusquam de singulis S. Pauli epistolis sermonem instituamus, operæ pretium ducimus, aliquibus prænotandis declarare nonnulla scitu necessaria, quæ multum conferunt, ut rectius et expedite intelligantur singulæ epistolæ, quas Paulus ad diversos populos misit.

Prænotandum 1m est historicum, et respicit vitam D. Pauli, nimirum dicimus breviter de ejus genere et indole, de ejus vocatione ad fidem, de ejus prædicatione et denique de illustri ejus martyrio.

1° De Pauli genere, cultura et indole.

Paulus, antea Saulus dictus, Tarsi in Ciliciæ metropoli natus est parentibus judæis de tribu Benjamin. A tenera ætate liberaliter et nobiliter fuit educatus, atque græcorum litteris et liberalibus disciplinis excultus in scholis, quæ tunc temporis florebant Tarsi. Inde, quoniam judæus genere erat, profectus est Jerusalem, Judæorum metropolim, ut ibi in sacris disciplinis, lege mosaica et majorum traditionibus a Gamaliele erudiretur.

Atque tantum Jerosolymis profecit in hisce exercitationibus, ut Tertullianus asserere non dubitet, neminem magis nosse medullas Scripturarum, quam sanctum Paulum apostolum, adeo sacris litteris, lege judaica et eruditione doctus erat. Insignis vero ejus indoles magnanima et heroica elucet præsertim in ardenti ejus zelo et pugna pro judaismo dilatando, putans obsequium præstare Deo. Eo ardoris pervenit, ut sese præberet Judæis ducem ad persequendos et extirpandos Christianos. Ait enim Lucas in Actibus (VIII, 3): " Saulus devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam. „ Et alibi: " Saulus spirans minarum et cædis in discipulos Domini „ (IX, 1). Et Paulus ipse, ad Galatas (I, 13), loquens de vita anteacta in judaismo: " Supra modum, inquit, persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam. „ Adeo crudelis erat Pauli indoles antequam vocaretur ad fidem christianam, quam postea toto corde amplexus est et religione summa coluit!

2° De Pauli vocatione ad fidem.

Christus Dominus, qui Paulum ex lupo agnum efficere decreverat, et ex persecutore apostolum, eumdem mirabili prorsus modo ad se convertit, efficiens eum vas electionis ad prædicandam gentibus gloriam suam. Petit sane a principe sacerdotum epistolas in Damascum ad synagogas, ut, si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem. Quum autem jam prope Damascum adesset, cælesti splendore subito perculsus, vocem audivit redarguentem, quæ dicebat: " Saule, Saule, quid me persequeris? „ Mox ille: " Quis es, Domine? „ Et vox: " Ego sum Jesus, quem tu persequeris; durum est tibi contra stimulum calcitrare. „ Cui ille: " Domine, inquit, quid me vis facere? „ Ex hoc mutatus, Damascum petivit, ibique invenit virum nomine Ananiam, qui illum baptizavit eique commendavit Ecclesiæ Dei gloriam, propagationem animarumque salutem.

3° De Pauli prædicatione.

Paulus, suscepto Damasci baptismate, cœpit majori ardore, ac non in judaismo, rem christianam promovere, idque tam constanter, ut usque ad ultimum vitæ halitum non cessaverit, tam efficaciter, ut homines quoquoversum impulerit, tanto zelo

et ignita charitate, ut dura corda et ingentes peccatores ad veram fidem traxerit. Et sane imprimis per triennium partim in Arabia, partim Damasci, Christum intrepide prædicavit, ita ut Judæorum odium in se concitaret; idcirco ejus discipuli nocte eum dimiserunt per murum, submittentes in sporta; custodiebant enim Judæi civitatis portas die ac nocte, ne ab eis se surriperet. Tum Jerosolymam primum venit, tribus annis post suam conversionem ad Christi fidem, et ibi mansit apud Petrum per quindecim dies. Aliorum autem Apostolorum neminem vidit, nisi Jacobum, fratrem Domini. Jerosolyma discedere coactus a Judæis, qui eum persequebantur, per Cæsaream venit Tarsum Ciliciæ, ibique diu commoratus est. Deinde a Barnaba ductus Antiochiam, ambo per integrum annum fideles docuerunt fidemque inter infideles propagarunt, et adeo fidelium numerus crevit, ut, ad discernendos fideles ab infidelibus, primum Christi sectatores Christiani nuncuparentur. Postea iter apostolicum suscepit in Ethnicorum regiones, et Evangelii vexillum fixit Ecclesiasque fundavit in insula Cypro. Pergæ in Pamphyliis, Antiochiæ in Pisidia, Iconii, Lystris et Derbæ in Lycaonia, magno fructu Christum prædicavit. Postquam Paulus prædicatione sua et miraculis plurimos, tum ex Judæis, tum ex Gentilibus ad fidem adduxerat, reversus est Antiochiam Syriæ, ibique diu commoratus est; inde postea aliud iter suscepit, primum per Syriam et Ciliciam, confirmans Ecclesias et præcipiens, ut Apostolorum et seniorum præcepta custodirent; deinde pervenit Derben et Lystram, ubi accepit Timotheum, quem et circumcidit propter Judæos; inde perrexit in Phrygiam, Galatiam, Mysiam et Bithyniam usque ad Troadem, et, transgressus in Europam orientalem et primum in Macedoniam, Philippos, Thessalonicam et Berœam Evangelii doctrina imbuit; denique Athenis quoque et Corinthi Christum prædicavit. Post aliquod tempus apostolus Paulus venit in regiones Asiæ minoris, quas antea visitaverat, Ephesum usque, ubi ultra biennium docuit. Ab Epheso in Macedoniam et usque ad Illyricum pervenit, Nicopoli in Epiro hiemavit, transegit tres menses in Achaja, præsertim Corinthi, denique per Macedoniam, Asiam minorem, Tyrum et Cæsaream reversus est Jerosolymam. Cum Jerusalem advenisset, a Judæis de legis

contemptu et de apostasia est accusatus; quare subito in carcerem conjectus fuit. Inde Cæsaream missus sub Felice et Festo, romanis procuratoribus, captivus per biennium detentus est; sed, cum ad Cæsarem appellasset, quia erat civis romanus, a Festo ad Cæsarem mittitur. Postea a captivitate dimissus, revertitur in Orientem, et inde iterum Romam, ubi tandem diem obiit supremum.

4° De illustri martyrio D. Pauli.

Tradunt veteres Petrum et Paulum cum Simone Mago Romæ decertasse, ac de eo triumphasse. Qua de re Nero Imperator in Petrum et Paulum, quasi Simonis antagonistas desæviit eosque persecutus est. Paulus igitur martyrium subiit sub Nerone Cæsare, cujus crudelitas omnibus historiis obsignatur. Heu mirum! Præcisa Pauli cervice, pro sanguine lac exivit, symbolum utique innocentiæ et castitatis, pro quibus tuendis moriebatur: hinc factum est, ut etiam ejus carnifices fidem christianam amplecterentur. Nec sufficit. Caput, postquam resectum fuit, tres in terra quasi saltus dedit, et quolibet saltu e terra fontem elicuit. Asserit Chrysostomus, hujus apostoli studiosissimus æque ac peritissimus, Paulum occubuisse anno ætatis suæ sexagesimo octavo, Neronis Cæsaris decimo tertio, a sua conversione trigesimo quarto, et trigesimo sexto a Christi passione. Alii scriptores hac in re aliter sentiunt. Dicta, quoniam a Luca in Actibus non referuntur, ex traditione innotescunt. Eminent Eusebius (*Hist. Eccl.*, II, 22-25) et antiquiores, uti Cajus romanus, Dionysius corinthius, Tertullianus aliique. Hæc est summa gestorum Pauli apostoli.

Prænotandum 2^m respicit numerum epistolarum, quas Paulus apostolus scripsit.

Quemadmodum ex superiori prænotando liquet, plures fuerunt gentes, quæ gratiam Dei, Pauli apostoli prædicatione, cognoverunt; hinc si omnibus et singulis proprias scripturas dedisset vel reliquisset, plures etiam forent epistolæ ab eo conscriptæ. At, licet D. Paulus pluribus gentibus et populis Christi Evangelium prædicaverit, ad paucos tamen populos suas misit epistolas. Quatuordecim igitur numero sunt epistolæ D. Pauli. Utrum autem Apostolus præter has, alias epistolas scripserit, disputatur inter criticos. Siquidem nonnulli

ex prima ad Corinthios, v, 9, colligunt aliam ad hunc populum Paulum misisse epistolam. Sed de hac re nihil certi statuitur. Nonnulli in codice quodam armeniaco duas alias epistolas Pauli inveniunt, unam Corinthiorum ad Paulum, alteram Pauli ad eos, quæ procul dubio sunt inter apocrypha, in quibus etiam est reponenda epistola ad Leodienses, sub nomine divi Pauli, jam inde a sæculo æræ vulgaris secundo vulgata. Apocryphæ pariter sunt epistola Pauli ad Senecam philosophum, et Senecæ ad Paulum. Nonnulli denique censent Paulum aliquam epistolam quoque ad Philippenses scripsisse, ut eruitur, III, 1, ad Philippenses, ubi dicitur: “ Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum. „ Nos, has quæstiones criticis relinquentes, disputabimus tantum de quatuordecim epistolis, quæ canonica auctoritate semper eminuere.

Prænotandum 3m spectat ad ordinem chronologicum, quo Paulus suas quatuordecim epistolas exaravit.

Ab anno igitur quinquagesimo tertio suæ vitæ ad quinquagesimum quartum D. Paulus scripsit primam et secundam ad Thessalonicenses; ab anno quinquagesimo quarto ad quinquagesimum sextum exaravit epistolam ad Galatas et primam ad Corinthios; ab anno quinquagesimo sexto ad quinquagesimum septimum in lucem edidit tantum secundam epistolam ad Corinthios; ab anno quinquagesimo septimo ad quinquagesimum octavum scripsit unam ad Romanos; ab anno quinquagesimo octavo ad sexagesimum primum nullam scripsit epistolam; ab hoc anno ad annum sexagesimum tertium quinque edidit epistolas, scilicet epistolam ad Philippenses, ad Colossenses, ad Ephesios, ad Hebræos, ad Philemonem; ab anno sexagesimo quarto ad sexagesimum quintum exaravit primam ad Timotheum et epistolam ad Titum; ab anno demum sexagesimo sexto ad annum sexagesimum septimum conscripsit secundam ad Timotheum, quæ fuit ultima omnium. Ex hisce patet, quod epistolæ divi Pauli in bibliis haud sunt dispositæ secundum ordinem temporis, quo fuerunt conscriptæ; sed potius habita est ratio, tum eorum, ad quos scriptæ sunt, tum argumenti in quo versantur.

Prænotandum 4m respicit linguam, qua Paulus suas epistolas edidit.

Quoniam, ut alias innuimus, Pauli ætate, græcum idioma erat

lingua κοινή, scilicet communis, qua fere omnes gentes populique tunc loquebantur, quis est qui dubitet apostolum Paulum scripsisse omnes suas epistolas idiomate græco, excepta tamen epistola ad Hebræos, quæ lingua syro-chaldaica scripta est, et epistola ad Romanos, quam Salmeron et Harduinus, contra plures alios, putant esse scriptam latine, quia ad populum latine loquentem missa fuit? Sed de hoc videant critici. Scatet porro græcum idioma, quo utitur D. Paulus, vocibus et locutionibus hebraicis; quare ejus sermo multum convenit cum illo sermone, qui erat in usu vitæ communis in imperio Macedonico a tempore Alexandri Magni.

Prænotandum 5m spectat ad stylum epistolarum divi Pauli.

Stylus epistolarum D. Pauli apostoli uniformis est et proprius, eo ut nemini alii conveniat, excepta fortasse epistola ad Hebræos. Verum, quamvis Pauli stylus nequaquam elegantia, puritate, harmonia et arte præstet, quibus Atheniensium oratores, ut Plato, Demosthenes aliique, qui eminent inter omnes, possidet tamen divinam quamdam vim et energiam, quibus animi mentesque rapiuntur, excitantur ad virtutem et inducuntur ad veram sapientiam perquirendam. Ergo Paulus in suis epistolis scribendis confirmat de facto, quod ille dixit (I Cor. c. II, 4): " Sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis..... "

Prænotandum 6m spectat ad errores in Pauli epistolas.

Etsi religionis adversarii multas antilogias et contradictiones in paulinis epistolis inveniant, nunquam tamen serio ab illis dubitatum fuit, quin quatuordecim epistolæ D. Pauli sint divinæ auctoritatis Paulumque habeant auctorem ac græca lingua eas conscripserit. In controversiam tantum revocatur epistola ad Hebræos, de qua suo loco aliqua dicemus.

Hisce præmissis, dicimus singillatim de quatuordecim epistolis D. Pauli.

§ 1.

De Epistola ad Romanos.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola ad Romanos conscripta fuit.

1° De nomine.

Romanorum nomine, qui Christi ævo per totum orbem erant diffusi, inscribitur epistola, de qua hic sermonem tenemus, non quia ad romanum populum missa fuit; sed, quia directa ad omnes et solos Christi fideles, qui tunc temporis erant Romæ. Sic enim habet ipsa epistola: " Omnibus, qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. "

2° De argumento.

Epistola ad Romanos duas complectitur partes, alteram theoreticam, practicam alteram. Prima pars theoretica, a capite primo ad decimum primum, quæstionem illam pertractat, quæ occasionem præbuit scribendi epistolam, scilicet de gratiæ et prædestinationis gratuitate, necessitate et efficacia. Hinc multa profunde disserit de prædestinatis et præscitis, de gratia et merito, de libero arbitrio et de lege peccati, de natura humana corrupta per Adam et de Christi reparatione, de lege naturæ et Moysi, de occulto Dei consilio circa hominum salutem et de justificatione necnon de salutis negotio, quod pendet ex Dei beneplacito et Christi meritis. Denique concludit salutem esse obtinendam unice per fidem in Jesum Christum Redemptorem et mediatorem inter Deum et homines. Secunda pars practica, a capite decimo secundo ad decimum sextum, agit de vitiis et virtutibus, et hic Paulus hortatur Romanos, ut bene utantur charismatibus a Deo acceptis, charitatem servent, magistratibus ex conscientia obediant, luxuriam et scandala ex cibis provenientia vitent. Demum nonnullas personas particulares commendat, et mittit plures salutationes, præsertim Timothei, Jasonis, Sosipatris aliorumque.

3° De scopo.

Post missionem Spiritus sancti super Apostolos in cœnaculo congregatos, ac præsertim post visionem a Petro habitam de

Christi doctrina gentibus etiam prædicanda, in variis regionibus partim ex Judæo-Christianis, partim ex Ethnico-Christianis coalescentibus, æmulatio quædam et contentio inter utramque partem oriri cœpit. Judæi Ethnicos despiciebant, dicentes vocationem ad fidem proprio jure ad se pertinere, eo quod essent populus electus; gentiles vero objurgabant Hebræos, quia Messiam non receperant, imo crudelissimæ morti addixerant; quare concludebant sese excusationem habere, illos vero, si fidem non reciperent, nullam habere excusationem. Utraque igitur pars de suis meritis gloriabatur. Hinc scopus epistolæ ad Romanos est ostendere vocationem ad fidem et gratiam non meritis Judæorum, aut Ethnicorum, esse debitam; sed a Dei libera electione et misericordia repetendam.

4° De loco.

Quoad locum scriptionis epistolæ ad Romanos omnes conveniunt scriptam esse Corinthi. Hoc colligitur imprimis ex salutatione, quam Paulus mittit, Caji hospitis sui, et Erasti arcarii civitatis: " Salutat, inquit, vos Cajus hospes meus ", et: " Salutat vos Erastus arcarius civitatis " (xvi, 23), quos aliunde scimus Corinthi cives esse. Secundo ex eo, quod Romanis commendat Phœben, quæ videtur epistolam Romam attulisse, quæque erat diaconissa Ecclesiæ Cenchrensis. Ergo apostolus Paulus, dum erat Corinthi scripsit epistolam eamque misit ad Romanos per Phœben.

§ 2.

De Epistolis ad Corinthios.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo duæ epistolæ D. Pauli ad Corinthios conscriptæ fuerunt.

1° De nomine.

Corinthus, tempore Pauli apostoli, erat civitas opulentissima et eruditione præcellens. Recepta prædicatione Evangelii ex ore Pauli, brevi possedit multos cives ferventissimos in fide christiana. Ad hos igitur Paulus scripsit duas epistolas, easque prolixas et multiplici doctrina refertas.

2° De argumento.

Summa primæ epistolæ ad Corinthios, quæ constat decem et sex capitibus, hæc est: Paulus, postquam gratias agit de donis a Deo Corinthiis collatis, statim eos increpat, quod factiose inter sese habeantur causa diversorum magistrorum, qui eos edocuerant ac baptizaverant. Commendat præterea Crucis humilitatem, eamque præponit sapientiæ sæculari, quam Corinthii immodice sectabantur, simulque eos arcet a judicandis Dei ministris et a vana gloria; monet etiam, ut a pseudo-apostolis caveant, eosque redarguit, quod fratrem incestuosum tolerant, simulque monet de vitandis fornicariis et criminosis fratribus. Transit dein ad alium abusum reprehendendum, quod nempe judiciis inter se contenderent, idque maxime apud judices infideles; dum docet impudicitiam fugiendam, ineundum matrimonium, quod maxime commendat ejusque jura aperit, cui tamen præferendam docet virginitatem. Postquam autem Corinthios instruit circa usum carnium idolis immolatarum, statim nonnulla præscribit de modo orandi in ecclesia, scilicet ut viri aperto capite, mulieres autem velato, et hic corrigit abusus, qui irrepserant in sumptione Eucharistiæ. Demum disserit de charismatibus fidelibus tunc concessis, et docet omnibus longe præferendam esse charitatem, virtutum omnium principem et perfectionis vinculum, et concludit resurrectionem mortuorum adstruens et Corinthios admonens de eleemosynis colligendis pro fratribus jerosolymitanis, qui in paupertate versabant. Hæc est summa primæ epistolæ ad Corinthios.

In secunda vero epistola, quæ tredecim capita habet, Paulus, postquam sese excusat, quod nondum ad Corinthios venire potuerit, agit de suo munere apostolico, comparationem inducens, inter legem Evangelicam et Mosaicam, et obiter perstringit pseudo-apostolorum invidiam et hypocrisim. Hortatur Corinthios ad christianam perfectionem et ad infidelium consortium vitandum; postea ostendit quanto amore eos prosequatur et quantum gaudium ipsi attulerit eorum pœnitentia. Eos dein ad eleemosynas excitat pro pauperibus jerosolymitanis, et multa asserit contra suos detractores, ac refert exantlatos pro Christo labores et persecutiones, quas ipse in obeundo apostolatu sustinuit, nec non recenset charismata, visiones, quibus donatus

fuit, adeo ut raperetur usque ad tertium cælum. Denique eos monet, ut vitia corrigant, et toto corde pœnitentiam agant. His absolutis, concludit epistolam salutationibus omnibusque bonis.

3° De scopo.

Duarum epistolarum D. Pauli scopus, si bene perpendantur ea, quæ scripsit ad Corinthios, est omnino diversus. Sane Apostolus scripsit suam primam epistolam, ut abusibus et dissensionibus remedium statueret (postquam enim Paulus ab Achaja discessit, abusus, scandala et dissensiones necnon pravi mores in illam Ecclesiam inundaverunt) atque Corinthiorum consultationibus responderet; namque ad Apostolum scripserant de quibusdam quæstionibus, præsertim circa matrimonium et virginitatem; dum secundæ epistolæ scopus fuit Corinthiis gratulari, eosque consolari, quia jam cœperant præteritas culpas expiare ac reparare, sicuti etiam arguere pseudo-apostolos, qui omnibus modis conabantur antiquos abusus excitare et fovere.

4° De loco.

Si conferantur græcorum codices, utramque epistolam nanciscimur Philippis ab Apostolo scriptas esse. Attamen, si hoc conceditur de secunda, cum dicat idem Paulus sese exarantem secundam epistolam ad Corinthios in Macedonia consistere, ut patet ex capitibus ejusdem epistolæ, II, 12, 13, et IX, 2-4; nullo modo idem affirmari poterit de prima, cum certa argumenta adsint, ex quibus liquet ipsam Paulum ex Epheso scripsisse. Et revera (XVI, 5, 8) ipsius epistolæ, legimus: " Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransibo: nam Macedoniam pertransibo. „ Quæ clare demonstrant hæc Paulum Ephesi in Asia scripsisse; nam prosequitur non statim discessurum in Macedoniam, sed in ea urbe usque ad Pentecosten mansurum. Præterea addit: " Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla, cum domestica sua Ecclesia, apud quos et hospitor. „ Ex quibus pariter addiscimus Paulum ex Epheso hanc epistolam scripsisse; aliunde enim constat Aquilam et Priscillam tunc temporis Ephesi morari. Quod satis etiam dicta confirmantur ex iis, quæ Lucas scribit (Actor. XVIII, 18, 19): " Paulus vero, ait, navigavit in Syriam (et cum eo Priscilla

et Aquila)... Devenitque Ephesum et illos ibi reliquit. „ Ergo certo adfirmari potest secundam Pauli epistolam Ephesi scriptam esse.

§ 3.

De Epistola ad Galatas.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Galatas conscripta fuit.

1° De nomine.

Galatia est regio in Asia minori sita, quæ nomen accipit a Gallis, qui, relicta patria, suas sedes ibi constituerunt. Populus Galatiæ constabat partim ex paganis, qui idola colebant, partim ex Judæis. Hunc itaque populum Paulus Evangelio imbuit sine dubio in secundo suo itinere per Asiam minorem, ut patet ex Actis (xvi, 6), ubi legitur: " Transeuntes Phrygiæ et Galatiæ regionem. „ Hic populus adeo in fide christiana edoctus evasit ex prædicatione D. Pauli, ut pro Christi nomine multa adversa ilari promptoque animo toleraret. Ad hos igitur fideles, Galatiam incolentes, Paulus epistolam unam misit.

2° De argumento.

Epistola ad Galatas sex constat capitibus, et ejus materies in duas partes dispesci potest. Prima pars, a capite primo ad tertium Apostolus vehementer arguit Galatas, quod tam cito passi erant se transferri in aliud Evangelium, ne ullo quidem modo novam doctrinam conferentes cum aliis fidelibus. Hic sui exemplum affert, qui licet revelationem et missionem ab ipso Christo acceperit, suam tamen doctrinam contulit cum doctrina aliorum Apostolorum, præsertim Petri, Jacobi et Joannis: " Ne, scripsit, forte in vacuum currerem, aut cucurrissem. „ Secunda vero pars, a capite iv ad finem, refutat pseudo-apostolorum errorem et exponit legalium utilitatem, sed non ad salutem, quam demonstrat acquirendam, non per legis observantiam, verum per fidem in Christum, totius mundi Reparatorem. Demum Apostolus hortatur Galatas ad amplectendas virtutes, vitiaque fugienda, commendat charitatem erga proximum, et in fine epistolæ suam rursus repetit propositionem, scilicet: " Neque

circumcisionem, neque præputium aliquid valere in Christo Jesu, sed novam creaturam. „ His addit salutationes, et sic epistolam absolvit.

3° De scopo.

Hanc epistolam ad Galatas Paulus scripsit, tum ut divinam missionem atque apostolatus sui auctoritatem vindicaret, tum etiam ostenderet legalium observantiam inutilem evasisse, nec ullam in iis spem collocandam esse post promulgatum Christi Evangelium. Etenim post Pauli recessum, Galatiæ fideles in Christo firmiter credentes, a falsis quibusdam fratribus, qui ex circumcisione erant, sollicitati iterum fuerunt ad circumcisionem et ad ceteras mosaicæ legis cæremonias, atque adeo conati sunt auctoritatem ac doctrinam D. Pauli in populi æstimatione deprimere, ut Galatæ in pristina decidere moverentur. Hac de causa Apostolus scripsit eis unam epistolam.

4° De loco.

Locus, quo hæc Pauli epistola scripta fuit, haud certo constat. Latina exemplaria testantur missam esse ex Epheso; at Græcorum subscriptio atque nonnulli scriptores, et hi pauci, quorum argumentorum solutio videri potest apud Guntner (*Introd. in N. T.*, § 162), volunt epistolæ scriptionem Romæ esse collocandam. Nos cum sententia communi tenemus hanc epistolam Ephesi Paulum scripsisse. Siquidem ex chronologia actorum Pauli patet hanc epistolam scriptam esse postquam ille bis Galatis prædicaverat, quod quidem factum est primum in secundo ejus itinere, et iterum in tertio itinere apostolico, ut apparet ex Actibus (XVI, 6 et XVIII, 23): rursum fatendum est brevi post alteram prædicationem epistolam datam fuisse ob ea, quæ leguntur (I, ad Gal. 6): “ Tam cito transferimini in aliud Evangelium. „ Ubi miratur Apostolus Galatas tam cito a veritatis tramite aberrasse. Ergo ex communi sententia verisimile est hanc epistolam Ephesi conscriptam esse, et non alibi, quia Paulus in tertio itinere apostolico commoratus est in ea urbe.

§ 4.

De Epistola ad Ephesios.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Ephesios conscripta fuit.

1° De nomine.

Ephesus, urbs Joniæ, Asiæ proconsularis metropolis, et celeberrimum totius Asiæ minoris emporium fuit oratoribus, poetis et philosophis celebratissima, simul tamen falsorum deorum cultui, ac magicis quoque artibus addicta. Hujus urbis genti Paulus Evangelium Jesu Christi prædicavit, ad quam postea, ut creditur, unam scripsit epistolam.

2° De argumento.

Hæc epistola, ut illa ad Romanos, duas complectitur partes, alteram dogmaticam, alteram paræneticam. Prima pars dogmatica, a capite primo ad tertium, multa continet, quibus Apostolus Deum laudat ob Evangelii lucem et gratiam fidelibus concessam, qua tum Judæi, tum gentiles, cum in peccatis essent, vivificati fuerunt in Christo. Secunda pars, a capite IV ad VI, exponit rationes, quibus Paulus deduxit illos fideles ad sibi efformandam veram vitam christianam, cujus fundamentum in unitate fidei et charitate repositum est. Hortatur deinde Ephesios, ut a paganorum superstitionibus et vitiis abhorreant, et solum Christi exempla sibi imitanda proponant, ut sic adversus dæmonum impugnationes, armis spiritualibus instructi, gloriosos triumphos obtinere possint. Claudit epistolam spiritualia bona obtestans, quorum tranquilla possessio est pax cum charitate conjuncta.

3° De scopo.

Epistolæ ad Ephesios scopus fuit, ut Christi fideles, Ephesi habitantes, contra seductionis pericula præmunirentur, et in veræ fidei professione confirmarentur, necnon ad vitam vere christianam, damnatis impiis superstitionibus, instructi evaderent. Nam Paulus audierat ab Epaphra, quod pluribus Ecclesiis Asiæ minoris, præsertim Ephesinæ, ingens periculum imminebat ob falsos doctores, qui, pravis opinionibus et supersti-

tionibus, conabantur abducere a simplicitate Evangelii Jesu Christi neophytos illos. His auditis Apostolus statim epistolam, sancta et sublimissima doctrina refertam, scripsit ad populum Ephesinum, jam in Christo credentem ex sua prædicatione.

4° De loco

Apud omnes certum est Paulum hanc suam epistolam scripsisse, dum Romæ erat captivus. Nam sæpe sæpius ipse mentionem ingerit suorum vinculorum, ut patet ex capite III, 1; IV, 1, et VI, 20. Ergo Paulus hanc suam epistolam in urbe Roma conscripsit, atque inde misit ad Ephesios.

COROLLARIUM.

De Wette, Schwegler et Baur negant destinatam fuisse ad Ephesios, sed esse potius amplificationem epistolæ ad Colossenses. Quoniam horum argumenta sunt nullius roboris, quinimo jure optimo despicienda, silentio ea submittimus; et tantum argumenta nonnulla proferimus, quibus adamussim probatur authentia dictæ epistolæ. Imprimis multi Rationalistæ, quos inter Hemsen, Neander, Auger aliique, pluribus argumentis defendunt hujus epistolæ authentiam. Præterea adest testimonium Patrum antiquissimorum, quod est plenissimum, qui uno ore profitentur hanc epistolam esse fœtum Pauli apostoli et scriptam pro populo Ephesino. Ad ea, quæ dicunt adversarii, esse nimirum similem illi ad Colossenses, respondendum censemus, quod ipsi parum sana critica utuntur; nam qui multis et diversis suam doctrinam exponit, eamdem doctrinam docere potest, et nemo est, qui dicat hoc in casu unam epistolam hujus auctoris, aut librum, esse alterius amplificationem vel declarationem. Ergo quemadmodum Paulo tribuitur epistola ad Colossenses, ita tribui debet et illa ad Ephesios.

§ 5.

De Epistola ad Philippenses.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Philippenses conscripta fuit.

1° De nomine.

Urbs Philippi, a Philippo Macedone ampliata et in arcem conversa, in finibus Thraciæ sita erat. In hac urbe Paulus, cum primum in Europæ regiones advenit, suam Evangelii Jesu Christi prædicationem habuit. Sed mota in Paulum persecutione, noctu a vinculis absolutus et a carcere liberatus, ab urbe discessit. Hoc facto non omisit esse spiritu semper cum Philippensibus fidelibus conjunctus, quare eos a longe consolatur illisque unam epistolam mittit.

2° De argumento.

Epistola ad Philippenses quatuor capita complectitur, in quibus, præter doctrinam moralem, adest unus locus dogmaticus de Christo Domino, ejus duplici forma, in unitate personæ, ejusque humiliatione et subsequuta gloria. Igitur Paulus, postquam gratias agit Philippensibus de subsidiis missis ad eum, laudat eorum pietatem, fervorem et in fide constantiam. Tum enixe adhortatur eosdem ad alias virtutes, et imprimis ad mutuam dilectionem, obedientiam et tolerantiam passionum. Postea eos admonet, ut sibi caveant a doctoribus judaizantibus, docens gratiam et salutem non a lege, sed a fide esse repetendam: quo facto, declarat, se in stadio vitæ christianæ ad propositum præmium graviter currere, atque ad sui imitationem Philippenses invitat. Tandem peculiariter ad concordiam invitat duas matronas, Evodiam et Syntichem, alia monita addit et bona omnia Philippensibus adprecans, salutationibus suam epistolam claudit.

3° De scopo.

Scopus epistolæ ad Philippenses est illis gratias agere, eorum virtutes laudare, simulque eos ad perseverantiam hortari, atque adversus pericula communire. Siquidem ut audierunt Philippenses, Paulum Romæ captivum detineri, statim illuc

miserunt cum collectis pecuniis Epaphroditum, ut captivo assisteret. Is narrat Paulo quomodo Philippenses in die bonis moribus et sanctitate florent, licet non desint pseudo-apostoli, qui falsa dogmata docent. Quibus auditis, Paulus hanc suam epistolam ad illos misit.

4° De loco.

Quemadmodum testantur in subscriptionibus codices B** KL, versio vulgata, versio syriaca, utraque coptica, S. Chrysostomus, S. Athanasius, Theodoretus et Eusebius, dubium esse nequit hanc epistolam D. Pauli ad Philippenses Romæ conscriptam esse. Sane in ea sermonem instituit et loquitur de suis vinculis (I, 13) et de Prætorio; item de Sanctis, qui de domo Cæsaris erant, quorum nomine in fine salutat Philippenses.

§ 6.

De Epistola ad Colossenses.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Colossenses conscripta fuit.

1° De nomine.

Colossenses fuerunt in ea parte Asiæ minoris, quæ magna Phrygia appellabatur. Urbs eorum, quæ fuit Colossis, inter Laodicæam et Hierapolim sita, lumen Evangelii recepit ex prædicatione Epaphræ, qui etiam ibi Ecclesiam condidit. Is itaque Romam veniens, Paulum in custodia detentum adiit, cui illius Ecclesiæ statum exposuit atque addidit Colossenses a quibusdam falsis prædicatoribus jam corrumpi cœpisse. Paulus his auditis, muneris sui esse existimavit Colossensium periculis et malis ingentibus occurrere per epistolam.

2° De argumento.

Hæc epistola ad Colossenses videtur convenire in plurimis cum illa ad Ephesios: quare, sicut illa, duplicem partem habet. In prima parte, a capite I ad II, Paulus, post actas Deo gratias de Colossensium fide, docet hominibus unum esse mediatorem Christum, Dei filium, qui, cum esset omnium creator, etiam angelorum, omnes Patri reconciliavit in sanguine suo, factus Ecclesiæ caput et petra angularis. Monet deinde Colossenses, ut

sibi caveant a falsis prophetis et philosophis, humana sapientia inflatis, qui aliena a christiana fide prædicabant. In secunda parte, a capite II ad finem, quæ pars est parænetica, Apostolus hortatur Colossenses ad fugienda vitia et exercendas virtutes; dein monet mulieres, ut viris suis subditæ sint, viros, ut uxores suas diligant, filios, ut parentibus obediant, patres, ut se bene gerant erga filios, servos, ut dominis inserviant ex conscientia et propter Deum, dominos, ut servis justam retribuant mercedem, omnes, ut orationi assidue vacent. Denique clauditur epistola variis salutationibus.

3° De scopo.

Quoniam epistola ad Colossenses non est aliud nisi, ut innuimus, idem, ac illud epistolæ ad Ephesios, cujus videtur esse compendium, concludimus eumdem scopum habere.

4° De loco.

Codices AB** KL, nonnulli minusculi et versiones syriacæ in subscriptionibus testantur hanc epistolam ad Colossenses scriptam esse in urbe Roma. Et hoc est indubium. Nam ille hanc epistolam scripsit eo loco, ubi edidit illam ad Ephesios; jamvero certo diximus epistolam hanc ad populum ephesinum Romæ conscriptam esse, tempore suæ captivitatis in hac urbe. Ergo nullum dubium oriri potest quoad tempus scriptionis epistolæ ad Colossenses.

§ 7.

De Epistolis ad Thessalonicenses.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistolæ D. Pauli ad Thessalonicenses conscriptæ fuerunt.

1° De nomine.

Thessalonica, nunc Salonichi, una olim erat ex præcipuis Macedoniæ urbibus, quando Paulus, e Philippis ejectus, in eam venit, ut Evangelium Jesu Christi prædicaret. Hæc urbs, sicut ceteræ Græcorum, constabat ex Ethnicis immixtis cum nonnullis Judæis. Paulus de more primum Judæis Christum annuntiavit et postea Gentilibus, et tam ex illis, quam ex his multos ad Christi fidem traxit. Ad hanc Ecclesiam ex ethnico-

christianis constantem, Paulus dedit duas epistolas, quæ dicuntur prima et secunda ad Thessalonicenses.

2° De argumento.

Paulus in ipso primæ epistolæ exordio Thessalonicenses laudat de eorum fide, patientia et propensiori charitate tum erga se, tum erga ceteros verbi Dei ministros, eosque in tribulationibus consolationem exhibet, atque cum illis congratulatur, quod ipsius et Domini nostri Jesu Christi imitatores evaserant. Eos pariter monet, ut ab omni impuritate caveant, et a cupiditate rerum alienarum; simulque eos consolatur et revocat ab immoderata tristitia, qua mortuos suos parentes lugebant, quasi qui omnino periissent, et hic certissimam spem futuræ resurrectionis illis proponit. Epistolam denique concludit nonnullis moralibus principiis, quibus Thessalonicenses hortatur ad charitatis officia erga se invicem, et ad subjectionem præstandam suis præpositis et Ecclesiæ ministris. Hæc est summa primæ epistolæ ad Thessalonicenses.

Summa vero secundæ epistolæ, quæ non aliud est, nisi prioris complementum, sita est in declarandis explicandisque iis, quæ in priori non fuerunt bene intellecta et fuse explicata. Sane Apostolus, postquam Thessalonicensium fidem laudat ac roborat, erigit spem horum ad fortiter et constanter patiendum pro Christo, quibus multa addit de mortuorum resurrectione et extremo judicio, quæ in priori epistola non bene fuerunt intellecta. Rursus, quoniam in prima epistola otiosos quosdam et inquietos redarguerat, sed eos nondum emendatos audierat, eosdem hic severius monet. Præterea multa subdit ad lectorum mores reformandos, quosque etiam hortatur, ut pravorum hominum consortium evitent, et constanter teneant traditiones, quas ab eo acceperant. Denique, ad fraudes cavendas circa suas epistolas, hanc tesseram tradit: " Salutatio mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola, ita scribo: Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, amen. " His absolvit epistolam.

3° De scopo.

Duarum epistolarum D. Pauli ad Thessalonicenses unus idemque est scopus, hac tamen posita differentia, quod primæ fuit totus generalis et restrictivus, secundæ vero totus declarativus

et magis expositivus. Sane prioris scopus fuit Thessalonicenses in amore veritatis confirmare eosque uberius edocere de nonnullis evangelicæ doctrinæ articulis: quod quidem Apostolus mirabili arte præstat, reprehensiones suavitate et sinceri amoris attestationibus temperans, et lectores commendans pro virtutibus, quibus præditi erant, ut facilius admonitiones et correctiones recipiant. Ex hisce deduci potest scopus secundæ, qui idem fuit, ut patet ex lectione duarum epistolarum.

4° De loco.

Quoad locum scriptionis duarum epistolarum D. Pauli ad Thessalonicenses, duæ adsunt criticorum sententiæ. Nonnulli, subscriptionibus codicum græcorum innixi, censent has duas epistolas Athenis scriptas esse; verum ex ipsis epistolis, præsertim ex priori, cum non eodem tempore exaratæ fuerint, apparet datas esse post reditum Timothei; jamvero aliunde constat Timotheum ad Paulum reversum esse postquam hic Athenas reliquerat, atque Corinthum venerat. Ergo standum est pro communi sententia, quæ docet, has duas epistolas Corinthi scriptas esse.

§ 8.

De duabus Epistolis ad Timotheum.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo duæ epistolæ D. Pauli ad Timotheum conscriptæ fuerunt.

Animadvertimus has duas epistolas ad Timotheum, sicuti etiam illam ad Titum episcopum, de qua postea, a nonnullis appellari epistolas pastorales, eo quod de ufficiis pastorum animarum in Ecclesia Dei præcipue pertractent. Ex hoc videtur trium epistolarum argumentum unum esse, nimirum episcopum instruere ad pastoris officium obeundum bene et fructu uberrimo.

1° De nomine.

Epistolæ ad Timotheum, quemadmodum illa ad Titum et ad Philemonem, licet scopum universalem habeant, singulis tamen individuis sunt directæ; quare nominibus singulorum virorum, ad quos missæ fuerunt, inscribuntur. Sic duæ primæ, de quibus

est sermo, nomen Timothei præseferunt. Sane Timotheus Lystris in Licaonia, ex patre gentili et Eunice matre judæa natus, in christiana religione ac fide a matre et ab avia instructus fuit. Cum igitur in ea loca advenit Paulus, quod accidit, in secundo suo itinere apostolico, fama commotus Timothei sanctitatis, quæ jam multum apud fideles Iconii et Lystræ percrebuerat, illum sibi socium suorum itinerum et prædicationis adjunxit, et, ne gentilis origo obstaret, eum statim circumcidit. Timotheus, post varias peregrinationes expletas cum D. Paulo, ab ipso Apostolo relictus fuit Ephesi episcopus, ut curam Ecclesiarum Asiæ gereret, ad quem postea D. Paulus scripsit duas epistolas.

2° De argumento.

In prima epistola apostolus Paulus, post gratulatoriam salutationem, monet Timotheum, ut sibi a pseudo-apostolis caveat. Deinde jubet fieri publicas supplicationes pro omnibus hominibus, præsertim pro principibus et magistratibus, a quibus pendet tranquillitas rei publicæ, addens præcipuas virtutes, quæ christianas mulieres decent, puta modestiam in ornatu, silentium in ecclesia, subjectionem viris suis. Præterea eum monet circa illos, qui in episcopos, presbyteros et diaconos eligendi sunt, ac etiam circa mulieres in diaconissas, et hic exponit animi dotes, quæ singulos decent. Deinde hortatur Timotheum, ut virtutes exerceat, devitet falsa et inepta, lectioni et exhortationi incumbat, et addit plura de ratione gubernandi seniores, anus, juvenculas, viduas, et de conditionibus ad viduam recipiendam requisitis. Docet insuper duplici honore dignos esse presbyteros, qui bene præsunt, et accusationem adversus presbyterum non facile recipiendam. Denique iterum præmonens Timotheum adversus instantes hæreses, eumque rursus ad virtutes omnes et ad perseverantiam in Dei famulatu vehementer adhortans, salutatione epistolam claudit.

In secunda vero epistola D. Paulus Timotheum hortatur, ut resuscitet gratiam Dei, acceptam per impositionem manuum; et iterum sermonem instituit, ut in priori epistola, de officiis illius, qui curam gerit animarum, quæ sunt intrepide Evangelium prædicare, sanam doctrinam tradere, fidei depositum cu-

stodire et aliis committere, qui idonei sunt et alios docere. Præterea Timotheum munit contra instantes persecutiones, studium pariter sacrarum Scripturarum illi commendans, quas a Deo inspiratas dicit, et ad omnem spiritalem profectum utilissimas. Addit mortem sibi imminere et cito se præmium laborum suorum a Christo justo judice recepturum. Bis Timotheum rogat, ut cito ad se veniat, ac demum, nonnullis de sua captivitate adnotatis, Timotheo valedicit. Hæc est summa duarum epistolarum Pauli, quas ad Timotheum scripsit.

3° De scopo.

Scopus duarum epistolarum D. Pauli ad Timotheum est hunc instruere de officiis episcopi et de modo, quo se gerere debet in regimine Ecclesiæ ephesinæ. In secunda, præter hunc scopum, alium etiam habet, scilicet Timotheum inducendi, ut Romam ad se veniat.

4° De loco.

Quoad secundam epistolam ad Timotheum, certissimum est illam Paulum scripsisse Romæ, dum in hac urbe captivus detinebatur; quippe Apostolus non solum affirmat (I, 8) se vinctum; sed insuper ait (I, 16-18) se in suis catenis refrigerium accepisse ab Onesiphoro, qui Romam venit videre Paulum. De loco vero prioris haud certo constat, nec suppetunt testimonia, sive in ipsa epistola, sive in traditione, quæ litem omnino dirimere valeant. Nonnulli verbis Actor. (XIX, XX, 1) innixi, existimant hanc epistolam a Paulo scriptam esse in Macedonia et ab hac urbe missam ad Timotheum; sed huic opinioni obstant quæ leguntur (III, 14 et seq. IV, 13). Nonnulli vero putant epistolam hanc datam esse a Paulo, dum erat Romæ captivus. Alii denique, præsertim recentiores, autumant scriptam esse ab Apostolo brevi tempore, quo fuit in urbe Achaja.

§ 9.

De Epistola ad Titum.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Titum conscripta fuit.

1° De nomine.

Titus, cujus nomine inscribitur epistola, de qua instituitur sermo, parentibus gentilibus natus est, ut patet ex epistola ad Galatas (II, 1-3). Paulus, cum se conferret ex Antiochia Jerosolymam, apostolici concilii causa, eum sibi comitem adjunxit. Et Titus adeo carus erat Paulo, ut (II ad Cor. II, 13) dixerit se non habuisse requiem, quia in Troade non invenerat fratrem suum Titum. Postea in insula Creta a Paulo relictus est episcopus, ut ea, quæ deerant corrigere, et constitueret per civitates presbyteros, ad quem misit unam epistolam sanctitatis et doctrinæ plenam.

2° De argumento.

In epistola ad Titum, sicut in secunda ad Timotheum, exponit Paulus boni pastoris munera, et primo in mentem Tito revocat, quod ipsum Cretæ reliquerat, ut incœptum opus perficeret, eligeret scilicet optimos ministros, claros fide, doctrina, sanctitate et morum simplicitate. Denique fideles judaizantes severe redarguit, Cretenses pigros dure increpat, monetque Titum, ut vanas quæstiones, genealogias, pugnas legis devitet, atque hæreticum hominem, post unam et alteram correctionem, a se arceat.

3° De scopo.

Cum Paulus Titum episcopum cretensem reliquerit, pro sua sollicitudine apostolica opportunum duxit epistolam ad eum mittere, ut eum de officiis pastoralibus bene instrueret, ne Ecclesia, cui Titus præpositus fuerat, aliquod in fide detrimentum acciperet: hunc scopum igitur Paulus habuit in conscribenda epistola ad Titum.

4° De loco.

Non satis constat quonam loco hæc epistola ad Titum fuerit a Paulo exarata. In subscriptionibus plurium codicum et in

versionibus coptica et syriaca legitur quod scripta fuit Nicopoli in Macedonia; alii contra tenent Paulum ab Epheso hanc epistolam ad Titum misisse.

COROLLARIUM.

Has tres epistolas pastorales, scilicet duas ad Timotheum et unam ad Titum impugnant Rationalistæ, quos inter De Wette, Tichhorn, Doumergue, Schleirmacker aliique. Ad eludendam facilius horum cavillationem, animadvertimus Rationalistas has tres epistolas impugnare solitis innixos conjecturis, quibus sibimetipsis ad invicem contradicunt. Hinc dicimus firmam persistere trium epistolarum authentiam juxta ea omnia, quæ referunt Patres et ecclesiastici scriptores ab antiquis temporibus. Vide Clementem Alexandrinum, Ignatium martyrem, Irenæum, Hieronymum, aliosque, qui has epistolas tamquam D. Pauli opus genuinum recipiunt et nullam hæsitationem aut dubium inducunt.

§ 10.

De Epistola ad Philemonem.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Philemonem conscripta fuit.

1° De nomine.

Philemon, civis Colossensis summe dives, eruditus fuit in religione christiana ab Archippo et Epaphra Colossensium episcopis. Adeo profecerat in virtutibus omnibus, fide præsertim ac religione, ut domus sua videretur esse potius ecclesia, in qua quotidie familiares in pietate et bonis operibus instituebantur. Quoniam præterea erat amicitia conjunctus apostolo Paulo, meruit ab illo unam accipere epistolam, spirantem christianæ amicitiæ tenerrimam charitatem.

2° De argumento.

Hæc Pauli epistola ad Philemonem est tota commendatitia. Ipse enim, præmissis salutationibus, Philemonem amicum et hospitem suum enixe deprecatur, ut Onesimum rursus recipiat. Præterea se sponsorem offert ad quodvis damnum ab illo illa-

tum ultro reparandum. Denique brevissimam epistolam, caput unum complectentem, claudit, gratiam Dei et Jesu Christi in Philemonem adprecans.

3° De scopo.

Hujus epistolæ scopus fuit, ut induceret amicum Philemonem ad iterum recipiendum fugitivum servum Onesimum, non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem. Is enim domino suo nonnulla subripuerat, ideoque e domo Philemonis discessit venitque Romam, ubi divina inspirante gratia, a Paulo christianæ religionis mysteriis imbutus et baptizatus est. Paulus inde, sui adventus Romam causa cognita, illum ad Philemonem remisit cum epistola summe commendatitia.

4° De loco.

Certum est apud omnes D. Paulum epistolam hanc scripsisse dum erat Romæ; nam sæpe, nempe quinquies, mentionem facit de vinculis suis, quibus detinebatur adstrictus.

COROLLARIUM.

Hanc epistolam ad Philemonem, ob suam brevitatem, simplicitatem, argumenti humilitatem et stylum penitus diversum ab aliis D. Pauli epistolis, nonnulli, præsertim inter veteres, Paulo abjudicant. Sed Hieronymus et Chrysostomus in suis operibus profunde demonstrant certissimum esse, quod epistola ad Philemonem sit opus proprie et solius D. Pauli apostoli, neque alii adscribi possit.

§ 11.

De Epistola ad Hebræos.

De nomine, argumento, scopo et loco, quo epistola D. Pauli ad Hebræos conscripta fuit.

Ante expositionem rerum, quæ continentur in epistola ad Hebræos, operæ pretium est præmittere nonnullas quæstiones, scitu necessarias quoad hanc epistolam. Agemus igitur imprimis de ejus auctore, secundo de ejus lingua, et tertio de ejus auctoritate. Neque hæ quæstiones, ut a nonnullis factum est, commisceri possunt; nam non solum sunt in se magni mo-

menti, quare paulo longius in eis immorandum; verum etiam, quia nostri adversarii ex hisce partibus epistolam ad Hebræos impugnant.

I. De auctore epistolæ ad Hebræos.

Quæstio de auctore epistolæ ad Hebræos non tam faciliter resolvitur, cum sit magna controversia non solum inter veteres, verum etiam inter recentiores. Namque, præterquam quod non adsunt rationes evidentes, observantur præterea testimonia antiquorum et Patrum non adeo clara, ut sic dubium, aut quæstio resolvi possit.

Rationes igitur eorum, qui hanc epistolam Paulo abjudicant, sunt præcipue sequentes: 1ª Omissio nominis Pauli; 2ª Styli diversitas; 3ª Citationes ex versione Alexandrina; 4ª denique traditio Patrum Ecclesiæ græcæ et latinæ contraria. Paulus enim in suis epistolis nomen suum solet inscribere, vel subscribere, idque assignat tamquam epistolarum suarum authentiæ tesseram, ut ait II ad Thess. III, 17. Stylus vero epistolæ ad Hebræos longe copiosior, gravior et elegantior est, quam in aliis Pauli epistolis. Si insuper Paulus hanc epistolam scripsisset, cum hebræus Hebræis loqueretur, procul dubio citasset hebraicum textum, non versionem alexandrinam. Quæ omnia confirmationem sumunt ex testimoniis Patrum, scriptorum antiquorum atque ecclesiæ græcæ et latinæ praxi. His omnibus argumentis innixi religionis catholicæ adversarii, aliis potius, quam D. Paulo tribuunt epistolam hanc ad Hebræos. Nonnulli sane, ut Wieseler et Thiersc, faciunt Barnabam hujus epistolæ auctorem; nonnulli, Grotii sententiæ insistentes, volunt auctorem S. Lucam, ut est tertii Evangelii, atque Actorum; nonnulli, quos inter Lutherus et Clericus, ac post eos Bleek, De Wette, Bunsen aliique autumant esse auctorem quemdam Apollinem; nonnulli quemdam Silam; nec desunt qui illam Tertulliano adscribunt.

Contra hos omnes demonstrare aggredimur nullius momenti esse argumenta, quibus religionis hostes innixi, abjudicant Paulo epistolam ad Hebræos.

Et quoad primum, scilicet omissionem nominis Pauli, dicimus hoc adversariorum argumentum esse omnino negativum: quare ipsi nobis probeant, quod necessario D. Paulus debuisset suum

nomen apponere; jamvero patet contrarium ex ipsis Pauli epistolis. Ergo hoc argumentum contra adversarios retorqueri potest. Assignari tamen possunt rationes probabiles cur Apostolus nomen suum in epistola ad Hebræos omiserit. Et prima est ea, quam afferunt Pantæus et Theodoretus, scilicet Paulum sese profiteri non Hebræorum, sed gentium Apostolum. Altera assignata a Clemente Alexandrino est, quia Paulus sciebat nomen suum invisum Hebræis propter doctrinam, qua legis abolitionem et rituum mosaicorum vanitatem proclamabat. Tertia ratio desumi potest ex eo, quod natura hujus epistolæ est penitus diversa ab aliis ipsius Apostoli, cum hæc sit tota dogmatica, quinimo tractatus theologicus, quam simplex epistola: hinc mirum non est, si consuetæ epistolarum formæ, uti subscriptio et inscriptio, omissæ fuerunt.

Quoad secundum vero, scilicet styli diversitatem, dicimus, quod reapse invenitur, sed varie explicari potest. Plures censent Paulum non scripsisse hanc epistolam; verum dictasse, seu dedisse sententias et materiam, quam postea alius scriptor, puta Clemens, vel Barnabas, sive Lucas, unus ex his stylo suo exposuit, vel illam hebraice scripsisse, et alium græce reddidisse. In utraque hypothesi difficultas evanescit. Nam in prima necessario esse debuit diversus stylus; siquidem cum stylus sit ipse homo, tot homines tot diversos stylos producunt; in secunda vero, cum unaquæque lingua habeat suas speciales proprietates, etiam stylus secundum diversas linguas variatur. Præterea ars rhetorica nos docet stylum convenientem esse debere materiæ, quam auctor evolvit: cum igitur Paulus in epistola ad Hebræos non res familiares, aut morales, ut in ceteris suis epistolis, sed potius theologicas et dogmaticas exponat, bene illi convenit stylo sublimiori et eloquentiori uti.

Quoad citationes insuper ex versione Alexandrina desumptas, tenemus illas usurpatas fuisse ab interprete græco, quia tunc temporis, quando scil. epistola ad Hebræos in græcum idioma versa fuit, communiter recepta erat versio τῶν Septuaginta. Præterea, juxta nonnullos, epistola ad Hebræos primitus græce fuit a Paulo exarata.

Quoad traditionem denique Patrum contrariam, dicimus, quod, licet aliqui ex Patribus antiquis originem paulinam hujus epi-

stolæ in dubium revocent, salva eorum fide, nunc tamen diversa penitus est quæstionis conditio post definitionem Concilii Tridentini, quæ habetur sess. IV. Verum, ut veterum Patrum, aut Scriptorum mentem declaremus hac in re, censemus illos distinguere scriptorem ab auctore; quare, cum excludant Paulum, illum utique excludunt tamquam scriptorem, non autem tamquam epistolæ auctorem. Ex. gr. Origenes, qui multorum scriptorum suorum retineri debet non scriptor, sed auctor, quia illos propria manu haud scripsit, verum notariis dictavit. Ad confirmationem adducimus innumera testimonia, tum Patrum a prima Ecclesiæ ætate, tum scriptorum ecclesiasticorum græcorum pariter ac latinorum, qui unanimiter tenent hanc epistolam a Paulo procul dubio scriptam esse. Sic Pantæus, Clemens Alexandrinus, S. Athanasius S. Cyrillus Jerosolymitanus, Jacobus Nisibenus ejusque discipulus S. Ephrem, S. Gregorius Nazianzenus, S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Epiphanius, sanctus Gregorius Nyssenus, S. Hieronymus, Eusebius, S. Augustinus, aliique plurimi.

Hisce consentiunt etiam hæretici, quorum plures testimoniis ipsius epistolæ errores suos cohonestare satagunt. Sic Manichæi, ex capite VIII, 13, Melchisedechiani, ex capite VII, 3, 47, Montanistæ, Novatiani et Cathari, ex capite VI, 4. Ut conclusio generalis omnium dictorum audiatur S. Hieronymus, qui in epistola ad Dardanum: " Vas electionis, inquit, loquitur ad Hebræos..... Illud nostris dicendum est hanc epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro ecclesiasticis græci sermonis scriptoribus quasi Pauli apostoli suscipi. "

Ex hisce omnibus evidenter liquet Paulum, et non alium esse epistolæ ad Hebræos auctorem. Nec quispiam audeat contrarium amplecti, aut idem alios docere, cum adsint multæ Conciliorum declarationes et praxis omnium Ecclesiarum, quæ decernunt temeritatis nota dignos esse illos omnes, qui contrarium tenent.

II. De lingua, qua exarata fuit epistola ad Hebræos.

Quo sermone, græco ne, an hebraico, aut syriaco conscripta fuerit epistola ad Hebræos, auctores non conveniunt; quippe alii censent illam græce primitus esse scriptam, alii vero

contra, quorum sententia est communior et verisimilior, contendunt Paulum scripsisse hanc epistolam hebraice, utpote hebræum Hebræis: hebraice, inquam, non pure, sed corrupte, quia syro-chaldaice loquuti sunt Judæi post reditum Babylone et tempore Christi.

Revera imprimis patet ex ipsa Scriptura sacra. Actorum enim (XXI, 40 et XXII, 2), legimus: " Et cum ille (tribunus) permisisset, Paulus stans in gradibus annuit manu ad plebem; et magno silentio facto, allocutus est lingua hebræa dicens..... cum audissent autem, quia hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium. " Ex quibus eruitur, quod Paulus libertatem nactus ad Hebræos jerosolymitanos verba faciendi, cum græce loqui posset, hebraice potius loquutus est, probe gnarus Judæos alio sermone rem non satis intellecturos. Ergo, necessitate Paulus quasi compulsus, hebraice suam epistolam ad Hebræos scripsit. Nam, licet aliqui linguam græcam haud ignorarent, quia tunc temporis communis erat, magis tamen linguam nationalem possidebant; quare melius et audire et intelligere poterant quamcumque scripturam hebraice conscriptam.

Secundo ex Patribus. Patres enim, quos inter Clemens Alexandrinus, Eusebius, Theodoretus et præcipue S. Hieronymus, quibus accedunt plurimi interpretes, et non pauci etiam inter Protestantes, qui omnes defendunt epistolam ad Hebræos scriptam esse hebraice. Hinc ipse Calmetus, licet sit contrariæ opinionis, et censeat hanc epistolam a Paulo græce esse exaratam; nihilominus fatetur suam sententiam esse paucorum, nostram vero esse plurimorum veterum.

Tertio ex styli diversitate. Hæc difficultas facile evanescit, si cum Hieronymo tenemus Paulum scripsisse quidem hanc epistolam hebraice; sed a Luca hebræum archetypum brevi versum esse in græcum eloquentiori stylo. Audiatur S. Hieronymus: " Scripsit, inquit (S. Paulus hanc epistolam), ut hebræus Hebræis hebraice, id est, suo eloquio disertissime, ut ea, quæ eloquenter scripta fuerant in hebræo, eloquentius verterentur in græcum, et hanc causam esse, quod a ceteris Pauli epistolis discrepare videatur. " Quibus aperte profitetur Hieronymus græcum textum epistolæ ad Hebræos esse versionem textus hebraici.

Objectiones.

Obj. 1ª. Si Paulus epistolam ad Hebræos scripsit, cur hebræa nomina unum per aliud interpretatur, dicens (VII, 1, 2): Melchisedech..... qui interpretatur rex justitiæ; et rex Salem, quod est rex pacis? Ergo non scripsit hebraice.

Respondemus distinguendo: Et Apostolus hoc egit, ut sensum in iis vocibus latentem explicaret, concedimus; aliter, negamus. Paulus enim interpretatus est dictas voces hebræas per alias similes, vel per easdem, sed divulsas, ut sensum in iis vocibus inclusum aperiret et perurgeret. Sic, cum dixit vers. 2 Melchisedech, quod constat ex melech, scilicet rex, et sedec, idest justitiæ. Adde, Paulum hebræas voces non interpretari per hebræas antiquas, sed per voces syro-chaldaicas, quibus tunc loquebantur Judæi, et hæc est observatio Cornelii a Lapide loco citato.

Obj. 2ª. S. Hieronymus, præfatione in quatuor Evangelia, dicit totum novum testamentum græce scriptum esse, excepto Evangelio S. Matthæi. En ejus verba: " De novo nunc loquor testamento, quod græcum esse non dubium est, excepto apostolo Matthæo. „ Atqui, si ita est, etiam epistola ad Hebræos fuit græce conscripta. Ergo.

Respondemus admittendo testimonium S. Hieronymi; sed in sensu explicando. Igitur distinguimus: Et S. Hieronymus loquitur restrictive, concedimus; extensive, negamus. Siquidem sanctus doctor loco allato de novo testamento non universe, sed speciatim de eo secundum Evangelia disserit, uti patet tum ex titulo, tum ex serie præfationis, in qua epistolarum Pauli nullam prorsus mentionem facit. Hinc dicendum, quod S. Hieronymus loquitur restrictive, idest quod restringit sua verba ad quatuor tantum Evangelia; non autem extensive, scilicet quod sub nomine novi testamenti intelligit reapse omnia scripta, quæ novum fœdus constituunt.

III. De auctoritate epistolæ ad Hebræos, seu de ejus canonicitate.

Ex dictis clare evinci potest resolutio præsentis quæstionis.

Satis enim aperte supra ostendimus epistolam ad Hebræos a D. Paulo scriptam esse. Ergo eamdem esse Deo inspirante exaratam, et consequenter debere recenseri inter canonicas scripturas, facile ostendi potest, cum nemo unquam negaverit D. Paulum Spiritus sancti lumine perfusum fuisse. Qui vero canonicam hujus epistolæ auctoritatem impugnant, ducuntur tribus rationibus: 1ª est, quia nonnulli, ut Ariani, illam negant esse D. Pauli; alii vero esse vitiatam et truncam, ut Marcionitæ; nonnulli denique quod continet quædam falsa, aut verbo Dei indigna, quos inter adnumerantur non pauci ex Lutheri asseclis. Jam vero hæc omnia juxta antea dicta consistere nequeunt. Ergo hæc epistola D. Pauli ad Hebræos divinitus dictata est, et divinam auctoritatem habet. Quam canonicam auctoritatem confirmamus ex testimoniis Patrum et unanimi Ecclesiæ consensu. Græci enim semper, Latini vero a quarto et quinto sæculo, eam tamquam canonicam susceperunt. Sic ex Græcis Clemens Alexandrinus, Origenes, Eusebius, Dionysius Alexandrinus, S. Athanasius, S. Cyrillus Jerosolymitanus, S. Epiphanius, S. Basilius, SS. Gregorius Nyssenus et Nazianzenus et alii plurimi epistolam ad Hebræos tamquam canonicam ac divinam acceperunt et allegarunt suis in scriptis, imo hæreticorum nota, eamdem rejicientes, inusserunt. Ex Latinis vero nobis præsto sunt S. Hieronymus et S. Augustinus, S. Hilarius et S. Ambrosius, Luciferus Calaritanus, Rufinus, Salvianus, Cassianus aliique, qui, sicut scriptores græci, epistolam Pauli ad Hebræos tamquam canonicam allegant. Imo etiam quidam auctores priorum sæculorum epistolam ad Hebræos ut divinam produxerunt.- Sic S. Clemens papa, qui sæpe in suis scriptis hanc epistolam citat; similiter S. Irenæus in libris adversus hæreses, Tertullianus, qui eamdem allegat, et tandem S. Hieronymus, qui innuit eam a veteribus latinis receptam esse. Ultimo consensus Ecclesiæ latinæ cum græca de canonica auctoritate epistolæ ad Hebræos confirmatur ex Conciliis. Sic Concilium Hipponense anni 393, can. 36, et Concilium Carthaginense anni 397, can. 47, epistolam ad Hebræos separatim a reliquis Pauli epistolis recensent, eamque Paulo tribuunt et canoni absque ulla hæsitatione inserunt: " Sunt autem, inquit, Scripturæ canonicæ..... Pauli tredecim epistolæ, ejusdem

ad Hebræos una. „ Hanc Concilii Carthaginensis decisionem confirmavit, anno 405, Innocentius I, epistola ad Exuperium, dicendo: “ Apostoli Pauli epistolæ quatuordecim. „ Idem statuit Concilium Carthaginense anni 419, can. 29. Idem etiam Gelasius papa. Denique omnem controversiæ viam præcludit Concilium Tridentinum, sess. IV, in decreto de canonicis Scripturis, ubi expresse etiam ponit epistolam ad Hebræos, et anathema dicit ei qui non omnes Scripturas in illo decreto enumeratas “ integras cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt... pro sacris et canonicis... susceperit. „

Et hæc satis sint pro canonica auctoritate epistolæ Pauli ad Hebræos.

Objectiones.

Obj. 1ª. Prudens vetustas de hujus epistolæ canonica auctoritate dubitavit. Ergo ejus auctoritas merito est suspecta.

Respondemus distinguendo: Et adversarii hoc inepte asserunt, concedimus; probe, negamus. Nam Magdeburgenses cum magistro suo Luthero parum veterum scriptorum opera evolverunt, vel potius, ut melius loquar, passionibus obscurata mente, non intellexerunt dicta antiquitatis scriptorum spectantia ad epistolam Pauli ad Hebræos. Ut enim observat cardinalis Bellarminus, unus tantum, idest Cajus ex græcis, et duo, vel tres ex latinis, pro adversariis stant, qui quidem, respectu omnium Patrum sacrorumque scriptorum tum græcorum, tum latinorum, nullum hac in re validum argumentum efficere possunt. Ergo.

Obj. 2ª. Auctor epistolæ ad Hebræos pugnat cum doctrina evangelica, cujus vi omnia peccata remitti possunt. Ait enim: “ Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt..... et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam „; et iterum: “ Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia. „ (Ad Hebr. VI, 4, 6; X, 26). Quæ demonstrant auctorem epistolæ ad Hebræos adstruere quædam peccata esse irremissibilia. Ergo memorata epistola non potest esse canonica.

Respondemus admittendo Pauli testimonia; sed in sensu explicando. Igitur distinguimus: Et peccata a Paulo memorata dicuntur irremissibilia aliquo modo, concedimus; absolute, negamus. Paulus sane dicit peccata, de quibus loquitur, esse irremissibilia, tribus præsertim de causis: 1° Quia, ut plurimum, hujusmodi homines non convertuntur, et consequenter horum peccata non remittuntur, etsi absolute contrarium accidere possit, ut aliquando reapse accidit. 2° Quoniam, qui semel illuminati sunt et prolapsi, ac post acceptam notitiam voluntarie peccant, directe resistunt gratiæ, qua sola curari possent: nec tamen negatur, quin possit aliquis, gratia Dei efficaci movente, ad salutarem frugem redire. 3° Qui ex malitia peccat, nihil habet in se, unde remissionem mereri possit, et propterea ejus peccatum dicitur irremissibile, quamvis absolute remitti potest; qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet, unde misericordiam Dei provocare possit, juxta illud Apostoli: „ Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. „ Ergo.

Si quis ad rem majorem desideret explicationem, adeat Cornelium a Lapide locis citatis.

Obj. 3ª. Instant: Auctor epistolæ ad Hebræos (cap. XII, 17), dicit Esau non invenisse misericordiam: „ Non enim, ait, invenit pœnitentiæ locum, quamvis cum lacrymis inquisivisset eam. „ Ergo reapse ex epistola ad Hebræos quædam peccata sunt irremissibilia.

Respondemus pariter admittendo Pauli testimonium; sed in sensu explicando. Igitur distinguimus: Et Apostolus loquitur de pœnitentia sic dicta humana, concedimus; loquitur de vera pœnitentia, negamus. Falsum enim est fundamentum, quo innituntur adversarii; ipsi enim supponunt loco adducto Paulum loqui de vera pœnitentia, cum ille potius loquatur de dolore Esau non ob peccatum commissum et Deum offensum; sed ob benedictionem paternam amissam, jusque primogenituræ venditum. Ergo perperam adducitur dictus locus.

Obj. 4ª. Auctor epistolæ ad Hebræos (cap. IX, 4), dicit in arca fœderis fuisse urnam continentem mannam, virgam Aaron et tabulas legis; atqui hoc expresse repugnat capiti VIII, 9 libri tertii Regum, ubi legimus: „ In arca autem non erat

aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb. „ Ergo epistola ad Hebræos nequit esse canonica, utpote aperte contradicens alteri textui S. Scripturæ.

Respondemus admittendo apparentem antilogiam, quam reperiunt adversarii, et negamus consequentiam. Re sane vera Paulus, cum dicat in arca fuisse urnam et virgam Aaron, non intelligit intra, sed juxta arcam; nam ex communi acceptatione dicitur aliquid esse in loco, cum sit vel in ipso loco, vel in loco contiguo: sic legimus (Joan. x, 23): " Et ambulabat Jesus in templo in porticu Salomonis „, et tamen porticus non erat templum proprie; item, Lucæ xiii, 33, Dominus de morte sua ait: " Non capit prophetam perire extra Jerusalem „, cum tamen ipse non fuerit mortuus in Jerusalem, sed prope illam. Ergo hoc sensu loquitur auctor epistolæ ad Hebræos, scilicet quod erant juxta arcam, non autem in ipsa arca, ubi de præcepto Domini erant tantum tabulæ lapideæ, quas attulit Moyses filiis Israel, descendens de monte Sina.

Hisce tribus quæstionibus declaratis, quantum instituto nostro fuit necessarium, dicimus:

1° De nomine.

Epistola, de qua est sermo, inscribitur ad Hebræos, quo nomine designantur: 1° Judæi christiani Palæstinenses, qui hebraica utebantur lingua per oppositionem ad Judæos Ellenistas, græce loquentes; 2° Judæi per varias regiones dispersi, quibus opponuntur Ethnici. Paulus suam epistolam misit non ad Judæos per varias regiones dispersos, sed ad Judæo-christianos qui in Judæa habitabant.

2° De argumento.

Tota epistola ad Hebræos in duas partes dispesci potest, in partem scilicet dogmaticam, et in partem exhortatoriam. Prima pars, a capite i ad x, 18, docet Christi dignitatem, officium et sacerdotium, quod dicit esse multo excellentius sacerdotio levitico. Ad hoc exhibendum dicit imprimis Christum N. T. auctorem multum angelis et Moysi præstare; dein quod Christus vere et proprie filius Dei sit eique consubstantialis, et omnia, quæ pertulit tempore suæ vitæ mortalis, asserit eum tamquam hominem pertulisse, non autem, ut filius Dei, quem

contra ponit D. Paulus angelis et Moysi ministris dumtaxat ac servis Dei ejusque mandatorum exequutores. Transit deinde ad explicandum Christi sacerdotium et probat Dei filium, Jesum Christum, eas habere dotes, quæ in sacerdote requiruntur, quippe qui humanam carnem et hominum infirmitates, excepto peccato in se suscepit et a Deo constitutus fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Docet præterea Christum, utpote secundum ordinem Melchisedech sacerdotem, excelsiorem esse Abraham et Levi et omnibus sacerdotibus leviticis, habere sacerdotium sempiternum, quo omnes homines salvi fieri possunt. Secunda pars, quæ est exhortatoria, docet ne talis pontifex per infidelitatem aliquando abjiciatur, adeo ut adversum divina ultio provocetur. Mox Apostolus argumenta adducit ad spem et fiduciam erigendam atque fidem commendandam, qua omnis homo Deo placere potest. Postea hortatur Hebræos ad tolerandas viriliter afflictiones Christi exemplo, simulque ostendit utilitatem flagellorum et disciplinæ paternæ. Denique, postquam excitat omnes ad charitatem, hospitalitatem, obedientiam, claudit epistolam salutationibus.

3° De scopo.

Apud omnes certum est epistolam ad Hebræos quoad substantiam cum illis ad Galatas et ad Romanos magnam argumenti affinitatem habere. Hinc hujus epistolæ scopus est, posita necessitate fidei in Christo Jesu, pseudo-prophetas refutare, qui populo persuadebant observantiam cæremoniarum legis Mosaicæ admodum esse ad salutem necessariam, et hinc illarum excellentiam super legem novi fœderis. Hac de causa Apostolus dirigit ad Hebræos dictam epistolam, illis exponens veteris testamenti insufficientiam et sacerdotii levitici imperfectionem.

4° De loco.

Etsi nonnulli retineant epistolam ad Hebræos a D. Paulo scriptam esse Romæ, cum prima vice fuit ibi in vinculis, quod colligi videtur non solum ex codicum antiquorum subscriptionibus, sed etiam ex salutatione; tamen hoc nequit pro certo haberi, quia multi codices carent voce Roma, et possident potius Athenas, vel Italiam, quo mens in incertum traducitur. Salutationes autem fratrum Italiæ, quas refert Apo-

stolus, non indicant præcise locum, quo epistola ad Hebræos conscripta fuit. Igitur hac vice in dubio remanendum censemus, ne sententias minus firmas amplecti videamur.

LECTIO XXXVII.

De septem Epistolis catholicis.

Post explanatam epistolarum Pauli apostoli lectionem, nunc necesse est, ad opus explendum, ut de reliquis Apostolorum epistolis, quæ septem numero sunt, aliquid etiam singillatim dicamus. Sed præ omnibus nonnulla, quæ generalia videntur et reapse sunt talia, operæ pretium ducimus præmittere.

Prænotandum 1m rationem exponit, qua istæ septem epistolæ nuncupantur catholicæ. Catholicus, juxta græcam originem, a voce καθολικός, significat rem aut hominem universalem; hinc epistolæ, de quibus sermonem instituimus, vocantur catholicæ, non a doctrina catholica, quam tradunt; verum, quia non ad unam vel aliquam civitatem scriptæ sunt, ut Pauli epistolæ ad Romanos, ad Corinthios, ad Ephesios, etc., aut ad unum hominem, ut quæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem; sed quia generatim scriptæ sunt ad fideles in varias regiones dispersos.

Prænotandum 2m respicit numerum epistolarum catholicarum. Epistolæ catholicæ proprie quinque numerantur, scilicet epistola Jacobi, quæ duodecim tribus, quæ erant in dispersione, compellat; prima Petri, quæ mittitur ad electos advenas dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ; secunda ejusdem Apostoli scripta ad fideles in universum; prima Joannis, quæ, licet nullam habeat inscriptionem, retinenda tamen est ut generalis; epistola Judæ apostoli, quæ, ut secunda Petri, dirigitur ad fideles in universum. Secunda vero et tertia Joannis difficultatem ingerunt, utrum scilicet sint universales, vel necne, cum ad singulares homines missæ fuerint; nonnulli tamen has quoque inter catholicas enumerant.

Prænotandum 3m spectat ad ordinem. Quoad ordinem harum epistolarum, quæ catholicæ appellantur, et juxta nonnullos

sunt numero septem, quinque juxta alios, dicimus duas opiniones adesse. Prima ordinem ponit, quem sequitur nostra Vulgata latina, scilicet in primis illa Jacobi, dein sequuntur epistolæ Petri, Joannis et Judæ; secunda autem opinio epistolas catholicas recenset hoc ordine: epistolæ Petri, Joannis, Jacobi et Judæ. Et ratio duarum opinionum est, quod prima videtur attendere ordinem temporis, quo scriptæ sunt; secunda vero respicit dignitatem potius Apostolorum, qui eas epistolas exararunt, ideoque primum locum assignat Petro, qui a Christo primatum honoris et jurisdictionis inter omnes recepit.

Hisce præmissis, dicimus de singulis epistolis. Et in primis:

§ 1.

De Epistola S. Jacobi apostoli.

De nomine, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo epistola S. Jacobi apostoli scripta fuit.

Animadvertimus ante omnia S. Jacobi epistolam pertinere ad scripturas deuterocanonicas; quare præmittendas ducimus quæstiones de hujus epistolæ auctore deque ejus canonicitate.

I. De auctore epistolæ S. Jacobi.

Circa auctorem hujus epistolæ non una est omnium sententia. Alii enim, duce Luthero, docent auctorem hujus epistolæ fuisse unum ex discipulis Domini, vel eo quid minus, bonum tamen virum; alii contra, cum tota Ecclesia catholica, eamdem epistolam adscribunt S. Jacobo apostolo. Nos amplectimur secundam sententiam, et defendimus sequenti propositione:

Prop. — *Auctor primæ epistolæ catholicæ est S. Jacobus, dictus Minor.*

Quoniam Scriptura sacra plures enumerat, qui Jacobi nomen gerunt, hinc nobis imprimis statuendum esset, quot sunt, qui hoc nomine vocantur, et qua ætate vixerunt, et postea propositionem statuere; sed, ne in longum abeamus, relinquimus dictas quæstiones, et breviter dicimus, quod qui Jacobi nomen

præseferunt, ad duos tantum reduci possunt, scil. ad Jacobum Zebedæi et ad Jacobum, fratrem Domini, primum majorem, secundum minorem nuncupatum. Ergo, si probemus memoratæ epistolæ non esse auctorem Jacobum Zebedæi, prono alveo deducimus tantum Jacobum Alphæi, seu Jacobum fratrem, scilicet consobrinum Domini, esse auctorem.

Ad hoc præstandum sequens conficimus argumentum: Si Jacobus Zebedæi foret dictæ epistolæ auctor, et omnis antiqua traditio, quæ est multiplex, et ipsi ejusdem epistolæ interni characteres resolverent quæstionem; atqui patet contrarium. Ergo Jacobus Alphæi, et non alius, est epistolæ auctor.

Probatur minor per partes.

Et primo ex traditione, quæ est multiplex. Adsunt enim testimonia ex Patribus, ex Conciliis, ex liturgia, ex theologis, ex interpretibus et ex codicibus.

1° Ex Patribus. Siquidem nullus Patrum Jacobo Zebedæi tribuit epistolam, de qua est sermo; sed uno ore eam adscribunt Jacobo Alphæi, primo jerosolymitano episcopo. Eminent hac in re S. Hieronymus (*Catal. Script. Eccl.* in Jacobo), Eusebius (lib. II *Hist.*, cap. 22 vel 23), S. Augustinus (cap. II, *Epist. ad Gal.*), S. Ambrosius (lib. VII *in Lucam*, c. 9), aliique tum ex Græcis, tum ex Latinis, quorum hic opera et nomina referre superfluum est.

2° Ex Conciliis. Omnia sane Concilia, quæ sanctorum librorum canonem conficiunt, memoratam epistolam semper S. Jacobo Alphæi tribuunt. Notandum præ omnibus testimonium Concilii Milevitani in canone septimo, et Concilii Tridentini (sessio XIV), ubi aperte Jacobo apostolo, fratri Domini, epistola adscribitur.

3° Ex liturgia. Etenim Ecclesia semper in usu habuit in suis conventibus et publicis cæremoniis hanc epistolam legere, uti jacet in nostra Vulgata; jamvero ex hac eruitur, uti videbimus, Jacobum Alphæi esse auctorem. Ergo etiam sacra Ecclesiæ liturgia, quamvis non ratiocinetur, indirecte veritatem positæ propositionis adstruit.

4° Ex theologis et interpretibus. Siquidem omnes theologi et sanctæ Scripturæ interpretes unanimiter profitentur Jacobum Alphæi esse epistolæ auctorem; excipi tamen debent

nonnulli Hispani, quibus ignoscendum est, si sanctum Jacobum majorem, Hispaniæ patronum, hac etiam laude cumulare conati sunt.

5° Ex codicibus. Antiqui namque codices tum græci, tum latini, hujus epistolæ sequentem inscriptionem et subscriptionem gerunt, scilicet: " Epistola catholica S. Jacobi apostoli, fratris Domini ", et: " Epistola S. Jacobi, fratris Domini. " Ergo plenissime veritas propositionis patet ex traditione.

Secundo ex characteribus internis ejusdem epistolæ, qui hoc ipsum luculenter evincunt. Siquidem 1° epistola Jacobi dicata est " duodecim tribubus quæ sunt in dispersione ", idest Judæis in variis mundi partibus disseminatis. Ergo tota epistola supponit lectores catholicam fidem profitentes, qui erant longe lateque diffusi extra Jadæam et Palæstinam, quibus dirigitur epistola. Jamvero ante mortem S. Jacobi majoris, Evangelium fere intra limites Palæstinæ conclusum fuisse constat, cum anno 43 vel 44 æræ vulgaris mortuus est S. Jacobus Zebedæi, quando nondum Apostoli gentibus Evangelium prædicare cœperant. Ergo non a Jacobo Zebedæi, sed a Jacobo Alphæi hæc epistola scripta est, quem scimus superstitem usque ad annum 62, vel 65 æræ vulgaris. 2° Hæc epistola supponit epistolas D. Pauli ad Romanos et ad Galatas; atqui hæ scriptæ fuerunt, uti alias innuimus, diu post mortem S. Jacobi majoris. Ergo procul dubio scripta fuit a S. Jacobo Alphæi. Concludimus igitur auctorem primæ epistolæ catholicæ non esse Jacobum Zebedæi, sed Jacobum Alphæi, seu minorem, dictum fratrem Domini.

II. De canonicitate epistolæ S. Jacobi.

Quemadmodum eruitur ex Eusebio et S. Hieronymo, quidam tantum ex veteribus in dubium revocant epistolam sub nomine Jacobi latam quoad ejus inspirationem. Hoc dubio perdurante, factum est, ut primis Ecclesiæ temporibus nunquam hæc epistola relata esset in canonem. Verum quarto sæculo cœpit retineri tamquam scriptura divinitus inspirata, donec Lutherus, sæculo XVI, ejusque asseclæ sequentium ætatum, exclusis tamen protestantibus hodiernis, qui ab inconsulta magistri sui opinione recedunt, hujus epistolæ authentiam denegarunt.

Nos igitur contra Lutherum ejusque asseclas validis argu-

mentis propugnamus epistolæ S. Jacobi canonicitatem. Ad hoc præstandum, præter probationes intrinsecas, quas deducendas curabimus ex ipsa epistola, habemus quoque testimonia luculentissima utriusque Ecclesiæ, latinæ scilicet et græcæ, necnon auctoritatem conciliorum et versionum, sicuti etiam ipsorum Protestantium.

Et quoad probationes intrinsecas.

1° Si quis perlegat epistolam S. Jacobi, nihil invenit Spiritui sancto indignum, vel quod temeritatem sapit, aut rusticitatem, adeo ut Lutherus eam stramineam appellet; sed omnia reperit sanctitate plena, eleganter conscripta, et phrasibus talibus referta, ut quisque procul dubio Spiritui sancto auctori tribuat.

2° Epistola S. Jacobi statuit dogmata, quæ Ecclesia tenet et retinenda docet sub anathematis pœna, ut ex. gr. est doctrina de fide sine operibus, de extrema unctione; quod Ecclesia nunquam fecisset, nisi epistola S. Jacobi non esset divinitus inspirata. Ergo probationibus ex ipsa epistola deductis clare demonstratur ejusdem epistolæ divina inspiratio et absque ullo dubio ejus canonicitas.

Quoad Patres plenissimum hac in re est ipsorum testimonium. Sane in Ecclesia latina epistolam S. Jacobi tamquam scripturam canonicam, seu divinitus inspiratam, allegarunt Clemens Romanus, Hermas, S. Irenæus, Tertullianus, S. Philastrius, S. Hilarius, S. Ambrosius, Liberius, S. Augustinus, S. Hieronymus, Eusebius, Rufinus aliique plurimi; in Ecclesia vero græca illa citatur a S. Ephrem, a S. Dionysio Areopagita, a Clemente Alexandrino, ab Origene, ab Eusebio, a Dionysio Alexandrino; et sanctus Athanasius, sanctus Cyrillus Jerosolymitanus, S. Epiphanius cum S. Gregorio Nazianzeno unanimiter eam referunt in canonem Scripturarum Concilii Laodiceæ; eam denique, ut scripturam sacram, allegant S. Basilius, S. Chrysostomus, S. Amphilochius, S. Cyrillus Alexandrinus aliique plurimi, quos videre est apud Bellarminum, qui refert Patrum omnium testimonia ad epistolam S. Jacobi spectantia, secundum diversa sæcula.

Pro Conciliis adducimus quatuor, nimirum Laodicense, canone 59, Carthaginense III, can. 47, Florentinum et Triden-

tinum, canonibus de Scripturis divinitus inspiratis, quæ, sicut ceteros libros sanctæ Scripturæ, admittunt pariter epistolam S. Jacobi. Conciliis consonant declarationes Romanorum Pontificum, quos inter eminent illæ Innocentii I et Gelasii.

Auctoritas Protestantium constitui potest ex testimoniis eorum, qui ab inconsulta Lutheri opinione discedunt, quique epistolam S. Jacobi, tamquam divinitus inspiratam retinent.

Quoad denique versiones dicimus, quod, excepto antiquissimo Canone muratorio, omnes aliæ versiones, incipiendo ab antiquissimis, epistolam S. Jacobi inter Scripturas sacras recipiunt. Hæc omnia confirmari possunt ex argumento rationis, quod sic se habet: Omnes Apostoli Evangelium prædicarunt ex inspiratione divina, ac pariter scripta aliqua ediderunt, quæ retinentur exarata esse sub Spiritus sancti influxu; jamvero Jacobus Alphæi est unus ex Apostolis, qui die Pentecostes Spiritum sanctum receperunt. Ergo ejus epistola est retinenda tamquam canonica, et consequenter sub Spiritus sancti influxu, seu inspiratione divina conscripta.

Objectiones.

Obj. 1ª. Epistola Jacobi non habet eam auctoritatem canonicam, quam profitentur sectatores christianæ religionis. Nam S. Hieronymus de ea dubitavit, dicens: " Unam scripsit Jacobus epistolam, quæ et ipsa ab alio quodam sub nomine ejus asseritur; licet paulatim, tempore procedente, obtinuerit auctoritatem. „ Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc dicit S. Hieronymus ex sententia alterius, concedimus; ex propria, negamus. Sane S. Doctor postrema verba solum ex aliorum mente refert, cum suam sententiam exprimat præcedentibus verbis, dicens: " Unam scripsit epistolam, quæ de septem catholicis est „, quibus satis refellit opinionem eorum, qui putant aliam epistolam esse editam ab alio quodam sub nomine S. Jacobi. Ergo non potest aliquid deduci ex citatis verbis, quod scilicet S. Hieronymus dubitaverit de authentia epistolæ S. Jacobi.

Obj. 2ª. Si epistola S. Jacobi esset canonica, omnes veteres de ea loquerentur; atqui plures: ex. gr. Clemens Romanus, Polycarpus, Justinus, silent. Ergo.

Respondemus distinguendo: Si silentium alicujus probaret rem ipsam esse incognitam, concedimus; si secus, negamus. Siquidem cum quisque auctor, in aliquo libro exarando, silentio nonnulla prætergrediatur, ex hoc erui nequit auctorem, aut ipsam rem ignorare, aut improbare. Sic ex silentio Justini, Polycarpi et Clementis deduci haud potest illos epistolam S. Jacobi ignorare, aut improbare. Præterea scimus multa Patrum scripta temporis decursu periisse; quare fieri potuit, ut in iis scriptis deperditis dicti Patres loquuti fuerint de epistola S. Jacobi. Falsum denique est S. Clementem siluisse de epistola S. Jacobi; nam, ut ex ejus scriptis liquet, aliquid etiam de hac epistola dicit.

Solutis quæstionibus, quæ epistolam S. Jacobi in dubium revocant, dicimus nunc

1° De nomine.

In N. T. tres habentur, quibus est nomen Jacobus, idest filius Zebedæi, Jacobus Alphæi et Jacobus, frater Domini; verum duos postremos dicunt critici unam eamdemque personam esse, ut eruitur ex epistola ad Galatas, in qua vocatur frater Domini unus ex duodecim Apostolis. Ergo Jacobus Alphæi nomen etiam obtinebat fratris Domini. Jacobus autem Alphæi fuit episcopus jerosolymitanus, qui, hoc munere fungendo, postquam sustinuit probra atque persecutiones, martyr occubuit.

2° De argumento.

Apostolus in sua epistola totus est in hortandis Judæis conversis, ut varias tribulationes, quibus obnoxii erant, læto et libenti animo perferant. Deinde eos excitat ad bona opera; quia dicit, et hoc fuse, fidem absque operibus non prodesse Christianis ad salutem. Profert modum exercendi bona opera et in eis proficiendi. Arguit postea divitum crimina et solatur pauperes. Denique claudit epistolam, loquens de juramento, quod dicit ab omnibus vitandum, et de sacramento extremæ unctionis, quod infirmi suscipere debent, quo obtineri etiam potest salus temporalis, quibus addit plurima de oratione ad invicem facienda.

3° De scopo.

Scopus hujus epistolæ est hortari fideles ad constantiam in

persecutione, et refutare eorum doctrinam, qui, Pauli dicta in pravum sensum detorquentes, asserebant bona opera superflua esse ad salutem. Hinc S. Jacobus suam scripsit epistolam ad Hebræos omnes, qui jam religionem amplexi erant.

4° De lingua.

Licet hæc S. Jacobi epistola dirigatur ad Hebræos dispersos, tamen ex communiori sententia, non hebraica lingua, sed græca scripta fuit. Et hoc est verisimilius. Nam lingua græca tunc temporis erat communis, atque ea fere omnes populi et notæ nationes utebantur. Ergo dicendum quod etiam Hebræi dispersi versionem τῶν Septuaginta adhibebant.

5° De tempore.

Quoad tempus scriptionis epistolæ S. Jacobi, tres adsunt criticorum sententiæ. Alii enim, quos inter Michael, censent scriptam esse antequam Paulus suam ad Romanos mitteret, quinimo ante Pauli prædicationem inter gentes. Alii cum Hug contendunt illam exarasse S. Jacobum multo tempore postquam Paulus apostolus dedit epistolam ad Romanos. Alii denique, quorum sententia est verisimilior et communis, tenent S. Jacobum suam epistolam scripsisse, ab anno quinquagesimo octavo ad annum sexagesimum secundum, vel sexagesimum quintum, quo S. Jacobus interfectus fuit.

6° De loco.

Quum S. Jacobus curam episcopalem gessisset Jerosolymæ usque ad mortem, tamquam certum retinendum est illum ex hac urbe suam epistolam scripsisse, illamque misisse ad omnes Hebræos orientales, qui occupabant Jerusalem, uti civitatem principem.

§ 2.

De Epistolis S. Petri apostoli.

De nomine, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo epistolæ S. Petri exaratæ fuerunt.

Quoniam de secunda S. Petri epistola aliquando dubitatum fuit, ob quam causam illa recensetur inter libros deuterocanonicos, nos imprimis exsolvendas curamus quæstiones de ejus auctore ejusque canonicitate.

I. De auctore epistolæ secundæ S. Petri.

Etsi nonnulli quondam de auctore secundæ epistolæ S. Petri dubitaverint, et, posterioribus temporibus, Lutherus, Calvinus, Erasmus, Kemnitius; Scaligerus, Salmasius, Semlerus aliique positive negaverint hanc epistolam esse a D. Petro conscriptam; nihilominus nos invicte demonstramus ex sensu totius Ecclesiæ, ex Patrum testimoniis, ex Conciliis, ex liturgiis utriusque Ecclesiæ, græcæ scilicet et latinæ, ex codicum auctoritate, et ex characteribus internis ipsius epistolæ, necnon ex aliis locis sacræ Scripturæ, dictam epistolam esse opus S. Petri apostoli, et non alterius scriptoris.

Argumentum generale sic perstringi potest: Si hujus epistolæ non esset auctor S. Petrus apostolus, et sensu totius Ecclesiæ, et ipsius epistolæ contextu perhiberetur contrarium; atqui omnia suadent Petrum, et non alium, esse epistolæ auctorem. Ergo.

Probatur minor per partes. Et imprimis ex sensu totius Ecclesiæ, qui, uti supra diximus, est multiplex.

1° Ex testimoniis Patrum.

Patres latini, uti S. Irenæus, S. Hippolytus, Novatianus, S. Ambrosius, S. Hilarius, Didymus, S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, Rufinus, S. Augustinus aliique, qui canones librorum sacrorum ediderunt, duas S. Petri epistolas enumerant, sese ad majorum traditionem appellantes, easque non solum commentantur, verum etiam passim allegant suis in scriptis. Cum Ecclesiæ latinæ Patribus concinunt Patres Ecclesiæ græcæ. Sane Clemens Alexandrinus, Origenes, Firmilianus, episcopus Cappadociæ, Eusebius, S. Athanasius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Cyrillus Jerosolymitanus, S. Methodius, S. Epiphanius, S. Basilius Magnus, S. Ephrem et ceteri omnes, sive græci, sive orientales, dictam epistolam soli Petro tribuunt et nemini alii, quinimo in suis operibus eam citant sub nomine divi Petri, Apostolorum principis.

2° Ex Conciliis.

Sufficit ad rem adducere Concilium Carthaginense III, can. 47, Concilium Florentinum, Tridentinum et Vaticanum, quæ ulla absque dubitatione hanc epistolam divo Petro adscribunt.

3° Ex liturgiis.

Ecclesia enim latina cum græca semper, tum in publicis

conventibus, tum in sacris functionibus peragendis, hac secunda epistola sancti Petri usæ sunt: exemplum est in vetustissimis Missalibus, quæ in festo Transfigurationis Domini adducunt legendam epistolam secundam S. Petri, quibusque necessario consonant recentiora.

4° Ex codicum auctoritate.

Re sane vera omnes codices, tum textus originalis, tum versionum hanc secundam Petri integram præseferunt. Eminent antiqua itala et versio syriaca, simulque omnes alii codices et versiones cujuscumque idiomatis, non tantum Ecclesiæ occidentalis, sed etiam orientalis.

Secundo ex characteribus internis ipsius epistolæ et ex aliis locis S. Scripturæ.

Etenim in principio epistolæ habemus Petrum scribentem, qui seipsum appellat apostolum et servum Jesu Christi: " Simon Petrus, ait, servus et apostolus Jesu Christi. „ Præterea Apostolus refert se transfigurationi Jesu Christi adstitisse, et Paulum fratrem suum carissimum nominat, quæ omnia in Petrum apprime quadrant. Insuper evidentiora sunt verba, quibus ad suam primam epistolam appellat: " Hanc, inquit, ecce vobis, carissimi, secundam scribo epistolam. „ Ergo expresse D. Petrus sese nominat auctorem primæ et secundæ. Pro aliis Scripturis, sufficit adducere S. Judam apostolum, qui in sua epistola passim ad hanc secundam Petri alludit, imo multa ex ea depromit. Igitur argumenta tum externa, tum interna luculenter declarant hanc epistolam a nemine alio, quam a Petro scriptam esse.

Objectiones.

Obj. 1ª. Dictio et stylus secundæ epistolæ, quæ Petro tribuitur multum differunt a dictione et stylo primæ epistolæ ejusdem apostoli. Ergo secunda epistola non est a S. Petro scripta, sed ab aliquo alio.

Respondemus distinguendo: Et diversitas hæc est aliis causis tribuenda, concedimus; est causa abjudicandi divo Petro epistolam, negamus. Ex variis sane rationibus S. Petrus ductus est ad exarandam secundam epistolam stylo ac dictione diversa, quæ non adhibuit in prima. " Duæ, ait S. Hieronymus, epi-

stolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se et charactere discrepant structuraque verborum. Ex quo intelligimus pro necessitate rerum diversis eum usum esse interpretibus. „ Quibus verbis S. Hieronymus supponit D. Petrum non per se scripsisse, sed amanuensibus dictasse epistolam lingua chaldaica, quam illi græce traduxerunt. Hoc confirmat etiam Clemens Alexandrinus (in VII *Strom.*). Ergo prima causa diversitatis styli fuerunt amanuenses, quibus S. Petrus usus est. Secunda causa reponi potest in diversitate materiei. Scimus enim, quod stylus in auctoribus mutatur secundum diversitatem materiæ, quam explicant, cum auctores alium stylum exhibeant, si tractatus philosophicos, alium, si theologicos, alium, si historicos etc. edunt, quo posito patet quomodo idem auctor varios stylos exhibere potest. Tertia causa esse potuerunt personæ, ad quas hæc epistola missa fuit. Sane docent rhetores, quod secundum diversas personas ad quas scribitur, variatur etiam cujuscumque scripturæ stylus. Quarta denique causa fuit Petri ætas, qua scripsit hanc secundam epistolam. Hæc enim epistola exarata fuit post viginti et amplius annos ab scriptione primæ epistolæ, cum jam apostolus Petrus esset senex et morti proximus. Quis autem ignorat scriptorum stylum procedente ætate aliquando immutari? et consequenter quod convenit juvenilibus annis non semper constat factum esse in maturis? Hisce igitur et aliis causis, quæ assignantur, tribui potest diversitas styli secundæ epistolæ D. Petri. Ergo ob diversitatem dictionis stylique non est D. Petro abjudicanda secunda epistola.

Obj. 2ª. Patres apostolici silentio hanc secundam Petri prætereunt, præsertim S. Justinus, S. Irenæus, Tertullianus; vel uti dubiam traducunt, sicuti Origenes, Eusebius et S. Hieronymus. Ergo hæc secunda non est D. Petri.

Respondemus dicendo objectionem duplicem partem habere, aliam scilicet, quæ respicit illos, qui omnino tacent, et aliam illos, qui eam in dubium revocant. Quoad primam, distinguimus: Et hujusmodi Patrum apostolicorum silentium est mere negativum, concedimus; est positivum, negamus. Namque scire debent adversarii, quod aliud est omittere, aliud negare; hinc admittendo, quod dicti Patres non fuerunt loquuti, aut non allegarunt secundam D. Petri, nunquam erui potest illos non

admittere hanc epistolam. Sed verum ne est dictos Patres epistolam, de qua est sermo, omnino præteriisse? Contrarium colligi videtur quoad S. Justinum et S. Irenæum, qui hanc epistolam suis in scriptis allegant. Quod vero ad secundam spectat, nihil dicimus, et studiosus lector adeat clarum Hermannum Goldhagen, qui solide hanc difficultatem solvit.

II. De canonicitate secundæ epistolæ D. Petri.

Quæstio de canonicitate secundæ epistolæ D. Petri resolvitur eodem modo, ac illa de auctore: quare nihil addendum censemus.

Hisce præmissis, dicimus:

1° De nomine, origine et vita.

Petri nomen, deductum a voce hebraica כֵּף (keph) et a syriaca כֵּפָא (kepha), significat petram, quod Christus adhibuit, cum illum constituit totius Ecclesiæ suæ caput supremum et universale. Antea vocabatur Simon, qui fuit filius Jonæ a Bethsaida Galilææ. Ad vocem Christi vocantis, relictis retibus, sequutus est Dominum Redemptorem una cum fratre Andrea. Obtinuit a Christo, ob confessionem divinitatis ipsius Christi, primatum honoris et jurisdictionis in universam Ecclesiam. Plura hujus Apostoli gesta narrantur in Evangeliis et in Actis. Memorabile est factum trinæ negationis, ob quod statim egressus foras Prætorio Pilati, flevit amare. Post Christi ascensionem et Spiritus sancti missionem, curavit, ut eligeretur S. Mathias ad apostolatum, loco Judæ traditoris; puniit Saphiræ et Ananiæ fraudes; concessit Samaritanis conversis dona Spiritus sancti; primus omnium prædicavit fidem christianam gentibus; fundavit cathedram episcopalem Antiochiæ et Romæ; fecit innumera miracula, adeo ut sola Petri umbra sanarentur infirmi a quacumque detinebantur infirmitate, et sæpe cum temporali, seu corporali, obtinebant etiam vitam spiritualem, et in hoc numero erant homines et mulieres, Christiani et Gentiles, qui postremi signis ducti amplectebantur Religionem christianam. Denique post concilium jerosolymitanum, cum multis locis Christi fidem annuntiasset, miraculis confirmasset, Romæ sub Nerone imperatore in crucem actus, capite in terram verso, anno æræ vulgaris 67, diem obiit supremum una cum Paulo apostolo.

2° De argumento.

In prima epistola D. Petrus, præmissis salutationibus, exponit mysteria, quæ Prophetæ veteris testamenti prænunciaverunt de Verbi divini incarnatione, atque docet constantissime ea omnia a cunctis fidelibus retinenda, ut sic vitam æternam consequi mereantur. Simul monet, ut traditiones Patrum derelinquant, ab omnibus carnalibus et terrenis abstineant, principibus pareant, et sancte inter gentes vivant. Deinde admonet viros et uxores mutui officii, et, loquens de mulierum ornatu, eas provocat ad varias virtutes exercendas, docetque salvari oportere per baptismum, cujus arca Noe fuit figura. Rursus hortatur Christianos, ut præterita peccata devitent, orationibus incumbant et mutuæ dilectioni. Denique seniores, seu episcopos et sacerdotes instruit quomodo gregem sibi commissum pascere debeant, omnes autem, præsertim adolescentes, ut subjectioni ac animi demissioni studeant, et divinæ Providentiæ seipsos committant. Ultimo hortatur omnes ad humilitatem atque vigilantiam, et claudit epistolam variis salutationibus.

In secunda vero epistola, quæ tribus capitibus constat, postquam gratiam et pacem adprecatur, admonet omnes de sua doctrina atque provocat ad virtutum omnium exercitium. Deinde prædicit exorituros pseudo-prophetas, quorum subdolam et pravam indolem vivacibus coloribus et vehementiori stylo sub oculos ponit, simulque prænunciat pœnas, quibus Deus illos erit puniturus, et hic fideles præmonet adversus cavillationes pseudo-prophetarum, qui adventum Christi et ultimi judicii diem in dubium revocabant. Pauli scripta demum commendans, quæ ab indoctis male intelligebantur, claudit epistolam moralibus monitis et solemni doxologia.

3° De scopo.

Scopus utriusque epistolæ S. Petri fere idem est; namque prima et secunda mittuntur ad eosdem fideles, ut sic consolati, et in fide ac bonis moribus confirmati, perfecti evadant. Surrexerant enim in Asia et Bithyniæ quidam pseudo-prophetæ, a quibus Christiani affligebantur, quia ab eorum idololatria et vitiis recesserant, ut fidem christianam amplecterentur: hinc S. Petrus mittit ad hos Christianos duas epistolas, plenas fide et sanctitate, quibus eis promittit plenam victoriam de hostibus.

4° De lingua.

Quamvis nonnulli teneant S. Petrum dictasse suas epistolas interpretibus lingua syro-chaldaica, quod tunc hac utebantur Hebræi; nihilominus penes plurimos semper certum fuit epistolas D. Petri primitus græce conscriptas esse, ob rationem validam, quia missæ ad Judæo-christianos, qui illo ævo idiomate græco utebantur.

5° De tempore.

Circa scriptionem duarum epistolarum S. Petri minime conveniunt critici. Sed nos, relinquentes opinionem eorum, qui dicunt D. Petrum scripsisse primam epistolam, anno x vel xi Neronis, idest 65 vel 66 æræ vulgaris, assentimur iis, qui censent primam epistolam scriptam esse circa annum æræ vulgaris 63. Tempus scriptionis secundæ non est positum in quæstione; nam ex ipsa epistola habemus, quod S. Petrus illam exaravit morti proximus: " Certus sum, inquit, quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. " Ex quibus liquet illam scripsisse S. Petrum paulo ante mortem, nimirum ex consensu fere omnium criticorum circa annum 64, vel 65 æræ vulgaris.

6° De loco.

Locus, quo S. Petrus duas epistolas scripsit, est ipsa Roma, ubi martyrium pertulit. Adsunt quidem duæ opiniones inter sese omnino contrarie: altera, quæ tenet S. Petrum primam scripsisse Babylone et secundam Romæ; altera, quæ et communis, existimat utramque epistolam scriptam esse Romæ, ut evinci potest ex verbis: " Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta ", quæ intelligenda sunt de Roma, quam Apostolus, propter idololatriam morumque corruptelam, metaphorice Babylonem appellat.

§ 3.

De Epistolis S. Joannis apostoli.

De nomine, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo S. Joannis tres epistolæ exaratæ fuerunt.

Hic pariter occurrunt resolvendæ quæstiones persimiles, ut in epistola S. Jacobi, et in secunda S. Petri, de auctore sci-

licet et canonicitate secundæ et tertiæ epistolæ Joannis, quæ in dubium revocantur ab adversariis.

Agemus igitur imprimis de auctore, deinde de canonicitate harum duarum epistolarum S. Joannis, et postea generatim dicemus de nomine, etc.

I. De auctore secundæ et tertiæ epistolæ S. Joannis.

Postremæ duæ S. Joannis epistolæ non sunt inter protocanonicas scripturas enumeratæ, quia generaliter multo tempore retentum fuit illas haud esse opus S. Joannis apostoli; sed alterius Joannis, de quo loquuntur Papias, Eusebius et S. Hieronymus. Quam sententiam tuentur etiam plures recentiores, quos inter Grotius, Beck, Fritzsche, Bretschneider aliique, qui unanimiter tenent secundæ et tertiæ S. Joannis non esse ipsum S. Joannem auctorem.

Hos contra demonstramus, quod, sicut S. Joannes est auctor primæ, ita est secundæ et tertiæ.

Conficimus hoc breve argumentum: Si Joannes apostolus non esset auctor duarum epistolarum, de quibus est sermo, ipsa Ecclesiæ traditio et characteres interni duarum epistolarum forent evidens argumentum; jamvero evincitur contrarium. Ergo.

Probatur minor per partes.

Et primo quoad traditionem, quæ est, ut in antecedentibus, multiplex, scilicet ex Patribus, ex Conciliis, ex liturgia, ex versionibus et ex christianæ religionis hostibus.

1° Ex Patribus.

In Ecclesia enim latina plurima et clarissima testimonia hac in re suppeditant S. Irenæus, Tertullianus, S. Philastrius, Rufinus, S. Augustinus, S. Polycarpus aliique, qui non solum passim duas postremas epistolas S. Joannis allegant; verum etiam expresse dicunt a Joanne apostolo scriptas esse. Item dicatur de Ecclesia græca. Sane Clemens Alexandrinus, Origenes, Didymus Alexandrinus, Dionysius Alexandrinus, S. Athanasius, S. Cyrillus Jerosolymitanus, S. Gregorius Nazianzenus ceterique græci doctores, aperte in suis scriptis adscribunt utramque epistolam S. Joanni apostolo. Ergo.

2° Ex Conciliis et Romanorum Pontificum auctoritatibus.

Siquidem Concilia, idest Laodicense, can. 59 et 60, Hipponense,

Carthaginense, Florentinum, Tridentinum et Vaticanum, expresse declarant harum duarum epistolarum auctorem S. Joannem apostolum. Conciliis consonant quoque declarationes Romanorum Pontificum, quas inter illa Innocentii I et Gelasii. Ergo.

3° Ex liturgia.

Utraque enim Ecclesia, græca scilicet et latina, nunquam omiserunt lectionem harum duarum epistolarum S. Joannis apostoli usque a remotissima ætate, et Christiani semper legere sub nomine dicti apostoli. Ergo.

4° Ex versionibus.

Nam omnes versiones, excepta syriaca, quovis tempore et ubique retulerunt tres epistolas S. Joannis. Eminet præsertim vetus latina, omnibus antiquior, quæ habet tres epistolas S. Joannis apostoli. Ergo.

5° Ex hostibus religionis christianæ.

Tichhorn sane, Bertholdt et De Wette, qui fere omnium sacrarum Scripturarum auctoritatem et auctores denegant, has duas epistolas admittunt atque aperte tribuunt S. Joanni apostolo; quinimo totis viribus respondent et resolvunt omnes adversariorum difficultates.

Secundo, ex internis ipsarum epistolarum characteribus.

1° Conceptus, stylus ac phraseologia Joanni apostolo apprime conveniunt. Etenim utraque epistola teneram charitatem spirant, et nihil magis, quam mutuam dilectionem inculcant, ut est character Evangelii et epistolæ primæ S. Joannis. In ipsis enim loquitur de veritate sui testimonii, sicut in Evangelio, dicens: " Nos testimonium perhibemus, et nosti quoniam testimonium nostrum verum est "; item phrases nonnullæ, uti ex. gr. cognoscere veritatem, manere in veritate, ambulare in veritate, in mandato, in doctrina, ex Deo esse, videre Deum, etc., quæ sunt expresse communes tum Evangelio, tum tribus S. Joannis epistolis, et secundæ et tertiæ sicut primæ, quæ non est in controversiam adducta. 2° Inscriptio epistolarum: Senior Electæ, Senior Gajo, aliud indicium suppeditat pro auctore S. Joanne; namque illud nomen senioris, seu presbyteri, nemini alii tribui potest, quam Joanni apostolo, qui epistolas edidit in senectute.

Et hæc satis sint de auctore secundæ et tertiæ S. Joannis.

II. De canonicitate.

Hanc quæstionem studiosis relinquimus resolvendam argumentis et auctoritatibus, quas adduximus ad demonstrandum S. Joannem esse harum duarum epistolarum auctorem.

Objectiones.

Obj. 1ª. Inscriptio, ubi non apparet nomen, nulla est; atqui talis est inscriptio epistolarum S. Joannis. Ergo.

Respondemus distinguendo: Si non potest aliunde deduci, concedimus; si deduci potest aliunde, negamus. Siquidem, etsi S. Joannes in duabus postremis epistolis suum nomen non apponat, certum tamen est illum titulum presbyteri ita S. Joanni convenire, ut nullum dubium remanere possit: 1° quia ultimus erat Apostolorum, et senio confectus, hinc maximam in omnes Asiæ ecclesias habebat auctoritatem; 2° quia hæc vox presbyteri evaserat non solum nomen ætatis; verum etiam auctoritatis et dignitatis, et in hoc nemo Joanne sublimior, imo antonomastice vocabatur senior. Ergo.

Obj. 2ª. Nonnulli Patres seniorem illum existimant esse alium Joannem, Papiæ magistrum. Ergo.

Respondemus distinguendo: Hoc adversarii sine ullo fundamento conjiciunt, concedimus; aliquo innixi fundamento, negamus. Hostes enim docent alium Joannem esse scriptorem duarum epistolarum, quæ receptæ sunt sub nomine S. Joannis apostoli, ducti ex aliquibus Papiæ verbis male intellectis. Re sane vera Papias apud Eusebium (lib. III, c. 39) distinguit duos Joannes, alterum apostolum, alterum seniorem, quo magistro se usum fuisse narrat. Sed hic Papias vocem seniorem ad ætatem tantum designandam adhibet; ostendere enim vult se ab iis didicisse, qui cum Apostolis vixerant et conversati fuerant. Præterea non est Papias, qui affirmat absolute hunc alterum Joannem esse duarum epistolarum auctorem, sed Eusebius, qui ex conjectura insinuat hunc sensum inesse testimonio Papiæ.

Statuta veritate de secunda et tertia S. Joannis, dicimus de argumentis, scopo, tempore et loco trium epistolarum;

prætermittimus tamen non loqui de nomine et lingua; nam de his multa protulimus, cum sermonem fecimus de Evangelio S. Joannis.

1° De argumento.

In prima enim epistola, quæ magnam habet similitudinem cum Evangelio S. Joannis, adstruitur Christi divinitas, Incarnationis mysterium et ut fideles caritatem in Deum in cordibus suis foveant. Præterea multa addit de Dei dilectione, erga nos, item de distinctione inter eos, qui ex Deo sunt, et eos qui ex diabolo, de amore et odio fratrum et de sincera in Christum fide. Iterum caritatem inculcat, qua oportet Deum toto corde diligere et proximum post Deum. Denique præclarum testimonium de Trinitate interserens, claudit epistolam, dicens Christum esse verum Deum et vitam æternam.

In secunda epistola S. Joannes quamdam mulierem Electam nomine et ejus filios in caritate et fide confirmat hortaturque, ut antichristos, seu hæreticos eorumque doctrinam evitent, et ne illis quidem ave dicant.

In tertia denique epistola S. Joannes Cajum magnopere laudat ob studium religionis et hospitalitatis in peregrinos, eumque hortatur, ut perseveret, spretis Diotrephis calumniis et inhumanitate.

2° De scopo.

Scopus primæ epistolæ S. Joannis idem videtur esse, ac ille Evangelii; nam, uti modo diximus, in hac epistola adstruit divinitatem Christi et Incarnationis mysterium contra nascentes errores. Scopus vero secundæ et tertiæ, ut liquet, fuit laudare tam Electæ, quam Caji virtutes et utrumque in fide confirmare, hortarique ad pravos homines cavendos.

3° De tempore et loco.

Tempus et locus, quibus S. Joannes tres suas epistolas edidit, incerta sunt. Critici enim hac in re multa et contraria proferunt, ex quibus nihil certi erui potest: quare mittimus quæstionem temporis et loci, quam studiosi ediscere possunt, adeuntes criticos, tum Protestantes, tum Rationalistas.

COROLLARIUM.

De commate capitis V.

Hoc corollario, quod appingimus S. Joannis epistolis, resolvendam curamus rem magni momenti et magnæ controversiæ inter eruditos tum catholicos, tum acatholicos, quæ respicit S. Joannis apostoli comma epistolæ primæ, capitis v, vers. 7, quod sic se habet: " Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt. "

Quamvis id mordicus negent Sociniani, et cum illis nonnulli Protestantes, ac etiam alii quidam audaciores critici, quos inter aliqui ex catholicis, ductis rationibus, quia in textu syriaco, arabico et multis aliis exemplaribus tum græcis, tum latinis non reperitur, et quia Patres, contra Sabellianos et Arianos et Macedonianos decertantes, nunquam eo usi sunt, ad dubia quæstionesque omnes resolvendas; tamen Catholici sanæ mentis, præstantissimi critici, et Protestantes, ut plurimum, illud affirmant esse genuinum et S. Joannis epistolæ apprime convenire. Horum igitur criticorum argumentis nos freti, dictum comma contra memoratos adversarios defendendum assumimus. Et

1° Ex variis codicibus græcis.

Codices enim antiquissimi, maxime Vaticanus et Parisiensis, necnon Britannicus, hanc partem primæ epistolæ S. Joannis plenissime possident. Extat pariter in codicibus, quibus usi sunt auctores editionis Complutensis, an. 1517. Invenitur insuper in codicibus græcis, quos collegit Robertus Stephanus, et in illis ad quorum fidem theologi Lovanienses nostram vulgatam recognoverunt; simulque adest in iis, quos adhibuerunt Laurentius Valla, Hernacius et Arias Montanus. Calvinus denique et Beza asserunt, quod suis temporibus inveniebatur in codicibus græcis melioris notæ.

2° Ex codicibus latinis.

Sane Lucas Brugensis asserit, quod inter xxx codices, nonnisi quinque hoc commate carent. Præterea ipse Simon Richard, qui ejus genuinitatem impugnat, fatetur circa sæculo x pauca exemplaria extitisse, in quibus hoc testimonium defuit.

Insuper neque versio latina Itala antiquissima, neque Armena hoc S. Joannis commate carent.

3° Ex Patribus.

Licet plures Patres, tum græci, tum latini, testimonium, de quo est sermo, non allegaverint, hoc tamen haud voluntati eorum adscribendum est; sed potius codicibus, quibus usi sunt, qui procul dubio fuerunt illi mutilati et corrupti, præsertim ab Arianis, sicuti etiam occasioni illis non oblatæ dicto testimonio utendi in confirmationem alicujus veritatis. Sed plures alii Patres atque doctores Ecclesiæ græcæ pariter ac latinæ illud, data occasione, et allegarunt, et commentati sunt. Eminent inter græcos et latinos S. Hyginus pontifex (Epist. I, c. I), qui adducit testimonium S. Joannis ad Parthos: " Tres, inquit, in nobis sunt, qui testimonium perhibent in cælo: Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt "; Tertullianus et S. Cyprianus, qui postremus, " De Patre, ait, Filio et Spiritu sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt " (lib. *de Unit. Eccl.*, c. 4 ad finem); S. Fulgentius (lib. *Contra decem objectiones Arianorum*): " In Patre ergo, inquit, et Filio et Spiritu sancto unitatem substantiæ accipimus: Personas confundere non audemus: Beatus enim Joannes apostolus testatur dicens: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus; et hi tres unum sunt; S. Athanasius (in disp. *Contra Arium* illi attributa), et libro priore de unita deitate Trinitatis, ubi legitur: " Dicit Joannes evangelista in epistola sua: Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus etc. " Pariter adsunt Victor Uticensis, Idacius Clarus, episcopus in Hispania, et S. Hieronymus, qui, in prologo in septem epistolas catholicas ad Eustochium, virginem Christi, culpat perfidos interpretes latinos et laudat græcos codices, qui nullam, usque ad illud tempus, mutilationem ab interpretibus ariana lue infectis, reportaverant.

4° Ex auctoritate Ecclesiæ reposita in conciliis et liturgiis.

Pro conciliis sufficiant concilium Lateranense IV, cui interfuerunt Græci, qui nullatenus reclamarunt, et concilium Tridentinum, omissis aliis, quod Vulgatæ latinæ editionis authentiam declarans: " Si quis, inquit, libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi con-

sueverunt, et in veteri Vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit; anathema sit. „ Pro liturgiis adduci possunt Græcorum ritualia et præsertim Lectionarium, quod pertinet ad v sæculum, et Missalia latinorum, in quibus legitur hoc S. Joannis testimonium in dominica in Albis; et pariter breviaria, quæ illud referunt in VIII responsorio omnium dominicarum, a festo scilicet Ss. Trinitatis usque ad Adventum Domini.

5° Ex cohærentia verborum commatis cum aliis verbis sancti Joannis alibi allatis.

S. Joannes enim alibi similibus et fere iisdem verbis utitur. Sic (Apoc. XIX, 13): " Et vestitus erat, inquit, veste aspersa sanguine, et vocatur nomen ejus verbum Dei „; et in Evangelio (I, 1): " In principio, ait, erat Verbum, et Verbum erat, etc. „; et (XV, 26): " Cum, ait, venerit Paraclitus, etc. Ergo.

6° Ex relatione inter versiculum VII et VIII.

Siquidem summa relatio invenitur inter hos duos versiculos: 1° ex particula *et*, principium versiculi octavi, quæ aperte conjungit versiculum septimum et octavum: " Et tres, scilicet, sunt, qui testimonium etc. „ quæ antecedentia supponunt; 2° ex verbis *in terra*, quæ relationem dicunt verbis in cælo septimi versiculi; secus esset vanum dixisse Joannem *in terra;* 3° dempto versiculo septimo, nulla assignari potest ratio, qua Joannes dixerit versiculo octavo: " Et hi tres unum sunt „; 4° posito versiculo septimo, omnia cohærent, quia, quod de tribus testimoniis cælestibus dixit, idem de testimoniis terrestribus affirmare vult, ut maxime Trinitatis mysterium explicetur, ex eo quod versiculus septimus connectitur necessario cum sexto et nono, in quibus legimus: " Testimonium Dei majus est „ quæ referuntur ad verba octavi: " Tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, aqua et sanguis „, quæ, sublato versiculo septimo, nullam existentiæ rationem habent. Ergo.

Objectiones.

Obj. 1ª. Testimonium S. Joannis desideratur in antiqua itala, adeoque in versione vulgata antiquissima, et in ipsa versione

hieronymiana, alioquin S. Augustinus illud allegasset adversus Maximum Arianum. Ergo.

Respondemus distinguendo: Quia jam forte exciderat ab illo primitivo typo, ex quo itala confecta fuit, concedimus; secus, negamus. Si juxta distinctionem allatam non explicaretur carentia hæc in Itala versione, nulla tunc foret ratio, qua demonstratur testimonium S. Joannis adesse in codicibus illis, ex quibus prodivit versio latina africana. Falsum prætérea est in hieronymiana versione non inveniri; nam S. Hieronymus, qui suam recensionem contulit cum versionibus græcis, habet hoc testimonium. De S. Augustino res est incerta, siquidem in bibliotheca Sessoriana habetur speculum sub Augustini nomine, in quo legitur textus epistolæ primæ sancti Joannis; item S. Doctor versione Itala utebatur, quæ illo commate carebat, et procul dubio ad illud alludit, scribens adversus Maximum.

Obj. 2ª. Comma S. Joannis deest in omnibus græcis codicibus non solum recentioribus, sed et vetustioribus. Ergo.

Respondemus distinguendo: Testimonium S. Joannis deest in plerisque, concedimus; in omnibus, negamus. In exemplaribus enim, quibus Robertus Stephanus usus est, in illo, quo permotus est Erasmus, in exemplaribus, quibus confecta est editio complutensis, in pluribus codicibus anomalis, invenitur comma S. Joannis. Cum igitur argumenta positiva habeantur, patet quo fundamento innituntur adversarii. Ergo, si accidit factum, adscribi debet, vel fraudi hæreticorum, vel incuria librariorum ob omiotelenton, seu idem initium et finem 7 et 8 versiculi. Ergo.

§ 4.

De Epistola S. Judæ apostoli.

De nomine, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo epistola S. Judæ apostoli conscripta fuit.

Quoniam ex historia scimus de hac S. Judæ epistola dubitatum esse tertio et quarto Ecclesiæ sæculo, operæ pretium ducimus hoc dubium præ omnibus resolvere, et postea præmissa explicare.

Sane ex dictis sæculis in posterum semper epistola S. Judæ recensita fuit inter libros deuterocanonicos: ex quo facto Grotius eam retinet tamquam spuriam et conscriptam post ævum apostolicum. Nos igitur hunc contra et plures alios resolvimus quæstionem de authentia ac de canonica hujus epistolæ auctoritate, afferentes traditionis testimonium, ex quo patet generatim epistolam S. Judæ in antiqua Ecclesia pro authentica habitam, atque S. Judæ apostolo adscriptam fuisse.

Hujusmodi argumentum multiplex est. Constat enim ex auctoritatibus Patrum tum græcorum, tum latinorum; ex Conciliorum et Romanorum Pontificum declarationibus; ex liturgia utriusque Ecclesiæ et demum ex versionibus.

1° Ex Patribus.

In Ecclesia latina eminent Tertullianus, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Philastrius, Rufinus aliique. In Ecclesia vero græca adest Clemens Alexandrinus, Didymus, Pamphilius, S. Ephrem atque Origenes, qui scribit: " Judas epistolam scripsit paucorum quidem versuum, sed plenam efficacibus verbis gratiæ cælestis." (In Matth. xxii, 55). Ergo. Aliorum testimonia omittimus ob brevitatem.

2° Ex Conciliorum et Romanorum Pontificum declarationibus.

Concilia enim africana, Hipponense, Carthaginense III, Florentinum, Tridentinum et Vaticanum in decreto de canonicis Scripturis ullo absque dubio comprobant epistolam unam S. Judæ apostoli, eamque inter canonicas Scripturas adnumerant. Conciliis consonant declarationes Innocentii I et Gelasii Pontificum.

3° Ex liturgiis.

Ecclesia tum latina, tum græca, semper a remotissima ætate, cum legerent S. Scripturam in publicis conventibus, nunquam omiserunt lectionem epistolæ S. Judæ apostoli. Præterea hoc factum evincitur etiam ex ritualibus et missalibus utriusque Ecclesiæ, quæ, sicut ceteros libros, habent quoque epistolam S. Judæ.

4° Ex versionibus.

Re sane vera in versionibus N. T., excepta syriaca simplici, minime deest epistola S. Judæ apostoli. Luculentum hac in

re est testimonium, quod exhibet versio latina, in qua semper fuit hæc epistola, et Canon muratorius, qui ea etiam non caret. Ergo.

Quæ omnia confirmantur ex initio ipsius epistolæ. Sane legitur: " Judas, Jesu Christi servus, frater autem Jacobi ", ubi expresse dicitur Judas esse septimæ epistolæ catholicæ auctor. Ex quibus etiam deduci potest esse canonicam, cum S. Judas dicat se esse servum Christi et fratrem Jacobi; jamvero frater Jacobi erat Apostolus: ergo qui hanc epistolam exaravit erat Apostolus, et proinde unus ex illis, qui Spiritu sancto afflante scripserunt; atqui omnis scriptura divinitus inspirata est canonica. Ergo ex ipsa epistola patet auctorem esse sanctum Judam, et procul dubio ipsius epistolam habere auctoritatem canonicam.

Objectiones.

Obj. 1ª. Plures antiqui scriptores de hac epistola tacent: Pauci, ait Eusebius, mentionem fecere (lib. II, c. 23). Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc accidit propter epistolæ brevitatem, et quia nulla novitas doctrinæ in ea invenitur, concedimus; quia de ea reapse dubitaverint, negamus. Utique admittimus Patres I et II sæculi epistolam S. Judæ præteriisse; sed a tertio sæculo in posterum dubia circa hanc epistolam non extiterunt, ut antea, quia cœpit hæc epistola legi in ecclesiis, et esse in canone sacrorum librorum, adeo ut S. Hieronymus reciperet hanc epistolam, ut genuinam et canonicam, atque uti talem jam sua ætate ubique receptam esse testetur: " Judas, inquit, frater Jacobi, parvam quidem quæ de septem catholicis est, epistolam reliquit. " Ergo.

Obj. 2ª. Auctor epistolæ S. Judæ utitur testimoniis librorum apocryphorum: ex. gr. in facto Henoch et in alio, quo narrat pugnam inter diabolum et Michaelem Archangelum de Moysi corpore; atqui indignum Apostolo videtur apocrypha citare. Ergo.

Respondemus distinguendo: Et hoc immerito ab adversariis infertur, concedimus; merito, negamus. Sane nondum probatum est auctorem epistolæ S. Judæ illa facta sumpsisse a libris

apocryphis: quod si ita esset, sicut adversarii autumant, nihil pariter probaret; quia non omnia, quæ in libris apocryphis continentur, sunt apocrypha et conficta, sed in ipsis occurrunt etiam multa vera et utilia. Ergo bene S. Judas apocryphis uti potuit, et eodem jure, ac D. Paulus, qui verba paganorum poetarum allegare non dubitavit. Ergo.

His positis, dicimus:

1° De nomine, origine et vita.

Hæc epistola inscribitur nomine S. Judæ, qui procul dubio eam conscripsit. Judas enim, Taddæus dictus, fuit frater Jacobi minoris; et consequenter unus ex fratribus Domini, ut S. Jacobus et S. Simon. Ipse in Lybia Evangelium Jesu Christi prædicavit, et etiam in Perside, ut legitur in latinis martyrologiis, ex testimonio Fortunati. Tandem martyrio coronatus, vita decessit, et ejus corpus loco, quo suam prædicationem peregit, tumulatum fuit.

2° De argumento.

Hujus epistolæ S. Judæ argumentum similitudinem maximam gerit cum epistola secunda beati Petri, Apostolorum principis. Sanctus Judas enim totus est in hortandis fidelibus, ut firmi in fide et bonis operibus permaneant adversus impios et impudicos homines, qui eos pervertere conabantur. Apostolus describit eorum pravitatem vehementiori stylo et vivis coloribus adeo, ut facile quis videat quomodo, et quales viri illis temporibus insurrexerint contra fidem christianam; deinde prædicit eorum supplicium, in mentem revocans vaticinia Henoch et Apostolorum. Denique epistolam solemni doxologia claudit.

3° De scopo.

Scopus hujus epistolæ est hæreticos et seductores refutare, atque fideles in fide firmos reddere. Tunc enim surrexerant Simoniani et Nicolaitæ, qui totam fidelium fidem labefactare moresque bonos corrumpere volebant: hinc S. Judas suam epistolam exaravit ad hos hæreticos refutandos.

4° De lingua.

Si omnes Apostoli, ut alias innuimus, lingua græca tum in concionibus, tum in exarandis libris, vel epistolis, usi sunt, quis dubitet S. Judam, cum sit etiam apostolus, suam epistolam scripsisse in ea lingua, quæ tunc temporis erat communis om-

nibus, et fidelibus, et infidelibus viventibus, scilicet in lingua græca?

5° De tempore et loco.

Tempus et locus, quo apostolus Judas suam epistolam exaravit, sunt prorsus dubia et ignota. Certum tantum est pro nonnullis hanc epistolam scriptam esse, antequam S. Petrus apostolus suam secundam exaraverit; aliis tamen videtur contrarium.

LECTIO XXXVIII.

De Apocalypsi S. Joannis.

Postremus inter deuterocanonicos, itemque inter omnes libros sacros novi testamenti, est Apocalypsis S. Joannis. Hic liber est plenus mysteriis et vaticiniis, nondum eventu comprobatis. Nos ad majorem claritatem hujus quæstionis gravissimæ de Apocalypsi sequamur ordinem, quem tenuimus in quæstionibus de prophetis, cum Apocalypsis sit vere et proprie liber propheticus, et, uti talis, unicus in novo fœdere.

Igitur dicimus:

§ 1. — De nomine, argumento, scopo, lingua, tempore et loco, quo liber Apocalypsis S. Joannis conscriptus fuit.

1° De nomine.

Apocalypsis, græce ἀποκάλυψις, revelatio, a verbo ἀποκαλύπτω, revelo, significat librum, in quo deteguntur velata et arcana, spectantia ad Christi Ecclesiam, quæ decertare debebat contra Judæos obcœcatos, contra Romam ethnicam et denique contra antichristum obventurum in fine sæculorum.

2° De argumento.

Totus liber ex tribus partibus componi videtur, quarum prima constat ex tribus primis capitibus, ultima ex tribus postremis, secunda demum ex ceteris omnibus intermediis, quæ omnia sunt viginti duo. Prima pars est facilis intellectu, cum totius libri prooemium exhibeat, in quo auctor, Christi Domini jussu,

volumen integrum proxime dedicat atque dirigit ad septem Asiæ minoris episcopos horumque Ecclesias. Tertia pars, a cap. xx ad xxiii, continet plenum Christi triumphum super antichristum, ac super diabolum, qui antea per mille annos a Christo ligatus, extremo illo tempore solvitur, et contra Christum ejusque Ecclesiam pugnare permittitur, extremumque judicium omnium hominum, et quo peracto, sempiternam gloriam Beatorum in cælesti Jerusalem, cujus magnifica descriptione clauditur Apocalypseos liber. Secunda pars, quæ ex sexdecim capitibus constat, quæque inter primam et tertiam jacet, complectitur narrationem calamitatum et bellorum contra Ecclesiam Christi, sicuti etiam victoriarum, quas Christus erit relaturus, necnon ultionis, quam ab hostibus propter occisos martyres exacturus erit Deus. Quæ omnia Joannes conspicit solemni Dei inspiratione, septem diversis visionibus. In prima enim visione aspicit, sub symbolo septem candelabrorum aureorum, septem Ecclesias Asiæ minoris, nempe Ephesi, Smyrnæ, Pergami, Thyatiræ, Sardis, Philadelphiæ et Laodicææ, quas sequuntur septem epistolæ missæ ad præsules illarum Ecclesiarum, in quibus laudantur virtutes et narrantur defectus atque vitia. In secunda visione, Joannes in cælum raptus, fulgentem Dei thronum conspicit, quem circumdabant viginti quatuor seniores cum quatuor animalibus, et hic in dextera sedentis vidit librum signatum sigillis septem, quem solus Agnus aperit. In tertia visione, aperto septimo sigillo, silentium fit in cælo, et, septem angelis tuba clangentibus, septem plagæ in terram immittuntur, et unus angelorum alta voce conclamat " quia tempus non erit amplius ", ac propheta librum devorare præcipitur. In quarta visione, conspicitur mulier amicta sole et luna sub pedibus ejus, quam contra ejusque semen pugnat draco. Apparet illi bestia septem capita habens, quibus nomina blasphemiæ inscripta sunt, et cornua decem, super quæ decem diademata, et postea, altera bestia duobus cornibus instructa, quæ primam adjuvat atque homines ad eam adducere conatur. Videt Agnum in monte Sion stantem, angelum, qui, volans per medium cælum, fert Evangelium æternum, et deinde alium angelum, lapsum Babylonis magnæ annuntiantem, et denique tertium pariter angelum, qui bestiæ cul-

toribus pœnas minatur. In nubibus tandem apparet Filius hominis, qui falce terram metit. In quinta visione, Joannes cernit septem angelos, phiales septem iræ Dei plenas tenentes, quas in terram effundunt. Postea sub oculis illi ponitur exterminium Babylonis, sub imagine meretricis, variis ornamentis vestitæ, sanguine martyrum ebriæ, et super bestiam sedentis, ad cujus mortem lætantur Sancti, qui Deum hymnis laudis glorificant. In sexta visione et septima continentur ea, quæ jam vidimus constituere tertiam argumenti partem. His addit in fine severam comminationem, qua pœnas decernit Joannes in eos, qui Apocalypseos libro aliquid addere, vel demere, audeant.

3° De scopo.

Scopus libri Apocalypseos est exponere qualis tunc temporis erat, et qualis futurus erit Ecclesiæ status, ut fideles, tum illius ætatis, tum futuri temporis, excitarentur ad constantiam in fide et pietate, quinimo ad martyrium sub Domitiano aliisque persecutoribus fortiter obeundum, jam enim instabant persecutiones aliorum imperatorum. Ad hos ergo omnes corroborandos S. Joannes suam Apocalypsim edidit.

4° De lingua.

Apocalypsis nec hebraice, quemadmodum censent nonnulli, nec latine, uti alii; sed græce fuit exarata. Et hoc ob varias rationes: 1° Quia desunt momenta historica ad probandum illam hebraice, vel latine, scriptam esse; 2° quia scripta fuit pro episcopis Asiæ minoris, qui idiomate græco loquebantur, ut patet (I, 4): " Joannes, legitur, septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia "; 3° quia (I, 8), dicit: " Ego sum α (alpha) et ω (omega) ", quod auctor dicere non potuisset, si Apocalypsis hebraice, vel latine esset conscripta; 4° denique, quia lingua græca tunc temporis erat omnibus communis, etiam hebræis, qui ea utebantur sicut græci, latini aliæque gentes.

4° De tempore.

Quoad tempus scriptionis Apocalypseos variæ adsunt Patrum et S. Scripturæ expositorum sententiæ. Alii enim cum S. Epiphanio docent scriptam esse sub Claudio imperatore; alii, duce S. Irenæo et S. Polycarpo, quos sequuntur Eusebius, S. Maximus, Aretas et Andreas Cretensis, tenent exaratam

esse sub Domitiano; alii demum, cum Tertulliano, qui nomen imperatoris non tradit, et quem sectatur S. Hieronymus, existimant S. Joannem apostolum eam edidisse postquam e ferventi olei dolio purior et vegetior, quam intravit exiens, in Pathmos insulam relegatus fuit. Nos tenemus Apocalypsim non esse conscriptam ante jerosolymitanum excidium, sed fere viginti quinque annis post excisam urbem, nimirum anno æræ vulgaris nonagesimo septimo.

6° De loco.

Quia vv. 9, 10 et 11 primi capitis dicitur: " Ego Joannes... fui in insula, quæ appellatur Pathmos..... et audivi post me vocem magnam tamquam tubæ, dicentis: Quod vides, scribe in libro, et mitte septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia, etc. ", interpretes omnes unanimiter admittunt scriptionis libri Apocalypseos locum non esse alium, quam insulam Pathmos: " in qua, ait S. Hieronymus, fuerat a Domitiano principe ob Domini martyrium relegatus. " (*Ad Jovin.* I, 26).

§ 2. — *De auctore libri Apocalypseos.*

Etsi olim nonnulli, quorum vestigia ad nostra usque tempora plures alii insectati sunt, Apocalypseos librum Joanni non apostolo, sed alteri presbytero et Christi disciplo tribuerint, qui procul dubio extiterit Joannis apostoli discipulus, vel Cerintho, aut alicui alii, ob styli præsertim differentiam; nihilominus nos, contra antiquos et recentiores Apocalypseos adversarios, ostendemus Joannem apostolum et evangelistam certissime extitisse hujus libri auctorem.

Positam quæstionem resolvimus duobus argumentis, quorum alterum est ex traditione, alterum ex characteribus internis ipsius epistolæ.

Et quoad argumentum ex traditione sumendum, dicimus in hac quæstione esse luculentissimum et multiplex: luculentissimum, quia apertis verbis et de facto Apocalypsim Joanni apostolo tribuit; multiplex, quia ex variis capitibus desumitur. Siquidem imprimis nobis occurrunt Patres Doctoresque utriusque Ecclesiæ, nempe græcæ et latinæ, qui uno ore profitentur Joannem apostolum esse certissime Apocalypseos auctorem.

In Ecclesia enim latina, omnes Patres ecclesiasticique scriptores, nemine excepto, ab ætate usque apostolica, profitentur hanc veritatem. Sic Tertullianus eam non solum Joanni apostolo tribuit, et plura ejus verba profert, sed etiam probat ejus originem apostolicam (*adv. Marc.* IV, 5); item S. Irenæus, S. Cyprianus, S. Hippolytus, S. Hilarius, S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus ceterique Patres latini et scriptores. Hos comitantur Patres scriptoresque Ecclesiæ græcæ, ab ætate tamen apostolica usque ad Origenis et Dionysii tempora. Sic S. Polycarpus, S. Ignatius, Papias, Melito Sardensis, Theophylus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Apollonius Ephesinus, Origenes, Dionysius Alexandrinus. Cum Ecclesia latina et græca concinunt Ecclesia syriaca, ex qua S. Ephrem; Ecclesia Palæstinensis, ex qua S. Pamphilo, Cæsareæ episcopus, et S. Methodius, Tyri episcopus; Ecclesia Cypri, ex qua S. Epiphanius. Ergo.

2° Ex Conciliis.

Sane Concilia apertis verbis Apocalypsim, tamquam opus Joannis apostoli recognoscunt eique illam expresse tribuunt, imo anathema minantur iis, qui contrarium profiteri, aut docere audeant: sic Concilium Hipponense, Carthaginense, Romanum sub Gelasio pontifice, Florentinum et Tridentinum. Ergo.

3° Ex liturgia omnium Ecclesiarum.

Ab ætate enim apostolica Apocalypsis S. Joannis semper lecta fuit in Ecclesiis, atque invenitur, sicut ceteri libri sacri, tum in ritualibus Græcorum, tum in missalibus et breviariis Latinorum, necnon in libris liturgicis ceterarum Ecclesiarum: quod factum clare demonstrat sensum totius Christi Ecclesiæ in admittendo Apocalypsim, tamquam opus Joannis apostoli. Ergo.

4° Ex versionibus.

Versionum sane ne ulla quidem Apocalypsi Joannis caret. Sufficiat referre vetustissimam versionem latinam, quæ semper retulit hunc librum inscriptum: Apocalypsis Joannis apostoli. Ergo.

Secundum argumentum, quod desumimus ex internis characteribus ipsius epistolæ, etiam est luculentissimum. Sane 1° patet ex nomine Joannis, adhibito ab auctore, quod est adeo absolute positum, ut nullum alium designare possit, quam Joannem

apostolum. Sic (I, 1): " Mittens, legitur, per angelum suum servo suo Joanni "; et ibid. 4: " Joannes septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia "; et 9: " Ego Joannes, frater vester "; 2° ex iis, quæ refert sacer scriptor, quæque nonnisi Joanni apostolo unice conveniunt: ex. gr. quod fuerit in insula, quæ appellatur Pathmos propter verbum Dei et testimonium Jesu (I, 9); 3° ex modo, quo loquitur Ecclesiis, ad quas scribit, qui est totus auctoritativus et severitate plenus: et hic animadvertimus, nemo alius ita se gerere potuisset, nisi solus Joannes apostolus, qui illarum Ecclesiarum fundator extitit; 4° ex stylo Apocalypsis, qui passim Joannis vestigia expressa gerit, ut facile dignosci potest. Etenim plures voces, imagines, phrases communes sunt, et sicut inveniuntur in Evangelio et epistolis Joannis, sic adsunt in Apocalypsi. Ita ex. gr. in capite I, 2, auctor Apocalypsis de se loquens, ait: " Qui testimonium perhibuit verbo Dei, et testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit ": conferantur hæc cum Evangelio Joannis (XIX, 35) et cum prima Joannis epistola (I, 1-3). Tales sunt etiam voces Agnus, Verbum pro Christo, vox testimonium pro confessione fidei, fluvius aquæ vitæ, fons aquarum vitæ, et alia similia. Ergo certissime Apocalypsis Joanni apostolo est tribuenda.

§ 3. — *De Apocalypseos canonicitate.*

Plures fuerunt non solum christianæ religioni hostes; sed etiam catholici, qui canonicitatem libri Apocalypsis in dubium revocarunt. Imprimis sunt Marcionitæ et Alogiani, et posterioribus sæculis, Erasmus et Lutherus cum ipsorum sectatoribus, qui Apocalypsim e canone sacrarum Scripturarum impudenter expunxerunt. His adjunguntur nonnulli catholici scriptores, qui pariter de auctoritate hujus libri dubitarunt, et hic eminet Cajus, qui vixit Romæ sub Zephyrino papa; similiter, teste Hieronymo, Græcorum Ecclesiæ ne Apocalypsim quidem susceperunt, quod, animadvertimus, intelligendum esse de tempore Hieronymi et de aliquibus dumtaxat Ecclesiis, non autem de omnibus.

Hisce præmissis, dicimus, quod Apocalypsis ullo absque dubio est retinenda tamquam liber canonicus.

Siquidem hæc veritas patet ex decreto Concilii Romani lato sub Damaso Pontifice, atque ex decretis Florentini et Tridentini; item ex antiquissimo Concilio Ancyrano, Carthaginensi III et Toletano IV; simul ex epistola 3ª ad Exuperium Innocentii I et ex Gelasio pontificibus, atque denique ex sanctis Augustino et Isidoro, qui canonem sacrorum librorum pertexunt. His addi potest totum argumentum ex traditione desumptum, quo confirmavimus superiorem quæstionem de auctore Apocalypseos. Vide ad rem cardinalem Baronium (anno Christi 97), et cardinalem Bellarminum (lib. I *de verbo Dei*, c. 19).

Objectio unica.

Apocalypsim nemo intelligit. Ergo merito e canone sacrorum librorum excluditur.

Respondemus distinguendo: Nemo Apocalypsim intelligit quoad singula verba, vel ænigmaticas quasvis visiones, concedimus; quoad certa capita, sententias et vaticinia, negamus. Sunt utique in Apocalypsi multa obscura, quæ nonnisi conjecturis attingi possunt; sed negari pariter non debet adesse quædam intelligentia clarissima. Absonum autem est plane librum, quia obscurus est, a canone excludere; plurima quippe sunt in sacris Scripturis, præsertim in libris propheticis, quæ vel nemo, vel pauci intelligunt. Ergo.

COROLLARIUM I.

De causis obscuritatis libri Apocalypseos.

Quamvis non omnes S. Scripturæ interpretes easdem obscuritatis causas assignent quoad obscuritatem libri, de quo loquimur, communes tamen sunt sequentes:

1ª " Omnis prophetia priusquam impleatur, ait S. Irenæus, ænigma est; postquam impleta fuerit, facilem habet intelligentiam atque expositionem. Exemplum in prophetiis veteris testamenti de venturo Messia "; jamvero Apocalypsis plures complectitur prophetias, quæ nondum impletæ sunt. Ergo.

2ª Vult Deus prophetias manere occultas, nec plene cognitas, usque ad id temporis spatium, quo implentur.

3ª Sicut prophetarum alii varias revelationes, etiam de eadem re, vario tempore habuerunt, et per consequens non servant semper ordinem temporum, locorum et rerum gestarum, sed frequenter usurpant anticipationes et recapitulationes; ita facit et S. Joannes subinde in sua Apocalypsi.

4ª Visionum, quæ narrantur in Apocalypsi, sensus litteralis non est ille, quem verba secundum propriam significationem præseferunt; alioquin liber contineret res impossibiles atque perabsurdas.

5ª Non expediebat Apocalypsim a quibuslibet intelligi, ne scilicet illi, contra quos multa per illas prophetias prædicuntur, vehementius irritarentur, et adversus Dei populum sævirent atrocius.

6ª Tanta libri obscuritas parit summam reverentiam ac venerationem erga fidei nostræ dogmata, quæ videmus a Deo tam sublimium, aut astrusorum ænigmatum velo occultari.

7ª denique causa est, ut tanta obscuritas Apocalypsis, et explicatio non satis percepta tot retro sæculis in maximam romanæ Ecclesiæ majestatem cederet, cujus magnitudo et excellentia prædicta sunt tam abditis et abstrusis mysteriis.

Hæ sunt præcipuæ causæ, quæ ab interpretibus S. Scripturæ assignantur.

COROLLARIUM II.

De erroribus in Apocalypsi obviis.

Errores, quibus adversarii utuntur ad Apocalypseos librum labefactandum, sunt duo, alter Thyatiræ et alter Chiliastarum. Error Thyatiræ est, quia dicunt Joannis ætate hanc Ecclesiam non extitisse, quod penitus falsum est; nam S. Joanne adhuc vivente, revera extitit Ecclesia Thyatiræ, sitæ in finibus Mysiæ et Lydiæ, ut ex historia evincitur. Post ætatem apostolicam illa Ecclesia defecit a fide, adeo ut Alogorum ætate nulla Ecclesia catholica talis nominis agnosceretur. Error vero Chiliastarum innititur capiti xx Apocalypseos, ubi sermo instituitur de regno Martyrum et Sanctorum cum Christo per mille annos perduraturo, quo peracto, venturum erit judicium. Hinc Chilialistæ docent post sex millia annorum, quibus stabit hic mundus, devicto antichristo, justos resurrecturos atque regna-

turos cum Christo in terra mille annis in summis deliciis, vel corporalibus gulæ et luxuriæ, vel potius spiritualibus. Hanc ajunt esse resurrectionem primam, cui esset secutura resurrectio secunda, in qua Sancti de terra in cælum transferuntur.

Circa hunc errorem, seu circa illos mille annos, qui locum Millenarismo dederunt, varias dicimus adesse interpretum explicationes, quas nos relinquimus, et unam tantum indicamus, quam, duce Augustino (lib. xx *de Civ. Dei*, cap. 7, 8), defendimus esse communem inter interpretes. Sane, juxta hanc explicationem, mille annis totum temporis spatium designatur a Christi morte, vel, ut alii volunt, a pace Ecclesiæ concessa, usque ad antichristum. Toto hoc tempore diabolus est ligatus. Interim, mille istis annis, Ecclesia propagatur, et de hostibus suis triumphat, et justi regnant cum Christo, tum scilicet in cælis, ubi Beati Deum vident, tum in terris, ubi ab universa Ecclesia in honore habentur. Verum circa mundi exitum solvetur Satanas de carcere suo, et toto impetu Ecclesiam Dei adorietur, et tunc ille tantas persecutiones excitabit, quantas nunquam antea Ecclesia experta fuerit. At paulo post a Christo vincetur et mittetur in stagnum ignis et sulphuris, ubi etiam cruciabuntur omnes Ecclesiæ hostes die ac nocte in sæcula sæculorum, et tum demum fiet resurrectio mortuorum et supremum de iis judicium. Hic expletur Augustini explicatio. Cetera xx capita sunt per se plena, et difficultatem non facessunt.

Nos contra millenarismum pugnamus atque defendimus prorsus repugnare doctrinæ catholicæ Ecclesiæ, quæ refugit hunc errorem filios suos edocere. Non damus hic alia argumenta, cum longe aberemus instituto nostro. Sed plura alia de systemate et resurrectione Chiliastarum inveniuntur apud Natalem Alexandrum (*Hist. Eccl.*, tom. 3, sæc. I, disputat. 27, art. 2), Cornelium a Lapide (*Comm. in Apoc.*, c. 20, vers. 2) pluresque alios theologos et interpretes sacræ Scripturæ.

COROLLARIUM III.

De antilogiis libri Apocalypseos.

Quod in libro Apocalypseos adsint plures antilogiæ, seu contradictiones, nemo est qui hoc neget. Sed re bene perspecta,

tum in ipso contextu, tum in se ipsa, videntur non esse veræ antilogiæ, sed tantum apparentes. Sunt sane ejusmodi sequentes:

1ª De animalibus, quæ apparent diversa ab illis Ezechielis prophetæ. Hic enim ait: " Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni „ (I, 6); dum S. Joannes (IV, 7, 8) dicit: " Animal primum simile leoni, secundum simile vitulo, et singula habebant alas senas. „ Conciliatur hæc antilogia inter duos ageographos, vel retinendo non esse eadem animalia, vel visiones fuisse symbolicas.

2ª De iisdem animalibus, quæ finguntur instar hominum, vel angelorum, dicentia: " Sanctus, sanctus, sanctus, etc. „ Res procul dubio impossibilis, ut animalia loquantur. Conciliatur dicendo locum esse figurate accipiendum.

3ª De libro, quem dicit S. Joannes a nullo videri posse: " Nemo, inquit, poterat respicere librum..... nec videre eum „ (V, 3, 4); dum (V, 1) ait: Se vidisse hunc librum " scriptum intus et foris. „ Conciliatur cum figura hysterologia. Joannes enim non potuit videre librum utrinque esse conscriptum, nisi post ejus resignationem, revolutionem et explicationem, quæ primum narrantur.

4ª De Agno occiso, qui accipit divinitatem: " Dignus, inquit, est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem „ (V, 12). Conciliatur quod Agnus non accepit divinitatem, virtutem, sapientiam et fortitudinem in se ipsam consideratam; sed in mente et ore hominum, ut scilicet homines cognoscant et laudent virtutem, sapientiam et fortitudinem Agni, eumque tamquam verum Deum adorent.

5ª De signatis filiorum Israel. " Centum, legimus, quadraginta quatuor millia signati, ex omni tribu filiorum Israel „ (VII, 4); dum nullibi narrantur signati ex tribu Dan et ex tribu Ephraim. Conciliatur, quia ex tribu Dan non multi sunt electi, ideo ista tribus omittitur, et ejus loco tribus Levi substituitur. Nec prætermissa est tribus Ephraim, quia pro ea ponitur tribus Joseph, qui erat pater Ephraim et Manasse.

6ª De templo Dei aperto in cælo. Legitur sane: " Apertum est templum Dei in cælo, et visa est arca testamenti „; dum (capite XXI, 22) S. Joannes ait: " In ea civitate non vidi tem-

plum. „ Quæ conciliatur accipiendo in primo textu templum Dei metaphorice, scilicet pro ipsa beatitudine Sanctorum; in secundo vero negatur adesse templum materiale, ubi Beati orant Deum, et adeo illi uniuntur contemplatione, ut Dominus ipse Deus efficiatur templum, in quo ipsi habitant in sæcula sæculorum.

7ª De signo magno in cælo. Ait enim S. Joannes (xii, 1): " Signum magnum in cælo, mulier clamabat parturiens et cruciabatur, ut pariat „; dum (capite xxi, 4) legitur: " In cælo neque clamor neque dolor erit ultra. „ Conciliatur intelligendo ostensam esse S. Joanni portentosam visionem non in cælo empyreo, nec sydereo, sed aereo.

8ª De Agno occiso ab origine. Scribit enim: " Agnus, qui occisus est ab origine mundi „: hoc contradicit historiæ, quæ habet Christum natum post quatuor millia annorum a mundo condito. Conciliatur textus et historia referendo verba ab origine mundi non ad Agnum, sed ad nomina scripta antecedenter; quare sensus est: adorasse bestiam illos omnes, qui ab origine mundi non sunt scripti in libro vitæ. Vel potius: Agnus occisus est ab origine mundi *causaliter*, ideo quia ab origine mundi in Adæ prævaricatione posita fuit causa et ratio futuræ reparationis Christi morte absolvendæ.

9ª De diabolo. Ait enim: " Angelus habens clavem abyssi, ligavit Satanam per annos mille, et clausit in abysso, ut non seducat amplius gentes „ (xx, 1, 2); dum (I Petr. v, 8) dicitur: " Adversarius vester diabolus, tamquam leo circuit, quærens quem devoret. „ Conciliantur hæc duo loca S. Joannis et S. Petri dicendo, quod, licet diabolus sit ligatus usque ad antichristi tempora; tamen retinendum est illum habere dæmones velut emissarios, qui homines haud mora tentent atque divexent.

10ª De inferno et morte. Legimus enim: " Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis „; jamvero stagnum ignis est in ipso inferno. Quomodo ergo infernus in hoc stagnum mitti potest? Conciliatur retinendo vocem inferni non significare, nisi diabolum, qui per peccatum, in quod inducit homines, est auctor mortis et inferni pœnarum.

11ª De terra et cælo. Dicitur sane: " Fugit terra et cælum, et locus non est inventus in eis „ (xx, 11); dum (Eccle. i, 4)

habemus: " Terra in æternum stat. „ Conciliantur hæc duo loca intelligendo, quod fugit pristina facies, forma et status terræ et cæli, et in aliam pulchriorem formam et statum commutabuntur.

12ª De civitate posita in quadro. Legitur namque (xxi, 16): " Civitas in quadro posita est, et longitudo et latitudo ejus æqualia sunt. „ Quod falsum est. Nam latitudo habet stadia duodecim millia, altitudo centum quadraginta quatuor cubitos, qui vix tertiam partem unius stadii exæquent. Conciliantur hæc tria loca explicando omnia symbolice et figurate, scilicet pro civitate in quadro posita intelligendo ingentem capacitatem civitatis cælestis, in quam confluent electi ex omnibus quatuor mundi plagis, et præterea retinendo, quod latitudo, longitudo et altitudo sunt æqualia non inter se comparata; sed quælibet ex his mensuris in se spectata dicitur æqualis, idest ex omni parte seu latere æque magna.

Hæc sufficiat dixisse de antilogiis libri Apocalypsis sancti Joannis.

COROLLARIUM IV.

An in Apocalypsi adsint plura contra rationem.

Hoc corollarium ponitur contra Pomponatium Petrum, Cartesium, Henricum regium, Spinozam, Petrum Bayle aliosque, qui asserunt falsum esse et contra rationem, quod ex principiis religionis christianæ verum asseritur ob auctoritatem divinæ revelationis. Adversus hos omnes dicimus quod nullum dogma veræ religionis revelatæ contrarium est rationi naturali.

Argumenta, quibus innitimur, sunt ex ratione, et valent ad excludendas omnes conjecturas et cavillationes. Et

1° Contradictoria nequeunt esse vera. Sane, si hoc admitteretur, aut Deus falleret revelando, aut naturæ lumen evidentiam vere et secundum omnes rationes sufficientes proponendo; atqui utrumque est impossibile. Nam fieri nequit, ut Deus omnisciens non omnem rationem cujuscumque veritatis perspectam habeat, atque ut in homine rationum vere sufficientium veritatis alicujus reipsa detur intuitus, quin tamen is veritatem reipsa cognoscat. Ergo Deus nullo pacto nobis revelare potest

veritatem, quæ vere repugnat alicui principio lumine naturæ evidenti et demonstrato.

2° Veritas falsitati, non autem veritati est dumtaxat contraria. Ergo fidei veritates veritatibus naturalibus opponi nequeunt.

3° Contrariæ opiniones de uno eodemque objecto intellectui ita inesse nequeunt, ut intellectus utrique opinioni assentiatur, ut veræ. Ergo impossibile est, ut Deus revelet, quod veritati naturaliter cognitæ sit contrarium.

Hic expletur introductio particularis singulorum librorum S. Scripturæ; nihilominus, si accidit, ut quis inveniat aliquid non bene expressum aut declaratum brevitatis causa, adeat statim, ut rectam ideam et adæquatam sibi comparare possit, fusiores rerum biblicarum scriptores, qui non simplices lectiones, sed perlongos tractatus hac in re ediderunt.

COROLLARIUM GENERALE

De eminentioribus interpretibus in singulos libros S. Scripturæ.

Quamvis plures adsint S. Scripturæ interpretes, nihilominus non omnes, exceptis paucis, afferunt commentarium omnium sacrorum librorum; sed aliqui aliquot libros inter historicos, aliqui solum prophetas, aliqui libros sapientiales, aliqui Evangelia, aliqui epistolas D. Pauli et catholicas, aliqui totum novum testamentum. Hinc nos cupientes, ut studiis Scripturarum operam navantes, perfecti in omnibus hac in re evadant, indicamus præcipuos interpretes pro singulis libris.

1° Liber Geneseos.

Quinque Moysi libros commentati sunt Origenes, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Procopius, S. Jo. Chrysostomus, Eucherius, Rupertus et alii. S. Ambrosius post S. Basilium scripsit librum Hexameron. Albinus Flaccus scripsit quæstiones in Genesi. Scripsit super caput I Geneseos duos ingentes tomos Ascanius Martinengus Brianus, Bonfrerius edidit commentarium in Pentateuchum cum præloquiis in S. Scripturam. Cajetanus, Calmetus, Capponi, Delrio Martinus, Jansenius Yprensis, Cornelius a Lapide, Menochius, Oleaster, Oliva, Pau-

lutius, Pererius, Sylvius, Tirinus, Tostatus aliique plurimi, qui plenissimum commentarium edidere super quinque Moysi libros.

2° Liber Josue.

Commentati sunt hunc librum Origenes (hom. 26), Theodoretus, Procopius, S. Augustinus, Rupertus, Hugo cardinalis, Dionysius Carthusianus, Cajetanus ac fuse et exacte Alphonsus Tostatus episcopus Abulensis, Andreas Masius, Nicolaus Serarius, Ferus, Ferrarius aliique cum Calmeto, Cornelio a Lapide et Tirino.

3° Liber Judicum.

Ediderunt commentaria supra hunc librum Origenes, S. Augustinus, Theodoretus, Procopius, Isidorus, Hugo de S. Victore, Lyranus, Hugo cardinalis, Abulensis, Cajetanus, Ferus, Arias Montanus, Serarius, Cosmas Magallianus, Bonfrerius, Vega, Tostatus et nonnulli alii, quos inter Calmetus, Cornelius a Lapide et Tirinus.

4° Liber Ruth.

Scripserunt libri Ruth commentaria Rupertus, Abulensis, Lyranus, Hugo, Dionysius, Cajetanus, Serarius, Fevardentius, Sanctius, Celada, Acosta, Calmetus, Cornelius a Lapide, Tirinus et alii.

5° Quatuor libri Regum.

Commentati sunt hos quatuor libros S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Eucherius, S. Beda Venerabilis, Angelomus Gallus, Lyranus, Hugo, Abulensis, Cajetanus, Vatablus, Mendoza, Gaspar Sanchez, Serarius, Corona, Tostatus et alii.

6° Duo libri Paralipomenon.

Ediderunt commentaria super his libris S. Ambrosius, S. Hieronymus, Rabanus Maurus, Theodoretus, Sanctius, Serarius aliique cum Calmeto, Cornelio a Lapide et Tirino.

7° Libri duo Esdræ et Nehemiæ.

Scripserunt commentaria horum librorum S. Beda Venerabilis, Cajetanus, Calmetus, Dionysius Carthusianus, Duhamel, Cornelius a Lapide, Menochius, Paulutius et alii.

8° Liber Tobiæ.

Hunc librum commentati sunt S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Beda Venerabilis, Hugo, Abulensis, Lyranus, Vatablus, Sanchez, Cajetanus, Serarius, Sanctius aliique plurimi, inter quos Calmetus, Cornelius a Lapide et Tirinus.

9° Liber Judith.

Scripserunt de libro Judith Clemens Alexandrinus, S. Fulgentius, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Joannes Chrysostomus, Serarius, Gerebrandus, Pererius, Lyranus, Hugo, Calmetus, Cornelius a Lapide, Serarius, Sanctius, Pamelius, Cajetanus et alii.

10° Liber Esther.

Ediderunt commentaria libri Estheris S. Hieronymus, S. Augustinus, Lyranus, Dionysius, Bellarminus, Sixtus Senensis, Serarius, Sanchez, Cajetanus, Franciscus Fevardentius, Rabanus Maurus, Sanctius aliique cum Calmeto, Cornelio a Lapide et Tirino.

11° Liber Job.

Commentati sunt librum Job S. Brunus Astensis, S. Gregorius Magnus, S. Athanasius, Olympiodorus, Origenes, Theodoretus, Aquinas, Buolduc, Cajetanus, Calmetus, Corderius, Jansonius, Osorius, Paulutius, Sanctius, Titelmannus et alii plurimi cum Pineda.

12° Liber Psalmorum.

Scripserunt super Psalmos S. Augustinus, S. Hilarius, S. Ambrosius, S. Anselmus, Albertus Magnus, S. Bonaventura, S. Bruno, Cassiodorus, Gerohus, Haymo, Apollinarius Laodicenus, S. Basilius, S. Cyrillus Alexandrinus, Diodorus Tarsensis, Eusebius, S. Gregorius Nyssenus, S. Hippolytus, Theodoretus, Theodoretus Mopsuestenus, Bellarminus, Gerebrandus, Jansonius, Menochius, Osorius, Paulutius, Titelmannus et alii.

13° Liber Proverbiorum.

Librum Proverbiorum commentati sunt S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Faustinus presbyter, S. Apollinaris, S. Basilius, S. Jo. Chrysostomus, S. Cyrillus Alexandrinus, Didymus, Dio-

dorus, S. Epiphanius, Eusebius, Evagrius, Eustachius, Origenes, Hippolytus, Julianus, Olympiodorus, Polychroneus, Robertus Holcot, Lyranus, Hugo, Dionysius Carthusianus, Osorius, Theodorus Peltanus, Petrus Nannius, Sixtus Senensis, Machael Sidonius, Petrus Scarga, Robertus Baynus, Cajetanus, Cornelius Jansenius, Agellius, Calmetus aliique plurimi.

14° Liber Ecclesiastes.

Scripserunt hujus libri commentaria Origenes, Didymus, Apollinarius, S. Hieronymus, S. Gregorius thaumaturgus, Haccados, S. Gregorius Nyssenus, Olympiodorus, Salonius, Albinus, Hugo de S. Victore, S. Bonaventura, Hugo Carensis, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Cajetanus, Franciscus Titelmannus, Ferus, Moringus, Osorius, Joannes Campensis, Clarius, Vatablus, Joannes Pineda et alii.

15° Canticum Canticorum.

Explanarunt hunc librum Origenes, S. Gregorius Nyssenus, Philo, Theodoretus, Cassiodorus, Justus Orgelitanus episcopus, S. Beda Venerabilis, Alcuinus Flaccus, Aponius, Angelomus, S. Anselmus, Rupertus abbas, S. Bernardus, Richardus de S. Victore, S. Thomas Aquinas, Guilelmus Parvus abbas, Honorius, Lyranus, Hugo cardinalis, Dionysius Carthusianus, Jacobus Jansonius, Joannes Picus Carthusianus, Placidus Nigidius, Tuccius, Hieronymus Almonacirius, Titelmannus, Luisius Legionensis, Ortolanus, Joannes a Jesu Carmelitanus, Sanchez, Ludovicus de Ponte, Martinus Delrio, Michael Gislerius, Ludovicus Sodomajor, Joannes Malderus, Luisius ab Alcazar, Joannes Gerson et alii plures.

16° Liber Sapientiæ.

Commentati sunt hunc librum S. Bonaventura, Lyranus, Hugo, Dionysius Carthusianus, Robertus Holcot, Petrus de Alliaco, Petrus Nannius, Osorius, Vatablus, Isidorus Clarius, Cornelius Jansenius, Loruin, Christophorus a Castro, Gonsalvus Cervantes, Matthæus Cantacuzenus et alii.

17° Liber Ecclesiastici.

Scripserunt commentaria hujus libri Rabanus Maurus, Agricola, Arboreus, Antonius a Matre Dei, Cajetanus, Calmetus,

Cornelius a Lapide, Brunet, Dionysius Carthusianus, Menochius et alii.

18° Liber Isaiæ.

Commentati sunt prophetiam Isaiæ Origenes, Eusebius, Didymus, Apollinaris martyr, Victorinus, Cyrillus, S. Basilius Magnus, S. Jo. Chrysostomus, S. Hieronymus, Franciscus Forerius ulyssiponensis, Adamus Sasbout, Vatablus, Tirinus, Osorius, Arias Montanus, Didacus, Alvarez, Paulus a Palatio, Gaspar Sanchez, Martinus Delrio, Alvarez Gabriel, Pintus, Tena aliique plurimi.

19° Liber Jeremiæ.

Scripserunt commentaria super Jeremiam prophetam Origenes, S. Hieronymus, Rabanus, Cassiodorus, Marianus, Trithemius, Sixtus Senensis, Theodoretus, Rupertus, S. Thomas Aquinas, Hugo, Lyranus, Dionysius Carthusianus, Vatablus, Andreas Capilla, Christophorus a Castro, Joannes Maldonatus, Gaspar Sanchez aliique.

20° Liber Ezechielis.

Scripserunt de prophetia Ezechielis S. Hieronymus, S. Gregorius Magnus, Theodoretus, Apollinaris junior, Polychronius, Apameæ episcopus, Origenes, Severus, Lyranus, Hugo, Dionysius Carthusianus, Vatablus, Hector Pintus, Petrus Serranus et alii plurimi.

21° Liber Danielis.

Commentati sunt Danielem prophetam Joachinus abbas, S. Rupertus, Hadrianus, S. Jo. Chrysostomus, S. Cyrillus Alexandrinus, S. Ephrem, Eusebius, Hesychius, Theodoretus, Antonius a Matre Dei, Calmetus, Dionysius Carthusianus, Duhamel, Paulutius, Pererius, Pintus, Emmanuel Sa, Sanctius, Cena, Tirinus et alii.

22° Liber Baruch.

Scripserunt super hunc librum Albertus Magnus, S. Ambrosius, S. Rupertus, Hadrianus, S. Cyrillus Alexandrinus, S. Ephrem, S. Hippolytus, Olympiodorus, Theodoretus, Calmetus, Dionysius Carthusianus, Dosma del Caro, Pererius, Sanctius aliique.

23° Duodecim Prophetæ minores.

Commentaria Oseæ et aliorum ediderunt Albertus Magnus, S. Ambrosius, Haymo, S. Hieronymus, S. Isidorus, S. Rupertus, S. Cyrillus Alexandrinus, S. Ephrem, Achermann, Arias Montanus, Osorius, Palacio de Salazar, Calmetus, Paulutius, Acosta, Pintus, Ribera, Rugerius, Emmanuel Sa, Salinas, Tirinus aliique. Attamen animadvertendum est, quod Salinas commentatur tantum Jonam, Pintus tantum Nahum, Osorius tantum Oseam et Zachariam, Acosta tantum Jonam et Malachiam.

24° Libri Machabæorum.

Hos libros commentati sunt S. Ambrosius, Anselmus Laudunensis, S. Isidorus, Rabanus Maurus, Menochius, Calmetus, Serarius et alii cum Cornelio a Lapide et Tirino.

25° Quatuor Evangelia.

Ediderunt commentaria super quatuor Evangelia Origenes, S. Hieronymus, S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Cyrillus, S. Jo. Chrysostomus, S. Beda Venerabilis, Theophylactus, Euthymius, Tostatus, Cornelius Jansenius, Franciscus Lucas, Salmeron, Joannes Maldonatus, Toletus, Barradius aliique plurimi cum Natale Alexandro, Calmeto, Cornelio a Lapide, Tirino, Bredembachio, qui edidit commentarium tantum super Matthæum, Capponi commentaria super Matthæum et Joannem, Contzen, Ferrero, Fero, Horosco super Evangelium Lucæ, Jansonio super Evangelium Joannis, Gaspare de Melo, qui commentatus est tantum Evangelium Matthæi, Muisio, Nicolao Corramo, Novarino, Palacio de Salazar, qui edidit commentarium super Matthæum, Angelo del Pas, commentaria super Marcum et Lucam, Paulutio, Ribera super Evangelium tantum Joannis, Suarez super Matthæum, Marcum et Lucam, Stella super Lucam solummodo, Sylveira, Titelmanno.

26° Acta Apostolorum.

Commentati sunt Apostolorum Actus Anselmus Laudunensis, S. Beda Venerabilis, Hugo a S. Charo, S. Jo. Chrysostomus, S. Cyrillus Alexandrinus, Didymus, Euthalius, Hesychius, Œcumenius, Arias Montanus, Beelen, Calmetus, Duhamel, Fro-

mundus, Lorinus, Nicolaus Corramus, Novarinus, Paulutius, B. Petri, Sylveira, Cornelius a Lapide, Tirinus aliique.

27° Epistolæ S. Pauli apostoli.

Ediderunt commentarium super Pauli epistolas S. Jo. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, S. Ambrosius, S. Hieronymus, qui scripsit super epistolam ad Galatas, ad Ephesios, ad Titum et ad Philemonem, Origenes, qui scripsit tantum super epistolam ad Romanos, S. Augustinus, qui inchoavit commentarium super epistolam ad Romanos et scripsit de epistola ad Galatas et de reliquis sparsim, S. Beda Venerabilis, S. Anselmus, S. Thomas Aquinas, Petrus Lombardus, qui ex Patribus more suo commentarium super hasce epistolas contexit, Cajetanus, Dionysius Carthusianus, Contarenus cardinalis Ambrosius, Catharinus, Claudius Guiliaudus, Hasseldt, Dominicus Soto cum Pererio et cardinali Toleto, qui speciatim scripserunt super epistolam ad Romanos, Natalis Alexander, Beelen super epistolas tantum ad Romanos et Philippenses, Bernardinus a Piconio, Buccafocus super epistolam ad Hebræos, Contzen super epistolas ad Romanos, Corinthios et Galatas, Duhamel, Estius, Ferus, Fevardentius, qui scripsit super epistolam ad Romanos et ad Philemonem, Fromundus, Ludovicus Legionensis super epistolam ad Galatas, Petrus de Tarausia, Sadoletus super epistolam ad Romanos, Sasbout, Seripandus super epistolam tantum ad Galatas, Stewartius, Tena super epistolam solummodo ad Hebræos, Tirinus, Titelmannus, Velasquez super epistolam ad Philippenses aliique plurimi, quos inter Calmetus et Cornelius a Lapide super omnes epistolas.

28° Epistolæ catholicæ.

Scripserunt super epistolas catholicas S. Beda Venerabilis, S. Cyrillus Alexandrinus, Didymus, Hesychius super epistolas Jacobi, I Petri et Judæ, Œcumenius, Theophylactus, Arias Montanus, Bree tantum super epistolam Judæ, Fevardentius super epistolas Petri et Jacobi, Paez tantum super epistolam Jacobi et alii.

29° Apocalypsis S. Joannis.

Hunc librum plures commentati sunt, quos inter S. Justinus,

S. Irenæus, S. Hippolytus, Methodius, Melito, Victorinus, Dionysius Alexandrinus, S. Basilius, S. Gregorius Nazianzenus, S. Augustinus, Primasius, S. Cyrillus Alexandrinus, Gennadius, S. Ambrosius, S. Beda Venerabilis, Alcuinus, Rabanus Maurus, Ausbertus, Anselmus Cantuariensis, Anselmus Laudunensis, cardinalis Hugo, Albertus Magnus, Petrus Aureolus, Ubertinus de Casalis, S. Thomas Doctor Angelicus, Paulus Burgensis, S. Antoninus, Lyranus, Dionysius Carthusianus, Joannes Annius, Claudius a Monte Martyrum, Cœlius Pannonius, Seraphinus de Fermo, Ribera, Blasius Viegas, Pererius, Ludovicus Alcazar, Rupertus, Jacob de Bordes, Ferrarius Guyaux, Haye, Paulutius, Serranus, Sylveira et alii plurimi.

His omnibus addi possunt interpretes S. Scripturæ tum ex Hebræis, tum ex religionibus contrariis christianæ fidei. Eminent inter Judæos Abarbanel, Jarchi, David Kimchi, Maimonides, Levi ben-Gerson; inter vero heterodoxos sunt præ omnibus mentione digni Amama, Beza, Buxtorfius, Calvinus, Carpzovius, Clericus, Delitsch, Tichhorn, Bullingerus, Meyerus, Lambertus Viretus, Pignetius, Gerhardus, Gesenius, Grotius, Hengstenberg, Keil, Kuinoel, Lutherus, Michaelis, Rosenmullerus et alii plures, quorum selecta commentaria habentur in libro, cui titulus: *Critici sacri;* Londini, 1660.

PARS III.

LECTIONES
INTRODUCTIONIS EXEGESEOS SEU HERMENEUTICÆ
IN
SANCTAM SCRIPTURAM

LECTIO I.

De SS. Librorum interpretatione, seu de exegesi, vel hermeneutica biblica.

Expletis, quantum nobis datum fuit, duabus superioribus partibus, iis, quæ sacrorum librorum criticam tum generalem, tum particularem spectant, nunc gradum facimus, uti ad præcedentium partium consequentiam, ad ea quæ dictorum librorum penetralia aperiunt. Hæc hujus tertiæ partis materies pars exegetica, vel hermeneutica biblica appellari solet. In antecessum tamen operæ pretium est aliquas præmittere notiones, quibus sternitur via clara atque tuta hujus tractationis.

Igitur prænotamus: 1° quid veniat nomine interpretationis; 2° quæ sit definitio tum nominalis, tum realis exegeseos et hermeneuticæ; 3° quam denique utilitatem hujus tertiæ partis materies adferat.

Prænotandum 1m.

De vi et significatione vocis interpretationis.

Vox interpretari non aliud significat, nisi efficere, ut alicujus libri auctor ab aliis intelligatur, seu declaretur sensus, quem scriptor in opere exarando verbis includit. Hinc requiruntur

duo: 1° ut interpres auctoris sensum inveniat; 2° ut inventum sensum clare et explicite aliis declaret. Nam haud sufficit, ut quis interpres auctoris sensum assequatur; verum etiam requiritur, ut inventum sensum aliis clare atque dilucide manifestet. Quapropter S. Augustinus affirmare non dubitavit duas esse interpretis dotes, scilicet invenire et proferre quæ inventa sunt. Ait enim: " Duæ sunt res, quibus utitur omnis tractatio Scripturarum, modus inveniendi quæ intelligenda sunt, et modus proferendi quæ intellecta sunt. " Hujusmodi modus utraque inveniendi nuncupatur hermeneutica, quæ definiri potest: " Ars, vel scientia, sacram Scripturam recte interpretandi. "

Prænotandum 2m.

De definitione exegeseos et hermeneuticæ.

Vox exegesis suam ducit originem a voce græca Ἐξήγησις, deducta a verbo ἐξηγεῖσθαι, quod significat exponere, vel interpretari: cum igitur exegesis vi vocis denotet interpretationem, bene definiri potest: " Disciplina, quæ hermeneuticæ regulas in usum convertit, et auctoris dicta conformiter iis exponit. "

Vox vero hermeneutica suam originem pariter ducit a voce græca Ἑρμηνευτική, deducta a verbo ἑρμηνεύω, quod significat interpretari, vel explicare. At, quoniam est dictio elliptica, suppleri necesse est substantivum τέχνη, ars; hinc eruitur definitio realis, quæ sic se habet: " Hermeneutica est ars, aut scientia, interpretandi auctoris dicta. "

Ex positis definitionibus tum nominali, tum reali, nulla differentia adesse videtur exegesim inter et hermeneuticam; sciendum tamen est hanc, idest hermeneuticam, denotare artem interpretandi, illam vero, scilicet exegesim, esse ipsam interpretationem: quapropter docti voce exegesi utuntur ad designandum interpretationis exercitium, ceu hermeneuticæ praxim, et contra utuntur voce hermeneutica ad denotandam ipsam interpretandi artem, vel scientiam.

Prænotandum 3m.

De utilitate materiæ hujus tertiæ partis.

Neminem latet libros antiquorum scriptorum difficultatibus scatere et esse valde obscuros: si hoc ullo absque dubio de ceteris libris adfirmatur, multo magis dicendum est de libris sacrarum Scripturarum, qui plurimis ex causis obscuriores et

difficiliores ceteris antiquis libris esse deprehenduntur. Hinc quis non videat quanti momenti sint non solum interpretationis regulæ, verum etiam et ipsa praxis interpretandi? Omnes sane umbræ, vel difficultates, in divinis libris sive ad formam, sive ad materiem, sive ad linguam, sive ad historiam, aut denique ad dogmata spectantes, his mediis non arbitrariis facile evanescunt, cum dicta media sint deducta ex Patrum atque S. Scripturæ interpretum doctrina. Summæ igitur utilitatis est exegeseos et hermeneuticæ biblicæ studium ad rectam sanctarum Scripturarum interpretationem. Et ministri sanctuarii eo magis his studiis, hisque regulis indigent hac præsertim ætate, qua vivimus. Namque increduli omnes, quos inter Rationalistæ, qui principem locum obtinent hac in re, pravis interpretationibus in medium prolatis non tantum corrumpunt atque depravant ipsius Scripturæ sensum; sed etiam subtilibus perversisque systematibus ipsa interpretandi principia atque regulas permiscere ac subvertere conantur.

Hisce præmissis, demonstrandum imprimis nobis est quis sit sacrorum librorum verus, fidelis et authenticus interpres. Hinc

PROP. — *Ecclesia catholica, et nullus alius, est S. Scripturæ interpres authenticus.*

Hujusmodi propositio, uti jacet, duplicem partem complectitur, videlicet quod nullus alius est S. Scripturæ interpres authenticus, et hæc pars negativa, et quod tantum Ecclesia catholica est ipsius Scripturæ interpres authenticus, quæ est propositionis pars affirmativa. Nos demonstrandum curabimus solam partem affirmativam, nempe Ecclesiam catholicam esse S. Scripturæ interpretem authenticum.

Probatur propositio triplici argumentorum genere, scilicet: 1° ex Christi et Apostolorum agendi ratione; 2° ex sacrorum librorum origine ac indole; 3° denique ex potestate concessa magisterio Ecclesiæ.

1° Ex Christi et Apostolorum agendi ratione.

Confici potest sequens argumentum: Christus et Apostoli primitus doctrinam catholicam ore tenus prædicarunt; atqui quod ore tenus accipitur, manet in eo ad quem sermo dirigitur,

quique recepti sermonis est authenticus interpres. Ergo Ecclesia primitiva, ad quam primitus factum est verbum doctrinæ catholicæ, quod continetur in sacris Scripturis, est ipsius doctrinæ interpres authenticus.

Probatur major, scilicet quod Christus et Apostoli primitus doctrinam catholicam ore tenus prædicarunt.

Re quidem vera, cum Christus, ætate triginta annorum, evangelizandi munus obire cœpit, viva voce tantum, et non scriptis, mysteria regni cælorum hominibus tradidi. " Ibat, legimus, (Luc. XIII, 22), per civitates et castella docens „, scilicet simplici sermone, parabolis et similitudinibus exornato, ut omnes expedite verbum Dei capere possent. Item (Matth. XXVI, 35), in quo legitur: " Quotidie sedebam apud vos in templo docens. „ Et sic prosecutus est per tres annos, nec a prædicatione verbi Dei cessavit, donec in cruce actus, et, a morte redivivus, in cælum se recepit. Sed, antequam ad Patrem rediret, nihil suæ doctrinæ scriptis relinquens (nam, ut ait Joannes evangelista, si Christus scripsisset, totus mundus voluminibus plenus esset), Apostolis suis commisit missionem, quam a Patre acceperat, ut ejus exemplo et ipsi facerent. Legimus enim (Matth. XXVIII, 18, 20): " Ite, docete omnes gentes, prædicate Evangelium omni creaturæ, docentes servare omnia quæcumque mandavi vobis „; et postea eis eorumque successoribus specialem sancti Spiritus assistentiam promittens, ne, prædicando Dei verbum Deique regnum, in vacuum currerent et ad baratrum fideles dirigerent. " Ego, inquit (XIV, 16, 26), rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum „: quod Apostoli reapse Christi verbis obtemperantes, fecerunt post acceptum die Pentecostes Spiritum sanctum. Dicitur enim (Act. cap. I, 8): " Apostoli, incipientes ab Jerusalem et Samaria et usque ad ultimum terræ, prædicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis. „ Ergo Christus et Apostoli primitus non scriptis; sed ore tenus tantum prædicarunt.

Probatur minor, scilicet: Quod ore tenus accipitur, manet in eo, ad quem sermo dirigitur, quique est recepti sermonis authenticus interpres.

Sane quis est, qui non videat alicujus sermonis fidelem et

authenticum interpretem illum esse, ad quem ipse sermo dirigitur, maxime si receptor sermonis sit prædicatori familiaris, imo intrinsecus, et ab ipso prædicante instructus in ea doctrina, cujus dicitur interpres? Ita Apostoli horumque successores, columnæ Ecclesiæque Christi magisterium vivum, a quo omnes suscipere debent prædicationem sanæ doctrinæ, quæ in sacris Scripturis continetur, sunt soli interpretes authentici. Ergo.

2° Ex sacrorum librorum origine et indole.

Conficimus sic argumentum: Origo sacrorum librorum est posterior Ecclesiæ fundatione, et eorumdem librorum indoles est, ut referant præcipua capita doctrinæ christianæ; atqui hæc duo demonstrant Scripturas interprete Ecclesia indigere. Ergo.

Probatur major per partes.

Sane, si Evangeliorum historiam perscrutemur, clare innotescit Evangelia non eodem tempore prodiisse, nec eumdem habere auctorem, neque eisdem causis eorum scriptores motos esse, nec denique ea posita esse tamquam fidei christianæ fundamentum. Matthæus enim, qui omnium primus suum Evangelium scripsit fidelium Judææ gratia, illud composuit, ne post suam discessionem amitterent præcipua capita suæ prædicationis. Marcus contexuit prædicationem D. Petri, rogantibus Romæ discipulis, sed non eodem tempore, nec eumdem finem habuit, ac S. Matthæus; namque hic scripsit ad refutandos Judæos, dum ille, et multo tardius, ne Petri prædicatio evanesceret. S. Lucas exaravit Evangelium, ut Theophilus ordine teneret ea, de quibus eruditus fuerat. Denique S. Joannes, fidelium Asiæ votis et utilitati prospiciens, litteris mandavit partem suæ prædicationis, quæ Verbi divinitatem spectat. Ex his igitur prono alveo eruitur Evangelia non totum corpus christianæ doctrinæ continere; sed tantum præcipua ipsius doctrinæ capita, quæ tamen in prædicatione lumen, fundamentum plenamque suam explanationem habent, nec ab ea separari possunt. Ergo.

Probatur minor, scilicet quod Scripturæ ob originem et indolem Ecclesia interprete indigent.

Siquidem Scripturæ in lucem prodierunt, cum Ecclesia jam

in totum orbem diffusa erat: ergo Scripturæ Ecclesiam supponunt, et non e contra. Jam vero, si admittitur hoc, sequitur quod Scripturæ ea omnia continent, quæ Ecclesia jam ore tenus annuntiaverat, quod importat solius Ecclesiæ esse sacras Scripturas interpretari et explanare. Ergo Ecclesia catholica tantum est sacrarum Scripturarum interpres authenticus.

3° Ex potestate concessa magisterio Ecclesiæ.

Argumentum ita confici potest: Christus et Apostoli, ut bene Ecclesiæ fundamenta jacerent, ea quæ prædicabant, ipsi Ecclesiæ et nemini alii committebant; atqui ex hoc constituitur Ecclesiæ magisterium. Ergo, etc.

Probatur major per partes, scilicet quod Christus suam doctrinam Ecclesiæ commisit, itemque Apostoli ex magistri exemplo.

Quoad Christum nihil dicemus; nam erui potest confirmatio ex primo argumento jam prolato. Quoad Apostolos vero scimus illos reapse rectoribus Ecclesiarum suam doctrinam tradidisse, consilio et jussu eamdem committendi successoribus in ministerio. Ergo.

Probatur minor, scilicet quod Ecclesiæ magisterium constituitur ex eo, quod omnia continentur in Ecclesia.

Etenim, uti modo diximus, sanctæ Scripturæ prodierunt ex ipsa Ecclesia, et non e contrario: ergo integram revelationem, cujus aliqua pars continetur in Scripturis, possidet Ecclesia, quæ tamquam columna et firmamentum veritatis, ut ajebat Paulus apostolus, Scripturarum doctrinam infallibiliter custodit, docet atque interpretatur. Nec mirum. Quia Spiritus, qui Apostolos inspiravit, ut scriberent, quæ prædicatione docuerant, idem dirigit eorum successores, quibus Ecclesiæ magisterium commissum est in sacris Scripturis exponendis. Nec sufficit. Quinimo Spiritus sanctus continuo Ecclesiæ adest, atque eam in docendo infallibilem reddit, ideoque Ecclesiæ magisterium summæ et certissimæ auctoritatis est in interpretatione sacrorum librorum. Ergo ex his tribus jam prolatis optime concludi potest solam Ecclesiam catholicam esse S. Scripturæ interpretem authenticum. Neque alius esse potest. Nam sacræ Scripturæ non solum continent dogmata, quæ necessario sunt credenda; verum et veritates supra rationem positas, quas

unusquisque fidelium certo cognoscere atque credere debet ad salutem consequendam; jamvero nullus alius, excepta Ecclesia catholica, cum omnes sint, sive in se, sive cumulatim sumpti, coarctati limitibus, infirmi, ignorantiæ, errori et contradictioni obnoxii, potest certum judicium ferre de rebus supra se positis, atque sacrarum Scripturarum interpretationem edere absque errandi periculo. Ergo tantum Ecclesia catholica, cui Christus omnia commisit atque concredidit, est judex et interpres authenticus sanctarum Scripturarum. Et ad hunc finem Christus ei contulit auctoritatem infallibilem in docendo, ut evinci potest etiam ex facto. Nam SS. Patres ceterique sacri scriptores necnon Concilia in controversiis de Scripturarum sensu semper Ecclesiæ interpretationem invocarunt.

Objectiones.

Obj. 1ª. Homo præditus est libertate; atqui, si in inquirendo S. Scripturæ sensu, debet Ecclesiæ catholicæ interpretationi subjacere, nulla amplius remanet in eo libertas. Ergo, etc.

Respondemus admittendo, quod homo sit libertate præditus. Ad minorem vero distinguimus: Si leges hermeneuticæ læderent libertatem, concedimus; si secus, negamus. Siquidem magisterium Ecclesiæ, quo interpres utitur in interpretatione S. Scripturæ, non obstat libertati, quinimo eam potius erigit, ne interpres erret, et securus procedat ab omni errore. Ergo non læditur hominis libertas; sed potius ejusdem libertati auxilium præbetur.

Instant. Jam vero læditur hominis libertas. Ergo. Sane Ecclesia sic agit in interpretatione S. Scripturæ, ut tyrannidem exerceat; atqui hoc est lædere, imo ipsam destruere hominis libertatem. Ergo.

Respondemus negando subsumptum. Ad probationem vero dicimus, quod retorquere possumus argumentum in ipsos Protestantes, scilicet: Et hoc accidit apud Protestantes, qui in suos exercent tyrannidem, non autem apud Catholicos. Ergo. Protestantes enim tamquam credendi normam proponunt suis asseclis arbitrarias interpretationes, quas volunt, ut omnes retineant ut certas et infallibiles; quod durum est. Ergo.

Obj. 2ª. Sensus Scripturarum sine Ecclesiæ judicio non est authenticus; atqui hoc modo Dei verbum suam accipit firmitatem et robur a verbo hominum. Ergo.

Respondemus distinguendo minorem: Si Ecclesia judicium præberet in S. Scripturam, concedimus; si Ecclesia judicat tantum nostram intelligentiam, negamus. Sane, cum Ecclesia catholica aliquid de rebus Scripturarum proferat, non judicat hoc esse verum, vel falsum; sed, supposita sacræ Scripturæ veracitate, id tantum edicit, quo declarat unam, vel aliam expositionem veram esse. Ergo Ecclesia non judicat Scripturam; sed potius privatorum hominum interpretationem.

LECTIO II.

De sanctarum Scripturarum sensibus in universum sumptis.

Vox sensus hic denotat animi conceptum, quem loquens, aut scribens, vocibus exprimere solet, et harum medio illum in lectoribus et auditoribus excitat. Unde sensus non est confundendus cum significatione verborum. Significatio enim inhæret verbis seorsum sumptis, prout in lexicis continentur; sensus vero adnexus est verbis in quantum verba ab auctore sunt simul unita et composita, et certis conceptibus mentis exprimendis accommodata.

Hoc posito, dicimus multiplicem esse S. Scripturæ sensum. Nam, ut ait S. Gregorius Magnus (lib. xx *Mor.*, cap. 1, circa medium), " Omnes scientias ipso locutionis suæ more transcendit S. Scriptura; quia uno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium. „ Quapropter concludendum est rem diversam se habere in libris divinis ac in libris humanis, cum hi semper unum habeant sensum singularum locutionum, dum contra libri divini alios multos sensus uno verbo integraque propositione, vel narratione includunt. Sic vox Jerusalem indicat urbem illam hoc nomine vocatam, Ecclesiam, animam et sedem Beatorum; item plures sensus includit propositio: " Ego hodie genui te. „ Denotat sane æternam Filii generationem a

Patre, et aptatur a D. Paulo ad comprobandam Christi resurrectionem, ejus sacerdotium et, ratione congruentiæ, ad temporalem quoque Christi nativitatem.

Sed sensus S. Scripturæ generatim loquendo duo esse possunt, scil. litteralis alter, et alter spiritualis, quem Græci mysticum appellant, qui duo tamen aliis subjacent divisionibus. Hinc bene ajebat Angelicus Doctor (pars I, q. I, art. X in corpore): " Scientia Scripturarum hoc habet proprium, quod ipsæ res significatæ per voces etiam significant aliquid. Illa ergo significatio prima, qua voces significant res, pertinet ad primum sensum, qui est sensus historicus, vel litteralis: illa vero significatio, qua res significatæ per voces, iterum res alias significant, dicitur sensus spiritualis: qui super litteralem fundatur et eum supponit. „ Ergo cuicumque S. Scripturæ loco duplex inest sensus, scilicet spiritualis et mysticus, qui semper et pro semper super litteralem fundatur. Quod, si ita non esset, spiritus extaret absque corpore visibili, nempe videretur spiritus nulli corpori inhærens, quod in ordine naturali est absurdum; ita pariter sensus mysticus S. Scripturæ necessario inest litterali eumque supponit, uti fundamentum in ædificio, quod necessario requiritur.

Sensus vero litteralis dividi solet in proprium et in improprium, seu metaphoricum. Dicitur proprius, cum verba accipiantur in sua nativa et insita significatione, ut verba " Diliges Dominum Deum tuum „; metaphoricus, si verba sumantur in significatione non propria, illud nempe significando, quod ob analogiam eis inest, ut illa Christi verba: " Ego sum vitis, vos palmites. „

Sensus autem spiritualis, qui dicitur etiam mysticus, vel typicus, ex voce græca, quæ imaginem vel figuram significat, trifariam subdividitur, videlicet in allegoricum, tropicum et anagogicum. Sensus allegoricus, ex voce græca ἀλληγορία, quæ inversionem significat, habetur cum ea, quæ in veteri testamento evenerunt, explanantur de Christo, vel de ejus Ecclesia, aut de iis mysteriis, quæ in novo fœdere expleta sunt. Sensus autem tropologicus, sive moralis, ex voce græca τροπος, quæ morem denotat, est ille, qui ad mores informandos refertur. Demum sensus anagogicus, pariter ex voce græca ἀναγογή, quæ

excelsam intelligentiam significat, est ille, qui gaudia respicit, quæ in cælo possidenda speramus. Alia divisio sensus spiritualis, seu mystici, apud recentiores passim recepta, est in sensum mysticum historicum, seu commemorativum, moralem et propheticum. Historicus est ille, qui rem gestam in memoriam revocat, ut Agnus paschalis ejusque ritus, institutus ad commemorandam cædem Ægyptiorum. Sensus autem moralis est ille, qui virtutis documentum insinuat, ut ritus circumcisionis, qui resecationem vitiorum significat. Denique sensus propheticus est ille, qui rem futuram adumbrat; attamen hic postremus sensus subdividitur in simpliciter propheticum et in stricte propheticum. Prior est ille, qui rem intra tempus ejusdem veteris testamenti futurum portendat, ut tristia vel læta, quæ prophetæ populo hebræo prædicebant; posterior autem est ille, qui ad Christum ejusque sponsam Ecclesiam refertur, ut ritus Agni paschalis, quatenus fuit typus sacrificii Jesu Christi, quod consummatum cruente in cruce super montem Moria.

Præter hos sensus extat tamen alius, quem accommodatum, vel accommodatitium vocant, qui licet proprie sensus S. Scripturæ non sit, verbis tamen ejus affingi solet per quamdam similitudinem. Sic elogia Abrahæ, Joseph, Moysi, aliorumque prophetarum, quæ in libro Ecclesiastici inveniuntur, ab Ecclesia aptantur sanctis pontificibus, martyribus, abbatibus, etc. Immo ipsa Scriptura etiam aliquando utitur hoc sensu accommodatitio, ut Joannes in Apocalypsi (XI, 4), accommodat Henoch et Eliæ ea, quæ apud Zachariam (IV) dicuntur de Jesu et Zorobabele. Hic sensus accommodatitius est magni usus, præsertim in theologia ascetica et pastorali. Hisce præmissis, ut dictis aliquam firmitatem apponamus, sequentem statuimus propositionem :

PROP. — *Sanctarum Scripturarum sensus est multiplex.*

Hujusmodi propositionem duplici argumentorum genere demonstrandam aggredimur, quorum primum desumimus ex Scripturis, et alterum ex traditione.

Et quoad primum argumentum.

Legimus enim (Exod. XII, 46): " Nec os illius confringetis „; et (Numer. IX, 12) imponitur filiis Israel: " Os ejus non confringent. „ Quæ verba in sensu litterali significant Agnum paschalem, cujus Hebræi, cum eum manducarent, non debebant ossa confringere: S. Joannes contra (Ev. XIX, 36) illa accipit allegorice; nam dicit illa dicta et impleta esse in Christo, cujus crura, quando milites venerunt ad frangendum ea latronum crucifixorum, non fuerunt confracta. Item Judæi, manducantes Agnum paschalem et non frangentes ejus ossa, erant figura tortorum militum, qui ossa Christi, cujus typus et figura fuit Agnus paschalis, dum e cruce mortuus pendebat, confringere haud debebant. Similiter S. Paulus (ad Galat. IV) trifariam recolit illa verba Geneseos XIII, quæ narrant Abraham duos filios habuisse, unum de ancilla et alterum de libera, videlicet allegorice, tropologice et anagogice. Siquidem imprimis ea interpretatur de duobus testamentis, cum dicit: " Hæc enim sunt duo testamenta „, et hic est sensus allegoricus; deinde eadem explicat de impiis, qui justos exagitant, et est sensus tropologicus, ait enim: " Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum: ita et nunc „; demum ea interpretatur anagogice, cum doceat per matrem liberam significatam esse cælestem Jerusalem, ait enim: " Illa autem quæ sursum Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra. „ Pariter (Jon. II, 1) dicitur litteraliter: " Erat Jonas in ventre piscis tribus diebus et tribus noctibus. „ Quæ verba ipse Christus apud Matthæum (XII, 39, 40) de semetipso exponit mystice, dicens: " Signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus. „ Mittimus innumera alia Scripturarum testimonia, quæ multiplicem esse sensum ipsarum Scripturarum demonstrant. Ergo, etc.

Quoad argumentum traditionale dicimus esse plenissimum et universale, cum omnes Patres agnoscant in Scripturis plures sensus. Pro omnibus exemplo sit S. Jo. Chrysostomus, qui (homil. XXXVII in Genesim) ait: " In una dictione sæpe plurima multitudo sensuum invenitur; divina enim sunt eloquia, non

humana. „ Item S. Augustinus, qui (lib. III *de Doctr. Christ.*, cap. 27): " Quid, inquit, in divinis eloquiis largius et uberius potuit divinitus provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia minus contestantia faciunt approbari? „ Qui duo Patres, unus ex Ecclesia græca, et alius ex latína sufficiunt, cum eorum testimonia sint clarissima ad argumentum pro traditione. Ergo ex Scripturis et traditione clare evincitur multiplicem esse sanctarum Scripturarum sensum. Hæc omnia confirmari possunt ex compluribus theologis, qui fuse id etiam tuentur (quos inter eminet Bonfrerius); atque ex veteribus Judæis, qui in Thalmude aliquid scriptis consignarunt. Legimus enim: " Sicut malleus ferrum in multas scintillas dividit, ita locus sacræ Scripturæ multos habet sensus..... „

Denique sunt nobis adjutorio non pauci Reformatores, qui simul, duce Cocceo, adfirmare non dubitant, quod S. Scripturæ verba tantum significant ubique, quantum significare possunt. Quibus accedit gravissima auctoritas Patrum concilii Lateranensis IV, capite " Firmiter de summa Trinitate „, ubi est sermo de mundi creatione. " Nam, inquit Cornelius a Lapide, concilium ex illo Gen. I, " In principio creavit Deus cælum et terram „, juxta duos sensus, duas concludit veritates, scilicet quod mundus inceperit, quasi τό in principio significet principium temporis, et quod nihil ante mundum sit productum, quasi τό in principio idem sit, quod ante omnia. „

His omnibus opponuntur, uti videbimus in lectione sequenti, enarratores biblici atque aliqui theologi recentiores, qui, paucis factis exceptionibus, probatam propositionem rejicientes, docent S. Scripturæ sensum litteralem nonnisi unicum esse.

LECTIO III.

De sensu S. Scripturæ litterali.

Sensus litteralis sic definiri potest: " Ille sensus quem verba S. Scripturæ ex intentione Spiritus sancti immediate significant sive proprie, sive metaphorice. „ Quæ super definitionis verba paullisper nobis videtur esse immorandum, ut sic quævis obscuritatis umbra evanescat.

Siquidem verba: " Ex intentione Spiritus sancti „ posita sunt ad excludendam omnem verborum significationem non intellectam a Spiritu sancto: hinc significatio falsum sensum efficiens, vel repugnans aliis S. Scripturæ locis, aut Deo indigna, minime est sensus litteralis. Quapropter excludenda est quæstio, utrum scilicet prophetæ semper intellexerint, necne ea, quæ extiterunt subjectum prophetiæ; nam sive intellexerint, ut sæpe accidit, sive non intellexerint, vel alium sensum verbis tribuerint præter illum, qui erat naturalis, ut Caiphas, nihil refert, cum S. Scripturæ auctor sit ipse Deus, et non homo. Ergo sensus est ille, quem Deus in mente habuit atque intellexit. " Immediate. „ Hæc vox additur definitioni, ne quid intercedat inter verba et quæ Spiritus sanctus intelligere vult, prout evenit in sensu spirituali, ubi res a vocibus significata est alterius rei signum. Dicitur denique " proprie vel metaphorice. „ Sane, uti jam diximus, sensus litteralis distinguitur in proprium et metaphoricum, prout vocum significatio sit propria, vel metaphorice suscepta, vel suscipienda.

His positis, sequentem statuimus propositionem:

Prop. — *Sensus litteralis S. Scripturæ non est multiplex.*

Hanc propositionem probamus triplici argumento, nimirum ex Patribus, ex theologis et ex ratione.

Et imprimis ex Patribus.

Re quidem vera omnes Patres, excepto S. Augustino, unanimiter tenent tuenturque unum esse S. Scripturæ sensum litteralem. Ipsi enim, cum aliqua circa S. Scripturam agitaretur quæstio, ut locus minime clarus, aut evidens, ab omnibus intelligeretur, eodem modo semper respondent, scilicet unumquemque posse amplecti sententiam, quæ melius ipsi placeat. Et, si aliquando affirment alicui sanctarum Scripturarum sententiæ duplicem, vel multiplicem sensum inesse, tunc non loquentur de multiplici sensu litterali, uti videre est in locis controversis; sed potius de litterali simul et spirituali, ejusque speciebus, quemadmodum ex sequentibus locis eorumdem erui potest.

Præterea ex legibus et præceptis, quæ Patres tradunt ad in-

telligendam S. Scripturam, unus, et non plures sensus litterales colligi potest. Igitur Patres censent unum esse sensum litteralem. Verum, licet hoc argumentum sit penitus negativum, ex omni tamen parte propositionem confirmat, duplici potissimum ratione. Et 1ª est: Si ille sensus esset multiplex, sequeretur aliquid extraordinarium, miraculo proximum, atque Scripturis proprium, quod certe Patres debuissent innuere ac procul dubio indicassent. 2ª est: Hoc Patrum silentium demonstrat nihil ab Apostolis traditum esse; tradita enim ab Apostolis ad nos usque pervenerunt Patrum traditione, quæ, ut catena variis annulis effecta, dicta et facta Apostolorum, quæ non sunt relata in sacras Scripturas, christianos recentiores docent.

2° Ex theologis.

Quamquam plures theologi magni nominis faveant Augustino, et tueantur huic positæ propositioni sententiam contrariam; plerique tamen nostri ævi, etiam in scientia theologica illustres, cum aliquibus S. Scripturæ interpretibus defendunt propositionem, quam nos demonstrandam aggressi sumus. Inter veteres eminent hac in re etiam plurimi, ut ex scholasticis Alexander Alexis, Albertus Magnus, Gaudentius Bontempius, Herricus Gandavensis, Ægidius Romanus aliique. Ad rem interim audiatur S. Bonaventura, qui scribit: " Una scriptura multis modis potest exprimi, unus tamen est litteralis et principalis intellectus. „ Cui etiam adstipulatur S. Thomas (pars I, art. X, qu. I *Summ. Theol.*); ait enim: " Significatio, qua voces significant res... est sensus litteralis... sensus non multiplicatur propter hoc quod una vox multa significat. „ Ex quibus clare evincitur, quod sacræ Scripturæ sensus litteralis multiplex esse non potest.

3° Ex ratione.

Ut admittatur multiplex sensus litteralis, admitti debet in Scripturis æquivocatio; jam vero hoc repugnat. Ergo. Dicere sane plures sensus litterales idem est, ac adfirmare vocem æquivocam simul stare pro pluribus significationibus; atqui hoc est absurdum, quod admitti nequit. Ergo. Præterea vocum et locutionum natura in Scripturis idem est, ac in ceteris libris; jamvero in his ex vocibus et locutionibus unus eruitur sensus

litteralis. Ergo a pari in sacris litteris. Siquidem regulis hermeneuticæ ab Augustino traditis bene colligitur sensus germanus vocum et enunciationum: atqui harum regularum ope unus sensus litteralis deduci potest. Ergo.

Ex his igitur argumentis latis clare liquet unum esse, et non multiplicem sensum litteralem S. Scripturæ.

Objectiones.

Obj. 1ª. Ex multis S. Scripturæ locis patet multiplicem esse sensum litteralem. Ergo falsa propositio.

Respondemus negando.

Probant adversarii. Sane (Ps. II, 7) legimus: " Filius meus es tu. „ Quibus verbis Paulus tria confirmat: 1° Christum esse filium Dei, ait enim (ad Hebr. I, 5): " Cui enim angelorum dixit aliquando: Filius meus es tu? „ 2° Æternum sacerdotium illi collatum (item Hebr. V, 5): " Christus, inquit, non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui loquutus est ad eum: Filius meus es tu; „ 3° denique Christum a mortuis resurrexisse, sic (Actor. XIII, 33): " Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut in psalmo scriptum est: Filius meus es tu. „ Ergo plures esse possunt sensus litterales S. Scripturæ.

Respondemus imprimis animadvertendo, quod tria oracula tantum, allata in objectione, reperiuntur in universa Scriptura et nullum aliud, quæ videntur favere sententiæ adversariorum; sed perperam. Nam ex eo, quod ter quaterve sacri scriptores ita locuti sint, haud sequitur hanc loquendi rationem esse communem bibliis universis, eorumque singulis auctoribus, atque constituere regulam generalem.

Hoc posito, censemus negandum in illis locis contineri multiplicem sensum litteralem. Re sane vera illud psalmi (II, 7) unum tantum complectitur sensum litteralem, videlicet Christum esse Dei filium. Cum vero Paulus eodem testimonio cælesti utatur, loquens de Christi sacerdotio, utitur non ad rei confirmationem; sed potius ad divinam Christi filiationem significandam, quod, sicut omnium ejus excellentiarum, ita ejus sempiterni sacerdotii

est velut quoddam fundamentum. Pariter Apostolus non utitur iisdem verbis ad Christi resurrectionem confirmandam, quasi psaltes de ea sit loquutus; sed quod ejus verba causam resurrectionis Christi continent. Ergo majus est S. Pauli argumentum de Christi resurrectione, ac si ipse psaltes hanc significasset. Porro juxta postremam interpretationem S. Paulus probasset tantum Christi resurrectionem; sed, posita hac interpretatione, probatur et Christum resurrexisse, et non potuisse non resurgere ex mortuis. Ergo.

Obj. 2ª. Urgent: Atqui est omnino falsa data interpretatio. Ergo. Probant adversarii. Majores et profundiores S. Scripturæ interpretes sunt Patres Ecclesiæque doctores; jam vero duo luminaria magna, scilicet S. Augustinus et S. Thomas Aquinas, tenent multiplicem esse S. Scripturæ sensum. Ergo. Ait enim S. Thomas (p. I, q. I, art. I): " Non est inconveniens, ut dicit Augustinus decimo Confessionum, si etiam secundum litteralem sensum in una littera Scripturæ plures sint sensus. " Ergo.

Respondemus concedendo auctoritates S. Augustini et S. Thomæ; sed in sensu explicando. Et sane, quoad S. Augustinum, dicimus solum esse inter Patres, qui hanc opinionem propugnat; quare, omni ei reverentia habita, discedendum est ab ejus sententia. Præterea adde, quod ille non dicit eam esse Ecclesiæ doctrinam, a majoribus acceptam, sed illam propugnare tamquam propriam singularemque opinionem. Quod autem ad D. Thomam spectat, dicimus illum non quærere utrum sensus litteralis sit unus, an multiplex, ut liquet: 1° ex titulo articuli, qui sic se habet: " Utrum S. Scriptura sub una littera habeat plures sensus ": non autem dicit: " Utrum S. Scriptura sub una littera habeat plures sensus litterales. " 2° Ipse S. Doctor ibidem aperte profitetur unum esse sensum litteralem; namque post sensus definitionem, quæ est: " Significatio, qua voces significant res, et sensus litteralis ", addit: " Sensus non multiplicantur propter hoc, quod una vox multa significet. " Ergo juxta S. Thomam una vox multa significare nequit. 3° Ex multis S. Doctoris commentariis nunquam eruitur, quod sensus litteralis sit multiplex, quod procul dubio fecisset, si sub una littera plures esse sensus litterales retinuisset. Verba autem adducta: " Non est inconveniens " etc. D. Thomas protulit obiter

extrema oratione, et non de sua sententia; sed quasi S. Augustini auctoritate compulsus. Ergo.

Obj. 3ª. Deus, loquens prophetis sui intellectus amplitudine, complecti potuit omnes sensus, quos habent voces, quibus utitur; et præterea Dei dignitatis est, ut multa paucis verbis significentur. Ergo plures dari possunt sensus litterales.

Respondemus distinguendo: Et Deus hoc facere potuit, concedimus; reapse hoc fecit, negamus. Siquidem Deus, qui est sapiens et omnipotens, ut potuit sibi reservare aliqua facienda statuto tempore præter cursum ordinemque naturæ, efficere etiam potuit, ut scilicet uni verbo S. Scripturæ plures sensus litterales inhærerent; sed, si hoc fecisset, tunc natura humana esse deberet naturæ divinæ cohærens, quod Deus nunquam in mente habuit. Ergo non dantur plures sensus litterales.

COROLLARIUM.

Ad sensum litteralem referuntur sic nuncupatæ allegoriæ, parabolæ et fabulæ, quæ sunt quædam troporum species, quibus passim utuntur hagiographi, et maxime Christus, uti videre est in Evangeliis. Dicimus breviter de singulis.

Et sane allegoriæ non sunt, nisi tropi, qui per integram sententiam continuantur, in quibus aliud verbis et aliud sensu ostenditur, ut ait Quintilianus (*Inst. Orat.* lib. VIII, cap. 6); hinc hujusmodi vox adhibetur ad significandum sensum litteralem, sed metaphoricum, et hoc, quia in rhetorica allegoria definitur etiam metaphora continuata. Ex. gr. Matth. v, 13-16 legimus: “Vos estis sal terræ, quod si sal evanuerit, in quo salietur?„ etc. In quibus verbis Christus loquitur allegorice de iis, qui fidelium corda condire debent sale cælestis doctrinæ, et prosequitur per plures propositiones ad ostendendum seipsum, uti veram allegoriam.

Parabolæ, quibus sæpissime Orientales, et præsertim Syri ac Palæstini, delectantur, ut suavius in aures et animos audientium influant (De hoc legatur S. Hieronymus in c. XVIII Matthæi, qui plurima exempla desumpta ex Evangeliis et Thalmudistis affert ad probandum quam familiarissimum apud Orientales paraborum usum), sunt quædam narrationes alicujus facti, aut phœnomeni communis, quas omnes intelligere possunt ad in-

structionem moralis vitæ. S. Thomas, loquens de parabola religiosa, sic eam definit: " Sermo similitudinarius, qui aliud dicit et aliud significat. „ Et recentiores dicunt parabolas esse " Narrationes rerum, quæ potuissent contingere, nunquam contigerunt, sed fictæ sunt ad aliquid aliud significandum. „ Parabolæ, quæ reperiuntur in sacris litteris, sunt duplicis generis. Adsunt sane parabolæ, a rhetoribus nuncupatæ morales, uti ex. gr. est ea, quæ invenitur II Regum XII, in qua propheta Nathan adeo vivum sermonem suum prosequitur, ut regem David induceret ad pœnitentiam ob commissum adulterium et Uriæ homicidium. In fine enim narrationis Nathanis, David rex, iratus indignatione adversus hominem, de quo loquutus erat Nathan, sic exclamat: " Vivit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc..... Dixit autem Nathan ad David: Tu es ille vir. „ Cui David, valde commotus, inquit: " Peccavi Domino. „ Adsunt præterea, et sunt numero plurimæ, parabolæ, sic dictæ, religiosæ, quæ usurpantur ad magis enucleandam aliquam doctrinam reflexionemque excitandam, maxime in hominibus idiotis, qui tantum similitudinibus aliquid capere possunt. In his eminet Dominus Jesus Redemptor, qui, ut adimpleret quod dictum erat per Prophetam: " Aperiam os meum in parabolis „, sine parabola nunquam loquebatur. Sic cum exposuit factum de Pharisæo et Publicano (Luc. XVIII, vers. 9-14); de debitore (Matth. XVIII, 21-31); de invitatis ad convivium (Luc. XIV, 16-24); de operariis in vinea (Matth. XIX, vers. 1-16) etc. Prætermittimus alias plurimas, quæ legi possunt non solum in quatuor Evangeliis, sed etiam in ceteris S. Scripturæ libris.

Fabulæ denique definiri possunt: " Narrationes rerum, quæ nec contigerunt, nec contingere possunt, sed fictæ sunt ad aliquid significandum. „ Ex qua definitione eruitur, quod fabula est factum totum imaginarium, et nunquam ad existentiam venire potest. Sic pulcherrima est illa, quæ legitur, capite IX Judicum de Abimelech, qui, postquam rex factus est, occidi jussit septuaginta fratres ad exceptionem Joathæ, qui aliquando delituit, quique postea, ut injustitiam demonstraret Sichimitis, qui Abimelech in regem unxerant, sequentem fabulam narravit, quæ apud rhetores apologi nomen obtinet. " Ierunt, ait Joa-

tham, ligna, ut ungerent super se regem, dixeruntque olivæ: Impera nobis. Quæ respondit: Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua et dii utuntur et homines, et venire ut inter ligna promovear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, et super nos regnum accipe. Quæ respondit eis: Numquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suavissimos et ire, ut inter cetera ligna promovear? Locutaque sunt ligna ad vitem: Veni, et impera nobis: quæ respondit eis: Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter ligna cetera promoveri? Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum: Veni et impera super nos. Quæ respondit eis: Si vere me vobis regem constituitis, venite et sub umbra mea requiescite: si autem non vultis, egrediatur ignis de rhamno, et devoret cedros Libani. „ Hoc apologo, omnium elegantissimo atque antiquissimo, Joatha ostendit Sichimitis, quam inique et impie sese gessisse tyrannum Abimelech in regem extollendo. Si quis insuper alios apologos et fabulas scire cupiat, libros Paralipomenon Regumque adeat, in quibus plures id genus narrationes inveniuntur.

Et hæc sufficiat dixisse de allegoriis, parabolis et fabulis, quæ extant in sacris litteris.

LECTIO IV.

De sensu mystico S. Scripturæ.

Sensus mysticus juxta doctrinam S. Thomæ, jam ante prolatam, sic definiri potest: " Ille sensus, quem res significatæ per voces, præter litteralem et proprium significant. „ Explicamus breviter hanc definitionem. Sane diximus: " Ille sensus, quem res significatæ habere per voces „ ad significandum Scripturarum verba partem externam, ut ita loquar, et partem internam: pars externa est illa, quæ deducitur ex verbis et propositionibus naturaliter sumptis, scilicet verba sumentes, ut in communi acceptatione; pars vero interna est illa, quam eadem verba et propositiones præseferunt, sed sub velamine partis externæ, id est sensus litteralis, qui est fundamentum

atque supponitur a sensu mystico. Addimus: " præter litteralem et proprium. „ Nam cujuscumque libri verba primo intuitu semper sumuntur in sensu obvio et naturali, quod constituit sensum litteralem, et postea proceditur ad inquirendum an iisdem verbis sit sensus internus, scilicet mysticus.

Definitione sic declarata, dicimus circa hunc sensum plures sententias adesse non solum inter acatholicos, sed etiam inter catholicos. Sane acatholici, præsertim Rationalistæ biblici prorsus rejiciunt mysticum sensum, contra tamen antiquorum incredulorum opinionem, quæ non est adeo exclusiva, cum veteres admittant, sic dictum, sensum allegorico-propheticum, qui invenitur in iis locis, in quibus narrantur quædam actiones symbolicæ prophetarum. Catholici vero hucusque nunquam progressi sunt ad negandam sensus mystici existentiam; sed tamen hos inter plures et diversæ adsunt opiniones. Eminent Figuristæ et Antifiguristæ. Illi, duce Duguet, autumant sensum mysticum in omnibus, vel fere omnibus locis S. Scripturæ latere; Antifiguristæ, quorum agmen ducebat ab. Leonard, tenent sensum mysticum non esse extendendum ultra loca veteris testamenti, quæ ab ipsis hagiographis, præsertim novi testamenti, mystice explicata sunt.

Adversus hos omnes statuimus sequentem propositionem:

PROP. — *In libris, tum veteris testamenti præsertim, tum novi, præter litteralem sensum, admittendus est sensus mysticus.*

Ante demonstrationem notatu dignum ducimus illud verbum propositionis " præsertim „; nam tota quæstio vertitur fere in libros veteris testamenti, cum in novo fœdere pauca, uti videbimus, adsint facta, quæ mystice sumenda sunt.

Hoc posito, probamus positam propositionem duplici argumentorum genere, quorum primum est ex Scripturis, et secundum ex traditione, quæ hac in re est plenissima.

1m Argumentum ex Scripturis.

Apostolus Paulus (I Cor. x, 6-11) dicit omnia quæ leguntur in veteri testamento, accipienda esse sensu mystico: " Hæc autem, inquit, in figura facta sunt nostri..... hæc autem omnia in figura contingebant illis. „ Clariora autem et certiora sunt

alia ipsius Apostoli verba (Col. II, 16, 17), qui ita scribit: " Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi: aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. „ Quibus verbis Paulus clare et explicite affirmat instituta et omnes cæremonias legis mosaicæ mysticam et allegoricam significationem habere. Sunt et alia multa testimonia ejusdem Apostoli, quæ speciales res, personas et singularia loca veteris testamenti respiciunt. Eminet illud ad Galat. (IV, 22 seq.), ubi sermo est de duabus uxoribus Abraham, Sara et Agar earumque filiis Isaaco et Ismaele; et pariter illud ad Ephes. (V, 31 seqq.), in quo loquens Apostolus de conjugio Adami et Hevæ, sic explicat mystice notam illam sententiam: " Sacramentum hoc magnum est: ego dico in Christo et in Ecclesia. „ Ergo ex his testimoniis clare liquet adesse sensum mysticum in libris veteris testamenti. Sed his plurima alia testimonia adjicere possumus etiam ex hagiographis novi testamenti, qui, licet non dicant loca Scripturæ mystice esse accipienda, sensum tamen mysticum vel supponunt, vel aliqua ratione insinuant. Ita D. Paulus (ad Hebr. XV), ubi, cum loquatur de Christi excellentia super omnes creaturas, adducit Dei verba ex (II Regum III, 14), quæ sic se habent: " Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium. „ Quæ, si perspiciatur contextus, referuntur ad Salomonem. Item (Matth. XXI, 42), in quo Dominus Jesus, demostrans sese fore fundatorem novæ Ecclesiæ loco antiquæ Synagogæ, affert verba Psalmi centesimi decimi septimi, quæ sensu litterali scripta fuerunt de Davide. " Lapidem, legitur, quem reprobaverunt, hic factus est in caput anguli. „ Pariter Ezechiel (XXXIV, 23): " Suscitabo, inquit, super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem. „ Quæ verba intelligi possunt tantum de Christo, nam rex David jam a multis sæculis mortuus erat, dum Propheta de novissimis diebus, seu de Messiæ tempore loquitur. Mittimus alia plurima testimonia tum veteris, tum novi testamenti. Veteris testamenti, in quibus sumuntur mystice ea omnia, quæ hageographi superioris ætatis prophetaverunt vel scripserunt; novi, in quibus Apostoli et Evangelistæ sumunt mystice loca Scripturarum veteris fœderis. At hic aliquis dicere posset: Loca Scripturæ jam prolata valent tantum

pro testamento antiquo, non autem pro novo. Huic respondemus eum remittentes ad caput XXVIII S. Matthæi, ad XI sanctus Marci, ad III S. Joannnis, ad epistolam primam ad Corinthios, capite XI, ad illam ad Ephesios, capite V, atque ad alia testimonia id genus, quæ hic referre longum esset, quæque tamen studiosis sanctarum Scripturarum passim præsto esse possunt ex lectione et studio aliorum operum in quibus plura hujusmodi referuntur. Ad exemplum sufficiat prophetia de excidio jerosolymitano (Matth. XXIV), in qua Christus ita conjungit, et commiscet ea, quæ ad hoc excidium pertinent, cum iis quæ in fine mundi eventura sunt, ut non obscure indicet primum illum eventum alterius figuram et imaginem esse. Ergo ex Scripturis clare patet datæ propositionis veritas.

2m Argumentum ex traditione.

Argumentum traditionale hac in re multiplex est. Sane constat non solum ex testimoniis Patrum, ex liturgia et ex christiana archæologia; verum etiam ex traditione ipsorum Judæorum, qui propositionis confirmationi pluribus ex capitibus occurrunt.

1° Ex Patrum testimoniis.

Veteres Patres atque Ecclesiæ doctores unanimi consensu tenent sensum mysticum inveniri tum in Scripturis veteris, tum novi testamenti. Nos, ne limites instituti nostri prætergrediamur, unum vel alium seligimus non solum ex Ecclesia latina, sed etiam ex Ecclesia græca. Igitur pro Ecclesia latina citamus imprimis sanctum Ambrosium, qui (lib. II in Lucam), " Omnem, ait, legis veteris seriem fuisse typum futuri.... "; et divum Gregorium papam, cujus testimonio nihil clarius ad rem nostram desiderari potest (lib. XX *Moral.*, cap. I): " Scientias omnes, inquit, ac doctrinas ipso etiam locutionis suæ more transcendit (S. Scriptura); quia uno eodemque sermone, dum narrat, tectum prodit mysterium, et sic scit præterita dicere, ut eo ipso noverit futura prædicere. " Pro Ecclesia græca sufficiat adducere S. Joannem Chrysostomum, qui ob litteralem Scripturæ interpretationem merito ab omnibus laudatur; ait sane: " Vide, loquens de Melchisedech, propter honorem in patriarcham collatum quomodo sacramentum insumatur, protulit enim panem et vinum. Videns, typum cogita, oro, et ve-

ritatem, et admirare divinarum Scripturarum accuratam diligentiam, quomodo superioribus sæculis et ab initio futura præsignata sint. „ (Hom xxxvi, in Gen.); atque S. Hippolytum, qui loquens de Susanna: " Ne modo, inquit, qui Deo credimus, ea quæ nunc in Ecclesia fiunt, tamquam nova ac peregrina existimemus, sed cuncta hæc olim per patriarchas figurata credamus. „ Ergo.

2° Ex liturgia.

Ecclesia enim tum græca, tum latina plena est mysticis et allegoricis sensibus. Quis sane nesciat figuras, seu typos Christi in Agno paschali aliisque victimis V. T., quas passim Ecclesia commemorat? item figuras B. Mariæ Virginis, quas agnoscit in Judith, Esther aliisque sanctis feminis? et multa etiam gesta Abrahami, Moysi, Davidis, Salomonis, quæ exponit sensu allegorico? Conferantur ex. gr. præfatio Missæ paschalis, benedictio cerei paschalis in sabbato sancto, sequentia Missæ corporis Christi, ubi, postquam generatim dictum est: " Umbram fugat veritas „ immediate magis expresse additur de eodem sacrificio eucharistico: " In figuris præsignatur, dum Isaac immolatur, Agnus Paschæ deputatur, datur manna patribus. „ Ergo.

3° Ex archæologia.

Archæologia plura in re nostra affert testimonia. Nam ipsa pleraque Christianæ fidei mysteria per typos, vel figuras ex veteri testamento depromptas, exprimit. Ita invenimus Moysen tamquam figuram Petri apostoli, Jonam exprimentem typum Christi sepulti, et resurgentis, Isaac, qui præfigurat Christi sacrificium, arcam noeticam, quæ est symbolum baptismi; sicut etiam reperimus Moysen rupem percutientem, qui pariter præfigurat baptismum, pastorem greges ducentem, qui est figura Christi animarum pastoris, et alia hujusmodi. Ergo.

4° Ex traditione Judæorum.

Hoc argumentum, quod sumimus ex ipsis Judæis, est validissimum, præsertim duabus rationibus: 1ª est, quia fidem accipimus in re nostra ex illis, quibus factum est verbum Domini, quique conversati sunt cum illis, qui prophetaverunt de adventu justi atque fuerunt prophetæ veri nominis; 2ª quia constanter et unanimiter, nemine excepto, quovis tempore idem professi

sunt, videlicet in sacris Scripturis procul dubio adesse mysticum sensum, præter sensum litteralem.

Re sane vera tribus temporibus, quæ critici distinguunt apud Hebræos, nimirum tempus ante captivitatem babylonicam, tempus post dictam captivitatem, et denique tempus, quod Christi adventum subsequutum est, constans et unanimis fuit Judæorum traditio de mystico Scripturarum sensu. Sufficiat referre speciminis gratia unum, vel aliud testimonium singulorum temporum. Sic pro tempore ante captivitatem legatur psalmus LXXVII, ubi psaltes inspiratus: " Aperiam, inquit, in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio „; atqui in toto psalmo nulla prorsus parabola seu symbolum proponitur. Ergo sacer scriptor satis clare indicat in factis, quæ enumerat, latere mysticas significationes. Et sic de ceteris, qui ante captivitatem floruerunt, quique Judæorum traditionem repræsentant. Pro tempore elapso post captivitatem usque ad Christum adsunt tantummodo testimonia scriptorum profanorum, qui unanimi consensu censent reperiri mysticum sensum in sacris Scripturis. Sic Philo præter quam quod admittit in sacris litteris adesse sensum mysticum, dicit semet mysticas interpretationes sequutum esse. Sane in libro de Abraham typum agnoscit in patriarchis Abraham, Isaac et Jacob; et libro de migratione Abrahæ mystice explicat circumcisionem, cæremonias legales, eosque mysticos sensus ita confert cum litterali et historico, ut dicat: " Præstat hæc mystica tamquam animæ, illa tamquam corpori similia putare. „ Mittimus alia testimonia tum ipsius Philonis, tum aliorum scriptorum hujus temporis. Pro tempore post Christi adventum adducimus tantum testimonium Thalmudistarum, qui non solum explicant plura mystice; verum etiam expresse affirmant multa Scripturarum loca, vel facta, esse allegorice intelligenda. Sic (*Tract. Berachot*, c. v, circa finem): " Dedit, inquiunt, nobis Deus formas tabernaculi, sanctuarii et omnium vasorum ejus, candelabri, mensæ et altarium in typos rerum intellectualium et ad intelligendum ex his veritates supernas. „ Quinimo (*Tract. Kidduscim*, fol. 41, col. generatim affirmatur: " Quicumque exponit secundum formam suam tantum (idest juxta sensum litteralem), ecce is est mendax. „ Et alia id genus testimonia, quæ deduci possunt

ex ceteris libris Thalmudistarum, quibus aperte demonstratur post Christi adventum omnes Judæos, licet dispersos in diversis mundi plagis, sine sacerdotio, sine altari, etc., unanimiter admisisse, sicuti et antea, in Scripturis adesse mysticum sensum.

Objectiones.

Obj. 1ª. Sensus, qui est alienus a communi hominum loquendi ratione, non est admittendus; atqui talis est sensus mysticus. Ergo.

Respondemus distinguendo majorem: Non est admittendus ille sensus, qui pertinet ad modum, quo res exprimuntur per verba, concedimus; ad totalem exclusionem, negamus. Ad minorem etiam distinguimus: Si sermo est de sensu mystico prophetico et allegorico, concedimus; si de sensu mystico universim accepto, negamus. Sane nemo est, qui non admittat Scripturam exaratam esse more humano, quare sensu litterali nec carere; sed ob hanc rem non excluditur, quod Spiritus sanctus iisdem verbis alium sensum includere poterat. Distinximus etiam minorem. Porro non est verum apud omnes sensum propheticum ab hominibus usurpari, cum ab hominibus futura non cognoscantur: homines utique cognoscere possunt sensum moralem, historicum et etiam anagogicum; sed nunquam perveniunt ad detegendum sensum propheticum et allegoricum.

Obj. 2ª. Admissa doctrina de typis, procul dubio sequitur, quod haberi possunt etiam homines impii, ut typi hominum sanctissimorum; atqui hoc maxime dedecet. Ergo.

Respondemus distinguendo: Materialiter accepti, concedimus; formaliter, negamus. Sane certum est esse valde incongruum, quod homo malus sit typus alicujus rei sanctæ; ast nullum absonum in eo apparet, quod scilicet quis actus bonus et honestus hominis, alioquin mali, significationem mysticam adnexam habeat: porro hoc accidit in casibus, ad quos adversarii alludunt. Sic Samson fuit typus Christi non in actibus, qui certe reprehensione digni sunt; sed in eo, quod fuit Nazaræus, et simul fortissimus liberator populi judaici, maxime in Judæis solvendis a jugo Philisthinorum. Et sic de ceteris, qui sunt typi hominum sanctitate fulgentium, vel ipsius Christi. Ergo.

LECTIO V.

De sensu accommodatitio.

Sensus accommodatitius sic definiri potest: “ Sensus ille, qui verbis Scripturæ ob aliquam analogiam affingitur præter mentem auctoris. „ Declaramus definitionem. In primis dicitur: “ Verbis Scripturæ ob aliquam analogiam „ ad significandum, quod aliud est id, cui affingitur, et aliud quod affingitur; jam vero, licet hæc duo sint inter sese diversa, ex aliqua tamen parte convenire debent, alioquin auferendum esset accommodatitii nomen: hinc passim accidit, ut interpretes et concionatores sensum Scripturis affingant, quem Spiritus sanctus neque verbis, neque rebus proprie significare voluit. Additur “ præter mentem auctoris. „ Nam sacer scriptor, in libro exarando, ea verba imprimis profert, quibus aperte sensus litteralis inducitur, et postea aliquod vestigium relinquit, quo via sternitur ad sensum mysticum. Igitur adduntur dicta verba ad significandum hunc tertium sensum, dictum accommodatitium, penitus distingui a litterali et mystico.

Hisce declaratis, duabus propositionibus probamus, quod hic sensus accommodatitius, licet non sit intentus a Spiritu sancto; est tamen admittendus eodem modo, ac sacri scriptores eo usi sunt. Sit igitur:

Prop. I. — *Sensus accommodatitius est admittendus tamquam licitus et laudabilis.*

Hujusmodi propositio, uti jacet, duplicem partem complectitur, scilicet quod sensum accommodatitium admittere, primo est licitum, secundo est laudabile.

Demonstratio harum propositionis partium facile et explicita erit, si attendatur ad regulas, quibus uti debent interpretes, concionatores, aliique, qui Scripturæ sensum accommodatitium affingere volunt.

Regula 1ª. " Verba S. Scripturæ non sunt accommodanda rebus pravis, absurdis, gravitati Deique verbi sanctitati repugnantibus. "

Regula 2ª. " Cavendum est, ne verba S. Scripturæ accommodentur rebus, quamvis honestis, quæ tamen nimis alienæ sint ab auctoris mente, aut etiam eidem contrariæ, aut quæ nullam cum ea habeant analogiam, præter materialem verborum sonum. "

Regula 3ª. " Sensus accommodatus, etiam honestus et opportunus, nunquam præponendus est cum præjudicio sensus veri, hoc scilicet excluso vel neglecto. "

Regula 4ª. " Sensus accommodatus non est ita proponendus, ac si esset verus sensus Scripturæ, vel intentus a Spiritu sancto. "

Si igitur ea, quæ dictis regulis inclusa videntur, et verba Scripturæ sacræ, ut innuitur, accommodentur rebus honestis sanctisque, quæ cum verborum sensu aliquam analogiam præseferunt; prætereaque id fiat, salvo vero Scripturarum sensu, nec tantum ad scopum demonstrandi veritatem, sed etiam lectorem ædificandi, contendimus hanc agendi rationem esse licitam, imo et laudabilem. Et sane agitur licite.

Nam illud est licitum, in quo nulla perversitas moralis deprehenditur, et ex quo nullum malum, aut periculum exoritur. Atqui, si Scriptura accommodetur juxta prædictas regulas, nulla perversitas, nullumque malum subsequitur, cum talis sit agendi ratio omnium Scripturæ interpretum, maxime Patrum, doctorum sanctorumque virorum, necnon Ecclesiæ, quæ in divinis officiis et in ipsa liturgia passim Scripturarum verba usurpare solet in sensu mere accommodatitio; quinimo mos fuit quoque ipsius Christi ejusque Apostolorum, qui non raro hujusmodi accommodatione usi sunt, ut patet ex libris novi testamenti, quemadmodum in sequenti propositione demonstrabitur. Ergo, iis regulis servatis, licitus est sensus accommodatitius.

Verum est pariter laudabilis. Enimvero est laudabilis usus S. Scripturæ in sensu accommodato, si ex accommodatione nihil sequatur imprudens, aut non sobrium, vel quod contra prolatas regulas constituatur; atqui hoc modo sensus, de quo agitur, est laude dignus. Ergo. Sane interpretatio accommo-

data non ab alio deducitur, nisi ex praxi dictorum Patrum, doctorum sanctorumque virorum, item sanctæ Matris Ecclesiæ, imo ipsius Christi ejusque Apostolorum agendi ratione. Cum igitur ex his fontibus pravum aliquid haud consequi possit, quis non videat sensum accommodatitium esse licitum simul ac laudabilem? Ergo.

Prop. II. — *Sacri scriptores aliquando verbis præcedentium hagiographorum sensum accommodatitium affinxerunt.*

Antequam dictæ propositionis demonstrationem promamus, operæ pretium est declarare verbum " aliquando " propositionis. Siquidem non semper scriptores sacri produxerunt verba præcedentium hagiographorum per meram accommodationem; sed aliquando, videlicet datis occasionibus, unde illis opus fuit sensu accommodato uti. Et notandum hoc accidisse magis frequenter in novo fœdere. Etenim Apostoli et Evangelistæ non solum in prædicationibus; verum etiam in scriptis, quæ in lucem ediderunt, usi sunt sensu, de quo est sermo, et hoc contra praxim veterum scriptorum sacrorum, qui non omnes et raro, uti videbimus in propositionis demonstratione, sensum accommodatum adhibuerunt: hoc accidit duabus potissimum rationibus.

Prima est, quia omnia scripta veteris testamenti adimplementum, ut plurimum, habere debebant in novo fœdere; quare scriptores hujus fœderis pene necessitate fuerunt compulsi ad adhibendum sensum accommodatitium, cum essent adspectatores tantum umbrarum figurarumque veteris fœderis; dum antiqui testamenti scriptoribus datum fuit omnia in figuris conspicere et observare.

Secunda ratio est, quia missio veterum hagiographorum diversa extitit tempore, circumstantiis atque personis, ab illa sacrorum scriptorum novi testamenti. Illi enim missi fuerunt, ut verbum Dei manifestum facerent usque ad præfinitum tempus, scilicet usque ad Messiæ adventum, quando et prophetiæ omnes adimplementum sortiri, et umbræ figuræque evanescere debebant præsentia, ut ita loquar, figurati, nempe Messiæ; dum novi testamenti scriptorum missio perduratura est usque ad sæculi finem, quando scilicet omnes unum constituent ovile,

et omnia luce clariori effulgebunt. Insuper Deus non misit veteres hagiographos ad omnes gentes, neque illi subjecti fuerunt circumstantiis, quibus scriptores novi fœderis. Namque primi populo tantum Hebræorum verbum Dei prædicabant; dum secundi Dei verbum disseminabant non solum inter populum judaicum; verum etiam inter gentes hasque indole et lingua diversas, quæ non erant, ut Hebræi, natæ ac instructæ in ea religione, quam novi prædicatores annuntiabant. Præterea hagiographi V. T. disseminabant verbum Dei absque contradictione sectarum, quæ existebant ætate scriptorum novi testamenti quæque nolebant veterem patrum suorum superstitionem relinquere atque novam religionem amplecti. His igitur rationibus videntur scriptores novi testamenti magis sensu accommodatitio uti debuisse, quam scriptores veteris fœderis.

Nunc accedamus ad probandam propositionem, quæ exolvitur duplici argumento, quorum unum petitur ex Scripturis et aliud ex traditione.

1° Ex Scripturis.

Quoad hoc argumentum notamus testimonia præcipua esse ex novo testamento; nam, ut supra innuimus, hagiographi fœderis antiqui non adhibent adeo frequenter sensum accommodatitium.

Incipiamus ex veteri testamento, cujus testimonia postea fuse confirmabimus pluribus locis et exemplis scriptorum novi fœderis. Sic Amos propheta (VIII, 9, 10): " Dies festi, inquit, vestri convertentur in lamentationem et luctum "; quæ verba accommodantur tum a Tobia,tum ab auctore libri I Machabæorum. Sane Tobias, ut ex II, 6 sui libri eruitur, relicto prandio, cadavera in plateis jacentia, in domo sua occultabat, et noctu sepulturæ tradebat, dum interim panem in luctu et tremore manducabat. Et auctor I Machabæorum eadem verba accommodat, ut liquet (I Mach. I, 41), extremæ desolationi, in quam decidit Jerosolyma in persecutione Antiochi Epiphanis. Item in libro II Machabæorum videtur fieri accommodatio verborum Moysi (Deut. XXXII, 36): " Et in servis suis consolabitur Deus. " Et alia nonnulla.

Gressum nobis facientibus in N. T. primum occurrit ipse Christus, qui passim per meram accommodationem profert verba

hagiographorum veteris testamenti. Equidem Christus (Matth. vii, 23) minans damnationis sententiam, quam ultimis mundi diebus in reprobos laturus erit, utitur verbis Davidis (Ps. vi, 9): " Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem „: quæ verba certe in alium sensum dicta fuerunt a psalmographo. Pariter (Luc. xxiii, 30) idem Christus, loquens de extremo judicio, ad exprimendum terrorem et consternationem, quæ tunc hominum animo capient, adhibet verba Oseæ x, 8: " Tunc, legitur, incipient dicere montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos „; quæ protulit Propheta de excidio Samariæ. Christi vestigia insectati sunt Apostoli, horumque discipuli. Sic in Actis Apostolorum (xiii, 46, 47), Paulus et Barnabas Judæos alloquentes; " Vobis, inquiunt, oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes; sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. „ Quæ verba non ad ipsos dicta fuerunt, sed ad Isaiam prophetam, vel potius ad Christum per Isaiam figuratum (Is. xlix, 6). Pariter Paulus (ad Rom. x, 5 seqq.) applicat legi evangelicæ fideique in Christum ea, quæ Moyses dixit de lege antiqua (Deut. xxx, 12-14); et in eodem capite (18) Evangelii præconibus accommodat verba Psalmi xviii: " In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum „, quæ psaltes dixit de mundo physico, seu de cælis et astris, gloriam Dei enarrantibus. Et (Hebr. xiii, 5) idem Apostolus omnibus Christianis applicat verba ad Josue dicta (Jos. i, 5): " Inveneruntque Adonibezec in Bezec, et pugnaverunt contra eum, ac percusserunt Chananæum et Pherezæum. „ Insuper S. Joannes in Apocalypsi (xi, 4), loquens de duobus testibus, in fine mundi apparituris, sumit sensu accommodatitio verba Zachariæ (iv, 3 et 14): " Hi sunt duo olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes „; quæ Zacharias protulit respiciens ad duos alios viros, videlicet Zorobabelem et Jesum, filium Josedec. Hæc sufficiant dedisse pro argumento ex Scripturis. Ergo omnes hagiographi, sicuti et ipse Christus, aperte attulerunt verba præcedentium scriptorum per meram accommodationem.

2° Ex traditione.

Argumentum traditionale sic confici potest: Patres et Doctores nunquam sensu accommodatitio usi essent, si exempla, quibus eorum agendi ratio cohonestaretur, in Scripturis haud invenissent; jamvero ex unanimi Patrum Doctorumque consensu liquido probari potest ipsos exemplis et incitamentis Scripturarum compulsos egisse. Ergo positæ propositionis veritas luculenter etiam patet ex unanimi Patrum atque Doctorum consensu, et maxime ex eorumdem agendi ratione.

Et hæc satis sint de variis Scripturæ sensibus.

COROLLARIUM.

Cum verus semper sit canon D. Pauli, quem protulit (II Corinth. VI, 15): „ Quæ conventio Christi ad Belial? „ et melius græcus textus, qui legit: τίς συμφώνησις, scilicet, quæ consonantia, aut quod conjugium Christi, qui est pater omnis disciplinæ, obedientiæ, justitiæ atque veritatis, cum Belial, idest diabolo ejusque asseclis, qui sunt omnes homines impii, facinorosi, prava docentes atque perversa, fidei persecutores, qui auctoritatis Ecclesiæ, justitiæ veritatisque jugo excusso, innumeras animas imperio diaboli submittunt, et adhuc viventes, æternis cruciatibus tradunt? Hi filii diaboli, filii tenebrarum, videlicet Rationalistæ iique omnes, qui a veritatis lumine recessere, dissentiunt etiam a filiis lucis, idest a Catholicis romanis, et admittunt atque tuentur novos sensus Scripturarum inauditos veteribus.

Acatholicorum sensus, qui generaliter nuncupantur mythici, dividi possunt, juxta Bauer, in philosophicos, historicos, poeticos et mixtos. „ Mythi philosophici, inquit Bauer, sunt priscæ narrationes de rerum originibus causisque physicis, quas homines quidem rudiores, sed in quibus bona ingenii indoles vim suam exercuit, ut unde res sensibus expositæ habeant originem, animo agitarent, pro cognitionis suæ imperfectæ modulo sibi finxerunt. Sic primis capitibus bibliothecæ Apollodori continentur fere, paucis interpositis, mythi a theogoniis et cosmogoniis profecti, qui physica nonnulla placita, qualia quidem in hominum rudium et oratione idonea et elaborata destitutorum animis esse poterant, super rerum origine, elementorum

pugna, eaque dirempta de rerum dispositione, summatim narrata exhibent. „

“ Mythi historici, prosequitur idem auctor, sunt narrationes antiquitus proditæ de gentis suæ conditoribus, eorumque fatis et rebus gestis, quas, quia omnes homines vetustatis admiratores sunt illaque veluti mentes percelluntur, in facta miraculosa et incredibilia converterunt. Sic bibliotheca Apollodori in altera sectione continet mythos hellenicos de auctorum stirpis hellenicæ factis et rebus gestis, in altera Agenoris stirpem persequitur. „

“ Mythi poetici, item Bauer, sunt vel novæ a poetis fictæ fabulæ, quales in tragicis poetis invenimus, vel illæ antiquiores narrationes, quas mythos philosophicos et historicos nominavimus, poetarum commentis mirifice auctæ, amplificatæ et nonnunquam multis accessionibus ita variatæ, ut vix ac ne vix quidem antiquissimorum sæculorum traditionis simplicitas erui possit...

“ Jam inde liquet, concludit Bauer, esse quoque mythos mixti generis, poeticos, quibus vera historia subest aut philosophema poetarum lusibus detortum et prorsus fere immutatum, et philosophicos qui rem vere gestam fundamenti loco habent, quam priscorum sapientum aliquis suis commentis exornavit ut suam de causis rerum opinionem ei superstrueret.

“ Quos si investigamus, difficile dictu est, quid sapientum ingenio aut arti debeatur. „ (*Hermeneut. sacr. vet. Testamenti*, p. II, sect. I, § 81).

Contra Bauer omnesque incredulos, præsertim Rationalistas, dicimus illos falso inniti fundamento, atque prædictam doctrinam mythorum, quam in veteri et novo testamento adesse propugnant, esse prorsus dormientium somnium. Sane quod ad vetus testamentum pertinet, adversarii innituntur testimonio Varronis, qui asserit triplicem esse cujusque nationis statum, scilicet obscurum et incertum, mythicum, seu fabulosum, et plane historicum. Hoc principium est omnino falsum et rejiciendum, si respicitur populus hebræus, apud quem omnia certa erant, ob libros exaratos divino afflante numine, quos possidebant. Quod vero ad novum testamentum, dicimus etiam adversarios falso inniti fundamento. Nam illi supponunt libros

hujus fœderis antiquissimæ vetustatis esse, exaratos nempe ævo barbaro et litteris minime exculto. Falsitas hujus suppositionis patet ex historia. Namque novi testamenti hagiographi non sunt pervetusti scriptores, qui ætate barbara et inculta libros suos in lucem ediderunt, quique facta ibi relata, ex aliis superioribus scriptoribus deprompserunt; sed fuerunt testes oculati factorum, quemadmodum scribit S. Joannes (Ep. I, 1, 2): " Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostræ contrectaverunt..... et vidimus, et testamur et annuntiamus vobis "; et ætas, qua vixerunt, non rudis erat ac barbara, sed litteris exculta; siquidem tunc temporis ubique terrarum, præsertim Romæ, permulti florebant historici, oratores scientiarumque cultores.

Hinc nobis concludendum est nullius momenti esse, quinimo prorsus existentiæ fundamento carere mythos, quos adversarii nostri tam in libris veteris, quam novi testamenti reperiunt.

LECTIO VI.

De regulis, quibus invenitur S. Scripturæ sensus.

Si quis prima vice aperiat legatque sacrarum litterarum libros, anceps subsistit nihilque intelligit; nam libri, quos conatur evolvere, non solum Patrum Doctorumque mentibus dubia ac difficultates inducunt; verum etiam ipsorum Protestantium, et generatim omnium incredulorum, qui spiritui privato interpretationem S. Scripturæ relinquunt. Hi enim, licet aliquando contrarium profiteantur doceantque, scriptis tamen, quæ typis mandant cum commentariis in S. Scripturam, contrarium de facto asserunt; cum igitur sint inter sese contradicentes, manifeste demonstrant libros sacros dubiis, difficultatibus obscuritatibusque obvolvi. Hinc optime eis tribui potest effatum: Protestantes omnesque increduli aliud dictis, et aliud factis prædicant.

Hujusmodi S. Scripturæ obscuritas ex duplici capite profluit, nimirum ex rebus, quas referunt, et ex verbis, quibus facta

enarrantur a diversis hagiographis. Quod pertinet ad res, omnes consentiunt in Scripturis adesse plura mysteria, quæ humanæ mentis captum exsuperant; itemque plures alias doctrinas menti impervias, ac prorsus ignotas quoad originem, uti ex. gr. historia creationis, lapsus priorum parentum et alia, quæ in primis Geneseos capitibus continentur. Quod vero pertinet ad verborum obscuritatem audiatur S. Augustinus, qui (*De Doctr. Christ.*, II, 10), " Duabus, inquit, causis intelliguntur quæ scripta sunt, si aut ignotis, aut ambiguis signis obteguntur. Sunt autem signa vel proxima, vel remota. „

His igitur de causis interpretes S. Scripturæ necessario indigent innumeris subsidiis, ut sensum Scripturarum invenire queant. Hæc subsidia dicuntur regulæ interpretationis, quæ rite adhibitæ, non solum Scripturæ sensum aperiunt; verum etiam optime disponunt interpretum mentes animosque, ut facilius sensum Scripturæ intelligant. Hæ regulæ distinguuntur in proximas et remotas.

Dicamus singillatim tum de regulis proximis, tum de remotis. Et imprimis:

§ 1. — *De regulis remotis.*

Regula 1ª.

Dispositio et comparatio animi.

Ut S. Scripturæ recta intelligentia habeatur, imprimis quædam prærequiruntur, tamquam viam tritam rectamque sternentia, et sine quibus studium Scripturarum non solum difficile atque inutile evadit, sed neque tutum, imo periculorum plenum. Homini igitur, qui hisce studiis operam navare cupiat, totis viribus abstinendum est a vitiis, et fixe menti infigendum illud Sapientiæ oraculum: " In malevolam animam non intrat Sapientia „ (Sap. I, 4); et aliud, quod retulit D. Paulus (I Cor. II, 14): " Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei; stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. „ Hinc Cassianus (lib. *De spir.*, c. 34) scripto reliquit: " Ideo tanta varietas erroresque inter tractatores (sacræ Scripturæ) ipsos exorti sunt, quod plerique minime erga purgationem mentis adhibita diligentia, prosilientes ad interpretandum eas, pro pinguedine vel immunditia

cordis sui diversa atque contraria vel fidei vel sibimet sentientes, veritatis lumen comprehendere nequiverunt. „ Quinimo vir doctus, qui S. Scripturam interpretandi callem calcare vult, non tantum vitiis abstinere debet; verum etiam, quod summæ admirationis utilitatisque est, omnium sibi virtutum genera comparare: quare S. Augustinus (*De Doctr. Christ.*, lib. I, c. 40): " Cum quisque, inquit, cognoverit finem præcepti esse charitatem de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, omnem intellectum divinarum Scripturarum ad ista tria relaturus ad tractationem illorum librorum securus accedat. „ Ex quibus verbis S. Augustini clare erui potest nullo emolumento frui interpretem sacrarum Scripturarum, cordis puritate, bona conscientia fideque vera destitutum. Et quoniam certum est, ut legitur (Eccle. I, 1), " Omnem sapientiam a Domino Deo esse „, ob id qui pedem ad sacras Scripturas interpretandas movent, orent, subdit doctor hipponensis, ut intelligant. Sint exemplo S. Hieronymus, S. Augustinus ac S. Thomas Aquinas, scholarum angelus, quos, legimus, toto vitæ tempore consumpsisse in interpretandis sacris Scripturis et semper a Deo exorsos esse, cujus auxilium, in re tanti momenti, enixis precibus adprecatos; et quoad S. Thomam speciatim scimus, ut liquet ex liturgia illius festi diei, quod in locorum S. Scripturæ difficultatibus cum jejunio orationem jungebat.

Regula 2ª.

Doctrina catholica.

S. Augustinus ad rem scribens (lib. *De Doctr. Christ.*, III, 2): " Cum, ait, verba propria faciunt ambiguam Scripturam, consulat interpres regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis ex Ecclesiæ auctoritate percepit. „ Quæ S. Doctor edocet interpretes ut, cum difficultates in interpretandis Scripturis reperiunt, Ecclesiam adeant, quæ, ut pia mater, simul ac columna et firmamentum veritatis, omnibus dat affluenter. Igitur tunc Scripturarum sensus erit genuinus, sanctus et sequendus, si huic regulæ a S. Augustino traditæ consonans erit. Et ratio, quam afferre possumus, est, quia veritas veritati repugnare nequit; hinc, cum aliqua interpretatio Scripturarum positæ regulæ repugnans appareat, absque errandi formidine, tamquam falsa est habenda, statimque rejicienda, ne interpres in-

vitus ad barathrum traducatur. Sic ex. gr. S. Paulus (Col. I, 24): " Adimpleo, inquit, ea quæ desunt passionum Christi in carne mea. „ Quæ verba haud certe denotant Christi passionem fuisse insufficientem ad homines redimendos a diaboli potestate cæloque parandos, cum hoc aperte repugnet doctrinæ catholicæ, quæ regulam sic dictam fidei constituit, quæque in hoc casu docet satisfactionem Christi fuisse non solum sufficientem, sed et superabundantem. Ergo verba D. Pauli supra relata, ita sunt accipienda, quod nimirum Apostolus passionibus, persecutionibus, laboribus aliisque plurimis id genus (ut eruitur ex suis epistolis et ex Actis Apostolorum), quæ pertulit propter Evangelii prædicationem, tum inter Judæos, tum inter gentes, quoad applicationem adimplebat ea, quæ deerant Christi passionibus. Unde bene, super hæc D. Pauli verba, scribit S. Leo papa (serm. *De pass. Dom.*, ult.): " Passio Domini, inquit, usque ad finem perducitur mundi; et sicut in Sanctis suis ipse honoratur, ipse diligitur, et in pauperibus ipse pascitur, ipse vestitur: ita in omnibus qui pro justitia adversa tolerant, ipse compatitur, etc. „ Quibus verbis sanctus Pontifex non aliud dicit, nisi quod Christus, qui semel passus est in se ipso, atque in propria carne, adhuc debet in membris suis pati ad finem usque sæculi; quia oportet membra capiti conformari in passionibus, ut ei aliquando conformentur in gloria. Quinimo addimus Ecclesiæ catholicæ doctrinam satis conferre, ut sensus difficillimorum locorum S. Scripturæ intelligatur quo melius possit. Sic exemplo, posita Ecclesiæ doctrina de perpetua B. Mariæ virginitate, nempe qua constat illam virginem fuisse ante partum, in partu et post partum, absque ullo dubio negare possumus illos fratres Domini, quos commemorat S. Matthæus (XIII, 56), dicens: " Nonne mater ejus dicitur Maria, et frater ejus Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas? „ esse uterinos; sed tantum fratres patrueles et consobrinos, ut patet ex alio capite ipsius Matthæi, ubi legitur: " Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris. „ Quæ verba, licet Helvidius intellexerit de aliis fratribus Domini, natis post Christum ex eadem matre, Virgine Maria, ad denegandam ipsius Matris virginitatem, ex historiis tamen familiarum liquido patet fuisse Christi cognatos. Idem dicatur de voce primogeniti, quam

invenimus apud eumdem Matthæum, qui (cap. I, 25): " Et peperit, inquit, filium suum primogenitum. „ Ex quibus adversarii pariter deducunt B. Mariam habuisse alios filios a Joseph genitos post Christi nativitatem. Sed hoc perperam. Namque primogenitus in Scripturis dicitur is, quem ante nemo alius natus est, licet sit unigenitus: vox igitur primogenitus haud semper relationem dicit ad alios fratres postea genitos.

Regula 3[a].

Auctoritas Ecclesiæ catholicæ.

Primus omnium, qui hortodoxorum intelligentiam vitiavit animumque corrupit, in interpretandis S. Scripturæ libris, fuit Thomas Cajetanus, sanctæ romanæ Ecclesiæ cardinalis. Is enim, majorum exempla pedibus calcans, docuit discedere quemquam posse a S. Scripturæ sensu, a Patribus posito et tot sæculorum usu unanimique omnium consensu confirmato. Sane scriptis reliquit: " Non itaque detestatur lector ob novum Scripturæ sensum ex hoc quod dissentiat a priscis scriptoribus; sed scrutetur perspicacius textus ac contextus Scripturæ, et si quadrare invenerit, laudet Deum qui non alligaverit expositionem Scripturarum sensibus priscorum doctorum. „ Ob hanc doctrinam cardinalis Cajetanus reprehensus fuit a Melchiorre Cano et a cardinali Pallavicinio, necnon a nonnullis habitus fuit tamquam hæreticus. Cajetani vestigia insectati sunt, duce Luthero, omnes Lutherani, qui docuerunt: " In iis quæ sunt fidei quemlibet Christianum sibi papam et Ecclesiam esse. „ Quare in professione Augustana sequentem doctrinam statuerunt: " Credimus, confitemur et docemus unicam regulam ac normam, ex qua omnia dogmata, omnesque doctores judicare oporteat, nullam aliam omnino esse, quam prophetica et apostolica tum veteris, tum novi testamenti scripta. „ Hisce pravis doctrinis statim se opponens Concilium Tridentinum, decrevit: " Ad coercenda petulantia ingenia (Concilium) decrevit, ut nemo suæ prudentiæ innixus in rebus fidei et morum, ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentium, S. Scripturam ad suos sensus contorquens contra omnem sensum, quem tenet, ac tenuit sancta mater Ecclesia, cujus est de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum judicare... ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes

nullo unquam tempore in lucem edendæ forent. „ (Sess. IV). In quibus verbis S. Synodus aperte docet auctoritatem Ecclesiæ catholicæ esse regulam, juxta quam exponi possunt sanctæ Scripturæ.

Ast, quoniam allatum Tridentini decretum formula negativa conceptum est, nonnulli theologi, quos inter Jahnius (*Introd. in libros V. T.*, parte I, § 91), Arigler (*Herm. bibl. Gen.*), Lang (*Patrolog.*), et, quod dolendum est, etiam clarissimus Mohler (*in Symbolica*), asserunt Concilium nullam positivam normam promulgare, juxta quam S. Scriptura est exponenda: quare concludunt illud decretum haud obligare quemquam, ut sensum S. Scripturæ, quem Ecclesia tradit, amplectatur; sed potius ut interpretes caveant ne expositionem regulæ fidei contrariam proferant. Sic ex. gr., dicunt adversarii, illud S. Joannis (XX, 22, 23): " Quæcumque alligaveritis super terram, quæcumque solveritis, etc. „ quod interpretatur Tridentinum de potestate remittendi ac retinendi peccata in sacramento pœnitentiæ, intelligi et explicari debere sine ulla temeritatis nota, atque absque errandi formidine de auctoritate Evangelium prædicandi.

Nos, ut rectius adversus hos religionis christianæ hostes procedamus, utque a mentibus eorum, qui studiis Scripturarum operam navant, quodvis dubium tollamus, sequentes propositiones.

Prop. I. — *Decretum Tridentini (Sess. IV) est omnino positive accipiendum.*

Præ omnibus declarare oportet verbum propositionis *positive.* Utique enim admittimus decretum Tridentini expressum esse verbis prorsus negativis; sed ex hoc erui nequit illud præcepti negativi vim habere, verum certe vim præcepti positivi. Sic ex. gr. verba Deuteronomii, exprimentia secundum decalogi præceptum, idest: " Non adorabis deos alienos „, etsi jaceant modo negativo expressa, obligationem tamen inducunt, ut Deum verum adoremus: ita a pari verba Tridentini, quibus prohibetur interpretatio doctrinæ Ecclesiæ contraria, positivi

præcepti vim habent. Hoc modo verbum *positive* declarato, accedamus ad demonstrandam propositionem. Probatur:

1° Ex scopo decreti Tridentini.

Siquidem Ecclesia edidit hoc decretum non adversus hæreticos, seu Protestantes, quemadmodum autumat Jahnius, inquiens: " Decretum petit Novatores, qui dogmata semper et ubique credita eliminare volebant et volunt „; sed ad coercenda petulantia ingenia quorumdam liberiorum catholicorum, qui docere ausi fuerant S. Scripturam exponi posse sensu diverso ab illo, quem tenet ac retinendum ab omnibus docet sancta mater Ecclesia. Ergo vis decreti Tridentini est penitus positiva, nimirum, ut quisque interpres exponat S. Scripturam juxta sensum Ecclesiæ catholicæ.

2° Ex ipso decreti contextu.

Si enim Tridentini decreti contextus inspiciatur, statim post verba: " sensum, quem tenuit ac tenet sancta mater Ecclesia „, legimus: " cujus est judicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sacrarum. „ Atqui hæc demonstrant solius Ecclesiæ esse sensum Scripturarum fideles docere, cum ipsa sola infallibiliter in rebus morum fideique Scripturam sacram interpretetur. Ergo ex ipso contextu eruitur decretum vim præcepti positivi habere, scilicet quod solius Ecclesiæ est fidelibus tradere veram S. Scripturæ interpretationem.

3° Ex agendi ratione ipsius Concilii.

Postquam enim S. Synodus Tridentina edidit decretum supra allatum, de non interpretandis sacris Scripturis sensu privato et penitus contrario illi, quem tenet Ecclesia catholica, de facto in sequentibus sessionibus, sensum prioris decreti abunde confirmans in definiendis nonnullis dogmatibus, declaravit expresse plurium locorum S. Scripturæ sensum. Sic sermonem instituens de Baptismo, de Eucharistia, etc. Ergo decretum est positive accipiendum, secus Concilium in sequentibus sessionibus non traderet interpretationem nonnullorum locorum S. Scripturæ, neque anathemate puniendum esse sanciret eum, qui loca prolata, præter sensum ab Ecclesia datum, interpretari conaretur.

4° Ex professione fidei Pii papæ IV.

Re sane vera, Summus Pontifex Pius IV in formula pro-

fessionis fidei, quam paulo post Concilium Tridentinum vulgavit, a publicis professoribus et canonicis recitandam, repetens decretum Tridentini, utitur formula positiva. Dicitur sane: " S. Scripturam, juxta eum sensum, quem tenuit ac tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sanctarum Scripturarum, admitto, nec eam unquam... accipiam et interpretabor. „ Atqui, tum summus Pontifex, ex cathedra definiens, tum Concilium legitime adunatum in rebus fidei et morum definiendis sunt infallibilia. Ergo, aut erravit Pius papa IV, aut decretum Tridentinum est positive accipiendum; jamvero temerarium est adprobare primam dilemmatis partem. Ergo decretum Tridentini est positive sumendum.

5° Ex Concilio Vaticano.

Cum enim Concilium Vaticanum, in constitutione *Dei filius*, sermonem haberet de sacris Scripturis, expresse sancivit decretum Tridentinum, quod ad S. Scripturam ejusque interpretationem pertinet, esse prorsus positivum. Sane decrevit: " Quoniam vero quæ S. Synodus Tridentina de interpretatione divinæ Scripturæ ad coercenda petulantia ingenia salubriter decrevit, a quibusdam hominibus prave exponantur, Nos, idem decretum renovantes, hanc illius mentem esse declaramus, ut in rebus fidei et morum ad ædificationem doctrinæ christianæ pertinentium, is pro sensu S. Scripturæ habendus sit, quem tenuit ac tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu ac interpretatione sanctarum Scripturarum, atque ideo nemini licere contra hunc sensum ipsam Scripturam sacram interpretari. „ Ex hac Concilii Vaticani definitione tria eruuntur: 1° Quod decretum de bibliorum interpretatione est dogmaticum; hinc errant qui illud tamquam disciplinare retinent. 2° Quod Concilii Tridentini mens fuit decretum positivum condere, ac proinde omnes Catholici illum sensum amplecti tenentur, quem tenuit ac tenet sancta mater Ecclesia. 3° Quod nemini Catholicorum licet S. Scripturam interpretari contra sensum ab Ecclesia traditum.

Super hæc tria, deducta ex decreto Tridentini, animadvertimus ipsa locum habere, cum S. Scripturæ verba agant de rebus fidei morumque, et non sint alibi definita. Si vero alia

Concilia, aut Romani Pontifices sensum nonnullorum S. Scripturæ locorum jam definierint, tunc superfluum erit aliud decretum dare, nisi requiratur ex necessitate, tamquam explicativum prioris Concilii, aut alicujus declarationis Romanorum Pontificum. Et hic insuper notatu dignum pariter est Concilia et Romanos Pontifices duplici modo sensum declarare posse, idest *directe* et *oblique*. *Directe*, cum expresse definiant locum S. Scripturæ habere unum, vel alium sensum. Ex. gr. verba, quæ apud Joannem (xx, 23) leguntur: " Quorum remiseritis peccata, etc. „ accipienda sunt de remittendis ac retinendis peccatis in sacramento pœnitentiæ, quemadmodum declaravit Concilium Tridentinum (Sess. XIV, cap. 3). *Oblique* vero cum Concilia, aut Romani Pontifices, argumento ex verbis deducto, aliam veritatem confirment. Exempli gratia verba Pauli (Rom. cap. v, 12): " Per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum „ accipienda sunt de peccato originali, ut patet (Sess. v, decr. II), quamvis hoc agere non debuisset, cum talis sit dictorum verborum sensus, quemadmodum postea decrevit. Ergo ex dictis aperte evincitur decretum Tridentinum esse positive accipiendum.

6° Confirmantur hæc omnia, tum ex testimonio Pauli Sarpi, tum Cardinalis Pallavicinii, qui historiam Concilii Tridentini, licet contrario animo ac scopo scripserunt. Uterque enim fatentur Concilium noluisse ex decreto hæreticas interpretationes proscribere, ut adversarii censent; sed eas tantum, quibus sacræ Scripturæ interpretatio ab Ecclesia determinata excluditur.

Hisce datis facile solvuntur omnes objectiones, quas in medium producit et producere potest Jahnius ejusque asseclæ.

Sed hic quæri potest, unde cognoscitur sensus Ecclesiæ?

Huic interrogationi respondemus, quod sensus Ecclesiæ cognosci potest ex tribus potissimum capitibus.

1° Ex Conciliorum decretis.

Ecclesia enim plures locos S. Scripturæ majoris ponderis est authentice interpretata in Conciliis Œcumenicis, et aliquando etiam in particularibus, quorum decretis vim decretorum authenticorum, doctrinamque Ecclesiæ declarantium, tribuit. Sic Nicænum II declaravit verba (Exod. xx, 4): " Non

facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem „ ad Hebræos pertinere et nihilo prorsus imaginum nostrarum cultui obstare. Item Tridentina Synodus decrevit verba S. Joannis (III, 5): " Nisi qui renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto „ esse proprie intelligenda de aqua naturali, quæ necessario requiritur, ut baptismi materia; item verba consecrationis, quæ inveniuntur apud quatuor hagiographos, scilicet: " Hoc est corpus meum „, sumenda esse de reali Christi præsentia in Eucharistiæ sacramento. Similiter Concilium Vaticanum definivit verba S. Matthæi (XVI, 18): " Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, etc. „ et alia S. Joannis (XXI, 16): " Pasce agnos meos „, intelligenda esse de primatu, B. Petro immediate atque directe promisso collatoque in universam Ecclesiam.

2° Sensus Ecclesiæ cognoscitur etiam indirecte, et hoc dupliciter: 1° Cum Ecclesia hæreticorum doctrinas, tamquam falsas proscribit, ut error Chiliastarum a nonnullis deductus ab illo testimonio S. Joannis (Apoc. XX, 4): " Et vixerunt et regnaverunt cum Christo mille annis. „ 2° Si Ecclesia aliquas consuetudines et praxim servet, cum quibus sensus quorumdam locorum S. Scripturæ conciliari nequit.

3° Sensus Ecclesiæ denique deduci potest ex analogia fidei, nimirum ex collatione verborum S. Scripturæ cum toto veritatum revelatarum complexu. Attamen, si Romanus Pontifex verba, ad res fidei morumque pertinentia, non authentice, sed tantum ceterorum interpretum more, vel concionando explicat, tunc procul dubio non constat illis verbis subesse sensum, quem Pontifex dat; tumque dici potest huic oppositum subesse.

Regula 4ª.

Unanimis Patrum consensus.

Patrum auctoritas est magni facienda in sacrarum Scripturarum interpretatione ob varias rationes.

Prima ratio deduci potest ex Tridentino. Nam sancta Synodus, postquam (Sess. IV) sancivit illum pro vero sensu sanctæ Scripturæ esse retinendum, quem tenuit ac tenet sancta mater Ecclesia, postea immediate laudat unanimem Patrum consensum, dicens: " Ad coercenda petulantia ingenia (Concilium) decrevit, ut nemo suæ prudentiæ innixus in rebus fidei et mo-

rum... sacram Scripturam ad suos sensus contorquens... contra unanimem consensum Patrum..... interpretari audeat, etiamsi hujusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendæ forent. „ Ergo Concilium Tridentinum aperte proponit sequendum esse unanimem sanctorum Patrum consensum in exponendis sacris Scripturis. Hic adduci etiam possunt omnia, quæ superius adduximus contra Jahnii aliorumque incredulorum sententiam.

Secunda ratio deducitur ex eo, quod Patres sunt antiquitatis testes. Ipsi enim non solum antiquæ Ecclesiæ excellentiora membra, verum etiam sunt traditionis divinæ exegeticæ testes; jamvero Ecclesia tum in Conciliis congregata, tum toto orbe diffusa, in exponendis sacris Scripturis est infallibilis. Cum igitur Patres antiquam Ecclesiam repræsentent, eorum sensus in exponendis sacris Scripturis est infallibilis æque ac Ecclesiæ auctoritas. Diximus Patres esse testes traditionis divinæ exegeticæ. Ipsi enim sunt nonnulli aurei annuli, quorum ope traditionis catena ad nostra usque tempora pertingit: ergo Patres testimonium nobis præbere possunt non tantum circa res fidei, sed etiam circa S. Scripturæ sensum. Sane Apostoli horumque discipuli Dei eloquia fidelibus et ore tenus et scriptis commiserunt; sed ob eorum paternam sollicitudinem, qua præditi erant, aliquando oraculorum sensum, maxime difficillimorum intellectu, indicarunt vivæ vocis oraculo. Ad rem audiatur Bernardus Lamy: " Satagebant Apostoli, inquit, non solum verba traducere, sed et verborum suorum veram mentem explicare iis, quos eligebant in successores, ut et ipsi alios doctrinæ facerent hæredes. „ Unde bene D. Paulus (II Tim. II, 2): " Et quæ, ait, audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. „ Quibus Gzerus addit: " Hæ graviorum librorum interpretationes in memoria pastorum Ecclesiæ conservabantur; ab his rursus suis discipulis et successoribus communicabantur, donec per sanctos Patres, oblata occasione, scripto consignarentur. „ Ergo consensus Patrum non est repetendus ex eorum doctrina, sed potius ex eo, quod ipsi sunt traditionis apostolicæ testes; quare quod in hoc casu deducitur ex Patribus, procedere dici debet ex ipso fonte traditionis apostolicæ.

Tertia ratio deducitur ex ipsis incredulis. Nam ipsi catholicæ fidei hostes, qui omnem Patrum auctoritatem in rebus fidei morumque rejiciunt, aperte profitentur S. Scripturam esse exponendam juxta majorum traditiones. Sufficiat præ omnibus Turredinus, qui scriptis relinquere non dubitavit: " Fatemur magnam reverentiam deberi tum toti Ecclesiæ, tum majori ejus parti, adeoque si constet certa loca S. Scripturæ semper et ubique eodem sensu intellecta esse, maxima ratione sensum illum verum esse. „

Attamen circa hujus regulæ usum quædam sunt animadvertenda:

1° Si Patres in exponendo aliquo S. Scripturæ loco inter sese dissentiant, tunc cuique licet quamlibet eorum sententiam, vel etiam diversam amplecti, dummodo regulæ fidei historiæque non adversetur. Ex. gr. verba Geneseos de sex diebus, quibus dicitur omnia a Deo creata esse, accipi possunt et pro diebus naturalibus et pro epochis. Patres namque in illis exponendis non conveniunt, et Ecclesia in casu, quum hujusmodi interpretationes nec fidem, nec mores afficiant, nihil tenendum sub anathematis pœna decrevit.

2° Si Patres conveniant inter sese, sed verba, quæ explanant ad res fidei atque morum non pertinent, non tenemur eorum sententiam amplecti; quod certe caute et maxima causa fieri debet, cum Patrum consensus in hujusmodi verbis explicandis magni adjumenti sit.

3° Si vero verba, quæ a Patribus intelliguntur unanimi consensu, pertinent ad res fidei morumque, omnino tenemur amplecti eorum sententiam. Notandum tamen quod, ut habeatur unanimis Patrum consensus, opus non est hunc esse talem physice vel mathematice; sed tantum sufficit, ut sit moraliter universalis. Hinc theologi docent tunc haberi unanimem Patrum consensum, cum plurimi ex illis in aliqua S. Scripturæ interpretatione conveniant, ceteris non dissentientibus, quinimo nulla jactura patitur eorum consensus, si illi, qui dissentiunt sunt sequioris notæ.

At hic quæri potest unde cognoscatur Patrum sensus?

Patrum sensus circa S. Scripturæ loca hauriendus est ex eorum scriptis, præsertim commentariis in S. Scripturam editis,

qui litteralem interpretationem præseferunt; necnon ex operibus dogmaticis, vel polemicis, in quibus, cum illis opus est, veritates catholicas exponunt, declarant atque ab hostibus vindicant Scripturarum loca, ut nullum hæreticis effugium amplius pateat. Patrum vero homiliæ, exceptis illis D. Chrysostomi, nullum argumentum, seu nullam auctoritatem hac in re habent, quia ad populum dicebantur. Unde optime scribit Bossuetius: " Patres, ait, in interpretatione sacrarum Scripturarum non id sibi proponunt, ut sensum litteralem urgeant, nisi cum dogmata confirmanda atque hæretici refellendi sint. Alibi passim in morali plerumque sensu exquirendo toti sunt. " Pro sensu litterali consulantur S. Hieronymus et S. Augustinus ex latinis, et S. Cyrillus Alexandrinus, Theodoretus et D. Chrysostomus ex græcis. Ad hoc multum juvant sic nuncupatæ catenæ aureæ Patrum, commentaria ex ipsis Patribus collata, ut ex. gr. in Evangeliis, Maldonatus, Estius pro Pauli epistolis, etc.

Regula 5ª.

Cognitio linguarum.

Ut recte sanctæ Scripturæ exponantur, quam utile sit linguarum studium nemo est qui non videat. Sane plurimi nostræ ætatis viri docti, Patrum testimoniis innixi, testantur studium, seu scientiam linguarum procul dubio S. Scripturæ interpretibus esse necessariam. Audiatur ad rem S. Hieronymus, in exponendis sacris Scripturis merito Doctor Maximus ab Ecclesia nuncupatus, qui sic in suis operibus scriptum reliquit: " Ut veterum librorum fides ab Hebræis voluminibus examinanda est, novorum græci sermonis normam desiderat. " Item S. Augustinus subjungit: " Latinæ quidem linguæ homines... duabus aliis ad Scripturarum divinarum cognitionem opus habent, hebræa scilicet et græca. " Ergo ad interpretationem rectam S. Scripturæ duarum præsertim linguarum cognitione sacri interpretes indigent, hebræa nempe et græca. Hebræa, qua, ut plurimum, in lucem editi sunt omnes libri veteris testamenti, cum aliqui sint græce et aliqui chaldaice conscripti; græca, qua sunt exarati omnes libri novi testamenti, excepto Evangelio Matthæi, quod, uti vidimus, editum fuit hebraice, quodque amplius non extat.

Attamen, quamvis cognitio, seu scientia linguarum, maxime earum, quæ requiruntur in Scripturarum interpretatione, appareat adeo utilis et necessaria; nihilominus aliqui exegetæ ex recentioribus, rationalistarum placitis imbuti, pariter ac nonnulli ex catholicis liberioris scholæ, quos inter Jahnius, eousque progressi sunt, ut dictant, per declarationem Concilii Tridentini, super authentiam Vulgatæ latinæ, non amplius licere confugere ad linguas, quibus SS. Scripturæ fuerunt exaratæ: sed quod sufficit tantum latinæ Vulgatæ adhærere. Alii vero, licet concedant, linguarum biblicarum studium licitum esse, inutile hoc tamen putant eo quod versio latina una cum Patrum Doctorumque commentariis ad omnes usus interpretum abunde sufficiat. Hos contra, ad defendendam potissimum utilitatem philologiæ biblicæ, sequentem propositionem statuimus:

Prop. II. — *Studium linguarum scripturalium est utile et necessarium cultoribus S. Scripturæ.*

Hæc propositio, uti jacet, videtur complecti duplicem partem, alteram scilicet, qua dicitur studium linguarum scripturalium utile, ut interpres perfectior evadat in exponendis sacris Scripturis; alteram vero, qua dicitur necessarium, ut valide docteque vindicet atque defendat contra adversarios interpretationem catholicam sacrarum Scripturarum. Nos interim, ne in longum abeamus, nobisque signatos limites ab instituto nostro prætergrediamur, unam et aliam propositionis partem tuemur simul, fusis argumentis.

Itaque primum argumentum est ex Patrum Doctorumque Ecclesiæ testimoniis ac praxi, et secundum ex ratione.

1° Ex testimoniis et praxi Patrum atque Doctorum.

Siquidem, præter supra allata loca S. Augustini et S. Hieronymi, adsunt alia ceterorum Patrum ac Doctorum, ex quibus abunde demonstratur positæ propositionis veritas. At, quoniam innumera sunt, nos afferimus tantum unum, vel aliud, sive ex græcis, sive ex latinis. Sic Origenes, de quo testatur Eusebius, quod ille non solum in græcis versionibus perquirendis et conferendis diligentissimus fuit, sed ad studia sacrarum Scripturarum " linguam etiam hebraicam studiose didicit „; quod etiam

ex fragmentis ejus Hexaplarum luculenter apparet. Mittimus testimonia S. Chrysostomi, S. Epiphanii, Theodoreti, S. Isidori, Cassiodori et præsertim S. Bedæ Venerabilis, qui adfirmavit expresse esse necessariam trium linguarum, idest hebraicæ, græcæ et latinæ notitiam, propter obscuritatem sacrarum Scripturarum. " Ut, inquit, ad alteram recurratur, si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius linguæ attulerit. „ Mittimus pariter posteriores doctores, puta Alcuinum, Rabanum Maurum, Humbertum, S. Bonaventuram, Lyranum aliosque scholasticos, qui idiomatis vel græci aut hebraici, vel utriusque gnari fuerunt, eorumque notitia in Scripturis exponendis usi sunt.

Patrum Doctorumque testimonia ac exempla vim recipiunt ex ratione agendi hac in re summorum Pontificum, qui non solum acroases et academias constituerunt; verum etiam encyclicis et constitutionibus quovis tempore latis commendarunt indefesse studium linguarum, de quibus est sermo, et episcopi, archiepiscopi, præsules et magistri Scripturarum, summi Pastoris desideriis obtemperantes, fundarunt novas scholas, in quibus edocuerunt studiosos doctrinam sacrarum Scripturarum. Ergo, aut tenendum est omnes Patres et Doctores necnon romanos Pontifices imprudenter, nulloque innixos fundamento hoc aliis commendasse, exemplis probasse atque necessitatem declarasse, aut dicendum adversarios prorsus errare, docendo studium linguarum scripturalium haud esse necessarium; atqui falsum antecedens. Qui enim docuerunt perutile æque ac necessarium esse linguarum Scripturarum studium, non solum erant viri magnæ sanctitatis, doctrinæ et auctoritatis; sed etiam facto cognoverunt neminem, carentia unius linguæ, hebraicæ nempe vel græcæ, volventibus annis, edere potuisse optimas expositiones textuum, aut commentaria in sacros libros tum veteris, tum novi testamenti, licet vir magno et extraordinario ingenio præditus aliisque notitiis scientificis superabundans fuerit. Ergo argumentum Patrum Ecclesiæque Doctorum sat sufficiens dicendum est.

2° Ex ratione.

Re sane vera officium perfecti S. Scripturæ expositoris et catholici doctoris est duplex: Scripturas scil. docte profundeque

interpretari, et catholicas interpretationes, ipsarumque Scripturarum auctoritatem adversus Hæreticorum cavillationes tueri. Atqui, ad utrumque officium recte ac utiliter implendum, requiritur notitia linguarum scripturalium. Ergo.

Etenim linguæ, quemadmodum critici docent, etsi ab unico stipite communi procedant, unaquæque tamen suas proprietates habet et proprios loquendi modos, necnon verborum ordinem atque structuram diversam, quæ in aliis linguis haud inveniuntur, neque in alias commode transferri possunt. Et hic interpres, qui linguarum biblicarum notitia caret, minime dicat adjumenti illi esse versiones, præsertim litterales, summa diligentia ex textibus originalibus a viris doctis expressas. Nam in versionibus nunquam inveniri possunt causæ, ob quas unus, vel alter locus sic et non aliter vertitur, talibus vocibus et non diversis; quare qui hoc modo accedit ad exponendam S. Scripturam, similis est cæco, qui manu ducitur, vel discipulo inepto, qui in omnibus jurat in verbis magistri, cujus vestigia more pecudum insectatur. Ergo interpres, linguarum biblicarum notitia carens, non potest docte et profunde sacras Scripturas interpretari. Neque insuper refutare valet Hæreticorum cavillationes ad tuendam interpretationem catholicam. Etenim argumenta, quibus innituntur recentiores hæretici et rationalistæ, sunt constituta in philologia, veluti in palladio. Quomodo ergo vir theologus et S. Scripturæ interpres linguarum scripturalium ignari, a difficultatibus adversariorum ex philologia desumptis sese expedire possunt? Hoc in casu vel adversariis arma cedunt, vel recursum faciunt ad commentarios aliorum, qui certe, aut sunt in genere suo imperfecti, aut rectam et completam notitiam minime exhibere possunt; quod semper adversarium, si non directe et plenissime, indirecte quidem, et aliquo modo victorem reddit, prementemque palmis trophæum victoriæ. Ergo summæ necessitatis est linguarum scripturalium studium.

Cognitioni linguarum textuum originalium, scilicet hebraicæ et chaldaicæ, quibus, ut plurimum, vetus testamentum exaratum est, sicuti et græcæ, qua sunt editi omnes libri novi testamenti, addenda est etiam linguarum notitia, in quas bibliæ prioris ætatis versæ sunt, puta æthiopicæ, arabicæ et syriacæ. Et

harum linguarum cognitio requiritur præsertim quatuor de causis: 1ª Ut ad exemplaria præcedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit varietas interpretum latinorum. 2ª Ut inspiciatur, quæ sit ipsa sententia, quam interpretes pro sua quisque facultate atque judicio exponere conantur. 3ª Ut innumera verba non translata, quæ in latina editione occurrunt, optime intelligantur, quæque propter sanctiorem auctoritatem antiquitatemque servata fuerunt, ut Amen, Alleluja, Ragà, Hosanna, etc. quæ in aliam linguam nullo modo transferri possunt. 4ª Ut cognoscatur nominum propriorum recondita significatio, quæ multum juvat ad sacrorum scriptorum ænigmata solvenda.

Attamen, ne hac in re rigorismi accusemur, cum non omnes interpretes et tempus, et occasionem, itemque ingenium habeant sufficientes, ut citatis linguis exculti evadant, dicimus ob id non esse animo concidendum; nam ignorantibus sacrarum Scripturarum linguas, uti jam animadvertimus, præsto sunt varia adjumenta, quibus linguarum defectui aliquo modo suppletur.

Imprimis inquit S. Augustinus: " Si quæ difficultatem afferunt, ex alienis linguis veniunt, quærenda ab harum linguarum hominibus, aut illorum commentaria legenda, quibus magna est illarum linguarum peritia. "

Præterea habendæ sunt interpretationes eorum, qui verbis nimis obstrinxerunt, non quia sufficiunt; sed ut ex iis appareat veritas, aut error illorum, qui non verba, verum sententias interpretati sunt.

Demum iis, qui linguas, de quibus est sermo, ignorant, non una sacrarum Scripturarum interpretatio, sed, ut ait S. Augustinus, " plurimorum interpretum consulenda collatio est ": quare necesse est biblia poliglotta evolvere.

Hæc satis sint dixisse de regulis remotis.

§ 2. — *De regulis proximis.*

Regula 1ª.

Lectio generalis sacrorum librorum.

Hujusmodi regulam tradit doctor hipponensis, qui, in libro de doctrina christiana, ita scribit: " Erit igitur divinarum Scripturarum solertissimus indagator, qui primo totas legerit notas-

que habuerit, etsi nondum intellectu..... jam tamen lectione. „ Si quis igitur exactissime hoc S. Augustini monitum observabit, procul dubio firmissimum fundamentum ponet ad intelligendam S. Scripturam; nam, uti docti tenent, hæc prima regula proxima est ceterarum regularum fundamentum. Ipsa enim acquirimus certam auctorum notitiam necnon argumentorum, ex quibus pendet sermonis proprietas, quo in promptu habentur loca, quibuscum aliqua vox, locutio, enunciatio, oratio aut narratio, intellectu difficilis aut obscura, conferri potest; sicut etiam cognoscuntur res ad Hebræorum antiquitates pertinentes. Sic ex lectione sacrorum librorum clare scimus librum secundum Regum non potuisse a Samuele exscribi, quamvis Samuelis nomen præseferat, cum ejus mors enarretur in primo Regum; similiter Isaiæ oraculum Messianum haud referri posse ad Ezechiæ ortum, cum Isaias, nato jam Ezechia, suam prophetiam ediderit.

Regula 2ª.

Notitia auctoris.

“ Ut sensus S. Scripturæ perfecte perspiciatur, ait Janhius in suo Enchiridio, necessarium quoque est, ut omnes auctoris circum notitias conferantur, puta quis qualisque fuerit libri auctor, utrum scilicet rudis, an eruditus, unde oriundus, ubi adoleverit, in qua regione, quo loco, nobili vel honesto, pro quibus lectoribus scripserit, quo sermone et stylo utatur, quo ingenio præditus, qua ætate vixerit et qualis tandem fuerit illa ætate illaque regione reipublicæ ac religionis conditio. „

Si excipiantur quinque libri Moysi, complures psalmi, Proverbia, Canticum Canticorum, Ecclesiasticus, Esdra, Nehemia et aliqui Prophetæ, quorum auctorum nomina sunt nota, ceterorum vero prorsus ignorantur. Attamen ex ipsa librorum lectione non raro colligitur ætas, qua auctor vixerit, ejus eruditio, vel rusticitas, sicut etiam stylus et dicendi genus, quo auctor utitur. Ex. gr. auctor libri Ruth Davidis ætati videtur æqualis, cum post Davidem enumeret posteros Judæ; stylum quarti Evangelii idem esse scimus, ac illum epistolarum sancti Joannis, quo refutantur, qui negant quartum Evangelium a Joanne esse exaratum, sed ab aliquo alio. Ergo notitia auctoris multum juvat, ut sacer textus bene intelligatur.

Regula 3ª.

Cognitio argumenti.

In quacumque scriptura semper considerandum est argumentum, quod evolvere auctor in mente habet. Cujuscumque Scripturæ argumentum tria complectitur, scilicet scriptionis materiam, occasionem scribendi et scriptoris consilium.

Dicimus speciatim de singulis.

1° Scriptionis materies.

Materies scriptionis alicujus libri dicitur objectum, quod auctor in scripto suo evolvit, et ad quod cetera orationis membra, tamquam prædicata referuntur. Unde datur sequens regula: Notio, vel sensus alicujus verbi, vel enunciationis, qui solus, aut saltem magis, quam quilibet alius convenit materiæ, est verus sensus; qui vero eidem repugnat, falsus est. Sic ex. gr. materies Judæorum, cum miserunt discipulos suos ad Joannem, ut quærerent, an esset propheta ille, qui tunc temporis ab omnibus expectabatur, scilicet Messias. " Quid ergo? dixerunt, qui missi fuerant, Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non „ (Joan. Ev. I, 21). Huic interrogationi, ut ex testimonio prolato patet, S. Joannes respondit negative, nimirum affirmans se non esse illum prophetam, quem intelligebant Judæi, quemque expectabant magna gloria circumdatum, ad Israelis regnum sublevandum. Et hic animadvertendum, quod S. Joannes hac responsione Hebræis satisfecit, et minime contradixit oraculo Zachariæ, patris sui, qui, loquens de filio suo Joanne (Luc. I, 76): " Et tu, puer, inquit, propheta Altissimi vocaberis. „ Quibus Zacharias significavit, non quod Joannes talis esset futurus; sed quia virtute erat propheta, et aliqua parte muneris prophetici functurus. Nam prophetæ a Deo mittebantur, et S. Joannes reapse a Deo missus fuit, ut legitur (Joan. I, 6): " Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes „; et mittebantur, ut populum reprehenderent, pœnitentiam agerent et ad Deum converterentur, quæ omnia S. Joannes explevit cumulatissime. Ergo hoc sensu Zacharias filium suum Joannem vocavit prophetam.

Hujusmodi regula maxime servanda est, cum orationis materies sint mysteria, vel alia divina id genus. Unde hoc pacto definitur quid significet apud Lucam verbum obumbrare (Luc.

cap. I, 35), quod angelus ad Mariam dixit: " Et virtus Altissimi obumbrabit tibi. " Vox obumbrare, cum sit obscura, resolvitur ex orationis materia, quæ indicat angelum hanc vocem adhibuisse ad significandum, quod beata Maria conceptura erat non ex opera viri, sed ex divina virtute; ita pariter quid sonent verba procedere et mittere, quæ leguntur apud Joannem. Præterea aut sunt res impossibiles, quas rhetores vocant hyperboles, et quæ, sicut inveniuntur in omnibus libris profanis, ita et in sacris Scripturis, cum scilicet enunciatur aliquid, quod ex parte, vel sub conditione accipi debet: ex. gr. quæ leguntur apud Matthæum (XIX, 24) de salute æterna divitum, deque remissione quorumdam peccatorum (It. XII, 32), quæ, licet videantur impossibilia, tamen natura rei ostendit id esse intelligendum non de absoluta impossibilitate, sed de gravi tantum et relativa difficultate; item quæ generatim enunciantur per voces *omnis*, *nemo*, etc., quibus est inducenda coarctatio, ut (Psalm. XII): " Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. " Et notandum aliquando contrarium accidere, quod scilicet materia est extendenda ultra id, quod voces sonant: sic vox *multi* vel *plures*, quæ reperiuntur (Matth. XIX, 28; Rom. V, 15), accipienda sunt pro omnibus; item voces *multus*, *magnus* et similia, quæ, ubi de Deo sermo est, sunt posita pro infinito et immenso. Vel denique ipsa materies manifestat num conditione aliqua, quod pronuntiatur simpliciter, sit implicitum et quodnam sit. Sic ex. gr. minæ et promissiones interdum sumi debent sub conditione, quæ verbis non exprimitur, ut (Jon. III, 4): " Adhuc quadraginta dies et Ninives subvertetur ", ubi conditio inclusa, et verbis non expressa est, scilicet: Si non agitis pœnitentiam.

Sed aliquis hic quærit quomodo cognoscatur materies? Huic interrogationi facilis est responsio. Nam imprimis materies cognoscitur, cum quis textum et contextum perlegat attente. Sic, legendo totum primum caput Evangelii S. Joannis, quisque percipit Evangelistam de æterna Verbi divini generatione sermonem instituere; dum si legat primum Matthæi, intelligit hunc loqui de generatione temporali. 2° Materies cognoscitur, cum ipse auctor in principio, vel in decursu sermonis declarat, ac definit quid sit illud, de quo tractat, aut tractaturus erit.

Ita ex. gr. S. Paulus (I Cor. VII, 1) disputationem suam exorditur hisce verbis: " De quibus autem scripsistis mihi: bonum est homini mulierem non tangere ", quod est thema, seu materies totius capitis.

2° De occasione scribendi.

Occasio scribendi est ratio, vel externa circumstantia, quæ auctorem impellit ad scribendum, vel dicendum, et quidem hæc potius quam illa, hocce vel illo modo; quapropter sacræ Scripturæ interpres in toto libro, quem exponit, imo in suis singulis partibus, occasionem attendere debet, ut melius unam sententiam, quam aliam colligat, scribendi occasioni respondentem. Sic Christus (Joan. VI, 54 et 56) dixit: " Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis... caro mea vere est cibus, et sanguis meus verè est potus. " Verba hæc utrum proprie de ejus carne in cibo tradenda, an de ejus doctrina salutifera, aut denique de fide in Christo sint accipienda, docet dicendi occasio. Sane præcedebat Judæorum scandalum, qui, cum audissent Christum daturum carnem suam in cibum, et in potum suum sanguinem, litigabant ad invicem dicentes: " Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? et sanguinem suum ad bibendum? " Ergo, si Christus verba ante prolata de cibo et potu improprie accipere voluisset, procul dubio in sequentibus scandalum, quod passi erant Hebræi, corripuisset; jam vero ille non solum aliquod verbuum non retractavit; verum et iterum atque iterum hoc ipsum adfirmavit. Ergo verba, quæ Christus superius protulit, sunt proprie, non autem improprie et metaphorice intelligenda. Et insuper adnotandum est, præsertim in libris propheticis poeticisque S. Scripturæ, scribendi occasionem non tam arcte cum verbis et sententiis connecti, eamque subinde multiplicem esse, et aliam ex alia in ipsa scriptoris serie quodammodo exoriri. Ita ex. gr. nonnulli contendunt verba Danielis (IX, 21 seq.) accipienda esse de Judæorum captivitate, quoniam illa Daniel edidit, cum id a Deo precaretur (ibid. 24); sed hoc penitus falsum, namque in oratione exhibita est Gabrieli archangelo occasio, ut graviorem captivitatem, alio tempore ab universorum genere depellendam, prænuntiaret.

At hic quæri potest undenam nobis innotescat occasio scribendi? Huic interrogationi respondemus nobis scribendi occasionem imprimis innotescere ex ipso sacro textu, qui sæpissime occasionem commemorat, ob quam aliquid dictum, vel scriptum est, ut in citato loco S. Joannis de carne et sanguine Christi in cibo et potu dandis. 2° Occasio scribendi colligi sæpe etiam potest ex attentis consideratione totius sermonis et adjunctorum, quæ sive explicite, sive implicite in ipsis Scripturis enarrantur.

3° De scriptoris consilio.

Consilium, seu scopus scriptoris, est illud, quod scribens scripto suo tamquam finem proponit, ad quem autem orationis processu omnia conspirant. Hinc sequens regula: Notio, aut sensus, qui auctoris consilio repugnat, falsus est; qui autem convenit, vel saltem magis, quam omnis alius consilio auctoris convenit, verus est.

Hac posita regula, dicimus varia emolumenta derivare ex scriptoris consilio. Sane 1° docet quousque urgenda sit significatio verborum, utrum scilicet universaliter, an restrictive, num absolute, an vero sub quodam respectu tantum accipienda sint. Sic cum Scripturæ utuntur numero septenario pro numero indeterminato, ut ex. gr. in verbis Christi, quibus Petro interroganti: " Quoties peccabit in me frater meus et dimittam ei? usque septies? „ (Matth. XVIII, 21), Christus respondit: " Non dico tibi usque septies, sed usque septuaginta septies. „ In quibus verbis vox septies definitum sensum habet. Sane Petrus scire cupiebat, ut liquet, quoties fratri esset ignoscendum, et Christus respondit ei, non definiens numerum, ignoscendum esse semper. Ergo verba septuagies septies sunt accipienda pro numero indeterminato. 2° Rationem reddit cur sacri scriptores aliqua narraverint, vel omiserint. Sic S. Joannes multa in suo Evangelio enarrare omittit, cum non omnia Christi gesta sibi referre proposuerit; sed tantum quæ ceteri Evangelistæ omiserant, quæque sui consilio erant consentanea; nam contra Ebionitas et Cerinthianos Christi divinitatem obfirmare debebat: unde omnia ad divinitatem Christi spectantia eligit atque refert.

Et interrogationi, prouti dictum est de materia scriptionis

et scribendi occasione, unde scilicet cognosci possit auctoris consilium, respondemus, quod cognoscitur ex tribus capitibus: 1° ex parte ipsius declarationis; quandoque enim in libri exordio, ut facit S. Lucas, qui in principio sui Evangelii exponit consilium seu scopum sibi propositum, ajens: " Ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem „; quandoque vero circa finem, ut S. Joannes, qui, post expositionem gestorum et dictorum Christi, concludit hisce verbis: " Hæc autem scripta sunt ut credatis, quia Jesus est filius Dei: et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus „; 2° ex explicatione et conclusione, disputationibus, visionibus et parabolis addita: sic ex. gr. Matth. (XXIV, 13), postquam enarravit parabolam decem virginum prudentum, addit ultimo: " Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit „; 3° denique ex traditione, quæ plura conservat, a discipulis Apostolorum accepta, ad quos hagiographi, maxime novi fœderis, suos libros aut epistolas scripserunt. Ita factum esse de Evangeliis Matthæi, Marci et Joannis alias vidimus.

Regula 4ª.

Inspectio contextus orationis.

Vocum sententiarumque nexus cum antecedentibus, aut consequentibus, et mutua eorum ad invicem relatio nuncupatur contextus, seu orationis series. Contextus esse potest proximus, remotus, vel remotior. Contextus proximus dicitur ille, qui spectat nexum partium unius ejusdemque propositionis; remotus vero dicitur ille, qui spectat nexum propositionis, aut periodi cum altera propositione aut periodo; remotior denique est ille, qui spectat nexum plurium propositionum, aut periodorum. Hinc datur regula: Notio vel sermo, qui contextui orationis repugnat, est necessario falsus, cum nemo sanæ mentis sit, qui subjicere possit vocibus notionem, aut sensum propositionis reliquæ orationi contrarium. Nec admitti potest regula contraria, scilicet: Notio vel sensus, qui orationis contextui congruere videatur, est verus; namque aliquando etiam sensus falsus contextui convenire potest. Ex. gr. Calviniani censent Christum non pro omnibus mortuum esse, cum Paulus (Hebr. cap. IX, 26) dicat: " Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. „ Jamvero eorum sensus est prorsus falsus.

Nam Christus pro omnibus suum fudit sanguinem; at, si Calvinianorum sensus comparetur cum Pauli verbis, videtur verus, cum Apostolus dicat Christum non pro omnibus mortuum esse, sed pro multis: quare regula affirmativa accuratius est definienda. Et definitur sequenti modo. Si quæstio est de notione vocis, vel de propositionis sensu. Despiciendæ sunt subjecti et prædicati rationes et explicationes, item vocabula opposita, membra parallela, et cetera omnia, quæ in contextu occurrunt: hæc omnia si in unum eumdemque sensum conveniunt, tunc sensus, qui exoritur, est verus; si vero conveniunt aliqua, dici debet probabilis; si denique omnia contextui adversantur, tum sensus deductus est falsus et respuendus.

Dicimus singillatim de omnibus, quæ nobis sensum verum et contextui consentaneum præstare possunt.

1° De vocis notione.

Siquidem aliquando accidit, ut vocum ambiguitate sensus verus haud emergat, cum inter sese opposita verba occurrant, quorum alterum est clarum, alterum ambiguum, cui lux opus est, quo facto habetur sensus verus. Ita ex. gr. (Luc. xvi, 9) Christus, narrata parabola villici infidelis, statim subdit: " Facite vobis amicos de mammona iniquitatis „; et (ibid. 13): " Non potestis Deo servire et mammonæ „: ubi primo et secundo loco est ambiguum verbum mammon; quare est declarandum, quo sensu debeat accipi. Quoad primum, dicimus ipsum Christum (ibid. 11) addere: " Si ergo, legitur, in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? „ Qua antithesi, scilicet inter iniquum et verum, ostendit illud non significare injustum, sed vanum, caducum, fallax, quales sunt divitiæ hujus mundi; quoad vero secundum, mammon opponitur Deo, et significat non quodcumque lucrum, etiam honestum, sed immodicam atque turpem divitiarum cupiditatem, quæ est Deo contraria. Igitur sensus, qui subsequitur ex declaratione vocum, si eæ declarari possint, est verus et admittendus; quia, licet primo intuitu contextui appareat oppositus, talis tamen non est.

2° De subjecto et prædicato.

Ad habendam inspectionem contextus requiritur pariter, ut videatur quæ sit subjecti natura, cum ex hac prædicatum sæpe

determinetur; et e contra quæ sit natura prædicati, cum passim subjectum determinet; nam talia sunt subjecta, qualia a prædicatis edicuntur, et vicissim. Ex. gr. quæ prædicantur de Deo more humano, uti descendere (Gen. XI, 5) " descendit autem Dominus „, videre (ib.) " ut videret civitatem et turrim „, irasci (Ex. XXXII, 11) " cur, Domine, irascitur furor tuus? „ etc. facile explicantur ex subjecti natura. E contra, quid sit serpens Evæ primæ mulieris tentator, evidenter eruitur ex iis, quæ de eo prædicantur. Sane ei tribuuntur quæ veræ belluæ conveniunt (Gen. IV, 4), imo quæ vero serpenti sunt propria, hinc nullum dubium superesse potest illum fuisse serpentem; et pariter, cum a Moyse describitur loquens cum muliere, ratiocinans, culpæ capax, quæ serpentis naturæ minime conveniunt, sacer scriptor clare demonstrat illum a diabolo, spiritu malo, actum motumque esse. Ergo, ut sensus alicujus sacræ Scripturæ loci habeatur, opus est interpretibus subjecti et prædicati naturam cognoscere, itemque qualia de subjecto et vicissim prædicantur.

3° De rationibus et explicationibus.

Sane rationes et explicationes alicujus rei, quæ in contextu sæpe occurrunt, ipsam rem declarant. Ex. gr. quid venit nomine *senex*, quod legitur Gen. XXIV, 2: " Dixitque ad servum seniorem „ patet ex subjecta explicatione, quæ demonstrat esse illum, qui præerat omnibus, quæ possidebat, (ib.) " qui præerat omnibus, quæ habebat. „ Similiter beatissimæ Virginis Mariæ verba: " Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? „ (Luc. I, 34) opposita Gabrieli archangelo, qui ei nuntiabat Incarnationis mysterium, in ejus ventre tempore prædeterminato expleturum, notum faciunt votum servandæ castitatis, ut liquet ex ratione, quam statim subdit: " Quoniam virum non cognosco? „ Ergo in inspectione contextus attendendum quidem est rationibus ac explicationibus.

4° De vocabulis oppositis.

Quandoque accidit, ut inveniantur plures voces, quæ sensum contrarium, et inter sese oppositum demonstrant; unde sunt declarandæ, ut sic verus sensus innotescat. Sic ex. gr. (Ex. XX, 12), habemus vocem *honora*, qua Deus filiis parentum amorem inculcat: " Honora, dicitur, patrem tuum et matrem tuam „;

dum (Luc. XIV, 26) habetur: " Qui non odit patrem suum et matrem..... non est me dignus. „ Prolatis locis videntur duæ voces penitus contrariæ adeo, ut una alteram excludat. Nam in primo testimonio adducto dicitur, ut in honore habeantur parentes, in secundo vero, ut habeantur odio. Notamus quarto decalogi præcepto utique Deum jussisse homines honorare parentes; sed non intellexisse parentes supra, aut præter Deum esse honorandos, quo sensu loquitur apud Lucam; hinc bene inquit Suarez, quod, cum dicat Christus " qui non odit, „ intelligit qui non minus diligit patrem, quam diligat me.

5° De membris parallelis.

Parallelismus membrorum, quo passim utuntur prophetæ, est continuata plurium commatum series, eamdem rem spectantium, quæ aliquam inter se similitudinem, contradictionem aut proportionem habent. Hinc membrorum parallelismus est triplicis generis, scilicet poeticus seu synonimus, antitheticus et syntheticus.

Parallelismus poeticus est ille, in quo una sententia duo possidet hemistichia, in quorum posteriori argumentum prioris repetitur, quod idem est, ac habere eumdem sensum, licet verba sint diversa. Ex. gr. in tertio versiculo psalmi secundi legimus: " Dirumpamus vincula eorum; et projiciamus a nobis jugum ipsorum. „ Hujus versiculi primum hemistichium est: " Dirumpamus vincula eorum „, idest non sinamus nos subjici legibus et imperio alterius; et secundum: " Et projiciamus a nobis jugum ipsorum „, et, ut vertit S. Hieronymus, " laqueos eorum „ quo modo clare patet prophetam repetere voluisse idem, ut ordinarie solet idipsum bis dicere.

Parallelismus vero antitheticus est ille, in quo alterum membrum est affirmativum, alterum autem negativum, aut oppositum. Ex. gr. verba Cantici beatæ Mariæ Virginis (Luc. I, 52): " Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles „ continent expresse parallelismum antitheticum; nam aperta est oppositio inter potentes, qui humiliantur, et humiles, qui exaltantur.

Denique parallelismus syntheticus est ille, in quo neque ejusdem rei iteratione, neque diversarum rerum oppositione; sed sola contradictionis forma, qua ideæ sibi certa membrorum proportione respondent, et hagiographi aliam sententiam in-

culcant. Sic ex. gr. (Psal. XCVI, 12) legitur: " Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. " Hic dubium insurgit de qua luce sit sermo, utrum scilicet de propria, an de luce metaphorice sumpta, idest de felici sorte. Dubium aufertur ex iis, quæ sequuntur, præsertim ex voce *lætitia*, qua significatur verbum *lux* indicare gaudium, quod nemo tollere potest, scilicet sumendum esse pro felici justorum sorte. Item apud Joannem (XII, 25), ait Christus: " Qui amat animam suam in hoc mundo, in vitam æternam perdet eam. " Dubium pariter suboritur, de quo amore hic loquatur Christus Redemptor, utrum nempe de amore recto, an de perverso. Ut ex sequenti sententia, quæ sic se habet, " Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam " liquet, Christus loquitur de amore perverso; nam sicut opponit verbum custodire τῷ perdere, ita etiam verbum odisse τῷ amare. Igitur si hujusmodi odium commendatur, et amor ille vituperatur, dicendum est amorem illum esse amorem non rectum, sed pravum.

Hoc postremo parallelismo multum adjuvatur interpres Scripturarum. Sane eo non solum aperiuntur verborum notiones et enunciationum sensus; verum etiam explanatur via ad cognoscendam rectam membrorum dispositionem atque mutuam relationem. Ex. gr. (Gen. XLIX, 10), legitur: " Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de fœmore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium ", et, ut legit hebræus, " Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de inter-pedes ejus, donec veniat Scillò, et ei obedientia populorum. " In his verbis habentur quatuor membra, quorum primum tertio respondet, scilicet " non auferetur sceptrum de Juda ", quæ constituunt primum membrum, et respondent aliis: " donec veniat qui mittendus est ", quæ constituunt tertium membrum; et secundum respondet quarto, scilicet " et dux de femore ejus ", quæ constituunt secundum membrum; " et ipse erit expectatio gentium ", quæ constituunt quartum vaticinii Jacobæi membrum. Hoc modo sacræ Scripturæ verbis declaratis, magna luce fruuntur explicationes et declarationes textus, quas interpres profert.

At hic quæritur quisnam sit modus inveniendi contextus, et quænam in casu observanda?

Ad contextum intelligendum sunt necessaria attenta lectio orationis et ejus analysis, ex quibus apparet quænam sit persona loquens, an passim mutetur; quid scriptor sibi proponat dicendum, quibus utatur argumentis, quaque conclusione, et alia hujusmodi. Notatu tamen dignum est in hac re: 1° Quod non sufficit pauca verba antecedentia et consequentia legere; sed est expendendus integer locus. 2° Quod contextus est accipiendus, ut in sacris litteris jacet, minime autem violenter, ut faciunt sæpe hæretici et aliqui audaciores interpretes, aut voculas interpolando, vel eas subtrahendo contra fidem codicum, vel interpunctionem mutando. Sic S. Augustinus narrat Arianos contextum priorum versiculorum Evangelii S. Joannis immutasse, interposito puncto post vocem *erat*, et vocem *Verbum* cum sequenti versiculo conjungentes, ita ut legant: " Et Deus erat. Verbum hoc (seu res ista) erat in principio apud Deum. " (Aug. *de Doctr. Christ.*, III, 2).

Regula 5ª.

Comparatio ipsarum Scripturarum.

Ut recte sacra Scriptura interpretetur, diligenter inter sese ipsius diversas partes, seu capita comparare oportet, præsertim ea, quæ mutuo vicissim declarantur.

Sunt hæ partes, aut capita, vel allegata, vel parallela. Dicimus singillatim.

1° De allegatis.

Allegata dicuntur ea alicujus scriptoris verba, quæ ab aliis hagiographis allegantur, vel citantur in confirmationem, aut declarationem alterius loci, sive majoris auctoritatis, sive temporis vetustioris.

Quoad allegata imprimis considerandæ sunt variæ orationis rationes, quibus S. Scripturæ verba allegantur. 2° Dispiciendum est num Scriptura, aut aliquis alius aliena verba citet. Si alius, rursus quærendum, utrum ille cujus auctoritati refragari nefas sit, an secus: si secus, fieri potest, ut ille vel minus recte ea protulerit, vel prave exposuerit. Ad hanc classem referendæ sunt plures judæorum citationes, quæ in Evangelio occurrunt. Exempli gratia verba, quæ Scribæ Herodi sciscitanti, ubi Christus esset nasciturus (Matth. II, 5, 6), citarunt, sed male, ex Michæa (V, 2): " Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequa-

quam minima es in principibus Juda, etc. „ Si vero scriptor inspiratus, cujus auctoritas est suscipienda, aliena citet, quærendum utrum verba adducat ad aliquid probandum, et quonam argumentationis genere utatur, scilicet indirecte, an directe, argumento ad hominem, uti ajunt Logici, an obvia argumentatione. Si primum, etiamsi argumentatione indirecta, illa est significatio, qua verba citantur: ex. gratia quæ refert Isaias de Virgine Maria, Messiam conceptura (VII, 24): " Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. „ Matthæus his utitur ad confirmationem, scilicet demonstrat reapse prophetiam fuisse eventu comprobatam, quod nimirum Virgo filium pepererit, Messiam, humani generis redemptorem (Matth. I, 22). Si vero allegantur aliena per accommodationem, ex hac argumentatione tantum discimus sensum, quo illa primus auctor usurpavit, esse diversum ab illo, quo a secundo adducuntur. Denique si aliena citantur argumentatione ad hominem, quicumque sit, qui ea adducit, nunquam sequitur illorum sensum esse, quem allegatio exhibet.

2° De parallelis.

Parallela nuncupantur loca, quæ ab invicem distant, similia tamen inter sese sunt; quia vel easdem voces aut phrases in simili orationis contextu atque eodem significatu referunt, vel quia res, aut historiam, vel eamdem doctrinam exponunt, adeo ut unus scriptor sub alio intelligi possit. Hinc parallelismus est verbalis et realis; sed, cujuscumque speciei sit, non est confundendus cum parallelismo poetico, de quo egimus alibi. Siquidem parallelismus poeticus versatur per integram Bibliam, dum parallelismus, de quo est sermo, continetur inter phrases, verba, aut inter unius periodi limites. Distinguitur præterea ab allegatis. Nam hæc habentur, cum verba alterius referuntur, dum parallela sunt duo, vel plura sacræ Scripturæ loca, quæ inter sese comparari possunt, cum idem dicant, aut confirment: sic ex. gr. verba Psalmi CXVII: " Lapidem, quem reprobaverunt, hic factus est in caput anguli „ quæ intelligenda sunt de Christo, quem reprobaturi erant Judæi, ne Ecclesiæ ædificium conderet: eodem sensu prolata sunt ab evangelista Matthæo (XXI, 42).

Animadvertimus interim, quod usus parallelismi, in expli-

candis sacris Scripturis, latissime patet; quare S. Augustinus inquit: " Magnifice et salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas sacras notificavit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidio detergeret. Nihil de illis obscurioribus invenitur quod non plenissime invenitur alibi „ (*De Doctrina christ.*, II, 6).

Hisce positis, dicimus parallelismum tum verbalem, tum realem, reapse dari in sacro codice. Sane non modo duæ, vel plures phrases cujusdam sententiæ, sive enunciationis, ut in Proverbiis Salomonis, in libris historicis etc. V. T., atque in Evangeliis, et epistolis hagiographorum novi fœderis; sed integra capita, narrationes, sermones inveniuntur paralleli, quorum comparationes, cum aliquod lumen sibi invicem afferre possint, ad scriptorum notitiam capessendam, atque argumentorum, necnon ad varias perspiciendas loquendi rationes, magno subsidio sunt interpreti. Illustre exemplum parallelismi verbalis est in prophetia Isaiæ (VII, 14): " Ecce virgo concipiet et pariet filium „, ubi in textu hebraico occurrit vox עַלְמָה (ngalmah), quam S. Hieronymus reddit Virgo, et septuaginta interpretes Παρθένος; dum Judæi recentiores et hodierni Rationalistæ contendunt vocem illam non esse accipiendam de virgine, sed de uxore. Porro, omissis omnibus aliis argumentis, possumus urgere contra adversarios parallelismum verbalem, quo olim usus est etiam S. Hieronymus ad Judæos confundendos, et dicere verbum עַלְמָה (ngalmah) significare et virginem, et statum virginalem. Siquidem quoties hujusmodi vox occurrit in Scripturis, nunquam sumitur de muliere corrupta, vel de uxore, quæ virginitatem amiserint; sed semper accipitur de virgine incorruptaque puella.

En loca, in quibus invenitur hæc vox, quæque semper virginem significat. Sane: 1° Occurrit (Genes. XXIV, 43), ubi de Rebecca legitur: " Ecce sto juxta fontem aquæ; et virgo „, et textus hebræus habet pro " et virgo „ וְהָיָה הָעַלְמָה (vehajah hangalmah), quæ certe הָעַלְמָה (hangalmah) virginem significat; namque est sermo de Rebecca, quando Eliezer eam petivit uxorem filio domini sui Abraham; 2° (Exod. II, 8), habetur: " Et perrexit puella „, hebraice וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה (vattelech hangalmah): est sermo de sorore Moysi, quæ puella et virgo ob

ætatem jussu filiæ Pharaonis subito perrexit vocatum mulierem hebræam ad nutriendum puerum; 3° (Psalm. LXVII, 26), est item vox עַלְמָה (ngalmah) adhibita ad significandas virgines, quæ tympanistria psallebant; 4° Cant. (Cantic. I, 2), ubi sacer scriptor instituens sermonem de virginibus, quas opponit maritalibus, utitur eodem verbo; 5° (Prov. XXX, 19) agitur de virgine, quæ, licet talis de facto non esset, ab omnibus tamen tamquam virgo habebatur, quare Salomon voce עַלְמָה (ngalmah) utitur. Cum igitur hæc vox quoties in Scripturis invenitur, toties virginem innuptam significet, cur locus Isaiæ hac significatione carere debet atque sensum prorsus contrarium præseferre?

Hoc modo, scilicet conferendo inter sese diversa Scripturarum loca, evanescunt omnia Rationalistarum artificia, quibus conantur mutare linguarum donum extraordinarium in ordinarium. Sane, si hujusmodi donum esset ordinarium, tunc omnes primi credentes illas peregrinas linguas didicissent, et nulla fuisset audientibus admiratio; jam vero non omnes eas didicerunt, et Apostoli, admirantibus omnibus, verbum Dei variis linguis loquebantur. Ergo. Legantur ad rem capita Actorum, ubi de hoc instituitur sermo (Actor. II, 5-12; XII, 24, 25).

Parallelismus verbalis esse potest synonimus et oppositus, prout diversa loca similibus verbis eamdem veritatem significent, vel adsint verba inter sese opposita, quæ tamen conciliari possunt. Exempla ut supra.

Parallelismus realis etiam dividitur in synonimum, oppositum et anagogicum, prouti diversa bibliorum loca exhibent, vel easdem res, vel oppositas, aut res, licet diversas, proportione tamen, vel alia ratione adeo inter se conjunctas, ut ex earum comparatione facile colligatur notitia alicujus rei.

Attamen, ut recte instituatur parallelismus locorum sanctæ Scripturæ, aliqua necessario sunt adnotanda:

1° In linguis inveniuntur multæ voces, quæ exhibent plures et prorsus diversas significationes; hinc loca his vocibus similibus scatentia non sunt confundenda cum parallelis: hocce in casu sensus est definiendus ex contextu, auctoris consilio, reliquisque adjunctis.

2° Ad habenda loca parallela non requiruntur necessario eædem voces et phrases; sed sufficit, ut vox aut phrasis sit

synonima, et aliquando etiam vox contraria vel opposita juvat ad alicujus Scripturæ loci interpretationem. Ex. gr. Hebræorum fornicatio cum diis gentium, quæ legitur (Levit. XVII, 7): " Nequaquam, ait sacer textus, ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt ", est sumenda de cultu diis alienis exhibito, uti patet ex eo, quod sacri scriptores repræsentant cultum veri Dei initum cum Hebræis sub conjugii imagine. Sic (Jer. II, 2), legimus: " Vade, et clama in auribus Jerusalem, dicens: Hæc dicit Dominus: Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et caritatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto. "

3° Nonnunquam conjungere oportet diversas parallelismi rationes, ut aliquis locus illustretur. Ex. gr. verba, quæ leguntur (Joan. I, 20): " Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi " sunt parallela illis Isaiæ (XVI, 1): " Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiæ Sion. " Explanantur instituendo parallelismum analogum cum aliis locutionibus tam frequentibus et æqualibus, quæ inveniuntur in Scripturis veteris testamenti. Sic (Lev. XXIV, 9): " Sacrificia Dei " (ib. XXIII, 12) " holocaustum Domini ": quibus hagiographi aliquid Deo sacrum denotant. Quoad vero posteriora verba S. Joannis, scilicet: " Ecce qui tollit peccata mundi ", dicimus significare, solvere a peccatis, uti liquet ex parallelismo synonimo, qui institui potest cum innumeris Scripturæ locis. Sufficiant ad rem duo loci, alter ex Exodo (XXVIII, 43), ubi legitur: " Quando appropinquant ad altare, ut ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur "; et alter ex Levitico (V, 7), ubi legitur: " Offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino, unum pro peccato et alterum in holocaustum. "

4° Definiendum est quinam locus e duobus, aut pluribus parallelis, sit ceteris clarior, et ex illo inquiratur illustratio aliorum, et si unus non sufficiat, alii requirantur et comparentur.

Ut loca parallela detegantur, magni adjumenti est assidua lectio S. Scripturæ, quæ est velut via regia, qua reperiuntur non solum ea loca, quæ verbis et loquendi formulis sunt simillima; sed et ea, quæ talia sunt rerum narratione. Recolantur ea, quæ alibi recitavimus desumpta ex S. Augustino, qui stu-

diosis S. Scripturæ præcipit continuam lectionem sacrorum librorum. 2° Alia via est usus illorum operum, quæ vulgo Concordantiæ biblicæ appellantur, a viris doctis summo labore et patientia concinnatæ, quæ exhibent omnia loca, in quibus eadem vox aut phrasis occurrit. Et quamvis hæc potissimum respiciant parallelismum verbalem, unusquisque ex hoc videt quam facile sit prudenti lectori etiam viam sternere ad parallelismum realem, licet in hoc habendo necesse sit conquirere Biblia, quæ loca parallela exhibent, et lexica rerum biblicarum. Extant Concordantiæ tum pro Scriptura hebraica, tum pro græca, tum etiam pro latina.

1° Hebraicæ tres extant præcipue: prima est illa confecta a Mario Calasio, altera a Buxtorfio, et tertia, quæ est recentior, a S. Fürstio.

2° Græcæ sunt duæ, una pro veteri testamento pro versione τῶν Septuaginta, confecta a Kirchero, quam postea emendavit et auxit Trommius, et altera pro novo fœdere, edita a Schmidio, quam in melius reduxit C. Bruder.

3° Latinæ sunt plures et utriusque testamenti. Primus qui hoc opus excogitavit fuit Hugo cardinalis a S. Charo, ordinis S. Dominici, qui circa medium sæculum XIII, adjuvantibus fratribus, edidit primam Concordantiam biblicam juxta Vulgatam. Dein alii, prædictum opus in compendium redigentes, alium ordinem ei dederunt: ex quibus celebriores sunt fr. Lucas, patres Benedictini et Falesius.

Inter vero lexica biblica eminet illud Augustini Calmeti, editum ab auctore primum gallice, quod deinceps exhibuit latine dominus Mansi. Adest pariter lexicon biblicum, editum ab Ignatio Weitenauer S. J., verbale simul et reale, vulgatum sæculo XVIII; et lexicon, quod composuit Willelmus F. Hezelius sub titulo lexici realis S. Scripturæ; et denique hac in re habetur opus, quod præstiterunt collatis studiis plures theologi, cujus operis titulus est: *Universale Lexicon sacræ Scripturæ confectum a societate quadam catholicorum theologorum.*

Dum comparantur sacræ Scripturæ, accidit aliquando, imo passim, ut occurrant loca, quæ inter sese pugnare videntur: hinc profluunt sic appellatæ Antilogiæ, quarum plurimæ inveniuntur præsertim a Rationalistis.

Nos hac in re utilitati alienæ consulentes, fatemur utique inveniri in sacris Scripturis apparentes contradictiones, quæ tamen, perspecta libri materie seu contextu orationis, antecedentibus, consequentibus, auctoris scopo etc. facile conciliari possunt, et narrationes quæ videntur contrariæ, de facto non esse amplius contrarias, imo veritatem magis declarare confirmareque. Nam, si ita non esset, et adversariorum admitteretur hypothesis, quod scilicet in Scripturis adsunt reales antilogiæ, tunc Spiritus sanctus, Scripturarum auctor, dici deberet contradictorius; jamvero hoc admitti nequit, et est evidens absurdum; nam Spiritus sanctus, qui est Deus, omnia noscit, et nunquam in contradictionem venire potest, ut adversarii censent. Ergo.

Attamen notandum, quod, cum inveniantur in Scripturis antilogiæ, antequam declarentur, operæ pretium est perquirere causas dissidentiæ, quæ est inter hagiographos, quo facto accedere ad eas conciliandas.

Sciendum est duplicem esse causam antilogiarum apparentium S. Scripturæ: 1° Si membrum aliquod irrepserit; 2° Si locum, qui in controversiam adducitur, interpretes non intellexerint. Si accidit, ut desit membrum, quo sensus verus haberi possit, quæratur primum quonam in loco sit membrum, quo detecto fortasse antilogia evanescit. Hoc obtinetur usu lectionis codicum variarumque versionum, et pariter adeundo sæpe sæpius Patrum opera, quæ exhibent diversas lectiones: id valet præcipue de numeris, in quibus describendis facie librarii litterarum similitudine seducti peccant. Hujus classis sunt libri, eamdem historiam referentes, ut libri Regum et Paralipomenon. Ex. gr. (I Regum XIII, 1) legimus: " Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpisset: duobus autem annis regnavit super Israel. „ Hujusmodi locutio, uti jacet, videtur certe falsa et contradictoria; sed, si inspiciatur contextus, evanescit difficultas. Sane, ut ex eodem libro Regum eruitur, Saul, cum electus fuit rex, non erat unius anni infans, sed vir ab humero et sursum eminens super omnem populum; et ex libro Actorum constat regnasse quadraginta annis, legitur enim (Actor. XIII, 21): " Et exinde postulaverunt regem, et dedit illis Deus Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin annis quadraginta. „ Igitur con-

jungenda sunt antecedentia cum consequentibus, et dicendum, quod Saul, parta victoria de Naas, exigebat primum regni sui annum, quod consonum est phrasi hebraicæ, quæ habet " filius unius anni „ בֶּן-שָׁנָה (ben sciana), quæ significat: Jam erat annus, ex quo Saul regnabat. Quod si hæc explicatio non placet, dicendum contra est inter vocem filius, et alteram unius excidisse numerum ætatis Saul majorem. Idem tenendum de sequentibus, ubi dicitur: " Et duobus annis regnavit super Israel „: וּשְׁתֵּי-שָׁנִים (uscitte scianim).

Sed si, hoc expleto, admodum appareat pugna, quærendum tunc diligentius: 1° Utrum sacer textus de eodem, an de diverso subjecto agat, cum passim eveniat, ut Scripturæ de diversis subjectis agant, et diversa, quæ, ignoto subjecto, videntur aliis locis ipsius Scripturæ contraria. 2° Quod si repugnantia ex parte subjecti haud evanescit, recurratur ad prædicatum, animadvertendo utrum sit idem in utroque Scripturæ loco et sumatur sub eodem respectu, necne. Ex. gr. legimus (Gen. XXII, 1): " Deus tentavit Abraham „, et (Exod. XV, 25): " Et clamavit ad Dominum.... qui..... et ibi tentavit eum „; item (Ps. XXV, 2): " Proba me, Domine, et tenta me „; dum contra apud Jacobum legimus, Deum neminem tentare, ait enim (I, 13): " Ipse autem neminem tentat. „ In horum locorum observatione invenimus prædicatum esse diversum. Namque in prioribus locis prædicatum est: experiri, periculum facere; dum in loco S. Jacobi vox *tentare* significat incitare ad malum, ut patet ex versiculo 14, ubi dicitur quod " unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. „ 3° Conciliari possunt pariter inspiciendo diversum contextum. Sæpe enim hagiographi diversum argumentum disputandum sunt aggressi; quare illud diversimode enunciant, diversa etiam ratione et consilio, simulque est diversa expositio, nec in expositione eamdem viam terent. Ex. gr. illa verba D. Pauli, quæ leguntur (Rom. III, 28), scilicet: " Arbitramur hominem justificari per fidem sine operibus legis „, videntur omnino contraria illis S. Jacobi (II, 20-24), quæ sic se habent: " Fides sine operibus mortua est „, et: " Ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum „; et insuper tam D. Paulus, quam S. Jacobus adducunt exemplum Abrahami, qui, juxta primum,

ex fide tantum justificatus est, juxta autem secundum, ex operibus. Hi duo loci, uti videtur, adeo inter sese pugnant, ut unus alterum excludat; quare inspiciendus est contextus orationis et observandum quo sensu loquitur D. Paulus, quoque S. Jacobus. Ut liquet, apostolus Paulus excludit opera cæremonialia legis mosaicæ, puta circumcisionem (IV, 10-12), contra plurimos fideles conversos ex judaismo ad fidem christianam, qui censebant hominem etiam justificari ex hujusmodi operibus: S. Jacobus ex adverso sermonem habet in frigidos fideles, qui, etsi teneant fidem, ipsa tamen est mortua, hancque S. Jacobus dicit nihil valere sine operibus. Ergo loquitur de operibus moralibus, quæ D. Paulus sub fine comprehendit.

4° Obscurior locus dogmaticus explicatur juxta clariorem, et ille, in quo dogma obiter commemoratur, ex ea parte classica, quæ est in illo argumento. Ex. gr. Pauli apostoli verba ad Romanos (V, 15): " Unius, inquit, delicto multi mortui sunt ", explicantur ab aliis ipsius Apostoli (ib.): " Per peccatum in omnes homines mors pertransiit. " Ergo prioris loci vox *multi* non aliud sonat, ut patet ex alio loco, quam omnes. Si vero aliqua prophetarum loca videantur inter sese pugnare, tunc nonnulla specialia in hac re sunt animadvertenda: 1° Cujusmodi generis sint calamitates, quæ enunciantur sub conditione. Sic Isaias (VII, 9): " Et caput Ephraim Samaria, et caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis, ait, non permanebitis "; et Jeremias (XXVI, 17-19) idem annuntiat sub conditione, et omnes alii prophetæ hoc more utuntur, quod veteres Hebræi optime noverant. 2° Quæ de eodem subjecto, vel objecto, spectant ad diversas ætates; nam sæpe factum est, ut quæ uni ætati, alteri non conveniant: sic cum Hebræis hic calamitates, illic lætiora enunciantur, aut cum de Messia sit sermo, modo magna et grandiora, modo humilia prædicantur. 3° Quædam prophetarum effata non sunt futurarum rerum prædictiones, sed tantum habenda sunt tamquam mandata, quæ observari oportet, puta jejunia, relata a Zacharia, quæque dicit abolenda et in solemnia festa convertenda esse, licet fuerint observata.

Regula 6ª.

Cognitio ornamentorum ditionis.

Prisci sermonis inopia, et postea ejusdem sermonis elegantia homines impulerunt ut, novis ideis designandis, verba jam usu recepta ad illas transferrent significandas, quorum tamen verborum notio aliquam cum eis similitudinem, aut nexum præseferre debebat. Hinc exorti fuerunt sic nuncupati tropi, ex voce græca τρόπος, deducta a verbo τροπέω, verto, qui non aliud significant, nisi translationem, quia tropis verborum significatio in aliam cognatam, aut contrariam transfertur. Hac prærogativa communi omnibus idiomatibus ac litteraturis, etiam Spiritus sanctus, linguæ sermonisque Scripturarum artifex, exornare voluit modum dicendi, seu stylum sacrorum librorum, ut sic indivulsa et comes esset sacris litteris elegantia; quapropter S. Augustinus scripsit: " Sciant litterati modis omnibus elocutionis, quos grammatici græco nomine τροπούς vocant, scriptores nostros usos esse. Quos tropos, qui noverunt, agnoscunt in litteris sanctis, eorumque scientia ad eos perficiendos adjuvantur. „ (*Doctr. christ.*, III, 29). Ex hoc interpretis officium est duplex: 1° dignoscere tropos; et 2° eos explanare.

1° Ut tropi dignoscantur sunt sequentia observanda: 1° Propria verborum significatio est tenenda, nisi necessitas persuadeat contrarium, cum propriæ vocum significationes sint primitivæ, et fruantur jure possessionis, ut ita loquar; tropicæ vero sunt imprimis necessariæ, si vocibus proprie intellectis in rebus fidei morumque, sensus prodit a doctrina catholica abhorrens. Ex. gr. verba S. Matthæi (V, 29, 30): " Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te; expedit enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum eat in gehennam „, intellecta, uti jacent, sunt contra fidem et doctrinam Ecclesiæ; pariter Origenes, qui se castravit pudicitiæ causa, damnatus fuit ab Ecclesia. Ergo prolata verba sumenda sunt metaphorice, scilicet de abjiciendo omne id, quod homines sollicitat ad peccatum. 2° Si in rebus, humanæ mentis captum non transcendentibus, prædicato subjectum haud convenit, hoc in casu sumatur tropice unum, vel alterum. Ex. gr. cum dicitur terras et prata videre, damnare

lapides, montes et arietes exultare, etc.; item (Amos IV, 1): Vaccas pingues, quæ sunt in Samariæ monte egenis calumniam facere, et pauperes confringere; et (Matth. VIII, 22): " Dimitte mortuos sepelire mortuos suos „ —: in his locis ut habeatur sensus, necesse est prædicatum tropice sumere. 3° Dictio aliqua censenda est tropica, si loquendi usus, aut alia hermeneuticæ adjuncta propriam vocum notionem respuant, et tropicam postulent. Et hic animadvertere juvat Orientales, et præsertim Hebræos, sæpissime dictionem tropicam a naturalibus rebus mutuasse: puta ex animantibus, ut Gen. XLIX, 14: " Issachar asinus fortis „, scilicet robustus vir, cum apud Orientales juvenis asinus retineretur tamquam imago roboris, patientiæ et pacis, unde illum magni existimabant. Præterea nihil Orientalibus jucundius, quam aquæ, fontes, rivi, pluvia, quia in Orientis regionibus imbres sunt rari, ob quam causam herbæ atque campi intolerabili æstu multis aquis indigent; hinc Hebræi summe lætabantur, cum a perennibus fontibus et nocturno rore campi irrigarentur. Similiter Hebræi tropos sumebant e vita communi. Ipsi enim dediti a vetustissimis tempestatibus rei pastoritiæ, hanc non amittebant filios suos docere, hoc fiebat, ut ex pastoritia ac rustica vita passim tropos mutuarent; sicuti etiam ex historia et vetustis rebus: ex. gr. ex diluvio, Sodomæ et Gomorrhæ exitio, Ægypti exitu, etc.

Hisce positis, dicimus ad troporum interpretationem esse aliqua scitu necessaria.

1° Sæpissime sufficit usus regularum hermeneuticæ, videlicet inspectio contextus, loca parallela vel opposita, rei natura, scribentis consilium, etc. Ex. gr. qui sint apud Lucam (XVI, 8) filii hujus sæculi, liquet ex oppositione ad filios lucis, et qui filii lucis clarescit ex parallelismo synonimo, cum legimus Christum apud Joannem (XII, 35) dixisse: " Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. „

2° Necesse est translationis fundamentum cognoscere, scilicet quæ sit illa similitudo vel notio, qua duæ res inter se conveniunt, quis sit rerum nexus, si causa ponatur pro effectu, et e contrario, abstractum pro concreto: unde, his ab interprete S. Scripturæ cognitis, facilis illi est troporum interpretatio. Ex. gr. cum Deus, aut rex, dicitur pastor, uti liquet, transla-

tionis fundamentum est gregis et populorum cura; quare subjungatur oportet expressio propria, idest curator, vel rector. Sic D. Paulus ad Rom. (XII, 1) cum nobis præcipiat, ut corpora nostra victimam vivam, Deo placentem, sistamus, intelligit facere sequentem comparationem, scilicet: ita vos corpora vestra ad naturales leges conformate, ut victima, quæ ducitur ad occisionem, et paret in omnibus legibus cæremonialibus.

3° Denique quandoque juvat tropum in similitudines convertere. Sic, ubi dicitur Deum rugire, similitudo est: Sicut leo rugiens, qui exitio est omnibus, ita Deus per prophetam ingentia mala exitiumque hominibus minatur. Similiter (Genes. XLIX, 9), legimus: " Catulus Leonis, Juda, ad prædam, fili mi, ascendisti „, videlicet sicut catulus leonis de præda, ita Judas de hostium spoliis crescit. Et pariter " requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna; quis suscitabit eum? „ nempe sicut leo adultus et satur cubat omnibus terribilis, adeo ut nemo illum excitare audeat, ita Judas hostium victoriis spoliisque auctus, gloriosus requiescet, eo ut gens nulla eum offendere queat.

LECTIO VII.

De methodis, quibus utuntur in interpretatione S. Scripturæ adversarii doctrinæ catholicæ.

Legentibus errorum historiam, o quot humani ingenii aberrationes, quotque falsæ et diabolicæ doctrinæ in exitium interpretationis catholicæ in S. Scripturam latæ, et præterea quot systemata diversa, et principia hac in re speciosa, et humanæ menti impervia, observanda dantur! Hæc non aliud demonstrant, nisi fidei christianæ principia, et doctrinam universam, omnibus modis, at perperam, ab adversariis labefactatam, esse divino ac supernaturali principio seu fundamento innixam. Spernant utique hostes christiani nominis Ecclesiæ auctoritatem, deducant placita ex Scriptura prave intellecta, judicium privatum extollant supremumque fidei judicem constituant; attamen sciant nunquam inferi portas adversus Christi Eccle-

siam prævalere posse. Si veritatem scire, si fidei unitatem, magnificentiam, splendorem observare, si doctrinæ sublimitatem, et cuivis individuo consonam, excellentiam, profunditatem inspicere, si verum sacræ Scripturæ sensum cognoscere cupiant, Ecclesiam catholicam adeant, quæ dat omnibus ad se confugientibus affluenter, eo ut non amplius in variis doctrinis, seu principiis fluctuent. Igitur, quoniam sumus contra adversarios constituti, quos veram fidem docere conamur, dicamus oportet de systematibus, seu methodis, quibus illi interpretantur sanctam Scripturam, ut, cognita via præcipite et obscura, quam ipsi terent in interpretandis sacris libris, ad veram frugem redeant, et Ecclesiæ catholicæ vestigiis inhæreant. Sane plures sunt eorum methodi, quas enumerare possemus; sed, quoniam instituti nostri brevitati est consulendum, dicimus tantum de iis, quæ in historia interpretationis celebritatem quamdam adeptæ sunt, et præsertim de illis, quæ, vel hac nostra ætate prodierunt, vel favorem invenerunt.

Reduci possunt ad sex species, scilicet ad systema, seu methodum luminis interni, ad methodum rationalismi biblici, ad methodum accommodationis, ad methodum interpretationis moralis, ad methodum interpretationis psychologicæ et ad methodum interpretationis mythicæ. Et.

1° De systemate, seu methodo luminis interni.

Postquam, sæculo XVI reformationis religiosæ, proclamatum fuit principium, scilicet: " Unumquemque fidelem per se, et absque ullo respectu ad authenticum Ecclesiæ magisterium, Scripturam intelligere posse, et ex ea fidei suæ normam accipere (Luth. in lib. *De instit. ministr. Eccles.*), Calvinus invexit systema, quod Pietistæ et Quakeriani sequuti sunt, quo defendit unicuique fidelium Spiritum sanctum interna ac privata illustratione suggerere et revelare sanctarum Scripturarum sensum, necnon omnia, quæ ad fidem et salutem sunt necessaria. Hujus methodi S. Scripturam interpretandi fundamenta injecta fuerunt ex mala applicatione illius loci S. Joannis, ubi dicitur Dei verbum illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I, 9). Verum hic locus S. Joannis minime favet adversariis, cum Deus non solum illuminet omnem hominem intus per gratiam, sed etiam externe per prædicationem et

doctrinam Ecclesiæ; et hoc est adeo certum, ut a nemine in dubium revocari possit. Siquidem in epistola D. Pauli ad Ephesios (IV, 11) legimus quod Deus dedit " quosdam apostolos, quosdam prophetas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi ": nempe dedit Apostolos, ut Evangelium prædicarent omnibus gentibus; prophetas, quo nomine D. Paulus indicat illos viros novi testamenti, quorum officium est antiquorum prophetarum scripturas exponere sub Spiritus sancti influxu; pastores et doctores, quibus incumbit onus pascendi, idest regendi populum Dei, quales præcipue sunt episcopi, quos (Act. XX) idem Apostolus admonet hujusmodi verbis: " Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo ", qui populos Dei verbo pascere debent, quosque ratione ac modo sui officii doctores esse oportet; ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, quibus profitetur illos omnes, quos antea enumeravit, incumbere debere in opus sui ministerii, in ædificationem, idest spiritualem profectum corporis Christi, quod est Ecclesia: idque totum ad hunc finem, ut universa societas Sanctorum, videlicet fidelium evadat perfecta, consummata, omnibusque partibus absoluta. Ergo, his omnibus positis, nunquam dari potest illud internum lumen, quo sæpe sæpius adversarii, phantasia abrepti, sacram Scripturam in oppositos sensus traducere conantur. Quod confirmatur ex facto ipsorum adversariorum, qui, ob rejectum Ecclesiæ magisterium et analogiam fidei catholicæ, in hermeneutica biblica pluries eadem Scripturæ verba in contrarios sensus contorquent. Si ex. gr. interni luminis illustratione innixi, ubi quis eorum videbat clare asseri præsentiam realem Christi in Eucharistia, alius contra nonnisi præsentiam figuratam cernebat, adeo ut, hac agendi ratione procedendo, plures ederent verborum institutionis Eucharistiæ sacramenti interpretationes, sed prorsus contrarias.

2° De systemate, seu methodo rationalismi biblici.

Salomon Semlerus est hujus novi systematis interpretandæ S. Scripturæ fundator et parens; nam ipse primus indefesse totisque viribus in suo opere: *Apparatus ad liberalem V. et N. T.*

interpretationem, defendit sic nuncupatum rationalismum biblicum. Sane admittit specietenus Scripturam, et summis laudibus extollit; sed, ope biblicæ eruditionis, præsertim philologiæ et archæologiæ orientalis, ita eam explicandam esse contendit, ut omnia supernaturalia, sive in ordine veritatum, sive in ordine factorum ab ea eliminarentur. Ad hoc autem assequendum, censet voces in diversa significatione accipiendas esse, et ideo modo confingit metaphoras ad lubitum, modo hagiographorum dicta tamquam communia Hebræorum adagia explicat, modo declarat doctrinas a Christo et ab Apostolis non ex propria sententia, sed ad hominem, vel ex accommodatione Hebræorum præjudiciis facta, aut demum contendit non præcise historicum sensum, verum id, quod sub eo latet esse attendendum: atque ita, nullo fræno interpretibus injecto, autumat omnia in Scripturis exponendis licita esse, dummodo nullus admittatur sensus, qui supernaturale aliquod dogma, aut factum contineat.

Hæc est summa rationalismi biblici, cujus consequentias, ex positis principiis, quam exitiales esse, et cujuscumque conditionis hominibus funestas, nemo est qui non videat. Unum scire sufficiat, quod Lucifer omnium sectarum pater et principalis promotor, hoc systemate, quod invexit Semlerus, plures animas ad inferos trahit. Nam, excusso ædificii fundamento, quod est sacra Scriptura, ipsum ædificium corruat oportet: hinc aberrationes a fide, morum corruptiones, actoritatis excussio, superstitio et alia multa id genus, quæ auditu tantum bonorum mentes, licet non corrumpant, attamen obnubilare possunt.

3° De systemate, seu methodo accommodationis.

Apud populos paganismo addictos quovis tempore fuerunt nonnulli libri, quibus auctoritas divina tribuebatur, quique alta quædam continebant, vel etiam futura, nota non tantum rudibus, verum et illis omni scientia excultis. Sic antiquitus apud Sinenses, Græcos, Latinos aliosque complures et recentius usque modo apud Arabos, qui nullum alium librum, tamquam divinum retinent, nisi Coranum.

Hoc posito, dicimus, quod juxta adversariorum systema, nos constituimur inferiores paganis aliisque, qui contrariam reli-

gionem profitentur. Si enim censent nostros libros sacros, scilicet S. Scripturam, nullimode a libris profanis distingui, procul dubio existimare debent ad illam interpretandam esse accedendum, tamquam ad librum mere profanum, nimirum absque ideis præconceptis dogmatum, regularum hermeneuticæ biblicæ, fidei majorum aliorumque hujusmodi, quæ interpretis S. Scripturæ vires imminuunt, quinimo prorsus auferunt.

Adversarii doctrinæ catholicæ his principiis nixi, quibus Semlerus, Ammonius, Toelnerus aliique fundant systema accommodationis, accedunt ad S. Scripturæ novi testamenti interpretationem, et, ponentes Jesum falsis Judæorum opinionibus sese accommodasse, sic eam interpretantur. Hebræi sane ætate Christi et Apostolorum, ait Semlerus, pluribus præjudiciis imbuti erant, quæ ipsi tamquam mysteria a Deo revelata habebant iisque tenaciter adhærebant: ex. gr. doctrina de peccato originali, de angelis tum bonis, tum malis, eorumque in humanis actionibus interventu, de vaticiniis ad Messiam spectantibus, de corporum resurrectione, etc. Jamvero Christus et Apostoli, quia sciebant frustra sperari posse Judæorum conversionem ad evangelicam doctrinam, si studuissent Judæos ab illis erroribus ac præjudiciis avertere, usi sunt practice hac œconomia, ut scilicet, loquentes cum Hebræis, vel ad eos scribentes, eorum errores ac exaggeratas notiones, repeterent, simulantes illis credere, seu dogmaticam accommodationem adhibentes.

Hoc est brevi systema seu methodus accommodationis, quod quantum sit a veritate aberrans, videbimus postea.

4° De systemate, seu methodo interpretationis moralis.

Emmanuel Kant, notissimus philosophus regiomontanus, postquam certitudinem objectivam omnium humanarum cognitionum avertere conatus fuerat per suam criticam rationis puræ, Semleri vestigiis insistens, novo systemate, quod sub nomine methodi interpretationis moralis a criticis agnoscitur, e sacris litteris eliminavit quicquid est supernaturale. Summa novi systematis reponitur in hoc: S. Scripturæ textus, sive historicus, sive dogmaticus, sive propheticus, aut alterius cujusque argumenti, sensu morali est exponendus, seu juxta principia ethica rationis puræ, licet ejusdem sensus nulla adsit hermeneutica

ratio, imo etiam repugnet manifeste contextus, aut mens auctoris. Omnia igitur mysteria, miracula, prophetiæ, utpote externa, nullius sunt valoris juxta historicum grammaticumque sensus; sed unice attendendum est non ad id, quod auctor docet, verum ad id, quod rationi convenit. Hinc canon: Sensus moralis, quamvis vel invito contextu eruatur, litterali est præferendus, ubicumque is virtutis studium vel non promovet, vel impedit. Hujusmodi canon rejicitur non solum a Catholicis, sed etiam a Protestantibus, cum reponatur in falso principio, cumque vim verbis inferat, historiam neget atque contra hermeneuticam rationalem peccet.

5° De systemate, seu methodo interpretationis psychologicæ. Systematis, de quo modo aliqua dicemus, extitit auctor et promotor Paulus Heidelbergensis, qui præterquamquod, ut alii Rationalistæ, neget Scripturarum sacrarum inspirationem, miraculorum possibilitatem, licet trium priorum Evangeliorum genuinitatem admittat, in suo opere: *Manuale exegeticum in tria priora Evangelia*, contendit tamen Evangeliorum narrationes ita explicandas esse, ut, quod prima fronte supernaturale ac prodigiosum videtur, ad eventum mere naturalem redigatur. Id autem a sapiente interprete fiet, si seipsum transferat ad ætatem illam illasque circumstantias, in quibus factum evenisse narratur, atque ita distinguere possit facti substantiam, prout fieri debuit juxta ordinem naturæ ac rerum adjuncta, ab ea forma sub qua expressum est juxta Hebræorum ipsorumque hagiographorum sentiendi, cogitandi atque loquendi rationem. Hinc appellatio interpretationis psychologicæ, quia nempe in subjectivo psychologico sensu totum fundatur, quod systema ab aliis etiam recte dicitur rationalismus, cum in Evangeliis non agnoscat nisi facta naturalia. Ad hoc autem obtinendum infertur vis vocibus, tribuuntur vocabulis novæ significationes, circumstantiæ narrationis omittuntur, atque ipsa passim narratio factorum immutatur. Sic apparitio angeli ad Zachariam somnium fit, si Zacharias ad tempus efficitur mutus, cum simpliciter siluisse censeat Paulus; si Petrus tributum solvit, invento miraculose statere in ore piscis, professor Heidelbergensis immutat facti narrationem, et asserit Apostolum piscem vendidisse, et ex illo pretio tributum solvisse. Hujusmodi Pauli

applicatio, quæ fit variis narrationibus evangelicis, nec ipsis Rationalistis placet. Ad rem audiatur Strauss, qui in introductione suæ *Novæ vitæ Jesu*, ita refellit Pauli systema: " Le " vice, inquit, de ce raisonnement est manifeste: les récits " evangéliques ont le miracle pour thème fondamental, et loin " de se laisser éliminer, la cause surnaturelle doit être sous-" entendue, quand elle n'est pas formellement énoncée. „ Si igitur adversarii christianæ religionis systema Pauli Heidelbergensis refellunt, quid sentire ac retinere debent Catholici, qui nunquam ponunt Jesum, Dei filium, esse merum hominem, magnum philosophum, virum extraordinarium, ut Platonem aliosque complures, quos historiæ omnium sæculorum habent ut viros extraordinarios, adeo ut sæpe eos inter cælestes adscribant eisque honores divinos tribuant?

6° De systemate, seu methodo interpretationis mythicæ.

Systema, de quo instituitur sermo, satis consonum est systemati superiori de interpretatione psychologica; nam unum et alterum consonant in adfirmando: Quidquid est supernaturale, est e Scripturis auferendum, singula effata rationi subjicienda, miracula a priori impossibilia. Verum, licet ex una parte sint consonantia, ex altera nihilominus discrepant. Nam interpretatio psychologica miracula tamquam facta historica recipit, dum interpretatio mythica tamquam figmenta; interpretatio psychologica narrationes detorquet, immutat, truncat aut amplificat, et miracula ad facta naturalia deprimit; dum contra interpretatio mythica narrationes integras servat, declarat fictitias easque assimilat portentosis illis narrationibus, seu fabulis, quibus scatent libri historiæ profanæ.

Hujusmodi systema interpretationis mythicæ originem ducit a Tichhornio, qui sub finem elapsi sæculi (XVIII) opus edidit, cui titulus: *Repertorium litteraturæ biblicæ et orientalis*, quo propugnat systema mythicum, quod inducendum necessario dicit in S. Scripturæ interpretationem. Sane retinet tamquam mythos prima Geneseos capita, in quibus sunt narrationes de mundi atque hominis creatione, de protoparentum lapsu, eorumque antecedenti felicitate, et alia. Hoc autem systema, quod tantum Tichhornius coarctavit ad prima Geneseos capita, Vater, Glaber, De Wette aliique plurimi extendunt ad omnes libros

historicos veteris testamenti sine ulla exceptione. Horum sententia est, omnia facta historica, seu supernaturalia V. T. non esse habenda historice pro veris; sed ex parte aut ex integro retinenda tamquam conficta, vel popularibus præjudiciis et figmentis commixta. Baüer insuper mythicum systema etiam ad libros novi testamenti extendit; sed non ut Strauss, qui totam evangelicam historiam in mythum convertit. Ille enim, quoniam vidit nimis absurdum esse et incredibile supponere mythos in narrationibus a coævis et testibus immediatis conscriptis, statuit fundamenti loco Evangelia non esse genuina. Hoc posito, ita suum systema adornavit. Christus Jesus vir fuit singulari sapientia et pietate præditus, qui dicebat se in mundum venisse ad sublevandum Israelis regnum, ad novam atque moralem doctrinam Judæos edocendos; at, cum non posset conversionem producere, prospiciens se ignominiose brevi moriturum, missionem suam aliquibus indoctis viris commisit, qui post mortem ejus novæ doctrinæ prædicandæ satagerent. Discipulorum industria fuit applicare Magistro quicquid in prophetis legerant de futuro Messia, quem edocebant fuisse suum jam demortuum Magistrum. Hinc sensim sine sensu gesta Christi, procedentibus ætatibus, cœperunt in ore Christianorum in prodigia transferri. Præfatum systema Strauss avide exceperunt plurimi hodierni increduli in Germania, Anglia, Gallia, inter quos præcipuam famam adeptus est Ernestus Renan in sua vita Jesu. Hic auctor minus logicus, sed callidior, quam Strauss, cum cerneret assertiones Strauss nonnisi tædium afferre, necessarium duxit eas paulisper mitigare, novis sophismatibus cohonestare, historicæ auctoritati aliquid concedere, et mythis sic dictas legendas substituere. Renan, quod dici nequit de auctore germanico, ob formam et stylum scribendi plures habuit et admodum habet lectores et laudatores, qui omni jugo auctoritatis excusso, tanti magistri in re adeo turpi et execranda, hilari animo vestigiis inhærent, totam christianam religionem hac agendi ratione a fundamentis convellentes.

Hisce positis de singulis systematibus, seu methodis, quibus adversarii veritatis catholicæ accedunt ad S. Scripturæ interpretationem, ut, si possibile sit, totum ædificium Ecclesiæ ca-

tholicæ evertant; nos, ut incauti sibi caveant, fideles confirmentur, ne animo pendeant studiosi, atque ipsi increduli in viam salutis redire possint, una propositione nitemur demonstrare quam impia, falsa et absurda sint proposita adversariorum systemata, quibus utuntur in sacrarum Scripturarum interpretatione. Sit igitur

PROP. — *Adversariorum veritatis catholicæ systemata, quibus utuntur in sacris Scripturis interpretandis, sunt impia, falsa et absurda.*

Declaramus breviter propositionis verba. Sane diximus adversariorum systemata esse impia; quia totis viribus singuli fautores conantur, ut, si fieri posset, fides vera, quæ præmium æternum promittit, e fidelium cordibus eradicetur, et omnes homines in ea impietate alantur, quæ est seminarium plurium flagitiorum cum in re religiosa, tum in re politica. Falsa, quia falsis suppositionibus innituntur, quæque consequenter veritati sunt oppositæ, nam veritas una semper est, et pro ea parte consistit, quæ haud spiritu pravo in suis investigationibus procedit, vel sectæ defensione, aut fundatione. Absurda; nam consequentiæ adversariorum ex falsis principiis deductæ, sanæ rationi adversantur, et, dum illi novum ædificium condere nituntur, ipsum inviti destruunt, cum falsitas veritati minime coutatur.

Ex his declaratis conficere possumus sequens argumentum: Est impium, quod homines pravos facit, est falsum, quod veritati opponitur, et est absurdum, quod esse nequit: jamvero talia sunt adversariorum systemata. Ergo.

Probatur minor, scilicet quod adversariorum systemata sunt impia, falsa et absurda.

1° Ex principiis.

Fautores novorum systematum, generatim loquendo, falsis principiis innituntur, quæ cohonestant imaginariis hypothesibus, conjecturis et factis historicis corruptis. Sic, licet variis diversisque viis, ac aliquando etiam oppositis, omnes contendunt Spiritum sanctum hominum mentes movere eisque suggerere sensum effatorum S. Scripturæ, et adeo, ut quivis in-

terpres certus esse possit interpretationis, quam exhibet; et nihil mali subesse, si contraveniatur aliis interpretationibus virorum scientia præstantissimorum, et etiam sensui ipsius Ecclesiæ catholicæ, quæ a Christo constituta est magistra et sanctarum Scripturarum interpres fidelissima et infallibilis. Fidelissima, cum in interpretandis sacris Scripturis iis principiis innitatur, quæ ex deposito doctrinæ Ecclesiæ, scilicet ex verbo Dei scripto vel tradito, directe vel indirecte eruuntur; infallibilis, quia, cum Ecclesia in rebus fidei morumque se judicem constituit, adsistentia jugi Spiritus sancti fruitur, ex promissione ipsius Christi, Ecclesiæ fundatoris, qui ait (Joan. c. xvi, 7): " Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos „; et (xiv, 16): " Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum. „ Præterea profitentur ac contendunt religionem unice et essentialiter in principiis moralibus consistere: quod pariter principium est falsum, impium et absurdum, ut antecedens. Religionis enim officium est hominem Deo conjungere et ad suum finem adducere; at, quoniam homo est ens ratione ac libertate præditum, oportet, ut religio ei proponat simul cum præceptis atque officiis implendis veritates intelligendas, vel credendas, quarum aliquæ passim, si sermo est de religione positiva vel revelata, declaratione, confirmatione et sanctione indigent. Hoc confirmatur etiam ex facto. Nam, si historiam aliarum religionum consulamus, nunquam fuisse, aut esse, religionem veram aut falsam invenimus, quæ non complectitur, præter moralia officia, dogmata quædam tenenda atque credenda. Hinc bene Christus, summa Veritas, ajebat (Marc. xvi, 16): " Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur. „ Et Paulus (Hebr. xi, 6): " Sine fide, inquit, impossibile est placere Deo. „ Quibus clare demonstratur religionem non constitui tantum ex principiis moralibus.

Aliud principium, quod adversarii admittunt, non minus impium et absurdum, quam antecedentia, est quod in Scripturis multa reperiuntur, quæ, si accipiantur secundum sensum historicum et litteralem, cum moralibus principiis conciliari non possunt. Datum principium esse impium et absurdum liquet præser-

tim ex sequenti ratione. Sane, ut alias demonstravimus, sacræ Scripturæ continent divinam revelationem, scilicet sunt a Deo divinitus inspiratæ: ergo, si ita est, haud possunt sanæ rationis principiis contradicere; jamvero ex adversariorum principio consequitur multa dari in Scripturis, quæ conciliari nequeunt. Ergo.

Hæc sunt principalia et fundamentalia argumenta, quibus adversarii innixi, nova et speciosa systemata propugnare conantur.

2º Ex auctoribus.

Cum aliquod novum systema, maxime in rebus religionis, prodit, imprimis videndum est quis sit ejus auctor, an scilicet veræ religioni infestus, aut vir probus et in lege Dei summi recte educatus; num præterea exemplum bonorum operum præbeat, et virtutibus sit addictus, adeo ut Ecclesia eum retineat non tamquam filium perduellem et impium, honoris gloriæque maternæ destructorem, verum prouti filium charissimum, qui justum certamen matris suæ decertat systemate nuper invecto. Jamvero, cum singulorum auctorum systematum, de quibus in casu, historiam consulamus, contrarium positis principiis subsequitur. Re sane vera auctores fuerunt vel Protestantes, vel Rationalistæ, ut Lutherus, Zwinglius, Calvinus, Semlerus, Kantius, Tichhornius, Paulus Heidelbergensis, De Wette, Strauss aliique horum pedissequi, qui, omni auctoritatis jugo excusso, novitatis amatores simul ac veritatum jam a sæculis existentium destructores, ministri diaboli, qui est pater falsitatis et mendaciorum, ferentes manibus signa tumultus in religionem christianam, invexerunt novas doctrinas, quas suis in systematibus totis viribus propugnant, ut e fundamentis avertant ædificium sanctum et firmum Ecclesiæ catholicæ. Porro si fructus arboribus respondere debent, ut ait Christus (VII, 16): “ Ex fructibus eorum cognoscetis eos „, principiis consequentiæ, quis non videat horum systematum auctores, qui ordinem subvertunt, non aliud esse, nisi corruptos homines, vasa lutea ferentes, reipublicæ atque veræ religioni infestos, gehenna potius, quam cælo dignos? Ergo ejusmodi auctores non alia, quam impia, falsa et absurda systemata in lucem edere potuerunt.

3° Ex contrariis.

Quamquam systemata, de quibus injectus est sermo, multos asseclas et admiratores usque ab exordio habuerint, plurimi tamen ex ipsis Protestantibus et Rationalistis, intuiti apertam oppositionem rationis principiis, persuasioni tot sæculorum et multorum hominum eruditorum doctrinæ, calamum acuerunt contra præfata systemata. Imprimis proferre juvat verba ipsius Lutheri, qui, videns subversionis et libertatis principiorum fructus, ad fidei christianæ fundamenta excutienda latorum, necnon discordiam incredibilem, et babelicam confusionem in Protestantium castris, exclamasse fertur: " Si diutius steterit mundus, iterum esset necessarium, ut propter diversas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conservandam fidei unitatem Concilii decreta recipiamus atque ad ea confugiamus. „ (*De veritate Corp. Christi contra Zwinglium*). Et Baüer, qui fuit unus ex Rationalistarum primoribus, et admirator magnus systematis Kantiani, fortiter sese opposuit, quinimo prorsus rejiciendum putat Kantii systema: " Hæc, inquit, interpretandi ratio non diversa est ab ea, quam Græcorum et Romanorum philosophi in explicandis mythis suis, antiquioribusque de diis narrationibus, aliorumque populorum doctores in libris, quos sacros existimant, exponendis sectati sunt. „ Item, aliis plurimis prætermissis, quorum testimonia videri possunt apud Ranolder, audiatur Fritzsche protestans (*Comm. in Matth.*), qui sic scribit: " Eorum portenta, qui hoc miraculum sibi credibilius reddere adnisi sunt, reticeo, quæ ejusmodi sunt, ut non homines qui Matthæum interpretentur, sed histriones, qui suam quamdam fabulam doceant, audire tibi videare „; et similiter loquens de multiplicatione panum: " Frustra, ait, sunt qui miraculorum impatientes hæc loca in omnes partes versant, ut emergat res, quæ ipsis fieri potuisse videatur. Quæ ratio omni est destituta fundamento... cum grammaticas linguæ leges, quod eos pudere oporteat, violarent, tum suas quasdam narrationes componerent, non Evangelistarum explanarent, ut hoc loco videmus fecisse Paulum, contra quem non est quod fusius disputem. „ Quæ testimonia, licet singula systemata spectent, simul tamen sumpta, optimæ nostræ propositioni confirmandæ auxilio veniunt. Ergo.

COROLLARIUM.

Expletis lectionibus introductionis hermeneuticæ, in hac tertia parte contentis, operæ pretium esset præbere tironibus specimen interpretationis, ut sic, magis magisque adlecti, iter positum calcandum hilari promptoque animo percurrant; attamen, quoniam id causa foret signatos limites prætergrediendi, ideo nullum neque veteris, neque novi testamenti exhibemus locum interpretatum juxta traditas regulas. Tantummodo adnotamus atque componimus nonnullas antilogias, seu apparentes contradictiones, quibus doctrinæ catholicæ adversarii abutuntur ad suæ sectæ principiorum defensionem. Id præstabimus ducibus S. Augustino, Richardo monacho Cluniacensi, Cumirano aliisque, qui ex utroque testamento plures adnotarunt atque composuerunt antilogias; et in hac re summæ necessitatis pro sanctuarii ministris, ut nempe in promptu habeant quidquid est necessarium ad respondendum objectionibus hostium fidei christianæ, etiam brevitati consulemus.

1ª Antilogia ex Genesi.

Legimus enim (xxxvii, 36): " Putiphari eunucho Pharaonis „; dum (xxxix, 16) habetur: " In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito revertenti domum. „ In his locis habemus Putipharem eunuchum et uxorem habentem. Hinc dicendum: Aut Putiphar est eunuchus reapse, ideoque juxta vocis sensum ad actum venereum impotens, aut hagiographus, seu Spiritus sanctus, implicatur. Conciliatur antilogia retinendo, quod, licet vox eunuchus, ex radice hebraica inusitata סָרַם (saram), extirpavit speciatim testiculos, castravit, unde nomen סָרִים (sarim), castratus, hominem mutilatum a semetipso vel ab aliis, aut ita natum, scilicet impotentem ad venerem, significet; tamen, apud Orientales præsertim, haud semper hoc sensu adhibita fuit. Hi enim primariam vocis significationem retinentes, securitatis causa eunuchos præfici cubilibus reginarum et heroinarum solebant; hinc optime vox hebraica סָרִים (sarim) respondet græcæ εὐνοῦχος, quæ proprie talami custodem denotat. Postea, explorata talium hominum fide et industria, non solum gynæceis præficiebantur, verum etiam admovebantur primis aulæ officiis, maxime custodiæ regiæ: unde in posterum no-

mine eunuchorum intelligebantur illi, qui reginæ inserviebant, etsi veri eunuchi non essent. Exemplum in Putiphare, de quo est sermo, qui, licet uxorem haberet et liberos, hic tamen eunuchus vocatur. Et infra (XL) pincerna regis et pistorum præfectus nuncupantur eunuchi, scilicet ministri regis, et ita pariter in sexcentis aliis locis Scripturarum veteris testamenti, sicut etiam in novo. Sic in Actis, ubi instituitur sermo eunuchi reginæ Candacis. " Et ecce, legimus (VIII, 27), vir æthiops, eunuchus, potens Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas ejus ", quo loco vox eunuchus non aliud sonat, quam princeps palatinus, potens opibus, dignitate, auctoritate, qui conservabat thesauros regios. Ergo, cum inveniatur in Scripturis hæc vox, distinguendus est sensus, quo adhibetur a sacris scriptoribus, num scilicet pro homine evirato, an aliquo alio, qui officiis aulicis fungitur.

2ª Antilogia ex Exodo.

Etenim (XX, 4) habemus: " Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo, in terra, in aquis. " Contra (ib. XXV, 18) legitur: " Duos cherubim aureos, et productiles facies "; et (Numeror. XVIII, 8): " Fac serpentem æneum, etc. "

In prolatis, uti videtur, est patens oppositio; namque, dum Deus Moysi interdicit usu imaginum, imo expresse prohibet, ne filii Israel quascumque imagines, seu sculptile possideant, paulo post eidem Moysi loquitur sensu opposito, eum scilicet docens posse sculptile, vel imagines conficere.

Hujusmodi antilogia, quam producunt æque iconomachi protestantes, ac iconomachi vetustiores, facile conciliatur si præscriptionis finis spectetur. Deus enim hic haud prohibet quamvis imaginem, ut volunt adversarii; sed solam similitudinem et sculptile falsorum deorum, vel rerum earum, quæ uti dii haberi possint, ex. gr. solis, lunæ, vituli, bovis etc., ut sic unitatem summi Dei, exclusis diis gentium, eorumque simulacris, constabiliret, atque ne latriæ cultus, qui soli Deo est tribuendus, falsis diis aut creaturis exhiberetur. Ergo, exclusa adoratione et periculo idololatriæ, minime vetatur usus imaginum veri Dei, vel creaturarum, quarum honor et gloria semper Deo summo indirecte referuntur. Et quod ita res se habeat, sunt

valida ad rem argumenta loca prolata ab adversariis, quibus statuunt antilogiam. Sane ipsemet Deus, uti innuimus, paulo post jubet duos cherubim collocari in Sancto Sanctorum, et fieri serpentem æneum; item Salomon, præceptorum Dei vestigia insectatus, plurimos cherubinos in omnibus templi parietibus adjecit et pariter duodecim boves æneos confecit qui sustinebant mare æneum. Quinimo Deus imaginem quoque sui, corpore humano indutam, objecit oculis Moysi, Josue, Isaiæ, Ezechielis, Danielis et Joannis evangelistæ non spectandam modo, sed et venerandam. Ergo, cum Deus præceptum de non faciendo sculptili deque illud non colendo dederit Moysi, id unum in mente habuit, homines scilicet amovere a falso deorum cultu, ad quem erant maxime proclives Hebræi.

3ª Antilogia ex libro Job.

Siquidem (I, 6) legitur: " Quadam autem die, cum venissent filii Dei, ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan. „ Quam mirum! Satan interest choris angelicis coramque Deo assistit?

Interpres chaldæus illa verba: " assisterent coram Deo „ explicat " Concilium magnum „; quare verborum omnium sensus est, quod olim Deus concilium magnum, seu judicium habuit, in quo sancti angeli retulerunt Deo sua ministeria, quos inter fuit etiam Satan tamquam lictor Deique satelles, qui homines accusavit eosque ad pœnam depoposcit. Nonnulli interpretes dubitant de hoc judicio, num scil. illud reapse, seu vere ac realiter factum fuerit; attamen nos cum plurimorum sententia tenemus reapse Deum habuisse judicium, et advocasse angelos bonos simul cum Satan. Animadvertimus tamen quoad Satan, ipsum utique visum fuisse a Deo et angelis, sed ipsum haud Deum vidisse, sed tantum angelos, quibuscum, sicuti etiam cum Deo sola locutione mentali colloquebatur.

4ª Antilogia ex Ecclesiastico.

Re sane vera scriptum est (VII, 15): " Ne iteres verbum in oratione tua. „ Quibus Ecclesiasticus nos docet orationis usum, quod scilicet is esse debet ut, Deum obsecrando ad beneficia, seu ad peccatorum veniam obtinendam, eodem tempore non sit necessarium ex infidelitate eadem verba repetere, ut sic Deus melius ea audire possit. Utique admittimus Deum nobis

commendare orationis frequentiam: sic (Matth. XXVI, 41): " Orate, ne intretis in tentationem „; (Luc. XVIII, 1): " Oportet semper orare, et non deficere „; (ad Ephes. VI, 18): " Orantes omni tempore in spiritu „; (I Thess. III, 10): " Nocte ac die abundantius orantes „, et ibidem (V, 17): " Sine intermissione orate „; sed ex his et aliis quamplurimis nunquam erui potest laudem mereri orantes contra monitum Ecclesiastici, scilicet sæpissime atque eodem tempore eademque in oratione ejusdem orationis verba repetentes; nam expresse ipse Christus (Matthæi VII, 7) eos damnat, cum dicat: " Orantes nolite multum loqui. „ Qua sententia certe Redemptor noster haud longas preces (cum ipsemet pernoctaverit sæpius in oratione Dei, docueritque perpetuo nobis orandum) damnat, sed inanem et supervacaneam verbositatem. Hinc optime prolata Ecclesiastici verba exponuntur ab Emmanuel Sa, cujus expositionem referre juvat contra scrupulosos, qui sæpissime, dum Deum orant, multoties verba inutilia Deique potius iram provocantia, quam beneficiis digna, repetunt, ut sic homines orationis, pietatis, summæque cum Deo familiaritatis existimentur, et ab hominibus in honore habeantur. En dicti scriptoris expositionem: " Dum oras, inquit, esto attentus, ne ob distractionem verba iteres; hoc enim indecens est ac irreverens coram Deo. „ Hoc notent scrupulosi, qui ob metum distractionis identidem verba orationis repetunt, qua in re errant: tum quia hic metus in scrupulosis est inanis et vitiosus; tum quia repetitio hæc irreverens est; tum quia hac ratione metus suos et scrupulos alunt et augent; tum quia pronuntiando verba satisfecerunt obligationi orationis, et esto in ea distracti fuissent, distractio hæc in eis sæpe involuntaria est, ideoque peccati expers: sin voluntaria aliquo modo fuisset, ideoque peccatum aliquod, illud non iteratione verborum, sed contritione delendum est. Huc pertinet expositio Hugonis et Dionysii: " Sensus, inquiunt, est: Oratio tua devota et attenta sit, ut non habeas scrupulum vel dubium, an rite vel attente verba protuleris, ideoque velis ea iterare; sed conscius tuæ devotionis et attentionis, audacter ad ulteriora progrediare. „ His datis bene conciliantur verba Ecclesiastici cum illis Matthæi (XXVI, 44) ajentis: " Christus oravit eumdem sermonem, dicens „; quæ sumuntur ab adver-

sariis doctrinæ catholicæ ad auctoritatem textus Ecclesiastici minuendam. Namque in primo textu sermo est, uti vidimus, de iteratione verborum eodem tempore eademque in oratione; in secundo vero, scilicet Matthæi, instituitur sermo de iteratione ejusdem orationis, sed diverso tempore; quod nunquam prohibitum fuit, quinimo Ecclesia versus et antiphonas iterat, primo ex abundantia devotionis, ac ad excitandum spiritum et orationem; secundo ad recreandos animos orantium; tertio, ad meliorem concentum; quarto, quia mystice hæc responsoria significant opera bona sæpius esse iteranda. Ergo loco Ecclesiastici speciali modo videntur damnari scrupulosi.

5ª Antilogia ex Michæa.

Legimus sane (v, 2): " Et tu, Bethlehem, Ephrata, parvulus es in millibus Juda. „ Quæ verba penitus illis Matthæi (II, 6), eamdem prophetiam referentis: " Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima eris in principibus Juda „ opponuntur et aspectu videntur contraria; nam minima, seu parvulus es, et non minima es, per se considerata, contraria profecto sunt; sed non est ita.

Interpretes hoc in casu plura adnotant. Alii sane memoriæ lapsus accusant evangelistam Matthæum; quod retineri nequit, cum Spiritus sanctus ore Matthæi loquatur. Alii autumant Evangelistam sacerdotum Scribarumque verba, quibus Herodi sciscitanti responderunt, enarrare voluisse; quod est incredibile, namque sacerdotes, quantumvis indocti, non poterant in casu infideliter Prophetæ verba recitare, cum credibile sit in re tam seria librum ipsum Scripturarum in medium protulisse. Alii censent locum Prophetæ interrogative esse legendum, scilicet, tu minima es? quod ne credibile quidem est, cum hac interrogatione et biblia romana et alia latina careant. Alii verbum צָעִיר (zanghir), quod legitur apud Michæam, dicunt esse generis neutrius, adeo ut sensus sit, parum est, ut sis in millibus Juda, idest maxima es, ut sis inter principes Juda, quod Evangelista dixit " nequaquam minima es. „ Hi expositores penitus errant, nam verbum צָעִיר non est adverbium, sed nomen, et significat parvum non parum. Alii demum, quorum sententiam nos tuemur, tenent prophetam locutum fuisse quasi ironice, quare opus est particula adversativa *sed*,

æque ac eadem subintelligitur Ps. CXVIII, 144, 157, unde sensus est: O Bethlehem, minima quidem videris, si murorum tuorum spectetur ambitus; sed nequaquam minima es, si principes a te vel dati, vel dandi spectentur: ex te enim prodivit David rex, et ex te exiet Messias, qui dominator erit in Israel. Hinc S. Gregorius Nazianzenus (*orat.* 19): " Nulla, inquit, res prohibuit quominus Bethlehem simul et parva civitas esset, et totius terræ metropolis, utpote Christi parens et nutrix. " Et Arabicus Antiochenus vertit: " Et tu, Bethlehem, urbs parva non eris in millibus Juda; quia ex te egredietur dominator super Israel. " Quoad denique illa alia postrema verba, quæ duo hagiographi referunt, scilicet apud Michæam *in millibus Juda*, et apud Matthæum *in principibus Juda*, dicimus vocem hebræam אֲלָפִים (alaphim), non tantum significare millia, seu chiliarchiam, sed etiam principes et principatus; unde optime conveniunt duo scriptores in idem adfirmandum sub diversis vocibus.

6ª Antilogia ex epistola ad Romanos.

Antilogia, quam nunc conciliamus, est magni ponderis, cum contradictio non solum videatur exsurgere ex verbis, sed etiam ex ipso sermonis sensu, qui sæpe est obscurus et intellectu difficilis, quare deducendus ex antecedentibus et consequentibus, ex scopo, seu fine auctoris, ex adjunctis circumstantiarum, personarum et errorum, quos contra instituitur sermo etc.

Agitur ergo in hac antilogia de fide deque operibus, quæ ipsam fidem comitari debent. At, licet unus idemque sit Scripturarum auctor, scilicet Spiritus sanctus, qui locutus est in veteri testamento per os prophetarum, et in novo per Apostolos et Evangelistas, qui eamdem fidem profitebantur, nec eam aut admittebant in semetipsis, aut aliis prædicabant ab operibus sejunctam; tamen hac in re Paulum et Jacobum pluribus in locis suarum epistolarum sibi contradicentes conspicimus, et adeo, ut positam doctrinam exemplis ex ipsa Scriptura deductis confirment. Re sane vera Paulus (Rom. I, 17): " Justus ait, ex fide vivit ", et (ib. III, 28): " Arbitramur enim justificari hominem per fidem ", et (Gal. II, 16): " Ut justificemur ex fide Christi et non ex operibus legis ", et (Rom. III, 28): " Nos justificari per fidem sine operibus ", et (Hebr. X, 38)

iterum repetit: " Justus meus ex fide vivit „, et hoc confirmat exemplis Abel et Henoch, qui sola fide vitam duxerunt (xi, 1), et (6) addens: " Sine fide autem impossibile est placere Deo „, concludit fide justificatos fuisse omnes veteris testamenti sanctos patriarchas. Ex his Simon Magus, Valentinus, Basilides, Eunomius, Lutherus, Calvinus omnesque ceterorum sæculorum Hæretici contendunt solam fidem sufficere, nôn autem requiri opera ad obtinendam justificationem.

Hos contra convellens apostolus Jacobus, videtur penitus contrarius D. Paulo quoad doctrinam, quam docet. Siquidem S. Jacobus (ii, 14): " Quid, inquit, proderit fides sine operibus? Numquid poterit fides salvare eum? „ et (ib. 17): " Fides, si non habeat opera, mortua est „, et (ii, 21): " Abraham... nonne ex operibus justificatus est? „, et (ib. 24): " Quoniam ex operibus justificatur homo „, et subjungens exemplum de meretrice Rahab, quæ justificata fuit ex operibus, iterum repetit tamquam epiphonema: " Fides sine operibus mortua est. „

Ad concilianda prolata testimonia duorum Apostolorum, opus est inspicere utriusque orationis contextum.

Et sane quoad locum D. Pauli (Rom. i, 17), " Justus ex fide vivit „ deductum ex Habacuc (ii, 4), dicimus utique Apostolum admittere hoc loco hominem justum veram justitiam, quæ est vita animæ, haurire non ex cæremoniis legalibus, ut Judæi retinebant, non etiam ex nudis virtutibus moralibus, ut gentiles; sed necessario ex fide, non quidem sola, uti somniant Hæretici, nempe ut charitatem et bona opera excludat, cum talis fides sit mortua, teste Jacobo; sed prout spei, charitati, ceterisque virtutibus, quas docet et imperat fides, conjungitur, et ab his animatur et vegetatur. Eodem sensu loquitur Apostolus (ib. iii, 28) cum dicit: " Arbitramur..... hominem justificari per fidem sine operibus legis „, in quibus fides non excludit spem, charitatem, timorem, pœnitentiam et bona opera; quia hæc omnia sunt legis fidei, et fides illa præcipit, et aliæ Scripturæ tribuunt illis nostram justificationem. Et animadvertendum quod D. Paulus hic meminit solius fidei ob sequentes rationes: 1ª quia hæc tunc maxime inculcanda erat non solum Judæis, sed etiam Gentilibus; 2ª quia fides est prima radix, fundamentum et initium justificationis et manuducit ad spem,

charitatem, timorem, pœnitentiam etc.; 3ª quia fides viva, de qua passim loqui videtur Apostolus, hæc omnia includit et præsupponit. His latis rationibus aliisque deducendis vel ex contextu, vel ex fine, aut ex adjunctis etc., resolvi possunt et declarari cetera loca D. Pauli, vel alterius hagiographi, quæ primo intuitu videntur solius fidei cognitionem requirere ad justificationem. Et sic de illis apostoli Jacobi, quorum sensum tironibus hauriendum relinquamus.

Et hæc satis sint speciminis gratia.

APPENDIX

—

LECTIONES ARCHÆOLOGIÆ HEBRAICÆ

LECTIO I.

De populo hebræo deque Palæstinæ partibus.

—

PRÆNOTANDA GENERALIA

Prænotandum 1m respicit definitionem archæologiæ hebraicæ.

Vox enim archæologia, ex vocibus græcis ἀρχαιο ab ἀρχαῖος, α, ον, antiquus, et λογία a λόγος, sermonem, vel tractatum, significat, hinc definiri potest: Tractatus de rebus antiquis. Additur *hebraica*, ut signentur limites hujus tractationis, nimirum quod tantum de rebus Judæorum agatur, non autem omnium populorum, vel aliquorum.

Prænotandum 2m spectat utilitatem archæologiæ hebraicæ.

Quanta sit hujus tractationis utilitas nemo est, qui non videat. Sane per archæologiam hebraicam tirones aliique cognitionem habent morum, institutorum, monumentorum, politici et sacri reipublicæ hebraicæ status aliorumque similium, quibus recte intelligi potest in S. Scripturæ interpretatione mens hagiographorum, et ubique percipi Scripturarum sublimitas, pulchritudo et efficacia, ut facillime adversariorum cavillationes dissolvantur. Exemplo sit S. Hieronymus, qui nullis expensis aut laboribus parcens, diu in Syria et Palæstina commoratus est, ut plenam ideam rerum omnium hebraicarum sibi compararet.

Prænotandum 3m spectat ad divisionem hujus tractationis.

Quoniam usus et instituta, de quibus nobis agendum est, familiam, vel societatem civilem, seu rempublicam, vel religionem respiciunt; sequitur quod nostra tractatio dispescitur

in tres partes, scilicet in eam, quæ agit de rebus domesticis, in eam, quæ agit de rebus politicis, et in eam denique, quæ agit de rebus sacris, seu religiosis.

Hisce præmissis, dicimus præ omnibus pauca de populo hebræo deque Palæstinæ locis.

I. De populo hebræo.

Hebræorum populus, ita nuncupatus a voce hebræa עִבְרִים (nghivrim) a radice עָבַר (ngavar), transiit, originem ducit a Sem, Noe filio. Abraham enim, filius Thare, natus ex filiis Sem, promissionem a Deo obtinuit, ut in ipso benedicerentur omnes gentes. Signum hujus fœderis Dei cum Abraham fuit circumcisio, qua nati mares octavo die a nativitate signabantur ut membra populi electi, a quo in plenitudine temporum Dei Verbum, Christus Domini, Jesus Redemptor, oriturus erat. Hic populus ab Abrahamo, et proprie a Moyse, qui illi, Deo dictante, corpus legum conscripsit, usque ad Samuelem vixit theocratice, quod significat in omnibus Dei voluntatem exquirere. Sed, quoniam homo natura sua semper perfectiora quærit, et ad malum magis proclivis est, a Samuele, Judicum postremo, regem petiit, qui, probante Deo, extemplo illi unxit Saulem in regem Israel. Memorantur leges et instituta propria, particularia tribunalia, pœnæ, quibus Hebræi etiam in captivitatibus usi fuerunt. Hoc regimen perduravit usque ad Christum, quando scilicet cessavit hostia et sacrificium, et Hebræi non amplius constituerunt peculiarem populum. Nam, expectantes Messiam magna gloria circumdatum, falso intelligendo prophetarum vaticinia, ipsum in nativitate non receperunt, quinimo immemores tot miraculorum et Christi prophetiarum, dum peregrinabatur, Dominum gloriæ mundique Redemptorem crudeli morti tradiderunt; et tempore mortis ejus, ipsius sanguinem invocaverunt super se et super filios suos, cum responderent Pilato: " Sanguis ejus super nos et super filios nostros. „ Quod reapse eventu fuit comprobatum. Namque, juxta Christi prophetiam super Jerusalem factam, post septuaginta annos, viventibus adhuc multis, qui morti Christi interfuerant, Titus, romanus imperator, illam urbem obsidione adstrinxit, atque postea fame cepit. Urbe capta, multos Judæos morti tradidit multosque alios Romam traduxit captivos. Deinde urbem solo

æquavit, ita ut nullus ibi ex illis qui antea eam tam grandem metropolim habitaverant, remanserit. Ex tunc Hebræi caruerunt rege, sacrificiis, sacerdote, et nunc, licet vivant autonomi, sunt tamen in civili consortio subditi legibus nationis, quam inhabitant.

II. De locis Palæstinæ, seu descriptione geographica Palæstinæ et locorum adjacentium.

Palæstina est ad septentrionem Arabiæ et Syriæ, ad orientem Arabiæ desertæ, ad meridiem Arabiæ Petreæ, et ad occidentem conjuncta mari Mediterraneo. Tota hæc pars terræ est montuosa, ad oppositionem scilicet terræ Ægypti, quæ tota in planitie posita est, attamen juga montium non sunt continua, sed amplis vallibus hic illic intersecantur, in quibus fluvii decurrunt. Præcipui montes sunt: Libanus; montes Nephthali proxime cum Libano conjuncti, Tabor, Carmelus; montes Ephraim, in quibus eminent Gelboe, Hebal, Garizim; montes Juda, montana scilicet Judææ, et collis Carmelus, quem supra memoravimus. Eminent præterea Hermon, montes Basan, montes Galaad, montes Abarim. Montibus sunt conjunctæ celebres valles, quas inter vallis Jezrael, Saron, vallis Jordanis, Raphaim, vallis Salinarum, Hela, seu Terebinthi, vallis Josaphat, Cedron et Ajalon.

Flumen Palæstinæ præcipuum est Jordanes, quod originem habet ad radices montis Hermon. Præter Jordanem plures alii rivi Palæstinam alunt, quorum alii in Jordanem influunt, alii in Mediterraneum decurrunt, nonnulli in mare Mortuum. Præcipui sunt Jabok, Gadar, Hesebon, Zered, Aanon, Saphia, Cedron, Cison, Belus, Escol, Besor et Rivus Ægypti, quorum postremi quinque ad Mediterraneum descendunt, dum quatuor quinque superiores in mare Mortuum sese exonerant, et Jabok, Gadara et Hesebon in Jordanem.

Lacus præcipui sunt tres, scilicet Merom, qui reperitur in parte superiori Palæstinæ, lacus Genezareth, sic dictus ab urbe hujus nominis vicina, qui multo amplior est lacu Merom, mare Mortuum, quod nihil aliud est, nisi lacus amplior duobus præcedentibus.

Maria proprie dicta contermina sunt duo, idest mare Mediterraneum et mare Rubrum, quod Græci vocant Eritræum.

Clima Palæstinæ generatim benignum et salubre est. Anni tempora sex distinguebant Hebræi: 1° Tempus messis, a dimidio aprilis usque ad dimidium junii; 2° tempus fructuum, a dimidio junii usque ad dimidium augusti; 3° tempus caloris, a dimidio augusti usque ad dimidium octobris; 4° tempus sementis, a dimidio octobris usque ad dimidium decembris; 5° tempus hyemis, a dimidio decembris ad dimidium februarii; 6° denique tempus frigoris, a dimidio februarii ad dimidium aprilis.

Palæstinam remotissima ætate incoluisse videntur gentes illæ, quæ in Pentateucho aliquando nominantur, scilicet Rephaim, Emim, Zuzim, Enacim. His successerunt Chananæi, qui usque ad Josue tempora illam regionem occuparunt; nam sub Moyse et Josue adimplementum habuit promissio Abrahamo aliisque patriarchis a Deo facta. Hinc regio Basam et regum Og et Sehon assignata fuit tribubus Ruben, Gad et dimidiæ tribui Manasse. Reliquæ tribus regionem cis-jordanicam occuparunt, hoc ordine: in parte superiore erant tribus Nephthali, Aser et Zabulon; partem mediam occupabant tribus Issachar, altera dimidia tribus Manasse et Ephraim; australem denique partem tenebant tribus Dan, Benjamin, Juda et Simeon.

Hæc divisio perduravit usque ad epocham Roboami, filii Salomonis, sub quo decem tribus a dynastia Davidis defecerunt, constituentes regnum Israel, separatum a regno Judæ.

Post captivitatem babylonicam tota Palæstinæ regio divisa fuit in cis-jordanicam et trans-jordanicam. Regio cis-jordanica in tres partes dividebatur, scil. in Galilæam, Samariam et Judæam; dum regio trans-jordanica erat divisa in octo provincias, scil. in Peræam, Galaad, Decapolim, Gaulonitidem, Bathanæam, Ituræam, Trachonitidem et Abilonem.

In regione trans-jordanica præcipuæ urbes erant: Dan, olim Lais vel Lesem, Cæsaræa Philippi, olim Paneas dicta, Gessur, Astaroth, Edrai, Jabes, Galaad, Ramath-Galaad, Hippos, Pella aliæque urbes Decapoleos Hesebon, Aroer et aliæ quæ inveniuntur in Peræa. In regione vero cis-jordanica præcipuæ urbes erant: In Galilæa Halcath, Chali, Beten, etiam urbes Tyri, Sidonis, Acco, Capharnaum, Corozaim, Bethsaida, Cana-Galilææ, Genezareth, Cades Nephthali, Nazareth, Naim, Endor

aliæque; in Samaria Sebasten, Sichem, Neapolis, Antipatris, Cæsaræa Palæstinæ, Silo, Lydda, Æmon, Joppe et aliæ; in Judæa denique Jericho, Galgala, Bethel, Bethlehem, Hebron, Bethania, Bethphage, Emmaus, Jutta, Engaddi, Tades-Barne, Bersabea et aliæ, quas omittimus.

Urbs omnium princeps erat Jerusalem, quæ suam originem repetebat ab epocha patriarcharum, ab Hebræis occupata et a Davide regia sedes constituta. Jerusalem super varios colles extructa erat, qui universim quinque numerantur: Sion, Akra, Moria, Bezetha et Calvaria. Portæ urbis plures erant tum in veteri urbe, ante captivitatem, tum in nova, post captivitatem et Christi tempore. In veteri urbe, ut patet ex Scriptura, erat 1° sic dicta porta piscium, 2° porta anguli, 3° porta Benjamin, 4° porta Ephraim, 5° porta Vallis, 6° porta equorum, 7° porta laterum, 8° porta media, 9° porta prior et 10° porta superior. In nova vero fuit 1° porta ovium, 2° porta custodiæ, 3° porta aquarum, 4° porta orientis, 5° porta fontis et 6° porta stercoris.

Ædificia publica et celebriora in veteri urbe, præter templum, fuerunt olim præcipue sequentia: 1° Palatium regium David, 2° palatium Salomonis, 3° domus saltus Libani, 4° porticus, 5° porticus solii, 6° palatium reginæ et 7° atrium majus. In nova autem urbe notatu digna sunt: 1° Ara, 2° Prætorium Romani procuratoris, 3° palatium Herodis, 4° Platea, 5° palatium dictum Gazith aliaque monumenta.

Et hæc sufficiant de descriptione geographica Palæstinæ. Nunc ad singula juxta tertium prænotandum.

LECTIO II.

De rebus domesticis.

Cum de rebus domesticis sermonem instituamus, pluribus prætermissis, quæ vel notiora sunt, vel minoris momenti, agemus tantum de iis, quæ spectant ad Judæorum domicilia horumque rationem vivendi. Hinc summatim tractabimus: I. De habitatione domuumque architectura; II. De vestibus et ornamentis; III. De cibis, potu et conviviis; IV. De societate domestica; V. De moribus et conversatione; VI. De

morbis et medicinis; VII. De morte, funeribus, sepultura et luctu; VIII. De artibus, scientiis et variis vitæ conditionibus; IX. De animalibus et plantis.

I. De habitatione domuumque structura, deque eorum partibus atque ornamentis.

Ratio habitandi populi hebraici fuit varia, et evasit perfectior in dies, juxta diversas cognitiones et progressus Hebræorum. In S. Scriptura fit mentio plurium locorum, quæ ab Hebræis tamquam habitacula retenta fuerunt. Siquidem memorantur specus, frequentes in montibus Palæstinæ, memoria digna, quia in eas sese receperunt Lot ejusque filiæ, fugientes Sodomam; tentoria, seu tabernacula, quæ solebant Hebræi, ut faciunt hodiedum Arabes, secum asportare et hic illic figere.

Nos dicimus tantum speciatim, sed breviter, de domibus earumque architectura. Sane, ut ex variis Scripturæ locis colligere possumus, et ex recentioribus Palæstinæ et Orientis domibus, quæ vetustam formam retinere censentur, initio domus fuerunt parvæ et unius contignationis. Extructæ erant ex lapidibus luto connexis, et deinde lateribus et calce. Temporis decursu cœperunt ædificari grandiores et elegantiores, præsertim domus ditiorum, in quibus observabantur plures contignationes, adeo ut propheta Jeremias sua ætate eas appellet מִדּוֹת בָּתֵּי (midot batei), idest domos amplas et elevatas. De singulis autem domorum partibus, earumque dispositione notatu digna sunt sequentia:

1° Forma plerumque quadrata erat, et domus habebant tecta e lignis et luto compacta, non inclinata, ut in nostris domibus, sed plana et strata necnon muro circumdata, ne quis ex eis decideret. Nam Hebræi, ut etiam nunc Orientales, domorum tecta sæpe ascendebant, non solum ad puriorem aerem captandum; verum etiam ad preces Deo fundendas, et tempore æstivo, ibi extructis tabernaculis, noctu somnium capiebant sub dio.

Januæ domorum in media fronte ædificii sitæ sera lignea, vel vecte, aut repagulo claudebantur, et erant sub janitoris, vel ancillæ custodia. Januæ aditum præbebant in vestibulum exterius, ubi verosimiliter erat scala, quæ ad partes superiores ducebat. Exinde sequebatur vestibulum, in quo in præcipuis festis domesticis plures amici et hospites excipi solebant, ad

quem finem panno tegebatur, ut solis ardorem temperaret. Adversum januas erant habitationes mulierum, quæ quidem diligenter custodiebantur ab ancillis et eunuchis, et nonnisi marito, vel domino patebant. In reliquis partibus domorum erant disposita virorum cubicula et conclavia, item cœnacula, culinæ, et alia ad vitæ necessitatem accommodata.

Fenestræ raro publicam viam, vel plateam prospiciebant, sed semper patebant in atrium interius et descendebant usque ad pavimentum fere, ut sic domi sedentes per eas prospicere possent. Carebant vitris et erant munitæ cancellis atque, durante hieme, velis tenuibus et perlucidis claudebantur. Pavimenta cubiculorum blattis, vel stragulis sterni solebant. Fumus culinarum exibat per fenestras, cum nondum inventi essent camini.

Domorum supellex ordinarie fuit parca. In ipsis enim inveniebatur mola manuaria, furnus, ollæ, patinæ, utres, urcei, lucernæ cum oleo olivæ, mensa, sedilia, lectus et omnia alia ad usus quotidianos necessaria.

II. De vestibus et ornamentis.

In sacris Scripturis plures vestes recensentur, quibus viri et mulieres hebrææ utebantur; attamen, quoniam omnium forma et usus non innotescit, nos, etiam brevitati consulentes, dicimus tantum de iis, quæ magis in usu civili et domestico erant, deque quibus aliqua clara et particularis notitia ex sacris litteris eruitur.

1° Tunica, quam Hebræi vocabant כְּתֹנֶת (ketoneth), nihil aliud erat, quam linteum corpus circumdans, alligatum ad lumbos cingulo et manicis instructum, quod descendebat a collo ad genua. Pluries occurrit in Scripturis mentio tunicæ, quæque varia nomina obtinet, uti כְּתֹנֶת פַּסִּים (ketoneth phassim) (Gen. XXXVII, 3), quæ a Vulgata vertuntur tunica polymita, et (II Reg. XIII, 18) tunica talaris. Moyses aliquando aliam quoque tunicam commemorat, dictam כְּתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ (ketoneth taschbets), cujus forma definiri nequit. Habebant præterea Hebræi tunicam dictam סָדִין (sadin), quæ antecedentibus amplior et laxior erat, ut ipsa vocis etymologia suadet. Quænam vero fuerit vera tunicæ forma, nullibi Scriptura describit; certum solum est eam tum viris, tum mulieribus communem fuisse.

2° Cingulum, quod Hebræi vocant חֲגֹרָה (hagora), quo adstringebatur tunica ad lumbos, ne ambulantibus et iter facientibus impedimento esset, fuit apud Hebræos varium pro diversa virorum, aut mulierum conditione. Generatim erat ex lino confectum, sed pro pauperibus passim ex pellibus et corio. Ditiores gerebant cingula pretiosa, variis coloribus contexta, picta acu, et aliquando etiam auro et gemmis ornata, at his præsertim utebantur principes et reges. Cingulum habebat marsupii locum, in quo pecunia deferebatur. Quare Christus paupertatem Apostolis commendans, dixit: " Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris ,,, idest in cingulis vestris.

3° Pallium, hebraice שִׂמְלָה (scimlah), quod erat forma quadrangulari, deferebant Hebræi supra tunicam et cingulum. Ad quatuor ejus extremitates fimbriæ vittis hyacinthinis alligabantur in signum subjectionis legibus Dei Summi. Tum viri, tum mulieres, quarum pallium quoad formam erat diversum ab illo virorum, variis modis illud convolvebant supra reliquas vestes et super humerum cum quo connectebatur.

4° Meghil מְעִיל, quam vocem alii vertunt pallium, alii tunicam, erat quædam toga, vel tunica ampla, manicis carens, a collo usque ad talos defluens, propria summi sacerdotis, virginum, virorum nobilium atque principum populi.

5° Cilicium, quod Hebræi vocant שַׂק (sach), erat vestis nigri coloris, ex pilis caprarum vel camelorum confecta, qua ipsi induebantur in luctu et extraordinarie, dum aliquis scilicet e propriis caris vita privabatur.

6° Tegumentum capitis, quod fuit diversum pro conditione et sexu. Sacerdotes enim, uti videbimus, caput operiebant mitra, reges diademate, milites galeis, sponsi coronis et mitris mulieres, quæ etiam velo caput et vultum tegebant, quoties domo exibant, aut cum viris colloquebantur.

7° Tegumentum pedum erant sandalia, confecta ex ligno, vel corii solea, quæ supponebantur plantæ pedum atque iisdem alligabantur corrigiis seu loris, Hebræi ferebant sandalia tantum dum ambulabant; namque domum ingressi, illa deponebant et lavabant pedes.

Quoad ornamenta dicimus, quod tempus extitit apud Hebræos,

quo adeo in æmulatione fuerunt, præsertim mulieres, ut extremum luxum pertingerent. Viri enim, præter baculum et annulos in digitis, in collo gerebant sigilla; mulieres vero, quæ luxu nostram ætatem procul dubio superabant, præter elegantiorem formam vestium, quam non gerebant viri, ornabantur lunulis, torquibus, monilibus, armillis, discriminalibus, periscelidis, murænulis, olfactoriolis, inauribus, annulis, gemmis in fronte pendentibus, mutatoriis, palliolis, linteaminibus, acubus, speculis, vittis et theristris. Pingebant præterea vultum fuco et oculos liniebant stibio ad gratiam addendam, et ad virorum amorem captandum. Capillos diligenter etiam colebant et pretiosis unguentis ungebant, quo facto, illos floribus et gemmis sæpe ornabant.

III. De cibis, potu et conviviis.

Quoad cibos, quibus vescebantur Hebræi, duplex epocha distingui debet, scilicet antediluviana et postdiluviana. Ante diluvium, et quidem ab hominis creatione, fructibus tantum terræ nutriebantur; post diluvium vero, præter fructus, vesci permissum fuit carnibus animalium, ut sic magis corporis infirmitatem sustentaretur. Præcipua Hebræorum alimenta fuerunt fructus terræ, panis, lac, melle et carnes.

1° Fructus apud Hebræos plus minusve iidem fuerunt, ac apud nos; habebant enim fruges, legumina, herbas et arborum poma. Interdicebantur tantum fructus arborum trium priorum annorum a plantatione, qui Deo in primitias offerebantur.

2° Panis, quem mulieres hebrææ conficiebant ex frumento et ex farina hordeacea, erat illis cibus quotidianus. Panis erat triplicis generis, scilicet azymus, quem comedebant Hebræi tota hebdomada paschali; panis subcinericius, quem præstitit Abraham Angelis hospitio receptis, qui parabatur maxime dum res urgebat, et consequenter coquebatur sub cinere absque fermento; panis communis, qui erat ille, quo vescebantur in dies, regulariter factus, fermentatus atque coctus in clibano. Ad parandam farinam in singulis domibus aderat parva mola, quæ constabat duobus orbicularibus lapidibus ita superpositis, ut, dum superior volvebatur super inferiorem, grana tereret. Lapis superior volvebatur vel ope manubrii ab asino in orbem circumducto, vel ancillarum aut captivorum opera.

3° Lac, ex capris, ovibus et vaccis expressum, triplici modo adhibebatur ab Hebræis: ad modum potus, coagulatum in caseum, et ad formam butyri.

4° Mel, aliud erat sylvestre, quod apes sponte sua in foraminibus petrarum, vel cavitatibus arborum deponebant; aliud vero arte et industria ex apum cultura comparatum: utrumque adhibebant Hebræi tum in cibum, tum ad dapes condiendas.

5° Carnes, quibus uti cœperunt post diluvium, sed parcius ob clima fervidum, non erant permissæ Hebræis omnium animalium. Distinguebantur enim carnes animalium mundorum et immundorum. Erant munda quæcumque nascebantur ex vaccis, ovibus et capris; immunda, juxta Moysi mandatum, ea, quæ originem ducebant ex animalibus quadrupedibus non ruminantibus, ut sunt sues, et animalia ungulas pene fissas non habentia, ut equi, asini, etc.; ex piscibus immundi erant, qui pinnulas et squamas non habent; ex avibus immundæ erant aves rapaces, ut aquilæ; ex reptilibus nullum erat mundum; denique ex insectis solæ locustæ et cetera saltantia permittebantur. His omnibus Hebræi vesci non poterant, ne paganorum epulas frequentarent, et ita ad deorum falsorum cultum seducerentur.

Pro potu, præter aquam fontium, torrentium vel cisternarum, Hebræi in usum habuerunt lac, vinum, quem solebant aliquando myrrha aliisque aromatibus condire, siceram, ex granis hordei fermentatis confectam, vel ex dactylis palmarum aliisque fructibus paratam, acetum, quod aqua mixtum inserviebat potui, et præcipue messoribus ad bibendum dabatur.

Circa convivia dicimus Hebræos solitos esse bis quotidie manducare, scilicet ad meridiem, et faciebant prandium, et sub vespere, quæ refectio dicebatur cœna. Solebant preces ante fundere, et in fine gratias Deo agere. Manducantes sederunt primitus in sellis, seu scamnis, quas postea permutarunt in lectulos, qui generatim erant tres, quorum singuli tres homines capiebant, hinc nomen triclinii. Discumbebant autem reclinati in sinistrum latus, inferiori corporis parte in longum porrecta, capite leviter erecto, et pedibus ad terram. Lectulus medius, et medius ejus locus dabatur honoratiori convivæ. Cibi ex patera in os inferebantur manu vel digitis, unde orta consue-

tudo lavandi manus ante mensam, et munditiæ causa etiam pedes.

IV. De societate domestica.

Quoniam societas domestica complectitur conjuges, filios et servos, hinc primo nobis agendum est de matrimonio deque relationibus inter virum et mulierem; secundo de filiis horumque cum parentibus relatione; et tertio denique de servorum conditione.

1° De matrimonio deque relationibus inter virum et uxorem plurima dicenda essent; sed nos, brevitati instituti nostri consulentes, necessaria tantum promimus.

Matrimonium enim non est aliud, nisi unio indissolubilis viri cum muliere, qua vicissim adstringuntur ad prolem gignendam et educandam, necnon ad mutuum auxilium præstandum toto vitæ decursu: talis fuit unio maritalis ab initio ac est nunc apud Christianos. Sed tempore Lamech usque ad Christum, qui matrimonium ad suam primitivam originem revocavit, non parum fuit relaxata primitiva institutio matrimonii. Hinc locum obtinuit polygamia, quam Moyses, dum cupiebat abolere, adductus est illam permittere, non solum ob rei difficultatem; verum etiam ob timorem graviorum malorum, præsertim exemplo finitimarum gentium, quæ, conjugii honestate posthabita, nefandis criminibus addicebantur.

Attamen, ad hanc unionem matrimonialem perficiendam, Hebræi præmittebant requirebantque tamquam necessaria nonnulla, quibus expletis, inibant matrimonium. Sed, quoniam cuicumque rei defectus et excessus, ut plurimum, inhærent, consequenter fuerunt varia statuta pro variis defectibus atque excessibus. Unde agendum nobis est de impedimentis, de sponsalibus, de nuptiis, de levirato, de adulterio, de zelotypia, de libello repudii, de carnis criminibus et denique de pœnis carnalibus hominibus inflictis.

a) De impedimentis matrimonio appositis apud Hebræos, dicimus id, quod eruitur ex libro Moysi, qui, ut religioni consuleret et removeret quod periculosum erat naturæ, aut generationi nocivum, impedimenta sequentia statuit: 1° Ne quis ex populo hebræo matrimonio copularetur cum Chananæis, ob periculum lapsus in cultum idololatriæ: hoc præceptum ab

Esdra extensum fuit etiam ad alias gentes, cultui idolorum addictas. 2° Ne consanguinei et affines nuptia celebrarent in gradibus a lege prohibitis, quare in linea recta prohibebatur conjugium filiæ, aut neptis, cum patre, aut cum filia et nepte uxoris, item matrimonium cum matre et noverca; in linea collaterali vetitum erat matrimonium inter fratrem et sororem ex patre, aut matre, vel noverca nati, atque inter filium et sororem patris aut matris. 3° Ne sacerdotes in uxorem ducerent mulierem repudiatam, lapsam, aut meretricem, et summus sacerdos nec viduam, vel extraneam ducere poterat, sed tantum virginem. 4° Ne filiæ hæredes paternarum possessionum ob defectum fratrum, inirent matrimonium cum extraneis propriæ familiæ; sed tantum cum propinquis de familia, aut tribu.

b) Ut apud nos, etiam Hebræi matrimonio præmittebant sponsalia, quibus pater juvenis conveniebat cum patre et fratribus puellæ de futuro matrimonio ineundo. Vir tunc, præsentibus testibus, solvebat parentibus puellæ certam pecuniæ summam, et conveniebatur definitive de donis, quæ sponsæ erant ferenda a sponso, nec non daefiniebatur dos.

c) Post elapsum tempus, requisitum, ut conditio necessaria inter sponsalia et nuptias, adveniente die nuptiis destinata, sponsa induta vestibus, quibus melius poterat pro sua conditione, cingens caput corona, velata facie atque virginibus comitata incedens, cum canticis et instrumentorum sonitu, circa vesperam e domo paterna in domum sponsi ducebatur ab ipso sponso, juvenibus coævis circumdato. Cum domum pervenissent, immediate epulum læte et laute celebrabatur, et hoc per septem dies. Postea fiebat benedictio nuptiarum, et sponsa in potestatem viri tradebatur. Tum parentes, propinqui, amici et paranymphæ domum suam redibant.

d) Leviratus, institutus ad familiarum et possessionum distinctionem servandam, locum habebat cum quis absque liberis moreretur. Tunc ex lege Moysi frater defuncti, aut, eo deficiente, proximior cognatus viduam in uxorem accipere debebat ad suscitandum semen fratris, vel cognati sui; ob id primogenitus, qui ex conjugio oriebatur, nomen fratris vel cognati defuncti sumebat. Si autem frater, vel cognatus viduam accipere nolebat, vidua, coram senioribus constituta, tollebat calcea-

mentum de pede ejus et in faciem illius expuens: " Sic, ajebat, fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, domus discalceati. "

e) Viri et mulieres constituti in matrimonio non semper fuerunt contenti illo statu, quem elegerant, nimirum ut vir sua et mulier suo tantum uterentur in re venerea; sed accidit, ut ille ad aliam non suam accederet, et contra hæc cum alio non suo, sed alterius, vel cum soluto rem haberet. Hinc locum habuit sic dictum adulterium, quod Moyses statuit lapidatione esse puniendam mulierem in hoc crimine deprehensam. Attamen, ut hæc pœna incurreretur, necesse erat, ut uxor declarata esset talis a duobus testibus.

f) Deficientibus testibus ad probandum num reapse mulier commiserit adulterium, necne, recurrebatur ad zelotypiam. Scilicet maritus ducebat uxorem ad sacerdotem et offerebat oblationem farinæ hordeaceæ sine oleo et sine thure. Tunc sacerdos proferebat maledictiones super aquam sanctam, immixtam cum terra pavimenti tabernaculi. Inde discooperiebat caput mulieris, et in manibus ejus ponebat oblationem zelotypiæ, dicens: " Si innocens es, non tibi nocebunt aquæ istæ amarissimæ. Si autem adulterii rea es, Dominus Deus putrescere faciat femur tuum, et tumens uterus disrumpatur. " Mulier respondebat: " Amen, amen. " Postea dabatur mulieri bibenda aqua maledicta, qua bibita, si erat rea, statim inflato ventre, femur putrescebat; si autem innocens, nihil nocumenti patiebatur.

g) Apud veteres mos fuit repudiare uxores, quacumque ex causa a viris inventa, ut sic aliam ducerent. Hebræi, licet essent sub Dei legislatione, tamen hac in re ceterorum populorum vestigia insectantes, in usum quoque habuerunt dare libellum repudii, quod Moyses ipsis permisit ob duritiam cordis; at, ne abusus sequerentur, statuit sapiens legislator, ut uxor dimissa, si alteri nupsisset, non amplius ad priorem virum reverteretur, etsi vel repudio, vel morte secundum maritum amisisset. Non omnes doctores conveniunt circa causam dandi libellum repudii. Plures enim retinent quod dabatur quacumque ex causa; alii vero autumant, quod Hebræi hunc libellum dare poterant tantum ob causam adulterii.

h) Ex fomite et protoparentum peccato natura humana ab exordio culpæ semper corrupta, et ad corruptionem proclivis extitit, maxime ob vitia carnis, quibus semper gentes divinam justitiam provocarunt, usque a tempore diluvii universalis. Hac de re Moyses, ut sanctitati conjugii simulque bonis moribus populi hebraici consuleret, varias pœnas statuit ob vitia carnis. Sane pro incestuosis et reis sodomiæ atque bestialitatis decrevit pœnam lapidationis; pro meretricibus statuit, ut tollerentur e medio populi, et merces postribuli non susciperentur a sanctuarii ministris, ne sacerdotes pravi et avari hac mercede allicerentur ad flagitia.

2° De filiis horumque cum parentibus relatione.

Unus ex finibus matrimonii est, ut suscipiatur proles et generationes multiplicentur, sicut Noe, postquam egressus fuit ex arca, dixit Dominus Deus: " Crescite et multiplicamini, et replete terram. „ Igitur apud Hebræos in more fuit, ad supremum Dei dominium super omnia significandum, primitias Deo offerre, etiam filiorum; quare mulier, post quadraginta dies a partu, quibus a sacris abstinendum erat, ad templum accedebat secum ducens infantem et victimam pro sacrificio, et primo genito ex maribus Domino oblato, statim pretio redimebat. Die octava a nativitate infantuli, juxta fœdus inter Deum et Abraham initum, puer subjiciebatur circumcisioni domi, qua occasione nomen etiam imponebatur, quod semper aliquam specialem significationem habebat. In prima ætate filiorum cura committebatur matri; sed, transacta pueritia, in patris disciplinam tradebantur, qui eos non solum in religione et lege mosaica instruebat, verum etiam negotia et artes eos docebat. Inter filios eminebat primogenitus, cujus, præ ceteris filiis, specialia jura erant: 1° Quod in hæreditate duplicem partem obtinebat, ceteris unam tantum, nullam vero filiabus, præterquam in casu, quo pater absque maribus e vita migrasset. 2° Olim primogenitus sacerdotio fungebatur, quod postea Moyses Dei jussu in tribum Levi tantum transtulit, atque ideo primogeniti Deo offerebantur. 3° Primogenitus auctoritate super alios fratres gaudebat. Et hic animadvertimus, quod non semper jus primogenituræ obtinebat, qui omnibus prior nascebatur; sed aliquando accidit, ut ob crimina, aut aliquod mysterium,

transferretur ad alios filios, ætate minores, sicuti evenit Esau et Ruben, qui primogenituræ juribus expoliati fuere, alter ob venditionem, et alter ob crimen, ut legitur in Genesi.

3° De servorum conditione.

Servi recipiebantur non solum ex natione hebræa, sed etiam ex alienigenis, exceptis chananæis. Eorum conditio apud Hebræos fuit satis benigna et temperata humanitatis sensu; namque Moyses, prospiciens servitutem non posse aboleri, censuit mitigare aliquo modo servorum conditionem. Igitur statutum erat in lege: 1° ut servi a dominis humaniter tractarentur, nec deficierent necessariis ad victum et vestitum; 2° ut domini, percutientes servos, morte inopina sequuta, haberentur ut homicidæ; 3° ut omnibus servis sabbato et aliis festis diebus quies ab omni opere concederetur; 4° ut servus, origine hebræus, anno septimo, qui dicebatur Sabaticus, liber dimitteretur, necessariis rebus ei concessis, cui, si apud herum suum remanere cupiebat, perfodiebantur aures in signum servitutis aut perpetuæ; 5° ut dominus ancillis sponsum provideret, nisi ipse acciperet, aut filio suo uxores traderet; 6° ut, superveniente anno jubilæi, omnes servi et ancillæ libertate donarentur, exceptis alienigenis; 7° ut non Hebræi in servos traderentur alienigenis, et si quisquam Hebræus seipsum alienigenæ commoranti inter Hebræos vendidisset, a consanguineis redimi posset; 8° ut servi transfugientes ex alia gente ad Hebræos, humaniter exciperentur, atque hospitii jure gauderent.

Cum non omnes in una natione, aut populo, divites esse possint, sic et apud Hebræos erant pauperes et mendici, qui alienis auxiliis vitam ducebant. Quinimo lex mosaica magnam pauperum sollicitudinem prodit; nam illos voluit sublevandos esse mutuis et eleemosynis.

V. De moribus et conversatione.

Legentibus Hebræorum historiam, oppido manifestum est Hebræos quoad mores variis mutationibus subjectos fuisse. Licet antiquo tempore fuerint simplices et honestiores, processu tamen ætatis ad communia aliarum gentium vitia paulatim deflexerunt. Aliquando enim recedentes a Deo et ejusdem legem conculcantes prolapsi sunt in idololatriam, ob quam

terrores et divina flagella meruere: hinc captivitates, pestilentiæ, bella, fames et alia id genus. Cum vitiis passim conjunctæ fuerunt et insignes virtutes domesticæ et politicæ, quibus Hebræis magna gloria non est deneganda. Extiterunt eminentes urbanitate et benevolentia in peregrinos et advenas, quos, juxta mosaicam legem, diligere, et sicut semetipsos tractare debebant. Benevolentiæ significationem diversimode exprimebant, pro varia hominum conditione, præsertim in salutationibus. Communis formula salutandi fuit semper שָׁלוֹם לָךְ (scialom loch), idest, pax tecum, quæ respondet græcorum χαῖρε et latinorum *ave*, quam comitabantur varia signa, etiam nunc apud Orientales in usu: puta se totos in terram prosternere, adstantes coram regibus; item salutantes principes demittere caput usque ad terram et vestimenti fimbriam osculari; amicis occurrere jungentes dexteras, quibus postea retractis, quemque suam manum osculari loco illam amici, deinde fronti imponere, aliquando etiam invicem genas osculari, aut barbam vel mentum tangere. Hic diversis benevolentiæ et urbanitatis signis sequebantur interrogationes, benedictiones ac gratulationes. Si vero eveniebat, ut ad invicem visitarentur, secundum diversas conditiones hominum, præsto erant dona, unguenta et aromata, quibus ungebantur hospites, qui, si erant ex nobilioribus, etiam solemni pompa domi excipiebantur. Dona conditioni donantis accommodata erant; alia enim erant dona regum et principum; alia hominum inferioris conditionis. Dabantur pecunia, cibi, vestes, arma. Hinc subsequebatur conversatio, cujus leges a nostris conversationibus non parum discrepabant. Hebræi alterum in colloquio appellabant per pronomen secundæ personæ singularis; aliquando tamen etiam in tertia persona. Communis appellandi formula erat אֲדֹנִי (hadonì), domine mi. Magistri et doctores appellabantur titulo Rabbi, vel Rabboni. In mutuo colloquio Hebræi urbanissimi esse solebant: raro contradicebant etiam cum falsitatem in alterius sermone animadverterent, sed vel dissimulabant, vel mitioribus formulis utebantur. Convicium communiter erat appellare satan, vel stultum, aut raca. In colloquio generatim sese abstinebant ab emungendis naribus et expuendo, ut etiam nunc apud Arabes, et alia id genus.

VI. De morbis et medicinis.

Ex lectione Scripturarum invenimus paucos fuisse morbos apud Hebræos, quia ob simplicitatem morum et vitæ regularitatem, præsertim primis temporibus, rariores, quam nunc ob innumera vitia, erant morbi. Primum locum obtinebat lepra, quæ apud Hebræos erat satis frequens, contagiosa et sæpe insanabilis. Hic morbus non est tantum cutaneus, sed inficit carnes et ossa, penetrat medullas, corrodit extremitates membrorum atque totum corpus misere deturpat et mutilat. Quatuor species lepræ distingui possunt: 1ª lepra alba; 2ª lepra nigra; 3ª lepra rubra; 4ª lepra, seu elephantiasis proprie dicta, cujus signa sunt paralysis systematis muscularis et lenta destructio articulationum. Cum lepra sit, uti innuimus, morbus contagiosus, Moyses ad evertendum contagii periculum, peculiares leges ad rem statuit, atque omnem curam segregandi leprosos tribuit sacerdotibus, ne ipsi invenirentur in consortio humano. Hæ sunt leges a Moyse latæ pro leprosis: 1° ut procul ab hominum consortio aliquot dies agerent; 2° ne possent ad suos redire, nisi agnita prius a sacerdote sanatione; 3° ut post sanationem a lepra offerrent Deo sacrificia. Quinimo Moyses, ne sacerdotes errarent in distinguenda lepra contagiosa ab innocua, descripsit eis signa lepræ contagiosæ. Et primo dixit: Cum videtis signa, quæ lepræ suspicionem ingerunt, puta tumorem, porriginem, albam maculam in cute, barba, capite, includite hominem, vel mulierem infectam, septem vel quatuordecim diebus. In defectu horum signorum, citati judicabantur, vel non infecti a lepra, vel tantum infecti a lepra mundissima, ob quam non separabantur ab humano consortio.

Secundo. Alius teterrimus morbus, qui sæpe sæpius Hebræorum populum afflixit, fuit pestis, quæ originem suam repetebat ex Ægypto. Hic morbus est, et fuit apud Hebræos adeo formidabilis, ut triduo Davidis temporibus septuaginta hominum millia abstulerit; et, juxta nonnullos fide dignos scriptores, etiam exercitus Sennacheribi, compositus ex centum octoginta et quinque hominum millibus, peste deperiit.

Tertio. Paralysis, quæ pariter erat morbus apprime notus et insanabilis, reponebatur in quorumdam membrorum amissione, vel etiam totius corporis.

Quarto. Morbus Saulis, qui habebatur, cum quis a spiritu malo invasus et exagitatus, in furorem ibat, et tunc patrabat, vel conficiebat multa, quæ maniam sapiebant. Sic Saul, qui multoties Davidem lancea confodere tentavit, et postea correptus, prophetavit in medio domus suæ.

Quinto. Morbus Nabuchodonosor, quo quis, ut eruitur ex Daniele propheta (IV), mutabatur veluti in belluam, ut accidit Nabuchodonosor, qui fœnum quasi bos comedit, et rore cæli infusus fuit, capilli ejus in similitudinem aquilarum creverunt, et ungues quasi avium. Attamen notatu dignum est, quod hujusmodi morbus non aliud erat nisi mania, seu accessus hypocondriaci morbi, quo infectus, lumine rationis impedito, et turbata phantasia, putabat se in belluam conversum esse atque belluinos mores tunc imitabatur.

Hi morbi, ut apud omnes gentes, quæ proprios morbos enumerant, subjacuerunt ac modo subjacent medicorum curæ et diligentiæ. Quod autem fuerint medici apud Hebræos, abunde evincitur ex ipsa Scriptura, incipiendo ab ætate patriarchæ Jacobi, cujus corpus in morte conditum fuit aromatibus medicorum opera. Medicinæ erant variæ secundum diversitatem morborum, ut nunc accidit; nec admittebatur, quod est probabilius, illa complexio posteriorum sæculorum, qua morbis infecti salutem potius amittunt, quam recipiunt perfectam.

VII. De morte, funeribus, sepultura et luctu.

Hebræi, ad denotandum quod quis mortuus erat, non verbum tantum mortis adhibebant, sed potius phrases: Appositus est ad populum suum; dormivit cum patribus suis; congregatus est ad populum suum: hisce modis exprimebatur fides Hebræorum in animarum immortalitatem et futuram vitam, ad quam tendunt omnes homines. Igitur, morte imminente, Hebræi filiis suis benedicebant et de bonis suis inter eos disponebant. Cum autem quis extremum halitum emisisset, propinqui vel amici ejus oculos claudere solebant. Deinde cadaver abluebatur atque condiebatur aromatibus, et sindone involutum, sudario capiti imposito, nisi statim sepulturæ dandum foret, in majori aula seu cœnaculo deponebatur usque ad tempus sepulturæ. Cum autem aderit tempus exportationis cadaveris, parentes, propinqui et amici adibant domum defuncti cum filiis, tota

domo ac curribus et equitibus. Hora data imponebatur cadaver feretro, et quatuor vel sex ex propinquis portabant illud, lugentibus omnibus, qui comitabantur funus.

Pro regibus obtinuit mos cremandi cadavera, quorum cineres in sepulchro recondebantur; pro privatis autem nunquam hic mos obtinuisse videtur. Hebræorum sepulchra a nostris plerumque diversa arte excisa erant in rupe, aut sub solo, vel eligebantur cavernæ, aut speluncæ ad rem ab ipsa natura paratæ, quibus Palæstina abundat. In his cadavera deponebantur sive in terra, sive in foraminibus, seu loculis in parietibus cavernæ effossis, ita ut in eadem spelunca plures sepeliri possent. Ut plurimum uxor cum filiis et tota familia sepeliebatur cum patre, ut, quemadmodum fuerant conjuncti adhuc viventes, ita simul etiam conjuncta remanerent eorum corpora in sepulchris post mortem. Et hoc pro ditioribus; namque pauperes in terra effossa sepeliebantur ulla absque distinctione.

Memorabilia sunt sepulchrum Abrahami, in quo sepulta est primum Sara, ejus uxor, deinde ipse Abraham, postea Isaac et Rebecca, et serius corpus Jacob ex Ægypto asportatum, ibique conditum fuit a Joseph ejusque fratribus; sepulchra regum, quæ extructa erant in Sion; sepulchrum Josue, quod creditur nuper repertum fuisse in loco dicto Khirbet-Tibueh a septentrionali parte montis Caas a V. Guerin anno 1864; sepulchrum, seu monumentum Machabæorum magnificentissimum, extructum in loco dicto Modin; sepulchrum Christi Domini ceteris longe sanctius, et omni veneratione dignum ob sanctum corpus filii Dei, quod inclusum habuit tribus diebus et tribus noctibus. In morte viri cujuscumque conditionis, luctus generatim perdurabat una hebdomada, juxta illud Eccli. c. xx, 13: “ Luctus mortui septem dies. „ Verum huic regulæ exceptionem inducebant illustriores defuncti, quorum parentes superstites diutius protrahebant luctum, juxta etiam merita et dignitatem personarum. Porro Hebræi multiplicia vehementis doloris signa dare solebant. In luctu scindebant vestimenta a collo usque ad cingulum, caput cineribus vel pulvere conspergebant, saccum vel cilicium induebant. Moris etiam erat lugentibus barbam capillosque radere, aut evellere, et lacertos incidere. Morte alicujus propinqui convivia, balnea, capitis

unctio aliaque tempori lætitiæ propria, intermittebantur. Absoluta humatione, unus ex propinquis præparabat lugentibus convivium, quod in Scripturis nuncupatur panis dolorum, et a Latinis vulgo parentalia. Sacerdotibus tamen permissum erat dumtaxat agere luctum in obitu patris, matris, filiorum filiarumque, fratris atque sororis virginis et innuptæ. Summo vero sacerdoti omnia funera, etiam patris et matris, interdicta erant, utpote cultui divino præ ceteris et gradui eminentiori mancipato.

VIII. De artibus, scientiis et variis vitæ conditionibus.

Plures fuerunt artes, quas Hebræi discebant, eæque tamen diversæ, at neque similes et tam frequentes antiquitus fuere, ut sub David et Salomone, ejus filio. Ante diluvium enim solum agriculturæ et pastoritiæ arti Hebræi operam dabant; post vero diluvium certum est Hebræos plures alias artes invexisse atque exercuisse: ut ars præparandi pallium, conficiendi nova vasa ex auro et argento, fundendi æs, et processu temporis extiterunt etiam latomi et cæmentarii, artifices lignorum et omnium artium ad faciendum opus in auro, argento, ære et ferro. His artibus exercebantur viri cujuscumque conditionis. Feminæ autem, præsertim nobiliores, nendo, texendo, vestibus conficiendis et sarciendis utiliter tempus trahebant. Mulierum etiam cura erat molere, depsere et panem in domestico furno coquere. Quælibet dictarum artium propria instrumenta possidebant, quæ a viris parabantur.

Ad scientias vero quod pertinet, dubium non est Hebræos geometriam et mechanicam aliquatenus excoluisse, sicuti etiam astronomiam. Licet Hebræi nunquam in scientiis celebritatem aliquam assequi potuerint, tamen, cum insignes tractatus possideant philosophiæ moralis arguendum est illos in hac scientia aliquod incrementum habuisse.

IX. De animalibus et plantis.

Cum ad usus domesticos animalia et plantæ maxime pertineant, nobis opportunum videtur hic nonnulla de iis addere, ut studiosis nota sint peculiaria regionis tum Palæstinæ, tum Orientis.

Animalia dividi possunt in terrestria, volatilia et aquatica. Ad terrestria pertinent camelus, qui est duplicis speciei, sci-

licet camelus proprie dictus, et dromedarius, attamen uterque sunt in toto Oriente noti, et maximæ utilitatis; asinus neutiquam erat animal humile et abjectum, sed nobile et generosum; mulus, quo utebantur Hebræi ad onera portanda et homines trnsvehendos; elephas, maximus inter quadrupedia, quorum species adhuc supersunt, est proprium Indiarum orientalium, et antiquitus Hebræis familiare, maxime post epocham Alexandri Magni; armenta boum et greges ovium notissima fuerunt apud Hebræos ac pariter maximi usus; canis, quem etiam Hebræi nutriebant, non erat in eo honore, ac apud nos, qui canibus utimur in variis necessitatibus.

Inter sylvestria a Scripturis commemorantur leo, tigris, ursus, bellua ferocis simul et ab astutia formidabilis, hyæna, lupus, animal notum, vulpes, aper, simia, quæ nunquam Palæstinæ fuit indigena, lepus, etc.

Reptilium sunt paucæ species, ut serpens, lacerta, stellio et camaleon, quæ etiam nobis nota sunt.

Species volatilium apud Hebræos erant plurimæ, quarum paucæ mundæ, plures vero immundæ. Inter volucres mundas distinguebantur columba, cujus mentio in Scripturis est frequentissima, turtur, gallina, gallus et passer; inter vero immundas erant aquila, gryphes, hadiastus, milvus, vultur, struthion, noctua, mergulum, ibis, cygnum, upupa, vespertilion et alia.

Insectorum fuit magna varietas. Frequentissima est mentio locustarum, quibus designandis occurrunt non minus, quam novem, aut decem nomina diversa. Muscarum etiam plures species occurrunt, ut musca communis, apis, cynomya, cyniphes, formica, pulex, aranea, tinea, vermes.

Animalia aquatica, vel sunt pisces proprie dicti, vel molusca, aut crustacea, vel etiam amphibia. Nomina præcipua, quæ in Scripturis occurrunt sunt: dag, cete, vituli marini, canes marini et aliquando etiam crocodylus atque balæna.

Cum Hebræi maxime vitam campestrem adamarent, factum est, ut eorum regio evaderet fertilis ob curam, quam adhibebant: hinc nos aliqua dicemus de plantis, arboribus, fructibus et floribus Hebræorum, non quia sæpe occurrat mentio in Scripturis; verum, ut facilius intelligantur descriptiones, ima-

gines et similitudines, quas hagiographi passim deducunt ex plantis, arboribus, fructibus atque floribus.

Inter arbores et arbusta notari possunt palma, in Palæstina et Idumæa maxime frequens; cedrus, arbor celeberrima, cujus lignum soliditate et incorruptibilitate in maxima æstimatione semper fuit, populus, amygdalus, quercus, terebinthus, sycomorus et olea, quæ ab Hebræis exculta fuit, ut una ex præcipuis et utilioribus arboribus.

Ad plantas quod attinet, imprimis sunt notanda cerealia, nempe frumentum, hordeum, millium, legumina, inter quæ fabæ et lentes, cæpe, cucumeres atque pepones.

Inter flores eminent lilium, rosa et alii, quorum mentio occurrit in sacris Scripturis. His addi possunt plantæ odoriferæ aut aromaticæ, ut absynthium, hyssopus, coriandrum, sinapis, herba borith, nardus, cynnamomum, mentha, cyminum et aliæ minutæ herbæ.

LECTIO III.

De rebus politicis.

Sermonem instituentes de rebus politicis, seu de rebus quæ ad rempublicam spectant, operæ pretium est incipere a forma regiminis, qua regebantur Hebræi; deinde loqui de potestate judiciaria, seu de judicibus et judiciis, de delictis et pœnis; ac denique de militia, quibus addere curamus nonnulla de mensuris, ponderibus et nummis.

I. De forma regiminis.

Si historiam consulamus, apprime nobis notum erit non unum semper fuisse reipublicæ hebraicæ regimen, seu non eadem semper forma regiminis directum esse populum Hebræorum. Alia enim fuit forma regiminis, cum immediate hunc populum regebat ipse Deus, alia sub Moyse, alia sub Josue, alia sub regibus, et alia post captivitatem babylonicam.

Forma regiminis primaria populi hebræi fuit theocratica; namque Deus, qui Hebræos sibi in populum peculiarem elegerat, ut veram Dei summi notitiam atque religionem serva-

ret, quæ effectu expleri debebat tempore promissi Messiæ, regere ac gubernare decrevit immediate israeliticum populum. Hinc seipsum regem, legislatorem et judicem constituens, ad rem necessario dedit leges religiosas, judiciales et cæremoniales, quibus tota Hebræorum vivendi ratio religiosa, civilis, publica et domestica regebatur, simulque gravissimas pœnas statuit.

Attamen, cum Deus esset ens perfectissimum et spiritus, et consequenter invisibilis, populum Hebræorum invisibiliter diversimode regebat. Unde factum est, ut forma primaria regiminis theocratici processu temporis aliquo modo immutata appareret; quod Deus permisit ad duritiam cordis Hebræorum, et ne ad idololatriam verterentur. Tempore vero Moysi selecti fuerunt viri sapientes, periti in lege Domini veri justitiæ amatores, qui obire debebant munus tribunorum, centurionum, quinquagenariorum et decanorum, ex quibus Deus elegit septuaginta (prophetico spiritu plenos), ut Moysen adjuvarent. Hæc regiminis ratio sub Josue, et fere etiam sub Judicibus permansit, solum tempore Josue fuerunt constituti judices et magistratus in singulis civitatibus juxta Moysi præceptum.

Verum Israelitæ post quadraginta annos, quibus vixerunt forma regiminis pene theocratica, sequentes aliarum gentium exemplum, postularunt regem a Samuele, Judicum ultimo. Samuel, precibus ad Deum fusis, satisfecit voluntati eorum et in primum Hebræorum regem unxit Saulem, cui postea alii non pauci sequuti sunt, qui regimine monarchico populum gubernarunt. Licet reges varia et nova statuta condere potuerint, nunquam tamen aliquid contra legem mosaicam præceperunt; quinimo et ipsi, ut ceteri Hebræi, omnibus legis præceptis subjecti erant.

Sed capti Judæi et Babylonem asportati, amiserunt autonomiam, qua antea fruebantur, et, licet aliquot judices habuerint ad causas resolvendas juxta mosaicam legem, ut constat ex historia Susannæ, dici non poterat gens libera et independens. Soluta captivitate, non amplius habuerunt reges, sed sacerdotibus parebant, non in sacris modo, sed etiam in rebus civilibus quemadmodum ex libris Esdræ, Nehemiæ, Paralipomenon et Judith apparet. Hæc nova regiminis forma, quæ vocabatur regimen Pontificum, perduravit usque ad Joannem Hircanum ejusque

posteros, qui jugum excusserunt et plena autonomia Judæos donarunt. Attamen post breve tempus Romani Judæa potiti sunt, qui aliquando Hebræis regem dederunt aut principes, sed semper dependentes a summo Cæsare, donec Judæam in provinciam romanam redactam per præsides et procuratores pluribus annis administrarunt. Hoc tempore, quod fuit Christi et propagationis Evangelii, Hebræi habuerunt summos pontifices, tribunalia et pœnas, quibus puniebantur legis mosaicæ transgressores absque ulla appellatione ad Romanos procuratores, qui legis Moysi observantiam non solum non impediebant, sed potius fovebant, et sæpe illam affectare satagebant.

II. De potestate judiciaria, seu de judicibus et judiciis, de delictis et pœnis.

Quemadmodum in gubernio cujuscumque formæ, quum populi inter sese in aliquibus minime conveniant, et patrentur delicta, atque pluribus de causis exoriantur jurgia, odia, contentiones et homicidia in dies tamquam res communes, necessario requiruntur tribunalia, judices ad judicandas causas, et pœnas, quibus mulctantur homines pravi et perversi: ita et apud Judæos hæc omnia necessaria fuerunt. Hinc nobis agendum est 1° de judicibus; 2° de judiciis; 3° de delictis; 4° denique de pœnis.

1° De judicibus.

Postquam Moyses a Deo electus fuit dux populi judaici, viditque omnia reipublicæ hebraicæ negotia a semetipso expleri non posse, ex consilio Jethri, soceri sui, constituit nonnullos viros, quos judices vocavit, quibus onus imposuit quamcumque causam, sive civilem, sive religiosam dirimendi, ea tamen conditione, ut si quid gravius eveniret, ad eum referrent. Ut patet (Exod. XVIII, 21, 25), judices eligebantur ex omni populo, et erant viri morum probitate, amore justitiæ et animi integritate insignes, adeo ut nec amicitia, nec avaritia ducti, nec muneribus corrupti munus suum obirent absque personarum acceptione, et secundum id quod in lege statutum erat. Judices erant tot numero, quot in diversis tribunalibus requirebantur, et, licet primitus essent pauciores, tamen post captivitatem, et præsertim Machabæorum tempore, fuerunt in Israel nonaginta septem judices, qui dispescebantur in majores et minores,

primi dirimebant causas magni momenti, et posteriores causas ita dictas minores. Juxta diversa tribunalia, in quibus judices sedebant, augebatur vel minuebatur eorum dignitas. Qui enim minores causas judicabant, inveniebantur in urbibus, ubi numerum patrum familias centum viginti non excedebat. His judicibus causæ leviores judicandæ committebantur, qui mulcta tantum pecuniaria legis transgressores plectebant. Hi judices non erant amplius tres numero. Pro majoribus civitatibus erat aliud tribunal, ex viginti tribus judicibus constans, a nonnullis Synedrium parvum nuncupatum, quod causas graviores dirimere et pœnam capitalem infligere solebat. Jerosolymæ denique erat tribunal supremum, Synedrium magnum vocatum, septuaginta unum judices complectens, quorum unus erat præses et vocabatur הַנָּשִׂיא (hannasi), plerumque ipse summi sacerdotis munere fungi solebat. Hujus supremi tribunalis potestas initio fuit absoluta et independens, et dirimere poterat omnes causas, etiam capitales, quinimo nonnullæ ipsi penitus erant reservatæ: ex. gr. apostasia, simulata prophetia, bellum voluntarium et alia. Verum Romani coarctarunt Synedrii jura imprimis circa causas capitales, has reservantes romanis procuratoribus.

Mos fuit apud Hebræos habere judicia ad portas urbium, quia populus his locis frequens concurrebat. Et hoc pro duobus primis tribunalibus; namque judices Synedrii conveniebant ad locum sanctum, in quem confluebant omnes Judæi sacrificia oblaturi.

2° De judiciis.

Moyses circa judicia plura decrevit, quibus æquitati consuluit, ut videre est (Exod. XIII, 2-9; Lev. XIX, 15; Deut. XVI, 18-20). Hæc omnia nos, tironum studiis relinquentes, dicimus aliqua tantum de judiciorum processu. Sane 1° auctor et reus delicti coram judice, vel judicibus constituebatur, ad examen patrati delicti subeundum, quod postea notarius scripto mandabat. 2° Reus stabat ad sinistram actoris vel accusatoris. 3° Adhibebantur duo saltem, vel tres testes, qui erant, secundum legem mosaicam jurati, et verum dicere debebant; nam secus pœnam talionis irremissibiliter incurrebant. In delictis capitalibus non admittebantur tamquam testes mulieres, servi et propinqui. 4° In quibusdam casibus locum habebat sententia et

executio summaria, ut in furto sacrilego, in blasphemia idololatrica et in aliis. 5° In difficilioribus casibus judicium agebatur per sortem, et sæpe causa dirimebatur a summo sacerdote per Urim et Tummim, quasi sortes sacræ. 6° Denique post datam sententiam immediate fiebat executio; quare raro reus conjiciebatur in carcerem.

3° De delictis.

Duplex delictorum genus distinguebatur apud Hebræos, alterum, quod suapte natura et communi populorum consensu delicta capitalia complectebatur, ut homicidium, seditio, adulterium, etc.; alterum, quod continebat delicta contra religionem, ut dolosa violatio sabbati, blasphemia, idololatria, etc., quæ quidem, juxta reipublicæ theocraticæ constitutionem, erant vera delicta perduellionis, ac læsæ majestatis, ut dicitur.

4° De pœnis.

Secundum diversitatem delicti inferebantur pœnæ, quæ, licet per aliquod tempus datæ fuerint juxta præscriptum legis mosaicæ, processu tamen temporis inflictæ etiam fuerunt juxta morem extraneorum. Igitur capitale supplicium inferebatur sequentibus modis: 1° per lapidationem; 2° per ignem; 3° per gladium; 4° per crucifixionem; 5° per strangulationem.

1° De lapidatione.

Lapidationis pœna, quæ erat omnium gravissima, dabatur pro gravioribus delictis contra religionem, ut idololatria, et excitatio, atque consecratio infantium idolo Moloch, magia, blasphemia ac sabbati profanatio. Hujusmodi pœna plectebantur etiam adulteri, et ille, qui rem habuerat cum virgine alteri desponsata, sicuti etiam mulier nupta, quam constabat ante matrimonium virginitatem amisisse. Lapidationis modus ita describitur in Mischma: “ Locus lapidationis altus erat ad geminam staturam hominis. Unus ex testibus reum inde detrudebat, ita ut in lumbos caderet. Si ex hoc casu mortuus esset, pœna soluta erat, si secus, alter testium lapidem sustollebat eumque in pectus dabat, quod si adhuc spiritum vitæ haberet, omnis populus eum lapidibus obruebat. „

2° De pœna ignis.

Ut eruitur ex Levitico (xx, 14; xxi, 9), supplicio combustionis puniebantur duo tantum crimina carnalia, scilicet crimen ejus,

qui matrem uxoris suæ sibi matrimonio copularet, et crimen filiæ sacerdotis in fornicationem lapsæ.

3° De gladio.

Licet tantum gentes Chananæorum delendæ essent in ore gladii, tamen ob quædam crimina hoc supplicio plectebantur etiam Hebræi. Quod fiebat variis modis. Aliquando enim rei perimebantur gladio per decollationem, aliquando per transfixionem, aut qualibet alia ratione, ut erui potest ex sacris litteris, quæ varia exempla referunt.

4° De crucifixione.

Si historias populorum, qui Judæis finitimi extiterunt, evolvamus, necnon populi romani, apud omnes inveniemus crucis supplicium omnibus fuisse commune. Apud Hebræos, licet esset etiam in usu crucifixio, attamen nihil de hoc supplicio erui potest ex lege Moysi. Plectebantur hoc supplicio servi facinorosi, latrones, seditiosi, quibus Judæi accensuerunt Jesum, utpote qui regem se dicebat. Ad modum hujus supplicii quod attinet, sufficiat hic exponere quæ de crucifixione apud Romanos erant usitata, cum hos fere omnes alii populi, et præsertim Hebræi, imitati sint.

More igitur Romanorum supplicium crucis ita fiebat. Parabant crucem, quæ duplici stipite constabat, altero perpendiculari, altero transverso, in formam litteræ T, ita tamen ut stipes perpendicularis aliquanto sursum emineret, ubi affigebatur titulus, gerens scriptam, quæ exponebat causam supplicii. Facta flagellatione totius corporis, condemnatus super humero ferebat crucem ad locum supplicii finalis, quo cum pervenisset, crux terræ infixa erigebatur alta circiter decem pedes. Postea reus, vestibus omnino denudatus, attollebatur in crucem usque ad locum prædicti clavi, cui inniti debebat, mox vero expansis brachiis, utraque manus funibus alligabatur ac deinde clavis configebatur; ita pariter pedes, quos ambigitur duplicine, an uno clavo configerent. Sic in cruce reus suspensus vitam inter atrocia tormenta trahebat sæpe in tertium diem. Interim damnato ad crucem offerebatur potus inebrians, ut hoc modo supplicii dolores lenirentur. Post ejus mortem omnes recedebant, relicto corpore in cruce donec putresceret, vel a feris voraretur. Judæis tamen Romani indulgebant, ut eadem die

crucifixorum corpora deponerent, atque ideo ad accelerandam mortem, vel eis crura suffringebant, vel excitato fumo suffocabant, vel lancea confodiebant. Sepeliebantur cum damnatis omnia supplicii instrumenta.

5° De strangulatione.

Una vice tantum fit mentio hujus supplicii strangulationis, et est in III Reg. xx, 31. Thalmudistæ autumant hanc pœnam intelligendam esse ubicumque lex speciem supplicii non determinet.

His pœnis majoribus succedebant pro minoribus criminibus pœnæ etiam minores, quæ reduci possunt ad flagellationem, ad carcerem cum catenis, ad mulctam, ad sacrificium pro peccato, et demum ad pœnam talionis.

1° De flagellatione.

Supplicium flagellationis, quod præsertim præscribebatur a lege mosaica contra transgressores legis cæremonialis, consistebat in sternendo super terram reum atque eumdem manibus ligatum columnæ, præsente judice et lictore a retro, qui verbera numerabat, quadraginta ictibus cædendo. Ob scrupulum Judæi, ne forte numerum excederent, solebant triginta novem ictus infligere. Hoc genus supplicii multo immanius erat apud Romanos, qui nullo ictuum numero adstringebantur; quare Christus, qui a prætore romano flagellandus traditus fuit, absque numero ictus recepit.

2° De carcere.

Quamvis nulla occurrat lex in sacris Scripturis de pœna carceris, certum tamen est hac pœna passim mulctatos esse Hebræos, in qua damnati catenis quoque vinciebantur. Carcerum species variæ erant, nimirum aliæ pro levioribus criminibus et aliæ pro gravioribus.

3° De mulcta.

Mulctæ, quibus puniebantur nonnulla delicta, erant variæ originis. Aliæ enim ab ipsa lege determinabantur, aliæ imponebantur ad æstimationem arbitri, aliæ demum ad arbitrium læsi. Mulctæ respiciebant præsertim fures, qui, si impares erant solvendo, tunc in servitutem reducebantur et uxor et liberi.

4° De sacrificio pro peccato.

Si quis aliquam legum cæremonialium violabat, et hujusmodi

violatio non erat plene deliberata, transgressoribus imponebatur sacrificium, ita dictum, pro peccato, quod reus in templo explere debebat, adstantibus illudque perficientibus sacerdotibus. Sæpe transgressores exscindebantur de populo, atque ex tunc signabantur excommunicationis nota.

5° De pœna talionis.

Si verbis Exodi (xxi, 23-25) insistamus, clare aperteque nobis innotescit legem talionis in sua cruditate proponi. Legimus enim: " Reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. " Huic pœnæ subjiciebantur tum Hebræi, tum illi omnes, qui Judæam incolebant, pro sequentibus criminibus: 1° ob mendacium, quod aliquis testis in publicis judiciis protulisset; 2° ob percussionem mulieris gravidæ, factam a duobus viris rixantibus; 3° denique ob læsionem inductam in viros, aut mulieres.

III. De militia et mensuris, ponderibus atque nummis.

Ad majorem claritatem pauca dicemus singillatim de his quatuor, scilicet 1° de militia; 2° de mensuris; 3° de ponderibus et nummis.

1° De militia.

Ut in re tanti momenti non solum ordini, sed etiam brevitati consulatur, agemus primo de militibus, et postea de armis tum offensivis, tum defensivis.

Origo militiæ proprie dictæ repetenda est ab eo tempore, quo Hebræi Ægypto egressi, in distinctum populum evaserunt. Omnes, exceptis levitis, ex lege Moysi, a vigesimo anno et supra, militiæ adscribebantur, qui juxta Josephum militiæ inserviebant usque ad annum quinquagesimum ætatis. Hinc et apud Hebræos, sicut apud alias gentes, exurgebat ingens exercitus, qui dividebatur in pedites, equitatum et currus bellicos; rursum milites pedestres pro vario armorum genere dividebantur in velites, qui eminus pugnabant, et hastatos, qui dimicabant cominus. Usque a temporibus Moysi totus exercitus divisus fuit in manipulos et turmas 10, 50, 100, 1000, 10000 virorum, quibus præerant decuriones, quinquagenarii, centuriones, chiliarchæ et duces. Sub David rege exercitus obtinuit

divisionem in duodecim legiones, quarum singulæ 24000 virorum complectebantur.

Quemadmodum antea innuimus, arma quibus utebantur Hebræi, alia erant defensiva et alia offensiva. Defensiva erant 1° clypei, qui plerumque erant ex ligno, pellibus taurinis contexto, vel etiam omnino ex corio, raro ærei, aut lamina ærea, sive argentea, aut etiam aurea cooperti; dividebantur in clypeos majores, qui totum corpus tegebant, et clypeos minores, qui tantum aliquam corporis partem. 2° Galeæ, quæ aliquando confectæ fuerunt ex corio, et aliquando æneis laminis obductæ, totum caput, frontem ac verticem muniebant, desuper crista ornatæ. 3° Lorica seu thorax, quæ plerumque duabus partibus constabat, quarum altera pectus et ventrem, altera tergum muniebat, erat squamis æreis contexta. 4° Ocreæ æneæ, quæ crura cooperiebant.

Arma vero offensiva erant sequentia: 1° gladius, qui cingulo suspendebatur; 2° hasta cuspide ferrea munita; 3° jacula, quæ non erant, nisi breviores lanceæ in hostem jaculatæ; 4° arcus, aliquando ex ligno, et aliquando ex ære confecti, qui adhibebantur ad sagittas injiciendas; 5° sagittæ erant confectæ ex levioribus lignis et munitæ cuspide ferrea; 6° pharetra, quam gestabant ad tergum, erat formæ pyramidalis; 7° funda, quæ a remotissima antiquitate usitata, in bellis quoque magno usu fuit. His addi possunt: 1° machinæ serius inductæ et collocatæ in angulis murorum, quibus mittebantur in hostes sagittæ et saxa grandia, quare nihil aliud videntur fuisse, quam balistæ et catapultæ; 2° arietes, seu ingentes trabes ferreo, vel æneo capite instructæ, quæ iteratis ictibus muros perfodiebant et quassabant.

2° De mensuris.

Nullus populus, aut gens usque adhuc existentiam habuit, et socialem vitam duxit, qui ad longitudinem, latitudinem, profunditatem rerumque quantitatem definiendam, aut arida et liquida dimetienda, usus non sit mensuris nonnullis sibi propriis. Igitur Hebræi pro mensura longitudinis et latitudinis habebant: Etsba, seu digitum æquivalentem mensuræ metricæ $0^m, 023$; Tophah, seu palmum $= 0^m, 092$; Zereth, seu spithama $= 0^m, 28$; Amah, seu cubitum $= 0^m, 56$; Kaneh, seu

calamum = 3^m^, 36; stadium, mensuram græcam et romanam ab Hebræis receptam = 216^m^, 23; milliarium, quod æquabat mille passus geometricos; leucam = 3 milliaribus; iter sabbati, ita ab Hebræis nuncupatum, quia tantum spatium itineris includebat, quantum Hebræis concessum erat die sabbati.

Pro liquidis habebant: Log, seu sextarium æquivalentem litr. 0, 438; Hin = litr. 6, 46; Bathum = litr. 31, 54; Chomer vel Chor = litr. 315, 43; Metretam, quæ 1 1/2 pedem cubicum romanum capiebat; Nebel seu uter = litr. 24, 62; Betsa, seu Ovum litr. 0, 73; Arthaba = 29, 536; Cadum = litr. 31, 54; Amphoram, mensuram græcam et romanam, quæ æquivalebat 48 sextariis et 80 libris; Lagunculam, seu parvam lagenam = litr. 31, 54.

Pro aridis habebant: Komets, seu pugillum, de qua mensura nihil dicimus, quia non bene a criticis est definita; Cabum æquivalebat 1/6 sati, et 1/18 ephæ; Gomor = litr. 3, 154; Sea, seu Satum, ut redditur a Vulgata nostra = litr. 10, 514; Epham, mensuram ægyptiacam ab Hebræis receptam = litr. 31, 54; Corum = litr. 315 43; denique Letheg = 5 Ephis = litr. 157, 76.

3° De ponderibus et nummis.

Pondus et nummus idem sonant, ac moneta, qua homines vitam socialem ducunt, emunt venduntque quæcumque sunt digna pretio. Attamen animadvertimus, quod ante captivitatem babylonicam nullum apud Hebræos vestigium monetæ signatæ occurrit; sed in bilance appendebantur pondera tantum, scilicet aurum et argentum, divisa in parvas massas; et ope lapillorum in altera lance eorum pondus definiebatur. Moyses, ad fraudes cavendas hac in re, præcepit, ut constituta pondera asservarentur in tabernaculo a sacerdotibus, hinc vocari solebant pondera sanctuarii. Post reditum vero ab exilio babylonico Hebræi, præter pondera, habuerunt non solum nummos propriæ nationis, qui serius, ut pondera, publicæ auctoritatis jussu impressi fuerunt cum determinata effigie; verum etiam aliarum gentium, Persarum scilicet, Græcorum ac Romanorum nummos usu receperunt.

Hebræorum pondera ac nummi præcipui fuerunt:

1° Siclus, quem Hebræi vocant שֶׁקֶל (scekel), quæ vox significat pondus. Erat aureus vel argenteus, et habebat valorem

quatuor drachmarum atticarum, quæ respondent semiunciæ romanæ; ex hoc colligi potest siclum argenteum plus minus tres francos gallicos valuisse, et aureum circiter 23 $^1/_2$.

2° Mina, Mna vel mane, juxta vocem hebraicam מָנֶה (maneh), valebat centum siclos argenteos, scilicet 300 francos gallicos.

3° Cheras, cujus vocem hebraicam כֵּרָה (chera), Vulgata nostra vertit obolum et æquivalet $^1/_{20}$ sicli, scilicet 0, 15.

4° Bekas, ex voce hebraica בֶּקָה (bekah), significat dimidium sicli, et æquivalet 1, 50.

5° Talentum, quo passim utebantur Hebræi ad ingentia pretia indicanda, valebat 3000 siclos, seu 900 francos gallicos.

6° Nominatur etiam Agnus, quo Abraham agrum emit, sed ejus valor est incertus.

Quoniam in Scripturis passim commemorantur nummi nonnullorum populorum, necesse foret de his etiam aliqua dicere; sed, ne in longum habeamus, studiosos ad fusiores lucubrationes mittimus, ut eorum notitiam hauriant.

LECTIO IV.

De rebus sacris.

In hac quarta lectione multa nobis evolvenda occurrerent, ad res sacras spectantia; sed brevitatis causa de iis tantum agemus, quæ formam constituunt cultus externi, quæque ad quatuor capita revocari possunt, scilicet: I. ad loca; II. ad tempora; III. ad personas; et IV. ad res speciatim sacras. Et.

1. De locis sacris.

Antequam Deus populum peculiarem sibi eligeret, nullum altare, aut locus sacer erat, ad quem homines confugere poterant, ut dignum Deo honorem tribuerent, illumque sacrificiis et oblationibus summum rerum omnium creatorem ac conservatorem recognoscerent. Utique Cain et Abel ab initio sacrificia Deo obtulerunt, Noe et patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob extruxerunt altaria diversis in locis; sed hi omnes tamquam privatæ personæ se gesserunt, pariterque dignum Deo

honorem reddebant locis auctoritate privata conditis, qui utilitati propriæ, non autem publicæ inserviebant.

Ast Moysi tempore, et præsertim cum populus Hebræorum sub tanto duce ex Ægypto egressus fuit in desertum Sinai, Deus ipse hujus populi regimen sibi reservavit; quare illud gubernium usque ad Samuelem theocraticum fuit nuncupatum. Tunc Deus, ut præsentiam suam sensibilem redderet, præcepit Moysi, ut extrueret tabernaculum, quasi templum portatile, in quo et sacrificia offerrentur et ceteri ritus religionis peragerentur.

§ 1. — De tabernaculo.

Tabernaculum, quod Hebræi habebant in medio castrorum erectum, erat formæ quadrangularis, longitudinis cubitorum 30 ab occidente in orientem, latitudinis 10 ab aquilone ad austrum. Constabat ex pellibus et velis, necnon ex ligno setim, idest acaciarum, quo sectæ erant tabulæ, quæ æneis tabulis innixæ, efformabant veluti parietes tabernaculi. Aderant etiam annuli, quibus vectes inserebantur, ita ut tabulæ optime inter se cohærerent, et sic facile a Levitis, cum castra movebantur, asportari possent. Tabernaculum tegebatur quatuor operimentis, quorum primum seu infimum erat ex bysso, retorta variis coloribus, secundum, priori superpositum, erat ex pilis caprinis contextum, tertium ex pellibus arietum rubro colore illitis, quartum denique, ceteris superpositum, erat ex pellibus janthinis. Interius dividebantur in duas partes. Prior, in qua erat altare thymiamatis, candelabrum aureum et inter utrumque mensa panum propositionis, nuncupabatur Sanctum, seu sanctuarium, et erat viginti cubitorum longitudinis et decem latitudinis. Pars posterior, ubi asservabatur arca fœderis Domini, dicebatur Sanctum Sanctorum, et habebat decem cubitos longitudinis et totidem latitudinis. In hunc locum ingredi fas erat soli summo Pontifici semel in anno; dum sanctuarium ingredi poterant tantum sacerdotes, cum officiis suis fungi debebant. Erant duo velamenta ex bysso purissima confecta et mira arte elaborata, ex trabe aurea pendentia et quatuor columnis sustentata, quorum unum aditum præbebat in sanctuarium, alterum vero in Sanctum Sanctorum. Insuper taberna-

culum habebat suum atrium, divisum in duas partes, in illam scilicet, qua ingrediebantur omnes Israelitæ ad imponendas manus victimis, quas offerebant, et in aliam nuncupatam Sacerdotum, quia solis sacerdotibus eam ingredi fas erat.

In tabernaculo erant: 1° Altare holocausti; 2° Candelabrum aureum; 3° Altare thymiamatis; 4° Labrum æneum; 5° Mensa panum propositionis; 6° denique Arca fœderis seu testimonii.

1° Altare holocausti.

Hoc altare, confectum ex lignis setim æneis laminis obductis, formæ quadratæ trium cubitorum per singula latera, et arena desuper repletum ad ignem gerendum, positum erat fere in medio atrio sacerdotum ante tabernaculi ostium sub dio. Ascendebatur ad altare non per gradus, quod prohibitum erat, sed per clivum e terra aggestum in parte meridionali. Utensilia, quæ altari erant adnexa, ut lebetes ad colligendos cineres, forcipes, fuscinulæ, ignis receptacula et craticula erant ænea, quemadmodum etiam vestiti erant laminis æneis vectes, quibus altare asportabatur.

2° Candelabrum aureum.

Candelabrum, jussu Dei summi extructum, fuit ex auro purissimo, pondere unius talenti. Positum erat in Sancto, ne tenebræ noctu tabernaculum, et paulisper etiam die, occuparent. Ut eruitur ex Exodo, xxv, 31 seqq., habebat septem extremitates, ex quibus pendebant septem lampades, oleo olivæ plenæ, quarum tres interdiu et omnes noctu ardebant. Has lampades mane et vespere mundabat sacerdos forcipibus aureis, quarum sordes in vase item aureo deponebat.

3° Altare thymiamatis.

Hoc altare quadrangularis formæ, unum cubitum longitudinis, unumque latitudinis atque duos latitudinis habens, collocatum erat in Sancto inter mensam et candelabrum versus velum. Dicebatur etiam aureum, quia lignum setim, ex quo factum erat, conspiciebatur aureis laminis purissimis contextum. Habebat annulos aureos per quos vectes, quibus portabatur, transmittebantur. Super hoc altare quotidie mane et vespere sacerdos thymiama comburebat.

4° Labrum æneum.

Labrum, situm inter altare holocausti et ostium tabernaculi,

erat ingens vas æneum, basi item ænea innixum, aqua plenum ad ablutionem sacerdotum, qui manus pedesque lavare debebant, antequam sacra munia obirent, et aqua inde demittebatur in aliud vas infra positum.

5° Mensa panum propositionis.

Hujusmodi mensa, confecta ex lignis setim, aureis laminis vestitis, duobus cubitis longa, uno lata ac uno et dimidio alta, locum obtinebat in Sancto ad latus septentrionale contra candelabrum. Innitebatur quatuor pedibus, quibus affixi erant annuli ad illam asportandam. Huic mensæ imponebantur duodecim panes azymi singulis sabbatis, juxta numerum tribuum filiorum Israel, in duplici serie unus super alium. Eos edere solis sacerdotibus licitum erat postquam per integram hebdomadam in conspectu Dei propositi fuerant: hinc nomen obtinuerunt panum propositionis.

6° Arca fœderis, seu testimonii.

Ut eruitur ex Exodo (xxv, 10), arca fœderis erat ex lignis setim, habens longitudinis duos et semis cubitos, latitudinis vero cubitum unum et dimidium, ac denique altitudinis similiter cubitum unum et semissem, deaurata intus et foris. Supra eam eminebat corona aurea per circuitum, et ad quatuor angulos quatuor circuli aurei, per quos immissi erant duo vectes ex lignis deauratis ad illam asportandam. Arca operiebatur operculo ex auro mundissimo; erat enim ad instar cujusdam capsæ, quod nuncupatur propitiatorium, seu oraculum, quia ex eo Deus sua responsa dare solebat. Ad utramque propitiatorii extremitatem erant duo cherubim aurei, alter contra alterum conversi, qui extensis alis propitiatorium tegebant. In arca asservabantur duæ tabulæ legis, quas Deus Moysi tradidit in monte Sinai, virga Aaron, quæ fronduerat et vas mannæ. Arca fœderis custodiebatur in Sancta Sanctorum, quem locum solus summus sacerdos ingredi poterat, ad summi Dei responsa pro Israelitis excipienda, et erat locus adeo solitarius et obscurus, ut nullus lucis radius penetraret. Hac ratione Deo cultus tributus fuit usque ad Salomonem regem, qui ex mandato patris sui Davidis templum summo Deo dedicavit, in quod etiam arcam fœderis quæ continebat duas tabulas lapideas asportavit.

§ 2. — De templo.

Electis regibus in Israel, etiam cultus divinus aliquod incrementum habuit. Deus enim 480 annorum spatio secundum phrasim biblicam habitavit in tentoriis; sed temporis decursu magnificentiæ regiæ potestatis dignitatisque quoque fuit, ut reges honorem Deo dignum dignisque in locis tribuerent. Et re quidem vera David, qui rex fuit justa cor Domini, meruitque ipsius Domini servus anthonomastice nuncupari, statuit domum seu templum stabile eminentiori loco ædificare Summo Deo. Sed, quoniam vir sanguinis fuit, ut erui potest ex II Regum (VII, 5-13), ab ædificatione templi Domini, sicut disposuerat in corde suo, prohibitus fuit. Post ejus obitum Salomon, rex pacificus, Jerosolymis in monte Moria templum, in locum tabernaculi extruxit et dedicavit. Distinguenda sunt 1° atria; 2° vestibulum; 3° ædes sacra; 4° mare æneum; 5° vasa sacra et alia in his comprehensa.

1° De atriis.

Præter atrium pro sacerdotibus et alterum pro Israelitis, postea adjectum fuit atrium pro Gentilibus. In his atriis plura erant cubicula et ædificia, in quibus annona, utensilia et vasa templi asservabantur, et etiam sacerdotes et levitæ, tempore, quo ministerio suo fungebantur, ibi habitabant. Atria erant in latere orientali circa ædem in area marmore strata. In Scripturis altaria nomen sumunt *Porticuum Salomonis.*

2° De vestibulo.

Inter sacerdotum atrium et ostium templi erat, sic nuncupatum vestibulum, quod habebat 120 cubitos altitudinis, 20 longitudinis et 10 latitudinis ab ortu ad occasum. Aderant in vestibulo positæ a Salomone duæ immensæ columnæ æneæ, altitudinis 18 cubitorum, præter capitella 5 cubitorum, et bases 13 cubitorum; earum autem ambitus, scilicet uniuscujusque columnæ, erat cubitorum 12. Salomon his duabus columnis nomen posuit, nempe primam, quæ erat in dexera parte erecta, vocavit Jachim, alteram, in sinistra positam, Booz.

3° De sacra æde.

Proxime vestibulo erat sacra ædes, seu templum stricte sumptum. Habebat ab oriente ad occidentem longitudinem 60 cu-

bitorum, a septentrione ad meridiem latitudinem cubitorum 20, ejus denique altitudo erat 30 cubitorum. Dividebatur in duas partes, scilicet in Sanctum et in Sanctissimum, seu Sanctum Sanctorum. Sanctum constituebat partem ædis exteriorem, erat cubitorum 40, et possidebat altare thymiamatis, decem candelabra aurea, et decem mensas deauratas, in quibus, præter 12 panes, apponebantur 100 scutellæ aureæ vino plenæ, necnon plura alia vasa; Sanctissimum vero, quod partem templi interiorem constituebat, 20 cubitos habebat longitudinis, totidemque latitudinis et altitudinis. Asservabatur in eo arca fœderis cum propitiatorio et cherubim. Supra autem Sanctum Sanctorum erat cubiculum decem cubitorum. In templo nihil erat, quod non tegeretur auro; quare et parietes, et laquearia, et valvæ, et portæ, et cardines et omnia insculpta effulgebant auro. Ante valvas Sanctissimi erat appensum velum, seu siparium byssinum pretiosum et mira arte intextum, quod illius templi magnificentiam et decorem augebat.

4° De mari æneo.

Quemadmodum antea diximus, loquentes de tabernaculo, in quo erat labrum æneum, sic in templo fuit amplissimum vas, dictum mare æneum, extructum in forma hemisphærii, a labio ad labium decem diametri cubitos habens. Erat quinque cubitorum latitudinis et continere ter mille batos poterat. Sustentabatur a duodecim bovibus, quorum tres respiciebant orientem, tres occasum, tres meridiem et tres aquilonem. Si quis illud observasset, varii generis sculpturis, admiratione dignis, ornatum conspexisset.

5° De vasis sacris.

Omnia vasa sacra, quæ inveniebantur in templo, reducebantur ad illa vasa ænea fusa ab Hiram Tyrio, sapientissimo artifice, relata a III libro Regum VII, quæque adnexa erant altari æneo. Cetera templi utensilia erant candelabra omnia aurea, altare aureum, decem mensæ aureæ, mare æneum, arca fœderis in Sanctissimo collocata, duo cherubim ex ligno olearum auro obducti, quorum altera ala usque ad parietem extendebatur, altera vero totam arcam cum vectibus tegebat.

Templum a Salomone extructum stetit per 423 annos, donec eversum fuit a Chaldæis sub Nabuchodonosor, quando omnes

Hebræi in captivitatem adducti fuerunt. Attamen liberati post septuaginta annos per Cyrum, de quo multa prophetavit Isaias, duce Zorobabel animum applicuerunt ad ædificandum iterum templum in ipso situ templi salomonici, et hoc accidit anno 515 ante æram vulgarem et perductum fuit ad exitum post vigesimum annum a quo posuerant prima fundamenta, regnante Dario II. Hoc secundo templo expleto et dedicato, omnes ii, qui prioris templi memoriam servabant, plurimas lacrymas fuderunt, observantes illud multum inferius conditum templo salomonico. Præter magnificentiam et decorem, quibus hoc templum zorobabelicum carebat, deerat quoque Sanctissimo præcipuum ornamentum, scilicet arca fœderis, sicuti pariter ignis sacer, oleum sacrum, Urim et Tummim. Possidebat tantum unum candelabrum unamque mensam auream. In hoc secundo templo erat solum atrium sacerdotum et atrium Israelitarum.

Hoc templum zorobabelicum fuit profanatum atque bonis omnibus, quæ possidebat, expoliatum sub Antiocho Epiphane. Sed Herodes, postquam regnum sub Judæos obtinuit cum templum instaurare et ampliare decrevisset, ad amorem Judæorum magis atque magis sibi conciliandum, reapse confecit magnum opus, cunctis Hebræis plaudentibus. Hoc templum in plenitudine temporum ingressus est Christus Redemptor, et inde ejecit vendentes boves, columbas etc.; disputavit cum legis doctoribus, agens duodecimum annum; hoc templum fuit denique suæ prophetiæ objectum, quæ eventu fuit comprobata, tempore Titi et Vespasiani, quando neque lapis super lapidem, juxta propheticum Christi dictum, remansit, et omnis populus superstes Romam captivus ductus fuit.

§ 3. — *De synagogis.*

Primam originem synagogarum sumere possumus a captivitatis babylonicæ tempore, cum pii Judæorum apud prophetas sanctosque viros convenerunt ad preces fundendas legisque lectionem audiendam. Hujusmodi loca adeo multiplicata fuerunt temporis processu, et Apostolorum ætate, ut ubique locorum extarent. Eorum structura templi jerosolymitani formam referebat; quare aderant atria et porticus, et in medio atrii, sic nuncu-

pati Sacerdotum, erat locus elevatus quasi Sanctum Sanctorum, ubi sacra volumina asservabantur; circum denique erant sedes, vel subsellia in varios ordines distributa. Etiamnum, præsertim in Oriente, hoc modo extruuntur synagogæ a voce græca Συνάγωγα, oratoria, a voce pariter græca Πρόσευχα, et etiam domus orationis, hebraice בָּתֵּי כְנֶסֶת (battè chenesed).

II. De temporibus sacris.

Quemadmodum in ecclesia christiana, ita et in synagoga, quæ fuit illius figura, erat kalendarium, in quo per ordinem digesti inveniebantur dies, in quibus Hebræi solum cultui divino vacare debebant. Hi festorum dies sunt: 1° Sabbata; 2° Annus jubilæi; 3° Neomeniæ; 4° Solemnitates; 5° Festum expiationis; 6° Festum Thurim, seu Sortium; 7° Festum Encæniorum.

§ 1. — De sabbatis.

Licet diei sabbati origo repetenda sit ab exordio mundi, cum in memoriam institutum sit septimi diei, quo Deus ab omni opere creationis requieverat; sancitum tamen est, ut dies sanctus et festus postea, idest tempore Moysi, prouti ex ipsis sacris litteris evincitur: quare quod prima mundi ætate fuit naturale, Moysi ævo, et in posterum, effectum fuit legale. Legimus enim (Exod. xx, 8, seq.): " Memento, ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram et mare et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum. „ Huic Dei mandato, per os Moysi promulgato, scrupulose Hebræi insistebant, adeo ut diei sabbati observantia rigidior esset, quam apud nos Christianos est obligatio festorum. Quæ agebantur et omittebantur die sabbati ad sequentia reduci possunt: 1° Hebræi singulis anni sabbatis convenire debebant in templum ad audiendam lectionem Scripturarum, juxta illud, quod legitur apud Lucam (Ev. c. IV, 16):

" Et venit Nazareth, ubi erat nutritius, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. „ 2° Die sabbati abstinebantur ab omni opere servili, adeo ut ne cibos quidem coquerent, ob id omnia parabant die veneris, hac de causa Parasceven vocato, ex voce græca Παρασκευήν, idest præparatio. 3° Tempore Machabæorum Judæi ad sanctificandum diem sabbati illicitum reputarunt arma sumere ad dimicandum. 4° Prohibita erant negotia, judicia capitalia, iter agere quæstus causa, deambulare ultra mille passus, fructus colligere et alia id genus. Si quis sanctificationi sabbati contraveniebat, ex lege Numerorum (xv, 35, 36) et Exodi (xxx, 16) pœna lapidationis puniebatur.

§ 2. — *De anno jubilæi.*

Annus jubilæi, qui coalescebat ex septem annis sabbaticis, institutis ad imitationem sabbati hebdomadalis, idest post septimum annum, indicabatur a sacerdotibus cornuum clangore, decima die mensis septimi, singulis quadragesimis sæculorum annis. Anno jubilæi sequentia præcipiebantur: 1° Quies agrorum, vinearum atque olivetorum; 2° Remissio debitorum et libertas servis hebraicæ originis; 3° Solutio debitoris in servitutem traditi; 4° Omnia bona hæreditaria et prædia vendita, aut pignorata, post ultimum annum jubilarem, ad pristinos possessores redibant sine ullo pretio, aut compensatione.

§ 3. — *De neomeniis.*

Quoniam mos fuit apud omnes gentes singulis mensibus diem novæ lunæ sacrificare, lex mosaica, ut averteret Judæos ab hac gentium superstitione, statuit ut dies uniuscujusque mensis recentis lunæ aliquo modo sanctificaretur, atque in ea omnis populus speciale holocaustum Deo offerret. Hac die non præcipiebatur abstinentia ab operibus, cum ea imponeretur tantum in neomenia septimi mensis propter initium anni civilis.

§ 4. — *De solemnitatibus.*

Hebræi quotannis plures solemnitates celebrabant; sed præcipuæ erant tres, videlicet solemnitas Paschæ, Pentecostes et Scenopegiæ, seu Tabernaculorum. His diebus cunctus Hebræo-

rum populus, exceptis mulieribus, ad templum convenire solebant ad sacrificia Deo offerenda pro beneficiis obtentis. Dicimus aliqua de his tribus solemnitatibus, et imprimis de Paschate.

a) Pascha, quæ vox deducta ex hebræa פֶּסַח (Phesach) significat transitum, erat pro Hebræis dies solemnis, et celebrabatur a 15ª die ad 21ᵐ Nisan, idest mensis aprilis. Hæc solemnitas ab Hebræis instituta fuit in memoriam liberationis ex Ægypto et mortis primogenitorum, quos Deus perdidit inter Ægyptios, parcens primogenitis Hebræorum. Quæ in hoc festo servanda erant ad tria capita reduci possunt, scilicet ad azymos panes, ad agnum paschalem et ad manipulum hordei.

Panes azymi erant illi, quibus vescebantur Hebræi in solemnitate Paschæ, quo tempore omnem fermentatum removere debebant: hinc dies Paschæ dicebatur etiam Festum azymorum. Agnus Paschalis, quem immolabant extra tabernaculum vel templum, esse debebat masculini sexus, absque macula et unius anni. Illum mactabant die decima quarta mensis Nisan, quo facto, Domino offerebatur. Nocte, quæ in diem decimam quintam vergebat, cum solemnitas paschalis inciperet, eum comedebant Hebræi cum pane azymo et oleribus amaris. Et hic animadvertendum quod, si familiæ membra haud sufficerent ad agni esum, advocabantur vicini. Qui non potuissent die præscripto Pascha immolare, vel ob infirmitatem, vel itineris causa, vel ob aliquam legalem immunditiam, tenebantur agnum immolare et comedere, omnibus præscriptis ritibus, in mense sequenti, qui erat Siar, die decima quarta ad vesperam, ut expresse eruitur ex Num. IX, 10, 11, ubi legitur: " Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis ad vesperam; cum azymis et lactucis agrestibus comedent illud. „ Eodem tempore, quo offerebatur agnus anniculus Hebræi in usum habebant nihil aliud offerre. Die vero sequenti cum altero agno offerebant quoque in holocaustum hordei manipulum, ad denotandum messis principium.

b) Post quinquaginta dies a Paschæ celebratione, alia solemnitas apud Hebræos occurrebat, scil. solemnitas Pentecostes. Hæc dies quinquagesimus memorabilis erat, quia in memoriam

Hebræis revocabat promulgationem legis, a Moyse factam in monte Sina, die quinquagesimo post primum Pascha in Ægypto celebratum; nomen quoque græcum Pentecostes, πεντεκοστή, sonat quinquagesimum. Alia etiam de causa celebrabatur hæc dies, nempe ad gratias agendas Deo pro messibus receptis. Hac die omnes Hebræi, sicut in Paschate, tenebantur ab omnibus operibus servilibus abstinere. Hebræi hac die plura sacrificia Deo offerebant sed a lege præcipiebatur tantum oblatio duorum panum farinæ novæ triticæ (Lev. xxiii, 15-20).

c) Tertia Hebræorum solemnitas erat illa Tabernaculorum, quam Hellenistæ Σκηνοπηγία, scenopegia, vocabant. Duabus de causis fuerat instituta hæc solemnitas, scil. ob memoriam temporis, quo Hebræi, peregrinantes per quadraginta annos in deserto, habitarunt in tabernaculis, seu tentoriis, et in gratiarum actionem pro terræ fructibus et vindemia. Hujus solemnitatis dies occurrebat in mense septimo, qui erat october, idest a die decima quinta ad diem vigesimam secundam. Primus et ultimus erant solemniores, in quibus ab operibus omnes abstinere debebant, non autem in reliquis diebus. Durante hac solemnitate Hebræi manebant sub tentoriis, quæ plerumque super domorum tecta erigebantur. Singulis diebus plurima sacrificia offerebantur inter clangorem buccinarum sacerdotum, dum omnes canebant hosanna. Diffusa hujus solemnitatis descriptio invenitur Deuter. xxxi, 10 seq., et Levit. xxiii, 34-44, et Numer. xxix.

§ 5. — *De festo expiationis, seu propitiationis.*

Die decima Tirsi, seu octobris, quinque scilicet diebus ante solemnitatem Tabernaculorum, Judæi in jejunio festum expiationis celebrabant pro peccatis universi populi. Hic ritus adimplebatur sequenti modo. Summus Sacerdos, cui hac tantum die licebat Sanctissimum ingredi, loto corpore, lineis femoralibus ac tunica vestitus, cinctus zona linea, cidarim lineam capite gerens, assumebat duos hircos pro peccato, et, missa sorte, unum Domino, alterum in caprum emissarium destinabat. Postea offerebat vitulum pro peccatis suis, et hircum pro peccatis totius populi, assumptoque thuribulo cum incenso, in Sanctum Sanctorum intrabat et coram Domini arca incensum

adolebat, ita ut fumus quasi nubes propitiatorium operiret. Statim intincto digito in sanguine vituli, septies versus oraculum et Sanctissimi pavimentum aspergebat, idemque cum sanguine hirci peragi videbatur. Post hæc locum habebat cæremonia capri emissarii, in cujus caput totius populi peccata imponebantur, quo facto in desertum ducebatur ibique relinquebatur.

§ 6. — De festo Phurim, seu Sortium.

Mardochæus, Estheris patruus, cognita Amani conspiratione, venit ad reginam Esthram eique dixit, gentem hebræam post aliquot dies perditum iri dicunt ex conspiratione Amani; quare ipsa saluti Judæorum intenderet, ut eos ab excidio liberaret. Reginæ Estheris preces placuerunt in conspectu regis Assueri, et populus judaicus liber evasit. In memoriam hujus liberationis ipse Mardochæus, anno ante Christum natum 620, populo persuasit, ut festum institueretur in memoriam jejunii reginæ Estheris et acceptæ liberationis ob ejusdem preces. Omnis populus Mardochæi consiliis consentiens, statuit ut decima quarta et decima quinta die mensis Adar, seu ultimi mensis anni sacri, celebraretur hoc festum, vocatum etiam sortium; quia Aman sorte elegerat diem, quo omnes Judæi, in ditione regis Assueri degentes, occidendi erant. Hoc festo totus liber Estheris perlegebatur in synagogis, sicuti etiam omnes observabant jejunium.

§ 7. — De festo Encœniarum.

In libris Machabæorum primo (IV, 52-59) et secundo (X, 1-8) legimus, quod Machabæi festum perenne instituerunt in memoriam emundationis et dedicationis templi, ab Antiocho Epiphane profanati. Celebrabatur die decima quinta mensis Casleu, et septem dies durabat. Hoc festo Judæi ad lætitiam suam significandam, accensis facibus et luminaribus, procedebant; hinc luminarium nomen obtinuit.

His Judæorum festis diebus duæ aliæ solemnitates addi possunt, quæ in libris Machabæorum memorantur, scilicet festum institutum in memoriam detecti ignis sacri sub Nehemia, et

festum in memoriam victoriæ de Nicanore ejusque exercitu a Machabæis relatæ (Cf. II Mach. I, 8 seq., et I Mach. VIII, 48 seq., item II Mach. XV, 87).

III. De personis sacris.

Ut Ecclesia catholica, quæ fruitur hierarchia, lato sensu et plenissime sumpta, ita pariter Judæorum synagoga, Christi Ecclesiæ typus et figura, strictim suam quoque habebat hierarchiam, quæ ex levitis, sacerdotibus, summo Pontifice aliisque ministris superadditis et extraordinariis coalescebat. Quapropter nos, quantum instituto nostro convenit, dicemus de singulis, hoc ordine: § 1° De levitis eorumque officiis atque vestibus; § 2° De sacerdotibus eorumque officiis atque vestibus; § 3° De summo Sacerdote ejusque officio atque vestibus; § 4° De ceteris ministris superadditis vel extraordinariis, cui coronidis gratia addemus nonnulla de prophetis, deque religiosis Hebræorum sectis.

§ 4. — De levitis eorumque officiis atque vestibus.

Levitæ, quorum nomen deductum ex tribu Levi, cujus munus erat Domino inservire, solemni ritu a Moyse constituto consacrabantur, et ab ætate 25 annorum usque ad quinquagesimum vitæ annum sacro munere fungebantur. Præcipuum levitarum officium erat sacerdotibus, dum sacra peragebant, ministrare; hinc illis impositum erat a lege circa templum excubias agere, tabernaculi partes totamque ejus supellectilem per desertum asportare, cantandi munus obire et diversa instrumenta pulsare. Rex David, ad cultus divini splendorem augendum atque laudandum Deum in tympanis et choris, plura levitarum millia elegit, quos in quatuor classes distribuit, scilicet in ministros sacerdotum, in janitores et excubitores, in judices et genealogiarum descriptores et in musicos; musicos autem rursus in classes vigintiquatuor divisit, quæ per vices suo munere fungebantur. Ex lege levitis non erat præscripta peculiaris vestis, deinceps tamen eis superpelliceum byssinum assignatum fuit, quo ornabantur in ministerio suo obeundo.

§ 2. — *De sacerdotibus, eorumque officiis atque vestibus.*

Sacerdotes, omnes ex familia Aaronis, adeo multiplicati erant Davidis tempore, ut sanctus rex illos in viginti quatuor classes dividere coactus esset, quæ alternis vicibus per hebdomadam sacro munere in templo fungebantur. Eorum consecratio, ut eruitur ex Exod. XXIX, 4-9; Lev. VIII, 2, similis penitus erat illi levitarum, paucis tamen immutatis. Eligebantur ætate triginta annorum.

Præcipuum sacerdotum munus erat sacrificia offerre, agere oblationes, incensum adolere in Sancto super altare thymiamatis, mutare panes propositionis, candelabri lucernas concinnare, et alia ad Sanctum pertinentia obire. Præterea sacerdotibus munus erat legis Dei librum custodiendi, atque eundem populo statutis diebus legendi; insuper plebem edocebant, consultationibus responsa dabant, et in religionis legisque causis judicium ferebant. Ut sacerdotes munia sua obire possent necessarium erat eis abstinere a vino et omni potu inebriante, atque vestes sacras deferre. Si quis, sive ex familia Eleazari, sive ex familia Ithamari aliquo corporis vitio laborabat, aut annum vigesimum, et ævo antiquiori trigesimum non attigerat, a ministerio ulla absque exceptione arcebatur. Sacerdotibus vero vetitum erat uxorem ducere mulierem repudiatam a marito, vel impudicam, contaminari super mortuo, et matrimonio uti perdurante sacerdotali ministerio.

Quemadmodum deduci potest ex Exod. XXVIII, vestes, quibus sacerdotes in sacris functionibus induebantur, erant femoralia byssini coloris, tunica linea manicata et inconsutilis, cingulum, seu balteus latitudine unius palmi et acu pictus coloribus hyacinthino, purpureo et coccineo, qui bis corpus ambiebat supra lumbos et sub pectore nectebatur, ita ut extremitates usque ad talos descenderent, mitra seu cidaris. Vetita tamen erant sacerdotibus calcea et tibialia, namque illi discalceati suis ministeriis fungi debebant.

§ 3. — *De summo Sacerdote, ejusque officiis atque vestibus.*

Postquam Deus in monte Horeb vocavit Moysen, illumque ad Pharaonem misit, ut populum Hebræorum liberum relin-

queret, illi etiam imposuit, ut fratrem suum Aaronem sibi socium adjungeret illumque eligeret in summum Sacerdotem, a quo omnes alii dependerent, eique omnem religionis curam atque tabernaculi splendorem tribueret. Moyses Dei voluntati obtemperans, statim Aaronem elegit, eique promisit hanc dignitatem pariter in sua familia permansuram usque ad tempus. Primus igitur summus Pontifex, seu præcipuus apud Hebræos religionis administer, fuit Aaron. Summi Sacerdotis consecratio non differebat ab illa ceterorum sacerdotum, nisi in eo, quod ille suis pretiosis vestibus induebatur, et in ejus caput sacrum oleum largiter effundebatur.

Summi Pontificis munia, præter illa, quæ communia cum aliis sacerdotibus habebat, duo erant peculiaria, idest offerre semel in anno in die magno expiationis sacrificium, penetrando in Sanctum Sanctorum, et Deum consulere per Urim et Tummim. Præter hæc duo præcipua, summi Pontificis erat vigilantiam atque auctoritatem exercere super inferiores sacerdotes et levitas.

Vestium, quibus summus Sacerdos induebatur, aliæ erant communes et aliæ propriæ. Habebat communia cum ceteris sacerdotibus femoralia, tunicam, cingulum et mitram; propria erant: tunica specialis, ephod, rationale, urim et tummim, thiara et lamina aurea. De his postremis dicimus breviter singillatim.

1° De tunica.

Hæc vestis, quæ verosimilius ad talos usque non descendebat, erat tota hyacinthini, vel cærulei coloris, a qua pendebant septuaginta duo tintinnabula aurea, ex sententia Hieronymi et Thalmudistarum.

2° De ephod.

Tunicæ imponebatur sic nuncupatum ephod, seu superhumerale, quod erat amiculum ex bysso retortum, et filis aureis laneisque purpurei, hyacinthini et coccinei coloris contextum. Adstringebatur in utroque humero fibula aurea, lapide onychino ornata, in quibus lapidibus insculpta erant nomina duodecim tribuum Israel.

3° De rationali.

Rationale, ornamentum proprium summi Pontificis, erat quod-

dam pectorale formæ quadratæ semicubitalis, seu potius cubitalis, nam duplicatum erat catenulis, annulisque aureis ephod affixum ante pectus. In parte exteriori affixas gerebat quadruplici serie duodecim gemmas, in quibus erant insculpta nomina duodecim tribuum Israel.

4° De urim et tummim.

Aliud ornamentum, rationali adnexum, erat urim et tummim, quod summus Sacerdos sumebat, cum a Domino responsa exquireret. Circa hujus ornamenti significationes variæ extant sacrorum librorum interpretum opiniones, quas studiosi perlegere possunt apud fusiores hujus rei scriptores.

5° De thiara.

Quamquam omnes sacerdotes thiaram gerebant, ut capitis tegumentum, una cum summo Pontifice, erat tamen aliqua differentia inter unam et aliam. Thiara enim summi Pontificis erat illa ceterorum sacerdotum paulo altior, et habebat ornamentum superpositum velo cærulei et albi coloris. His vestibus et ornamentis indutus apparebat summus Pontifex, cum munia sua in tabernaculo vel templo obiret, quibus addi potest illa vitta hyacinthina thiaræ alligata, quæ super Pontificis frontem descendebat, et insculpta habebat verba: קָדוֹשׁ לַיהוָה (chadosc Lahiová), idest sanctum Domino, quod summam reverentiam Pontifici conciliabat.

§ 4. — *De ministris superadditis et extraordinariis.*

Quoniam circa ceteros ministros, sive superadditos, sive extraordinarios, sicuti etiam circa eorum officia, quæ in tabernaculo, aut in templo obibant, notitia certa haberi haud potest, nos, relictis omnibus hac in re probabilibus notionibus, dicimus tantum hos ministros nunquam ad levitarum et sacerdotum officia admissos fuisse, et solummodo humilioribus ministeriis pertinentibus ad externum templi decorem et munditiem, vel ad rerum materialium administrationem, functos fuisse.

COROLLARIUM.

De prophetis deque religiosis Hebræorum sectis.

Hoc corollarium, uti videtur, duas complectitur partes, quarum altera respicit prophetas, altera Hebræorum sectas religiosas.

Nos mittimus primam partem; plura sane diximus in introductione speciali, cum verba fecimus de prophetia; modo tantum nonnulla exponimus de illis sectis religiosis, ex quibus aliqua lux Evangeliis effulgere potest.

Re quidem veræ sectæ, quæ apud Judæos vigebant, erant Pharisæorum, Sadducæorum, Esseniorum, Therapeutarum, Herodianorum, Hemerobaptistarum. Dicimus aliqua tantum de illis Pharisæorum et Sadducæorum, quarum passim occurrit mentio in sacris litteris.

1° De secta Pharisæorum.

Origo nominis hujus sectæ repetitur ex voce hebraica פָּרַשׁ (pharasc), quæ in forma Hifghil significat *separavit.* Pharisæorum secta, quo tempore orta fuerit, adhuc incompertum est. Nos tamen retinendum censemus hanc sectam originem habuisse postquam desiit prophetarum successio.

Igitur ad hanc Pharisæorum sectam multi viri nobiles ac docti, necnon plures illustres feminæ pertinebant. Eorum vitam atque indolem describit Josephus Flavius (*De bello jud.*, lib. II, c. 8, § 14) hisce verbis: “ Certiorem legalium rituum cognitionem professi sunt, vitam abjectam egerunt, nihil molle, nihil delicatum adhibentes: fato omnia tribuerunt, nec tamen liberum hominis arbitrium sustulerunt, judicium Dei futurum censuerunt, quo homines pro meritis præmia pœnasque consequerentur, animas immortales duxerunt, earumque post mortem alias æterno carceri addicendas, alias in vitam reversuras, ita ut bonorum animæ in corpora hominum remigrarent, malorum autem in pecudum. „ Quibus addi possunt quæ refert S. Epiphanius (*in Hær.* XVI, § 1), ubi dicit: “ Pharisæi eadem ac Scribæ sentiebant: et conversabantur cum eis. Virginitati et continentiæ studebant, frequenter orabant, caventes, ne qua se labe corporis macularent: durissimis stratis cubabant, bis in sabbato jejunabant, nempe secunda et quinta die: decimabant decimationes, dabant primitias trigesimas et quinquagesimas: sacrificia et vota exactissime persolvebant, in Scribarum habitu incedebant per amicula et alios ornatus, ac muliebria pallia, in latis crepidis, et calceamentorum ligulis procedentes. Dicebantur Pharisæi eo quod separati erant ab aliis propter spontaneam excedentem religionem apud ipsos receptam. „ Ob

hæc Pharisæi separabant se a commercio reliqui populi, ne contaminarentur vitiis, quibus alios omnes, præter se, inquinatos esse credebant. Quapropter S. Augustinus (cap. VII *Evang. Lucæ*) loquens de Simone Pharisæo, qui Christum ad cœnam invitaverat, ait: " Ex illo genere erat hominum superborum, de quibus Isaias propheta dicit: Qui dicunt: Recede longe a me, noli me tangere, quoniam mundus sum. „

Hisce addimus quod Christus Dominus, humani generis Redemptor, passim in Evangeliis eos severe reprehendit in multis.

2° De secta Sadducæorum.

Altera secta, de qua etiam pluries fit mentio in libris N. T., est Sadducæorum, quæ, juxta majorem eruditorum partem, originem habuit a quodam viro, qui vocabatur Sadoc, seu proprie צָדוֹק (Tzadok), quique probabiliter vixit ducentis circiter annis ante Christi nativitatem. Hæc secta fuit in multis penitus infensa illi Pharisæorum. Si Pharisæis convenit illorum hominum nomen, qui veniunt in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces quoad vivendi rationem: Sadducæi contra nullo alio nomine nuncupari possunt, quam illo Epicuræorum, cui corruptas vivendi rationes atque plures mentis aberrationes adjungebant. Sane Sadducæi sequentia dogmata negabant. Et sane

1° Non admittebant angelorum existentiam et omnium spirituum, præter Deum, ut dicitur in Actis (XXIII, 8): " Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque angelum neque spiritum. „

2° Negabant immortalitatem animarum, ut eruitur ex Josepho (*De bello jud.*, II, 12); et corporum resurrectionem, ut dicitur in Matthæo (XXII, 23): " Accesserunt ad eum (Jesum) Sadducæi, qui dicunt non esse resurrectionem. „ Quin etiam inficiati sunt vitam futuram, ideoque et præmia bonorum operum, et pœnas scelerum ac flagitiorum.

3° Rejiciebant omnes doctorum et rabbinorum traditiones, et, juxta nonnullos, omnes sacros libros, præter Pentateuchum, ex quo Christus sumpsit argumenta ad illos refutandos. Quod, dicit Hieronymus (*Comm. in Ev. Matth.*, XXII, 32), nunquam Christus fecisset, si Sadducæi ceteros libros sacros admisissent.

Scribit enim: " Stultum enim fuisset, inde proferre testimonia, cujus auctoritatem non recipiebant. "

4° Affirmabant hominum animas una cum corporibus perire, ut testatur Josephus Hebræus (*De bello jud.*, lib. II, cap. 12).

5° Denique non solum negabant fatum, sed quamcumque Dei providentiam, et omnia libero hominis arbitrio adscribebant, ut refert idem Josephus (*Antiq.*, lib. XIII, cap. 9), ubi Sadducæorum dogmata describens, ait: " Sadducæi fatum omnino negant, et e rebus tollunt, dicentes nihil fataliter evenire hominibus, et omnia in nostra potestate esse, ut tam felicitatis nobis ipsis auctores simus, quam infortunii, si deteriora consilia sequuti fuerimus. "

IV. De rebus sacris.

Hoc ultimo loco nobis agendum est de rebus sacris, quæ reduci possunt ad quatuor capita: § 1° ad sacrificia; § 2° ad primitias; § 3° ad decimas; § 4° demum ad vota.

§ 1. — *De sacrificiis.*

Si historias omnium populorum perlegamus, nullam inveniemus gentem vixisse absque religione et sacrificiis, quibus supremum Dei dominium in creaturas cognoscitur, ejusque iram peccatis excitatam placatur. Et incipientes a mundi origine, cum homines sub lege naturæ vivebant, habemus sacrificia Abelis, Caini, Henoch, Noe, Melchisedech, Abraham reliquorumque patriarcharum. Hæc perfectionem obtinuerunt sub Moyse, summo legislatore, a Deo misso, ut populum electum constitueret ex familia Abraham. Igitur Moyses, ut patet (Levit. I-VI), sacrificia præcepit filiis Israel, ad iram Dei placandam, et in gratiarum actione pro beneficiis obtentis. Ex his sacrificiis, alia fuerunt cruenta, alia incruenta; ex cruentis, alia fuere expiatoria, alia vero eucharistica; rursus alia ex parte tantum igne comburebantur, alia autem integra, et ideo

holocausta nuncupabantur. Incruenta vero explebantur rebus inanimatis, quorum etiam variæ species fuerunt. De singulis breviter.

1° De sacrificiis cruentis, seu de sacrificiis pro peccato, idest de pacificis atque holocaustis.

a) De sacrificiis pro peccato.

Hujusmodi sacrificia diversa erant pro personarum et peccatorum diversitate; quare aliud erat sacrificium summi Sacerdotis, aliud populi, aliud magistratus, aliud hominum privatorum. Sane summus Pontifex et populus immolabant juvencum, ut dicitur Lev. IV, 3 seqq., 13 seqq.: " Si Sacerdos, legimus,..... peccaverit,..... offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino. „ — " Si omnis turba Israel..... fecerit quod contra mandatum Domini est,..... offeret pro peccato suo vitulum. „ Magistratus immolabat hircum, ut ibidem, IV, 23, habemus: " Si peccaverit princeps,..... offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. „ Privati demum immolabant arietem vel ovem, ut pariter ibidem (27 seq.) refertur: " Si peccaverit anima de populo,..... offeret capram immaculatam. „ Peccata vero, utpote diversi generis, etiam diversis sacrificiis redimebantur. Sic legalis immunditia, quod sacrificium præscriptum erat puerperis, quæ, completis 40 diebus post nativitatem filii, et 80 post filiæ ortum, in templum veniebant pro purificatione, redimebatur turture aut pullo columbæ, et holocausto arietis, et alio turture, vel columba si pauperes essent. Sane (Lev. XII, 6 seqq.) legimus: " Cum expleti fuerint dies purificationis pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, et pullum columbæ sive turturem pro peccato..... Quod..... si non potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum et alterum pro peccato. „ Pro lepra sanata offerebatur hircus, aut, ob paupertatem, turtures, sive columbæ, quemadmodum patet (Lev. XIV, 1-14), legitur enim: " Leprosus, quando mundatus est, etc. „ A Nazaræis denique inopinate contaminatis offerendi erant duo turtures, aut duo pulli columbarum, ut testatur (Num. VI, 10), legimus enim: " Si caput consecrationis ejus polluetur..... in octava die offeret duos turtures vel duos pullos columbæ. „ Hæc erant sacrificia pro peccato et pro de-

licto. Præter hæc erant alia multa, quæ fiebant ob devotionem, aut pœnitentiam.

b) De pacificis.

Sacrificia eucharistica, seu pacifica, quæ offerebantur in gratiarum actionem, ob accepta a Deo beneficia, sive publica, sive privata, vel ad nova beneficia a Deo impetranda, erant ex juvencis, vaccis, ovibus, agnis, capris et hircis, quorum una pars cremabatur in altari, et ceteræ comedebantur ab offerentibus una cum sacerdotibus. De his sacrificiis pacificis habetur descriptio in libro Levitici, capite tertio.

c) De holocaustis.

Holocaustum, quod erat maximum sacrificium non solum apud Hebræos; verum etiam apud Paganos, significabat ea sacrificia, in quibus victima tota comburebatur. In lege Moysi multa holocausta erant præscripta. Alia enim erant quotidiana, alia offerebantur statis temporibus, alia pro universo populo, et alia pro personis privatis. Victimæ mactabantur ad septentrionem altaris, et sanguis ejus effundebatur circa basim altaris, postea vero integræ superpositæ cum farina et oleo altari cremebantur extra castra, vel urbem, in holocausto, vel pro peccato Pontificis, vel totius populi, et hoc fiebat in die magno expiationis.

2° Sacrificium incruentum, quod Hebræi vocabant מִנְחָה (minha), erat illud, quod fiebat ex simila seu farina triticea, cocta clibano, sartagine aut craticula. Pertinebant ad hæc sacrificia: 1° Duodecim panes propositionis, quos singulis sabbatis offerebantur, ut legitur (Levit. XXIV, 5-9): " Accipies, ait sacer textus, quoque similam, et coques ex ea duodecim panes..... Per singula sabbata mutabuntur coram Domino..... Eruntque Aaron et filiorum ejus. „ Ex quibus postremis verbis patet illos panes a solis sacerdotibus comedi potuisse in sanctuario. 2° Manipulus hordei, qui in secundo die paschatis offerebatur, quemadmodum habemus etiam (Levit. XXIII, 70), ubi legitur: " Cum ingressi fueritis terram..... feretis manipulos spicarum. „ 3° Primitiæ panum in die Pentecostes, ut (ib. 17-20): " Offeretis, dicitur, sacrificium novum Domino (scilicet, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ)..... „ 4° Farina a pauperibus in sacrificium pro delicto offerenda. Legitur sane

(Levit. v, 11-13): " Si non quiverit manus ejus duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato suo similæ partem ephi decimam. „ 5° Libamen, seu oblatio et effusio vini circa basim altaris, ut eruitur ex Josepho (*Antiq.*, III, cap. 9 seq.) et ex libro Numerorum (XV, 1), ubi legitur: " Et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ in oblationem suavissimi odoris Domino. „

§ 2. — *De primitiis.*

Sub primitiarum nomine veniunt primi fructus, seu prima novorum fructuum oblatio, quæ apud veteres populos in usu erat, præsertim apud Hebræos, quam lege præscriptam et determinatam habebant, ut sic summum Dei dominium in creaturas, vel melius in omnes res demonstraretur. Nos relinquimus, quæ dici possent de primitiis ceterorum populorum, atque innuimus tantum de iis, quæ ab Hebræis Deo offerebantur. Sane ex lege (Num. XVIII, 15, 18; Lev. XXVII, 26-29; Exod. XIII, 2, 13) offerre debebant: 1° Primogenita animalium, imo et hominum; 2° Primum hordei manipulum altero die Paschatis et primos panes die Pentecostes; 3° Primitias uvæ, fructuum arborum, cerealium, mellis et vellerum. Omnes hæ primitiæ in templo solvebantur in manibus sacerdotum.

§ 3. — *De decimis.*

Decimarum usus est antiquissimus, atque omnibus gentibus notus. Nam ex eo quod nulla adest religio, quæ sacerdotibus careat, qui necessario de altari vivere debent, hinc necessitas decimarum, seu decima pars fructuum solvenda ad ministrorum sustentationem, et divini pariter cultus conservationem. Decimæ, quæ percipiebantur a levitis, aliquando pecunia permutari poterant. Notatu tamen est dignum quod levitæ de decimis decimam partem sacerdotibus tradebant.

§ 4. — *De votis.*

Sicut et apud Christianos, ita Hebræi habebant vota, quæ reposita in promissionibus, quibus aliquid Deo, præter

legis præscriptum, promittebatur. Votorum subjectum erant personæ vel animalia, res inanimatæ, vel actiones quædam, ponendæ, sive omittendæ. Receptum erat posse res consecratas pretio redimi, sed hoc non de omnibus; nam animalia sacrificio idonea, nunquam pretio redimebantur.

Si quis hisce, quæ diximus de archæologia biblica, aliquid aliud adjungere cupiat, ad plenissimas hujus rei ideas possidendas, adeat tractatus majoris ponderis, in quibus fuse exponitur, quod nos breviter, et quantum visum fuit instituto nostro necessarium, exposuimus. Huic rei operam navavimus necessitate quasi coacti. Quomodo sane populo christiano exponi possunt tot ritus religionis judaicæ, qui adducuntur in confirmationem Christianismi, aut usus quidam, vel consuetudines, ex quibus recta evadit Evangeliorum interpretatio; item tempora sacra, judicia, tribunalia, pœnæ et alia id genus, absque archæologiæ judaicæ notitia? His igitur et aliis rationibus, quas longum foret hic adducere, nos moti, seu impulsi, necessaria tantum scitu, ut quis aliquo modo perfectus sit in sacris Scripturis declarandis, selegimus.

INDEX

PARS I.

LECTIONES

INTRODUCTIONIS GENERALIS IN S. SCRIPTURAM

PARS II.

LECTIONES

INTRODUCTIONIS PARTICULARIS IN S. SCRIPTURAM

PARS III.

LECTIONES
INTRODUCTIONIS EXEGESEOS SEU HERMENEUTICÆ
IN SANCTAM SCRIPTURAM

APPENDIX

LECTIONES ARCHÆOLOGIÆ HEBRAICÆ

Avendo esaminato l'opera dal titolo: *Lectiones Introductionis generalis etc. in Sacram Scripturam*, *auctore L. Pepe*, *editio 2ª*, conformemente al mandato avutone dalla Suprema Autorità diocesana, dichiaro nulla ostare alla sua pubblicazione.

Torino, 20 Novembre 1901.

Giocondo M. Fino *Revisore deleg.*